This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Google

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk http://books.google.com/

Illustrerad svensk litteraturhistoria

Henrik Schück, Karl Johan Warburg

Digitized by Google

1837
ARTES SCIENTIA VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM CIRCUMSPICE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

.79
385

ILLUSTRERAD
SVENSK LITTERATURHISTORIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Illustrerad Svensk Litteraturhistoria

af

Henrik Schück och Karl Warburg
Professor vid Lunds Universitet — Professor vid Göteborgs Högskola

---

Andra Delen
Senare hälften

Sveriges Litteratur under tiden från 1809 till omkring 1830

af

Karl Warburg

Stockholm
Hugo Gebers förlag

Digitized by Google

STOCKHOLM
CENTRAL-TRYCKERIET
1897

Digitized by Google

ANDRA DELENS INNEHÅLL.

Sid.

Frihetstiden 1718—1772 .... 1—255

Inledande öfversikt .... 1—19

Tiden före Dalin .... 20—27

Kulturfrämjare. Er. Benzelius d. y. Anders Rydelius. Öfvergångstidens diktare.

Olof Dalin .... 28—46

Politiska och historiska visor .... 47—53

Inledning. Odel. Sinclairsvisan. Krigsvisor. Hönsgummans visa. Senare visor.

Dramatik .... 54—71

»Kgl. Svenska skådeplatsen». Erik Wrangel. Dalin. Lustspel. Karl Gyllenborg. Modée. Öfriga lustspelsförfattare.

Prosaberättelser .... 72—87

Romanen. Mörk. Wexell. Realistisk roman. Historisk novell. Sagolitteratur. Wallenberg.

Nordenflycht. Creutz. Gyllenborg .... 88—118

Karl Michael Bellman .... 119—144

Lyrik och epik i olika riktningar .... 145—152

Lyrik. Bergklint. Allvarlig epik. Komiskt epos.

Vältalighet och breflitteratur .... 153—171

Tessin. Höpken. Andra talare och skriftställare.

Politisk och ekonomisk litteratur .... 172—194

Merkantilismen. Nordencrantz. Fysiokraterne. Scheffer. Chydenius. Liljencrantz. Statsrättsliga skrifter. Brovallius. Höpken. Oelreich. Öfriga politiska skriftställare.

Häfdateckning .... 195—204

Dalin. Lagerbring. Celsius. Botin. Andra historiska författare.

Lagar och rättsvetenskap .... 205—210

1734 års lag. Juridiske författare.

Språkforskningen .... 211—216

Ihre. Sahlstedt. Andra språkforskare.

Digitized by Google

Sid.

Litterära tidskrifter och tidningar .... 217—226
Veckoskrifter. Litterära tidskrifter. Gjörwell. Göteborgstidningar.

Filosofiskt och religiöst skriftställeri .... 227—239
Wolffianismen. Lockeanismen. Pietism och Dippelianism. Tollstadius. Herrnhutismen. Statskyrklige predikanter. Svedenborgianismen.

Naturvetenskaper, topografi och geografi .... 240—255
Matematiska vetenskaper. Kemi och mineralogi. Botanik och zoologi. Linné. Läkevetenskap. Jordbruk. Geografi. Statistik.

Det Gustavianska tidehvarfvet, 1772—1809 .... 256—522

Inledande öfversikt .... 256—281

De tidigaste gustavianerne .... 282—295
Oxenstierna. Adlerbeth. Wellander. Smärre författare.

Kellgren. Leopold. Fru Lenngren .... 296—345

Akademiske bisittare och pristagare .... 346—361
Rosenstein. Lehnberg. Gustaf III. Fersen. Nordin. Schröderheim. Sjöberg. Stenhammar. Silfverstolpe. Blom. Clewberg.

Den Gustavianska teatern .... 362—400
Inrättandet af en kunglig teater. Operan. Svensk talscen. Gustaf III:s dramer. Leopolds tragedier. Gyllenborgs tragedier. Adlerbeths tragedier. Domaldtragedierna. Wallenberg. Lidner. Komedien. Gyllenborg. Paijkull. Kexél. Hallman. Envallsson. Lannerstierna. Nordforss. Kotzebue och hans efterbildare. Lindegren. Riddaredramen. Skjöldebrand.

Oppositionella strömningar .... 401—443
Thorild. Lidner. Ehrensvärd.

Franzén. De akademiske epigonerne. Den politiska visan 444—476
Franzén. Valerius. Wallin. Tengström. Choræus. Kullberg. Fru Widström. Hummel. Wallmark. Granberg. Den politiska visan. Järta. Andra politiska visdiktare.

Politiska och filosofiska tidsströmningar .... 477—497
Höijer och Juntans krets. Tidskrifter.

Författare i olika vetenskapsgrenar .... 498—522
Porthan. Schönberg. Hallenberg. Fant. Neikter. Memoarförfattare. Calonius. Språkvetenskap. Kyrklig litteratur. Jord- och folkbeskrifning. Naturvetenskaper.

Tiden efter statshvälfningen: Nyromantikens och Tegnérs tid (1809—omkring 1830) .... 523—828

Inledande öfversikt .... 523—537

Digitized by Google

»Nya skolan» och dess strid mot den akademiska riktningen .... 538—617

Stridens förberedelser och första skede. Polyfem. Phosphoros. Poetisk Kalender och Svensk Litteraturtidning. Stridens senare skede. Nya skolans män efter striden. Atterbom. Dahlgren. Livijn. Hammarsköld. Palmblad. Törneros.

Götiska förbundet. Ling. Geijer. (Afzelius, Rääf och folkvisesamlandet. Gumælius) .... 618—673

Tegnér. — Wallin och Franzén i deras senare skede ... 674—732

Skalder från tiden omkring 1820 .... 733—781

Stagnelius. Vitalis. Nicander. Beskow. Brinkman. Lindeblad. Fahlcrantz. Manhemsförbundet och Almqvists första skede. Finske poeter.

Humorister af äldre skola. Poetiska öfversättningar ...... 782—792

Cederborgh. Wadman. Stjernstolpe. Vittra öfversättare. Thomander.

Författare i olika vetenskapsgrenar. Politiske skriftställare och talare .... 793—828

Biberg. Grubbe. Hwasser. Kyrklig litteratur. Häfdateckning. Strinnholm. Fryxell. Juridik. Språkforskning. Geografi. Reseskildrare. Naturvetenskaper. Berzelius. Agardh. Fries. Grundlagarne. Järta. Politiska pressen. Politiske talare.

Digitized by Google

Digitized by Google

FÖRTECKNING ÖFVER ILLUSTRATIONERNA.

Bilagor.

Sid.

Olof von Dalin. (Efter en oljemålning å Gripsholm af okänd konstnär) 16
Faksimile af de 4 första sidorna å andra numret af »Then Swänske Argus» 32
Faksimile af första bladet i Dalins kalottpredikningar ur det exemplar, som tillhört Lovisa Ulrika (nu i Kongl. Biblioteket) 40
Gammalt tryck af Sinclairsvisan. Efter original i Kongl. Biblioteket 48
Ett politiskt blad öfver Görtz. Ur Kongl. Bibliotekets samlingar 50
Affisch från 1743. Efter original i Kongl. Biblioteket 64
»Min son på galejan.» Faksimile af handskriften i Kongl. Biblioteket (Engeströmska samlingen) 84
Hedvig Charlotta Nordenflycht. (Efter porträtt å Frescati, måladt af Scheffel) ... 88
Gustaf Philip Creutz. Efter porträtt i Upsala universitetshus, måladt af Krafft 1785 104
K. M. Bellman. Efter oljemålning af Elias Martin. (Har tillhört framlidne bibliotekarien J. A. Ahlstrand) 128
Faksimile af K. M. Bellmans handstil. Ur Kongl. Bibliotekets handskriftsamlingar 132
Bellman i Westmanska familjen. Teckning (antagl. af Martin) med autograf af Bellman. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 136
Karl Gustaf Tessin. Efter original i Kongl. Akad. för de fria konsterna 156
Karl Fredrik Scheffer. Efter porträtt å Gripsholm, måladt af A. Roslin 178
Sven Lagerbring. Ur Kongl. Bibliotekets porträttsamling 198
Gustaf Cronhielm. Efter porträtt å Gripsholm, måladt af O. D. Schwartz 206
Johan Ihre. Efter original i Upsala Universitetshus 212
Emanuel Swedenborg. Efter porträtt å Gripsholm, måladt af Per Krafft 234
Karl von Linné (vid 45 års ålder). Efter ett pastellporträtt af G. Lundberg, tillhörigt hr Olof Wijk 244
Gustaf III. Efter svartkonstblad af Young, utfördt efter original af Breda (1787) 258
J. G. Oxenstierna. Efter original å Gripsholm, måladt af Pasch d. y. 284
Joh. Henr. Kellgren. Efter Sergels medaljong (1791) och gravyr af J. F. Martin 1796 300
Autograf af Kellgren. Ur Kongl. Bibliotekets autografsamling 304
Faksimile af första sidan af Stockholms-Postens första nummer 312
Karl Gustaf af Leopold. Efter gravyr af J. F. Martin med begagnande af Sergels porträttmedaljong 320
Faksimile af Extrapostens första nummer med uppsats af Leopold 322
Anna Maria Lenngren. Efter kopparstick af A. U. Berndes 338
Egenhändigt utkast af Gustaf III till en af honom planlagd pjes, Engelbrekt. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 374

Digitized by Google

Sid.

Scener ur Gustaf III:s dram: »Gustaf Adolfs ädelmod». Efter original på Gripsholm, målade af P. Hilleström 378
Scener ur Gustaf III:s »Helmfeldt». Efter original på Gripsholm, målade af P. Hilleström 380
Hjortsberg såsom Kapten Puff. (Ur Svenskt Teatergalleri 1826) 390
Thorild. Porträtt från hans professorstid i Greifswald. Efter teckning och stick af Kunicke 416
Benkt Lidner. Efter porträtt af Karl Fredr. v. Breda (1786—7), Nationalmuseum 426
En sida ur Lidners »Medea». Egenhändig handskrift, flerstädes skiljaktig från det tryckta originalet 432
K. A. Ehrensvärd. Efter oljemålning af J. Juell (kopia efter J.) å Tosterup ... 442
B. C. H. Höijer. Efter porträtt (kopia af Way) 1834 i Vestmanland—Dala nation, Upsala 482
Samuel Ödmann. Efter original af J. G. Sandberg i Smålands nation, Upsala ... 518
Början till den 1808 omredigerade stiftelseurkunden för sällskapet »Musis Amici» (Auroraförbundet). Skrifven af Atterbom. (Ur Ups. Univ. Bibl.) 540
Första bladet i »Musis Amicis» (Auroraförbundets) matrikel 542
Faksimile af Polyfems första nummer 544
P. D. A. Atterbom. (Efter litografi i Kongl. Bibliotekets porträttsamling) 556
Faksimile af titelbladet till »Phosphoros» 560
Lorenzo Hammarsköld. (Efter porträtt af R. W. Ekman i Kongl. Biblioteket). — W. F. Palmblad. (Efter porträtt af Steper 1852, i Östgöta nationshus i Upsala) 564
Anteckningar till »Lycksalighetens Ö». Efter Atterboms egenhändiga handskrift. (Ur Grefve Birger Mörners autografsamling) 592
Jakob Adlerbeths förslag till Götiska förbundets stiftelse. (Ur Götiska förbundets arkiv i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien) 620
Per Henrik Ling. Efter litografi af J. Cardon 624
E. G. Geijer. Efter porträtt af J. G. Sandberg i Värmlands nation, Upsala 640
Början af Geijers inträdestal i Götiska förbundet. (Ur Götiska förbundets arkiv i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien) 644
Erik Gustaf Geijer, 1843. (Efter Maria Röhls teckning i Kongl. Biblioteket) 656
Slutet af ett bref från Geijer till hans förläggare, N. M. Lindh, dateradt den 23 Sept. 1838. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 662
»Neckens polska», arrangerad af Hæffner, med bref från Hæffner å baksidan. (Ur Götiska förbundets arkiv i Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien) ... 672
Esaias Tegnér, 1816. Efter teckning af L. H. Roos och litografi af Lanzeletti... 688
Faksimile efter en handskrift (»Kung Karl») af Esaias Tegnér 696
Esaias Tegnér, 1829. (Efter teckning af Maria Röhl, i Kongl. Bibliotekets samlingar) 704
Ur ett bref från Esaias Tegnér till C. A. Agardh, dateradt Östrabo den 22 Jan. 1835. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 714
Joh. Olof Wallin. Efter original i Vestmanland—Dala nation, Upsala 720
Ur ett bref från J. O. Wallin till E. G. Geijer. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 724
F. M. Franzén. Originalteckning af Albert Edelfelt 730
Faksimile efter en handskrift af Stagnelius. (Original i Kongl. Biblioteket) 746
Karl Aug. Nicander. Efter porträtt å Gripsholm, måladt af O. J. Södermark 762
Karl Jon. Love Almqvist. Måladt af Mazér, efter original i Nordiska museets samlingar på Bredablick 778

Digitized by Google

Sid.
Berzelius. (Efter oljemålning af O. J. Södermark) ... 810
Hans Järta. Efter porträtt af J. G. Sandberg, i Vestmanland—Dala nation, Upsala ... 816

Illustrationer i texten.

Ur Vetenskapsakademiens handlingar ... 1
Lovisa Ulrika. Porträtt å Gripsholm, måladt af A. Pesne ... 16
Vitterhetsakademiens sigill ... 19
Hedlingers medalj öfver Er. Benzelius d. y. ... 20
Erik Benzelius d. y. (Efter porträtt å Gripsholm af Scheffel) ... 21
Anders Rydelius. (Efter porträtt å Gripsholm af Kastman) ... 24
Ur »Andelig Dufworöst» af Olof Kolmodin ... 27
Ur Olof v. Dalins skrifter, 1782 års upplaga ... 28
Dalin vid 17 års ålder. Porträtt måladt af hans broder (i Vinbergs kyrka) ... 30
Ett stycke af Argus' manuskript med censorns rättelser i margen ... 32
Argus' första nummer (titelblad) ... 33
Titelvignett till Sv. Friheten i 1782 års upplaga af Dalins arbeten ... 40
Dalins porträttbyst af L'Archevesque i K. V. H. och Ant.-akademien ... 45
Ur Olof v. Dalins skrifter, 1782 års upplaga ... 46
Ur »Den gamla Starkotters utlåtelse». Politisk visa 1741 ... 47
Vignett ur »Sinclairsvisan» ... 53
Från titelbladet af »Svenska Sprätthöken» ... 54
Peter Lindahl. Silhuett ur den s. k. Lüdecke'ska samlingen ... 56
Erik Wrangel. Efter oljemålning, tillhörig Grefve Herman Wrangel, Säby ... 60
Karl Gyllenborg. Efter porträtt å Gripsholm af Lorenz Pasch d. ä. ... 65
Kristoffer Knöppel. Silhuett ur den s. k. Lüdecke'ska samlingen ... 69
»Risbadstugan». Gravyr af Jac. Gillberg 1755 ... 70
Vignett ur ett dramatiskt tryckalster ... 71
Vignett ur »Adalrik och Göthilda» ... 72
Illustration ur 1741 års öfversättning af Barclays Argenis ... 74
Ur en öfversättning af Defoes Robinson ... 83
Min son på galejan. Teckning efter en handskrift i Kongl. Biblioteket ... 84
Vignett ur »Adalrik och Göthilda» ... 87
Titelbladsvignett ur »Våra försök» ... 88
Karl Klingenberg. Efter oljemålning på Frescati ... 91
Axel Reuterholm. Efter original på Frescati ... 96
Eckleff. Efter samtida porträtt ... 97
A. G. Leijonhufvud. Efter original på Frescati ... 99
Johan Fischerström. Efter original på Frescati ... 104
Gustaf Philip Creutz såsom ung. Efter original på Frescati ... 107
Faksimile af titelbladet till »Atis och Camilla» (första självständiga upplagan) ... 109
Gustaf Fredrik Gyllenborg såsom ung. Efter original på Frescati ... 113
Vignett af Elias Martin ur Bacchi Tempel (1783) ... 119
Bellmans födelsehus i Maria Brunnsgränd ... 121
Bellmans porträtt af Per Krafft d. ä. (Original å Gripsholm) ... 128
Titelblad till originalupplagan af Fredmans Epistlar ... 129
Bellmans porträtt af Hilleström ... 136
Bellman, teckning af Sergel ... 137

Digitized by Google

Sid.
Bellmans grafvård å Klara kyrkogård ... 141
Vignett af Elias Martin ur Bacchi Tempel (1783) ... 144
Titelvignett ur sällskapet »Vitterleks» öfningar ... 145
Öfverstycke i Tankebyggarordens »Våra försök» ... 146
J. I. Torpadius. Efter oljemålning å Frescati ... 147
Olof Bergklint. Efter original å Vestmanlands nation, Upsala ... 148
Vignett ur Boråsiaden ... 152
Karl Gustaf Tessin. (Miniatyrmålning af Lafrensen d. ä. å Gripsholm, antagligen efter G. Lundberg) ... 153
Karl Gustaf Tessin. Efter porträtt, måladt i Paris af Aved på 1740-talet. Originalet tillhör Baron Sten Leijonhufvud, Åkerö ... 160
Grefve Anders Joh. v. Höpken. (Efter porträtt af Gust. Lundberg) ... 161
Johannes Rosenadler. Ur Kongl. Bibliotekets gravyrsamling, stick af Mentzel ... 168
Augustin Ehrensvärd. (Efter porträtt i Artillerihögskolan af Arenius) ... 169
Vignett ur K. G. Tessins tal i Serafimerordensgillet ... 171
Vignett ur Tessins »Bref till en ung Prins» ... 172
Anders Backmanson-Nordencrantz. (Efter kopparstick af J. Gillberg. Originalet måladt af Per Krafft d. ä. 1771) ... 176
Anders Berch. Efter original i Universitetshuset, Upsala ... 177
Anders Chydenius. Efter gravyr i Kongl. Biblioteket ... 184
Johan Westerman-Liljencrantz. Efter original på Gripsholm ... 185
Johan Brovallius. Efter original af J. G. Geitel 1754, tillhörande Lektor A. W. Frosterus i Borgå ... 186
Nils Oelreich. Karrikatyr bland handritade porträtt i Kongl. Biblioteket ... 192
Vignett ur Nordencrantz' »Arcana» ... 194
Vignett ur Dalins Svea Rikes Historia ... 195
Olof Celsius d. y. Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket ... 200
Jöran Nordberg. Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket ... 201
Gustaf Bonde. Från Kongl. Bibliotekets porträttsamling ... 203
Vignett ur Lagerbrings »Statskunskap» ... 204
Medalj öfver lagvärkets fullbordan ... 205
Nehrman-Ehrenstråle. Efter original tillhörigt Lunds Universitet ... 208
Olof Rabenius. Ur Kongl. Bibliotekets porträttsamling ... 209
Vignett ur Höppeners Förteckning på plakat ... 210
Vignett ur K. G. Tessins bref ... 211
Vignett ur K. G. Tessins bref ... 216
Vignett ur K. G. Tessins bref ... 217
Karl Kristoffer Gjörwell. Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket ... 220
Den Swänske Mercurius. Efter original i Kongl. Biblioteket ... 224
Vignett ur en likpredikan ... 227
Tollstadius undervisande barn. Efter teckning af Guttman och stick af Bergqvist 232
Anders Nohrborg. Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket ... 233
Autograf af Svedenborg ... 236
Svedenborgs boningshus i Stockholm. Efter akvarell af N. Andersson. Originalet tillhör pastor Boyesen ... 237
Svedenborgs lusthus. Efter fotografi tillhörig pastor Boyesen ... 238
Anders O. Knös. Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket ... 239
Vignett ur en likpredikan ... 239
Råshult. Linnés födelsehem ... 240
Anders Celsius. (Efter stick af J. Cardon) ... 241
Torbern Bergman. (Efter stick af F. Akrel) ... 243

Digitized by Google

Sid.

Linnés arbetsrum 245
Linnés autograf 248
Karl von Linné. Efter porträtt i Kongl. Vetenskapsakademien, måladt af Roslin 1775 249
Linnés Hammarby 251
Nils Rosén von Rosenstein. Efter kopparstick 252
Jonas Alströmer. Efter porträtt å Gripsholm, måladt af Gustaf Lundberg 253
P. V. Wargentin. Efter målning af Brander och kopparstick af Akrel 255
Linnés teckning till vapen 255
Öfverstycke ur Sv. Akad. Handlingar 256
E. Schröderheim. Efter målning af P. Krafft på Gripsholm 264
Fru Schröderheim. Efter målning af P. Krafft på Gripsholm 265
M. G. Wallenstråle. Efter målning af P. Krafft och stick af J. F. Martin 269
Bild, utgifven i Paris till minne af Svenska Akademiens stiftande 1786. (N. G. Agander invenit. Fortin del:t; efter stick af Condé) 272
G. A. Reuterholm. (Målning af Angelika Kauffmann, 1792, stick af Carattani) ... 273
Sv. Akad. stora prismedaljer 281
Öfverstycke ur Oxenstiernas skrifter 282
G. J. Adlerbeth. Efter porträtt af L. Pasch d. y. (1780) å Gripsholm 293
Johan Wellander. Efter stick i Kongl. Biblioteket 294
Vignett ur Adlerbeths poetiska skrifter 295
Vignett ur »Utile Dulcis Vitterhetsnöjen» 296
»Ljusets fiender». Teckning i Magasin för Konst, Nyheter och Moder 1821 313
Porträtt af Leopold. (Efter A. U. Berndes) 328
Autograf af Leopold 329
Leopold som gubbe. (Efter Sandbergs målning) 334
Porträtt af Magnus Malmstedt, fru Lenngrens fader. (Efter oljemålning af R. Dalman, tillhörig adjunkten A. M. Malmstedt i Linköping) 335
Autograf af Anna Maria Lenngren 338
Anna Maria Lenngren. (Efter miniatyrporträtt å Nationalmuseum) 342
Illustration till fru Lenngrens Porträtterna af L. W. Kyhlberg (i Boijes Magasin 1830) 343
Fru Lenngrens hem å Beridarebansgatan 344
Vignett från titelbladet af Leopolds samlade skrifter 345
Vignett ur Elers »Glada Qväden» 346
Nils v. Rosenstein. (Gravyr efter Sergels medaljong) 347
Nils v. Rosenstein (på gamla dagar). Efter karrikatyr af Sergel 350
Magnus Lehnberg. (Efter målning af Forsslund och stick af J. F. Martin) 352
Fr. Axel von Fersen. (Efter pastell af Lundberg å Gripsholm) 357
Axel Gabr. Silfverstolpe. (Efter porträttmedaljong af Byström) 360
A. N. Edelcrantz 361
Vignett från 1778 361
Gustaf III:s Operahus. (Invigdt 1782) 362
Elisabeth Olin. (Efter målning af L. Pasch och gravyr af Snack) 364
Karl Stenborg. (Efter målning af Ulrika Pasch) 365
A. F. Ristell. (Efter kopparstick af Caton) 368
Gustaf III. (Efter porträtt af Roslin) 377
G. F. Gyllenborg på äldre dagar. (Efter stick af El. Martin) 383
G. von Paijkull. Efter oljemålning, tillhörande Friherre G. von Paijkull å Wallox-Säby 385
Kexél, silhuett 390

Digitized by Google

Sid.
K. I. Hallman. (Medaljongporträtt efter kopparstick i Kongl. Biblioteket) 392
Petis med stora mössan. (Ur Hallmans parodi Petis och Thelée) 393
Nasenblom. (Illustration ur »Finkel eller det underjordiska brännvinsbränneriet») 394
Karl Envallsson 395
Polykarpus i Kronofogdarne. (Efter Chievitz, svenskt teatergalleri) 396
A. F. Skjöldebrand. (Efter målning af P. Krafft och litografi af J. Cardon) 399
Vignett ur Kotzebues »Världsförakt och ånger» 400
Vignett ur Fru Linnerhjelms Vitterhetsförsök 401
Silhuett af Thorild som ung 401
Thorild. Efter original, tillhörigt Professor G. Ljunggren, Lund 408
Ett blad ur Thorilds anteckningsbok från den engelska resan. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 413
Pehr Tham, Thorilds gynnare. (Efter teckning af Roos och kopparstick af Ruckman) 416
Thorild. (Efter kopparstick i Kongl. Biblioteket) 417
Slutrader och namnteckning ur Lidners bref till Thorild med manuskriptet till »Medea» 432
Lidners grafvård 436
Klas Fredrik Horn. Efter kopparstick af A. Flint 437
Autograf och teckning af Karl August Ehrensvärd (i Tosterups arkiv) 441
Vignett ur Lidners fabler 443
Teckning till Valerius' »Kvinnan» (ur Boijes Magasin) 444
Silhuett af Franzén som ung 445
Franzén år 1805. Efter original i Kongl. Biblioteket 448
Johan David Valerius. (Efter teckning af L. H. Roos) 458
O. Åhlström. Efter kopparstick 459
Valerius på äldre dagar. (Efter teckning af M. Röhl) 461
J. O. Wallin. Efter teckning af L. H. Roos 464
Jakob Tengström. Efter stick af Ruckman 465
Michael Choræus. Efter stick af Forssell 467
Anders af Kullberg. Efter teckning af M. Röhl 468
Ulrika Karolina Widström. Efter kopparstick 469
Vignett ur Fru Linnerhjelms Vitterhetsförsök 476
Titelvignett till Adlersparres »Läsning i blandade ämnen» 477
Gust. Abr. Silfverstolpe. Efter svartkritsbild af konduktör Blom 1820. Originalet tillhör Generalmajor Aug. Silfverstolpe 489
Georg Adlersparre. Efter porträtt af Westin 496
Vignett ur Fru Linnerhjelms Vitterhetsförsök 497
Vignett ur Hallenberg, Svea Rikes Historia under Gustaf Adolf 498
H. G. Porthans staty i Åbo 500
Jonas Hallenberg. Efter porträtt af A. Hårdh 503
Jak. Fred. Neikter. Efter original i Upsala Universitetshus 506
Mathias Calonius 512
Joh. Lundblad. Efter porträtt af A. A. Arfwidson och stick af Ruckman 513
Mattias Norberg. Måladt af P. Krafft 1816. Efter original i Upsala Universitetshus 514
Jakob Jonas Björnståhl. Efter porträttmedaljong af Sergel, graverad af J. Gillberg 515
Johan Adam Tingstadius. Efter original i Kongl. Biblioteket 516
Jakob Axelson Lindblom. Efter original på Gripsholm, måladt af K. F. v. Breda 517
Daniel Djurberg. Efter original i Kongl. Biblioteket 520
Göran Wahlenberg. Efter original i Värmlands nation, Upsala 521
Titelvignett å Svenska Akademiens Handlingar 522

Digitized by Google

Sid.
Vignett ur Svenska Akademiens Handlingar fr. o. m. 1811 523
Musis Amici's sigill 537
Titelvignett ur Poetisk kalender 1820 538
Johan Kristoffer Askelöf. Efter handteckning af J. G. Sandberg i Kongl. Bibliot. 544
Karl Adolf Agardh som ung. Efter gravyr af Bouchardy 545
Atterbom år 1817. Efter porträttmedaljong af Fogelberg. (Tillhör Öfverdirektör Svenson) 553
S. J. Hedborn 568
P. A. Sondén. Efter litografi af Hårdh 569
Carl von Zeipel. Efter handteckning 571
J. Börjesson 572
A. A. Grafström 573
Malla Silfverstolpe. Efter teckning af Maria Röhl 575
»Euphrosyne». Efter teckning af Maria Röhl 576
P. A. Wallmark. Efter litografi 577
»Heros Skriblerus». (Lorenzo Hammarsköld. Karrikatyr af Lövstädt) 584
Atterbom. Efter Nordiska Museet tillhörig blyertsritning af Per Södermark från 1830-talet 585
P. D. A. Atterbom. (Maria Röhls teckning, efter porträtt af Sandberg) 592
Karl Fredrik Dahlgren. (Efter teckning af Maria Röhl) 608
Autograf af V. F. Palmblad 615
A. Törneros. Efter miniatyr af Lemoine 616
Aurora-förbundets sigill 617
Geijers födelsehem 618
Geijers ungdomsporträtt. Efter en i England 1810 målad medaljong 640
Amalia v. Helvig. (Efter ett porträtt som tillhört Geijer) 649
»Professor Geijer». Efter en skiss, tecknad 1842, af B. Wennerberg 656
Geijers staty i Upsala. (Utförd af John Börjesson) 657
Geijers grafvård i Upsala 664
Arvid Aug. Afzelius. Efter gravyr 665
L. F. Rääf. Efter gravyr 669
A. I. Arvidsson. Efter litografi af Cardon 672
G. W. Gumælius. (Efter träsnitt) 673
Vignett ur 1827 års upplaga af Frithiofs Saga 674
Tegnér vid 19 års ålder. (Efter en teckning från 1801) 681
Tegnérs bostad i Lund 1813—1826 688
Faksimile af titelbladet till första upplagan af Frithiofs Saga 701
Illustration af Joh. Holmbergsson till 1831 års upplaga af Frithiofs Saga. Björn och Frithiof 704
Illustration af Joh. Holmbergsson till »Axel»: Den gamle Karolinen och Tegnér. Ur Magasin för Konst, Nyheter och Moder 1825 706
Illustration af Joh. Holmbergsson till »Axel», Axel och Maria. Ur Magasin för Konst, Nyheter och Moder 1825 706
Tegnér till häst. (Efter teckning af J. af Klercker) 711
Esaias Tegnér. Efter en pastellmålning från 1841. (I Tegnérshuset i Lund) 713
Tegnérs arbetsrum. (I Tegnérsmuseet i Lund) 717
Tegnérs staty i Lund. Utförd af Qvarnström 718
Autograf af J. O. Wallin 721
Faksimile af titelbladet till 1819 års Psalmbok 723
J. O. Wallin. (Gravyr af Ruckman efter en teckning af Maria Röhl, utförd efter målning af Sandberg) 725

Digitized by Google

Sid.
Ur ett bref från Franzén till J. O. Wallin. (Efter original i Kongl. Biblioteket) 731
Tegnérs grafvård i Växiö ... 732
Lögarns vatten. (Ur H. Hamiltons illustrationer till Nicanders »Runor») ... 733
Erik Johan Stagnelius. Efter en medaljong, skuren i trä af L. G. Malmberg, tillhörig bibliotekarien E. H. Segersten i Linköping ... 741
Erik Johan Stagnelius. (Efter teckning af L. G. Malmberg) ... 745
Erik Julius Sjöberg (Vitalis) ... 752
Erik Vasas Runa. (Ur H. Hamiltons teckningar till Nicanders »Runor») ... 761
Bernhard von Beskow. Efter porträtt af P. Södermark och litografi af J. Cardon 768
K. G. von Brinkman ... 769
K. E. Fahlcrantz. Efter porträtt af B. Valerius i Vestm.-Dala nation, Upsala ... 776
Stagnelius' och Nicanders gemensamma grafvård å Maria Kyrkogård ... 781
Vignett ur Stjernstolpes skrifter ... 782
Fredrik Cederborgh. Efter träsnitt ... 784
J. A. Wadman. Efter handteckning af J. Rosenbrock ... 785
J. M. Stjernstolpe. Efter porträtt af Westin ... 788
J. H. Thomander. (Efter teckning från 1826) ... 789
Vignett ur Wadman, Lekochalfvar ... 792
Vignett ur Vetenskapsakademiens Handlingar 1810 ... 793
S. Grubbe. (Efter oljemålning af J. G. Sandberg i Göteborgs nation i Upsala) ... 795
Israel Hwasser. (Byst af Molin i Medic. fakulteten i Upsala) ... 796
Karl Peter Hagberg. Ur Röhlska samlingen i Kongl. Bibl. ... 797
Henrik Schartau. Efter teckning af Holmbergsson ... 800
A. M. Strinnholm. Efter litografi ... 801
Anders Fryxell. (Ur Lith. Alleh. 1863) ... 804
Ad. L. Stierneld. (Efter porträtt å Gripsholm) ... 805
Johan Gabr. Richert. Efter litografi ... 807
L. M. Enberg. Efter träsnitt ... 809
Karl Ad. Agardh. Efter teckning af L. H. Roos ... 811
Elias Fries. Efter porträtt af G. G. Sandberg ... 813
Sven Nilsson. Efter litografi ... 816
K. A. Grewesmöhlen ... 819
Georg Scheutz. Efter litografi ... 820
Johan Johansson. Efter träsnitt af Wahlbom ... 821
Anders Lindeberg ... 824
Gustaf af Wetterstedt. Efter teckning af L. H. Roos ... 825
Karl Henrik Anckarsvärd. Efter teckning af L. H. Roos ... 827
Titelvignett ur Vetenskapsakad. Handlingar 1810 ... 828

Digitized by Google

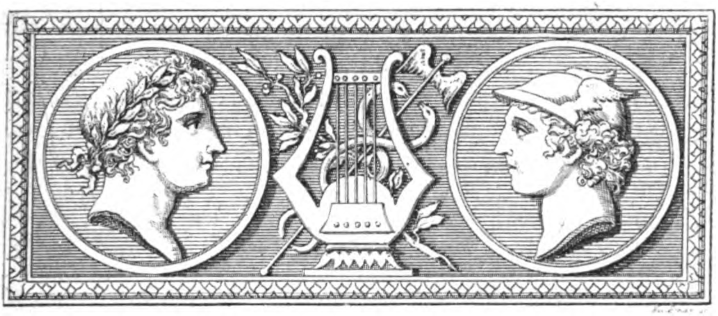

Vignett ur Svenska Akademiens Handlingar fr. o. m. 1811.

Tiden efter Statshvälfningen: Nyromantikens och Tegnérs tid (1809—omkring 1830).

Inledande öfversikt.

Det nya seklet hade brutit in under fortsatta omhvälfningar, den franska revolutionen hade följts af väldiga strider folken emellan. Lem rycktes från lem i tusenåriga riken, troner störtades och nya välden bildades. Den kosmopolitiska idén om ett världsrike, hvilken lekt i filosofernas tankar och poeternas drömmar, gick nu revolutionens son, den store världseröfraren, att utföra på ett mera realt sätt, med svärdets makt. Europa lefde liksom under fruktan för en jordbäfning. Tidshändelserna i seklets början.

Här i Sverige hade den gamla Vasatronens innehafvare i sin, låt vara af rättsinne ledda, Don Quijotiska envishet fört landet så nära branten af undergång, som det icke stått sedan den hjälte, hvilken varit Gustaf IV Adolfs mönsterbild, sprängde sitt välde och slöt sitt lif. Nu som 1718 gällde det landets tillvaro. Finland var redan i fiendehand, och det talades om, huruvida icke snart ett streck på det forna Sveriges karta skulle skilja ryskt och danskt välde åt. »Gud hjälpe oss i dessa yttersta tider!» skref den unge Esaias Tegnér till sin svärfar. Det var en suck, som gick ur alla svenska bröst.

Så timade 1809 års statshvälfning, utförd i den rätta stunden af behjärtade och kloke män, kämpar med andens och svärdets

Digitized by Google

vapen. På de konstitutionella men frisinnade grundsatser, som förberedts af den föregående tidens opposition, bygges den nya statsförfattningen. Tankar från juntans krets och från Adlersparres tidskrifter varda nu förvärkligade. Men året 1809 betecknar icke blott en epok i våra politiska häfder. Såsom sällan eljes sammanfaller den kulturella epoken med den politiska. Gustaf IV Adolfs fall blir symboliskt äfven för epokens kulturlif. Icke blott att de dammar, som enväldet rest för tryckfriheten, nu dragas undan, och att kontinentens tankar åter varda tullfria i vårt land, det är ock helt nya stämningar, som göra sig gällande, visserligen fullföljande uppslag och ansatser från den föregående tiden.

Redan under 1790-talet hade dödshornet blåst sina varningssignaler för upplysningstidens förkämpar och bådat gryningen af nya tankar. Med 1809 kan man säga, att upplysningstidehvarfvet — äfven dess sista skede med revolutionens och resignationens stämningar — är till ända.

I tanke, i tro, i dikt, i samhällslif tränga nya ideal fram. De äro, i korthet uttryckt, *nationalitetskänslans nyväckelse* och *romantikens inbrytande*.

Nationalitets-idealet.

Den vaknande känslan för nationalitetsidealets betydelse framträder här i vårt land, så väl som på kontinenten, såsom ett bakslag mot den föregående tidens kosmopolitism.

Den franska revolutionens lösen hade varit alla människors allmänna brödraskap. Den stora tanken, att hatet nationerna emellan skulle vika för en allmän förbrödring, hade redan de store förrevolutionäre tänkarne af olika skolor hyllat, och den franska upplysningstidens litteratur hade ägt en allfolklig tendens och prägel; den fann ock beundrare lika väl vid Spree och Newa som vid Mälaren och Seinen.

Men Napoleons sätt att tillämpa denna tanke, då hans militärvälde polyplikt famnade den ena efter den andra af Europas nationer, väckte folken ur den vackra drömmen och utmanade till motstånd. Först i Spanien; snart kändes äfven i Tyskland beroendet af den franske svärdsherren olidligt; och från tänkarnes studerkamrar och skaldernas skritbord utgingo de tändande gnistorna. Fichte bekämpade i sina Reden an die deutsche Nation — skrifna i nederlagets tid — det napoleonska världsväldets farliga kosmopolitism och manade sina landsmän till sedlig pånyttfödelse, till att ställa sig stora mål och offra sig för dem. Ernst Moritz Arndt — en tysk under svensk spira — talade kraftigt det tyska fosterlandets sak och uppmanade sina landsmän att bryta de välska

Digitized by Google

bojorna. Och skalden-hjälten Theodor Körner anslog den patriotiska lyran på samma gång han drog svärdet i frihetsstriden.

Men denna nationalitetskänsla hade å all germanisk botten en djupare betydelse än att blott vara en gensaga mot det Napoleonska väldet; den sammanhängde med hela den återgång till en nationell kultur, som allt ifrån slutet af 1700-talet mångenstädes kommit till synes och som bl. a. visat sig i en begynnande omvårdnad om gamla folkminnen och folkdikter.

Den svenska nationallitteraturens frigörelse från franskt smakok stod ock därmed i samband.

Denna rörelse tarfvade dock stridens bloddop för att varda fullt själfmedveten.

Här hos oss är den nationella rörelsen nära nog årsbarn med förlusten af Finland och Pommern. Det svenska Östersjöväldet som ju mera varit ett kosmopolitiskt än ett nationellt rike, var nu blott ett minne. Svenskt välde omfattade nu endast svenskt folk. Ännu tjugo år tidigare hade antinationella rörelser kunnat spåras inom svenska hären. Den tiden var förbi. Det gällde att taga sig samman, att väcka nationens medvetande och mana den till arbete inom det svenska välde, som än var kvar, och detta skedde kraftigast genom den fosterländska rörelse, som tog vara på det folkegna. Ett utslag, bland andra, af denna strömning var stiftandet af Götiska förbundet (1811), i hvilket flere tidens främsta kulturpersonligheter samvärkade, och som uppställde som sitt mål »återgången till sig själf».

Denna återgång innebar visserligen kulturellt sedt en frigörelse från fransk smakbildning, men i vissa afseenden vardt den dock tillika en underkastelse under ett annat folks kultur: Tysklands.

Ett äkta nationellt drag, som under 1700-talets rationalism och nyttighetslära legat, om än icke förkväfdt, dock tillbakaträngdt var det äfventyrslystna, det oförvägna, bragdstora, hvad vi skulle kunna kalla Karl XII:s-draget i svenskt folklynne. Nyvaknande svenska stämningar.

Det hade firat orgier både i statskonst och vetenskap vid det förra seklets begynnelse, men nyttans och förståndets »nykloka tid» hade ju i ena som andra afseendet därpå lagt sin nyktra kritik. Alldeles trängdes det dock icke tillbaka. Kung Karl hade alltjämnt varit skyddshelgonet då det gällt äfventyrsbragder, hade varit den Holger Dansk, som i nya strider skulle föra sina svenska skaror till seger.

Och detta den äfventyrliga bragdens riddarideal, som folkstämningen älskar att personifiera i Karl XII:s skepnad, betecknar den ena sidan af den nya nationella tidstämningen, det företrädesvis götiska draget, som fann sin förnämste poetiske målsman i den nordiska bragdstorhetens sångare, Frithiofsskalden, som kallade Karl XII Sveriges störste son och som omdiktade honom till en sagohjälte, hvilken mindre var den historiske Karl XII än personifikationen af det svenska idealet för ridderlig äfventyrslystnad, vid hvars minne »den svenska äran viger sin segerfana». Det idealet hade redan samme skald besjungit i landtvärnssången 1808:

Månge? De stridande räkna vi icke,
Endast de slagne räkna vi.

Och samma ton klingade, just vid den nya tidens inbrott, i Svea-dikten.

Det fanns dock äfven en annan gammalsvensk stämning, som nu fann ny näring, då en germansk odling af något allvarlig, djupsinnig, mystisk natur aflöste gallicismens glada, ytligt spirituella, förståndsmässigt klara bildning. Det fanns i det svenska folklynnet sedan gammalt ett innerligt religiöst drag, som, förenadt med en grubblande fantastik, framträdde hos Sveriges tvänne världsberömda religiösa siare under medeltiden såväl som under rationalismens tid: i Birgittas uppenbarelser och Svedenborgs visioner; det fanns ett melankoliskt drag, som med en ton från de mörka skogarne klang fram i Sveriges äldre folkdiktning, där det ock mötte en nationell musikalisk grundstämning. Detta mystiskt religiösa, melankoliskt stämningsfulla kunde äfven under förståndsupplysningens mäktiga skede söka sig väg fram i mer än en svensk skalds diktning; och den religiösa stämningen fann ock i det tysta ett skydd under hela 1700-talet hos de förtryckta sekterna. Det var företrädesvis hos de svenska nyromantikerna — »fosforisterna» med Atterbom i spetsen och deras skaldefränder — särskildt Stagnelius — som dessa stämningar fingo sin poetiska tolkning.

Och vill man finna det melankoliska och det bragdrika i den svenska folkstämningen personifierade i en dikt, så lämnar oss Geijers »Vikingen» bilden af ynglingen, som »drömde och tänkte, han visste icke hvad och kunde som förr ej mer vara glad», men som med häftigt sinne kastade sig ut i bragder och svor att eröfra sig rike och land. Det är drömmaren, men det är ock äfventyrshjälten.

Digitized by Google

Dessa nya, eller om man så vill, gamla svenska stämningar, som otvifvelaktigt pekade åt helt andra håll än det föregående århundradets stundom nyktert praktiska, stundom idealt humana nyttighetssträfvan, stodo i samband med den nya germaniska tidsströmning, som vidare fullföljde tråden från Rousseau och »Sturm und Drang» till nyromantiken.

Romantiken bildar såsom kulturriktning sedd, den afgjordaste motsats till 1700-talets rationalism. Hade den föregående tiden satt förståndet och en moralen bestämmande vilja såsom de härskande själsförmögenheterna, så blefvo nu fantasien och känslan satta i högsätet. Den föregående tiden hade framför allt sökt främja borgerliga dygder och trott sig genom upplysning kunna göra människorna fullkomliga i denna världen; den hade hyst en optimistisk tro på folkuppfostrans, filantropiens och frihetens makt att göra släktet lyckligt — en tro som mot slutet af århundradet vid felslagna förhoppningar utbytts, än mot en pessimistisk misströstan, än mot en resignation, som förklarade sig intet veta om »tinget i sig». Romantiken åter fann sin lycka i att fly bort från den yttre materiella, prosaiska tillvaron, hvilken den föraktade liksom dess kälkborgerliga dygder, för att söka ro och lugn i en idealvärld — dock icke i den ideala antika skönhetens rymder, dit Goethe och Schiller tagit sin tillflykt — utan i en från all objektivitet frigjord, osynlig inre värld, som genomströmmades af den sanna gudomen. Denna längtan hän till öfverjordiska rymder är ett bestämmande drag i romantikens tänkande, troslif och diktning till och med hos dess sensuellt anlagda naturer; den gaf sig äfven uttryck i ett ödesdigert värklighetshat. Om under föregående tidehvarf blicken för den omgifvande världen och hvad som där var gagneligt varit ytterligt skärpt, men däremot ögat sällan riktats till de blånande rymderna därofvan, så vardt åter nu den andliga blicken långsynt; för det fjärrbelägna hade man öppet öga, men man såg ej det som låg närmast. Ofta hände det så, att romantiken saknade fotfäste — den vardt »vingelfotad för jorden». Den romantiska åskådningen med sitt subjektiva fantasilif mynnade sålunda ut ej blott i en sann utan ock i en falsk idealism. Bakslaget mot det föregående tidehvarfvets rationalism och konkreta värklighetslif vardt ett spekulerande och diktande in's Blaue hinein. Den svenska nyromantikens ypperste skald sjöng i »Lycksalighetens ö» i hjältens namn:

Nyromantiken.

»O gåfves det en trolldom,
Som dränkte all vår nakna värklighet
Så djupt i drömbildsvärldens ocean,

Digitized by Google

Att ingen brygga nådde från vår jord
Till diktens evigt sommargröna ö — —
Jag skulle genast för hvad pris som helst
Förbyta mot ett sådant drömmeri
Mitt vakna lif».

I den föregående tiden hade ju poesi och filosofi i viss mån stått i ganska nära förhållande till hvarandra: den tidens lärodikt var ju en poetisk omdiktning af den gällande moralfilosofien; Schillers skaldestycken gåfvo uttryck åt humanismens frihetsideal; äfven den romantiska tiden älskade en förening af filosofi och poesi, och i viss mån är äfven dess dikt ej sällan en lärodikt, blott att det icke längre är fråga om moral eller om praktiska syften utan om metafysiska spörsmål. Den nyromantiska poesien är till ej ringa del en filosofisk poesi. Egentligen voro för de rätta nyromantikerna filosofi och poesi ett. Novalis — en af de mest typiske tyske romantikerne — säger också, att åtskillnaden mellan filosof och skald är skenbar och till skada för båda. »Poesien är filosofiens hjälte, filosofien höjer poesien till grundsats och lär oss känna poesiens värde. Filosofi är poesiens teori. Den visar oss hvad poesi är, att den är ett och allt.»

Så låter det å ena sidan. Man kunde ock säga, att metafysiken är ett och allt, ty liksom poesien tränger sig in och i viss mån sätter sin prägel på romantikens filosofi, så präglar å andra sidan metafysiken dess diktning liksom hela dess andliga lif. Ty filosofien hade blifvit den rådande vetenskapen.

Det var det filosofiska systembyggandets tid. Såsom ett bakslag mot det föregående tidehvarfvets materialism eller skepticism utvecklar sig en ytterligt gående idealistisk och subjektivistisk filosofi, som försmår snart sagdt all beröring med de exakta naturvetenskaperna. Den tid, då en tysk filosof såsom Leibnitz och äfven Kant behärskade tidens matematiskt naturvetenskapliga bildning, var slut; Kants efterföljare voro metafysiskt lagda och likgiltiga för studiet af de exakta vetenskaperna eller hänsynen till dessa vetenskaper. Hos Fichte går den subjektiva idealismen därhän, att han förnekar sinnevärlden. Hade Kant påvisat en klyfta mellan idén om tingen sådan människorna uppfatta dem och »tingen i sig», mellan den inre åskådningen och yttervärlden och å andra sidan praktiskt uppställt det moraliska pliktbegreppet såsom ett kategoriskt imperativ, såsom oberoende af den enskildes subjektiva tycke, så strök Fichte bort hela yttervärlden och antog värkligheten såsom blott en bestämning hos jaget som endast var medvetet om sig själft. Allt hvad jaget upptog ur värklig-

Digitized by Google

heten förvandlade det sitt väsen likmätigt till ett idealt. Och så varder den subjektiva människoanden i viss mån världens skapare.

Schellingianismen.

Den egentligt romantiska filosofien var dock Schellings panteistiska identitetsfilosofi, för hvilken natur och ande voro ett: alla naturens krafter och former endast afspeglingar af andens värksamhet. Naturen är den synliga anden, anden den osynliga naturen. Det absoluta var själfva identiteten mellan ande och natur. Filosofiens organ var enligt Schelling den intellektuella åskådningen, som utgjorde en de särskildt begåfvades egendom: det intuitiva snillets geniala ingifvelse. Den, som ägde denna gåfva, var den sanne filosofen, han mäktade höja sig till insikten om ett organiskt helt i världen. Det nyktra förståndet, »som ofilosoferna kallade det sunda», föraktades, det allmänna människoförståndet skulle blott medföra ett pöbelvälde i vetenskapernas värld, och kunde icke vara filosofiens organ. Den intellektuella åskådningen vore närmast att förlikna vid konstnärens geni; konstens uppgift vore just att framställa den ursprungliga enheten mellan ande och natur eller idé och bild; skapelsen vore det största konstvärket; allt hvad konstnären gjorde i inspirationens ögonblick, gjorde han såsom organ för världsanden. Och enligt Schellings teori vore denna ästetiska betraktelse af världen den högsta.

Denna tyska metafysik, inom hvilken senare den Hegelska panteismen aflöste den Schellingska, från hvilken den utgått, behärskade under förra hälften af detta århundrade i ej ringa mån Sveriges andliga lif och satte märke äfven utanför filosofiens egentliga område: på teologi, poesi, litteratur och naturvetenskap.

Metafysikens öfvergrepp.

För visso icke alltid till fromma. Naturfilosofien, denna bastardvetenskap, var exempelvis en betänklig företeelse, som förde naturvetenskaperna på irrvägar och sökte på intuitionens väg skapa »ett helt» i naturen på de långsamma, noggranna experimentens bekostnad.

Man ansåg, att naturforskarne, så länge de hårdnackadt vidhöllo empirien såsom grundvalen för sin vetenskap och ej trängde till »totalitetsidén», aldrig kunde skåda den innersta heliga källan. Här i landet fullföljde dock betydande forskare den gamla från 1700-talet ärfda, strängt empiriska metoden och vunno härutinnan segrar; särskildt lyser å kemiens område namnet Berzelius vid sidan af frihetstidens svenska hedersnamn på de olika naturvetenskapernas fält. Men därför kunde ock Berzelius från en naturfilosofiens målsman (i »Hermes») få höra, att »han var en utmärkt och noggrann experimentator, dock blott empirisk och utan filoso-

Digitized by Google

fisk anda, därför ock tämligen experimenterande på slump utan att veta, hvad det var han ville utforska.»

Metafysikens ingripande på de humanistiska vetenskaperna var, trots den allmänna väckelse den skänkte dem, icke utan fara, och Scherer synes mig med rätta framhålla, att den äfven i enskildheter medfört skada för långliga tider; exempelvis utöfvade dess herravälde ett menligt inflytande på ästetik och psykologi, i det den trängde tillbaka iakttagelsen och undersökningen af värkligheten. Lyckligtvis bildade de filologiska och historiska disciplinerna i någon mån motvikt.

Historiska vetenskaper.

För de historiska vetenskaperna betecknar den nya tiden ett stort framsteg gent emot upplysningstiden, bebådadt redan under slutet af förra seklet af utmärkte forskare. Hade upplysningstidehvarfvets historia betraktat och bedömt förflutna tider uteslutande på grundvalen af sina egna meningar och åsikter, så sökte åter historieforskningen nu allt mera att objektivt sätta sig in i och göra rättvisa åt olika skedens åskådningssätt.

Det gällde att uppfatta det relativa tiderna emellan, att taga hänsyn till den historiska utvecklingen och att finna tråden i denna utveckling. Men i uppfattningen häraf gjorde sig återigen det metafysiska draget i tiden gällande. Romantikerne, som ville se äfven historien såsom ett organiskt helt, sökte förklara den såsom en produkt af världssjälen; den var enligt Schelling »världsandens stora spegel, det gudomliga förståndets eviga dikt». Så blef äfven här det konstruktiva härskande; man offrade stundom den objektiva historien för något, som man kallade »historiens filosofi», men hvilket Geijer, själf någon tid fången häri, dräpande kännetecknat såsom det själfgjorda sammanhanget i sakerna. Härigenom inträder, trots den förmenta objektiviteten, en stark subjektivism i det historiska åskådningssättet. Äfven torde nog den götiska riktningens förkärlek för det »nationella» ej sällan hafva vållat, att den objektiva sanningen skjutits åsido för en qvasipatriotism: »man ville häldre måla grannt än sannt.»

Sinne för olika folks diktning.

Med den nya historiska uppfattningen sammanhänger en större kärlek för olika folks och olika tidehvarfs kultur och diktning, därmed sammanhänger ock såväl det i bästa mening kosmopolitiska som det i bästa mening nationella hos tiden.

Man hade alltmer kommit till insikt om att icke i en kultur, icke i en poesi fanns allt värde. Det gällde att söka förstå äfven olika folks andliga lif.

Denna strömning, detta intresse för alla tider och länder hade funnit sin föregångsman i Herder, hvars »Stimmen der Völker» tol-

Digitized by Google

kade stycken från snart sagdt alla nationers diktskatt och som vann många efterföljare.

Äfven i filologiens kärleksfulla sysslande med grekisk och indisk forndikt, i konsthistoriens sympati för förut föraktade stilformer, som t. ex. gotiken, möta vi en likartad riktning.

Och detta öra för skilda folks röster inom världslitteraturens stora fuga ägde nyromantikerne i hög grad. De lämpade på litteraturens område de Schillerska orden: »Seid umschlungen, Millionen.» I sin famn slöto de med kärlek skilda folks andliga skatter och framhöllo det säregna hos en hvar. En rik öfversättningslitteratur blomstrar upp i Tyskland, snart äfven i Sverige; så ock en litteraturhistorisk forskning.

Särskildt intog dock under denna nationalitetskänslans tid det egna folkets förtid en stor plats i den nya tidens hjärta; gångna tiders ideal vaknade åter upp, man ville leta reda på det folkegna i historia, i dikt och i sed; en riktning, som hos oss företrädesvis omhuldades af det ofvan nämnda götiska förbundet.

Religiös nyväckelse.

Inom det religiösa lifvet sker en nyväckelse, som är gemensam för svensk och tysk protestantism. Det adertonde seklets fritänkeri hade i det hela taget lefvat i frid sida vid sida med den kyrkliga ortodoxien, som mera haft sin uppmärksamhet riktad emot pietistiska rörelser, och som i sig äfven upptagit rationalistiska element, vägt de religiösa frågorna på förnuftets vågskål samt i predikningar lagt stark vikt vid moralen. Äfven den nyväckelse, som på Kantsk grundval gjorde sig gällande i Sverige hade, exempelvis genom Åström, lagt hufvudtonvikten vid dogmatikens moraliska sida, likvisst med fördjupande af dennas begrepp. Men de olyckor, som drabbat Tyskland och Sverige unde stora världskrigen, hade den allvarliga stoicismen och resignationen icke räckt till att bära. En innerligare, känsligare, väl äfven i vissa afseenden djupare uppfattning började göra sig gällande i det religiösa lifvet och det religiösa författareskapet. I rent teologiskt afseende spelar tidehvarfvets filosofiska tänkande äfven in. Den religiösa rörelsens vackraste utslag i begynnelsen af vårt sekel är genomförandet af den nya psalmboken, hvarpå flera släktled arbetat, men som nu först hinner sin fulländning. Däremot afstannar för någon tid det sedan länge pågående bibelöfversättningsarbetet.

Dock ger äfven nyromantiken åt den religiösa rörelsen en säregen färg af poetisk religion, som icke är främmande för en viss panteism. Gudomen stod för denna uppfattning icke såsom för kyrkoläran eller för den förra deismen i ett aflägset

Digitized by Google

fjärran, utan var närvarande i allt, och exempelvis Schleiermachers lära tenderar mot försjunkandet i en dylik mystisk, allestädes närvarande gudomlighet. Den poetiserande religiositeten medförde i Tyskland en viss dragning åt katolicismen, af hvilken endast sporadiska antydningar kunna påvisas inom den svenska nyromantiken.

Nyromantikens reaktionära åskådning.

Ofvan nämndes romantikens sympati för svunna tider, särskildt för medeltiden. Med denna sympati sammanhänger otvifvelaktigt ock de i hög grad reaktionära åskådningssätt, som börja göra sig gällande inom romantiska kretsar öfver hela Europa i tiden omkring 1815.

Äfven här bildar nyromantiken ett bakslag mot den föregående tiden. Hade adertonde seklet lefvat i en käck, nästan naiv förhoppning om att på rationella grundvalar och genom rationella åtgärder kunna åstadkomma ett samhällsskick, som vore fritt och lyckligt, och hade de fria idéerna äfven haft en målsman i Schiller, upplysningstidens store arftagare, som aldrig förnekade sin samhörighet med dess bästa och ädlaste sträfvanden, så såg åter den nya tiden efter den franska revolutionens skeppsbrott sin lycka i återgången till medeltida samhällsskick. Den nyromantiska skolans män gåfvo i olika land sitt understöd åt den inbrytande reaktionen, hvilken tog sig ett så pregnant uttryck i den heliga alliansens politik, och blefvo förespråkare för dess idéer i samhällslära, filosofi och diktning. Man häfdade förträffligheten af de gamla inrättningarna: en stark konungamakt, bördsadel, statskyrka, stånds- och skråförfattningar, tycktvång.

Man kunde exempelvis få höra en af tidehvarfvets reaktionära andar i Tyskland (Gentz) på tal om tryckfrihet förklara, att till värn mot pressens missbruk under ett visst antal år intet borde få lof att tryckas, med ytterst få undantag, dem en domstol af erkänd kapacitet skulle fastslå. Ett dylikt tillvägagående skulle, trodde han, inom kort tid föra människorna tillbaka till Gud och sanningen. Detta uttalande erinrar nästan om Hans Järtas berömda ironiska förslag i satiren om återupprättandet af franska monarkien.

Äfven här hemma arbetade mäktiga krafter i den heliga alliansens tecken. Sedan vår författning 1809 byggts på konstitutionell monarkisk grund, började t. o. m. från flere denna författnings främjare reaktionära och absolutistiska tendenser göra sig gällande i vårt land. Från ofvan rönte de liberala rörelserna allt mera motstånd, och med en viss skygghet sökte man tillämpa

Digitized by Google

absolutistiska teorier, så långt de konstitutionella formerna det medgåfvo eller därtill läto sig töjas.

Dessa återgångssträfvanden funno sina ifriga försvarare inom nyromantiska kretsar och äfven inom det götiska lägret. Fosforisterna stå i allmänhet på denna botten; Geijer sympatiserar i sitt jubelfesttal 1817 med den heliga alliansen, och särskildt i Upsala äger denna reaktionära strömning, den s. k. »ultraismen» eller den »historiska skolan», sin härd. En fristående nyromantiker som Stagnelius är så betagen i den heliga alliansens stiftare, den ryske czar, som kort förut stympat Sveriges välde, att han i sin dikt Vladimir den store inflikar en hyllning åt honom, förklarande, att han är större än sin namne, den forne Alexander; han äger hans strålande dygder, men ingen hans last; mildt skyddar han världen, men härjar den icke.

I bjärt motsats härtill märka vi Tegnérs skarpa utfall mot tidens reaktion i dikten Nyåret 1816, i jubelfesttalet, som utgör en stridshandske mot heliga alliansen, och i de skarpa uttalanden han fäller om Alexander »självvaste obskurantismens grundpelare, den lumpnaste karaktär i världshistorien».

I samband med den politiska reaktionen står oviljan mot folkupplysningen. Hade det föregående tidehvarfvet företrädesvis sträfvat att så långt som möjligt vidga upplysningen, så blef nu åter den bildningsaristokratiska idén förhärskande. En bland det romantiska åskådningssättets grundtankar var nättopp, att allmänheten icke mäktade uppfatta de egentliga resultaten af vetandet och därför icke häller borde sträfva efter något vetande. Hade man förut hållit på »sundt förnuft» såsom afgörande, så var det nu mera mystiska, mindre kälkborgerliga egenskaper, till hvilka man vädjade eller — för att tala med Tegnér — »den guds gåfva som våra fäder aktade under namn af sunda förnuftet, den förringades såsom otillräcklig för vetenskapen och endast gjord för pöbeln och olärde». Därför finner man ock nyromantikens män och de med dem samsläktade, såväl i utlandet som här, på det skarpaste uppträda emot folkbildningens spridande, åtminstone utöfver religionsundervisningen samt möjligen innanläsning och skrifning.

Nyromantiken var dock framför allt en poetisk strömning. Dess filosofi byggde världsförklaringen på ett poetiskt betraktelsesätt. Skalden var för denna riktning »en gud i sitt slag». Den nyromantiska diktens anda, sådan den framträder i Sverige och Tyskland — med märkesmän som bröderna Schlegel, Tieck Novalis — är präglad af en till ytterlighet drifven subjektivism, Nyromantikens poetiska uppfattning.

Digitized by Google

närmare bestämdt af den subjektiva fantasiens och känslans absoluta herravälde i diktningen. Den är ock genomträngd af djup mystik.

Fredrik Schlegels bekanta ord, att början till all poesi är att upphäfva det tänkande förnuftets gång och lagar och åter försätta sig in i fantasiens sköna förvirring, i människonaturens ursprungliga kaos, är mottot för nyromantikens diktning; i det formlösa, stämningsrika, obestämda, aningsfulla ser den diktens kärna. Var den äldre poesien plastisk, blef den romantiska företrädesvis musikalisk. Om den äldre poesien gick för långt i tydlighet och därvid i någon mån syndade mot sin egen märkesmans, Voltaires, ord: »hemligheten i att utträka är att säga allt», blef den nya däremot dunkel, sväfvande, fördjupande sig i en omedveten klangrik känslostämning. Man skulle *ana* sig till meningen, och man lät poesien blifva allegorisk, helst dock med en så oklar allegori, att läsaren lämnades i någon ovisshet om meningen, som dessutom af författarne själfva stundom icke var fullt säkert fattad. »Romantik — säger skolans svenske chef i en ästetisk afhandling — är all sådan fägring, där lifvets innerlighet framblickar *såsom på en gång ett oändligt uppenbaradt och ett oändligen hemligt*, eller såsom en underfull närvaro, som upplåter bortom sig utsikt åt ett ännu underfullare fjärran.» På detta sätt blef romantikens diktning i sin ordning didaktisk — den ville gifva en inblick i världens stora hemlighet, men i en dimmig dager, som lät hemligheten på en gång synas uppenbarad och dock outgrundlig, ty, som Atterbom sagt — »allt det högsta, värkliga i lifvet är outgrundligt till sin natur, andakten, kärleken, vänskapen äro de icke på en gång de mörkaste och de klaraste af alla mysterier?» Dock hände det härvid, som Runeberg framhållit, att »då de gamla fästat all vikt vid uttryckets och begreppets oskymda tydlighet och utförliga bestämning, anbragte de nyare, som tyckte sådant hafva ledt till matthet och uttänjning, med en äfventyrlig logik, ofta blotta antydningar i stället för tankar och äfven dessa fulla af intetsägande praktord och sig själfva upphäfvande ordfogningar, hvaraf hände att då de gamle redigt sade mycket obetydligt, sade de yngre mycket obetydligt tillika oredigt.»

Romantikens verklighetshat. Romantiken var, som nämndt, afvogt stämd mot allt, som på minsta vis erinrade om det prosaiska lifvet, om den omgifvande värkligheten — brackornas värklighet — med dess kälkborgerliga »sunda förnuft», dess intresse för det medborgerliga lifvets bestyr; romantikerne voro så till sägandes medborgare i en annan mera ideal värld, och målet för den romantiska dikten

Digitized by Google

kunde därför icke heller blifva att skildra samtidens värklighet sådan den var, utan att lyfta diktningen upp i en högre sfär, där lif och konst skulle mötas och förenas i religionens högre enhet, skalden skulle varda en tolk för den längtan, som rörde sig i människohjärtat och slumrade i naturen, och anknyta en förbindelse mellan den ändliga och oändliga världen. Ty poesien var ju för romantiken ett och allt, alla tings ursprung och slut. I motsats till den föregående tidens nog nyktra uppfattning af poesien såsom ett tilltag, som egentligen hvarje någorlunda begåfvad man kunde åstadkomma, blef nu åter skaldskapet uppfattadt såsom ett gudomligt kall, den poetiska begåfningen blef en särskildt gudomlig nådegåfva och fantasien och känslan tillmättes fullkomlig frihet.

Så närdes ock snilleförgudningen och det poetiska snillets rätt att trotsa alla häfdvunna lagar, ej blott ästetiska utan ock etiska, med andra ord godtycket, försvarades. Dessa egendomligheter äga sina förutsättningar i den Fichteska åskådningen om det suveräna jaget och i Schellings moralprincip, att det för utvalda andar gåfves en särskild moral, motsatt den som gällde för vanligt folk. Härmed voro grundvalarne lagda till den snillets förhäfvelse öfver hvardagsmänniskorna, som kännetecknar nyromantiken och som vi i våra dagar sett taga nya, nästan lika osympatiska uttryck. Den tyska nyromantiken har i detta afseende stora synder på sitt samvete; i frigörelse från alla borgerliga band ledde den till en immoralitet i uppfattningen och ett lösgörande från alla sunda plikter, som just genom att denna frihet förbehölls de förment utvalda, de andligen högt begåfvade, blefvo så vidriga. Denna skefva ästetiska moral eller omoral framträder icke synnerligen hos den svenska nyromantikens föregångsmän, men i Almqvists revolutionära skrifter finnna vi dock äfven hos oss en snillrik apostel för det romantiska godtycket på det moraliska området. Och äfven hos de svenska romantikerna visar sig benägenhet för det ästetiska godtycket och bisarreriet. Snilleförgudning.

Strax vid tidehvarfvets början är det, som den krets svenska ynglingar, hvilka lifligast omfattade de nyromantiska idéerna, de s. k. fosforisterna (Hammarsköld, Atterbom, Palmblad, Livijn och flere) började sin strid mot den gamla skolan, troget följande sina tyska läromästare; en strid i och för sig i många afseenden berättigad och naturlig, ehuru stora brister kunna påvisas såväl i de unga reformatorernas kritiska inlägg som i deras alstring. Det sträfva, senakademiska idealets bojor behöfde sprängas, en fantasirikare diktning blef ock den unga tidens lösen. Den svenska Fosforister.

poesiens vinghäst red ånyo in i sagans romantiska land och fann där förtrollande nejder, men red ock in i månget dunkelt skogssnår.

Andra romantiska riktningar.

Den s. k. »nya skolan» stod dock icke ensam i sina sympatier för en friare diktning på romantisk botten. Bland de s. k. göterne möta vi Ling, som, påvärkad från Danmark, sökte väcka till lif en nationell, forntidsartad diktning, och framför allt Geijer, som i sitt allmänna åskådningssätt stod fosforisterna närmast och t. o. m. någon tid kunde räknas till deras krets, liksom hans historiskt samhälleliga uppfattning under hans första mannaålder är reaktionär. Han anslår i sin diktning en romantism af äkta nordisk färg, folkligare, enklare, naturligare än den Lingska.

»Neutrer.»

Mera på afstånd från den egentliga nyromantiken står Tegnér. Uppfostrad i den akademiska smaken, var han dock mottaglig för nya impulser från olika håll: den danska romantiken med Oehlenschlæger utöfvade invärkan på hans skaldskap, som flerestädes företer afgjordt romantiska stämningar, men han är dock närmast befryndad med den tyska klassicitetens män, särskildt Schiller, hvars fria humanism äfven bäst stämde med hans åskådningssätt. Och han häfdar i dikten klarhetens rätt gentemot det nyromantiska dunklet. Tegnér var ock som nämndt i sin ungdom och bästa mannaålder en motståndare till tidens återgångssträfvanden, särskildt häfdade han tankefrihetens sak, liksom han uppträdde gent emot fosforismens dunkel, gråtmildhet och bisarrerier. Detta såväl i sin diktning som i sitt berömda jubelfesttal 1817, där Tegnér dock tillika drar i fejd emot upplysningstidehvarfvets flackhet i religiöst och filosofiskt afseende. Detta tal kan sägas vara programmet för de »neutrer», som stodo emellan akademikerne och fosforisterne, och hvilkas främste man Tegnér var, liksom äfven Wallin, ursprungligen tillhörande det akademiska lägret, alltmera kom att intaga en ställning i denna krets, dit man väl ock närmast får räkna Franzén. Det är Tegnér och Wallin, som på den världsliga och andliga diktens områden nu varda de härskande och de, hvilkas diktning mötas af största sympati bland allmänheten. Ty fosforisternas diktning kunde på grund af sin natur svårligen varda populär inom vidsträckta kretsar; det nyromantiska föraktet för hvardaglighetens män gengäldades af den stora mängden med likgiltighet för deras diktning, hvilken ock, särskildt under ungdomstiden, var öfver höfvan svårbegriplig. Så härliga skapelser, som skolans ypperste man, Atterbom, än i sin bästa tid alstrar, stod han dock i popularitet vida efter Tegnér,

Digitized by Google

Franzén, Wallin och Geijer. Blott Dahlgren blef med sin lättare anlagda poesi folkkär inom bredare lager. Faktiskt ingick dock allt mer och mer af nyromantikens poetiska grundtankar under 1820-talet i det allmänna medvetandet. De nya skalder, som framträdde utanför den fosforistiska kretsen: Stagnelius, Vitalis, Nicander, Fahlcrantz, slutligen ock Almqvist stodo faktiskt på nyromantikens botten, äfven när de som t. ex. Vitalis vände vapnen mot fosforismen.

Inbrytande liberalism.

Karl XIV Johans tidehvarf bär i det stora hela romantikens prägel, blott icke ordet tages i för trång mening. Och det var ett i vetenskapligt och vittert hänseende märkligt tidehvarf: en ny litterär guldålder. Till de stora skaldenamnen sällade sig vetenskapliga namn af mycken frejd, så väl inom humanistiska som naturvetenskapliga läroämnen. Det är emellertid äfven i mycket en stridens tid. Häftiga anlopp riktas emot konungen och hans män. Redan under 1820-talet framträda liberala strömningar inom riksdagen och pressen. Med 1830-talet blir liberalismen allt starkare och vinner slutligen den konservativa eller »historiska» skolans ypperste man, Erik Gustaf Geijer, för sin sak.

Ur nyromantikernas eget led träder den mest subjektive af alla dess skalder — Almqvist — och begagnar nyromantikens subjektivism i revolutionära idéers tjänst. Och med liberalismen på 1830-talet framträdde vid sidan af nyromantikens epigoner en borgerlig realistisk diktning och en fri press som kännetecknar en ny tid.

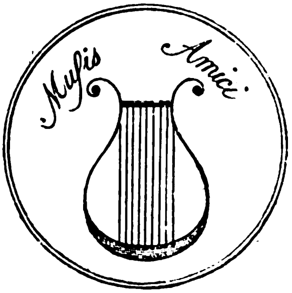

Musis Amici's sigill.

Digitized by Google

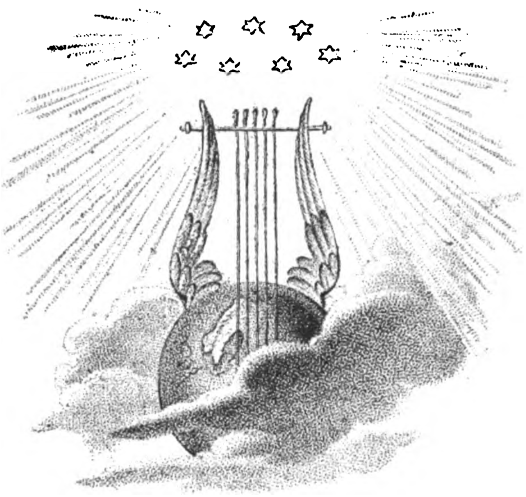

Titel-Vignett ur Poetisk Kalender 1820.

"Nya skolan" och dess strid mot den akademiska riktningen.

Stridens förberedelser och första skede. Polyfem.

Den svenska nyromantiken eller »fosforismen» planterade i slutet af 1809 sin fana i Sveriges vittra värld. Men förberedelser till den strid, som då öppnades, hade pågått redan några år förut.

Förberedelser. Vi kunna dagteckna dessa förberedelser ungefär från den tid, då Adlersparres och Silfverstolpes tidskrifter nedläggas eller endast börja utkomma mera sporadiskt, från tiden omkring 1803, då den svenska litteraturens järnår faktiskt inträda.

Vitterhetens vänner. Det året bildades i Upsala ett ungt studentsällskap, som kallades Vitterhetens Vänner (V. V.) och som lekte svensk akademi. När det stiftades, voro ledamöterne nio, senare förstärktes de med ytterligare tretton. Det var ett uteslutande vittert, icke alls politiskt intresseradt sällskap, och för att afskudda sig alla misstankar för likhet med de afsomnade konventen beslöt man uppvisa stadgarna för landshöfdingen! Detta sällskap var ännu icke medvetet om någon vitter reformatorisk tendens, och man finner i dess handlingar äfven diktprof i

Digitized by Google

akademisk smak. Men tvänne af dess förste medlemmar intogo senare bemärkta platser i den nyromantiska revolutionskåren: den adertonårige **Lars Hammarsköld** (som sedan ändrade sitt förnamn till **Lorenzo**) och den tjugutvåårige **Klas Livijn**. År 1805 invaldes en tredje framtidsman, den då femtonårige **P. D. Atterbom.**

Bland förbundets förste ledamöter var det företrädesvis Hammarsköld och Livijn, hos hvilka nya stämningar började framtränga, och man kan säga, att äfven sedan Vitterhetens Vänner upplösts, dessa båda fortsatte förbundets värksamhet, utgörande liksom ett korresponderande förbund för sig, samtidigt med att nya krafter i Upsala samlade sig omkring Atterbom.

Lorenzo Hammarsköld var född i Vimmerbytrakten 1785, i den del af Småland, som hör till Linköpings stift, hvarför han tillhörde »Östgöta nation». År 1801 blef han student i Upsala, där han med ifver studerade vitterhet, filosofi och grekiska; han blef filosofie kandidat 1805 och inskref sig året därpå vid kgl. biblioteket, där han såsom amanuens tillbragte sin återstående lefnad; med orädd håg, brinnande ifver och sällsynt oegennytta ägnade han sig åt forskning och skriftställeri såsom en af Nya Skolans märkligaste förkämpar, den där visserligen ofta i sin mångskiftande värksamhet gaf hugg på sig, men å andra sidan äfven gjorde en insats af varaktig betydelse i svensk kritik och svensk forskning. Hammarsköld och Livijn.

Klas Livijn var född 1781, hade ursprungligen studerat i Lund, men vistades i Upsala 1802—1803 och 1805, hvilket år han aflade juridisk examen. Sedan ingick han i statens tjänst och befann sig under den vittra stridstiden i ämbetsärenden å olika ställen i landsorten samt, under kriget 1813—1814, i egenskap af auditör i Tyskland.

I de båda unga männens dels något sentimentala, dels något himlastormande brefväxling möter man till en början endast den kända Sturm- und Drangstämningen. De underteckna sina bref, betecknande nog, med namn ur ett af Sturm- und Drangförfattaren Klingers arbeten: »Osirski» och »Hill». Hammarsköld är i dessa bref olyckligt kär; hans svärmiska erotik vid sidan af Livijns otillfredsställda äre- och bragdlystnad är hvad som ger denna brefväxling dess personliga karaktär. Men därtill kommer ett vaket intresse för litteraturföreteelser, företrädesvis de nyare, liksom i allmänhet för den andliga utvecklingens alla nya banor. Det är den tyska litteraturen, först Sturm und Drang, men sedan äfven nyromantikens skalder och skriftställare; Novalis, Tieck, Schlegel, som allt mer börja intaga deras sinnen; vid sidan däraf äfven italiensk, spansk och framför allt engelsk diktning, hvarjämte Hammarsköld med lifligt intresse omfattade den forngrekiska litteraturen. Båda börja äfven få öppna ögon för värdet af den äldre svenska litteraturen; Livijn är särskildt beundrare af Stiernhielm. Af den gustavianska tidens författare sattes Bellman, Lidner, Thorild högst. Å andra sidan harmades desse ungdomar åtskilligt öfver den akademiska smaken, i synnerhet sådan den framträdde hos ett yngre släkte af pristagare; särskildt var Wallin, »namnsdagssångaren och stadspoeten», illa an-

Digitized by Google

skrifven på grund af sina tillfällighetsdikter och sina öfversättningar från antiken på rimmad vers; äfven Kullberg, Valerius och Lindegren voro i onåd. Livijn hade särskildt ett godt öga till de parafraserande öfversättningarna och bland de dikter, han dels på skämt, dels på allvar insände till akademien, voro ock några ganska kostliga parodier på dylika tolkningar, hvilka sedan offentliggjordes i »Polyfem». Hammarsköld kastade sig genast efter ankomsten till Stockholm in på vittert författarskap, utgaf bl. a. några öfversättningar efter äldre och nyare skalder samt år 1808 en *Kritik öfver Schiller*, som utgör den nyromantiska kritikens förstlingsskrift hos oss. Den är byggd på Schleglarnes uppfattning af poesien och ställer sig i viss mån klandrande gent emot den Schillerska diktningen, som »icke lånar sitt mest frappanta behag af ett poetiskt intresse» och som ställes vida under Goethes och framför allt Tiecks.

Emellertid hade ett nytt sällskap bildats i Upsala, sedan Hammarsköld lämnat lärdomsstaden.

Atterbom och hans krets.

Dess själ var samme Atterbom, om hvilken Hammarsköld i Oktober 1805 hade skrifvit till Livijn: »'Vitterhetens Vänner' har blifvit ökadt med en vid namn Atterbom. Han är en gosse med förbannadt godt hufvud och magister Ekmark sätter ganska mycket värde på honom.»

Denne **Per Daniel Atterbom**, som senare tillade förnamnet **Amadeus**, var född år 1790 i Januari på ett komministerboställe i Östergötland. Tidigt fördes han in i fantasiens värld. »Allt ifrån modersbröstet — skrifver han — uppväxte jag bland sagor och sägner; från mitt tredje år, då den första boken sattes i min hand, och intill mitt tionde, då jag första gången lämnade mina föräldrars boning, hade jag sällan annat sällskap än de gestalter jag hämtade ur Sturleson och Verelius, blandade med Cornelius' hjältar och de drömmar, med hvilka jag själf talrikt befolkade min synkrets». Han hade redan som barn slukat Adalrik och Göthilda, läst Dalins dikter och hört folkvisor sjungas af modern. I Linköping under skol- och gymnasietiden (från 1799) gjorde han bekantskap med Leopolds och Kellgrens, med Bellmans och Lidners diktning, lyssnade till Franzénska toner och började studera tysk vitterhet, bl. a. Bürgers ballader, som lifligt slogo an på hans poetiska sinne, därjämte Wieland samt en del af lyrikerna.

I det hela företer hans barndomstid en märklig andlig utveckling; hans natur var helt och hållet inåtvänd; i drömmens och diktningens värld lefde han hälst, — han var en predestinerad romantiker. Femton år gammal kom han 1805 från Linköping och fädernehemmet i Åsbodalen — där hans romantiska stämning grundlagts — till Upsala och blef redan på hösten invald bland Vitterhetens Vänner. Genom umgänget med dess ledamöter in-

Digitized by Google

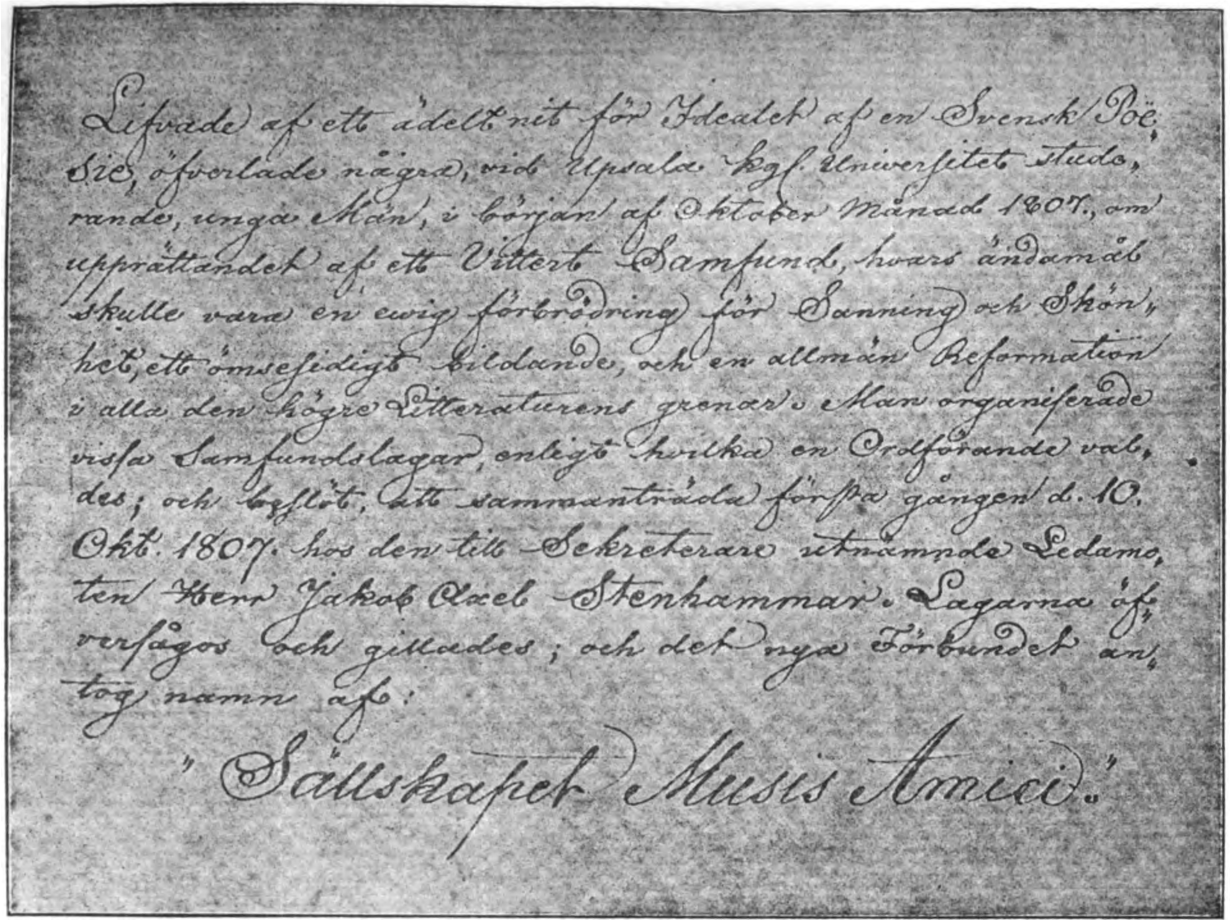
Lifvade af ett ädelt nit för Idealet af en Svensk Poë-
sie, öfverlade några, vid Upsala Kgl. Universitet stude-
rande, unga Män, i början af Oktober Månad 1807, om
upprättandet af ett Vittert Samfund, hvars ändamål
skulle vara en ewig förbrödring för Sanning och Skön-
het, ett ömsesidigt Bildande, och en allmän Reformation
i alla den högre Litteraturens grenar. Man organiserade
vissa Samfundslagar, enligt hvilka en Ordförande val-
des; och beslöt, att sammanträda första gången d. 10.
Okt. 1807. hos den till Sekreterare utnämnde Ledamo-
ten Herr Jakob Axel Stenhammar. Lagarna öf-
verlågos och gillades; och det nya Förbundet an-
tog namn af:

"Sällskapet Musis Amici."

Början till den 1808 omredigerade stiftelseurkunden för sällskapet »Musis Amici» (Auroraförbundet). Skrifven af Atterbom.

Digitized by Google

Digitized by Google

fördes han ock vidare i den tyska litteraturen samt älskade särskildt lyrici af den veka, känsliga riktningen (Hölty, Matthison o. a.). Men föreningen upplöstes kort därefter och Atterbom stod någon tid mera ensam.

Då gjorde han vårterminen 1807 bekantskap med den 25-årige **Georg Ingelgren** och den 19-årige **Vilhelm Fredrik Palmblad,** som båda blefvo af betydelse för hans utveckling.

Ingelgren, född 1782, var son af en fattig städerska i Växiö, och hade genom änkefru Köllner, född Hindström — den »bruna flickan», som en gång var föremål för Thorilds beundran —, fått tillfälle studera och 1804 kommit till Upsala, där han 1812 blef magister men dog redan 1813.

Palmblad, född i December 1788, var Atterboms landsman, kronofogdeson från Söderköpingstrakten; såsom ofärdig hade han ej besökt någon skola utan hade mest genom egen läsning med svag hjälp af dåliga informatorer skaffat sig en för sin ålder mångsidig beläsenhet och denna ungdomliga läslust följde honom lifvet igenom. Anländ till Upsala fann han »mesta retelsen» i den tyska vitterheten och ästetiken, med hvilka han först nu gjorde bekantskap.

Slutligen träffade Atterbom på sommaren 1807 i sin hembygd en gammal gymnasiekamrat, **Samuel Johan Hedborn,** son af en soldat i Östergötland.

Han var född 1783, hade först sent börjat studera, efter det han genomlefvat en svärmisk, drömmande ungdomstid, under hvilken folkvisorna och den gamla psalmboken voro hans käraste läsning, till hvilken han alltjämt bevarade en egendomlig dragning. Vid återknytandet af bekantskapen fann Atterbom i honom »utkastet fullfärdigt till den egendomliga blandning af bonde, skald, präst», som alltjämt utmärkte Hedborns personlighet.

Höstterminen 1807 stiftade Atterbom, Ingelgren, Hedborn jämte ett par kamrater sällskapet Musis Amici, i hvilket Palmblad, som under denna termin var frånvarande, inträdde i Mars 1808. Bland öfrige invalde märkes **Per Elgström,** som jämte Atterbom ansågs såsom sällskapets mest begåfvade poet. »Musis Amici.»

Han var en landsman till Ingelgren, smäländing, född 1781, son af en tjänstepiga i ett torp i Elgaryd. Sjuklig, svag och fattig hade han kommit till Upsala 1797, men ofta måst afbryta vistelsen där för konditioner, bland annat i Wiborgs boklåda. Han var förtrogen med den tyska filosofien och ästetiken och var dessutom svärmisk poet samt hade särskildt i Novalis funnit en med sin egen befryndad natur. Han flyttade 1809 till Stockholm, där han dog 1810.

Den, som satte fart i sällskapets värksamhet var Palmblad, då han på våren 1808 återkom till universitetsstaden och inträdde i förbundet. Denne till det yttre oansenlige man var den förkroppsligade energien. Det var han som, för att tala med Böttiger, blåste friskt mod i det fromma, sörjande,

Digitized by Google

drömmande sångarhjärtat hos Atterbom, eggade upp honom till anfall och gjorde lammet till lejon.

Atterbom har själf vittnat, att Palmblad var ett härligt fynd för Musis Amici, såsom person genom sin karaktärs allvar, sin viljekraft, sitt lynnes jämvikt, sin godmodiga kvickhet, sitt varma och trofasta hjärtelag; som medarbetare genom sin brinnande nitälskan för sällskapet, sin rastlösa inbillning, som alltid fann nya planer, sin utomordentliga beläsenhet i antik och modern litteratur och sin framställningsgåfva. Med honom blef sällskapet först fullt medvetet om sitt reformatoriska syfte; nu ändrade det

»Aurora-förbundet.»

namn och antog benämningen Aurora förbundet.

Kort därefter omarbetades ock sällskapets program och omskrefvos dess äldsta protokoll i mera storslagen anda. Pretentionerna voro icke små. Det är icke längre blott individuell melankoli och känslosamhet, som det gäller. Nej, skalden skall lefva i harmoni med alltillvaron och utvidga sin individ genom filosofi, religion och historia till omfånget af en världssjäl. Sällskapets syfte låg för öfrigt i det nya namnet. »En morgonrodnad ville samfundet varda för svensk diktning.»

»Efter en konsekvent plan, enligt fasta och eviga grunder, hämtade ur de mönster greker och tyskar lämnat», ville förbundet »först förädla och utbilda sin styrka, sedan kraftigt motarbeta den fördärfvade smaken och sist åtminstone med en ljus strimma på svenska vitterhetens himmel företeckna banan för solens antåg.» Dess medlemmar önskade att, »eldade af nit för sanning och konst, i framtiden kunna upplifva fäderneslandets domnade litteratur». Det gick så långt, att Atterbom en gång kunde tala om »våra långa mödor, våra viktiga planer, kanske de viktigaste, som något sällskap från världens skapelse (!) fattat».

I känslan af att vara omgifven af en värld, som endast ville insöfva mänskligheten i ett slafviskt barbari, funno dessa ungdomar i poesien ljusfacklan genom det långa mörkret, och denna poesi vore enligt Schellings lära identisk med religionen; den äkta poesien vore den uppenbarade gudomen, den vore — för att tala med Atterbom — en emanation från andarnes mästare. Under det att Hammarsköld och isynnerhet Livijn i unga år stodo närmare upplysningstidens fritänkeri, voro de unge Auroristerna fyllda af en ästetisk religiositet och kände sig af en viss »prédilection d'artiste» dragna hän emot en katoliserande uppfattning såsom den mest sympatiska: Jungfru Maria vore poesiens symbol.

Skalden blef enligt denna religiöst ästetiska uppfattning en föreningslänk mellan änglar och människor, en inspirerad varelse, för hvars gudomliga natur det var ett rent behof att i ord söka uttryck för sitt melodiska inre. Men såsom skalder uppfattade man icke dem bland de »missbildade samtida», som dragit poesiens ideal ned till sig och förvandlat gudarnes tungomål till rimmade moraliska sentenser, supvisor, sånger om kanariefåglar, känslosamma kväden i både metrisk och ometrisk form, hvilka hvarje småherre kunde dikta sin sköna till uppbyggelse. Nej det gällde att för den lidande, den förtryckte öppna poesiens sorgfria öfvervärld, att inviga de mindre bildade i den högre mänsklighetens mysterier, att med ett ord vara för den odlade klassen af människosläktet det-

Digitized by Google

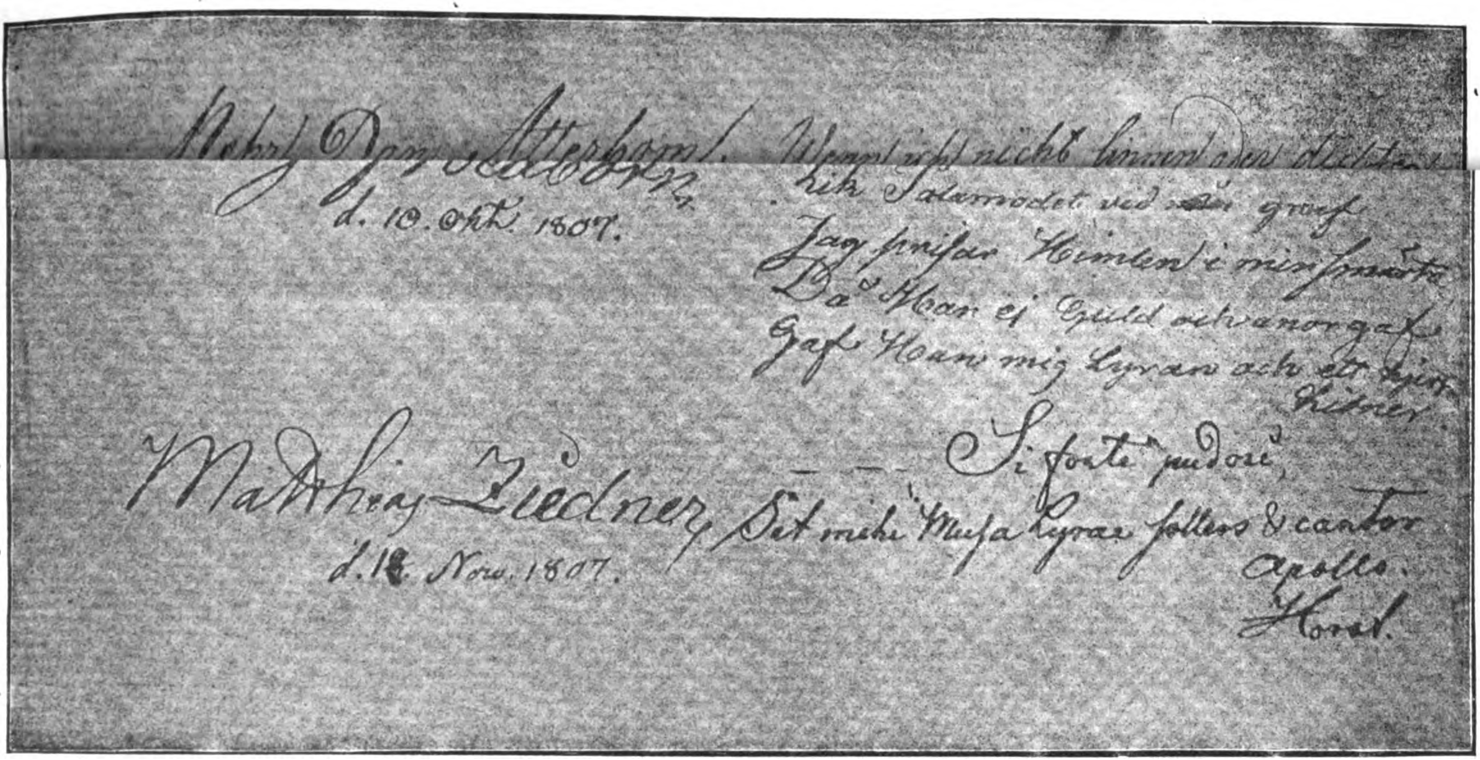
d. 10. Okt. 1807.
Jag prisar Himlen i min smärta
Då Han ej Guld och ära gaf
Si forte pudori
Sit mihi Musa lyrae sollers & cantor Apollo.
Horat.
d. 1[illegible]. Nov. 1807.

Första bladet i »Musis Amicis» (Auroraförbundets) matrikel.

Digitized by Google

samma, som prästerna för den råare: himlens profetiska sändebud. Med denna upphöjda ställning intog dock skalden ett martyrskap i en värld, där få förstodo och uppskattade honom, under det mängden hatade honom.

I samband med denna uppfattning framträdde det romantiska hatet till den omgifvande råa värkligheten, som aldrig kunde blifva föremål för poetisk behandling, hvarför man t. o. m. hos den besjungna ungmön icke borde kvarlämna mer mänskligt än som vore oundvikligt för att förekomma formlöshet. I politiskt afseende — en sida, som dock för dem spelade en ringa roll — voro de unga Auroristerna närmast Napoleonshatare och voro djupt nedstämda öfver Gustaf Adolfs afsättning (med undantag af Elgström, som vistades i Stockholm).

Vid Auroraförbundets sammanträden höllos tal, i hvilka programmet utvecklades, och dikter upplästes. Afsikten var att i en kalender (Orphika) utgifva ett urval af dessa poetiska försök, på hvilka de själfva satte icke ringa värde. Ja, Atterbom trodde sig i ungdomlig själftillit kunna trotsa hvarje vitter korporation i Sverige att ur sina handlingar förmå uppvisa en sådan mängd af originella tendenser, af nya begrepp, af gehaltfulla och till formen nästan fulländade arbeten.

I dessa och andra ungdomliga uttalanden låg otvifvelaktigt mycken omognad, mycken förhäfvelse, mycken ensidighet och ofördragsamhet, men man kan å andra sidan icke neka till, att detta dock endast utgjorde afvigsidan af en ungdomlig värme, en öfvertygelsetrohet, en hänförelse, förutan hvilka icke saken kunnat föras fram med den kraft, som skedde. Öfvergrepp äro naturliga för ungdomen, utan ensidighet föres ingen strid, och strid är lif, icke minst i den vittra och konstnärliga världen.

Det blef emellertid icke den unga, käcka skaran i Upsala, som skulle rikta första skotten emot akademiens fäste eller först inför offentligheten utveckla Nya skolans banér. De blefvo till sin egen harm förekomna af meningsfränder i hufvudstaden.

Hammarsköld, ifrig och mångfrestande som alltid, hade t. o. m. två strängar på sin båge. Den ena gällde en vetenskaplig tidskrift, den andra ett skämtblad.

Emellertid hade Hammarskölds förman i kgl. biblioteket P. A. **Wallmark**, den svurne anhängaren af akademismen, med hvilken Hammarsköld ännu stod på god fot, i midten af Juli 1809 börjat utgifva *Journal för litteratur och teater.* Wallmarks Journal.

I denna tidning anmodades Hammarsköld biträda med teaterkritiker, och detta fördröjde något hans egna planer; men ett omdöme om en aktör väckte förargelse och strid, och då Wallmark lämnade rum i journalen för en teaterkritik af annan hand, var sämjan mellan honom och Hammarsköld slut. Denne förberedde nu i stället sina andra planer. Tidskriften, för hvilken han hade att påräkna bl. a. sin lärare Benjamin Höijers, Agardhs och Ber-

Digitized by Google

Prospekt till Lyceum.

zelius' bistånd, skulle heta *Lyceum*, och han utfärdade i December 1809 prospekt till denna tidskrift, en prospekt som börjar något storslaget och retoriskt:

»Knappt har svenska litteraturen någonsin öfverlefvat sådana järnår, som de sedan detta sekels början förflutna. Lik en mordängel vakade trycktvånget utanför kunskapens himmel och beredde allmänheten en viss apati för all grundlig lärdom och bättre läsning.»

Johan Kristoffer Askelöf.
Efter handteckning af J. G. Sandberg i Kongl. Biblioteket.

Och sedan det sagts, att den tillfrisknande nu börjar pröfva sina krafter och vänja sig vid friskare, klarare dager, heter det:

»Men för att beredas härtill fordras en sträng regim och en stark och närande föda för att återställa krafterna. Att bereda detta hafva några vetenskapsmän och vitterhetsälskare, lifvade af nya förhoppningar, beslutit att utgifva en skrift, hvars ändamål blifver att så vidt möjligt är afhjälpa de hufvudsakligaste brister i vår litteratur.»

Wallins parodi af prospekten.

Denna prospekt blef föremål för en parodi. Wallin, som var förargad på Hammarsköld med anledning af några spetsiga

Digitized by Google

Polyfem.

Ett blad att läsa på sängen.

N:o I.

Sällskapet för det löjliga.

Underrättelse till Allmänheten.

Redan länge florerade i det tysta ett litet sällskap af män, som i wißa ämnen lifwades af olika tankesätt med mängdens. Deras förening war den fasiaste, ty deras grundsatser woro desamma. Några Decennier tillbaka, kallade de sig: Sällskapet Pro sensu communi. Men denna benämning har troligen warit illa wald; ty, oaktadt den manligaste strid pro aris et focis, har både namnet och sällskapets bedrifter delat allt timligts gemensamma öde: de hafwa fallit i glömska. Stiftarena hafwa längesedan gått till odödligheten, men deras anda fortfor att, lik den heliga elden, sagta glimma under askan, för att på en annan tid uppträda i en ny skepnad, till nya strider, fast kanske med lika öde. Sällskapet har ur närwarande generation sett sig förstärkas med ett oförmodadt ansenligt antal medlemmar, beredde att wåga allt för deß intreße. Det war ej längre tid att blott skåda: werksamhetens period ingick på nytt. — O måtte den krönas med framgång! Enligt tid och omständigheter såg sällskapet sig nödsakadt att företaga en omstöpning af sin yttre form, med bibehållande likwäl af den ordens-sidja som hittills döljde deß inre warelse. Af förra tiders sorgliga erfarenhet hade det blifwit öfwertygadt, att med Sensus communis intet stod att uträtta. Detta Behikel hade wisat sig hysa något spökaktigt, och för spöken fortfara menniskorna ännu alltid att med rysning bäfwa tillbaka. Man rådslog hit och dit, och trodde sig ändteligen i det löjliga hafwa funnit något mera menskligt, något mindre afskräckande. Löjligheten blef således, med stor pluralitet, Sällskapets nya härskri. Härigenom upkom likwäl ingen ändring i sällskapets wäsende eller tendens; sättet att werka blef endast olika. Tillförene hade det för den goda

Faksimile af Polyfems första nummer.

Digitized by Google

mendera mig till någon penninge-diger Großörs ynnestfulla åtanka och någon elegant Bokhållares wänskap, ty jag lofwar att de af mig ofta skola hågkommas. Men med tillförsigt nalkas jag dig Hederwärda Dagligt Allehanda, du Statens ädle, nyttige, närande medlem. Huru mången något till åren kommen ungdom har icke i ditt sköte fått utgjuta sin klagan, och huru mången olycklig moder har du icke skaffat Amm-tjenst hos någon hederlig Herre. Måtte du nu ockå skaffa Läsare åt en din medbroder, som ej än hunnit förwärfwa sig din kredit och derföre ej heller kan, som du, åt sin Redaktör hembära lika inkomster. Och här min hand, redlige Broder Stockholms Post, du, som idislande dina trefaldiga gånger redan omtuggade Schenerariteten, icke störes i din långsamma gång, förskjut mig icke från ditt hjerta och egna mig icke ditt hat; ty hwarken begår jag postfrihet eller förmånen att med dig dela dina Prennumeranter. Jag önskar blott att, samlande dina godbitar, få bereda dem till ett lofoffer för dig och wår smak, hoppandes att detsamma skall gifwa för den läsande allmänheten en söt lukt. Men framför allt, mitt eldiga famntag, du hjertans älskelige Journal för Litteraturen och Theatern, som hwarken är någon Journal, eller för Litteraturen eller för Theatern. Dig har jag swurit en ewig wänskap, du kosteligaste af Tidningar! Wid den sol som uppgår i wißa af dina afhandlingar, lustiga tankar, recensioner och hexametrar har min själ wärmt sig och mitt snille danat sig till att träda i dina af fetma dryppande fotspår. Dig skall jag tid efter annan ihågkomma i mina tacksägelser och bönesuckar, förwäntandes att icke eller af dig, älskelige käre Broder, warda glömd. — Sluteligen, äfwen sändes Eder min hälsning bröder och wänner i Landsorterne, med liflig försäkran att I också skolen wara inneslutne i min åtanka.

Med början af nästkommande år 1810, utkommer Polyfem twå gånger i weckan, nemligen Onsdagar och Lördagar, och kan ifrån denne dag derå prenumereras, med 2 R:dr Riksgäldsmynt för 52 numror. Prenumeration emottages uti Wikforß boklåda wid myntgatan, hwarifrån bladet äfwen kommer att utgifwas. — Sällskapet för det löjliga, som i allt söker komma Allmänhetens önskan till mötes, och som icke kan twifla att ju många finnas som med glädje dela Sällskapets tänkesätt, will härmed hafwa alla sådana osynliga Ledamöter af detsamma uppmanade, att bidraga till deß bästa och fromma, genom insändandet af skrifter som paßa för detta blad, hwarest de då otwifwelagtigt komma att få ett rum. Annoncer som icke strida emot Konstitutionen och Moraliteten, emottagas äfwen till införande, men böra antingen wara enligt naturen af detta blad, humoristiska, eller ock öfwerstiga den wanliga grad af dumhet, som i detta slags produkter plär så herrligen wisas. — Sällskapet innesluter sig tills widare i Allmänhetens åtanka och bewågenhet.

Stockholm, tryckt i Marquardska Tryckeriet, 1809.

Digitized by Google

bref i Upsala tidning angående hans öfversättningar, skref nämligen i Journalen *Något om gaturenhållningen:*

»Knappt hafva Stockholms Sköna någonsin öfverlefvat sådana järnveckor som de nyss förflutna. — — — Men härtill (snygga gator) fordras icke allenast en sträng regim och en kraftig och närande föda för entreprenörerne samt deras arbetare och dragare utan en total förändring af det hittills brukliga arbetssättet» o. s. v.

Parodien, som svagt erinrar om det roliga Kellgrenska snöskottningssvaret på Thorilds ljungande inlaga, är icke synnerligen kvick, och de roligheter, som förekomma, äro tämligen lättköpta. Den har dock betydelse såsom det första svärdsslaget i drabbningen, och har t. o. m. betraktats såsom en krigsförklaring från gamla skolan mot den nya. I och för sig är det tämligen likgiltigt och t. o. m. löjligt att på skolpojksmanér tvista om »hvem som började», då det gäller en strid, som var oundviklig, och Wallmarks samt Hammarskölds ursäkter härvidlag äro utan betydelse. I hvarje fall påskyndade endast denna Wallinska prospekt utgifvandet af det skämtblad, som Hammarsköld och ett par hans vänner förberedt. Det var *Polyfem.* Polyfem.

Karl Adolf Agardh, som ung.
(Efter gravyr af Bouchardy.)

Hammarsköld hade i Stockholm sommaren 1809 sammanträffat med tvänne begåfvade Lundensare, fil. magistrarne **Joh. Kristoffer Askelöf** och **Karl Adolf Agardh,** tillsammans med hvilka han stiftat ett sällskap Pro joco eller sällskapet för det löjliga, i hvilket de som »osynliga» medlemmar invalde Livijn, Tegnér och G. A. Silfverstolpe, af hvilka dock endast den förstnämnde stod i förbindelse med sällskapet. Man åsyftade att utgifva ett slags tidning, som skulle sysselsätta sig med grinerier »en gros». Dess redaktör skulle blifva Askelöf.

Johan Kristoffer Askelöf var född i Skåne 1787, hade blifvit magister i Lund 1805, och var redan där känd som »paskillant». Han blef anställd i konungens kansli 1810 och var i tjänst till 1828; under sin senare lifstid var han en

framstående konservativ politisk publicist såsom utgifvare af Svenska Minerva 1830—48. Han dog 1848.

Agardh, likaledes född i Skåne 1785, hade 1805 blifvit magister och 1807 docent i matematik. Från 1810 ägnade han sig åt botanik, i hvilket ämne han blef adjunkt och 1812 professor. Han blef senare biskop i Karlstad och dog i detta ämbete 1859.

Meningen var att börja på nyåret 1810; men med anledning af den Wallinska parodien utsände *Polyfem* redan under de sista dagarne af 1809 sitt första nummer. Detta blad pågick med två nummer i veckan i fem half-år 1810—1812.

Polyfem sysselsatte sig väl icke uteslutande med vitterhet, och dess kritik riktades icke blott mot den gamla skolans vänner. (Agardhs recension af Elgströms broschyr »Om ett stort patriotiskt tänkesätt» är ganska skarp och söker t. o. m. göra sig löjlig öfver Elgströms öfverspända utrop). Men bladets hufvudkaraktär är dock afgjordt en fejdeskrift mot akademien och de akademiske epigonerne. Den rent vittra fejden kan sägas börja i åttonde numret med *Prof af tungusernas vitterhet ur Sjökapten Baggfots papper* af »Nils Nyberg», under hvilket namn, som dock först förekom något senare under den fortsatta polemiken, Hammarsköld dolde sig t. o. m. för tidskriftens egen redaktör.*

Dessa Baggfotska papper tillhöra det kvickaste, som i striden förekommit. Här meddelas t. ex. täflingssånger mellan Valerius (Amarulli) såsom antitetisk poet och Wallin (Struthio) såsom öfversättare; vidare skildringen af Amarullis resa till poeternas land, hvarvid han har att utstå mycken smälek först af »monsieur Anakreon» och sedan af andra berömdheter. Den sanna kritiken doppar alla vittra arbeten i floden, och de, som äro äkta, förblifva, men de andra utplånas fullkomligen. Franska akademiens handlingar neddoppas, och hvad man får upp är pura, rena papperet. Amarulli vågar dock ej afvakta, hvilken utgång neddoppandet af den tungusiska akademiens skrifter medför. Till sin harm ser han litteraturens skogsmänniska, Shakspere, sitta bredvid Homerus och de tre store grekiske tragöderne. Gamle Georg Stiernhielm vill icke kännas vid sin landsman, och förgäfves drar Amarulli fram sina prismedaljer, hvaraf de store skalderna likväl icke låta sig imponera. Ej heller hafva de tålamod att afhöra uppläsningen af »Tålamodet»; såsom straff för sin oförsynthet att tränga sig in i skaldernas krets blir Amarulli dömd att hvarje dag med odelad uppmärksamhet genomläsa sina egna arbeten.

Wallmarks »Journal» dröjde att svara mera direkt.

W. synes redan i Februari hafva påtänkt »ett satiriskt anfall af stor appareil», men Leopold, som ej var belåten därmed, hade afstyrkt det.

---

* Att Hammarsköld värkligen är författare till dessa alster och att »Nils Nyberg hvarken betecknar Livijn eller någon kollektiv personlighet, kan efter hvad de Hammarsköldska papperen i kgl. Biblioteket ådagalägga, ej mera dragas i tvifvelsmål.

Digitized by Google

»Intill dess man kan förskräckligen korsfästa dumheten — skref han — gör man efter mitt omdöme bäst att handtera henne en bagatelle med en och annan smäll om öronen i förbigående.» Däremot innehöll Journalen ett par angrepp på den af den nya skolan beundrade tyska filosofien och diktningen. Man skämtade med det otydliga och dunkla i Fichtes »Reden an die deutsche Nation». »Är det, skrifver författaren, i sådant fall underligt, att äfven hos oss några unga personer, som i sitt anletes svett genomgrubblat emellan skoltimmarne några af dessa höga tyska snilleläror, finna sig därigenom upplyftade till en höjd af älskvärd självfbeundran, som omöjligen tillåter dem att annorlunda än med det djupaste förakt uttrycka sig om en Voltaire, en Pope, en Racine och andra sådana ordinära stackare.»

Vidare samlades ofördelaktiga uttalanden ur tyska tidskrifter om den nya skolans tyska mönster, såsom svar på Polyfems lofsjungande af dessa.

I Mars månad lämnade Atterbom sitt första bidrag till Polyfem, bestående af några *Xenier*, en samling distika, riktade mot den gamla skolans koryféer och drabanter.

Både i stort och i enskildheter äro dessa xenier imitationer efter de lika nämnda berömda Goethe-Schillerska epigrammen mot den tidens medelmåttiga storheter för dagen och bilderstormare, men de äro i allmänhet föga lyckliga. Någon gång har öfverflyttningen orsakat en viss omening, t. ex. då den tyska xenien »Guerre ouverte's», »Lange neckt Ihr uns schon», hvilket i Goethes och Schillers mun var berättigadt, omflyttades till svenskan:

> Länge I skymfaden oss, men alltid så lömskt och förstulet.
> Krig begärden I dock, fören det ridderligt nu —,

ett uttalande som från Atterboms och hans unge kamraters sida är utan mening, då man ju icke kan säga, att akademisterna »länge skymfat dem» eller »begärt krig».

En i Polyfem meddelad satir af Atterbom: *Rimmarbandet* — en tungusisk tragikomedi — är det djärfvaste och hänsynslösaste anfallet under stridens första skede. Den led af en hätsk ton och var föga kvick i sitt förlöjligande af Wallmark, Wallin, Valerius, Granberg, Grangren, Blom och framför allt Polyhistrio (Leopold).

Både i denna dikt, som delvis imiterar Tiecks litterära satirer, och i mera direkta uppsatser pekar nya skolan hän på Thorild såsom sin föregångsman; dock är man angelägen att icke sammanblandas med hans efterapare, de s. k. Thorildianerne.

Äfven Livijn bidrog till Polyfem med ett par kvicka alster; särskildt märkes ett *fejde- och varningsbref*, som han låter undertecknas af de förnämsta representanterne för den gamla skolan under deras häfdvunna öknamn, och hvari manas till kamp mot den hord, som nu utan hyfsning och smak kommer från skogarne för att förstöra de subtilaste mästerstycken.

Härpå svarade han sedan själf i biblisk stil med ett sändebref under signaturen Olof Mollbergson.

Något, som lände nya skolan till skada vid dess första framträdande, var hänvisandet på det stora hon ärnade uträtta. Anloppen på den andefattiga lillgamla efterdiktningen i läro-

Digitized by Google

diktsmaneret, den stela tragedien, de tarfliga Kotzebuaderna, i viss mån äfven på öfverdrifterna i parafraseringen voro tvifvelsutan berättigade. Men den nya skolan bådade sin egen ankomst med nog stora later, på samma gång hon nedsatte den föregående tidens och samtidens dikter. Det var något mycket begärdt, att allmänheten, som ju icke kände till de poesier, hvilka gömdes i Aurora förbundets portfölj, skulle utan vidare sätta tro till talet om deras epokgörande beskaffenhet.

Det första skedet, Polyfems första samling, har betecknats såsom ett småkrig, hvarmed man så mycket som möjligt ville trakassera och förarga gamla skolan och dess efterföljare.

Från midten af år 1810 inslår Polyfem i viss mån en annan ton och hållning. Och dessutom utkommo nu *Lyceum*, *Phosphoros* och andra publikationer.

Hammarsköld. Först må Hammarskölds värksamhet beaktas.

Han hade många järn i elden på en gång och arbetade käckt, oaktadt hatet mot de nya riktningarne företrädesvis drabbade honom, och han mer än någon annan var utkorad till »strykpojke», liksom äfven hans borgerliga ställning led af hans oppositionella uppträdande.

Han skref ock i ett enskildt bref 1810: »det är egentligen mot mig som hatet är bittrast, ja till den grad att våra motståndare genom tredje man låtit mig förstå, att jag aldrig kan vänta befordran, om jag än får behålla min plats.» Detta oaktadt var han allt jämt lika oförtruten. Han skötte sin biblioteksplats, var flitig medarbetare i Polyfem, redigerade Svenska boktryckningshistorien, förberedde sin tidskrift Lyceum, utgaf en annan tidskrift *Läsning i hvarjehanda*, öfversatte den nyromantiska ästetikern Asts Poesiens historia, utgaf Virgilii Äneid med noter och förberedde en stor kritisk bok mot Leopold.

Hans litterära samling *Läsning i hvarjehanda*, af hvilka två häften utkommo 1810, tryckta i Skara, afsåg att i mera populära och underhållande artiklar »insinuera vissa satser, som ägde sammanhang med den nya litteraturen.» Den omfattade dels öfversättningar, hufvudsakligen från tyskan och italienskan, dels ock några originalbidrag på vers och prosa, men af dessa voro särskildt sonetterna ganska obetydliga, och icke utan skäl erhöllo de en ordentlig kritisk afstraffning i Wallmarks journal. Det intressantaste i denna »Läsning i hvarjehanda» var ett bidrag af Ling, allegorien *Kärleken*, hvilken ju utgör en af denne skalds mest populära alster. Det var Agardh, som förmedlade bekantskapen mellan Hammarsköld och den Lundensiske fäktmästaren.

Utgifvandet af den tyske nyromantikern Asts *Öfversikt af Poesiens historia* är af intresse såsom det första utslaget af våra svenska nyromantikers bemödanden att vidga kunskapen om allmän litteraturhistoria, och med alla sina brister äger denna öfversättning betydelse såsom det första arbetet af detta slag i vår litteratur.

Bland Hammarskölds skrifter under dessa år väckte hans anonymt utgifna *Kritiska bref rörande herr kanslirådet C. G. af*

Digitized by Google

Leopolds samlade skrifter, (som trycktes under sommaren 1810 och utkom i november samma år) det mesta uppseendet.

Denna bok utgör en utförlig kritik af Leopolds värksamhet som litteratör, skald, filosof och ästetiker. Den föregående tidens förnämste målsman visar sig icke hålla måttet inför den nya tidens fordringar. Många anmärkningar äro nog träffande och korrekta, men här som ofta skjuter Hammarsköld öfver målet och begår naturligtvis felet att icke se Leopold som exponent för sin tid. Lika skarpsynt som han är, då det gäller att blotta Leopolds värkliga eller förmenta brister, lika blind gör han sig för hans förtjänster. Därtill kommer att Hammarsköld stundom missuppfattar Leopold och t. o. m. tar hans ironi för allvar. Hammarsköld finner förklaringen till Leopolds berömmelse däri, att vid hans framträdande »denna ton af styltrest höghet och förhäfning var någonting nytt och ovanligt», samt i den förtroliga ställning han intog till konung Gustaf III.

T. o. m. Palmblad inlade i Phosphoros en gensaga mot den ton af ensidighet och skadeglädje, som gjorde sig gällande i dessa kritiska bref, hvilka framställde allt i den mörkaste dager och nästan gladde sig åt att det var dåligt. Detta var sålunda just icke en kritik i den Thorildska andan, att »allt göres för sina förtjänsters skull». Men onekligen voro dessa »kritiska bref» ett märkligt arbete, som uppenbarade en mindre vanlig kritisk begåfning, skarp blick och fyndighet. Stilen är lättflytande och liflig, men själfva den från äldre mönster lånade brefformen — det är till en fingerad beundrare af Leopold som Hammarsköld låtsas skrifva — värkar stundom krystad.

Från och med den nya samlingen af *Polyfem,* hvilken började utkomma juli 1810, ändrade, som nämndt, detta blad i någon mån hållning. Hade den första samlingen uteslutande upptagits af satir och polemik, så lämnade de nya samlingarna vid sidan af polemiken mera utrymme åt allvarligare uppsatser af »rent dogmatisk» beskaffenhet. Polyfems senare skede.

Denna nya synpunkt kungjordes i en artikel af Hammarsköld: *Reflexioner och förklaringar,* som angrep upplysningstidens filosofi och diktning och yrkade fantasiens och den innerliga känslans rätt gent emot den osammanhängande, af bilder prålande, rimmade prosa, som hittills gällt för poesi.

Bland tidningens mera positiva artiklar var ock den af Askelöf författade *Hvilket är det synbara syftemålet för den nya Vitterhetssektens bemödanden och hvilka äro de medel, hvarigenom den sökt närma sig detta mål;* här söker Askelöf försvara, att den nya sektens medlemmar dristat sig häckla de så kallade store författarne, som påstodos hafva alstrat »dråpliga mästerstycken», hvilka det vore smaklöst att ej beundra, utan att de likväl själfve ännu alstrat mönster af det slags poesi, som skulle sättas i stället. Man borde väl kunna inse det felaktiga i en sak, utan att därföre hos sig känna förmågan att alstra något bättre. Polyfem hade riktat sin polemik mot en skaldekonst, som trott sig genom att strängt iakttaga Aristoteles' ur grekiska poesiens mästerstycken abstraherade regler för det mekaniska kunna framalstra lika goda poemer som de, hvilka gifvit anledning till dem. Men det sanna snillet skapar sig själf sin bana, sina former, och hvarje stort skapande snille gör af denna anledning alltid nya tillägg till poetikerna nödvändiga. Ty konststycken skapa teorier, icke tvärtom. Och icke nog här-

Digitized by Google

med, man hade ju missförstått Aristoteles, förklarat honom genom Horatius, som minst af allt tänkt på att teoretisera för 18 och 19 sekler.

Polyfems uppgift vore att rödja väg för de snillen, som möjligtvis härefter skulle uppstå. »Skulle vi upplefva det tidehvarf, då sann filosofi och ren konst blifvit inhemska i Sverige och gemensamt återställt religionens förlorade anseende och undanryckt moraliteten sedespråkets vacklande beskydd, då skola vi med glädje nedlägga våra vapen och fröjda oss åt den nya sol, som uppgått öfver ett älskadt, nu skymfadt fädernesland.»

I sin senare period lämnade Polyfem också rum åt en del artiklar af samhälleligt, religiöst och filosofiskt innehåll.

Af mycken kraft och värme är en uppsats, hvari tages till orda för pressfriheten. I flere artiklar talar Askelöf den nya filosofiens sak såsom faktiskt väl förenlig med religionen, under det han starkt angriper den gällande »filosofiska religionen», det religiositetens förfall, som präglade den närmast föregående tiden, och ogillar den Lehnbergska skolans predikosätt. Äfven uppträder Polyfem ur strängt ortodox synpunkt mot försöken att i tidens modernare anda förbättra katekes, handbok och äfven psalmbok och lämnade särskildt med afseende på psalmboksrevisionen ett icke oviktigt inlägg.

Vid sidan af dessa allvarliga uppsatser fortfor skämtet alltjämnt att ha en plats i Polyfem; särskildt gycklades med epigondiktningen och de parafraserande öfversättningarne.

Polyfem upphörde 1812, enligt allt att döma icke fullt frivilligt. Troligen medvärkade härtill de ändrade tryckfrihetsförhållandena. Hammarsköld uttalar uttryckligen i ett bref till Nyerup, att 1812 års inskränkning i tryckfriheten haft till första följd, att Polyfem med flera tidningar redan upphört.

Äfven det andra stora tidskriftsföretaget, som Hammarsköld planlagt, upphörde ungefär samtidigt efter en kortlifvad tillvaro.

Lyceum. Det var *Lyceum.*

Ända från 1805 hade det lekt Hammarsköld i hågen att utgifva en dylik journal tillsammans med Livijn och med bistånd af Höijer, men den tiden voro som bekant stora svårigheter förknippade med rätten till att utgifva en tidskrift. Efter statshvälfningen tog han å nyo upp idén, och Höijer lofvade biträda såsom medarbetare i filosofi och politik, såvida den blefve »teoretisk och ej pamflett», men själf ville Höijer på intet vis nämnas; »emellertid vore trumpet högst nödig och en modest reveille borde blåsas.» Vi hafva ofvan omtalat, hurusom just denna reveille: prospekten till Lyceum gaf signal till stridens början. Lyceum skulle utkomma i ett antal häften, »som man ville bemöda sig att bringa till tolf om året», men det stannade vid ett häfte för 1810 och ett för 1811. Härtill bidrog bl. a., att Wallmark och hans vänner gjorde boktryckaren Deléen tvehågsen att fortsätta utgifvandet och vållade, att åtskilliga hinder lades i tidskriftens väg.

Lyceum innehåller i sina båda häften bland annat en öfversikt af svenska litteraturen under järnaren 1803—1809 (af Hammarsköld), några lofordande kri-

Digitized by Google

tiker af Oehlenschlägers skrifter, af Tegnérs krigssång och af Adlerbeths öfversättningar från Virgilius och Horatius; — särskildt anmärkningsvärdt är framhäfvandet af den höga lyriska flykten i Tegnérs krigssång, som jämnställes med Wallins bekanta Dithyramb öfver 24:de Januari 1808, hvilken högt berömmes; vidare finna vi i Lyceum en redogörelse för Pestalozzis uppfostringsteorier af Agardh, samt *Gylfe* af Ling, en allegorisk tidsdikt rörande striden mellan Sverige och Ryssland samt förlusten af Finland, ett kort stycke, som är föregångare till skaldens liknämnda stora epos, äfvensom en annan allegori af samme skald: *Pilgrimen*, en artikel af Höijer, som försöker förklara upphofvet till skön konst; slutligen några dikter af Hammarsköld.

Lyceum blef emellertid aldrig hvad den var tillärnad att blifva. En del af dess mission fylldes af Polyfem i dennes senare skede. Egentligen vardt det Phosphoros och Svensk Litteraturtidning, som fullföljde den uppgift Lyceum ursprungligen ställt sig.

* * *

»Phosphoros», Poetisk kalender och Svensk Litteraturtidning.

Vi vända oss nu till Upsalakretsen. Här hade man länge umgåtts med tanken att offentliggöra en del af Auroraförbundets alster. Då de unge auroristerna erforo Hammarskölds afsikt att utgifva Lyceum, ämnade de före denna tidskrifts utgifvande utsända den samling ur förbundets Handlingar, som enligt hvad ofvan nämndes skulle kallas *Orphika;* men sedan två af medlemmarne, Palmblad och Stenhammar, köpt akademiska boktryckeriet, ändrades planen, och man beslöt börja en »gigantisk journal», en månadsskrift kallad *Phosphoros*, som afsåg att teoretiskt häfda de nya synpunkterna och genom poetiska alster bevisa deras värde i gärning.

Första häftet af denna tidskrift utkom i brandröda omslag på sommaren 1810, och den fortgick med något oregelbundna häften, af hvilka det sista för 1813 utkom först sommaren 1814.

Detta var dock ingalunda Upsalaromantikernes enda publikation under denna tid. Vid sidan däraf utgafs den s. k. *Elegant-tidningen* 1810, afsedd att i lättare, mera underhållande läsning popularisera Nya Skolans idéer, hvarjämte Atterbom från och med julen 1811 utgaf, efter mönstret af de tyska Musenalmanach, en *Poetisk kalender* för åren 1812—1822, genom hvilken man ville vinna popularitet inom kretsar, dit Phosphoros med sitt mera tunga gods af afhandlingar och kritiker hade svårt att nå. Den lyckades, för att begagna Atterboms ord, så småningom bringa på fosforisternas sida »mången läsarinna med själ och fantasi,

Digitized by Google

mången läsare med hjärta och hufvud». Redan innan Phosphoros upphörde, hade dessutom Palmblad börjat utgifva ett värdefullt litterärt kritiskt organ af stor betydelse: *Svensk litteraturtidning*, som utkom åren 1813—1824.

Atterboms ungdomsdiktning.

Den yppersta kraften i dessa företag, särskildt de poetiska, var gifvetvis **Atterbom.** Men hans bidrag voro mycket ojämna.

Själf betecknade han redan 1816 sina förstlingsbidrag till Phosphoros och Poetisk kalender såsom »barnsliga och omogna utbrott af en svällande ungdomslåga, som ville gifva luft åt sina aningar och skapnader åt sina begrepp, obekymrad om pröfning af sina krafter samt ofta föga sorgfällig vid sina medels urval och behandling», och denna dom gäller utan tvifvel om icke få bland Atterboms första bidrag, särskildt till Phosphoros, med huru stora anspråk de än framträdde och huru högt de än af partikamrater lofordades.

Den versifierade *prolog*, som inledde tidskriften, led exempelvis af stor oklarhet, oaktadt det i densamma hette, att

Bland sjunkande töcknar
Går Phosphoros fram.

Felet var just, att töcknen i c k e sjönko.

I denna prolog ville Atterbom teckna poesiens sanna väsende i motsats till det förfall, hvari den svenska diktkonsten råkat, men som nu skulle vika för en ny morgonrodnad:

Ej längre skall det svenska snillet träla
I kedjor hyrda från en barnslig tid,
Naturens eld skall konstens dikt besjäla,
Och evighetens stämpla lifvets strid.
— — — — — — — — — — — — — — —
Förgäfves medelmåttans hydra hväser:
Det tomma jollrets sommardag förgår,
Förgäfves ettret från den skrämde fräser,
Ty döden väpnad till dess möte står.
— — — — — — — — — — — — — — —

Diktens enstaka poetiska skönheter drunknade i mer eller mindre dunkla spekulationer, stämningar, ord utan klarare mening.

Därföre skref t. o. m. Elgström till Palmblad, innan häftet utkom, att Atterboms prolog väl vore värdig mannen, men ej alldeles duglig för publiken, hvarför noter borde bifogas, hvarpå Palmblad, med äktromantiskt förakt för profanum vulgus, svarade: »Må den dumma publiken harmas!»

Af andra Atterboms bidrag i de äldre Phosphoroshäftena är dikten *Till Sophie* ett försök att drifva naturfilosofisk spekulation på elegisk vers, ofta i mycket oklara termer, som, t. o. m. synas afsiktligt eftersträfvade, då dikten i sin ursprungliga form, före offentliggörandet, var enklare och klarare, d. v. s. skalden valde frivilligt att ikläda poemet en dunklare, mera dimmomhöljd form,

Digitized by Google

som ofta föreföll en vanlig läsare meningslös. I denna dikt bringas i öfrigt hyllning åt utmärkte samtida skalder: Goethe, Schlegel, Werner, Tieck, Novalis samt bland svenskar Tegnér och Hammarsköld, »hvars fria natur dock ännu saknade Polyklets jämnvikt».

Oklarheten var den ena af skötesynderna i Atterboms ungdomspoesi. T. o. m. Hammarsköld klagade, att Atterbom använde så djärfva troper och bilder, att det nästan fordrades samma rika och djupa fantasi som hans egen för att inse deras motsvarighet med det betecknade. En annan skötesynd var ordprålet, valet af mer eller mindre svaga och gjorda rim, dels osvenska, dels meningslösa (försystring, flistring, förbistring, suto, fluto, truto), hvilket särskildt framträdde i Atterboms försök i den italienska diktarten, canzonen *Guldåldern*, där hans verskonst ej mäktade behärska formleken, liksom ock i hans ovanligt misslyckade tolkning af ett stycke ur Tasso, *Armidas ö*, som också framdeles erhöll en grundlig afbasning af Leopold. Dylika stycken göra det förklarligt, att

Atterbom år 1817.
Efter porträttmedaljong af Fogelberg. (Tillhör Öfverdirektör Svenson.)

Phosphoros utanför den närmaste kretsen af de ungdomlige beundrarne icke gjorde stor lycka: att den, som det hette i ett af dess senare häften, i begynnelsen »möttes med en nästan allmän köld», och att man i allmänhet här såg bombast och tyskhärmning. Men det hindrade icke, att exempelvis den unge Geijer* i denna Atterboms förstlingsdiktning fann mer än en stråle ur diktens egen källa. En sådan är onekligen det redan i första häftet af Phosphoros förekommande poemet *Erotikon*, en varm poetisk hyllning åt hjärtats anade gudinna, den i drömmen skådade, en dikt af skär,

* Geijer och Atterbom synas omkring nyåret 1813 kommit hvarandra närmare. Då skrifver Atterbom till Molbech om deras förhållande: »Vi äro nu synnerligt goda vänner och jag har funnit, att han i trots af allt förtal är en duktig och ädel man i alla hänseenden».

Digitized by Google

svärmisk stämning, hvilken dock något störes af den drömda gudinnans frågor om skaldens dygd och religiösa sinnelag. Dikten utmynnar i en äktromantisk längtan hän emot ett öfverjordiskt:

Snart vi återgå till fosterlandet,
Snart det brister, detta trånga bandet
Af en sinnlig värld, som skymt vår syn,
Och när stjärnorna i kretsar sjunga,
Tingens rena former kring oss ljunga,
Skall i skönhet och musik försmäkta
Minnet af den låga jordens bryn.

Andra poem af hans hand, som förtjäna nämnas, äro t. ex. *Jägaren*, som prisar jägarlifvets fria romantiska tidsfördrif; *Delphines graf*, som, fastän på sina ställen nog mycket filosofisk, utgör ett fagert skaldestycke om det skönas förgänglighet, men ock om dess återuppståndelse i ett evigt lif; *Minnesrunor*, en vacker gärd åt barndomsminnena i Åsbo, åt de romantiska drömmarne, åt de älskade föräldrarne:

Den oförgätna,
hon höjer aldrig mer vid brasans skimmer
så mången ljuf förtrolig vinterafton
till andaktssång sin ömma silfverröst.
— — — — — — — — — — — — — —
Begråtne fader! Här du fordom lyfte,
Af manligt tålamod och tillit klarnad,
Din ädla blick, ditt inres ljusa spegel — —

hvilken dikt i öfrigt färgas af det vemod och den tro på en snar död, som vid denna tid gripit skalden.

Af särskildt intresse är den i Phosphoros' första häfte 1811 införda dikten *Skaldarmal*, i hvilken Atterbom anslår en fornnordisk, fosterländsk ton.

Han skildrar det nutida Sverige — Yngves härjade land, där frosten och tystnaden hvila — såsom ett land med folk utan ära, med en värld utan Gud. Han ser i andanom forntidens hjältar och skalder, ser allshärjarting och ledungsfärd och hemkomst till längtande ungmör. Ännu lefver Brages harpa, fast dagens klokskap icke vet hennes bo; men det gäller att spörja de lönliga vättar därom och ej vika tillbaka för älfvornas dans, att vräka bort kammar- och förmaksvärlden, lyssna till källornas porl, vindarnes färd, att slå guldharpan för att hamna i asarnes salar. Och diarne förklara:

Och älskar du blott de döde som vi.
Du lockar dem åter med sångens magi.

Så manar dikten nordens skalder:

Förevigom lifvets bevingade dag
I himmelska syner och strömkarlaslag.

Digitized by Google

Till Skaldarmaldikten, med hvilken Atterbom »vågat första utkastet till ett återlifvande af slocknande myter», bifogade han en rad upplysningar, som skulle antyda a n d a n, i hvilken framdeles en fullkomnad Edda kunde värkställas såsom symbolisk för nordisk konst. Denna anda var i c k e den ursprungligt nordiska; den var Schellingiansk filosofi, öfverflyttad på nordiska myter. Atterbom ville — i likhet med flere myttolkare ur olika skolor — ur myten läsa fram sin egen åskådning, ville där upptäcka nordens förlorade fantasi, utan död bokstafstrohet, utan att bry sig om »huru människorna i det eller det tidehvarfvet togo sina dogmer». Det gällde för honom att bilda i nordisk anda denna råa massa till en passande kostym för lefvande nationalpoesi. Och denna kostym blir tillskuren i Schellingskt snitt. Såsom ett af de första inläggen i sträfvandet för en fornnordiskt nationell diktning äfven på svensk botten har Skaldarmal litterärhistorisk betydelse. Men det blef ej inom fosforismen, utan inom götiska skolan, som denna ansats fullföljdes.

Slutligen märkes *Epilogen*, med hvilken Atterbom afslutar Phosphoros, liksom han inledt tidskriften med den poetiska prologen.

Epilogen är dock ojämförligt klarare och språkligt mera lyckad; denna dikt utgör en hyllning åt poesien; hennes blomstringsålder skildras under bilden af tre tempel, det antika, den götiska kyrkan och slutligen ett tredje, ett nordiskt tempel på kristlig grund, som nu växer i Norden i korsform, under det en Valkyria i thignardräkt tecknar i luften hvad som skall danas. Det är alltså samtidens och framtidens poesi, som i detta tempel sinnebildas. Den ensamma morgonstjärnan, hvars första skimmer varit matt (Phosphoros) och som man ej velat tro vara dagens härold, hälsas gladt af tusen rösters kor, men flyr för Aurora. *

Det är *Poetisk kalender*, som rymmer de flesta och märkligaste alstren af Atterboms lyra under dessa år. Här är icke tillfälle att närmare analysera dessa talrika lyriska alster af skiftande värde, men mer eller mindre uppenbarande en äktlyrisk talang. Redan i första kalenderårgången meddelades diktcykeln *Blommorna*, i hvilken det var skaldens mening att gifva ett populärt poetiskt uttryck för sin Schellingska naturfilosofi, tolka den mystiska frändskapen mellan blomstervärlden och mänsklighetens andliga lif, mellan blommans växtlif och människans själslif. Så populära som Atterbom hoppades, att dessa dikter skulle blifva — »utan att därför misshaga kännare» — blefvo de näppeligen, och deras egenskap af att vara sinnebilder är icke alltid slående, men äfven för den, som icke till fullo fattade deras innebörd, ägde de

* I Eleganttidningen offentliggjorde Atterbom ett mycket omstridt, starkt sensuelt poem, *Mitt första rendezvous*, i hvilket man velat se inflytande från osedligheten i Schlegels Lucinda, men dikten har visats vara en imitation från Bürger. Den gaf anledning till ett meningsutbyte, under hvilket Hammarsköld i anslutning till den tyska nyromantikens läror försvarade skildringen af den sinnliga vällusten i poesien

Digitized by Google

en musikalisk välklang, en formens tjuskraft, som särskildt måste anslå svärmiska läsare af romantisk musikalisk läggning.

Första väckelsen till »Blommorna» hade Atterbom egendomligt nog fått från en författare, som man minst skulle väntat, den gamle tyske, halft bortglömde 1600-tals skalden Lohenstein, hvars sånger om blommorna han på Hammarskölds uppmaning studerat. I öfrigt voro naturligtvis innebörden och maneret vidt skiljaktiga.

I kretsen af dessa »Blommor» framstå särskildt *Sippan* (»Härold för den unga Flora»), *Rosen*, i hvilken skalden ser sinnebildad den sinnliga kärleken: »den lefvande fullhetens yppiga prakt, den eldiga kyssens berusande makt», *Liljan*, *Tulpanen*, *Nattviolen*.

I 1812 års kalender voro elfva »blommor» införda. Atterbom var sedan gång på gång sysselsatt med deras omdiktande och tillökande, och i hans sista diktsamling hafva de vuxit till nära fyrtio.

Vidare märkes (i 1813 års kalender) den egendomliga dikten *Allegro och Adagio*, som utgör ett försök att öfversätta musik till poesi; det mystiskt musikaliska draget i Atterboms skaplynne framträder här i all sin glans, och i de båda motsatta musiktermerna ger skalden luft åt tvänne motsatta romantiska stämningsserier, åt hoppets yrande glädje och minnets trånande längtan.

De olika årgångarne af Poetisk kalender rymma allt flere dikter, i hvilka Atterboms stämningsfulla lyrik kväller fram allt renare och formskönare: *Slädfarten* med dess hurtiga ton (»Kom, dyrkade flicka, hör bjällrorna klinga»), *Nattvandringen*, *Den nya Blondel* (en efterbildning från Goethes »Der neue Amadis»)› den vackra serenaden *Hulda Rosa*, *Fjäriln frågar* o. fl.

I en dikt som *Lejonriddarne* (»Vikingasäten, åldriga lundar»), en ofta sjungen fosterländsk sång, har Atterbom gifvit uttryck åt det storvulet fosterländska, likväl icke utan att förfalla till ett bombastiskt »slående på sköldarne»; dessutom lider dikten af smaklösheten att låta den franskfödde Karl Johan kännetecknas såsom den *Thor*, som ljungar i spetsen för svearne.

Af utomordentligt rikt intresse är det fragment ur *Fågel blå* som meddelades i Poetisk kalender för 1814.

Den 23-årige författaren meddelar, att han redan länge hyst det uppsåtet att dramatisera de tvänne sköna folksagorna Fågel blå och Lycksalighetens ö; yttre omständigheter nödgade honom uppskjuta utförandet af detta företag, men han lämnade som prof några strödda scener ur »Fågel blå», sagodikten om den elaka styfmodern, som förvandlar sin styfdotters älskare till blå fågel och låter innestänga henne i ett torn, utanför hvars fönster dock fågeln smyger sig i nattens mörker, intill dess äfven detta förhindras, hvarefter slutligen, tack vare svartkonstnären Deolätus, blå fågeln återfår sin ursprungliga konungaskepnad och förenas med sin älskade.

Självfva greppet att upptaga ett ämne ur en svensk folkbok, lånad från madame d'Aulnoys fésagor, men tvifvelsutan grundande

Digitized by Google

P. D. A. Atterbom.

(Efter litografi i Kongl. Bibliotekets porträttsamling.)

Digitized by Google

sig på ett ursprungligen österländskt motiv, var äkta nyromantiskt. Men än mera framträdde det nyromantiska draget i själfva behandlingen af ämnet, framför allt därutinnan att Atterbom låter svartkonstnären Deolätus vara skald och genom att rycka fram denna sagans bifigur i främsta ledet nära nog gör honom till hufvudfigur. Vi finna i Deolätus i viss mån ett självporträtt af Atterbom, under det han i Amundus tecknar medeltidens käcka riddareideal, i Florinna en själfull, tankerik, svärmisk ungmö, i hvars bröst fromhet och kärlek äro bofasta. Typisk för diktens nyromantiska anda äro t. ex. följande ord i Deolätus', siaren-skaldens mun, hvilkas stil — i parentes sagdt — är starkt Shaksperisk:

Och är ej dikten den egentliga
Naturen? Ej materiens lif och moder?
Ej alla formers odelbara urform?
Har något kallt beräknande förstånd,
En klokhet lik den mänskliga väl bildat
Den borg af ljus och natt, där skaparn bor,
De bloss, som tindra från dess höga tinnar?
Tror du, att solens brand och hjärtats slag,
Och minnets suck och blommans morgondoft
Och vårens lust och ungdomens förtjusning
På någon slutkonsts lagar grunda sig?
Nej, ur en lågande inbillnings fullhet,
En kärlek, som ej fann sin like, födde
Den härliga naturen för att träffa
Ett föremål att älska och att se.

Fragmentet i 1814 års kalender rymmer endast sex scener. Atterbom upptog sedan gång på gång ämnet, hade 1818 utkastat en utförlig plan i prosa till ett vidlyftigt sagospel, med hvars utarbetande han tjugu år senare var sysselsatt, liksom han å nyo sysslade med ämnet under sina sista lefnadsår. Fullbordadt blef det dock aldrig, men står som en skön torso.

Af Atterboms prosauppsatser under dessa år kräfva enstaka en något närmare uppmärksamhet. Atterboms prosabidrag.

I en *Granskning* af Elgströms skrift om ett stort patriotiskt tänkesätt, som lästes i Phosphoros' första årgång, utvecklade Atterbom nya skolans program: den vill i vetenskap sanning; i konst skönhet; i hugen religion; i lefnaden dygd och i allt allvar och självständighet — — — »Inskränktheten, som dömer allt efter sig själf, skall begapa oss, och det låga förtalet, som vrider sig i stoftet, måtta ormhugg åt våra fötter; om de hväsa för högljudt, offra vi väl stundom af deras öfverstar någon hekatomb åt förnuftet och ironien, för öfrigt äro de oss fullkomligt likgiltiga.»

Några *Bref om Franzéns dikter* äro mindre märkliga för de artigheter Atter-

Digitized by Google

bom bringar Franzén, särskildt med hänsyn till dennes ungdomsdiktning, än därföre att de inledas af en äkta nyromantisk konstlära om den synliga världen såsom en allegori af den osynliga och konsten såsom afslöjande det inre sambandet i denna naturallegori.

I Phosphoros förekomma ock två af Atterboms märkligaste ästetiska ungdomsuppsatser, berörande Bellman och Ehrensvärd. Bellmanskaraktäristiken förekommer i en *Jämförelse mellan Bellman och Valerius,* som åsyftar att nedsätta Valerius' dryckespoesi i jämförelse med hans store föregångares. Den utmärker sig för en själfull, om än något idealiserad karaktäristik af Bellmans poesi, såsom varande af djupare art än man förut i allmänhet erkänt, en karaktäristik, i hvilken man möter grunddragen af den framdeles i Siare och Skalder utförda Bellmansteckningen.

Framställningen af *Ehrensvärds lära om skönhet och konst* utgör ett försök att lämna en systematisk redogörelse för denna konstfilosofi och tillika att åt denna lära gifva en för-romantisk betydelse, hvilket onekligen icke kunnat ske utan inkonstruerande af för Ehrensvärd främmande tankar. Äfven denna skrift ligger till grund för Atterboms senare framställning i »Siare och Skalder». och beaktansvärdt är, att i denna Phosphoros' uppsats framhäfvas just de fyra svenska författare, som skulle blifva hufvudskepnaderna i detta hans mannaålders ypperliga litteraturhistoriska galleri. Han skrifver nämligen: »Då vi nämna Svedenborg, Ehrensvärd, Bellman och Thorild, hafva vi tillika nämnt de märkvärdigaste svenskar, som det sistförflutna århundradet framfödt.»

(Anmärkas må, att den uppfattning, som Atterbom i uppsatserna om Bellman och Ehrensvärd gör gällande, i någon mån förebådats af den tyske förf:n E. M. Arndt, som — månne påvärkad af sin vän och gynnare Thorild? — i likartad anda behandlat just dessa båda författare i ett kapitel i sitt arbete »Einleitung zu historischen Charakteristiken», 1810).

Poetisk kalender för 1816 innehåller en inledning till några af Atterbom meddelade folkvisor under titeln *Nordmansharpan;* i denna inledning ägnar Atterbom en återblick åt den föregående tidens svenska skalder, af hvilka blott Stiernhielm och Franzén »gåfvo ljud af det svenska folklynnets obesmittade renhet» (en del artigheter ägnas dock Lidner, Kellgren, Bellman); men egentligen måste man gå tillbaka till medeltiden för att finna den värkliga poesi, den folkpoesi, som svenskarne hade gemensam med sina germanska stamfränder; och Atterbom ville nu göra gällande, att den fosforistiska skolan genom att väcka svenska nationen till en sann romantisk poesi i självfva värket mer än göterna återuppväckt den ursprungliga inhemska diktningen.

Kritiken af Svenska Akademiens handlingar.

Bland viktiga recensioner och uppsatser af Atterboms hand i »Svensk Litteraturtidning» är framför allt att framhäfva den *anmälan,* han ägnade Svenska akademiens handlingar; den började på våren 1814, men afbröts då för att fortsättas på höste och förvintern 1815.

Det är ett förnyadt skarpt angrepp på hela den akademiska riktningen; med undantag af Franzéns sång öfver Creutz och Geijers prisskrift om inbillningsgåfvans värde för den moraliska uppfostran påstås alla dessa volymer ingenting innehålla som för nästa generation förblifver läsbart (ett uttalande, som dock senare mildrades därhän att »de saknade det värde, som berättigade till att läsas från sekel till sekel»); akademien framställes såsom en slafvinna

Digitized by Google

under den franska smaken. Hon säges vara »skyldig nationen upprättelse för de skadliga inflytanden, som under hennes spira från Boileaus fädernesland inströmmat öfver Ehrensvärds. Det är ej nog, att den fransyska smaken i vitterhet förhåller sig till antikens smak som fontangerna och styfkjortlarne till grekinnornas draperier; den gör äfven uppkomsten af all värklig smak omöjlig. Den är själf dräggen af en nationalitet, hvars litterära förförare rest sig i massa för att bringa sin tomma och lättfärdiga åsikt af lifvet i ett ordentligt system af skökojoller och onatur, och medför öfverallt en lättfärdighet, som förkväfver alla ljusglimtar från idéernas värld. Leopold är det afskräckande exemplet; det är ej möjligt att med större virtuositet blotta en ödemark i sitt inre eller med djärfvare öfvermod skryta öfver sin brist på ursprunglighet, känsla och bildning». — »Ja, dessa geniets kastrater, som aldrig hunnit till ett ädlare begrepp om natur, än att den är ett mönster i stort för nürnbergerarbeten, de blygas icke att förebrå Shakspere, hvars Romeo och Julia själfva kärleken och gracerna bildat, en rå smak och en luden människonatur.» I motsats till den franska tonen i vetenskap och konst framhäfves den tyska; med hänvisning på de frihetssegrar, som utgöra den germanska stammens ära, betonas den litterära världens sammanhang med den politiska och Tyskland framställes såsom i andligt afseende Europas hjärta. Men nya skolans mening vore ej att öfverflytta den tyska litteraturen såsom sådan på svensk grund, utan blott det, som för hela Norden borde vara gemensamt af denna litteratur: »friheten, allvaret, natursinnet och andakten». Denna recension led för öfrigt af en del opassande personliga angrepp, bl. a. på Leopold och N. L. Sjöberg.

Å den akademiska sidan väckte ock denna Atterboms kritik mycken förbittring, som bl. a. tog sig uttryck i en åtgärd af ganska förhatlig art. Hofkanslern af Wetterstedt lät — måhända påvärkad af Leopold — varna redaktören för »en fortsättning af sådana högst obehöriga personliga förolämpningar, som de, hvilka på flere ställen förekommo i denna kritik, så framt han ville förvänta det skydd, som lagen ej förnekade granskaren, ehvad än dess system vore, men som libellisten hvarken kunde eller borde påräkna». Därtill kom ytterligare, att akademiska konsistoriet — otvifvelaktigt efter påtryckning från högre ort — varnade Palmblad i hans egenskap af akademisk boktryckare att, vid förlusten af akademiska privilegierna, »våga uttryck som konsistoriet kunde finna skäligt misstycka».

Tegnér, som eljes vid denna tid icke var fosforismen bevågen, beklagade detta ingripande: »Endast med blanka och himmelska vapen vill det rätta försvaras i tankens fria republik.»

En annan vidlyftig *anmälan,* författad gemensamt af Atterbom och Palmblad, ägnades Leopolds samlade skrifter i årgången 1816; visserligen sträfvar den att vara moderat, men frånkänner dock hans skaldekonst de två hufvudegenskaperna fantasi och hjärtlighet, liksom hans filosofi säges förråda ett dystert och förtvifladt sinne, som i botten på allt blott ser det tomma intet.

Atterbom deltog ock med mycken kraft i en religionsfilosofisk strid mellan flere författare, en strid, som fördes dels i Litteraturtidningen, dels i Journalen år 1816, och som särskildt omhandlade den nya Schellingska filosofiens öfverensstämmelse med de religiösa sanningarna. Gent emot flere olika pennor (biskop Bjurbäck, Ahlman, Sam. Ödmann, Wallmark) förfäktade Atterbom härvid Schellingianismens sak. Striden om Schellingianismen.

Äfven dessa Atterboms uppsatser voro nära att vålla ingripande från myndigheterna. Han hade yttrat något om att läror, som man brukade benämna

Digitized by Google

»Nya skolans», meddelades den studerande ungdomen från katedrarne i Upsala. Detta väckte oro i det anti-Schellingranska lägret, och det talades om att teologiska fakulteten (med Ödman) skulle ifrågasatt hans relegerande från universitetet, såsom en kättare och farlig ungdomsförledare. Så långt gick det nu icke. Men väl frånsade sig teologiska fakultetens flertal — på ärkebiskop Lindbloms uppmaning, efter påstötning från Stockholm — all förbindelse med den nya filosofien. Det åtal mot Atterbom för kätteri, som möjligen varit åsyftadt, kröp i skrinet, sedan dels arkiater von Afzelius rest in till Stockholm och varnat vederbörande för att chikanera universitetet, dels Atterbom själf i ett senare nummer halft om halft bortförklarat de ord som väckt förargelse. Stockholmsfosforisterne, bl. a. Hammarsköld, voro ledsne öfver att man »skrämt Atterbom till en slags revocation». *

Atterboms sinnesstämning under dessa år var ganska skiftande. Den nyss så modige, ej sällan öfvermodige yngling, som så djärft dragit glafven mot den svenska akademien och som med ungdomlig förtröstan sett framtiden till mötes, befann sig åren 1812—1813 i en djupt nedtryckt sinnesstämning, grubblande, sjuklig, befarande sin snara död eller blindhet, osäker om sin ekonomiska framtid, än funderande på att ge sig in vid fortifikationen, än att undergå kansliexamen och bosätta sig i Stockholm, än åter att lämna Sverige och söka plats vid det nya norska universitetet. Ett bref till Molbech dec. 1812 lämnar en rätt god belysning för hans stämning under dessa tider. **

»Det smärtar mig innerligen, att jag så ofta måste tolereras af mina vänner. Ack! jag har icke alltid varit sådan, men det är svårt att ständigt äga den mörka dämonen i sitt våld, när man hvar dag måste bedja Gud att beskydda sig från förtviflan. En människa, som i sin blomstrande ungdom är i dynamiskt afseende förvandlad till en gubbe och nära att bli blind; som brinner af begär att läsa, att lära allt, och inte får läsa, icke lära något; som erhållit af naturen en våldsam tendens till skriftställeri, och oupphörligt ser sina bästa planer, sina lyckligaste idéer gå förlorade, emedan än hufvudet, än ögonen neka sin tjänst vid deras utveckling; som börjat göra sig ett namn och icke kan fullända det, som förutser, som redan lefver ett lif, endast i chagrin olikt plantans; som skådar på andra sidan af sin graf, huru resultaterna af hela denna ödsliga lefnad, af en liflig fantasis strandade idealer, skola komma att bestå af några artiga versstumpar och några eländiga prosaiska fragmenter; som därtill icke har penningar att flytta sig från Nordens barbariska klimat och dess eviga vinterkvällar, vid hvilkas ljussken hon platt ingenting kan företaga sig; som dessutom i denna intressanta belägenhet framtråkar sina dagar absolut ensam: — medgif, att, om en sådan människa besvarar ett sympatiserande med lyckligare väsendes klart framljudande grundton med dofvare, kanske stundom disharmoniska accorder, hon därföre kan vara berättigad till någon tillgift. — Snart

* Efter Hammarskölds bref till Molbech (i Danska Kgl. Bibl.)

** I samma bref (i Köpenhamns Kgl. Bibl.) till Molbech frågar Atterbom om det är utsikt till att utländingar kunna bli engagerade vid det nya universitetet i Kristiania. Palmblad frågar samtidigt Molbech, om det vore möjligt att hos danska(!) regeringen utvärka ett resestipendium åt Atterbom, hvarpå hans hälsa och lynne skulle vinna.

Digitized by Google

PHOSPHOROS

Månadsskrift.

UPSALA

hos Stenhammar och Palmblad,

1810.

Faksimile af titelbladet till »Phosphoros».

Digitized by Google

lärer du få se min nya Poetiska kalender. Där äro för denna gång blott tre bitar af mig. Igenkänn i dem din vän, men betrakta dem endast som foster af mina få lucida intervalla, såsom pressade harmonier ur ett numera ljudlöst instrument. Ack, mina små arbeten lära i allmänhet bli mer intressanta för vänner än för konstdomare.»

Vintern 1812—1813 träffade Atterbom i Stockholm den beundrade A. W. Schlegel, liksom Mad. de Staël, hvilka då vistades där.

År 1815 blef Atterbom promoverad magister, men hans timliga omständigheter voro alltjämnt de samma: han väntade på docentur och hade i öfrigt, som han skrifver, »på vanligt poetiskt sätt mera tillväxt i ryktbarhet och anseende än i rikedom».

Den skald, som under dessa år stod högst i hans (liksom i Palmblads) ynnest, var den tyske romantikern Fouqué, författaren till en mängd ljufliga, i hög grad onaturliga riddareromaner, som »Der Zauberring», den stora, fornnordiska Sigurdstrilogien »Der Held des Norden» samt den lyckade sagodikten »Undine». »Fouqué är min afgud», heter det i ett bref, »en sådan skald, bror, finns hvarken i Danmark eller Sverige; han är poesiens närvarande Heros!»

Under denna tid knöt han bekantskap med den tyska författarinnan Amalia v. Helwig, född Imhoff (gift med en ur svensk tjänst afskedad general), som sammanträffade med den nyromantiska kretsen i deras väninnas och gynnarinnas, öfverstinnan Malla Silfverstolpes, hem. För Atterbom var bekantskapen med friherrinnan Helwig, hvilken för att tala med Hammarsköld var vida intressantare som person än som författarinna, af genomgripande betydelse; den inspirerade också en hel del dikter (senare sammanfattade under rubriken *Amalia-minnen*). Atterbom, Hammarsköld och friherrinnan Helwig uppgjorde i febr. 1816 ett aldrig utfördt förslag till en litterär förening mellan Tyskland, Danmark och Sverige, som skulle utgifva en journal på alla tre språken! Och det var Amalia v. Helwig som äggade Atterbom att företaga en resa till Tyskland, hvilken för hans utveckling blef i hög grad välgörande. Amalia v. Helwig.

Det var på våren 1817, som Atterbom — efter att hafva utgifvit bondemålaren Per Hörbergs bekanta själfbiografi och försett den med ett inledande förord, som i ett högst krystadt språk utvecklade Atterboms åsikter om det sköna och konsten — med understöd af en del gynnare och vänner anträdde sin utländska resa. Han inledde denna med den vackra (sedan i Poetisk kalender offentliggjorda) dikten *Afsked till fäderneslandet*, ett stycke af enkel, gripande skönhet. Denna utländska resa betecknar Atterboms andliga mognad. Han hade i Upsala varit nog mycket beundrad af sin omgifning, som sett upp till honom; han hade varit fosforistchef, och detta hade hos honom alstrat en själfkänsla, kanske ock en fåfänga, som icke varit utan menlig inverkan på hans diktning och hans prosaförfattarskap med dess nog starka framhäfvande af »jaget». Att komma ut i större förhållanden, att lära sig skåda icke blott nedåt, utan uppåt, måste vara af största vikt för en utvecklingsmöjlig och rik natur, sådan som Atterboms. I sina *Minnen från Tyskland och Italien* (i sin helhet utgifna först Atterboms resa.

Digitized by Google

efter hans död) har Atterbom själf låtit oss få en inblick i de vittra och lärda kretsar, hvari han vistats.

I fulla drag njöt han af att ha funnit väg till den europeiska bildningens brännpunkter. I Berlin gör han bekantskap med Schleiermacher och Oehlenschlæger, i Dresden beundrar han Henrik Steffens, i Bayreuth Jean Paul och i München får han sitta som lärjunge vid sin Gamaliels, mästaren Schellings fötter, den där t. o. m. manar honom att varda tysk skald. Sedan gick kosan till Rom, ur hvars rika konstvärld Atterbom, som förut i afseende å bildande konst mest ästetiserat »in's Blaue hinein», sög rik näring och skaffade sig fast botten att stå på. Under rätt svåra ekonomiska förhållanden anträdde han hemresan. I Wien sammanträffade han med Friedrich von Schlegel, i hvilken han dock icke fann synnerligt behag, i Berlin knöt han bekantskap med Hegel, Solger och själfve Tieck, och på hösten 1818 var han åter i Upsala, där han kort därefter — i val mellan filosofi och historia — emottog docentur i historia under Geijer.

Atterboms återkomst.

Som en mognad man, som en mognad konstnär återvände Atterbom, och han lifvades nu af håg att intaga en mera fridsam ställning i den svenska vitterhetens värld, »att vinna en mera brinnande tillgifvenhet än någonsin hos sina anhängare, försona sig med alla tveksamma välmenande och bringa sina fiender på skam».

Efter hemkomsten anställdes han som kronprins Oskars lärare i tyska språket; men länge nog voro hans ekonomiska förhållanden ytterst knappa, hvarom exempelvis följande rader till Molbech, ännu så sent som 1820, bära vittne:

»Mina finansiella omständigheter äro på en högst besynnerlig fot och oaktadt mitt nuvarande preceptorskap har jag hvarken någon pension eller någon syssla, så att jag vissa tider af året skulle svälta ihjäl, om jag ej underhölles gratis af några vänner i Upsala. Någonting sådant hafva sannolikt hvarken mina danska eller tyska bekanta förmodat, då de i Hamburger-Correspondenten sett, att jag vissa månader årligen vistas i Stockholm för att undervisa vår kronprins i tyska språket och litteraturen. Mitt armod är också icke kronprinsens fel.»

* * *

Palmblad.

Förutom Atterbom ägde Upsalafosforismen i **Palmblad** sin yppersta kraft. Om Atterbom — poeten och filosofen — är drömmande, vek, svärmisk, nervös och betydligt ojämn i sitt arbete, är Palmblad — prosatören och polyhistorn — äfven intresserad för lifvets praktiska värf, den nya skolans hjälp och föresyn, på en gång vetenskapsidkare, skönlitterär författare, kritiker, förläggare, ständigt arbetsför, ständigt stridslysten och redo att taga ett tag, när det gällde, partiman ut i fingerspetsarne, en sammanhållande kraft af ovärderlig halt och för öfrigt den, från hvars

Digitized by Google

akademiska tryckeri — som han och Stenhammar köpte 1809, innan han ännu var myndig, och som han sedan dref med Zeipel, far och son, — den nya Upsalaskolans alster utgingo.

Hans egna bidrag till »Phosphoros» äro af olika art.

Skaldekonsten utgjorde — för att tala med Böttiger — endast en ringa del af hans litterära handtvärk; poet var han just aldrig och de bland hans poetiska bidrag, som äga något intresse; äro mest öfversättningar (såsom Aeschylos' fjättrade Prometeus — ett halflyckadt förstlingsförsök i återgifvande af en grekisk tragedi i metrisk form — samt Cervantes' Mariahymn, hvari man, något långsökt, velat se en katoliserande tendens). Bland hans prosabidrag till Phosphoros märkes ett förtjänstfullt, om än något oklart försök att redogöra för den svenska versläran (som han vill ställa på spekulativ grund), vidare hans dialog om romanen och hans välskrifna recension af Hammarskölds kritiska bref öfver Leopold.

I Poetisk kalender var Palmblad en af de flitigaste medarbetarne genom sina prosanoveller, hvilka utgöra en mycket väsentlig del af dessa kalendrars innehåll. Redan den första årgången innehöll en dylik: *Vådelden;* den utgjorde början till en hel serie noveller, som fortgick till år 1818: *Fjällhvalfvet*, *Resorna*, *Slottet Stjärneborg*, *Åreskutan*. Genom dem medverkade Palmblad till skapande af en ny svensk prosadikt efter sex årtiondens mellanrum. Palmblad arbetade på romantisk botten ungefär samtidigt med att Cederborgh skapade sina realistiskt-satiriska romaner. Ty i hög grad romantiska, äfventyrliga och underliga äro de händelser, som i dessa noveller tima, och sannolikheten, att icke säga möjligheten, kränkes icke sällan.

Redan i »Vådelden» föras vi till hemlighetsfulla, underbara, fantastiska tilldragelser, hvilka å olika orter tima den rike och sköne grefve August, en öfverspänd, romantisk idealfigur, hvilken lika litet bottnar i värkligheten, som de skildrade händelserna göra det. I djupare mening originell är icke denna novell eller dess efterföljare; de äro afläggare af den samtida tyska romandikten; — en och annan reminiscens möter oss från Goethe, än mera från Tieck och Friedrich v. Schlegel (bl. a. utslag af ett visst sinnligt självsvåld); men det som allt ifrån början skänker Palmblads noveller värde är den lyckliga prosan, en manligt rask, hurtig, behaglig berättareton; skildringen är ock genompyrd af ett godt humör, som gör sig förträffligt gällande.

Med en viss förkärlek skildrar Palmblad främmande nejder; med den håg för geografi, som följde honom lifvet igenom, älskade han att föra sina hjältar vida omkring för att gifva geografiska bilder, såväl från Europa som Asien såsom bakgrund för de högromantiska äfventyren, hvilka möta grefve August och hans underlige följeslagare, malteserriddaren Callowai (hvilken framträder i den andra novellen), en mörk, jättelik människoskepnad i underbar dräkt med tjockt svart skägg och anletsdrag, som icke tillkännagifva någon viss ålder, utan öm-

Digitized by Google

som synas tillhöra en gubbe, ömsom en yngling; en man af djupt förstånd och djup känsla. Än vistas de i Norge, Callowais födelseort, — denne som är en landskapsmålare i Salvator Rosas stil och ett stort snille, men tillika en ironiker öfver sin konst, som blott målar för eget nöje, brukar här gömma sina målningar i en klippkyrka; — än åter styres kosan till Italien, där Callowai afslöjar en italiensk äfventyrare och faraobankir (som, i parentes sagdt, dödas två gånger), än åter till Indien, än till Jämtland. Karaktärsskildringen är ytlig, likaså planläggningen, som dessutom lider af åtskilliga inkonsekvenser, hvilka Palmblad sökt maskera genom att låta grefve August i en af kalenderns årgångar skrifva ett beriktigande bref om händelsernas rätta förhållande.

Utom de ofvannämnda, sammanhängande novellerna, hvilka Palmblad långt senare (1844—45) samarbetade till romanen *Familjen Falkensvärd*, offentliggjorde han i Poetisk kalender två andra, mera fristående, *Amala* (1817) samt *Holmen i sjön Dall* (1819) hvilka båda föra läsaren till Österlandet.

I den förra blir en nordens son förälskad i en hinduisk skönhet, och med glödande färger skildrar Palmblad från sin studerkammare i Upsala Hindostans härlighet. Äfven Holmen i sjön Dall är förlagd till Indien, till det sköna Kaschmir, där den unge ståthållarsonen Rustan täljer sina lefnadsöden, sitt korta favoritskap hos schahen, sin kärlek till en engelska, sitt underliga giftermål och de förföljelser, för hvilka han varit utsatt. I dessa noveller möta vi — bl. a. vid skildringen af Firdusis trollvärld och andra österländska dikter — den sympati för Österlandets poesi, tro och skaplynne, som kännetecknade den tyska nyromantiken. Stilen är äfven här liffull, rask, färgrik.

De i novellerna inlagda poemen härrörde från andras pennor, Atterboms och Hedborns. I »Resorna» förekomma ett par lyckade skämtdikter, hvari Atterbom parodierar dels den gamla skolans lärodikt i herr Sundhetsrådets »ode om lycksalighetens nödvändighet för samhällets bestånd eller nyttan af mänskliga lycksaligheten» (en värkligt rolig parodi af det Leopold-Valeriuska maneret), dels — och det är det anmärkningsvärda — äfven den nyromantiska obegriplighetspoesien i en ung, öfverspänd poets »canzon», hvilket vittnar om att skolans svagheter börjat af dess egna medlemmar betraktas med en viss kritik — ifall nu icke parodin skall vara utslag af den nyromantiska själfironin.

Palmblads novellistiska författarskap, som på sin tid väckte stort uppseende, fick dock vika för hans andra intressen. Särskildt kräfde *Svensk Litteraturtidning*, hvars utgifvare och förnämste kritiske medarbetare han var, sin man. Han utgaf detta betydande kritiska organ, i hvilket man läser ett stort antal af tidens bästa och sakrikaste granskningar, med ett nummer hvarje vecka åren 1813 till 1824. Det skedde med stor uppoffring. Om honorarier var icke fråga; medarbetarne måste »under väntan på bättre tider utan dagspänning draga plogen i den svenska gyttjan». Ändock måste gynnare skjuta till medel för att hålla detta litterär-kritiska företag uppe. Arbetstyngden kom att falla hufvudsakligen på Palmblad och Hammarsköld; visserligen

Digitized by Google

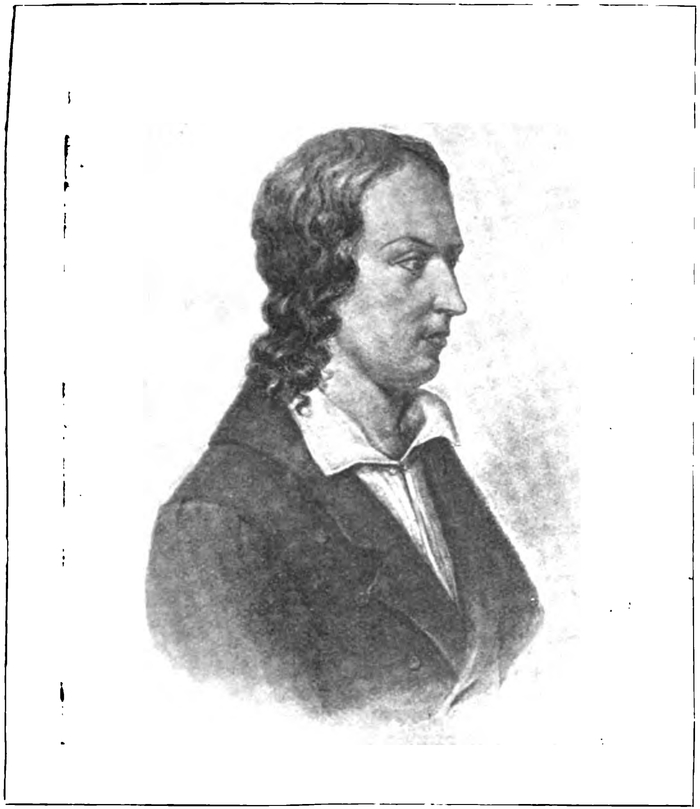

Lorenzo Hammarsköld.

(Efter porträtt af R. W. Ekman i Kongl. Biblioteket.)

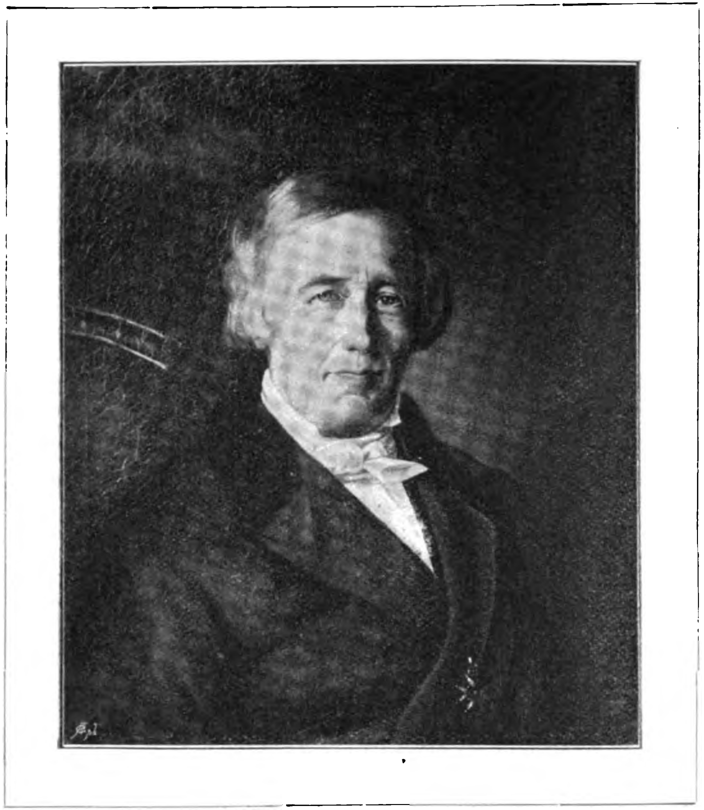

W. F. Palmblad.

(Efter porträtt af Steper 1852, i Östgöta nationshus i Upsala.)

Digitized by Google

Digitized by Google

understöddes de utaf en del äldre och yngre vetenskapsidkare, främst af Atterbom, som dock hade det felet att ofta lämna sina kritiska uppsatser, dem han »slog upp» i stora mått, ofullbordade, sedan han skrifvit en bred inledning.

Palmblad är icke så djup och genial i sina kritiker som Atterbom, men mera koncentrerad, mera energisk; han är ej så djärft utmanande, ej heller så skarpsinnig och lärd som Hammarsköld, men mera billig och lugn gent emot motståndarne, äfven mera träffsäker i sina angrepp, hvarjämte hans kritiska värksamhet utmärkes af en utomordentlig liffullhet och seghet. Denna seghet tog sig ock uttryck i själfva företagets ihållighet, då här under tolf års tid lämnades anmälningar af snart sagdt allt anmärkningsvärdt på skönlitteraturens och olika vetenskapsgrenars områden. Tyvärr lyckades det icke att finna fackmän för alla ämnen, och då måste Palmblad och Hammarsköld med hjälp af källskrifter sätta sig in i ämnet. Palmblad nämner själf, att han de båda sista årgångarne skrifvit hälften eller kanske $^{2}/_{3}$ ensam. Utom kritikerna af inhemsk litteratur möter man äfven enstaka redogörelser för utländska skrifter i nya skolans riktning; dessutom en del polemik. Samtidigt med sitt kritiska och redaktionella arbete i Litteraturtidningen skötte Palmblad sitt boktryckeri, sin förlagsrörelse, sin utländska bokhandel, aflade examina, blef 1822 docent, 1827 adjunkt i historia, hvarefter han 1835 blef professor i grekiska.

* * *

Af **Lorenzo Hammarsköld** innehöllo Phosphoros och Poetisk kalender enstaka bidrag, bl. a. en jämförelse mellan grekiska och fransyska tragedien. Hammarsköld.

Han utgaf dessutom under dessa år några erotiska, alldeles för »fria» och i poetiskt afseende obetydliga *Kärlekskväden* (1810), den efter tyska mönster utförda, ganska misslyckade versifierade tragedien *Prins Gustaf*, Erik d. XIV:s son (1812) samt en samling *Poetiska studier* (1813), med hvilka han ville taga afsked af den poetiska banan. De röja mera, som Atterbom sade, en djup, osläcklig åtrå efter poesi än poesien själf. Enstaka dikter låta dock läsa sig med nöje.

Vida mer ingripande var hans kritiska och ästetiska värksamhet i *Svensk litteraturtidning*, där han, som nämndt, jämte Palmblad, i synnerhet i de första årgångarne, bar en stor del af arbetets tunga, hans skarpa stridsskrifter, till hvilka vi skola återkomma, samt hans arbeten i litteratur- och konsthistoria.

I det sistnämnda ämnet höll han föreläsningar åren 1814 och 1815 på uppdrag af sällskapet för konststudier, i hvilket tidens främste unge konstnärer, Sandberg och Fogelberg, voro de ledande männen. Om än dessa föreläsningar helt och hållet byggde på tyska föregångare och lånade sina vyer öfver konsten från nyromantici som Schlegel och Wackenroder, äga de dock ett säreget in-

Digitized by Google

tresse såsom de första i sitt slag i vårt land; han utgaf dessa föreläsningar från trycket redan 1817, utan att hinna korrigera den mängd misstag, som här förekomma och som bl. a. G. A. Silfverstolpe hvasst blottade och kritiserade. Äfven såsom konstkritiker värkade Hammarsköld i striden för den unga, frambrytande riktningens sak.

Viktigare var Hammarskölds arbete på den svenska litteraturhistoriens område. Åren 1818 och 1819 utkom nämligen hans *Svenska Vitterheten.* Det är ett arbete, som väl innehåller icke få misstag i enskildheter samt lider af stundom ytliga, ej sällan hätska angrepp mot vissa författare (exempelvis Dalin, Leopold. Tegnér, Wallmark) liksom af öfverdrifvet beröm för vissa författarens gunstlingar från förflutna tider, men å andra sidan besitter det afgjorda förtjänster; det företer en klar, öfverskådlig anläggning, ofta träffande, kritiska omdömen och lyckliga karaktäristiker — där ej författarens partisinne lupit åstad med honom — samt rymmer en rikedom på bibliografiska och biografiska notiser, hvilkas mängd må ursäkta — särskildt i ett arbete, som i flera fall var utan föregångare — om de ej alltid äro exakta. Och då man på grund af de oriktiga uppgifterna eller de enstaka skefva omdömena en lång tid brukat häckla Hammarskölds Sv. Vitterheten, äfven då man flitigt begagnat arbetet, så må det sägas, att det tål vid »att mera hedras ändå». Vårt århundrades svenska litteraturforskning bör i Lorenzo Hammarsköld erkänna sin föregångsman, den som rödde bygd.

Arbetet väckte gifvetvis oerhörd förbittring i motståndarnes läger. Hammarsköld berättar i bref, att man t. o. m. försökt förmå hofkanslern att åtala andra delen. Själf hotades han i handskrifna paskiller med kroppsligt stryk såsom det enda som bete på honom. För öfrigt skonade Hammarsköld icke sin egen krets i detta arbete.

Ganska märkliga äro nämligen de slutord han fogade till sina anteckningar, i hvilka han klagar öfver att den nya skolan, på samma gång den åstadkommit vida djupare, högre och grundligare teoretiska begrepp och äfven åter lifvat intresset för forntida konstskatter af alla slag, dock värkat vida mindre positivt medels sköna, fulländade skaldestycken, än negativt genom kritik; visserligen hade man fått lyriska och elegiska stycken af hög förträfflighet, men intet enda stycke hörande till poesiens högre, objektiva arter, genom hvilka man egentligen hänför och intränger i nationens innersta lif; han fann alltså icke de förväntningar man gjort sig eller de löften, de unga litteratörerna med ungdomligt öfvermod gåfvo, uppfyllda; den entusiastiska värme, hvarmed utgifvarne af Phosphoros och Iduna störtade sig in på de af dem brutna banorna, hade hastigt afsvalnat och lämnat rum för en viss flegmatisk slapphet och liknöjdhet, liksom äfven Hammarsköld klagar öfver att den innerliga enighet, som fordom

Digitized by Google

förenade nya skolans ledamöter, vore bruten och att det rådde en splittring i flerfaldiga individuella tendenser.*

Den i sina lärda intressen vidtfamnande Hammarsköld utgaf dessutom en *grekisk språklära* (1818), som gaf anledning till en grym och kvick kritik af Tegnér, hvarjämte han i Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, år 1819 vann priset för en förträfflig framställning af *Det filosofiska studiet i fäderneslandet.*** Denna skrift, som torde vara Hammarskölds bästa ararbete, och som han själf i ett bref till Molbech betecknat som det egentliga fundamentet för sin litterära ära, utkom sedan (1821) i utvidgad form och rönte mycket erkännande af fackmännen på det filosofiska området.

* * *

Bland de många poeter, som medvärkade i Phosphoros och Poetisk kalender, öfverlefde de båda lyrikerna **Per Elgström** och **Georg Ingelgren** endast nya skolans första stridsår, i det den förre afled redan 1810, 29 år gammal, den senare 1813, 31 år gammal. Elgström och Ingelgren.

Af dessa båda var **Elgström** den alsterrikaste; det var en filosofiskt bildad man af teosofisk läggning med romantisk trånad hän mot en idealvärld, och för denna världsåskådning var hans dikt uttryck; Atterbom finner en viss släktskap mellan Elgströms och Stagnelius' poesi uti deras metafysiska läggning; man kunde möjligen ock tillägga, uti deras ömsom sublimt eteriska, ömsom sinnliga skildringar. I hans flesta skaldestycken tonar det fram en aning om hans jordelifs korta varaktighet, och det hvilar öfver hans diktning en elegisk stämning, som fagrast tagit sig uttryck i dikter som *Sjuklingens tröst*, *Kyrkogården*, *Farväl* o. a. I formellt afseende är han stundom matt och inkorrekt.

Ingelgren, hvars alstring är af jämförelsevis ringa omfattning, var en lyriker, full af behag och som förfogade öfver en välljudande form. Han tolkade åtskilliga grekiska dikter, bl. a. Tyrtaios' stridssånger.

En säregen ställning bland nya skolans skalder intager Atterboms barndomsvän **Samuel J. Hedborn** (f. 1783, kyrkoherde i Askeryd, † 1849). Från den nya skolans sida yrkades med myc- Hedborn.

* Detta uttalande, som var det första offentliga tecknet till en viss brytning mellan Stockholms- och Upsala-fosforisterna, väckte helt naturligt en del harm. Palmblad skref något år senare till H., att det smärtade honom, att denne genom opolitiska och äfven uppenbart osanna tillmälen (såsom i Epilogen till Vitterhetshistorien) satte dem illvilligom vapen i händerna. »Hvar finnes väl all denna söndring mellan Idunister, fosforister, Upsala- och Stockholms-skolor, annat än i din egen fantasi?»

** Man lärer — enligt hvad Hammarsköld skref till Molbech — gjort många tillställningar för att komma underfund med författaren, och då man trodde sig säker, att det ej var H., tilldömdes honom priset. »När då namnsedeln bröts och mitt namn blef bekant, blef förvåningen så mycket större. Leopold sjuknade på stället och måste foras i vagn hem från akademien.»

Digitized by Google

ken kraft på en djupare, mera innerligt religiös, mindre moraliserande psalmboksrevision än den 1790-talets neologer och deras efterföljare tillämnat svenska kyrkans psalmbok. Det blef, som bekant, Polyfems förste motståndare, Wallin, som löste denna uppgift.

Bland nya skolans män var det dock en, som gjorde en icke oväsentlig insats i detta psalmboksarbete. Det var Hedborn. Han drefs därtill lika mycket af religiöst som poetiskt intresse.

Hedborn offentliggjorde redan i Phosphoros 1810—1811 sina första psalmförsök, som utmärkte sig för öfvertygelsens värme och en viss enkel psalmstil, men ännu ledo både af reella och formella brister, däribland en viss smaklös sötma samt drag af nyromantisk mystik. Dock märkes bland dessa hans förstlingspsalmer en icke oäfven tolkning af Prudentius' berömda sorgehymn »Jam moesta quiesce querela», som törhända ej varit utan inflytande på Wallins mästerliga, slutgiltiga redaktion. Åren 1812 och 1813 utgaf Hedborn tvänne samlingar *Psalmer* och dessa gåfvo psalmbokskommittén anledning ställa sig i förbindelse med honom, liksom han af akademien erhöll det Lundbladska priset.

Väl äro icke flere än sex af hans originalpsalmer jämte tre omarbetningar intagna i 1819 års psalmbok, något som förtröt Hedborn, men indirekt torde han hafva påvärkat äfven andra delar af psalmboksarbetet.

Bland dessa psalmer äro nyårspsalmen n:o 407, julpsalmen n:o 69: »Nu segrar alla trognas hopp», tröstepsalmen n:o 243: »O säg, min själ, hvi du för-

Digitized by Google

färas», samt den afgjordt mest framstående: n:o 3: »Höga majestät, vi alle», ett Te Deum af storslagen kraft och sublimitet.

Såsom psalmist saknar Hedborn i någon mån enkelhet och koncentration, men hans psalmer uppbäras af äkta ingifvelse och varm fromhet och räknas till den svenska psalmdiktningens bästa alster. Hans fosforistiska vänner sökte t. o. m. göra gällande, att han vore den främste af då lefvande psalmister, och påstodo, att Hedborn varit den som genom sitt framträdande sporrat och väckt Wallin, samt genom sitt föredöme visat honom, huru äkta sånger borde diktas. Öfverdrifterna i dessa påståenden hafva uppvisats af Fryxell, som ådagalagt, att Wallin anslagit den nyare tonen före Hedborns framträdande, liksom man äfven spårar den hos Dahl.

Såsom profanskald offentliggjorde Hedborn flere anslående dikter i Phosphoros och Poetisk kalender. Bland dem må — utom en följd sonetter — framhållas den af folkvisans stämning burna balladen *Stjärnarpafiskaren* om sjöjungfrun, som lockar en jordens son ned till sig — en dikt kringgjuten af äkta mystik — samt framför allt den klassiska *Vaggvisan*, i hvilken Hedborn gifvit uttryck åt barnasinnets hulda poesi. Denna vaggvisa:

P. A. Sondén.
Efter litografi af Hårdh.

»Ute blåser sommarvind,
göken gal i högan lind;
mor hon går på grönan äng,
bäddar barnet blomstersäng,
strör långa rader
utaf ros och blader»

var en af de första »fosforistdikter», som lyckades vinna popularitet i de vidaste kretsar.

Genom skaldestycken som dessa och andra var Hedborn mer än någon annan af nya skolans män hvad Atterbom kallade »folkvisans son och personliga fortsättning». I hela hans diktning möter man en genklang från hans fromma, naiva barndomstid, tillbragt i ett

Digitized by Google

Östergötlands fattigmanshem. Han var — har han själf sagt — en rå naturskald, »men naturen undfaller ej mitt öga och kärleken är ej en främling i mitt hjärta; se, dessa kunna i förbund göra mig i mitt slag till eder like».

Sondén. Atterboms frände **P. A. Sondén** (född 1792, student 1809, präst i Stockholm 1817, † 1837) tillhörde Upsalafosforisternas kärntrupp. Hans poetiska bidrag till nya skolans alstring äro af mindre betydelse. En viss herostratisk berömmelse fick balladen *Grannarne*, en spök- och gastdikt i den Bürgerska stilen, som skildrar två hatfulla spöken, hvilka stiga upp ur sina grafvar och skaka hvarandras blodlösa kroppar, intill dess en beskedlig Per Klockare en julnatt lyckas ringa dem i graf och frid; det var en dikt, som framkallade åtskilligt gyckel dels i Journalen, dels från Vitalis. Af större värde var hans samtidigt offentliggjorda hälsning till götiska förbundet, *Iduna* samt en liten älsklig och täck *Majvisa*, »Lärkan hon sjunger och göken han gal och gräset det gror i gröna lunden». Sondén författade äfven en del psalmer och religiösa dikter. Han har på litteraturforskningens område vunnit ett vackert namn bl. a. genom sin förträffliga revision af Hammarskölds Svenska Vitterheten (1833) och sina goda upplagor af olika författares skrifter, främst Bellmans.

Dahlgren. Af större betydelse var en signatur —l —n, som debuterade i Phosphoros', andra årgång och som äfven bidrog till Poetisk kalender. Bakom densamma dolde sig den förträfflige lyrikern och humoristen **Karl Fredrik Dahlgren.**

Han var född i juni 1791 i Östergötland, kom tidigt till en härlig trakt i Södermanland, hvars natur på honom — den blifvande natursångaren — gjorde ett för hans framtida riktning bestämmande intryck; i öfrigt var han i ungdomsåren sjuklig, retlig, sentimental och sluten till lynnet. I Linköpings skola och gymnasium hade han icke låtit några märkligare anlag framträda och hade t. o. m. genom dåligt sällskap råkat i förvillelser, ur hvilka det lyckades hans vän P. A. Sondén att rycka honom. Efter en sjukdom tedde sig en omkastning i den unge Dahlgrens väsende, genom Sondén vanns han åt vittra intressen, och då han 1809 kom till Upsala, slöt han sig till fosforisterna, till hvilkas tidskrift och kalender han lämnade bidrag. Han var för öfrigt på grund af sin fattigdom nödgad att esomoftast lämna Upsala på kondition, och han bosatte sig år 1814 i hufvudstaden såsom präst och lärare vid Afzelius' skola.

Hans bidrag till Phosphoros och Poetisk kalender bära skolans prägel, utan att egentligen ännu uppenbara de egendomliga drag, som sedan gjorde Dahlgren så omtyckt. Poetisk kalender rymmer mycket olikartade dikter af honom, stundom af en högst oklar, svårutgrundlig natur (t. ex. *Konungabarnet*, *Rosen och Liljorna*), stundom rätt osmakliga, såsom då det talas om »den helande kyssen, som läker den svullna läppens purpurhud hos den hulda Zulma; vacker är åter dikten *Vattnets krus* med den fint poetiska bilden om Zephyr, som, sedan Sappho dränkt sig af kärlek, tecknar med rosenhand å vattenbrynet Sapphos milda afskedssång:

Digitized by Google

»Än på vattnet skriften står
Lika fager år från år
Kärlek dock blott mäktig är
Läsa hvad den innebär.»

Men sin egen Dahlgrenska ton hade han ännu icke funnit.

För nya skolan fick Dahlgren sin största betydelse som polemiker i stridens sista skede; sedan utvecklade han framgångsrikt sitt om originalitet, men ock om någon ytlighet vittnande författarskap såsom naturlyriker och prosatör.

Zeipel.

En skald, som mer än någon annan var Atterboms väpnare och drabant — oaktadt han själf i sin »skaldregel» manade sångarne att icke »låna form ifrån en annans prägel» — var den under pseudonymen »**Carl**» framträdande studenten **von Zeipel**, en son af Palmblads bolagsman i boktryckeriaffären.

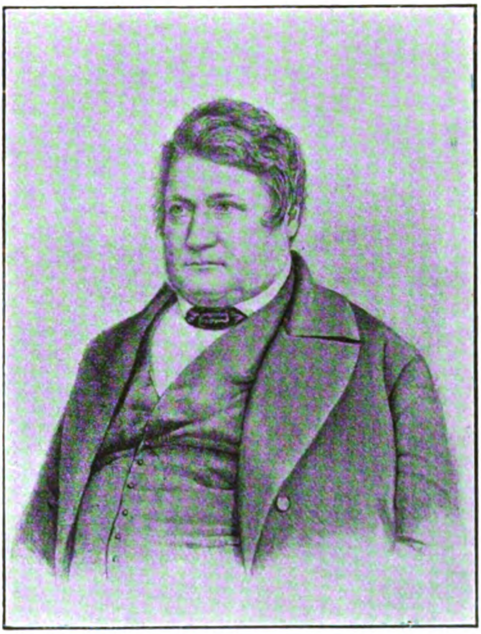

Carl von Zeipel.
Efter handteckning.

Zeipel (som var född 1793, student, boktryckare, bruksegare, † 1849) debuterade i kalendern för 1816; hans alstring var ganska ojämn; en »Nordmannasång» är mycket affekterad och flera af hans dikter tillhöra det obegripliga slaget, men han anslår äfven äkta, vekt romantiska, lyriska toner, såsom i *Gossen och nattviolen* eller i *Fantasien*, i hvilken han med starkt romantisk stämning sjunger:

»Det sköna aldrig här på jorden hvilar,
Du får blott se dess himlafärd!
O, låt mig följa dig, där öfver världen
På purpurskyar lätt du far.»

I Poetisk kalender offentliggjorde Zeipel äfven en serie evangeliska romanser: *Jesus Kristus*, i hvilka han sökt men knappast lyckats poetiskt behandla nytestamentliga ämnen i afsiktligt enkel tonart.

Zeipels diktning uppmuntrades, egendomligt nog, af Wallmark, under det att Hammarsköld ansåg hans diktning underhaltig, och härför fick höra onda ord af Palmblad, hvilken var Zeipels synnerlige gynnare.

I en långt senare tid ägnade sig den förut så flitige lyrikern med icke mindre ifver åt romanförfattarskap, företrädesvis med historiska ämnen.

Digitized by Google

Börjesson. Två skalder af öfvervägande elegiskt skaplynne voro **Börjesson,** (B—n) och **Grafström.**

Johan Börjesson (f. 1790, bondson från Bohuslän, biskop Wingårds systerson, kyrkoherde † 1866) framträdde första gången i 1815 års kalender. Han kan lätt i sin diktning förfalla till tom lek med ord eller gråtmild sentimentalitet — då han t. ex. ber stjärnan icke se så trånande på honom, han vill så gärna komma upp till henne, eller, då han börjar en romans med den af Tegnér förlöjligade ingressen: »I Jesu namn hvad gråt i salen vida?» Men han mäktar ock anslå mera äkta toner på sin luta, såsom i de vackra, melankoliska dikterna: *Klagan från fjärran* och *Vårklagan,* som lästes i Kalender för 1818. Det större skaldestycke *Skapelsen i sånger*, som han utgaf 1820 och som skildrade Guds värksamhet under de sju skapelsedagarne, led af betänkliga brister; Börjessons sångmö behärskade icke det sublima ämnet. Han lät nu under ett par årtionden sin lyra hvila, men framträdde vid medlet af 1840-talet såsom dramatiker efter Shaksperes mönster och vann såsom sådan rikt erkännande.

J. Börjesson.

Grafström. **A. A. Grafström** (f. 1790, docent i historia, lektor vid Karlberg och i Hernösand, kyrkoherde i Umeå, † 1870) tog tidigt intryck af sina jämnåriga Upsalakamraters, främst Atterboms skaldskap. Han införde sina poem dels i neutrernas blad »Stockholmsposten» dels i fosforisternas poetiska kalender, och i densamma förekom 1818 hans ståtliga hyllning åt hembygden, växelsången *Norrland:*

»Jag vet ett land, där tysta stjärnekvällen
Den mörka himlen klär i norrskensprakt
Där under molnig hjälm de gråa fjällen
Med isad pansar stå kring daln i vakt.»

samt den därefter följande skildringen i mildare färger af det norrländska natursceneriet.

I 1819 års kalender, där han var den flitigaste medarbetaren, förekom bland tolf dikter äfven hans bekanta poem om *Sången.*

Digitized by Google

I fallets stund, då människan dömdes att gå vid sorgens arm, var Sången den enda ängeln, som gömdes kvar för jorden i den betrycktes barm:

> Väl sörja ofta ljuden: fången saknar
> Sin himmel och sitt ljusa fosterland.

Det var detta vemodsfulla poem, som framkallade Tegnérs likanämnda »Sången», med gensagan mot den alltför klagande tonen i en del af tidens diktning; en ton som Grafström anslagit i de mycket känslosamma skaldestycken, dem han lämnat Poetisk kalender. Bland de vackraste äro *Mollys testamente* — en döende ungmös afskedssång — samt *Platos dröm:* den vise mäktar icke skilja de båda dämonerna kärleken och döden från hvarandra, så lika äro de i ungdom och skönhet. Andra dikter af hans hand äro den dystert gripande *Harpan* samt den täcka *Välkommen och farväl.*

A. A. Grafström.

För öfrigt var Grafström långt ifrån någon utpräglad »fosforist», hans diktning med sin klara genomskinlighet rönte äfven uppmuntran från gamla skolan och neutrerna, till hvilka senare han ock af fullblodsfosforisterna räknades; Palmblad skrifver t. ex. »hans verser innehålla ett jämt lagom af poesi och äro en läcker godbit för mängden, som begärligt suger till sig vispadt skum och finner den durabla spisen alltför hårdsmält.» Därför snärtades Grafström också i andra natten af »Markalls sömnlösa nätter», såsom »Enkans son i Nain» hvilken stannade kvar i salen, när de öfriga fosforisterna drogo ut i fejd. — År 1825 erhöll han akademiens stora pris för en sång öfver kronprinsens förmälning och invaldes 1839 i akademien.

Grafström närmade sig för öfrigt i sin milda, välljudande, musikaliskt stämda lyrik Franzén, hvars måg han blef.

Digitized by Google

Arwidsson. En mera storvulen och bullersam sångare var signaturen »—der» representerande en ung finsk författare **A. J. Arwidsson** (f. i Tavastland 1791, student i Åbo 1810; förvisad från Finlands universitet, bosatte han sig 1823 i Sverige, † som kgl. bibliotekarie 1858). Denne, som var medarbetare i finska kalendern Aura, hade under ett besök i Stockholm genom umgänget med Hammarsköld fått sina romantiska sympatier ytterligare stärkta. I Poetisk kalender möter han med stycken af en viss kraftgenialisk, originalitetsjäktande art samt naturfilosofisk innebörd. Tonen i hans dikter synes stundom påvärkad af vissa Goethes orimmade dikter, han eftersträfvar dessutom gärna att väcka en viss hemsk skräckstämning. Runeberg skämtade på 1830-talet med den »nordiska kraft», som i dessa dikter affekteras. Arwidsson fick senare betydelse som utgifvare af den Rääfska samlingen af folkvisor.

Ofvan är nämndt, att Poetisk kalender afsåg att vinna och äfven lyckades vinna sympatier bland kvinnliga läsare. Den gamle Samuel Ödmann, som, fastän han låg på sin säng årtionde efter årtionde, var en god rapportör af allt Upsalaskvaller, kunde 1816 berätta för Leopold, att fosforisterna värkligen vunnit tillträde hos flere förnäma fruntimmer i Upsala, som knäböjde och beundrade. Den främsta af dessa var öfverstinnan Malla Silfverstolpe, den fint bildade dam, hvars hem sedermera länge utgjorde en salong för Upsalas lärda, vittra och musikaliska societet. Där var ock friherrinnan D'Albedyhll, född Wrangel, en poetisk dilettant, som bl. a. författade ett stort epos *Gefion* (1814) af tvifvelaktigt värde, och som äfven lämnade enstaka bidrag till Atterboms kalendrar.

Euphrosyne. Men den mest betydande kvinnliga kraften i fosforisternas led var icke så förnäm, som den Silfverstolpeska salongens härskarinna eller Gefions sångarinna, hon var helt enkelt hökarefru, — snart likväl en frånskild hökarefru, hvilket ju var något mera romantiskt. Det var fru **Julia Kristina Asping**, född **Svärdström**, som skaldinna känd under pseudonymen **Euphrosyne** såsom en af kretsens mest betydande poetiska talanger.

Hon var född å Skultuna mässingsbruk i Västmanland 1785, dotter af en inspektor, hade af sin fars principal fått en god uppfostran sig beskärd, svärmade i sin ungdom för »La nouvelle Héloïse» och »Corinne», blef lärarinna i en pension i Stockholm, gifte sig vid 24 års ålder med hökaren Asping, i hvars triviala umgängeskrets hon likväl innerligt vantrifdes, hvarför hon flyttade till sin hembygd Skultuna, där hon — ännu icke skild från Asping — blef lidelsefullt förälskad i en åtta år yngre man, inspektor Nyberg. Under denna tid (1816) tillkommo hennes första sånger och hon vände sig med dem anonymt till Atterbom, hvilken snart blir hennes förtrogne både i fråga om hennes hjärtas och hennes lyras angelägenheter, och med hvilken hon förde en korrespondens af för henne ytterst instruktiv natur. Atterbom gaf henne råd rörande de böcker hon borde studera; — i främsta rummet de tyska skalderna, sedan hon börjat med fullt allvar lära sig tyska; hon hänvisas ock till Shakspere, Cervantes och

Digitized by Google

Calderon. Och Euphrosyne tog det vittra yrket på allvar. Hon stod ock i vänskapligt förhållande till Hammarsköld, med hvilken hon förde en mycket förtrolig brefväxling, Livijn, Dahlgren, Sondén; alla beundrade de lika mycket hennes täcka person som hennes vackra skaldskap.

Efter skilsmässan från Asping blef »Euphrosyne» fru **Nyberg** och lefde sedan med sin andre make å en landtgård nära Västerås.

Såsom skaldinna var hon af fosforisterna mycket omhuldad och hennes dikter mottogos af dem med lifligt bifall. I Poetisk kalender var hon från 1817 flitig medarbetare. Hon står Atterbom rätt nära, är i besittning af rik fantasi, varm känsla, en viss musikalisk form och älskar liksom mästaren, att i sin diktning symbolisera naturen.

Amalia Silfverstolpe.
Efter teckning af Maria Röhl.

Så i den sinnrika, behagfulla *Jungfrun i det gröna,* där hon skildrar fjärilns nattliga bröllop med den fagra blomman, en dikt, om hvilken Atterbom nog öfverdrifvet yttrat, att »detta mästerwärk skall lefva så länge som ännu naturens symbolik tolkas af något svenskt tungomål», *Liljan och Spindelnätet, Trasten* o. a. Ett särdeles vackert, naivt poem är *Tiggargossen* med följande folkliga anslag:

Ensam och förglömd jag ilar
Öfver hedens dunkla stig,
Vid hvar sten och buske hvilar
Skuggan gömd att skrämma mig; —
Gud som hafver barnen kär,
Se till den som liten är.

Vidare må framhäfvas *Julljusen, Julkvällen* samt det käcka poemet *Fruktmånglerskan med tapperhetsmedalj*, som i sin kärft poetiska ton är befryndad med vissa Fänrik Stålsdikter. I Poetisk kalender meddelade Euphrosyne ett större poem *Christophorus,* hvars anläggning och ämne dock vida öfverträffa utförandet.

Hennes poetiska talang räcker icke till för större ämnen, men när det gäller smärre, osökta motiv ur hjärtats eller naturens värld, företrädesvis det elegiskt ljufva, det svärmiska, finner hon en äkta

ton, ehuru äfven dessa dikters värde stundom förringas af flere skolans skötesynder, såsom onödigt användande af praktord samt ett visst hopande af mindre begripliga versrader, hvilka värka som döda punkter. Men hon ägde känsla, behag, fantasi, äfven om denna stundom sväfvade hän i det tomma blå.

Hon utgaf 1823 och 1827 två samlingar dikter, dem hon ånyo sammanfattade i en 1831—32 utgifven samling. År 1829 mottog hon en hyllning af svenska akademien, hvilken som ett erkännande af hennes snille och talang tilldelade henne sin skådepenning. Hon afled 1854.*

»Euphrosyne».
Efter teckning af Maria Röhl.

* * *

Stridens senare skede.

I det föregående är antydt, hurusom alltjämt i Nya skolans kritiker och uppsatser angrepp riktades mot den äldre skolan och dess män, mot Leopold och hans riddarerund eller väpnarekrets. Svar saknades icke. Den gamla skolans förnämste förkämpe var fortfarande **Wallmark**. Han ägde tvifvelsutan icke få förutsättningar att föra den äldre riktningens strid med heder. Han var en bildad, beläst och vaken man, slagfärdig, med en för en tidningsman ovärderlig »bred rygg», icke rädd att

* Jämte nu nämnda skalder lämnade äfven flere andra, de där stodo utanför den fosforistiska kretsen, bidrag till Poetisk kalender, så exempelvis Geijer, som här offentliggjorde utom andra stycken äfven *Den lille kolargossen*, och *Viken*, *tidens flyktiga minnen*, Afzelius, af hvilken bl. a. lämnades några efterbildningar efter folkvisor, den sedermera som historiker berömde Anders Fryxell, som i kalendern för 1822 meddelade ett värmländskt sångspel i folklig stil, hvari förekom den berömda Värmlandsvisan: *Ack, Värmeland, du sköna, du härliga land;* vidare Nicander, som i Poetisk Kalender meddelade några dikter, språkforskaren och litteraturkritikern J. E. Rydqvist, som debuterar med några smådikter i kalendern för 1821, o. a.

Digitized by Google

utsätta sig för motståndares angrepp och gyckel, eller hvad som är ännu smärtsammare, för vänners likgiltighet, dessutom i besittning af en obestridlig polemisk talang, klarhet i framställningssättet och en välgörande tankereda, men han var föga böjlig i uppfattning och saknade den mottaglighet för olika smakriktningar, som dock innerst utgör en kritikers bästa egenskap. Wallmark.

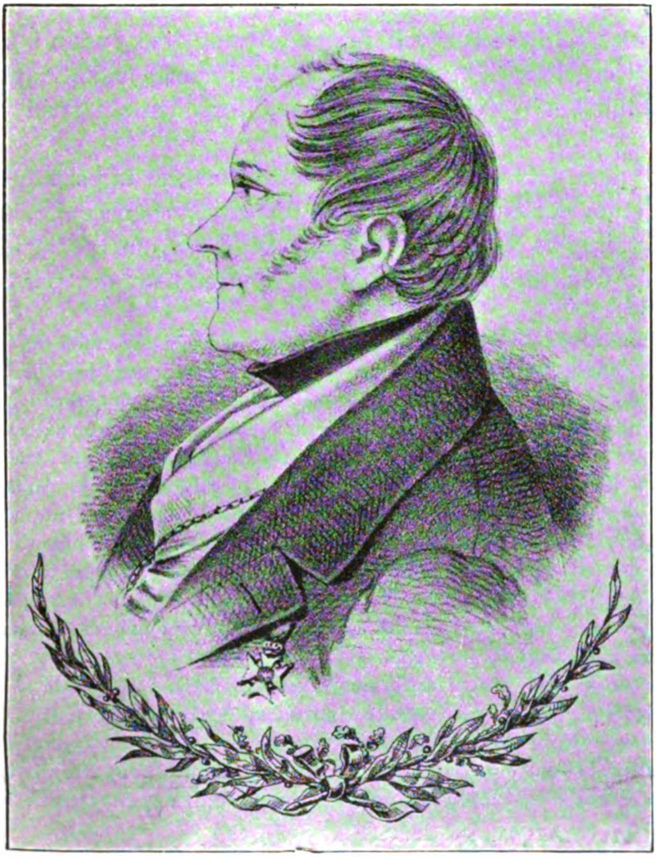

P. A. Wallmark.
(Efter litografi.)

Wallmark var väl dessutom i grunden icke en tillräckligt betydande personlighet att leda en dylik strid med makt och myndighet. Poesien synes icke ha varit hvad som företrädesvis intresserat honom; hans ungdomsbragder på detta område äro i grunden mera utslag af ett tilltag än af en kallelse.

Wallmarks *Journal för litteratur och teater* råkade på våren 1813 ut för missödet att indragas. Journalen indragen.

Anledningen var ytterst oskyldig; Wallmark hade tillåtit införandet af en artikel, som bemötte en uppsats i Grewesmöhlens »Nya Skandinaven», där det sagts, att Sveriges deltagande i kriget åsyftade Norges eröfring från Danmark. Detta ansåg förf. i Journalen med allt skäl oskickligt, då intet krig mot Danmark var förklaradt. Grewesmöhlen hade emellertid talat ur kronprins Karl Johans hjärta, och denne blef alldeles upprörd öfver svaret i den eljes välsinnade Wallmarks blad, samt yrkade i de starkaste ord på hans tidnings indragning, en begäran, som regeringen åtlydde.

Allm. Journalen.

Journal f. litteratur och teater aflöstes dock redan i Juni 1813 af *Allmänna Journalen*, till hvilken Wallmarks vän Granberg uttog tillståndsbevis, och där Wallmark fortsatte sin strid mot nya skolan.

Det var dels i kritiker, dels i allmänna uppsatser om nya skolans ståndpunkt i litterärt och kulturellt hänseende, som den äldre riktningens män med Wallmark såsom outtröttlig förkämpe uppträdde defensivt och offensivt, allt efter som det passade.

Wallmark var i sin kritik icke sen att draga i fejd mot omogenheten, oklarheten eller bombasten i de unge vitterlekarnes alstring, men han blundade envist för deras förtjänster. Äfven den nyaste filosofien och den religiösa åskådning, hvartill Schellingianismen kunde föra, blef föremål för Journalens angrepp, och det var härvidlag, såsom ofvan nämndt, Atterbom, som trädde inom skrankorna till dess försvar. I öfrigt framhöll den Wallmarkska Journalen, att den nya skolans läror ledde till reaktion. Detta framginge af upphöjandet af katolicism och medeltid, försvaret för religiös ofördragsamhet och hierarki samt omvårdnaden för allt hvad vidskepelse och folktro i äldre och nyare tid framkläckt. Dessa beskyllningar framkallade Palmblads skarpa svar: »*Ord och afsked till Allmänna Journalen*», där han stämplade Wallmark såsom den där ljuger »af ren, ointresserad entusiasm för lögnen».

Men utom det tunga artilleriet användes äfven från gamla skolans sida flitigt skämtets vapen. Så läses i Journalen Wallmarks en smula plumpa *Poeten och flugan* (om flugan, som anser sig ha sett sig om på parnassen, därför att hon suttit bakom svansen på poetens pegas), vidare Leopolds kvicka skämt med den ästetiska liknelsen om arkitekturen som frusen musik: »*Mina nya rum*» o. s. v.

Leopolds »Silfverton».

Ett dråpslag mot svagheterna i ordval uti flere den fosforistiska skolans alster, främst i den ofvannämnda misslyckade Atterbomska Tasso-öfversättningen, var Leopolds öfverdådigt kvicka recension *Silfvertonen eller Tasso i fosforisk öfversättning*, som lästes i 1813 års »Journal för litteratur och teater».* Denna kritik, ett mästerstycke af polemik, flödar af uddiga utfall, hvartill visserligen de misslyckade rimmen och bilderna i den kritiserade öfversättningen lämnat rikliga anledningar. Leopold för sin

* Anledningen till titeln var, att Atterbom kallat skalden en »silfverton i skapelsens sonat».

Digitized by Google

gustavianska klinga med hela skickligheten och elegansen af en van duellant och han ger stöt på stöt med en kraft, som vet sitt mål.

Också kände sig Atterbom djupt sårad af denna öfverlägset kvicka kritik; hans offentliga svar var blott en kort ohöflighet; i bref till Molbech säger han, att han ansåg »denna libell (Silfvertonen), där han på det plumpaste och dumdristigaste sätt blifvit angripen, icke värdig annat svar, och han ämnade hädanefter aldrig mera besvara detta dagblads uselheter».

Bland andra inlägg i striden, som meddelades i Allmänna Journalen, märkas: Leopolds 1814 offentliggjorda dikt *Nya kolonien*, om den revolution i sångkonsten, då ufvarne och korparne förklara, att näktergalens sång icke passade för Norden, och åberopa sig »på djupa teoriers lära om konstens högsta lag», samt stämma upp en konsert, som drifver alla på flykten (denna dikt var riktad både mot göter och fosforister); samt några muntra arbeten af öfversättaren och skämtskalden **J. M. Stjernstolpe.** Från hans penna härröra nämligen satiren *Apollo och Dafne* och de mycket roliga *Sändebrefven från månen* (sept. 1814). En lärd i månen frågar en lärd på jorden bl. a.: Stjernstolpes Sändebref.

»Är det sant, hvad här hos oss man yrkar,
Att ert klot ett dårhus endast är? — — —
Är det sant, att allt förnuft fördömmes
Utaf edra Obskuranters hop?
Är det sant, hos Er man smakens tempel
Uppå Pindens sophög bygga vill,
Och förkasta hvarje stort exempel
Mot små kryp, som knappast äro till?
Är det sant, att medeltidens yra
Likt en pest ånyo visat sig?»
o. s. v.

Härpå låter Stjernstolpe en viss Benkt Jönszo Trast (Jönszo = Lorenzo) svara:

»Å min herres sista får jag äran
Lämna det till svar som hastigast
På herr Amadeuses begäran,
Att han råkat för en sjukdom fast.
Han dras nu med mässling, stackars gosse,
Polyfämos är i Västerås
På oxmarkna'n, och en satans frosse
Märglar ut ***s ben gunås!

Detta skulle jag vid handen gifva,
Men hvad mer min herre veta vill,
Lära herrarne väl själfva skrifva,
Blott de åter komma sig därtill.
Jag är deras dräng. Likväl jag ville,
Att min herre om allt stort dem tror.
Hvem kan bättre känna deras snille,
Än just jag, som putsar deras skor?»

I denna stil fortsättes skämtet.

Andra kvicka inlägg från gamla skolans sida äro de tre lyckade sonnetterna af Valerius: *Pennan, Papperet och Bläcket* med därtill hörande epilog. Ett

Digitized by Google

litet epigram »*Metalliteten*», i hvilket gycklades med ett Atterbomskt uttalande om att naturens öra vore af metall och att det som världsanden hviskade däruti vore musik, lästes i Lunds Veckoblad och tillskrefs — ehuru osäkert — Tegnér.

Tegnérs inlägg.

Jag nämnde Tegnérs namn. Denne räknades under denna tid till de s. k. neutrerna, hvilkas organ Stockholmsposten var. Han blef dock vid årtiondets midt allt mer och mer afvogt stämd mot Nya Skolan, mot dess dunkel, dess ordprål och dess reaktionära tendenser. På flerfaldigt sätt, dels enskildt, dels i sin vittra alstring, lade han denna sin förbittring å daga, exempelvis i sången öfver Elof Tegnér och i sitt berömda jubelfesttal (1817); i detta vänder han sig visserligen mot båda hållen och ger upplysningstidens allmänna riktning afsked, men särskildt bekämpar han i de starkaste ord den nya skolans teorier och förklarar sig likt de gamle greker ha velat »aga pojkar på hjältens graf». Vi skola återkomma till detta viktiga tal — neutrernas program; det väckte harm å ömse sidor och framkallade skarpa kritiker både af Palmblad och Wallmark. Hos fosforisterna var Tegnér under denna tid ett »bête noire», »hvarken kall eller varm, utan äcklig som ljum ölost» (Atterbom).

Då år 1818 första delen af Hammarskölds märkliga litteraturhistoria *Svenska Vitterheten* utkommit, gaf den signalen till ett nytt uppflammande af striden. Wallmarks ganska ensidiga kritik fram kallade nämligen Hammarskölds otroligt råa stridsskrift *Allmänna Journalistens hederskrans*, i hvilken vreden alldeles tagit öfverhand öfver den kvickhet, hvaraf eljes Hammarsköld ofta var i besittning.

Allmänna Journalistens hederskrans.

Ty att Hammarsköld kunde vara en kvick polemiker, hade han ådagalagt i kapten Baggfots papper, och skulle han ytterligare visa i den skrift, som utgör stridens afslutande satyrspel, *Markalls sömnlösa nätter*.

Markalls sömnlösa nätter.

Första ursprunget till denna i många afseenden särdeles roliga satir var en gammal Rimthussiad, som Hammarsköld redan elfva år förut afsett för de Baggfotska papperen, men som man nu beslöt — det var 1819 eller 1820 — att dels omarbeta, dels utvidga till ett större epos. Atterbom, som då nyss hemkommit från utlandet, och Sondén voro de hufvudsakliga medarbetarne jämte Hammarsköld, men i öfrigt var en hel kommitté samlad för detta värf. Fryxell, som den tiden umgicks med fosforisterna, har berättat, att de egentliga kommitterade voro Atterbom, Dahlgren, Hammarsköld, Livijn, Sondén och amanuensen Ödmann. Mötesplatsen kallades Speluncan eller Polyfems grotta, och var vanligen Hamburger börs i Jakobs gränd. Hvarje ledamot i kommittén benämndes efter någon af gamla testamentets profeter; så hette Dahlgren Joel Bergström, Sondén Amos Bergström, Livijn Obadja Bergström, Ödmann Nahum Bergström; efternamnet var hämtadt från ett af Stockholms d. v. största kvickhufvuden, den bekante advokatfiskalen Bergström, Kellgrens syn-

Digitized by Google

nerligen gode vän. Sedan kallades äfven andra till medlemmar af »den store Bergström». Titeln »*Markalls sömnlösa nätter*» hade redan förekommit i Polyfem i en skämtsam bokförteckning och upptogs nu som namn för denna skämtskrift, hvars första natt utkom 1820. Efter ett rätt lustigt prosaföretal (af Livijn), i hvilket Markall presenteras såsom en tungusisk skald och konstdomare, hvilken vore liksom Wallmarks fylgia eller vålnad, följer en inledningsdikt *Markalainens födelse* (af Sondén), hållen i finsk runostil och hvari skildras hurusom vid barnets födelse Hiisis fågel

»gaf det kattens krumma ryggrad,
gaf det åsnans långa öron,
gaf det ormens hvassa hväsning,
gaf det harens rädda hjärta,
gaf det grodans is i blodet.»

Följer så *Kimthussiaden* eller själfva hjältedikten, i sex sånger, »öfversatt från tungusiskan», i hvilken dels det Virgiliska maneret, dels det Homeriska efterbildas med användande af Adlerbeths öfversättning af Aeneiden och Wallenbergs af Iliaden, stundom ordagrant.

I Sysishålan, som ligger midt emot Helikon, samlas rimmarne, bland hvilka Polyhistrio (Leopold) är den främste. Rätt roligt satiriseras här de olika medlemmarne af akademien samt hennes anhängare. I anslutning till de grekiska förebilderna är det hufvudsakligen drabbningar samt förvandlingar, som utgöra föremål för skildringen. Den tungusiska skarans befälhafvare är naturligtvis den dråplige Polyhistrio, hvilken framstod »som hornväpnade tjuren på betet, medan i styrka han öfvergår de råmande stutar». Jämte honom märkes den hjärneberöfvade Markall, bärande högt i sin hand den journalistiska fanan, Lindvurm (Anders Lindeberg, medarbetare i Wallmarks tidning), Bernardo den unge (Beskow), Idegran Major (Granberg) och Idegran Minor (Grangren); vidare »riddaren Hans därnäst, den Jans numera sig skrifver» (Hans Järta), på hvars sköld stod skrifvet: »Jag och Fäderneslandet», så den flåsande Amarulli (Valerius), Rutström, »som damp med Faeton i gyttjiga träsket», den Trasenbergska kohorten (med romanförfattaren Cederborgh i spetsen) och slutligen Esaias, ock kallad profeten (Tegnér). Om den sistnämnde heter det:

»Tungt du dig vältade fram, nyss ryckt ur ett frodande gästbud,
Fnyste och pyste, allt medan du gick och plirade skämtsamt.
Käckt du förde den lans, som från Adam i Leire du snattat,
Och från din hjälms högt vajande torn ditt harnesk var skuggadt
Ståtligt af busken, som bundits ihop af de skönaste fjädrar,
Plockade ut än här, än där från främmande svanor.
Stödd på din sköld, där ej mera ditt namn rätt läsa man kunde,
Se'n du det infall fick, att du vore den Jason, som Tidens
Gyllene skinn tillhör, och bekom dock i stället ett ormskinn.»*

Polyhistrio, som ej tror Esaias den digre mer än jämnt och ej är så fullt säker, om att icke denne kan ge fantasterna medhåll, gör honom till generalintendent och chef för trossen.

Sedan sluta sig vid Parrhasiska lunden Rephanus Flos med den uppåtsträfvande näsan (Blom) och Nestor (Rosenstein) till den tungusiska hären, och

* Åsyftar uttrycket i jubelfesttalet: »tiden som byter om skinn».

Digitized by Google

det meddelas, att Posthumius Priscus (Stockholmsposten) med de teckenförbidande neutrer står redo att bistå Markall. Med honom följa två stolpar; den ene Paidax eller Pajas, käck till anletet, men klen till gestalten (G. A. Silfverstolpe), den andre Asteriscus (Stjernstolpe).

I drabbningar mellan Apollos skara och rimtussarnes här går det dessa senare mäkta illa. Riddaren Hans stupar för Arkilokos, Paidax för Aesopus, Rephanus Flos, som gått illa åt den gamla svenska litteraturen, jagas på gräset af Stiernhielm, Bernardo fälles af Petrarca, Posthumius angripes af Thorild, men skyddas för gammal bekantskaps skull af sångnymfen Anna Maria, hvilken manar Esaias att köra bort honom på sin proviantvagn. Så sker, i det Esaias öppnar locket på proviantvagnen Skidbladner och kör »mot norden, mot norden».

Thorild vänder sig nu i stället mot sin gamle motståndare Polyhistrio. Denne ropar till honom:

»Väderfödare! Mästare allt i alla! Bland narrar
Dråpligast! Ha, du förmenar, att än med din känsloförhäfning
Segra på smakens barn, ung gäck, fast mogen till åren!»

Thorild svarar:

»Jollrets öfversta drott! Begråt nu din kantrade kvickhet;
Krossande står förståndet dig när och döden den svarte.»

Så afskjuter han en pil af prustrot; Polyhistrio börjar nysa, hans hjässa spricker och en loppa hoppar ut genom remnan; då fly rimtussarne. Sista sången är ägnad Markalls afstraffande och imiterar Iliadens framställning om huru Hektors lik kringsläpades af Akilleus. Kellgren utför här hämnarens roll och är desto mer förbittrad, som Markall åberopat hvad han skrifvit mot Shakspeares yrsla, Klopstocks orim och svärmaren Goethe. Men Kellgren svarar:

»Ej besvärje du mig vid min smak och det sämsta jag skrifvit».

Markall förvandlas till en åsna, åt hvilken flätas en svans af hans egna skrifter.

Slutligen förklarar Phoebus, att »fåfäng är trollens strid mot snillets evärdliga välde».

Den första natten företer onekligen många lyckliga punkter; hufvudanläggningen är lyckad, tillämpningen af den antika hjältedikten rolig. Dock är planen ej konsekvent genomförd och en del missgrepp, såsom att Tegnér (neutern) uppträder i Rimtussarnes här, kunna påvisas, liksom ock opassande anspelningar på rent personliga egenskaper förekomma, exempelvis Rosensteins oerhörda matlust, Tegnérs fetma och smak för glada gästabud, Bloms stora uppnäsa och Silfverstolpes puckel. Bäst äro de sånger, för hvilka Hammarskölds ursprungliga text legat till grund.

Denna första natt gjorde mycken lycka. Inom två månader utsåldes första upplagans femhundra exemplar och en andra upplaga måste tryckas.

Framgången uppmuntrade till fortsättning.

Digitized by Google

Visserligen hade — som vi skola finna — Atterbom vid jultiden blåst fredssignaler i Poetisk kalender, men just detta eggade särskildt Stockholmsfosforisterna, som voro missnöjda härmed, till att fortsätta kampen.

Så skrefs *Andra natten* af Markalls Sömnlösa nätter, hvilken utkom i Mars 1821.

Hufvudförfattare af denna andra natt var Dahlgren med biträde i främsta rummet af Livijn, hvarjämte Hammarsköld och Sondén medvärkade.

Denna andra natt är hållen i den romantiska hjältediktens manér. Dess plan är dock på långt när icke så genomtänkt eller helkomponerad som den förstas. Hufvudhjälten är äfven här Wallmark under bilden af riddaren P. A. W., hvars öden, då han rider ut att befria prinsessan Senscommunia, skildras.

Anmärkningsvärdt är, att författarne, tydligen för att blanda bort korten och fortfarande bevara den anonymitet, som man lyckats behålla, äfven inlagt åtskilligt gyckel med sig själfva och sin egen krets.* Källarscenen i andra sången, där de olika fosforisterna uppträda och deklamera, är i vissa afseenden andra nattens lyckligaste.

T. ex. följande rader om Hammarsköld:

»I varme bröder vid den kalla polen,
Nu dubbelt eldade af drufvans brand,
Det afgjordt är bland landets snillen alla,
Från denna stund vi oss de högste kalla.

I kännen mig, I sångens ädle bröder!
Sen här den störste kritikus man har.
På dygnet jag sju recensioner föder:
Till hundra skrifter är jag redan far.»

Eller följande:

»Då Amadeus, där han satt vid bordet
Tankfull och dyster, sakta reser sig:
I män, förlåten, nu jag tager ordet.
Med undran länge jag har hört på dig,
Lorenzo, högtbeskenade karbunkel,
Safir, smaragd, i detta Samums dunkel.
Född att mitt hemlands höga strängspel vara,
Jag känner bäst, hur illa här står till.»

— — — — — — — — — — — — — —

Äfven Livijns roliga skildring af bläckhafvet, där tidens Stockholmspress i form af skutor passera revy, förtjänar framhållas.

»Andra natten» är dock för lång, för oklar och för litet planmässigt genomförd. Här besannas det gamla ordet: »*Non bis in idem*»: ett upprepande innebär alltid en fara.

---

* »Isynnerhet — skrifver Hammarsköld till Molbech — spela Atterbom och jag där tämligen löjliga roler. Detta har alldeles förvillat gissningarna om auktorn till värket.»

Digitized by Google

Wallmarks Journal var icke svarslös. Med kraft och ihärdighet, ömsom på allvar, ömsom på skämt angrep Journalen alltjämt fosforisterna och fick vid denna tid bistånd af skalden Vitalis (Erik Sjöberg), som i något sjukligt lynne brutit med Palmblad och hans krets.

Emellertid hade, som ofvan nämndt, vid julen 1820 fridstoner klingat från Upsala. Och den, som uppstämt dessa toner, var ingen ringare än den unga skolans erkände höfvitsman. Redan under resan hade ju Atterbom i bref till Geijer antydt sin afsikt

»Heros Skriblerus.»
(Lorenzo Hammarsköld. Karrikatyr af Lövstädt.)

att icke vidare inlåta sig i omedelbar kamp utan söka försoning. Han gjorde efter hemkomsten allvar häraf.

Atterboms Recensions-blommor och Fridsrop.

En i Litteraturtidningen 1820 intagen kritik af de Tegnérska dikterna i åttonde Idunahäftet vittnar om ett ärligt försök att göra Frithiofsskalden rättvisa och sluta frid med honom. Väl riktas en och annan kritisk anmärkning, särskildt mot »det sökt epigrammatiska» och »påhittiga» i den Tegnérska sångmöns föregående alster, och Atterbom gör en del reservationer mot tendensen i hans dikt »Sången» och mot hans allmänna uttalanden. Särskildt häfdar Atterbom mystiken såsom lifsprincipen för all

Digitized by Google

poesi gent emot Tegnérs kraf på klarhet i dikten men, säger han, i trots af alla egna protester är Tegnér med hull och hår förskrifven till »den nya vitterheten», och Atterboms uttalanden om de här offentliggjorda fyra första Frithiofssångerna äro fulla af loford.

Än vidare meddelade Atterbom i Poetisk kalender för 1821 under signaturen Anonymus några versifierade *Recensionsblommor* (Leopold, Tegnér, Ling och Franzén). »Blomman» om Leopold är naturligtvis icke taggfri; — den om Tegnér har tydligen samma syfte som recensionen i Litteraturtidningen, nämligen att med häfdande af en afvikande uppfattning bjuda handen till förlikning. Den tar till utgångspunkt Tegnérs kort förut offentliggjorda *Epilog*, där, som bekant, Tegnér prisat klarheten i dikten och utfarit mot det dunkelt sagda såsom det dunkelt tänkta. Atterbom vill häremot häfda det mörkas rätt såsom betingelse för all färg och all bildning, och manar för öfrigt Tegnér att för alltid taga godnatt af polemiska värf:

Atterbom.
Efter en Nordiska Museet tillhörig blyertsritning af Per Södermark från 1830-talet.

»Du är för ädel, för hög att begagnas till pöbelns orakel,
Gärna förlåtes dig dock allt för din Frithiofs skull.»

Efter dessa recensionsblommor följer ett *Samtal* och ett *Fridsrop*. I Samtalet heter det:

— »Du, som så högsint andra bedömt, säg nu, hvad du själf är?»
— Ack, blott en ropandes röst: Reder för Herranom väg.
— »Mästrar du alltså blott, och är själf ej mästare vorden?»
— Ja, ty Naturen mig ej ämnat att mästare bli.
— »Godt, nu talar du skäligt modest; Håll fort och var blygsam;
Mången i skryt är Titan, fast han är dvärg i geni»

Digitized by Google

— Vördade publikum! Tack för den vänliga vink, som du ger mig,
Men jag vid Gud! ej förtjänt detta förtroendeprof.
Aldrig min svaghet jag glömt, jag vet att bland Svithiods skalder
(Om jag bland dem har ett rum) själf jag den ringaste är.

Härefter följer *Fridsropet,* i hvilket skalden manar Manhems sångarkrets att sluta sig samman i vänligt förbund:

»Rymd för oss alla det har, det härliga Skandien, annat
Kräfver det, än att i köld hvarje sig söndrar för sig.
Slutom då ringen och tubbe oss ej den dömande hopens
Eviga kif att igen skiljas och grubbla därpå!
Fritt må emellan sekter och namn sig tvistande splittra
De som vid namn och person fästa det skönas begrepp,
Skulle dock vi, som lefva för ljuset, som lefva för sången,
Glömma, hur fjärran dess mål är för hvar endaste sak.
Tallöst är ju i gåfvor och art, som det vingade släktet,
Skaldernes, därför så rikt klingar naturens konsert,
Örnen åt solen flyr och dufvan klagar i skuggan,
Näktergalen förstår rosen och kärlekens dröm,
Fenix på doftande bål afhöljer sig konungaskruden,
Lärkan ett jollrande barn, kvittrar sin morgon och dör,
Ingen dock klandrar hvarann för näbbens och vingarnes mångfald.
Själfva den ringaste gök äger sin kraft, sitt behag.
Bildom då gladt hvad oss Himmelen skänkt i syskonlik endräkt.
Stort den som nerv har därtill, täckt den som svagare är.»
o. s. v.

Atterboms vackra och nobla fridsord slogo särskildt an på Tegnér.

Han säger sig i bref till Geijer hafva tänkt svara på recensionen i Iduna och på Recensionsblommorna, men *Fridsropet* hade helt och hållet afväpnat honom.

»Mig synes, fortsätter han, det vara det sannaste, ädlaste, skönaste, som på länge varit diktadt i Sverige, — värkliga fridens ord, som måste mana till återsvar i hvart ädelt hjärta. — — — Väl har jag trott och tror ännu, att den reform i vår vitterhet, som man åsyftat och som äfven i visst afseende var nödvändig, kunde och borde göras utan så mycket buller och bång, utan så mycken orättvisa och bitterhet. Jag har trott och tror ännu, att den så kallade gamla Vitterheten bör sjungas, icke disputeras bort. Man skall ej smäda det gamla, utan endast öfverträffa det, man skall strida, ej med död spekulation, utan med lefvande sång. Det är just det härliga i dikten liksom i lifvet, att nämligen teorierna betyda för sången äfven så litet som moralsystemet för handlingen. — — — I öfrigt skulle det hjärtligen gläda mig, om den anonymus, som skrifvit Fridsropet, vore någon annan än Atterbom. Vi hade då en stor, ganska stor poet mera i Sverige.»

Å andra sidan voro, som ofvan är antydt, Stockholmsfosforisterna Livijn och Hammarsköld missbelåtna med fridstonerna och med en del andra uttalanden från Upsalalägret.

Digitized by Google

Hammarsköld såg i Atterboms uppträdande ett försök att ställa sig in med vederbörande och hade t. o. m. velat uttala detta i en undertryckt anmälan af Poetiska kalendern. Palmblad yttrade sig med mycken skärpa om denna Hammarskölds uppfattning i bref till honom (Januari 1821) och förklarade, att han icke borde upphöra att tro på sina vänners fasthet, tro och redlighet, att de nog skulle vara rustade, när striden måste gifvas, men att det lilla kriget ej mer behöfdes; krafterna borde sparas till stora idrotter. Och Atterbom tillade i samma bref: »Tro dock, att vi Upsalaboar mena väl och i allt väsentligt äro desamma som vi varit.»

Att vapenskiftet ännu någon tid härefter fortsattes, bl. a. med den andra Markallsnatten, är ofvan nämndt. Men det stundade mot sitt slut.

Liksom ett slags uppgörelse utgaf Wallmark från sin sida i Oktober 1821 *Försök att upplysa publiken om föremålet och beskaffenheten af den elfvaåriga tvisten inom vår litteratur.* Han upptog i denna broschyr tvänne förut offentliggjorda uppsatser om nationalitet i poesi, hvars betydelse han förnekar, och om den fransyska smaken, hvilken han dels tar i försvar, dels påstår icke ensidigt hafva hyllats af den äldre skolan. Härtill fogade han en artikel om *hvad den nya skolan uträttat,* hvari han gendrifver Litteraturtidningens anspråk på att hafva utfört en del storvärk, som intet hade med nya skolan att skaffa. Och slutligen besvarade han i en sista uppsats det Atterbomska »Fridsropet», betonande, att gamla skolan vore den angripna. Han bestred det berättigade uti att, såsom skett både i inland och utland, utropa Atterbom såsom Sveriges förnämste skald och nagelfor i rätt skarpa ord hans värksamhet som poet och prosatör; slutligen förklarade han, att han icke vidare ärnade inlåta sig i någon egentlig strid med nya skolan. Wallmarks slutskrift.

Ännu märktes väl dyningar efter kampen några år framåt, bland annat mellan tidningen »Argus» och fosforisternas organ samt mellan Vitalis och Palmblad, och alltjämt delade sympatier och antipatier de svenska skalderna i skilda flockar, men med utgången af 1821 är den egentliga stridstiden förbi.

Striden hade — därom är ju icke fråga — varit både häftig och å ömse sidor onödigt bitter. Från akademisk sida hade utvecklats mycken stelhet, ensidighet och oemottaglighet för nya strömningar, från fosforistisk mycken omogenhet, förhäfvelse och bizarr lek både med ord och åsikter. Men genom striden hade den svenska skaldekonsten rönt nya impulser, och ur kampen framgingo kämparne å ömse håll luttrade och tillika riktade med lärdomar från motståndarnes läger. Att påstå det någondera skolan segrat, kan man svårligen. Men en god del af de nyromantiska riktningarnas idéer och skaldelynne gick så tillsägandes allt mer och mer in i blodet hos de sångare, som framträda under 1820-talet. Centralpersonligheterna inom detta och följande

Digitized by Google

årtiondes svenska litteratur äro dock icke den egentliga »nya skolans» män, utan det är Tegnér, på ett område, Geijer på ett annat.

* * *

Nya Skolans män efter striden.

Atterbom

Atterbom. hade i »Fridsropet» i viss mån angifvit programmet för sin kommande poetiska värksamhet: den skulle varda positivt producerande, icke polemisk.

Mångahanda planer korsade hans sinne, men hans beständigt svaga hälsa vållade, skrifver han, att utförandet af alla hans arbetsplaner gick långsamt och att de flesta aldrig gingo i fullbordan.

Lefnadsöden. Vid trettioett år utnämnd docent i historia, åsyftade han att begagna det följande årtiondet af sin lefnad »med all möjlig flit för utbildande af sin smula talent och för svenska litteraturens förkofran», samt ville hädanefter egentligen öfverlämna sig åt historiens studium och den dramatiska poesien.* Hans akademiska bana och väl äfven hans eget lynne drogo honom dock i vetenskapligt afseende närmast till filosofien, i hvilket ämne han 1824 blef adjunkt och 1828 professor, intill dess han 1835 öfvertog den honom ännu närmare liggande nyinrättade platsen i ästetik och modern litteratur.

Lycksalighetens ö. I poetiskt afseende samlade han sina krafter till fullbordande af det stora sagospel, som allt sedan hans ungdom lekt honom i hågen och som utgör hans mest omfångsrika poetiska alster samt en af prydnaderna i svensk diktning: *Lycksalighetens ö*, hvars första del (två äfventyr) utkom 1824 och andra (tre äfventyr) 1827.

Den svenska folkboken om lycksalighetens ö, som legat till grund för Atterboms dikt, utgör öfversättning af en fésaga, hvilken var inlagd som episod i Madame d'Aulnoys »Histoire d'Hippolyte». Den skildrar, hurusom en ung furste Astolf råkar på villovägar och kommer ända upp till vindarnes tjäll, hvarifrån han af Zephyr osynligt föres till Lycksalighetens ö. Här betages han af all härlighet och lefver i lycka och älskog med den sköna prinsessan Felicitas, öns härskarinna, drickande med henne evig ungdom ur ungdomskällan. Men plötsligen spörjer han, hur länge han varit där, och då han erfar, att det icke som han trott, är tre månader, utan tre århundraden, betages han af vemodsfulla tankar, hur det månde stå till i hans rike efter så lång tid; han kan icke lefva i overksamhet, han vill fara hem och utföra bragder. Motvilligt tager prinsessan farväl af honom och ger honom en häst, som med seger skall föra honom ur hvarje strid, blott han ej stiger af den, förr än han återvändt till sitt

* Bref till Molbech 1821.

land. Men innan han nått dit, hör han på vägen en gammal gubbe klaga och bedja om hjälp. Mot prinsessans förbud stiger han af att hjälpa honom, men gubben griper tag i honom och säger, att han är Tiden, som i 300 år förgäfves letat efter Astolf och som nu kräfver hans lif. Vid hans lik klagar prinsessan och stänger sig inne i sitt rum och ungdomskällan blir af Afunden tillsluten.

Denna saga är gifvetvis vida äldre än Madame d'Aulnoys bearbetning; den är i öfrigt befryndad med en hel mängd gamla sagor om hyperboreernas land, där ingen åldras, om Schlaraffenland, om Tannhäuser, om bergtagne o. s. v.

Atterbom följer på det hela taget den gamla sagans plan ganska nära, men utvidgar dess ram och fyller den med skildringar och sånger af rik poetisk fägring.

I det första äfventyret, *Luftresan*, föras vi i enlighet med sagan till ett land i nordpolens grannskap, där jägare uppträda och prisa sin unge furste Astolfs käcka bedrifter; här tonar den präktiga jägarekören *Vilda, mäktiga sinne njut*, och sjunges den vemodsfulla visan *Ungmön i lunden på jaktnätet band*, i hvilken vi äga ett af de yppersta profven på svensk romansdikt. Här äro ock inlagda en del satiriska samtal, i hvilka konungens lifmedikus representerar äldre tiders materialistiska ståndpunkt, en satir, som något mera utförts i omarbetningen från 1850-talet.

Så uppträder konung Astolf såsom den äktromantiske drömmaren, som ger luft åt sin trängtan bort från den nakna värkligheten till diktens evigt sommargröna ö. Under sina svärmiska drömmar går han vilse och når fram till vindarnes tjäll. På ett rent af mästerligt sätt har Atterbom omdiktat sagans ord om vindarne och deras moder. De olika vindarne äro förträffligt karaktäriserade, men framför allt har Atterbom i Zephyr skapat en poetisk skepnad af ovanlig fägring, befryndad med Puck och andra likartade diktens vårliga älsklingsgestalter. I Zephyrs berättelse om Felicia, drottningen å Lycksalighetens ö, återfinner Astolf sitt drömda ideal, som han skildrar i glödande ord för Zephyr, hvilken bekräftar, att det uppenbart är Felicia, som han i drömmen skådat. Och sedan de öfriga vindarne under kören *Upp genom luften, bort öfver hafven* störtat bort ifrån hemmet, förer Zephyr på Astolfs bön konungen till hans drömda ideal, till Lycksalighetens ö.

Under tiden sitter Astolfs fränka, prinsessan Svanhvit, en af Atterbom i sagan inlagd personlighet, i sin jungfrubur och klagar öfver att den af henne högt älskade fursten är försvunnen. Hon ger slutligen luft åt sitt vemod i den vackra sången *Stilla o stilla! Somna från storm och snö.*

I andra äfventyret, *Kärleken*, finna vi Felicias nymfer samspråkande vid ungdomskällan. Atterbom har i dessa sju nymfer symboliserat de sju fria konsterna: poesi, musik, målarkonst, skulptur, arkitektur, dans och skådespelskonst. Astolf anländer osynlig med Zephyr och beundrar allt hvad han å denna härliga ö skådar; han beger sig till palatset, där nyss Felicia för sina nymfer berättat en dröm om fågeln Fenix, alla männers urbild, den fagraste af alla varelser, hvilken har sitt hem i Paradiset. Då kort därefter Astolf låter osynlighetskappan falla af sina axlar och uppenbarar sig, tro alla, att det är fågeln Fenix. Men Astolf förklarar, att han är en man. En sådan var icke förr skådad å ön. Han och Felicia bikta nu hvarandra sin kärlek. Hon begär, att han skall svärja vid stjärnornas moder, som ock är hennes egen, att blifva hos henne så länge som hon fordrar det; till gengäld lofvar hon honom odödlig ungdom. Och Astolf bedyrar, att han vill blifva hos henne ända tills Tiden, under fåfängt ar-

Digitized by Google

bete att söka honom, gifvit upp sin kalla andedräkt. I varma växelsånger tolka de båda älskande sin sällhet, endast då och då skuggas Felicias lycka af tanken på hennes mörka moder Nyx, Natten, som ställer strängare kraf på henne än att leka bort lifvet. Zephyr varnar henne ock att på något sätt låta tanken på Tiden komma Astolf att oroas.

Dialogen, som i detta äfventyr icke är utan en viss bredd, ispränges med lyriska stycken af mycken fägring, och äfventyret slutar med näktergalens sång under de båda älskandes kärleksnatt.

Härmed är diktens första afdelning slut. Den andra, som utkom 1827, börjar med tredje äfventyret, *Skilsmässan*. Fortfarande är allt oblandad kärlekslycka; de älskande dväljas vid ungdomskällan. Men en dröm, som nymfen Cecilia berättar för Zephyr att Astolf haft, väcker hos denne dystra aningar. En jättekvinna hade sport Astolf: »Du sofver, sofvare? Hvar vistas Tiden?»

Och till all olycka har den obetänksamma Theano ordnat ett skådespel, i hvilket Rinaldo- och Armida-sägnen utföres; Rinaldo uppmanas att stanna hos Armida: »Här timmarne ej brådska som på jorden.»

Detta spel (som något erinrar om det i Hamlet inlagda skådespelet) väcker Astolf till besinning. Han frågar, hur länge han vistats på denna ö. Då han tror två veckor, sex veckor, tre månader, men får veta, att det är tre århundraden, gripes han af kval. »I hvilket tillstånd är väl nu min hemjord?» Han sliter sig lös och i en stor monolog utgjuter han sin hemlängtan, sin trängtan att få värka för sig själf, för de sina, för mannaheder och för kungaplikt. Och i ett samtal med Felicia framhåller han, att det ej är dårlig längtan, som vållar hans oro, ej nyfikenhet eller öfvermättnad, men han har för länge gjort sig döf för maningen att värka till andras väl, så att äfven hans namn måtte varda välsignadt; pliktens, ärans röster kalla honom. Efter nya kärleksord från Felicia beslutar han dock att stanna. Då uppenbarar sig Felicias moder Nyx, natten, som förebrår henne, sitt gudaborna älsklingsbarn, sin Astralis, att hon, glömsk af de helga körerna, till hvilka hon förr lyssnade, dag ut och dag in dricker med osläcklig törst den falska Dionysosbägarens tjusningskalk och utsträcker sitt sinnesrus i äoner. Hon manar dottern att slita jordens son från sitt bröst; Felicia knotar, men modern säger, att hennes traktan icke är att krossa utan att hela dottern; domen fälldes af den hemlige, hvars rikes vidd har ej Lycksalighet, men Salighet till namn. I denna i öfrigt något dunkelt allegoriska dialog yttrar Nyx om sig själf:

»Ja, själfva Natten. Fritt du så må kalla mig,
Om du förstår, hvad Natten är: Ureldens brud
Och modersskötet för hvar bild af lif och färg;
Du tänker dig mitt väsende så kallt som mörkt,
Bedragna, just det dunkla hetast genomvärms
Af ljusets evigt skapande allvärksamhet!»

Modern manar dottern att smaka vishetens bägare, hvars första dryckesmått heter försakelse, och hon pekar på sin yngste son, Thanatos, döden, som lär, att all timlig vällust måste önska högst af allt att renas.

Åt Astolf lämnas en häst, af hvilken, enligt Nyx' föreskrift, han hvarken på färden till eller från sitt hem får stiga af, innan han nått sitt mål. Om han ett ögonblick lämnar den, är han förlorad.

Digitized by Google

Fjärde äfventyret skildrar Astolfs *Hemkomst* till sitt land, alltså en lycklig utvikning från sagan.*

I detta äfventyr växla vemodsfullt poetiska och bjärt satiriska stycken.

Synnerligen vackra och stämningsfulla äro de scener, där Astolf träffar en gammal blind gubbe Florio, afkomling efter hans egen likanämnde hofskald, hvilken täljer för honom om konung Astolf, hans stamfars herre, och där Florio och hans vänner sjunga folkvisorna om »Ung Astolf och Stolts Svanhvit», slutligen ock den scen, då vägvisaren förer Astolf till hans egen grafvård. De satiriska scenerna åter framställa, hurusom landet utvecklat sig till en republik med karrikatyrartadt demokratiskt styrelsesätt, hvarvid skalden riktar utfall mot tidens radikala politiska och sociala idéer.

Vemodsfull finner Astolf, att han låtit tiden gå sig förbi, att han förfelat sitt mål, att han intet kan uträtta, och beslutar sig för att återvända till Lycksalighetens ö.

Och han hör från fjärran ur ett benhus, hurusom Svanhvits ande spelar på harpa och sjunger en sång om den förlorade barndomsvärlden.

Femte äfventyret *Återfärden* skildrar mötet mellan Astolf och Tiden i enlighet med sagan, — vidare Zephyrs färd med Astolfs lik till Lycksalighetens ö, Felicias förtviflan, då den somnade Astolf icke mera vaknar, utan hvilar i dödens sömn. Hon tar nu i en vemodsfull praktmonolog afsked från sin ö — »lef, om du kan, förutan Felicia». Hon vill endast betrakta sin döde älskling:

»Mer minnesgod är kärleken än Döden.
Brinn mera klart, du sorgens lampa, brista
Mitt hjärta vill, men dig vill det ej mista.»

Efter ett ypperligt satiriskt allegoriskt meningsutbyte mellan Tiden och Afunden, skrifvet på åttafotade trokéer, följer Nyx' långa slutmonolog, där hon vid den tillslutna ungdomskällan breder ut sin mörka mantel och pekar upp mot boningen därofvanom, där ungdomsbrunnen icke är tillspärrad och därifrån lifvet har sin härkomst:

»Ja, flyktig gäst i stoftet är det eviga;
Det rymmer från dig äfven ur din slutna famn.
Men af sin tro får kärleken den gudakraft,
Att han eröfrar åter hvad han älskat här.»

Felicia kommer och knäböjer bredvid modern, hvilken uppenbarar sig såsom Theophania (d. v. s. den mänskliga fantasien i dess högsta, mest ursprungliga form som gudsbeskådande — Schellings intellektuella åskådning?). Och hon öfvervinner sorgen, då hon genom smärtans luttring återkallas till sitt ursprungliga lif, till gudaskådandets tröst. Den jordiska lycksaligheten skall förbytas i himmelsk salighet. Och med en stjärnkör afslutas dikten:

»Skiljer stoftet hjärtan?
Stoftet, skuggors hem?
Kärleken och smärtan
Räcka bortom dem.

Njut en fröjd otalig,
Fäll din slöja skir!
Du var där lycksalig,
Här du salig blir.»

* * *

* Huru nära Atterbom har träffat sagans rätta anda, framgår af en besläktad forn-irisk sagotext, som var Atterbom obekant, när han skref dikten, och i hvilken fursten får återkomma till sitt hemland.

Digitized by Google

Atterbom hade utan tvifvel och med skäl väntat, att denna dikt skulle med ett slag befästa hans ställning såsom en af de yppersta i vår vittra värld, och han hade kanske en viss förhoppning om att den i popularitet, åtminstone inom de bildade klasserna, skulle komma att vinna fram sida vid sida med den ungefär samtidigt utkommande Frithiofs saga. Så blef nu icke fallet. Första upplagan mottogs ingalunda af publik eller kritik med den välvilja, hvarpå Atterbom gjort sig räkning.

P. D. A. Atterbom.
(Maria Röhls teckning, efter porträtt af Sandberg.)

Om första delen skrifver t. ex. en nyromantiker som Dahlgren till Thomander på sommaren 1824, att »Lycksalighetens ö (första delen) har ej här i Stockholm gjort något uppseende». Tegnér uttalar om samma del i ett bref, att »Lycksalighetens ö utan jämförelse är det bästa, som under årets lopp (1824) kan vara utkommet i vitterhet», men tillägger, att som poem och helt är det en vidlyftig bagatell; de lyriska partierna äro dock ofta mästerliga.

Svensk Litteraturtidning — skolans eget organ — införde två olika granskningar af första delen. Af dessa är den ena, som författats af Hammarsköld* ganska omild och hvad beträffar helintrycket klandrande. Dikten liknades i denna kritik med en ofantlig sjö, mot hvilken under en fullkomligt lugn sommardag solstrålarne bryta sig; »man förvånas öfver den glänsande prakten, men fantasien mattas under bemödandet att uppfatta den oändliga enformigheten, och hjärtat blir kallt,» däremot kunde dikten »icke för högt berömmas i afseende på dess enskilda partier». Mot denna recension vänder sig visserligen en annan, som är författad af Palmblad och som ser diktens idé mera i stort och sådan den bör tänkas, när sagospelet blefve fullbordadt; men äfven denna recension påvisar en del misstoner, hvarvid likväl framhålles, att deras antal i förhållande till det hela ar så ringa, deras ljud så svagt, att de blott af det finare örat förnimmas under den strömmande hvirfveln af så mycken musik, under massan af så många och oändliga skönheter i denna djupa och rika dikt.**

* Detta framgår af Hammarsköldska brefväxlingen.

** Palmblad hade ursprungligen ansett sig, enligt hvad som framgår af bref, ej fullt skicklig att anmäla boken, »som han sett i sitt ägg, och läst korrektur på», så att ingen näst författaren kunde vara mera trött och utledsen på den än han; han kunde först efter några år få en klar öfversikt af dikten. Men då han fann flere af Hammarskölds anmärkningar högst orättvisa, och att denne ej fattat sagan i dess totalitet och dess innersta djup, skref han sin anmälan.

Digitized by Google

an vergan[...]
strebt sie sich von dieser zu befreien durch eine [...] — Das Ganze wird jetzt bei-
Untergang ihrer ganzen Zauberwelt noch mehr beschleunigt.
endigen mit einer beruhigenden Hindeutung auf ein höheres Leben und Liebes, eine wahrere
Seligkeit, die nur in der Sphäre der Religion und der mit ihr verschwisterten Poesie
zu finden ist.

Obs. Nagranti: Man låter en bit af den metall, som man vill lödda, väda in i en rund eller kassel, [...]den af gifter och för den öfver stålen, der man sedan dra öfvertäckte metallens lugn.

denna region vändt ut af dess stjernor i sin stilla, majestätliga åskådning omfattande; åfverspinlyga Phantasien. Felicia är blott den särskilja, som anar henne, men afvänder sig från henne ivrig Karonz orakler.

Nyx: mörkrets söfvans Licht-trägerin (Det svarta är här ett glänsande svart) Modren till alla färger; förgår den sköna Grund. — Den svarta färgen tar [illegible] åt sig [illegible] — värmen, ja hetta. — Och Grenzen om Nattmodren [illegible] — Manie, Isis, Månan etc. — Tiferty urgrund — d astral-vands (kanny åbyte om det Nåv. Tell. Njurk. — [illegible]

|[illegible] är att kunna lifvets högsta smärta, | är blott man lifvets högsta glädje kännt. ?|

Nyx söfvens Isis af Mån — söfven sjunket af det fattiga, det rujiska, vekla — smäktande; Det nattliga. Månbarn af Solbarn. —

Det nattliga lefvande på träden. Så är i [illegible] verket barken

|Man kan säga, att lifvet har alltid sin Tragiskt af Bassy i Döden.|

Det qvalliga lefvande på träden.|

[illegible] — trägt in sich die Seele Blüte in ihrer allerschönsten Blüthe — und gerade in ihr am allermeisten — trägt in sich die freiheit der Natur den Wurm des allerschneidendsten Todes. Eine ursprünglich edle, aber von dem göttlichen sich sehr abwendende und sich selbst vergötternde Phantasie vermag nichts gegen den erwachenden Angst der unvergleichbaren Individualität — Afsolfs Sehnsucht nach der Heimath, u. Erinnerung [illegible]-und Menschen-Pflichten — und gegen die fürchterliche Gewalt der Zeit; vergebens [illegible] Schmelzerey, welche nothwendig dem

Atterbom hade själf en känsla af att hans första del icke slagit igenom; i företalet till andra delen beklagar han, att han icke utgifvit båda samtidigt; han hade ej vetat, att själfva sagan vore så föga bekant, att många bland läsarne voro i ovisshet om det helas idé.

Man kan ock indirekt läsa en viss känsla af beklämning öfver det mottagande diktens förra afdelning rönt i följande repliker mellan Tiden och Afunden i sista äfventyret:

Tiden: Denna ö jag till en öcken gjort, men lefva skall dess namn
Med sin lockning, med sin varning i en frejdad sagas famn.

Afunden: Hör jag blott den sagan nämnas, lita och var viss därpå
Att den som förtäljer henne skall sin minnesbeta få.

Ej heller den andra delen lyckades vinna det afgörande bifall, som med ett slag skapar en nationaldikt. Härtill torde utom poetiska äfven politiska skäl medvärkat.*

Dessa fakta låta sig nu icke bestrida och tyda på, att den nyromantiska skolans »seger» vid 1820-talets midt icke kan ha varit så fullständig, som man på senare tiden velat låta påskina, då icke ens skolans yppersta värk vid denna tid vann mer än succès d'estime.

Och dock är Atterboms Lycksalighetens ö, trots dess obestridliga brister, hvaribland longörerna ej äro de minsta, ett diktvärk af stor skönhet, fullt af poesi, buret af en äktromantisk stämning såsom kanske intet annat skaldestycke på svenskt språk. Här finna vi om någonstädes romantikens blå blomma, en längtan hän till »diktens evigt sommargröna ö».

Inspirationen att begagna detta sagomotiv i dramatisk form hade Atterbom utan tvifvel närmast mottagit från Ludvig Tiecks fantastiska dramer. Ett egentligt drama är detta sagospel dock icke, och Atterbom har själf uttryckligen framhäft detta i företalet till första upplagan, ty, säger han, denna skåde-

* Törneros, Atterboms intime vän, skrifver i ett bref 1827 före utgifvandet: »Tredje akten har jag hört läsas och oaktadt där finnas longörer, äfvensom en hop opassande glosor, vid hvilka mängden med skäl kommer att stöta sig, är det hela ganska vackert. Fjärde och femte akterna skola vara mycket bättre och är det så, är andra delen visst icke underlägsen den första.» Detta är dock icke entusiasmens språk. Och Dahlgren skrifver till Thomander: »Andra delen af L. Ö. har vackra partier, men det är som att länge stå och se ner i ett stilla vatten och allt det komiska är misslyckadt.» En tredje nyromantiker, Almqvist, finner det vara en torftig lycksalighet att i hundra år gå och slå dank. — Hammarsköld åter, som i bref till Molbech förklarat att första afdelningen, trots många förtjenster, ej tålde jämförelse med Oehlenschlægers Aladdin och Fiskeren — enär äfven den grannaste versbyggnad och den mest gnistrande lyrik tröttade, när den ej tjänade till teckning af en handling utan blott som beskrifning af ett låt vara än så lycksaligt tillstånd — fann däremot mycket mera behag i andra delen »däri lycka och lidande omväxlade och som vore i allo mänskligare».

Digitized by Google

dikt skulle då vara beräknad på möjligheten af teatralisk framställning, men den är blott en dramatiskt dialogiserad berättelse. Han hade därför också »kallat den sagospel och dess underafdelningar äfventyr emedan det, som bestämmer utvecklingen af deras innehåll, yttrar sig mera i händelser än i handlingar». Det är också i viss mån mera epik än dramatik i detta drama, men därtill kommer, att dess yppersta stycken äro de rent lyriska, ja att t. o. m. Atterboms bästa lyrik finnes i denna dikt.

Lycksalighetens ö är för öfrigt icke blott en omdiktning af sagan. Bakom dennas yttre konturer gömmer den en allegorisk mening. Redan i sagan framhölls, hurusom tiden och afunden tillintetgöra all lycksalighet här i världen. Atterbom, som under utarbetandet af andra delen mycket sysslade med filosofi, ville nu gifva denna tanke en mera universell betydelse och antyda hela släktets öde samt tillika gifva aningsfulla blickar öfver hela världens sammanhang. Därför är Lycksalighetens ö såsom nyromantisk dikt omgjuten af en viss filosofiskt-poetisk allegorisk mystik.

Den har ock lämnat utrymme för mångahanda tydningsförsök, mer eller mindre naturliga, ett (af fru Ehrenborg) t. o. m. så krystadt, att hvarje uppträdande person uppbär ett maskeradt abstrakt begrepp: Astolf »förnuftet», Felicia »viljan, känslan sjunken i sinnligheten under dess skönare, skenbart skuldlösa form»; vindarne »passionerna», jägarskaran »begär efter förströelser» o. s. v. Vi kunna här icke dröja vid olika uttolkningar. Själf hade Atterbom tagit del af ett par sådana och har uttalat sig om dem ganska reserveradt.

För öfrigt yttrar han i företalet till andra upplagan (1854), att redan titelbladet på den gamla svenska folksagan antyder hennes grundtanke och att, hur hon än må uppfattas, är hon till alla delar »ohjälpligen allegori». Men, säger han längre fram, »från begynnelsen till slutet genomgår dikten ett på fullaste allvar historiskt element, hämtadt ur hjärtats, ur diktens, ur mänsklighetens innersta häfder, och jag skulle därför hafva rent af misslyckats, ifall mitt diktvärk utgjorde blott en framställning af vissa abstrakta begrepp, som från deras allegoriska bild kunna särskiljas liksom från en påhängd inklädnad. Sådant vore då endast ett vittnesbörd om konstnärens svaghet; ty sagan själf öfverflödar af personlighetens lefvande kraft. Jag har därför åsyftat, att mina personer, ehvad de ock för öfrigt må betyda, likväl måtte först och främst betyda sig själfva.»

Det finnes emellertid en tolkning af dikten från skaldens egen hand; — den som är fogad här bredvid i facsimile af hans autograf och som det genom en samlares välvilja varit mig möjligt här offentliggöra. Allt är icke heller i detta papper lätt begripligt, ty förkortningar och antydningar användas ofta.

Men af det som föreligger är det tydligt, att skalden vill hafva dikten betraktad såsom ett häfdande af det religiösas betydelse äfven för skönheten. Religionen är centrum för alla poetiska, genetiska, mystiska och magiska element i människan.

Digitized by Google

Ingen rätt lycksalighet (som i öfrigt blott är relativ) vinnes genom att lefva för sig själf, äfven om detta värkställes i den högsta ästetiska form. Astolf borde hafva lefvat för Gud och samhället. Poesien kan icke — såsom sinnlighetens högsta njutning och skimmer — tillfredsställa ädlare själars längtan efter evigt lif och evig sällhet. Astolf är denna längtans representant med underton och kolorit af en nordisk grubblande, halft spekulativ och halft fantastisk individualitet. Hans åtrå tager en ensidigt ästetisk riktning och missförstår därigenom sig själf. Poesien å sin sida, uppfattad på detta vis, ruinerar sig själf genom sin egen och sina dyrkares självförgudning. Att skrifva en tragedi öfver själfva poesien är en ny tanke. Dikten är poesiens historia ända till den punkt, där poesien antingen måste tillintetgöra sig själf eller ock upplyfta sig till religion. Religionens rymd är den högsta ästetiska. Nyx är den uppåt denna religion vända och dess stjärnor i sin stilla majestätiska åskådning omfattande öfversinnliga fantasien. Felicia är blott den sinnliga, som afvänder sig från den förras vinkar och orakel.*

Denna tolkning bekräftar Ljunggrens uppfattning, att Felicias öde är en illustration till hvad nyromantikens ästetiker Solger lärde, om att i det tragiska det sköna som sinnlig företeelse går under, emedan det är motsatt den gudomliga idéen som rent väsende, men att, i det att det går under, är det just därigenom och i detta moment ren idé.

Så låter ock Atterbom i poemet *Befrierskan*, som han ursprungligen afsett såsom Prolog till Lycksalighetens ö, poesiens gudinna säga:

»Jag gifvit dig min lefnads tragedi;
Sjung den och var från andra sorger fri!
Naturens vällust och naturens kval,
Det skönas fall ifrån den himlasal,
Där kärleks sol och kärleks stjärnor bo —
Allt detta sjung till dina vänners ro!»

Naturligtvis kunde dock en dylik filosofisk innebörd icke allmännare senteras. Därtill var den alltför spekulativ och för dunkel. Men detta behöfde dock icke hafva hindrat diktens popularitet, enär värkligen, som Atterbom betonat, med frånseende af alla abstraktioner, det återstår tillräckligt mycket »historiskt», hämtadt ur hjärtats och diktens rymder.

Det poetiska djupet, den sällsynta fägringen i de inlagda dikterna, den klara, genomskinliga diktionen, hvilken smeker örat

* Jmfr likheten mellan detta och Amalia v. Helwig-Imhoffs tolkning.

Digitized by Google

med oemotståndligt behag, de vackra poetiska beskrifningarna (t. ex. naturskildringarna i fjärde äfventyrets första dialog), de väl stundom något dimmiga, men ofta förträffliga karaktäristikerna, allt detta skänker, som ofvan framhållits, dikten en hög ställning inom vårt århundrades svenska poetiska litteratur.

Men den lider lika obestridt af brister, som i någon mån förklara, att dess förtjänster icke gjorde sig gällande.

Främst dess ofantliga bredd. De fem äfventyren fylla 700 sidor, och särskildt har det med fog anmärkts, att Atterbom, liksom Astolf, nog länge uppehåller sig på Lycksalighetens ö.

Skildringen af allt det vackra han där får åse blir stundom ej så litet långtrådig, i synnerhet som mycket upprepas. Redan från Dantes »Il paradiso» är det f. ö. bekant, att poetiska målningar af ljus i ljus svårare fängsla läsare än poetiska klärobskyrer. Dock har Atterbom just i detta äfventyr inlagt särdeles vackra stycken af poetisk beskrifning.

De satiriska utfallen dels mot upplysningstidehvarfvets materialism, dels mot samtidens politiska rörelser, mot republikanska teorier och sociala hugskott, som Atterbom, efter Tiecks mönster och ofta med direkta Tieckska lån, inlagt i första äfventyret och som äfven fylla större delen af det fjärde (den hyperboreiska republiken), lända icke diktens enhet till fördel och äro i och för sig i det hela ganska medelmåttiga.

De bryta diktens grundstämning — något som »den romantiska ironien» dock icke ansåg hindersamt — äro dessutom föga kvicka och bringa ofta ram prosa in i en skär poesi. Atterboms senare ursäkt (1854), att någon egentlig polemik ursprungligen icke varit åsyftad, gör emellertid intet fullt äkta intryck. Polemiken må ha varit åsyftad eller icke, tendensen hvilken som helst, men skildringarna sakna den vis comica, som skulle kunnat bära dem uppe; nu göra de ofta intryck af studentrolighet eller tillfällighetsfars af samma art som t. ex. den Blancheska bearbetningen 1846—1946, hvilken företer ej så ringa likhet med satiren i det nyromantiska sagospelet. Skämtet låg för öfrigt icke rätt för Atterbom.

Och just emedan dessa satiriskt skämtsamma stycken i fjärde äfventyret afbryta den värkligt sublima skildringen af »den döde Astolfs» återvändande till sin hembygd, där hans namn möter honom såsom sagornas och visornas hjälte, något af det mest gripande i hela dikten, värka de desto mera stämningsstörande och stillöst.

Den nya omarbetning, som Atterbom utgaf 1854, hade ytterligare utvidgat och moderniserat det satiriska momentet, stundom med direkta hänsyftningar på samtida företeelser (exempelvis Almqvists teorier om fri kärlek*, kvinnoemancipationen, bibelkritiken o. d.). I öfrigt har Atterbom i omarbetningen åsyftat en koncen-

* Egendomligt nog hade just Almqvist på 1850-talet uppmanat Atterbom att ur omarbetningen borttaga politiken i Lycksalighetens ö: »den hyperboreiska republiken». Atterbom antydde, att han skulle förkorta och mildra det. I stället gaf Almqvist honom nytt material för satir.

Digitized by Google

tration, som dock kunnat drifvas längre; han har utelämnat en del förfelade eller alltför breda ställen, eftersträfvat större klarhet och helgjutenhet samt omarbetat flera dikter och äfven inlagt åtskilliga nya.

Denna andra upplaga, utgifven strax före skaldens död, mottogs med vida större sympati och beundran än som tre årtionden förut kommit den ursprungliga dikten till del; — ett ganska egendomligt förhållande.

* * *

Omedelbart efter fullbordandet af Lycksalighetens ö hade Atterbom för afsikt att fortsätta sin vittra produktion.* Atterboms senare skriftställare-värksamhet.

Men hans akademiska värksamhet som lärare i filosofi hämmade under de närmast följande åren hans poetiska alstring. Han utgaf däremot 1835 *Studier till filosofiens historia*, i hvilka han åsyftar en teism på Schellingiansk grund i motsats till Hegelianismen. I ett bref till Hammarsköld några år förut antyder han sin position såsom syftande en förening af Schelling och Jacobi.

År 1833 offentliggjorde Atterbom i Sv. Litteraturförening en stor *recension*, som väckte mycket uppseende och förargelse. Den gällde de kort förut utgifna delarne af *Leopolds skrifter*.

Leopold och Atterbom hade 1826, ett par år före den förres död, blifvit försonade och växlat vänliga bref;** det gjorde därför ett något obehagligt intryck, då Atterbom i denna recension med en viss bitterhet och en något harmsen ton uttalade sig om sin gamle motståndare, hans fel och brister. Han lade ansvaret för den svenska litteraturens ödetid efter Kellgrens död på honom, liksom hans filosofiska värksamhet i starka ord klandrades. Man finner af tidens bref, att denna recension på många håll framkallade hårda omdömen;*** den vållade å nyo en viss skism mellan akademien och Atterbom, som eljes just vid denna tid var i fråga till inval.

Så utgaf Atterbom år 1837 sina *Samlade Dikter* i två delar, gammalt och nytt, det förra ej sällan omarbetadt. Bland de många vackra nyheterna märktes en hel del nya »*Blommor*», i hvilka Atterboms natursymboliska lyrik firade nya triumfer. »Samlade dikter.»

»Bedrager mig icke», skref han till Almqvist, »en röst i mitt inre, så har jag då utgifvit något, för hvilket framtiden kommer att göra mig

* Bl. a. tänkte han, enligt bref till Molbech 1824, behandla Erik den helige i ett drama.

** Leopold lär ha funnit behag i första delen af Lycksalighetens ö.

*** Särskildt märkes Tegnérs.

Digitized by Google

rättvisa. Beträffande samtiden, så blir mitt företag ett experiment, som skall visa, huru stor eller huru liten den allmänhet är, hvilken liksom jag själf hvarken står på Svenska Akademiens eller Aftonbladets botten.»

Mottagandet blef icke det han hoppats. Inom det akademiska lägret var man surmulen på grund af angreppet mot Leopold och såg dessutom ogärna de gamla stridsdikterna omtryckta. I de liberala tidningarna — särskildt Aftonbladet — var man i hög grad bitter mot den reaktionäre fosforisten, hvars skaldskap man reducerade till en obetydlighet.

Geijers kritik af dikterna.

Kom så Geijers bekanta granskning i Litteraturbladet (1838), hvilken i det hela rättvist framhäfver den Atterbomska sångmöns både förtjänster och fel, men uttalar sig om de senare på ett sätt, som äfven berörde Atterboms personlighet onödigt kärft och sårande, helst då det kom från en vän. Det hette, att Atterbom vore värnlös mot löjet, det talades om hans »poetiska egoism, som yttrade sig i en mer än billigt prosaisk fåfänga», och med hänsyn till hans vidlyftighet, att han använde ej blott en inre utan tillika allt för mycket en yttre måttstock på litterär betydenhet; vidare att han allt för mycket tänkte på framtiden, som dock torde förfara summario processu i saken o. s. v.

Atterbom svarade lugnt och värdigt i Sv. Litteraturförenings tidning. Men enskilda bref vittna om att den känslige skalden var djupt sårad. Han kände sig »prostituerad inför den studerande ungdomen äfven i sin egenskap af professor af denna recension, som skulle gifva hans belackare nya handtag». Han insåg, att recensionen var skrifven i välmening, men den hade skadat honom mera än alla hans fiender tillsammans under 30 år. Han betecknade den som en dragspik i hans likkista, han hade blifvit 10 år äldre. Och det, som sedan harmade honom mest, var, att det växte upp hvad han kallade en »Aftonbladistisk» ormgård bland ungdomen i Upsala, väckt af Geijers Litteraturblad, och att från denna utgick äfven angrepp på honom såsom hufvudmannen för ensidig spiritualism och gråtmildhet. Det var den främste bland de yngre Upsalaskalderna, Bernhard Elis Malmströms uppsats i Eos (1839), om den svenska vitterhetens tillstånd, där Atterbom skjutits bra mycket åt sidan och där fosforismen hårdt angripits, som vållade denna harm.

Föga gladde det honom, att en välmenande men svagt skrifven broschyr af en ung Lundamagister till gengäld höjt hans diktning; ty han fann där »välmening utan synnerligt mått af insikt eller grundlighet».

Dessa förhållanden torde medvärkat till att Atterboms poetiska alstring nu afstannade.

Han hade eljes haft för afsikt att som tredje del utgifva Fågel Blå och sina hesperiska vandringsminnen, att dramatiskt behandla Sigurdssagan, att omarbeta Lycksalighetens ö, att skrifva en svensk »Lusiad» om Karl XII i Ryssland och Turkiet. Hvarken skällsord eller björnsmekningar (Geijer) skulle hindra honom från att göra ett par försök till någonting vackert, skref han. Men faktiskt sinade för någon tid hans poetiska ådra.

Han skrifver något år senare, att han från våren 1836 till hösten 1837 och under 1837—38 kände sig som yngling på nytt och att nästan stundligen nya sånger ville framkvälla.

Digitized by Google

»Hade då den ringaste vänliga fläkt af värme och sympati kommit mig till mötes, så hade jag visst oafbrutet hängifvit mig åt lockelsen att ännu blifva i förhållande till mina ringa krafter en skald på fullt allvar. Men hvad de båda ömma profdufvor hembragte, som jag utsläppte ur min ark — icke var det åtminstone oliveblad. Jag hade tagit för vårblomning en försenad eftersommarflora och frostandar från alla håll, äfven från ett minst väntadt, straffade mig snart för min inbillning.» Så skref han ock dikten *Godt sällskap* (1838):

»En främling i mitt land jag är och blifver
Och från dess skalder står jag skild, allena.»

Och i den präktiga lyriska dikten *Saga* (1839) lät han näktergalen gent emot de praktiska tornbyggarnes ord om de tomma drillarne häfda sångarkallets betydelse:

»Och näktergaln far fort att bygga
Som fordom på sin himlabrygga.»

Året därpå öppnades dock den akademiska skalderunden för fosforisternas höfding*, och då han våren 1840 tog inträde efter Ling, hälsade Tegnér honom med orden: Atterbom invald i akademien.

»Att här du sitter, att jag hälsar dig
Välkommen bland oss, visar tidens välde,
Ombildarens, som länge ställde
Inunder skilda fanor dig och mig,
Och ej blott mig, men äfven mången annan
Af sångarätten från kung Gustafs dar.»

Härmed var inseglet gifvet på friden mellan akademien och nya skolan. »Den nya skolan flyttade in i den gamla.»

Atterbom ägnade sig, sedan han år 1835 öfvergått till professionen i ästetik, allt mera åt studiet af fosterlandets litteratur. Han prisar sig lycklig att hafva ur filosofiens allmänna skeppsbrott kraflat sig upp på poesiens evigt gröna ö och där bland annat förnyat bekantskapen med sitt fäderneslands poetiska antikviteter. Resultatet däraf blef hans *Svenska Siare och Skalder* (utgifna 1841—55), genom hvilket arbete Atterbom riktat den svenska litteraturhistorien med ett värk af högt värde och rik innebörd. Hade hans kamrat Hammarsköld i sin »Svenska Vitterheten» lämnat grunddragen till hela vår vittra litteraturhistoria, så gaf åter Atterbom i »Siare och skalder» ett galleri af den svenska litteraturens mera framträdande personligheter. »Siare och skalder.»

* Möjligen bidrog härtill i ej ringa mån just de skarpa angreppen på Atterbom från liberalt håll. Två år förut hade Tegnér förklarat, att han, efter det Atterbom likt Kristian tyrann bitit i Leopolds lik, aldrig kunde ge honom sin röst. Men han kände sig redan året efter upprörd öfver angreppen på Atterbom.

Digitized by Google

Detta galleri är visserligen ojämnt utfördt; en del bilder — såsom Thorilds — äro t. ex. gifna i jämförelsevis för stor skala, men genomgående äro dessa skepnader ur Sveriges litterära häfder tecknade med fint förstående af de olika individualiteterna och med en entusiasm för ämnet, som meddelar sig åt läsaren.

»Älskar ej mest den som mest förstår»,

skrifver Atterbom i en dikt, som ställts framför det sista, postumt utgifna bandet, och dessa ord kunna stå såsom måtto på hela hans arbete, ty Siare och skalder är, om något, alster af ett kärleksfullt förstående. Visserligen kunna ur modern forskningssynpunkt befogade anmärkningar riktas emot förf:s sätt att begagna källorna, särskildt hans bearbetningar och försköningar af citat, så väl ur dikter som ur bref, liksom äfven stundom mot redogörelserna för vissa författares läror, då han i dem inlägger nya synpunkter, som mera äro hans egna än de framgå ur den skildrade personens värk. Att Atterbom, skalden ur den nyromantiska skolan, har sina särskilda gunstlingar i de författare, hvilka (såsom t. ex. Thorild) kunna betecknas såsom fosforismens föregångsmän, är ju icke att undra öfver; mera anmärkningsvärd är den billighet, den sympati, hvarmed han omtalar äfven skalder och skriftställare af motsatt riktning, exempelvis den franska skolans grundläggare Dalin, vidare Gyllenborg, Kellgren o. a., ja, det var hans afsikt att äfven i detta värk låta Leopold, hans forne motståndare, vederfaras full rättvisa, då pennan föll ur hans hand.

Jämte det biografiska och litteraturhistoriska värdet äga dessa litterära porträtt äfven ett annat; de äro målade med konstnärshand.

Sista år. Från sina litteraturhistoriska studier längtade Atterbom i början af 1850-talet att få sysselsätta sig med »någon lättare omedelbar poetisk produktion». Vackra lyriska dikter hade i öfrigt alltjämnt klingat från hans lyra; ej minst till beprisande af hans lyckliga hemlif och till den maka, som allt sedan 1826 varit en praktisk försyn för den barnafromme, för jordens bestyr ofta något främmande skalden. Bland dessa dikter är särskildt silfverbröllopsdikten (1851), om »lycksalighet», af innerlig poesi. Det var ock skaldens hustru, som ifrigt manade honom att fullborda den nya omarbetningen af Lycksalighetens ö, som han utförde vid hennes sjuk- och dödsbädd och som sedan utkom 1854.

Därefter grep han sig an med att fullborda Fågel Blå, dikten från ungdomstiden, på hvilken han skref i sitt 24:de år i Upsala, i sitt 29:de i Rom och i sitt 49:de å Steninge, och han hoppades, att nu i sitt 66:te år fullborda detta arbete, liksom Voltaire vid den åldern skref sin bästa tragedi.

Men den 21 Juli 1855 afled Atterbom, utan att detta hans ungdoms, mandoms och ålderdoms älsklingsvärk blef mera än ett fragment. Efter hans död utgafs så väl detta fragment (jämte den i Rom uppgjorda fullständiga planen) som ock hans *minnen*

Digitized by Google

från Tyskland och Italien, hans *poesiens historia* (föreläsningar) och samlingar af hans *ästetiska afhandlingar och karaktäristiker*.

* * *

Atterbom är som skaldepersonlighet i högsta grad subjektiv, och häri ligger både hans styrka och svaghet. För honom existerar egentligen blott hans egen fantasivärld — värklighetens värld är honom främmande. Han är Slutkaraktäristik.

»En man, som lefver endast i det sköna
Liksom en fågel i den fria luften,
Som söker det på jorden öfver allt,
Och finner det i sig och i sin cittra.»

Atterboms skaldeindividualitet är vidare präglad af en innerlig, äktromantisk längtan hän från omgifningen och det närvarande till barndomens idealland, till forntiden, till minnena, till ett äfventyrsland, där han kan rida sin vinghäst och bygga sina luftslott. Han ser ock allt i lifvet i nyromantikens mystiska halfdager. Hela världen är för honom en sinnlig uppenbarelse af andliga idéer; på denna korrespondenslära är hans diktning byggd. Och på frågan hvad är skönhet svarar Astolf:

»Det inre lifvet,
Af en ande ur Guds hjärta sprungen,
Kommen hit att i en sinnlig daning
Göra ljusets tanka varm och mild.»

Denna anda genomgår Atterboms skaldskap, hvilket för öfrigt bär prägeln å ena sidan af hans spekulativt filosofiska, å andra sidan af hans musikaliskt mystiska läggning, och mången gång låter han ordens tonklang väcka romantiska stämningar, hvilka komplettera själfva deras mening. Men härigenom äfventyrar dikten dock ofta att mista den fasta yttre form, som är af vikt för att lyriken skall göra ett kraftigt, varaktigt intryck utöfver den ögonblickliga stämningen. Atterboms diktning, hvilken sålunda både tangerar filosofi och musik, är ett utslag af romantisk mystik. Såsom sådan måste den — i stort sedt — förutsätta lika stämda besläktade själar för att fullt uppfattas. Det är företrädesvis genom vissa härliga smådikter, framför allt en del visor, som finnas inlagda i hans större värk och hvilka äro frigjorda från all filosoferande tyngd, som Atterboms diktning fortfarande lefver.

* * *

Digitized by Google

Bland de »fosforistiska» skalderna under tiden efter stridsåren intog snart

Dahlgren.

Karl Fredrik Dahlgren

en säregen ställning, såsom den näst Atterbom mest betydande, ursprungligaste och mest produktive.

Han hade från början, då Sondén presenterade hans poetiska förstlingar i fosforistkretsarne, väckt mycken uppmärksamhet bland medbröderna. Palmblad skrifver redan 1812 i ett bref, »att en man benämnd Dahlgren uppträdt under den Upsaliska vitterhetsskolans banér, med de rikaste anlag, men de äro ännu ej ordnade. Han har ingen säker och grundlig smak». Och det dröjer, innan Dahlgren finner sitt område. Som medarbetare i Phosphoros och Poetisk kalender famlar han, imiterar Atterbom och Elgström och är fosforist i den högre stilen. Sina egendomligheter som humoristisk naturlyriker utvecklar han ännu lika litet i dessa dikter, som han visar sitt originella lynne som prosaskildrare i en novell *Aurora eller den norska flickan*, hvilken utkom 1815.

Han var då redan bosatt i Stockholm såsom lärare vid vännen Arvid August Afzelius' privatskola, hade låtit prästviga sig och börjat tjänstgöra som adjunkt vid Ladugårdslands församling. Teologiska studier voro just icke hans sak; med mycken vånda aflade han 1823 pastoralexamen i Linköping. Han har aldrig varit skapad att taga pastoralexamen, skrifver han, och när han tänker på teologien, komma honom salta tårar i ögonen. Men han var en praktisk prästman, en förträfflig predikant och en afhållen själasörjare. År 1824 blef han komminister å Ladugårdslandet samt fem år senare i Storkyrkan, och längre hann han icke på den prästerliga befordringsstegen.

Han var ock ganska anspråkslös med hänsyn till sin yttre ställning. Han hade, skref han i ett bref till vännen Johan Henrik Thomander, druckit brorskål med fattigdomen i vaggan och som en ungdomsvän månde den följa honom till grafven. När han sökte Ladugårdslandskomministraturen förvånade sig många, att han ville ha något så litet, men det som vore litet för den ene, kunde vara stort eller åtminstone tillräckligt för en annan; dessutom föredroge han en lugn, oberoende och obemärkt lefnad framför de ärans och höghetens hyrkuskar, som natt och dag voro ute och flängde än till baler, än till begrafningar och som tyckte sig vara storkaxar.

»Lugn, oberoende och obemärkt» blef nu visserligen ej hans lefnad. Både som skriftställare och som politiker — han blef senare riksdagsman i prästeståndet — var Dahlgren ofta ute i stridens dust och sparade därvid ej på ammunition. Vi minnas, att han var en af de förnämsta medarbetarne i »Markalls sömnlösa nätter», hvars andra del väsentligen är hans värk.

Redan åren 1819 och 1820 hade han uppenbarat sitt egendomliga humoristiska skaplynne både som poet och prosatör i de då utgifna *Mollbergs epistlar*. Med titeln har Dahlgren angifvit, att han vill anses såsom en Bellmans efterföljare. Den nyvaknande Bellmanskulten, till hvilken Nya Skolan medvärkade, finner i honom en entusiastisk apostel, men han är en Bellmannian af nyromantisk läggning. Liksom sin store föregångare äger han en skarp blick för naturens — särskildt Stockholmsnaturens —

Mollbergs epistlar.

Digitized by Google

egendomligheter och skönheter, men han älskar omdikta naturfenomenen till personligheter, dem han skildrar i en stil full af bizarra nycker.

Han företar t. ex. en *jämförelse mellan Haga i månskenet och en slumrande flicka,* ömsom med poetiska, ömsom med muntert vågade enskildheter, han skildrar månen i en mängd befängda bilder, som något forceradt aflösa hvarandra i täta troppar.

»Månen är nattens blanka ansikte; det kunde också vara någonting tvärtom. Månen är en hanrej, därför är han blek och har fått horn. — — — Månen är en tjufpojke, som tror att vi äro ankor i naturens stora damm; ty han kastar månstenar ned på oss. Månen är en garnhärfva, som syster Freja nystar däruppe i skyn och vid månadens slut utnystar. — — — Månen är en blank riksdaler i den himmelska riksbanken, stjärnorna plåt- och tvåskillingsstycken. — — — Månen är en Schellingian, enligt det allmänna begreppet om slika ting; ty ljuset borgar han från den store platonske filosofen Solen, han fördrager ej dagern, lefver hälst i natt och mysticism, gifver åt alla andra föremål en egen, besynnerlig anstrykning, skapar svärmare.»

Han håller i Bellmans stil ett tal på prosa, »från stormasten på skeppet Hilarius Bonvivant vid redden af Drottningholm», han låter morgonrodnaden Aurora vara den kammarjungfru, som hissar upp himmelens gardiner, låter Solen påtaga sig en gyllene nattmössa och blossa på tobakspipan och kväder en sång till kärlekens pris, som slutar med en hyllning åt Karl Johan och landets hopp, prins Oskar.

I andra delen af Mollbergs epistlar, som utgöres af *Djurgården första Maj*, en Camera Optica i nio taflor, skildrar Dahlgren den svenska hufvudstadens vårkarneval, ett ämne, som ligger utmärkt för hans pänsel.

Än ger det honom anledning till romantiska naturbeskrifningar (som »Nordans sång»), än till burleskt komiska scener af naturlig och ursprunglig uppsluppenhet. Utom från Bellman kan här äfven påvisas litterär påvärkan från ett annat håll: den danske nyromantikern Adam Oehlenschläger, efter hvars »Sanct Hansaftenspil» från Köpenhamns Dyrehave det lifliga panoramat af olika sommarglada gäster tydligen är bildadt, liksom Dahlgren lånat från honom idén att låta på bizarrt romantiskt vis »Döden» med sina reflexioner afbryta de glada vårvandrarnes rummel.

Den ton och anda, som Dahlgren anslagit i Mollbergs epistlar, bevarade han i sin följande diktning: den humoristiskt lekande, friska uppfattningen, som spelar från idyll till burlesk, den lätta, ofta flyktiga språk- och formbehandlingen, djärfheten i bildval och uttryckssätt.

Vid början af 1820-talet hade ju som ofvan nämnts ett spändt förhållande inträdt emellan Stockholmsfosforisterna, som i andra

Digitized by Google

Markallsnatten fortsatt striden, och det nu mera fredliga Upsaliensiska hufvudkvarteret.

Särskildt var Dahlgrens vän Livijn i flera punkter frondör mot Upsalaskolan och ifrig för en revolt. Han ville utgifva en särskild kalender, »ty — som det heter i ett bref från honom till Askelöf — icke var det din eller de öfriga Polyfemisternas mening att med så mycket besvär och fara bränna ett svedjeland af franska skolans klippta granar för att därigenom bereda nya skolan tillfälle att få plantera sina tårepilar. Något högre måste väl därmed åsyftats, och om man ej kan rädda mera, måste man söka rädda rätten till tvifvel.»

Opoetisk kalender.

Stockholmarne beslöto då utgifva en ny kalender, hvars första häfte utkom i December 1821 och bar titeln *Opoetisk kalender för poetiskt folk;* dess redaktör blef Dahlgren.

Om det var meningen att reagera mot Upsalafosforismens »tårepilar», så var gifvetvis han rätta mannen. Jämte Dahlgren lämnade Euphrosyne, Hammarsköld och Sondén dikter, Livijn samt K. J. L. Almqvist några prosaskildringar. Någon »opposition» mot Upsala kom dock icke till uttryck utom i titeln, och den Opoetiska kalendern hälsades därifrån rätt vänligt. Sedermera erbjöd man Dahlgren t. o. m. att öfvertaga utgifvandet af den Poetiska kalendern, men han afböjde detta. Han föredrog i allmänhet att utgifva sina dikter och prosastycken i större, självständiga samlingar. Detta skedde bl. a. i en s. k. »rymdskrift», i motsats till »tidskrift», *Babels torn,* som han utgaf 1824—1825, och som innehöll olikartade stycken i vers och prosa.

Dessutom var Dahlgren, tillika med Hammarsköld och finnen A. J. Arvidsson, utgifvare af en tidning *Kometen* (1825—1827), som i viss mån var riktad mot den då ganska betydande liberala tidningen »Argus», utgifven af Johan Johansson, och intog ett slags mellanställning mellan Argus och Upsala-ultraismen. I detta blad, hvilket var något nyckfullt redigeradt, offentliggjorde Dahlgren det mesta af sin alstring under dessa år. Det upphörde efter Hammarskölds död, 1827. Utom i Kometen förde Dahlgren äfven polemiken mot Argus i en Aristofaneisk komedi, *Argus i Olympen,* af ganska stor kvickhet, hvari han gisslar sin antagonists storordighet, självbelåtenhet och omständlighet.

Samlade ungdomsskrifter.

Efter upphörandet af »Kometen» beredde sig Dahlgren att utgifva en samling af sina skrifter, hvilka utkommo i två band 1828 under titeln *Samlade ungdomsskrifter.* Här har han dels sammanfört förut utgifna dikter och prosastycken, dels meddelat nytt eller sådant som legat gömdt i hans portfölj.

Bland de alster, som Dahlgren i dessa olikartade publikationer offentliggjort, må i främsta rummet nämnas de naturlyriska kvädena, såsom de för Dahlgren egendomligaste. Här är t. ex. *Vårbäcken* (först meddelad i Opoetisk kalender 1822), som är ett af hans täckaste poem och kännetecknande för den art natursymbolik som var Dahlgren egen. Den är allt annat än mystisk.

Han symboliserar eller personifierar Vårbäcken såsom en munter och hurtig pilt, som vill undslippa gubben Vinter med ett gladlynt: »Hoppsan, nu så är jag fri!» och gärna låter kalla sig »rustibus», yr och kär som han är. Af

Digitized by Google

samma kynne är den älskliga *Marcheroute för våren* (i Babels torn) med dess käcka anslag:

»Opp, gamle hållkarl vid norra polen,
April med pälsen! Fort upp från stolen
Och skynda neder till skånska gränsen,
Att skaffa hästar åt excellensen,
Jag menar våren, som i galopp
På Sundets böljor hit åker opp.»

Dit hör ock *den luftiga Zephyr* och *den gungande flickan*, där han lånat den Atterbomska Zephyr-skepnaden för en älskvärd dialog.

Vidare förekomma bland Dahlgrens dikter några putslustiga parodier, dels utan egentlig udd, blott utförda som oskyldiga skämt i t. ex. *Movitz' anlete* (parodi på Människans anlete) eller *Den siste dryckeskämpen* (Geijers Den siste kämpen), eller ock litterära satirer, såsom den i Opoetisk kalender upptagna *Rosenfesten*, en dramatisk-humoristisk dikt, i hvilken utdelandet af dygdepris åt en ung flicka på ett roligt sätt parodierar Svenska Akademiens prisutdelning. Man har t. o. m. ansett att i detta poem Dahlgrens humor skulle nå sin största blomstring; men detta är knappast fallet. De fantastiska upptågen närma sig karrikatyr och bizarreri, dessutom äro vissa anspelningar ganska svårfattliga. I de prosaiskt-komiska samtalen mellan brandvakt, polis o. s. v. har Dahlgren för öfrigt imiterat Shakesperes komiska scener.

Men äfven de fosforistiska vännerna voro föremål för Dahlgrens skämt Så i »*Den siste fosforisten*», intagen i »Kometen», där det spörjes: »Hvem är den magra, gängliga figuren, som vandrar där med så högtidlig gång.» Han låter denna figur sjunga:

»Ur Goethe, Novalis
Och De la Motte,
Hölty och Salis
Jag detta fått,
Dito jag Calderon,
Tasso och Matthison
Ej försmått.
Alla ästetikor,
Rim och poetikor
Jag genomgått.

Nu är att säga
Om mytologin
Att den bör man äga
I poesin,
Och ömsom man tage
Än Bacchus, än Brage,
Än Zeus och än Tor,
Än Foibos, än Frode,
Än Baldur, hin gode,
Och än hans bror.»

En rent allvarlig litterär karaktäristik är den förträffliga dikten *Thorilds monolog* (i Babels torn), hvari arten af Thorilds tankegång är framställd på ett utmärkt sätt; egentligen utgjorde denna monolog en del af ett icke utgifvet stycke »Gamla och Nya skolan».

En Bellmansstudie är den dramatiserade dikten *Ulla Winblads död* (i Opoetisk kalender), hvari den Fredmanska nymfens hädanfärd besjunges. Ulla Winblad har icke i dikten — såsom fallet var med den historiska förebilden — vid sin död nått matronans ålder, utan skildras såsom bortkallad i sin ungdom. Bellmansfigurer och Olympens gudar prisa ömsevis »den fagra ros, som nu går sin kos», och Kupido bär bort den sköna, under det älfvor prisa hennes fägring. I de lyriska partierna är den Bellmanska stämningen lyckligt anslagen; framställningen af de olympiska gudarnes prosasamtal är travesterande och anakronistisk, ungefär som i en del franska stycken från förra seklet eller i Offenbachiader från andra kejsardömets dagar.

Digitized by Google

Bland prosasatirerna märkes den dråpliga *Jämförelsen mellan stallmästare och skolmästare*, hvilken kulminerar i frågorna:

»Är en öfverstallmästare en i staten högt uppsatt man? Ja, ty han har generallöjtnants rang, heder och värdighet.

Hvarföre? Emedan han uppfostrar hästar.

Huru anses en skolmästare? Såsom ett högst obskyrt ting utan någon rang, heder och värdighet.

Hvarföre? Emedan han har att uppfostra människor.»

Dahlgrens Samlade Ungdomssskrifter väckte på grund af den fria tonen en viss förargelse.

Redan då Babels torn utkom hade Stockholmsposten, hvars förnämste medarbetare, kapten Anders Lindeberg, ständigt var en målskifva för Dahlgrens satir och som särskildt i den boken behandlats något omildt, förklarat, att skriften vore uppfylld af »smutsiga supvisor, obskyra liderlighetskväden och parodier på predikningar och våra skalders vackraste stycken»; det tillades, att »det respektabla stånd, som författaren säges tillhöra, lider men af att bland sig tåla en medlem, som till denna grad förgäter sitt kalls värdighet».

Då nu Dahlgren med sitt namn på titelbladet samlade sina ungdomsskrifter, upprepade Stockholmsposten beskyllningarna för fylleri och osedliga tendenser, och det högre prästerskapet började verkligen röra på sig. Ärkebiskopen von Rosenstein (som för öfrigt blifvit en smula förlöjligad i Markallsnätterna) infann sig en dag i Stockholms konsistorium för att förordna om tjänliga föreställningar till Dahlgren, emedan han från trycket utgifvit stycken, som sårade anständigheten och vanärade hans kall. Dahlgren uppträdde emellertid käckt, vägrade att emottaga någon tillrättavisning och saken bilades slutligen i godo; man förmådde icke ens hindra, att Dahlgren, hvars personliga anseende var orubbadt, blef vald till riksdagsman såsom komministrarnes ombud i prästeståndet, där han i öfrigt spelade en viss roll 1829, 1834 och 1840. Så drogs Dahlgren in i det politiska lifvet, hvarmed äfven följde fullmäktigskap i Riksgäldskontoret.

Men hvarken hans prästerliga eller hans politiska värksamhet hindrade honom från skönlitterär produktion.

Senare alstring.

Nästan hvarje år bragte ett eller flera nya arbeten af honom. Kalendern *Odalgumman* (icke en pendant till Odalmannen) 1829; *Freja* i tre band 1830—31; *Toalettkalendern* och *Aftonstjärnan* 1832; *Morgonstjärnan* 1833; *Samlade Skrifter* I:a delen 1834; *Poetisk sångkalender* 1837; *Ångbåtssånger* samma år; *Djurkretsen* 1838; *Jungfrun i det gröna* 1839; *Sylfiden* (tillsammans med Euphrosyne) 1840 m. fl. kalendrar. Det var utan tvifvel en ofta allt för forcerad alstring, och stundom torde pennan mindre flutit af inre kallelse än af gammal vana och för att skaffa bröd i huset, utan att Dahlgren gaf sig tid att gallra, sofra eller ansa.

I en anmälan liknade ock Palmblad dessa Dahlgrens kalendrar vid lätt dansande speljakter, prydda med löf, blomster och vimplar i alla färger, bemannade med ett lustigt och musikaliskt sällskap; »när den poetiska champagnen tryter, slår han i svagdricka, värden ger hällre, hvad han i brådskan har till hands än låter gästerna vänta». Det var därföre icke alldeles riktigt, då Svenska Akademien år 1831 vid utdelandet af Lundbladska priset betecknade Dahlgren

Digitized by Google

såsom »en allt mer sig fullkomnande talang», hvaremot den med fullt skäl gaf belöningen åt honom »som bevis på aktning för ett värkligt snille».

Äfven i hans senare alstring funnos emellertid förträffliga alster.

Där är exempelvis dikten *Den 24:de April* — den vanliga tjänstflyttningsdagen —, hvilken Dahlgren betraktar såsom tillika naturens flyttningstid, en dikt som i friskhet och godt lynne täflar med skaldens bästa; där är den allbekanta täcka dikten *Till min flicka* (»Vore du ett ax»), där är den ej mindre kända Valborgsmässosången *Våren är kommen, på sina kransar ängarne binda*» med hvilken än den dag i dag svenska studenter hälsa våren välkommen; där äro de båda poemen *Molnen,* som tillhöra det finaste af Dahlgrens diktning och af hvilka isynnerhet det senare, från 1832, är en romantisk dikt af mycken fägring.

»På fästets rymd förunderliga väsen,
Som aldrig ägen ro i edra själar,
Än snabba ljungeldens, än stormens trälar,
Till pärlor bytta uppå gröna gräsen,
Till snölaviner på de gråa hällar,
Till silfverslöjor kring de höga fjällar,
Hvar är Ert hem och edert mål i tiden
Är Eder lösen kampen eller friden?»

Där är ock den af ett visst Lenngrenskt skaplynne genompyrda humoristiska skildringen af skaldens egen *Begrafning:*

»Ah är det han! Han, som en gång tog miste
Mellan ett timglas och punschglas? — Just han!
Ack är han döder! Tro den som det visste,
Det var en ganska beskedelig man,
Litet förryckter kanske här i pannan
kannan —
Älskat han mer än en prästman stod an.»

Bland Dahlgrens många lyckade prosastycken är den i ett par kalendrar meddelade *Nahum Fredrik Bergströms krönika* den mest betydande, den innehåller på sina ställen stycken som tillhöra det förnämsta i svensk skämtprosa.

I synnerhet är början underhållande med den älskvärda skildringen af ungdomsglädje, af en femtonårig ynglings oskuldsfulla svärmeri för en fjortonårig flicka, som är hans granne midt emot, en kärleksidyll som afbrytes af skildringar utaf unge Nahums lif som informator i ett grefligt hus, hvarvid Dahlgren låter sin satir spela fritt omkring; (bland det roligaste är hela familjens iakttagande af en månförmörkelse, då patronessan utbrister: »Hvad det måtte vara för ett vackert månsken i månen!») Vidare Nahums något komiska svärmeri för en betydligt äldre guvernant, hans afsked från konditionen, den därefter följande burleska skildringen af den pedantiske licentiaten Bosander och dennes förhållande till sin discipel. Andra delen företer en viss planlöshet i kompositionen; här tar sig nämligen Dahlgren för att gå tillbaka i tiden och skildra Nahums skoltid; för öfrigt rymmer denna skildring förträffliga enskild-

Digitized by Google

heter, till hvilka Dahlgren hämtat materialet från sina egna barndomsminnen. Afslutad blef aldrig denna novell, och Dahlgren försvarar detta med de orden att då Nahum i första delen fyller femton och i andra endast är tio, så har det vållat en så gruflig villervalla i progressionsläran, att han afsäger sig sin befattning, enär det eljes kunde inträffa, att han först i tredje delen föddes och i fjärde upplyses aldrig varit till.

Det torde förefinnas en viss likhet mellan Dahlgrens Nahum Bergströms krönika och den store engelske humoristen Sternes sätt att skrifva. (Enligt bref till Thomander studerade Dahlgren Sterne 1828). Äfven Dahlgren var liksom Sterne »mera sin pennas slaf än dess herre», hufvudsaken för dem båda var mindre historien själf än skildringen däraf; planläggning var en bisak och Sternes Tristram Shandy nådde heller aldrig öfver hjältens barndomstid. Det självporträtt Sterne ger af Yorick bär ock månget likhetsdrag med den vittre komministern i Stockholms Storkyrka på 1830-talet.

Karl Fredrik Dahlgren.
(Efter teckning af Maria Röhl.)

Dahlgren, med sitt liffulla, lätta sätt att föra pennan, med sin kvickhet och sitt goda lynne, var äfven en utmärkt brefskrifvare, som uppenbarar en älskvärd, godlynt, anspråkslös, från all fåfänga fri författarepersonlighet, och några af hans bästa bref finnas tryckta i den spirituella brefväxlingen mellan honom och Thomander, som utgafs 1876 af Ahnfelt under titeln Tankar och löjen.

En icke ringa roll spelade Dahlgren i det vittert sociala lifvet i hufvudstaden, Manhemsförbundet räknade honom bland stiftarne; i sällskapet Gröna Rutan (1816), ett gladt sällskap utan egentlig litterär betydelse, var han den ledande anden; i Bellmanska sällskapet, som däremot hade ett litterärt syfte, var han den främste ledamoten (andra krafter i detta sällskap voro Sondén, Livijn, Stjernstolpe, den vittre presidenten Per Westerstrand, skådespelaren Lars Hjortzberg, Bellmanssångaren Axel Raab, Bellmans son sidenkramhandlaren Bellman) och i detta lag uppstodo flere af Dahlgrens finaste och gladaste skämt, däribland det kvicka,

Digitized by Google

af Tegnér beundrade *Protokoll hållet på spetsen af ett brännvinsglas* (med parodien af Axel).

Mot slutet af sitt lif samlade han i sitt tarfliga, men gästfria komministertjäll en vitter salong, hufvudsakligen bestående af yngre krafter utanför den akademiska kretsen; det kallades skämtsamt »Aganippiska brunnssällskapet». Dahlgren led de sista åren af en mycket svår inre sjukdom, som han bar i all tysthet med beundransvärdt tålamod. Han afled 1844. Dahlgrens sista tid.

Dahlgren är utan gensägelse en af den svenska litteraturens ypperste humorister, väl icke af det djupsinniga slaget; dess mera af det lätta, lekfulla, sprittande, ystra; han griper den förbiflygande företeelsen i lockarne och har ständigt en träffande liknelse, ett gladt skämt, ett spefullt ord. Hans diktning har ögonblickets natur, och han tar det formella i dikten mycket lätt, hans naturbegåfning är vida större än hans konstnärsskap, en genialisk tanke kan ofta hos honom få en mycket vårdslösad form.* Han leker dessutom mer än tillbörligt med ord, rim och ljudsammansättningar, stundom på godtköpssätt, såsom Runeberg bland annat påvisat i sin parodiska kritik af Freja, han kan ock drifva enkelheten till det falskt naiva. Men hans förtjänster äro obestridliga: ett fritt, vaket natursinne, en lätt, älskvärd, frisk uppfattning, en käck, munter, nästan aldrig bitter satir, mycken täckhet och ledighet, låt vara äfven vårdslöshet i framställningen. Han är äkta svensk och alldeles speciellt stockholmsk i sin diktning. Han är ej blott efterföljare till Bellman, han fortsätter en ännu äldre tråd i vår lyrik: från Runius och Dalin, och han fann i sin ordning en efterföljare i Sehlstedt. Det är något af islossning i hans diktning. Han är vårsångaren framför någon annan i den svenska lyriken. Karaktäristik.

* * *

En författare ur den fosforistiska skolan som under 1820-talet alstrade några originella prosastycken var **Klas Livijn**. Livijn.

* Tegnér, hvilken genom Thomander kommit i beröring med Dahlgren och som var en beundrare af hans humor och uppfinningsrikedom, skrifver: »Han är sedan Bellman dog vår störste och olyckligtvis ende humorist. Jag har läst högst genialiska saker af honom. Två ting har jag likväl emot honom, det ena att han ej tyckes ha studerat vitterheten, hvilken dock också fordrar litet flit och omtanke, det andra att han alltför mycket vårdslösar det tekniska i versen. Det är väl sannt, att Bellman stundom också gör så, men en Bellman liksom en Shakspere har rätt att göra som de vilja i afseende på teknik och lärdom. Vi andra få ej vara så högfärdiga. Poesien är dessutom nu mera än någonsin en lärd konst.»

Digitized by Google

Vi erinra oss honom såsom en af den gryende nyromantikens föregångsmän, såsom medarbetare i Polyfem och i Markalls sömnlösa nätter och såsom frondör mot Upsalafosforismen.

Han hade redan 1811 utgifvit första häftet af en aldrig fullbordad roman *Johan David Lifbergs lefverne*, en studie efter Sternes Tristram Shandy, som för öfrigt icke alls kom in på själfva hjältens lefverne, utan afslöts i det ögonblick hans far blir kär i sin blifvande hustru. Denna romans början innehåller en liten satir mot svenska akademiens täflingar, i det rådhusrätten utlyser en täflan om orsaken »hvarföre man icke är vaken när man sofver», den prisskrift som belönas, parodierar Leopolds filosofiska stil, och det säges om den, att den röjer »en djup och liflig forskningsanda, en blomstrande bildningsgåfva, drag af värklig känsla o. s. v. Sedan öfversatte Livijn Tiecks *»Mästerkatten i stöflar»* (1812) och inlade satiriska anspelningar på samtida svenska litteratörer å de ställen, där Tieck riktar utfall mot de tyska litteraturförhållandena.

Efter att som auditör hafva deltagit i fälttåget på tysk botten 1813—1814, därvid han snarast sympatiserade med Napoleon och hyste motvilja mot tyskarne, bosatte han sig i Stockholm som ämbetsman 1815 och utgaf här anonymt romanen *Axel Sigfridsson* (1817), som egentligen mera utgör en samling spirituella reflexioner à la Jean Paul än en berättelse.

Den är i mångt och mycket ett angrepp på de samhälleliga inrättningarna, och man återfinner i denna bok mången revolutionär sats från den ungdomliga brefväxlingen mellan Livijn och Hammarsköld några år förut, hvilken uppenbarade så mycket af »Sturm und Drang». Här rymmas många ömsom djupsinniga, ömsom bittert humoristiska uttalanden, som t. ex. den mästerliga skildringen af forskningens grufarbete eller de gripande dystra orden om fattigdomen och samhället: »Tigger den, så skickar herrskapet polis och kronobetjäningen efter den och forslar den ur en socken in i en annan och det är fara värdt, att den, för det synliga brottet att vara hungrig och ej hafva något att släcka sin hunger med, kommer af kristlig brödrakärlek in på något spinnhus eller arbetshus; svälter den ihjäl eller hänger sig, så dömer herrskapet kroppen (emedan själen lyckligtvis befinner sig utom de mättas handräckningsområde) att till skogs föras och i jord gräfvas; och söker den att rädda sig från dessa båda faror, då anstår det valda lefnadssättet ej samtliga herrskapet.» — Romanen förblef ofullbordad.

Först några år senare möta vi åter Livijn som novellist. Det är då han i Opoetisk kalender för poetiskt folk 1821 offentliggör två noveller.

Den ena är *Samvetets fantasi*, en högromantisk spöknovell något i E. T. A. Hoffmanns smak. Två vänner mötas enligt öfverenskommelse efter trettio års skilsmässa och den ene — en visionär — berättar den andre sin lefnads historia och hurusom han i vision sett »en grå man», hvilken senare visar sig vara den bödel, som afrättat en af honom förförd kvinna, efter det hon mördat deras barn; det sjuka samvetets fantasi har framfödt visionen. Den andra berättelsen: *Skaldens harpa* är hållen i kraftigt stämningsfull sagoton och handlar om en

Digitized by Google

mäktig och grym konung, som förgriper sig på en skald och dennes harpa och därigenom ock bringar ofärd öfver sig själf.

Livijns mest betydande novell utkom 1824; det var *Spader dame, en berättelse i bref, funna på Danviken.* Författaren uppträder här såsom utgifvare af några papper, dem han funnit efter en galen student, som aflidit på Danviken, och hvilka egentligen skulle användts i köket, då ju dårars skrifter icke kunna gagna klokt folk. Spader dame.

Den, som nedskrifvit dagboksanteckningarna, är studenten Zachæus Schenander en excentrisk yngling af varmt hjärta och djupt förstånd, hvilken rest från Upsala, där han är led på det evinnerliga kärleksklirret af vitterhetens småsvenner, dessa smäktande människo-adagior med kinder som pioner och ansikten som fullmånen, hvilka hafva ett dagligt tråk och bråk med aningens trängtan o. s. v.* Schenander tar då plats som informator på ett gods i Västergötland, hvars herrskap satiriseras; mannen är en något »götiskt» anlagd natur, som bär nordens kraft på läpparne, men i sitt hem är toffelhjälte, under det frun i huset, en skeppundsviktig matrona, är akademisk i sin smak och talar om sitt svaga, lättrörda hjärta samt deklamerar Leopolds dikter. Den begåfvade, excentriske informatorn blir förälskad i en ung förmögen flicka, brukspatronens släkting, som vistas i huset och som gengäldar hans kärlek. Frun har emellertid bestämt henne för sin förre älskare, en lågsinnad militär. Schenander, som bekänner sin kärlek inför brukspatronen, visas på dörren; han vistas dock fortfarande i nejden, men blir slutligen — fattig och passlös som han är — häktad såsom lösdrifvare och misstänkt för tjufnad, och i drastiska, af bitter humor genomandade ordalag nedskrifver han nu betraktelsen öfver dessa sina lefnadsöden. Sedan man lyckats öfvertala den älskade att taga den hatade militären till make, »att inlösa andras skuldsedlar med sitt lifs sällhet», följa nya skiftesrika händelser och olycksöden, intill dess Schenander föres till dårhuset, där han, efter ett sista möte med den han älskat, aflider.

Författaren har liksom velat åt läsaren lämna att bedöma, om icke Schenander trots sin excentricitet, sitt hjärtas stormande herravälde öfver förståndet, dock vore i djupare mening klokare eller åtminstone sannare än den kälkborgarliga, hvilken åt en dylik känslans och fantasiens man anvisar dårhuset; den geniala men trotsiga naturen kan icke inpassas i världens hvardagsmaskineri. En annan lag styrer förnuftets män och fantasiens martyrer. Och man vore benägen att på den öfverspände fantastens vansinne lämpa de Lessingska orden, att »den som vid vissa tillfällen icke förlorar sitt förstånd, den har icke något att mista». Framställningen af brukspatronens hem rör sig med en viss godtköpssatir, som ock framträder i den tämligen hvardagliga dialogen, hvari författaren inflickat utfall mot olika litteraturriktningar (akademismen, Upsalafosforismen, goticismen, Tegnér.)

Det, som ger boken dess intresse, är hvarken händelseutvecklingen eller karaktäristiken af de olika bipersonerna, utan de tankar författaren lägger i Schenanders penna, och hvarigenom denne

* Detta utfall mot Upsalafosforisterne, speciellt Atterbom (»människo-adagio»), förargade dessa mycket.

Digitized by Google

blir typisk för den bizarra, brutna, rent subjektiva humor, som gränsar till det tragiska, och som romanens hufvudperson själf kännetecknat med följande ord:

»Nu vet jag emellertid hvad humor är. Ingenting annat än daggens droppar, gråten i en öppen graf, geniets förtviflan, smärtans försök att på skämt bita sig själf, gudagnistans veklagan öfver lifvets lycksalighet, korteligen litet lefrad blod, prässadt ur hjärtat genom skoskaf under dansen med den babyloniska mamsellen.»

Det är med andra ord Jean Pauls och den nyromantiska skolans disharmoniska, ironiskt bizarra humor, som här finner en svensk motsvarighet, men man kommer ock att tänka på att Livijn redan som ung student känt sig dragen till Shakspere. Hufvudpersonen med sina ömsom kvicka, ömsom melankoliska, alltid disharmoniska och bittra reflexioner är tydligen en frände till Hamlet. De öfverspända utgjutelserna af Zachæus Schenander följas af några torrt prosaiska rättegångshandlingar, i hvilka författaren satiriserar rättegångsväsendet och det slags process, som blott ser till ytan. Just genom kontrasten mot de föregående starkt subjektiva utgjutelserna värka dessa rent prosaiska skildringar desto starkare. Stilen i denna novell är liksom hela dess hållning springande, underlig, disharmonisk.

Från Upsalafosforismens läger mottogs denna Livijns berättelse med en mycket surmulen kritik (antagligen delvis föranledd af de snärtar, som han tillåtit sig mot »Upsalaklirret»). Det erkännes, att den innehåller genialiska ställen, men icke utan skäl påpekas en del osannolikheter i händelsen. Och det bizarrt oförsynta i hufvudpersonens uppträdande klandras. Man skulle dock knappt från det fosforistiska hållet väntat sig en så kylig t. o. m. något gycklande granskning af denna utprägladt romantiska prosadikt. Den var dock kött af den tyska nyromantikens kött. Och romanen åtnjöt t. o. m. hedern att tolkas till tyskan — för öfrigt mycket illa — af själfva Upsalafosforismens idol: Fouqué.

Senare år. Med Spader dame afslöt Livijn sin offentliga vittra produktion. Ämbetsmannavärf och politiskt skriftställeri (bl. a. skriften *Om ministère och opposition af Jan Jansson*) upptogo senare hans intressen. Och den man, som i sin sista roman så skarpt ironiserat öfver fångvården, blef 1835 generaldirektör öfver Sveriges fängelser, i hvilket ämbete han dock icke lät sentimentaliteten från Spader Dame råda. utan höll en bestämd kurs mellan forntidens hårdhet och en modernare filantropisk riktning. Hans sista juridiska inlaga lär hafva omhandlat försvarslösheten, ett ämne han förut försökt behandla i Spader Dame. Livijn afled kort efter sin vän Dahlgren, 1844.

Livijns författarskap är tvifvelsutan mera betydande till ansatser och anlag än till utförande. Han blef föga mer än en genialisk dilettant, men i sin bizarra prosastil intager han en sär-

Digitized by Google

skildt egendomlig ställning inom den äldre nyromantiken. I viss mån blef Almqvist hans arftagare.

* * *

Af de båda främsta kritiska krafterna i den fosforistiska hären — Hammarsköld och Palmblad — var den förre endast värksam en jämförelsevis kort tid efter striden. Hammarskölds sista år.

Hammarsköld hade ursprungligen varit den störste optimisten inom fosforistkretsen. År 1818 yttrade Ödmann om honom, att han hade ett lika lyckligt humör som fruktdiger penna. »Hur han än kalfatrades, frågade han ej därefter». Men, som Palmblad skref till Hammarsköld i början af 1821: »Du har växlat roll med oss; du har nu en vida mera melankolisk åsikt af vitterhetens skick och framtid.»

I det hela fann sig Hammarsköld besviken på den nya skolans poesi; det framgår af slutorden i hans Svenska Vitterheten, liksom af kritiken af »Lycksalighetens ö». Han fann först i Stagnelius en skald rätt efter sitt sinne och åtog sig efter dennes död utgifvandet af hans dikter samt betecknade honom i bref till Nyerup såsom »onekligen Sveriges hittills störste skald». Äfven utgifvandet af en annan skalds värk sysselsatte honom: det var Stiernhielms.

Till Hammarskölds mera nedtryckta sinnesstämning under hans senare år bidrogo i ej ringa mån de personliga trångmål, hvari han råkat i början af 1820-talet.

Anspråkslös i sina behof, hade han dragit sig fram på en ringa amanuenslön jämte räntan af en obetydlig förmögenhet, som han placerat i ett boktryckeri. Den, till hvilken han afhände detta, rymde emellertid sommaren 1821 ur landet, och Hammarsköld såg sig plötsligen förlustig sitt lilla kapital och därtill hotad med bysättning för borgensförbindelser, dem han ingått för rymmaren. Han säger själf i bref det vara den bedröfligaste period i hans lefnad, han hade förlorat sin forna glädtighet, hans hår grånade. Genom fränders och vänners bistånd räddades han väl ur den öfverhängande faran, men måste föra en hård och sträfsam kamp för tillvaron. Hans stora arbetsihärdighet, bl. a. såsom kanslist i ett riksdagsutskott (1823), aflägsnade dock så småningom det värsta betrycket.*

* Vemodsfullt skildrar han i bref till sin vän Molbech i Februari 1823 sin ställning och sitt uppgifvande af en illusion, som skingrat mången mulen stund i forna dagar: Den som icke, utan att beröfva sig och de sina det nödvändigaste, kan företaga en båtfärd till Drottningholm, den kan ej längre förespegla sig möjligheten att se hvad jag litligast önskat att se: Danmarks konungastad, och förbi är mitt forna glada hopp! Nåväl Transeat cum cæteris erroribus! — — För denna smärta har jag dock icke mer än ett medel, men Gudskelof det är osvikligt och det består i duktigt arbete.

Digitized by Google

I öfrigt ägnade Hammarsköld sina sista år hufvudsakligast åt filosofiska studier och författarskap. Utom sin ofvannämnda redogörelse för den svenska filosofiens historia, som anses vara hans bästa värk, utgaf han ett större, tre delars arbete öfver filosofiens allmänna historia, frukten af grundliga lärda studier. Ett arbete i allmän lärdomshistoria, som han förberedde, blef icke fullbordadt. Dessutom var han flitigt värksam såsom granskare i olika blad och tidskrifter (bl. a. Nya Extraposten 1819—21, Hermes 1821, Kometen 1825—27), alltjämt häfdande sin ståndpunkt med värme, talang och ett mångsidigt vetande.

Poesi idkade han endast föga, han erkände att »han aldrig af naturen varit ämnad till poet»; men en af hans vackraste dikter, den vemodsfulla *Skaldmöns besök*, i hvilken han för öfrigt biktar, att han gjort väl i att fly Parnassens klintar, tillhör dock hans senare år.

Hans hopp om att vinna någon befordran blef aldrig förvärkligadt. Karl Johan, som under hans betryck visat honom välvilja, hade 1822 lofvat honom den första lämpliga lediga plats. Men Hammarsköld kvarstannade till sin död i sin amanuensbefattning, visserligen från 1826 med K. Bibliotekarietitel, »som kostade honom lösen af en dyr fullmakt».

I Oktober månad 1827 hade Hammarsköld slutat sitt idoga lif. »Jag har, ehuru tolf års präst, aldrig sett någon dö med det lugn, som Hammarsköld», skref efter dödsfallet hans trofaste vän Dahlgren.

* * *

Palmblads senare värksamhet.

Palmblad åter — alltjämt värksam som publicist och kritiker — var den sammanhållande kraften i Upsalafosforismens och Upsalaultraismens litterära värld. Han fortfor, trots vidriga förhållanden, att utgifva *Svensk Litteraturtidning* till och med 1824. Länge voro, för att begagna hans egna ord i ett bref, »han och Hammarsköld de roddare, som med kort hvila nästan ensamme rodde fram Litteraturens pråm». På sista tiden föll arbetsbördan nästan uteslutande på honom.

Dessutom var han en af hufvudkrafterna i den märkliga »tidskrift för vetenskap och konst»: *Svea*, som börjat utgifvas 1818 af

Också har jag på denna senare tid varit flitigare än under någon föregående. Isynnerhet har min sorgliga belägenhet nästan uteslutande fäst mig vid det studium som i själfva värket är det högsta och förnämsta af alla, såsom uteslutande sysselsättande sig med det, som är oss egentligen och hufvudsakligast af nöden. Jag har också kraftigt erfarit den stora sanning, som ligger i utropet: Der Trübsal süsse Milch, Philosophie!»

Digitized by Google

G. V. Gumælius och som fortgick t. o. m. 1829 samt 1831—32. I denna tidskrift (hvilken Palmblad tillika med Atterbom redigerade åren 1825—29) offentliggjorde många landets främste författare, företrädesvis Upsaliensarne, vetenskapliga och samhälleliga uppsatser samt dikter. I politiskt afseende ansågs Svea vara organ för Upsala-ultraismen och angreps såsom sådan häftigt af Argus.

Palmblad offentliggjorde här bl. a. de geografiska uppsatser, som utgjorde förelöparne till det stora, värdefulla värk som han utgaf i 5 delar 1826—37 under titeln *Handbok i fysiska och politiska äldre och nyare geografien*, liksom han äfven utgaf en allmänt begagnad lärobok i detta ämne. Från sitt älsklingsfack geografien vände han sig dock till grekiska språket och litteraturen (i hvilket ämne han som ofvan nämndt blef professor 1835), till biografiskt skriftställeri och till politiken.

Han tolkade sålunda i en följd akademiska afhandlingar Sophokles' och Æschylus' tragedier.

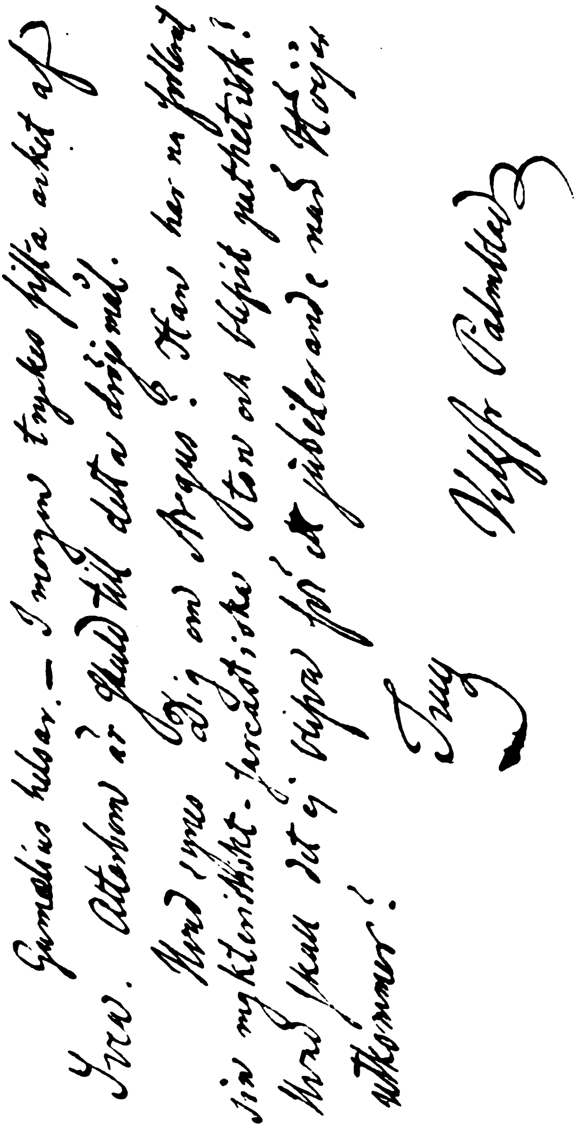

Autograf af V. F. Palmblad.

Vidare blef han en af de främste medarbetarne i det stora värket *Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige svenske män*, som började utkomma 1835, hvartill P. A. Sondén var den egentlige upphofsmannen och i hvilket bland andra medvärkade Abr. Cronholm, Per Wieselgren, J. Wahlström och A. T. Låstbom. Det är en ypperlig samling biografier, bland hvilka ett stort antal, och det flera af de bäst skrifna, äro af Palmblads hand.

Med lif och lust kastade sig Palmblad in i den politiska striden på 1830- och 1840-talen såsom en af den konservativa sidans yppersta pennor, energisk, hänsynslös, skarp, kvick och ihållig, redo att slå ett hårdt slag, men icke heller ömtålig för mothugg. Dels i broschyrer, dels i tidningarna Svenska Biet och Svenska Minerva förde han sin spetsiga penna mot liberalerna — som nu voro vida starkare än den tid han förde polemiken mot Argus. År 1847—51 utgaf han t. o. m. själf det dåvarande konservativa hufvudorganet *Tiden*, som aflöstes af Svenska tidningen.

Såsom litteraturkritiker meddelade han i Svenska litteraturföreningens tidning, i Mimer, i Frey en hel del uppsatser.

Äfven till en annan ungdomskärlek — den novellistiska — återvände han mot slutet af sitt lif, då han omarbetade sina ungdomsnoveller till romanen *Familjen Falkensvärd* och äfven författade en ny historisk roman, *Aurora Königsmark*.

Efter ett sällsynt arbetsamt lif i den svenska odlingens tjänst bortrycktes han i September 1852, ännu till det sista med ifver förande sin penna.

Efter miniatyr af Lemoine.

Om Atterbom i sin diktning var nyromantikens ypperste poetiske exponent på svensk botten, var åter hans trofaste Upsalavän, den praktiske, mångsidige Palmblad jämte Hammarsköld skolans mest typiske förkämpe på prosans område. Mindre filosofiskt anlagd än sina båda kamrater — och i grunden ett mera praktiskt än »spekulativt» gemyt — var Palmblad lifligt intresserad för historiska, geografiska, språkliga, samhälleliga ämnen och var i alla dessa afseenden en kraft af oskattbart värde. Det drag af intresse för olika lands och olika tidehvarfs odling, diktning och seder och speciellt för Asien, folkens vagga, som utmärker den tyska nyromantiken, ägde i Palmblad en representant hos oss. Ingen af de svenske nyromantikerne var så uthållig som han i försvaret af skolans politiska och samhälleliga åskådning. Och han gjorde det med en hurtighet och en käckhet, som å alla håll ingåfvo respekt för den lille professorn med kryckan.

Digitized by Google

Till kretsen af Upsalaromantikerne hörde ock Atterboms och Palmblads intime vän **Adolf Törneros** (f. 1794, professor i latin, † 1839), hvilken äger sin betydelse för svensk litteratur genom de efter hans död utgifna *Bref och dagboksanteckningar.* Dessa äro besläktade med det slags reflekterande litteratur, som i Tyskland kännetecknas som »Schöngeisterei». Det är en fint bildad, nobel, något sensitiv personlighets skildringar af landskapsstämningar, af egna själsstämningar och af Upsalalifvet i de umgängeskretsar, där den älskvärde, spirituelle, finkänslige ungkarlen var en omtyckt gäst. De äro hållna i en stundom något känslosam, stundom bizarr, gärna något siratligt sinnrik stil, hvilken är påvärkad af Jean Paul.

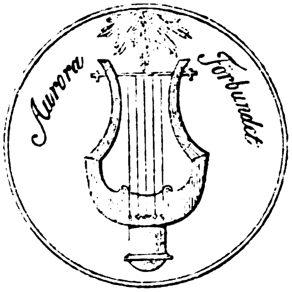

Aurora-förbundets sigill.

Digitized by Google

Geijers födelsehem.

Götiska förbundet. — Ling. — Geijer.

(Afzelius, Rääf och folkvisesamlandet. Gumælius.)

Den fosforistiska riktningen, som på svensk mark omplanterade den tyska nyromantikens idéer, utgjorde blott den ena af de stora hufvudströmningar, uti hvilka den nya tidens tankelif och skönhetskraf gåfvo sig uttryck. Sida vid sida med denna uppstod, som ofvan nämndes, den »götiska» rörelsen, romantisk äfven den och i åtskilligt besläktad med fosforismen. Den framgick ur det nyvaknande nationalmedvetandet, som uppenbarade sig under och efter krigstiden och som äfven vardt en viktig faktor i tidens litteratur. Bref och dikter från åren 1808—1811 vittna om den nedtryckta nationella stämningen, så väl som om de nyväckta nationella förhoppningarna. År 1808 sjunger Tegnér sin krigssång, år 1810 offentliggör Ling det första fragmentet af den fosterländska allegorien Gylfe, år 1811 skrifver Atterbom sitt Skaldarmal, diktar Geijer sina första sånger. Samma år stiftas götiska förbundet, vid hvilket namn man i vår litteraturhistoria plägar knyta den nationella nyväckelsen inom litteraturen.

Digitized by Google

Med hänsyn till den stora betydelse, som flere af detta förbunds ledamöter fingo för litteraturens utveckling, kan ock detta äga ett visst berättigande. Dock bör det betonas, att götiska förbundet, som ju hade allmänt fosterländska och icke uteslutande litterära syften, icke i samma mening som fosforismen bildade en skola, allra minst en vitter skola. Den uppbars icke af något gemensamt ästetiskt program; det var uteslutande det nationella syftet, som gaf detta förbund dess prägel, och skolan rymde inom sina led författare af mycket olika ästetisk läggning. I dess matrikel finner man Geijer, som stod fosforisterna ganska nära och t. o. m. var medarbetare i Poetisk kalender, och jämte honom Afzelius och Gumælius, hvilka likaledes närmade sig det fosforistiska lägret; men man finner vid sidan af dem Tegnér, som var fosforisternas svurne motståndare och som minst af allt skulle velat medvärka i deras organ, äfven om han ansåg dem kunna ha rätt i många principer; man finner där den enstörige, barske, knotige Ling, hvars diktning betecknats som gotomani, vid sidan af den veke Italiabeundraren Nicander och den elegante, efterborne gustavianen v. Beskow.

Götiska förbundets stiftande.

Redan i slutet af 1810 hade några unge män, mest värmländske akademikamrater, sammanträffat i Stockholm och bildat ett fosterländskt kotteri vid namn »göterne», som sammanträffade för att upplifva gamla minnen och utbyta nya tankar. Ur dessa första tillfälliga sammankomster bildades ett fastare förbund, som den 11 Februari 1811 under namn af götiska förbundet höll sin första stämma. Dess mest representative man var den 28-årige docenten i historia Erik Gustaf Geijer.

Jakob Adlerbeth.

Men dess sammanhållande länk, den som från början tog saken på allvar och som framställde den såsom en moraliskt patriotisk tanke var Jakob Adlerbeth, ende son af Gudmund Göran Adlerbeth och dennes frånskilda maka. Han förblef ock, för att tala med Geijer, förbundets »personliga princip».

De förste stamgöternes krets är för öfrigt föga litterär; med undantag för Geijer finna vi bland dessa notarier, kanslister, kammarförvandter och löjtnanter, mest tillhörande bruksägaresläkter från Värmland, icke något namn af blifvande litterär betydenhet.

Stiftelseurkunden framhäfver såsom förbundets ändamål att upplifva minnet af göternes bedrifter och att återvinna den kraftfulla redlighet, som var förfäderne egen. Genom främmande laster hade nationen underkufvats; den kunde endast räddas genom återförvärfvande af den ursprungliga nationalkaraktären, och det gällde därföre att upplifva den frihetsande, det mannamod och det redliga sinne, som utmärkte göterne. Såsom ett viktigt medel därtill måste förbundets medlemmar hafva all möda ospard att

Digitized by Google

genom forskningar i Nordens fornhäfder och sagor bereda en ljusare öfversikt af det tidehvarf, hvars enkla dygder de ville återställa; det vore oberäkneligt, huru mycket Sveriges vanmakt tilltagit från den tid, då man åt glömskan eller föraktet öfverlämnade vår fornålders häfder, hvilka innehöllo så mångfaldiga väckelser till fosterlandskärlek och hjältemod. Aldrig hade den svenska tapperheten utfört mera beundransvärda bragder än under Karl XII:s styrelse, och aldrig hade våra forntidslämningar sorgfälligare än då blifvit undersökta.

Det var alltså fornkunskapen och studiet af vår fornålders litterära skatter, som med en viss efterrudbeckiansk öfverskattning inom förbundet sattes främst såsom föremål för studier och bearbetningar. Hvad som ovilkorligen ålades förbundsbröderna — utom vissa manliga dygder — var således, alldeles i det föregående tidsskedets didaktiska stil, att forska i de gamle Göters sagor och häfder. Hvarje förbundsbroder skulle antaga namn efter en af den nordiska fornålderns märklige män, öfver hvilken han borde hålla ett inträdestal. Det fanns åtskilligt i detta förbunds stadgar och seder, som erinrar om det då ännu härskande hemliga ordensväsendet. Visserligen heter det i stiftelseurkunden, att förbundets yttre form borde vara skild från hvarje ordensinrättning, där under förbindelse af tystnad åt en inskränkt krets meddelades vissa kunskaper, och att denna snarare ville antyda, att frånvaron af allt hemlighetsmakeri skilde detta förbund från de andra ordenssällskapen i hufvudstaden. Men förbundet hade dock lånat vissa drag från dessa ordenssällskaps ceremonier. »Hej», ropar den ene göten den andre till och höjer sin »grip», såsom dryckeshornet kallas. Nu gäller det en skål, då går Bragebägaren — det gemensamma dryckeshornet — laget rundt. Och när stämmans allvarliga del är förbi, vandra bröderne flere hvarf kring samlingsrummet och sjunga: »Göterne fordomdags drucko ur horn!»

Svårligen skulle »stamgöterne» hafva lyckats utveckla samfundet till något mera än ett ganska vanligt ordenskotteri, om icke Geijer funnits i deras krets. Snart förenade de dock med sig meningsfränder af betydelse. Bland de först invalde voro de båda folkvisesamlarne Arvid August Afzelius (N:o 13) och Leonhard Fredr. Rääf (N:o 15). Såsom N:o 33 inskrefs Esaias Tegnér; vidare följde Per Henrik Ling, mer götisk än götiska förbundet, filosofen Biberg, politikern Hartmansdorff, botanikern Agardh, målarne Södermark, Hasselgren, Sandberg och Fahlcrantz, skulptören Byström, historikerne Bruzelius och J. H. Schröder, fornforskarne Sjöborg och Liljegren samt författarne Gumælius, Beskow och Nicander äfvensom tonsättaren Crusell. Äfven göten från den gustavianska tiden, Pehr Tham till Dagsnäs, möter man i matrikeln.

Bland alla dessa namn väger vid sidan af Geijers ett tungt: — det är Tegnérs.

Han inkallades i förbundet genom ett bref af den 1 November 1811. Han hade afböjt samvärkan med Upsalafosforisterne, men visade sig däremot benägen att inträda i Göternes krets, som till större delen bestod af hans egna lands-

Digitized by Google

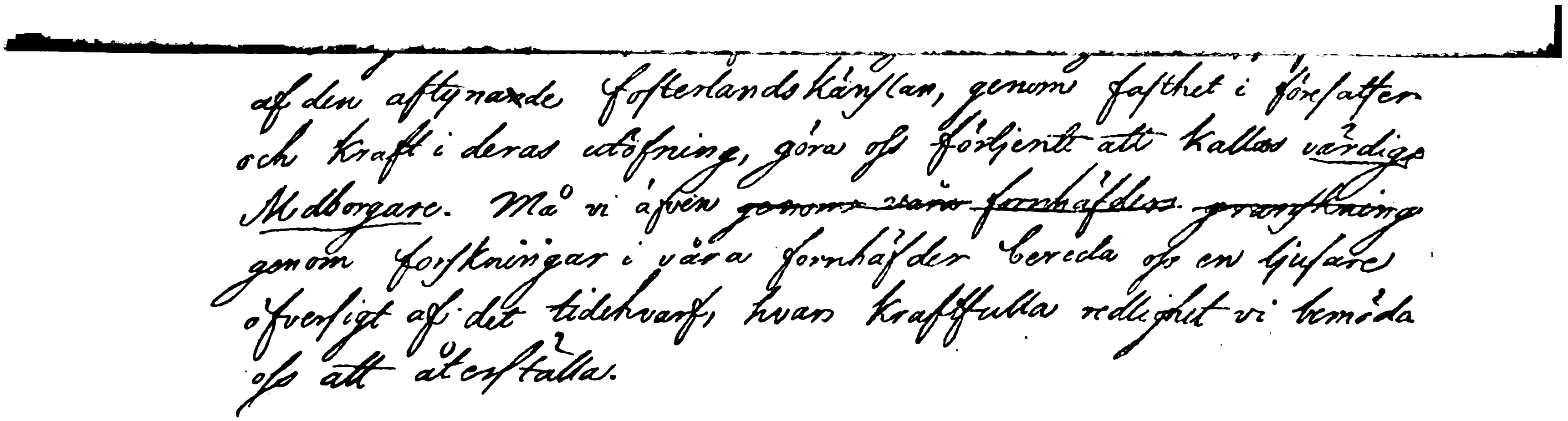
af den aftynande fosterlandskänslan, genom fasthet i försatser
och kraft i deras utöfning, göra oss förtjente att kallas värdige
Medborgare. Må vi äfven ~~genom våra fornhäfders~~ ~~granskning~~
genom forskningar i våra fornhäfder bereda oss en tjusare
öfversigt af det tidehvarf, hvars kraftfulla redlighet vi bemöda
oss att återställa.

Jakob Adlerbeths förslag till Götiska förbundets stiftelse.

(Ur Götiska förbundets arkiv i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien.)

I enlighet med det föregående, tror jag mig böra föreslå följande Grunder för det Göthiska förbundets sammansättning och verksamhet.

1. Bäre vårt sanfund namn af det Göthiska förbundet.

2. Vare dess förmål att upplifva Göthernes frihetsanda, manna mod, och redliga sinnelag; att omfatta forntidens kraft och samtidens upplysning.

3. Förbundets medlemmar vare genom jemlikhet, vänskap och aktning: broderligen förenade.

4. Hvar och en förbunds broder antage namn efter en af den Nordiska fornåldrens märkvärdiga män, om hvars öden och bedrifter han vid förbundets invigningsstämma, kort och kraftfullt erinre. Kännedom af Göthernes häfder blifve ett stort ämne för förbundsbrödernes forskningar.

5. Inom förbundet må ingen annorlunda än vid sitt Göthiska

Digitized by Google

män, Värmländingarna, och bland hvars medlemmar han räknade tvänne svågrar. Tegnér reserverade sig likväl genast mot ur-goticismen. Han fann idén om återlifvandet af forntidens nordiska minnen värkligen hög och patriotisk, men trodde det vara en ensidighet att vilja inskränka förbundets värksamhet därtill. Han trodde icke, att tiden kunde återföras till götiska tänkesätt, ty »den götiska anden hvilar i våra ättehögar och de stora döda kunna vi ej uppväcka. Nordiska mytologien med hvad därtill hörer är väsentligen en ganska kraftig och skarpt bestämd poetisk form, men ensidig är den likväl. Det är blott hjältesidan af lifvet. Kraft och själfständighet i konst och vetenskap, i handlingar och tänkesätt böra vi söka, men näppeligen i götiska former, på samma sätt, som vi aflagt fädernas svärd och brynjor utan att därföre vilja aflägga deras tapperhet».

Det var genom tidskriften *Iduna*, som götiska förbundet ställde sig i beröring med allmänheten och gaf en viktig insats i vårt lands andliga utveckling. Geijer var den, som den 25:te maj 1811 väckte förslag att utgifva denna tidskrift, hvilken utkom med 10 häften 1811—1824 (jämte ett sluthäfte långt senare). Den började såsom öfvervägande antikvarisk tidskrift, hvilket ock undertiteln »en skrift för den nordiska fornålderns älskare» angaf. Men den utvidgade sin värksamhet — äfven utanför de rent fornnordiska ämnena — öfver historiens, filosofiens och poesiens områden och vid fjärde häftet 1813 bortkastas undertiteln med följande motivering: »Iduna.»

»Då Iduna i betydlig mån haft att tacka sin poetiska del för den bevågenhet, hvarmed den blifvit emottagen, så har man trott sig böra svara mot allmänhetens önskan, om man gjorde den större frihet i val af skaldeämnen, som man hittills stundom stillatigande tillåtit sig för tidskriften, till en lag.»

Det var Tegnérs idé som härvid segrade.

Första häftet var författadt uteslutande af Geijer och innehöll en anmälan, åtta dikter, tre tolkningar af fornnordiska sånger samt en recension af Nyerups Edda. I anmälan förklaras syftet med Iduna och med förbundet. Det betonas, att hvarje folk lefver icke blott i det närvarande, utan äfven i sina minnen och det lefver genom dem. Hvarje generation fortplantar sig icke blott fysiskt utan äfven moraliskt, den fortgående traditionen utgör folkets oafbrutna medvetande om sig själf såsom nation. När ett folk blir odladt, blir denna tradition historia. Utan fornforskning emellertid ingen historia, det hade man insett under Sveriges storhetstid, men nu glömt.

Det mest betydelsefulla af innehållet i detta Idunas första häfte utgjorde de dikter, med hvilka Geijer debuterade som skald,• därvid öfverraskande äfven sina närmaste. Samtidigt med Tegnérs Svea invigde dessa kväden en nordisk renässans, det var skaldestycken som Vikingen, Manhem, Den siste skalden, Den siste kämpen.

Iduna mottogs till en början lika vänligt af båda de motsatta vittra lägren. Journalen hälsade sålunda det första häftet med mycket bifall; ehuru snart nog den akademiska riktningens män voro benägna att anse Iduna som blott en utgrening af »nya sekten» och Idunesarne samt och synnerligen såsom »Polyfe-

Digitized by Google

mister»*, senare iakttog Allmänna Journalen en viss förbehållsamhet gentemot Iduna, när den ej skämtade med den barbariska mytologien**. Atterbom uttalade sin glädje öfver att hans profetia i Skaldarmal om det nordiska lifvets återvändande till tanken och sången hade gått i fullbordan och att hans maning till svenska skalder icke skett förgäfves.

I de följande häftena offentliggjordes dikter, uppsatser öfver fosterländska ämnen i historia af Geijer och fornkunskap af Adlerbeth, Rääf o. a. samt öfversättningar från fornnordiska skalder. Afzelius offentliggjorde i Iduna Neckens polska med dess undersköna folkvismelodi; Ling skref en uppsats om gymnastiken och — märkligast af allt — åttonde och nionde häftena 1820—22 bringa de första sångerna af *Frithiofs Saga.*

Göterne och den bildande konsten.

På ett med litteraturen närsläktadt område — den bildande konsten — utöfvade likaledes den götiska rörelsen en nyväckelse.

Såsom förut är omtaladt, hade på uppdrag af sällskapet för konststudium, hvars ledande män voro målaren J. G. Sandberg, John Breda samt bildhuggaren Fogelberg, Hammarsköld hållit konsthistoriska föredrag. På samma sällskaps uppmaning höll Ling en serie föreläsningar öfver de nordiska myternas användande i skön konst, hvarvid han ifrigt agiterade för denna sin älsklingsidé och bland annat vann Fogelberg för denna uppfattning. Det var ock antagligen på grund af väckelse från Ling, som en onämnd person (envoyén Silfverhielm) år 1817 tillställde Götiska förbundet 50 dukater att användas såsom belöning och uppmuntran för dem bland Sveriges och Norges konstnärer, som ur den nordiska mytologien hämtade ämnen för sina framställningar i bildande konst. Emellertid hade Geijer blifvit något tvehågsen, om man icke vore på väg att skatta åt en allt för långt gången götiskhet och han hade därför (före utställningen) till förbundet inlämnat *några betraktelser i afseende på de nordiska myternas användande i skön konst,* som senare intogos i Iduna, och i hvilka han varnade mot öfverdrifter och uttalade sina tvifvelsmål.

Ling, som ansåg blotta ifrågasättandet af de nordiska myternas lämplighet för konst såsom en förnekelse af det heligaste, utträdde i December 1817 ur förbundet.

Täflan om de fornnordiska ämnena hade emellertid sin gång och de oppositionella götiska expositionerna år 1818 väckte ganska mycket uppseende; i synnerhet rönte Fogelbergs gudabilder (ej fullt desamma som nu finnas i Nationalmuseum) den unga tidens bifall.

Göternes politik.

Götiska förbundet var emellertid icke blott litterärt och konstnärligt, utan också samhälleligt intresseradt. Dess ledamöter voro framför allt **patrioter**, dock i annan mening än den gustavianska tidens.

Ur denna synpunkt var det dem väl knappast till lags, att en fransman blef Sveriges konung, men hans bedrifter framkallade dock deras sånger. Geijer

* Wallins ord till Tegnér Juni 1812.

** Exempelvis i en rolig dikt »Mytologierna eller gudatvisten» (af Stjernstolpe), som fick svar från det götiska lägret.

Digitized by Google

skref sin »Skål» och »Den 3 Juni 1814» och Tegnér firade föreningen med Norge genom dikten »Nore», hvars tendens dock var mindre »storsvensk», än landets och särskildt götiska förbundets opinion i allmänhet kräfde.

I den inre politiken hyllade flertalet göter den konservativa, att icke säga reaktionära riktningen. En af dess främsta krafter, Hartmansdorff, spelade en stor roll bland riddarhusets konservativa; en annan, Rääf, vardt reaktionens karrikatyr, en politisk Kettil Okristen, och i Geijer ägde »Upsalaultraismen» sin främsta kraft ända till hans affall 1838.

Af vetenskaperna var gifvetvis arkeologien den företrädesvis af förbundet omhuldade och den, som genom dess värksamhet fick nytt lif. Fornforskning.

En del göter drefvo det härvid till öfverdrifter, snarlika Rudbeckianismens. Geijer betecknar ock Jakob Adlerbeth såsom en hemlig Rudbeckian, hvilken ej utan yttersta prut ville afstå något vare sig i längd, bredd, höjd eller djup af de i den svenska ärofulla fornålderns namn gjorda anspråken; inom vissa götiska kretsar kom Geijer i antikvariskt hänseende »i lukt af kätteri» genom sin kritiska hållning till de äldre sagohäfderna: om Fornjotiska och Ynglingaätterna.

Onekligen innebar goticismen i sig en fara för ensidighet, som Tegnér från början insåg och som äfven klarnade för Geijer. Dess grundtanke: beundran för den nordiska forntidens lif, seder, tänkesätt, sagor kunde i poetiskt och konstnärligt afseende lätt medföra öfverdrifter och enformighet i den vittra och konstnärliga produktionen, liksom det gifvetvis icke i längden kunde visa sig värkställbart att lägga fornnordiskt tänkesätt till grund för modern svensk bildning eller samhällsutveckling. Men det ädla i götiska förbundets afsikter och ansatser, dess värderika impulser hafva varit af stor betydelse för svensk odling i seklets andra och tredje årtionden. Vid midten af 1820-talet började förbundets värksamhet afstanna. Men då hade dess båda främsta stödjepelare: Geijer i *Svea Rikes Häfder* och Tegnér i *Frithiofs Saga* på samma gång nått höjdpunkten af förbundets syfte och gått utanför dess ensidiga råmärken. Fornforskarne inom förbundet fingo sin värksamhet i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademiens nyvaknande arbete. Väl sökte JakobA dlerbeth alltjämt sammankalla förbundets stämmor, men de ägde alltmera sällan rum och besöktes alltmera fåtaligt. Han måste 1833 med ledsnad gifva vika för uppmaningen att låta förbundets värksamhet ligga nere, intill dess förändrade omständigheter kunde påkalla dess förnyelse. Upplösa det ville han icke. »Förbundet upphör ej; men det hvilar.» Först efter hans död 1844 läto tolf af de kvarlefvande göterne hans älskade förbund högtidligen följa honom i Goticismens betydelse.

Digitized by Google

grafven. En af de mest götiske, L. F. Rääf, ristade ock Adlerbeths minnesruna.

* * *

Urtypen för götiskheten var

Per Henrik Ling.

Ling. Han var, har det sagts, »ett götiskt förbund för sig». Han intar ock inom förbundet en särskild ställning. Sitt förnämsta rykte har han ju vunnit såsom den svenska gymnastikens fader och denna hans gärning lefver än. Detta kan blott i ringa mån sägas om hans vittra författareskap. På bokhyllan stå hans digra skrifter mestadels bortglömda, och hans dröm, att de skulle varda den svenska ungdomens och folkets läsning, har ej gått i fullbordan. Men historiskt har han stor betydelse. Han är en af de främste i den nordiska renässansen, och ej minst beaktansvärdt är, att det var han, som bragte den nordiskt romantiska gnistan från Steffens' och Adam Oehlenschlägers land till den stad, där Esaias Tegnér bodde.

Ungdom. Ling var prästson från Ljunga församling i Småland och född 1776. Vid fyra år blef han faderlös, tidigt äfven moderlös. Hans styffar ledde hans uppfostran, som lär hafva varit sträng, och tidigt grundlades i hans natur det drag af slutenhet och kärfhet, som sedan vardt en framträdande karaktärsegendomlighet hos honom. Han kom till Växiö gymnasium, men lämnade detta läroverk ej fullt frivilligt år 1792 på grund af ett pojkstreck mot några lärare: han ville icke underkasta sig den härför ådömda agan, utan öfvergaf lärosätet, hvarifrån han dock erhöll ett betyg, på hvilket han kunde inskrifvas vid Lunds universitet. Här vistades han år 1793, men lämnade Lund redan 1794. Om det följande årtiondet i hans lif, från hans 18:de till hans 28:de år, har icke utan hans egen förskyllan utspunnits en något fantastisk ungdomsroman, som dock icke torde hafva mycket fotfäste i värklighetens värld. Efter någon tids vistelse i Upsala, Stockholm samt utlandet kom han 1799 till Köpenhamn, där han stannade i fem år, till 1804, för språkstudier, lifnärande sig såsom språklärare. Af språkligt intresse började han ock studera den danska litteraturen. Evald hade i sin ett tjugutal år förut skrifna dram Balders död infört fornnordiska gudar. Härigenom riktades Lings intresse åt detta håll; han lärde genom Rasmus Nyerup och dennes krets känna den gamla nordiska litteraturen. Men äfven med tysk poesi blef han förtrogen: Klopstocks »Bardieten» och möjligen andra tyska »barder» af Ossiansskolan hafva lämnat spår efter sig; med Gœthes och Schillers verk gjorde han ock bekantskap, och den sedermera så bålstore Asaskalden var vid denna tid något af en melankoliskt svärmande Werther. Så kom år 1802 den norskfödde filosofen Henrik Steffens tillbaka till Danmark från Tyskland, där han insupit de nyromantiska idéerna i tänkande och diktning. Han blef nu dessa idéers ifrige målsman på dansk botten, han vann för dem den begåfvade unge skalden Adam Oehlenschläger, hvars poetiska ge-

Digitized by Google

Efter litografi af J. Cardon.

Digitized by Google

Digitized by Google

nombrottsdikt »Guldhornene» är tillkommen efter ett väckande samtal med Steffens. Denne höll vid samma tid några lysande föreläsningar å »Ehlers' kollegium», i hvilka han riktade hvassa angrepp på den föregående tidens rationalism och dennas banérförare, på tidens modeförfattare och vittra smak. Han prisade till gengäld Spinoza och Schelling, Goethe och Shakspere, som pekade hän på det innersta, det gudomliga i människan, genom hvilket enhvar vore förenad med det stora hela, och han gaf en utveckling af naturfilosofiens problem. Korteligen, han förde under mycken smälek nya idéers talan, skylldes ömsom för ateism, ömsom för katolicism, gick miste om en professorsplats, men vann beundran af stora skaror, som flockades kring hans kateder. Bland denna ungdom satt icke blott den 23-årige Adam Oehlenschläger, utan ock den 26-årige Per Henrik Ling. Steffens och Oehlenschläger.

Ling blef en varm beundrare af Steffens liksom ock af Oehlenschläger, med hvilken han knöt personlig bekantskap. Han började nu själf pröfva sina krafter såsom författare på olika språk; bl. a. utgaf han ett lustspel på danska, och fattade t. o. m. beslut att behandla hela Sveriges historia i en följd af dramer. Ett af dessa: »*Eylif den götiske*», författades redan i Köpenhamn. Ämnet är gripet ur de gamla konungasagorna och skildrar en bohuslänsk höfding, som icke vill underkasta sig Olof den heliges välde och därför mördas af höfdingen för dennes lifvakt. Stycket är skrifvet på alexandriner och står ännu i mångt och mycket kvar på den linie, som betecknas af Dalins Brynhilda, Leopolds Oden och Adlerbeths Ingjald Illråda, hvilka ju ock behandla fornnordiska ämnen. Götiskt klingar anslaget: Förstlingsförsök.

»Ja, kämpar! Göthens mod och Göthens tro jag känner,
Hans tunga och hans arm mig aldrig svikit än.»

Och hvarje akt slutar med en sång ur Nials saga eller Lodbrokskvädet, som egendomligt bryter af mot alexandrinen. Osäkert är likväl, om dessa sånger icke äro senare tillagda strax före styckets utgifvande från trycket, hvilket först skedde 1814. I Köpenhamn gjorde Ling äfven sina lärospån i fäktning — under ledning af ett par franska emigranter — och i gymnastik; han började redan nu betrakta gymnastiken ej blott som ett styrkemedel för hälsan utan ock med Basedow såsom ett uppfostringsmedel: en konst af högre betydelse, åt hvilken han ville ge vetenskaplig grund efter matematiska och anatomiska regler.

Gymnastiken var det äfven, som slutligen drog honom öfver till hemlandet. Han hade i början af sin vistelse i Köpenhamn erhållit penningar hemifrån och t. o. m. lefvat en smula öfverdådigt, men under de senare åren hade det blifvit allt knappare, han lär tidtals lidit värklig nöd i den lilla vindskammare, där han nu hade sin bostad. Många gånger talade han om, att han skulle återvända till Sverige; på höstarne hette det »nästa vår», på vårarne »nästa höst», men då han 1804 erfor, att en gammal 87-årig fäktmästare i Lund ej längre kunde fungera, for han ditöfver, sökte tjänsten och blef följande år dess ordinarie innehafvare. I Lund funnos väl få, som erinrade sig den unge småländingen, hvilken ett tiotal år tidigare vistats där, eller igenkände honom i den sällsamme fäktmästaren, som började syssla med ett nytt gymnastiskt system och dess emellan drogs till poesiens rymder. — Ling utkastade 1804 planen till ett sexaktsdrama *Engelbrekt Engelbrektson* (som dock först utkom 1819), då och då offentliggjorde han något vemodsfullt litet lyriskt poem i Lunds Veckoblad, men af den storvulna tonen märker man här föga eller intet. Ling i Lund.

Digitized by Google

Ling och Tegnér. Lings vistelse i Lund varade från 1804—1813. Under denna tid kom han i nära beröring med den sex år yngre Tegnér. De öfvade utan tvifvel på hvarandra ett ömsesidigt inflytande. Ling kom till Tegnér med fosterlandskänslans hela entusiasm, med nyväckelsen från Steffens' kateder oeh Oehlenschlägers skaldekammare. Talet om de gamle nordbornas diktning, om den danska litteraturen, om de nya tankar, som där tagit växt, var ej utan invärkan på Tegnér, som satte värde på Lings karaktär — »han är med sina små besynnerligheter en i botten redlig man med ett hufvud fullt af kraft och låga» — och äfven beundrade hans poetiska gåfva, fastän han fann, att bristen på klassisk och modern bildning medfört en viss råhet i formen, hvilken var den klassiskt bildade Tegnér vidrig. Lings retliga lynne söndrade dem ofta, och det fördes dem emellan många litterära meningsstrider, men Ling mottog ock gärna af Tegnér rättelser och kritiker, något som eljes icke var hans sak.* En annan Lundabo, med hvilken Ling knöt nära vänskap, var Agardh, som förmedlade förbindelsen mellan honom och Hammarsköld. I Lyceum, Läsning i hvarjehanda, ja t. o. m. i Poetisk kalender (det sista dock mot Lings vilja) förekommo 1810—1811 bidrag af hans hand. Ling ville emellertid icke deltaga i något litterärt partiväsen och önskade egentligen därför endast sina bidrag införda i det neutrala »Kärleken.» Lyceum. Bland dessa dikter tillhör allegorien *Kärleken* hvad Ling senare kallade sina »svärmande dagar».

Det är en idyllisk dikt om herden Hermans och herdinnan Emmas kärlek, där såsom allegoriska personligheter uppträda representanter för sinnena, förnuftet, flyktigheten, rikedomen, svartsjukan och de husliga dygderna. Hermans öde blir olyckligt, emedan han — som visserligen icke frestats af flyktigheten och rikedomen — druckit ofärd ur svartsjukans trollhorn. I denna allegori hade Ling inlagt en kärlekssång, som blef den mest populära af alla hans dikter och som på sin tid var alla älskande och svärmiska hjärtans förtjusning. Den urkraftige Ling, den mest »järnhaltige» af alla våra skalder, vann först gehör med den veka idylliska kärlekssången:

»Stunden bortilar;
Men icke min smärta!
Lunden han hvilar;
Men icke mitt hjärta!
O, Emma! din vän,
Skall han vänta dig än?»

* Det uppgifves, att Ling och Tegnér samt dennes lärare professor And. Lidbeck skulle ha sammanträffat på bestämda dagar och uppläst för hvarandra sina dikter. Lidbeck, liksom då ännu äfven Tegnér, var sträng akademist och ogillade de nordiska myternas användande i poesien i st. för de grekiska gudomligheterna. Så småningom väcktes Tegnérs håg för de nordiska bilderna och myterna. Ett skämt af Ling med Lidbecks »poetiska blindhet» lärer ha sprängt den lilla litterära föreningen.

Digitized by Google

En annan allegori *Pilgrimen* samt en ballad *Skön Anna* få väl ock räknas till ett äldre, mera »svärmiskt» skede i Lings diktning.

Men samtidigt härmed offentliggjorde han det första profvet af sin urnordiska diktning. Det var sången *Gylfe*, meddelad i Lyceum 1810. Allegoriskt behandlas här skilsmässan mellan Sverige och Finland. »Gylfe.»

Den tappre Gylfe (Sverige) sitter pansarklädd på ättehögen, där han mörk och tårögd lik den töckniga vinternatt suckar så djupt. Då »ryta» hans kämpar:

»Till strid! Till strid
Här tråna ju dina modige män!
Upp, än är det tid
Att vinna den röfvade Aura igen.»

Men Gylfe ryter vild som fjällstormen till svar:

»Nej, evigt hon är från mitt famntag skild
I den mäktiga röfvarens hand.»

Men så »ryta» åter alla kämparne:

»Ännu den begråtna älskar dig ju?
Till kamp, till hämnd, vår drott, vår far.
Hvi töfvar du?
Hur mången gång i forntidens dar
Du henne från våldsmannen slitit har,
Upp, gör det ännu!»

Detta stycke var med andra ord en ur smärtan öfver Finlands förlust framsprungen revanchesång af ett käckt kynne, dels minnande om fornnordiska, dels om Ossianska toner. I Phosphoros uttalade sig Atterbom med mycken entusiasm om denna dikt, i hvilken han finner »svensk nationlighet eller med en liten omskrifning fosterlandskärlek, frihetsnit, ärelust, hjältekraft». Som stämningsbild ägde den ett obestridligt poetiskt värde, men olyckligtvis grep sig Ling snart an med att utföra ämnet i större mått till ett epos, som skulle skildra samtidens historia under masken af forntidens mytiska namn.

Till en början skulle den blifva fyra sånger och skildra Finlands förlust samt dess framtida återeröfring. Emellertid växte dikten alltjämt och skulle nu varda en allegorisk framställning af Sveriges öden 1808—1814. I slutet af 1811 voro fem sånger fullbordade, hvilka utgåfvos såsom en första afdelning 1812. Senare omarbetades denna afdelning och tillökades med ytterligare två, hvarefter dikten utkom i 15 sånger 1814.

Äfven då var den likväl ej fullbordad. En fjärde afdelning, framtidsvyn, var tillämnad. Långt senare var Ling sysselsatt med att sammandraga dikten, men i denna form utkom den icke.*

* I k. Biblioteket finnes ett exemplar af Gylfe med strykningar och ändringar af Lings hand samt följande kostliga påskrift: »Jag har sammansnyrpt Gylfe så mycket jag nu mera förmått. Det är med allegorien som med epigrammet och jag använder

Digitized by Google

I första afdelningen (1812) skildras, huru som Gylfe till Lokes stora glädje genom det smycke han bär, och som söderns dvärgar smidt, är förvekligad; hurusom han utsättes för angrepp från Jotunadrotten, hvilken — äggad af Loke — söker röfva Gylfes älskade, den sköna och trogna Aura. Gylfe, som förlitar sig på sin unge okloke jarl (Gustaf Adolf), kan ej i tid komma till hjälp, förgäfves kämpar Aura tappert och segrar vid Sikajoki, Ny Karleby och Lappajoki, men vid Mustasaari trädfagra stad blir Gylfe slagen och får återvända utan att ha återsett Aura. Här slutar första afdelningen. I fortsättningen följas historiens tilldragelser omväxlande med diktade. Så vägrar Gylfe att följa Eirs råd och aflägga smycket, hvilket är orsaken till hans svaghet. Hans hittillsvarande »yrande jarl» afsättes, en ny jarl väljes och äfven en efterträdare till honom, god som Balder (Karl August); efter dennes olyckliga död koras den store jarlen från Valland (Bernadotte), som lofvar att förena Gylfe med Nore o. s. v. Bland de uppträdande personerna äro Gylfes hofkämpar, i hvilka Sveriges olika landskap äro personifierade.

Det hela bildar den mest egendomliga blandning af samtida värklighet, mytiska beståndsdelar och skaldens fria poetiska uppfinningar. Ling själf, som antog, att alla myter på detta sätt uppkommit, lefde i den förhoppning, att arbetet skulle kunna läsas såsom en »folksaga», så att läsaren under uppfattandet af själfva händelserna glömde allegorien. Men detta var ett fåfängt hopp. Såsom helhet är Gylfe misslyckad, och det beror just på planen. Att allegorisera ett lands öden må kunna ske, när det gäller stora drag, men så snart allegorien skall föras ut i enskildheter samt dagens händelser i förklädd form indragas i dikten, förflyktigas poesien och man äfventyrar att falla från det sublima ner i det platta.

Stundom lyckas dock Ling framkalla poetisk stämning genom vackra naturskildringar, såsom t. ex. den hvilken börjar fjärde sången:

»Men ännu vindens krympande köld
Försilfrade skyklippans vägg,
Och ännu satt Svalin, den skrumpne dvärg,
Med sitt rimfrostglittrande skägg,
Med blod utan värme, med ben utan märg,
Han satt på sin islupna klippestol
Och ännu han höll sin skuggande sköld
För vårens kärligt leende sol.»

Äfven förekomma förträffliga yttre karaktäristiker af de uppträdande figurerna, af Gylfe och dennes hofkämpar, af vissa bland Valhallskämparne, liksom Ling anslår lyriska strängar af fager klang, t. ex, böljornas, strömmarnas

---

här det impromptu, som den snillrike Wessel skref en gång: Naar Skjæmtet drives alt for vidt, da blifver det omsider lidt — tyndt. Så har det också gått med min »Gylfe». Den blef en Skrymner och således icke någon Thor. I stället för en ärlig Svensk blef den en storpratig tidningsredaktör.»

Digitized by Google

och vindarnes »systersånger» i skaldestyckets 11:e sång; hans fantasis djärfva flykt griper ej sällan läsaren, men esomoftast ryckes denne till gengäld ur den poetiska illusionen, dels genom groteskt osköna skildringar*, dels genom rent prosaiska anspelningar på dagens händelser. Därtill kommer den egendomliga blandningen af nordiska myter och kristendom, icke så litet erinrande om sammanblandningen af katolicism och olympiska gudar i Camoens' Os Lusiadas. Ett skäl för allegorien kunde ha varit, att det politiska syftet tarfvade denna omklädnad för att tolereras. Det gick ock 1812 ett rykte, att dikten af hänsyn till Ryssland skulle förbjudas.

Vännerna af Lings sångmö hade emotsett hans Gylfe med stora förhoppningar. Agardh hade bebådat för sina Stockholmsvänner, att den blefve »oändligt skön». Men förväntningarne blefvo i ej ringa mån svikna. Mildast dömde Tegnér och Hammarsköld. Den förre fann den »med alla dess bristfälligheter dock vara ett bland de märkvärdigaste fenomenen i vår nyare vitterhet», och han nämner i minnesdikten öfver brodern Elof, »Gylfes bard, en mäktig flod som brusar mellan Nordens berg». Hammarsköld var en varm beundrare af Ling. Han kunde visserligen medgifva det berättigade i Molbechs ord, att han hade »mycken poesi, men ingen konst», men han trodde dock, att skulle ett epos som det homeriska lefva på en nations läppar, borde det ske genom en sådan behandling som Ling valt, om han än icke hade nog öfvad hand för själfva utförandet. Hammarsköld tilltrodde sig kunna bevisa så klart, som man bevisar en proposition ur Euclides, att trots hvad som vore att invända mot enskilda ställen af 1812 års Gylfe, man hade skäl att vara nöjd med det hela. (Bref till Molbech.) Och hans anmälan af diktens första afdelning i Svensk Litteraturtidning är, trots dess framhäfvande af bristerna (möjligen tillagdt af Atterbom), i hög grad erkännande. Men då han senare ville ägna arbetets andra afdelning af 1814 en ny berömmande kritik, afvisades denna af Palmblad, som skref en ganska skarp granskning i Litt. Tidn. 1815. Upsalafosforisterna, särskildt Atterbom, voro i det hela taget mycket missbelåtna med Ling, och i Phosphorosepilogen heter det med tydlig syftning på denne:

»Ty hjärtats språk till tolk ej väljer luren,
Fast ej det skyr för svärd och kämpars bång.»**

Geijer, som ursprungligen lofvat recensera Gylfe i Iduna och som hade intresserat sig för några fragment dem han fått höra uppläsas, fann sedan, att dikten var »ett ofantligt poetiskt misstag, genomdrifvet med ohjälplig hårdnackenhet», och detta torde, alla lyckade enskildheter till trots, blifva slutomdömet om Gylfe.

Samtidigt med sitt stora epos arbetade Ling inom dramatiken. »Agne.» Sommaren 1812 hade han *Agne* färdig. Detta skådespel, delvis

* T. ex. Auka Thors fysionomi:

»Den rynkade pannan nog liknas må
Vid ett skrofligt berg med snårskog på,
Hans insjunkna ögon ej stora voro,
Men blixtrar därur som norrsken foro;
Vid munnen, hög som en skogväxt vik,
Stod den buktiga näsan, en bergås lik.»

** Till Gylfes beundrare hörde åter Almqvist.

Digitized by Google

inspireradt af Oehlenschläger, delvis byggande på de äldre smaklagarna — de tre enheterna äro t. ex. iakttagna och flere motiv erinra om fransk tragik — är tvifvelsutan Lings bästa drama, ehuru äfven det lider af samma fel som hans öfriga: brist på sinne för djupare tragik.

Ling har upptagit den gamla ynglingasagan om Agne, Sveakonungen, som dödade en finsk höfding Froste, hvars dotter Skjalf och son Logi han förde med sig som fångar till Sverige, hvarvid han ville tvinga Skjalf att blifva hans maka, men blef strypt af henne i den guldkedja han gifvit henne. Detta ämne, som något erinrar om den bekanta Alboinsägnen, är af Ling behandladt i den antika ödestragediens stil. Det formligen vimlar af spådomar; nornornas trådar skymta ständigt fram i väfnaden. Ling vidtager i öfrigt den ändring i motivet, att Skjalf ursprungligen icke vet, att hon är Frostes dotter och Logis syster; men då hon det får veta, mottar hon af brodern uppdraget att döda faderns baneman, dock först efter svåra strider, enär hon älskar Agnes son Alarik. Hon far icke heller, såsom i sagan, efter dråpet triumferande tillbaka till Finland, utan faller offer för broderns svärd, då denne tror, att hon ej velat hämnas deras faders baneman, utan blifvit hans brud. I Agnes och Alariks, faderns och sonens rivalitet om Skjalfs kärlek finnas drag, som erinra om Schillers Don Carlos. Stycket behärskas af en sträng fatalism och de handlande personernas motiv äro icke alltid lätta att reda.

Agne är i formellt afseende otvifvelaktigt Lings mest fulländade arbete. Särskildt må framhållas körerna, hvilkas bärare spela en roll med i skådespelet ungefär som i den antika tragedien. Exempelvis denna kör:

»Hvad båtar att kvida?
Hell den som får strida,
Tills krafterna domna!
Hell den som får somna
Bland blixtrande svärden!

Valkyrior hulda,
Du Rota och Skulda!
På blodiga hästen
Tag svärdfallna gästen
Bland blixtrande svärden.

Rid, rid till Valhalla
Med dem som nu falla;
Godt är att gästa
Hos Oden den bästa,
Den rikaste värden.»

Så må ock som prof på diktionen hänvisas till Alariks storslagna monolog i början af fjärde akten.

Ling i Stockholm.

Kort efter utgifvandet af Agne lämnade Ling Lund och bosatte sig i hufvudstaden, där han 1813 erhöll befattning såsom fäktmästare på Karlberg och snart, dock icke utan svåra strider och misshälligheter, bröt sig en ny bana såsom reformator på gymnastikens område.

Nu tog han ock inträde i götiska förbundet samt värkade såsom föreläsare för de nordiska myternas användande i den bildande konsten med anslut-

Digitized by Google

ning till en rörelse, som framträdt i Tyskland (Württemberg) och Danmark. År 1815 rönte Ling — till sin egen öfverraskning — den uppmuntran att af Svenska akademien erhålla Lundbladska priset, visserligen under reservation med hänsyn till »korrektheten i uttryck och versifikation», men med erkännande af snillet, bildningsgåfvan och uppfinningen.

Och själf tviflade han icke om sin kallelse. Han drömde om att kunna skänka nordens ungdom dess nationalepos, att blifva dess Homeros, kanske ock dess Shakspere. Ty han hade ett episkt poem och ett antal tragedier på stapeln. Väldiga voro ansatserna. Närmast riktades de på ett stort epos, *Asarne*, hvaraf han uppläste enstaka sånger i Götiska förbundet och hvars första del, sju sånger, utkom 1816. Först år 1833 förelåg det fullbordadt i 30 sånger. »Asarne.»

Det är en väldig epopé, ej utan släktskap med den pseudoklassiska stilen; skalden vill gifva en episk skildring af fädernas gudalära och tillika af Nordens urhäfd, af Sveriges, Norges, Danmarks och Finlands urkolonisation, med begagnande af Eddorna, Sturleson och Saxo, hvilka källor han så till sägandes ville sammansmälta i sin dikt till full inbördes öfverensstämmelse, på samma gång han sökte genomföra en parallel mellan karaktärer i den gudomliga världen och de gudomliga asarnes afbilder och ställföreträdare här på jorden (Oden och Asa Oden, Auka Thor och Asa Thor, Balder och Asa Balder o. s. v.), hvartill kommer, att Ling äfven har inväft anspelningar på kristendomen, till hvilken Asaläran från hedendomen bildar »en hemlig föreningslänk». Trots diktens oerhörda omfång — det är väl Svenska litteraturens omfångsrikaste dikt — är ämnet allt för sammanpressadt, för litet episkt utveckladt. Planen är icke tillräckligt klar eller enhetlig, och karaktärsteckningen föga individualiserande. I Gylfe var det hufvudsakligen den rena kroppskraften, som besjöngs, ofta med förkärlek för dess råhet: hjältarne blefvo där oerhörda vidunder, som dessutom aldrig talade, utan alltid röto. Hjälteskepnaderna i Asarna äro vida mildare, mera ädelmodiga, stundom t. o. m. känslosamma, men de äro samtliga tämligen enformigt lika, alla skapade efter Lings egen afbild; så äro ock alla representanter för kvinnokönet liksom danade efter en modell utan nyansering.

Man har liknat Asarne vid en stor episk öken, rik på majestät, men enformig. Dock möter man esomoftast i denna öken oaser med källsprång af äkta poesi. Det är lyrikern Ling, som bjuder dessa. Ty Ling är i grund och botten en lyrisk natur, rik på inspiration, hos hvilken ej sällan uppenbarar sig en pindariskt djärf lyftning; hans diktion blir då ock mjukare, mildare, mera flytande. Då kan på hans egen poesi lämpas orden ur Asarne, att »snödrifvan smälter för vårstormen». Då porlar den fram i fagra dikter.

Sådana äro bland annat det präktiga ungdomskvädet till »Strömkarlaslag», Fylgjornas krigskörer med spörsmålen »Hvad är lif? Hvad är frid»; Asa Odens hymn till Valhall om Nordens skönhet. »Härliga Valhall, din bild redan på

iorden jag ser», Brages sång till fädernehemmet och många flere. Ofta lägger Ling ådaga en märklig förmåga att i lättflytande verser berätta händelserna eller skildra de yttre uppenbarelserna, t. ex. den badande prinsessan Hejdi, Asarnes offerfest, en midsommarnatt i norden o. d.

Ling erkände själf djärfheten af sitt företag, men hade, sade han, följt sitt eget skaplynne och ville hellre som urjätten Ymer af gudarne nedstörtas i den allslukande rymden än som en berusad Fjollner drunkna i mjödkarets söta, stormfria vågor.

Dramer. På det dramatiska området fullföljde Ling också en hel del planer: *Riksdagen 1527*, ett arbete, som utkom till jubelfesten 1817, *Den heliga Birgitta* (1818), med en vacker inledande pilgrimskör, *Engelbrekt Engelbrektson* (1819), *Ingjald Illråda* och *Ivar Vidfamne* (1824), där en monolog af sann dramatisk karaktär förekommer, *Styrbjörn Starke* (1824), *Visburs söner* (1824), *Blotsven* (1824), allt numera förgätna arbeten, i hvilka man, liksom i den tragedi, som läses högt i Paillerons »Tråkigt Sällskap», nog kan påträffa »några vackra verser», men hvilka såsom helheter äro svaga och genomgående sakna dramatisk handling.

Ling utgaf år 1819 en framställning af *Eddornas sinnebildsläror för olärde*, naturligtvis präglad af hans egendomliga uppfattning af myten och där han, för att begagna Geijers ord, »predikade sig själfvan».

Tirfing. År 1835 tog han inträde i Svenska akademien med ett förträffligt tal öfver sin företrädare A. F. Sköldebrand. Kort därefter utgaf han ett nytt epos, en romantisk dikt i tio sånger, *Tirfing*, tillägnad Tegnér. Denna dikt, som behandlar sagan om Hjalmar och Ingeborg, är tydligen föranledd af Frithiofs saga och liksom denna delad i romanser. Den röjer i sin stämning mycken släktskap med Ossiansdikten, hvilken nog i allmänhet ganska starkt påvärkat Ling, ej minst i blandningen af den fornåldriga kämpakraften och vemodet; »Tirfing» är, som Atterbom sagt, »en månskenstafla af det nordiska hjältelifvet».

Tirfing var Lings svanesång. Han afled 1839.

Såsom författare var han till god del »improvisatör», d. v. s. han diktade sina kväden i ett slags »gudomligt raseri». Det berättas, att han vanligen författade dikterande, i det han spatserade fram och åter på golfvet i alla riktningar under de häftigaste åtbörder och med kraftiga slag i bord och väggar. I strödda falanger störtade då verserna ur hans mun, och hvad den skrifvande ej hann uppteckna, det var förloradt. Ty fråga fick icke skrifvaren. Ofta kände Ling icke igen sina alster, då han fick korrekturarken, så omedelbart flöto de ur hans tillfälliga stämning. Så kunde han diktera hela dagen utan vederkvickelse, till dess han kraftlös dignade ned. Och skref han själf, hände det, att han kastade sig framstupa på golfvet och så kraftigt raspade på papperet med penna, blyerts eller rödkrita, att det hördes i rummet utanför. Räckte någon natt ej papperet till, fingo golftiljorna tjänstgöra som skrifmaterial och det sålunda diktade sedan afskrifvas. Korteligen, hans diktning var mera alster af en obejdadt svallande naturgåfva än af konstnärlig plan, konstnärlig beräkning. Såsom personlighet var han ytterst originell och otaliga äro anekdoterna om hans egenheter.

Slutord. I Franzéns sång öfver Creutz förekomma ju såsom inledning några strofer om den urnordiska dikten:

»Ingen Erato på Thules fjällar
Gratierna böd till dans. Där klang
I dess stormbebodda hällar
Ingen Lesbisk sång.

Barden stod på klippans brant och håren
På hans hjässa reste sig. Han kvad
Såsom nordanvinden; skarpa
Stormade hans ljud, och på den harpa,
Där hans djärfva finger lopp,
Stänkte blod af slagna kämpars tropp.

Långsamt mogna vettet och behagen;
Hemsk var deras sång; var blott ett skri
Af barbaren, som betagen,
Tryckte känslan ut med raseri;
Som ett norrsken blänkte öfver forsen
Denna skaldkonst rysligt vild.»

Det förekommer mig, som om dessa rader skulle kunna i säregen grad lämpas på Ling. Den bild af fornnordiskt skaldskap, som Franzén har tecknat såsom en barbarisk motsats till senare tiders »vett och behag», den stod just för Ling såsom idealet. Han ville kväda som nordanvinden: skarpa stormade tonerna från hans harpa, han lät stundom med full afsikt ett skri ljuda i sin diktning, äfven om detta syntes en vekligare tid barbariskt, »rysligt vildt». Själf bekände han ock i sitt akademiska tal, att han varit värklig ultra i stilistiskt barbari och att han likt en vandal sönderslitit den sköna slöjan på konstens gudastod. Inga gratier bjödo till dans å den Lingska sångens fjällar, och dock, hörde man nogare efter, kunde man, trots all kärfhet, allt rytande, all vildhet, förnimma ömmare, känsligare toner, som tydde på att bakom den hårda skorpan dock fanns plats äfven för veka stämningar.

* * *

Trots sin utpräglade götiskhet intog Ling aldrig en ledande ställning inom det götiska förbundet. Dettas mest representativa personlighet och tillika den, som kanske mer än någon annan utgör inkarnationen af den nya tiden med dess filosofiskt-historiskt-romantiska kynne, var Geijer.

Erik Gustaf Geijer.

Han hade utgått ur Benjamin Höijers skola. Denne är ju obestridligen föregångsmannen för den nya tidens tankelif i vårt land. Men hans lefnad var dock en vandring i öknen, förföljd som han var af öfverordnade, oförstådd af medbröder, försmådd af lärjungar, själf dessutom med sitt svåra lynne älskande att vara en ensam man. Det blef honom icke beskärdt att föra skarorna

Digitized by Google

in i det förlofvade landet. Men liksom en af hans lärjungar och vänner, fosforisten Hammarsköld, blef den ifrigaste att skjuta bresche i den gamla litteraturens murvärn, så vardt det en annan hans lärjunge och vän — en vida mera betydande ande, göten Geijer — förunnadt att taga ledningen, ej blott för det nordsvenska universitetets ungdom, utan såsom en af tidehvarfvets aldra främsta kulturpersonligheter för en god del af hela det samtida Sveriges bildning. Om honom kunde för visso Höijer säga: »Ille faciet»; han blef — fastän icke egentligen till sitt läroämne »filosof» — dock faktiskt Höijers förnämste efterträdare och tilllika Höijers öfverman. Hans värksamhet famnade vida omkring på den humanistiska bildningens flesta områden, främst historiens. Han var därtill skald och samhällelig skriftställare, och ehuru han ej tillhörde den närmaste fosforistiska kretsen, sammansmälta i hans person de nyromantiska lärorna med den nationella, götiska strömningen.

Geijers ungdom. Geijer, en bland de mest svenska af alla Sveriges författare, var till börden icke ursvensk. Han härstammade på fädernet och mödernet från österrikiska och tyska bergsmanssläkter, likväl bofasta i Sverige sedan halftannat århundrade tillbaka. Uppe på Ransäter, mot den värmländska odlingens gräns, där tre järnvärk voro förlagda vid ett af Klarälfvens biflöden, föddes, två månader efter Tegnér, den 12 januari 1783 äldste sonen af brukspatronen Benkt Gustaf Geijer och hans maka Ulrika Magdalena Geisler. Geijer skildrar i sina Minnen på ett innerligt sätt förhållandet mellan föräldrar och barn, framhäfver i ofta anförda ord det goda hemmets betydelse: »Hvad, beror ej trädets växt på roten? Visa mig föräldravördnad hos ett folk och jag vill profetera det en lång framtid — — Jag tackar Gud för de bästa föräldrar. Minnet af den lyckliga fläck, som deras hulda vård helgade, ligger som ett solsken i mitt bröst.» Detta barndomshem med sin stränga fornåldriga tukt, denna trakt med sin skog och sina järnbruk inspirera sedan Geijers värksamhet lifvet igenom. I hans diktning, i hans tonkonst, i hans samhällsuppfattning, i hans häfdateckning — öfverallt spåra vi dess genklang; från den värmländska bergsmannabygden med dess egendomliga kärnsunda lif utgick Erik Gustaf Geijer, och den stämning han där mottagit utgör den bakgrund, mot hvilken hans profil bäst tecknar sig. Han har själf tecknat denna bakgrund i kraftiga konturer och lifliga färger. Till en stark och frisk yngling fostrades han, idrottsman förblef han till sin sista stund. Den gustavianska litteraturen, äfvensom fransmännen, ej minst Rousseau, kände han väl, och äfven tysk litteratur (Lessing, Göthe, Schiller) var honom ej obekant. Med musiken hade han blifvit förtrogen från barndomen, den var hans tröst, när han som skolgosse i Karlstad längtade till den kära hembygden; den beredde honom lugn under studieårens oroliga själskamp; den var hans hugsvalelse under hans mannaålders strider. Vid 16 års ålder var han färdig att dimitteras till universitetet; men han tvekade då något i valet mellan bergsmannayrket och den lärda vägen. Han bestämde sig för den senare, och århundradets sista år, i oktober 1799, inskrefs Geijer vid det universitet, som under det kommande seklet skulle räkna honom såsom sin främste man.

Digitized by Google

När Geijer kom till Upsala, hade konventen upphört, men juntan florerade. Väl kom han aldrig in i detta kotteri, men han sympatiserade med dess män, och han drogs inom trollkretsen af Höijers snille. Denne — ännu ett årtionde endast adjunkt — var dock under de första åren af Geijers Upsalatid på resor. Bland öfriga lärare, som särskildt invärkade på honom, torde vara att nämna Neikter, den skytteanska professurens innehafvare, hvars föreläsningar om människans fysiska och moraliska historia* äro de första han åhör, filosofen Boethius och den klassiske filologen Dahl.

Åtminstone äro dessa namn de enda han nämner af »Lärare» i ett utkast från 1835 till en tillärnad fortsättning af sina minnen.**

Fadern och den gamle faderlige vännen Rappholt önskade, att han skulle göra sig färdig till 1803 års promotion, själf önskade han taga saken grundligare.

Det sjöd och jäste denna tid i Upsala — man erinre sig musikprocessen. Geijers sympatier voro för de i processen förföljde, och då det år 1803 gällde rekommendation för Geijer till en informatorsplats i ett förnämt hus, fick man från Upsala det svar, att det kunde ej ske: han hade rykte om sig »mera för ungdomens flyktighet än stadga». Detta omdöme sporrade Geijers hederskänsla till att slå ett slag för sin ära. För en vitter yngling kunde vid denna tid en större seger icke vinnas än ett pris i akademien. Geijer beslöt att i all hemlighet tillkämpa sig det, skref ett äreminne öfver akademiens prisämne *Sten Sture den äldre*, hvarvid hans enda källa var Dalins historia, ur hvilken han sökte utdraga »den allra finaste saften af en doftande vältalighet» i den gällande Lehnbergska smaken. Geijer har lefvande skildrat, huru han i hemlighet, nästan som en brottsling, förberedde denna bragd, huru han skaffade sig reda på ämnet, huru han stal papper och gömde manuskriptet blad efter blad, hur han smög täflingsskriften in i postväskan o. s. v. och hvilken glädje som grep honom och alla hans närmaste vid underrättelsen om att han fått stora priset. Hans far smeker honom för första gången på sitt sätt: han trycker sin hand mot hans bröst. Och hans gynnare, gamle Rappholt, sätter stolen på ett bord och sig själf på stolen och förkunnar högljudt för sina bröder — gamle officerare som han själf — att Erik Gustaf Geijer har fått stora priset i akademien. Han hade därmed jäfvat Rappholts ord, att ingen Geijer hade godt hufvud. Täflan i Sv. akademien.

Stora priset i akademien för ett äreminne! Halftannat årtionde förut hade detta skänkt Lehnberg hans borgerliga lycka. Och hvilken betydelse det fortfarande spelade, framgår af Tegnérs bref till Choræus: »Geijer lär redan på gymnasium ha varit känd som geni. Han skall ha vidsträckta kunskaper för sina år, i synnerhet i grekiskan och all elegantare litteratur. Han är äfven en stor musikus, som kännare försäkrat mig. Förr än nu har man dock aldrig kännt honom som vitterhetsidkare. Han är af det slags snillen, hvilkas första steg i hvad sak som helst är seger och förträfflighet. Jag tror, att i honom mognar en stor man för fäderneslandet. Hans äreminne skall helt och hållet vara formadt efter idealet af Lehnbergs. Grefve Oxenstierna skall t. o. m. hafva jämfört dem. Det är att på en dag växa till jätte!»

Geijers prisskrift var faktiskt en imitation af Lehnbergs berömda äreminnen, och därmed är ock sagdt, att vi i denna skrift icke finna synnerligen mycket, som bådar den blifvande Geijer.

---

* Detta ämne blef föremål äfven för Geijers föreläsningar under hans sista tid.

** Betecknande nog är det icke urkundsgranskaren Fant, utan den mera pragmatiske historikern Neikter som här nämnes.

Digitized by Google

Det blomstrande patetiska manéret lämnade dock stundom rum för tankar, som visa grodden af något nytt. Den unge äreminneförfattaren uppenbarar blick för sammanhanget i historien, för de djupare liggande krafterna — väl icke utan inflytande från Höijer — liksom han har nog självständighet och historisk takt att icke i sitt äreminne inlägga de vanliga »tillämpningarna» i didaktisk riktning, något som akademien saknade, men som han fann utgöra »arfsynden i äreminnet» och liknade vid att »späda ut en buljong till vattensoppa».

Och man kan i det ställe, där Geijer talar om den svenska allmogens vid ingen tid fullt förtryckta rätt, hvari han ser det svenska samhällslifvets aldrig förstörda innersta kärna och dess föryngringskraft, möjligen spåra ett frö till tankar, som sedan uppbära mannens uppfattning.

Geijer uppvaktade, då han på nyåret 1804 passerade Stockholm, svenska akademiens ledamöter, bl. a. Lehnberg. Denne, som — hvad Geijer naturligtvis icke visste — ej velat belöna hans opus, sade honom dock några vänliga, berömmande ord, men gillade ej längre hela denna litteraturart, som gjort hans egen lycka, och Geijer skrifver i ett bref till hemmet, att han själf mycket hellre läste en biografi, skrifven med en Schillers penna, än ett äreminne — vore det än af Thomas! När han två år senare åter försökte sig på ett äreminne — denna gång öfver Axel Oxenstierna — var det ock i Schillers stil han arbetade. Han visade detta äreminne för Tegnér, med hvilken han sommaren 1804 gjort närmare bekantskap, och denne skrifver därom i ett bref: »Ett vackert stycke täflar i år i Svenska akademien, och det är Geijers äreminne öfver Oxenstierna. Något sådant har jag icke läst på vårt språk, Gyllenhjelm kanske undantagen. Möjligt likväl, att dess belöning möter svårigheter, efter det alldeles icke är i franska enda saliggörande smaken. Schillers stora anda svävar öfver hela stycket, som fordom Roms örn öfver ett segerfält.»

Tegnérs aning slog in: det blef icke belönadt. Man uppmanade Geijer att omarbeta det — ännu 1808 fick han påminnelse härom; men han svarade bl. a. sin far, att han icke kunde företaga det, då han blifvit för nära bekant med Oxenstierna, hvilken han funnit icke vara den store man, som figurerade så mycket i våra vanliga historier. »Han vore en egennyttig människa med mycken duglighet». Man märker redan här den motvilja mot aristokratiska mellanmakter, som präglar Geijers uppfattning af Sveriges öden.

Jäsningens år.

Tidig var Geijers första litterära framgång såsom svensk författare. Men han lät hela 7 år förflyta, innan han styrkte sin rätt därtill med en ny. Han hade med ett slag velat visa, att han dock icke vore någon odåga, men sedan denna protest var afgifven, insåg han själf, att det kräfdes tid att smälta det han hunnit insamla i vetande. Ju mera det talades om hans tidiga, förundransvärda mognad, dess mera tröstlös blef han själf öfver sin brist på mognad. De år, som följde efter prisbelöningen, voro i många afseenden för Geijer en smärtans och jäsningens tid. Han kände då föga af ungdomens lycka. Han kämpade en kamp inom sig själf — för att finna sig själf. Han var utan självförtroende. Han visste icke, hvartåt hans själsgåfvor pekade och han afundades dem, som voro utrustade med bestämda anlag, hvilkas utveckling jämnt fortgingo. Han liknar sig själf vid Cha-

Digitized by Google

missos Peter Schlemihl, som sökte sin skugga: han var ständigt på spaning efter sitt eget jag. Och medan han sålunda var utan självförtroende, föreföll han andra öfverlägsen, kärf.* De makter, som starkast behärska honom, äro filosofiens och musikens. Filosofien var den enda vetenskap, säger han, som han studerade af behof, allt annat studerade han af föresats.

Mäktigast intresserade honom härvidlag Höijer. Han beklagar i bref af 1804, att adjunkten Höijer måste inställa sina föreläsningar af brist på åhörare — »ett bevis att man blott springer och lyss och läser öfver för dem som kunna ge ej blott kunskaper utan äfven, hvad bättre är, ett betyg, som värkar i en examen — och efter examen? — en syssla, full mage och goda dagar, och så döden och den eviga hvilan.» Filosofiska studier.

Geijer studerade däremot för sakens skull, för sanningssökandets skull. I den meningen förblef han student lifvet igenom. Geijers första filosofiska studier hade ägnats åt Rousseau, de engelska och franska erfarenhetsfilosoferna som Locke och Condillac, samt den skotske moralfilosofen Ferguson. Men genom Boethius och Höijer fick han blicken riktad på de tyska tänkarne — ej blott populärfilosoferna och humanisterna som Lessing, Schiller och Herder, utan ock den spekulativa filosofien med Kant, Fichte och Schelling.

Rousseau — Schiller — Schelling, dessa tre namn torde beteckna milstolpar i den unge Geijers utveckling. I Schellings lära finner Geijer en världsåskådning, som griper honom med all makt; han börjar sin bana med att omfatta Schellings åsikter, om han än sedermera sökte sig ut ur dennes panteism. I samband med hans filosofiska studier står ock hans djupa uppfattning af historien. Höijers afhandling om ett pragmatiskt afhandlingssätt i historien var besläktad med de tyska filosofernas uppfattning af denna såsom bringande insikt om världsutvecklingens lagar och såsom en uppenbarelse af världsanden. Denna historiska åskådning finner i Geijer en varm anhängare, som t. o. m. till en början är starkt benägen att drifva filosoferandet öfver historien till öfverdrift.

År 1806 är han färdig med sin grad. De betyg han erhåller gifva ingen antydan om hans eminenta styrka inom de filosofiska och historiska disciplinerna. Länge dröjer det, innan någon docentur kan blifva honom beskärd, vare sig i statsvetenskap eller ästetik, där han först pröfvade sin lycka, i historia, filosofi eller latin. Hans gradualafhandling hade berört medeltidens politiska skaplynne, hans andra afhandling om stilen hos de romerske historikerne syftade närmast på en docentur i latin. Men under tiden vistas han i Stockholm, arbetar som e. o. kanslist i riksarkivet och som informator i ett köp- Historisk förberedelse.

---

* Betecknande äro i detta afseende några ord i en handskrifven sång i Upsala Bibliotek öfver de 1806 promoverade. Där heter det om Geijer:

»Din blick är kärf, du ser dig ikring
Och yppar strax ditt kärfva sinne;
Ej vänskapen kan bo därinne,
Dock vördad af vår hela ring »

— — — — — — — — — — —

Man beakte ock Atterboms uttalanden (förut anförda) om Geijers rykte. Liknande förekomma flerestädes i tidens korrespondens.

Digitized by Google

manshus samt njuter företrädesvis af tonkonsten, inom hvilken han gör allvarliga studier, liksom han begagnar alla tillfällen att få höra musik.

Resa till England. Så stundar för honom realiserandet af hans ungdomsdröm: en utländsk resa. Hans lärjunge, den unge Schinkel, skall se sig om i världen och Geijer får blifva hans följeslagare. Före utresan — sommaren 1809 — ingår han trolofning med Anna Lisa Lilljebjörn, som väl något oroas af sin trolofvades kätterska filosofi, hvarför han söker lugna henne med att gifva en för henne tilltalande tolkning af den filosofiskt religiösa panteism, som nu fyller hans själ. Förhållandena på kontinenten, som var valplatsen för Napoleons härar, föranledde, att de båda resenärerna styrde kosan till den brittiska ön. Utan tvifvel var denna omständighet af stor betydelse för Geijers utveckling. Flere författare — främst Elias Fries — hafva framhållit såsom en lycka, att Geijer icke då kom till södern eller Tyskland, enär han skulle rönt alltför mycket inflytande af vare sig söderns svärmiska lif eller den tyska filosofiens grubbel, med hvilka båda han dels genom sina naturanlag, dels genom arten af sin bildning ägde valfrändskap. Otvifvelaktigt utöfvade beröringen med det praktiska engelska folket och iakttagandet af dess sunda, förståndsmässigt ordnade lif en utomordentligt välgörande invärkan på Geijers skaplynne och bidrog att åt detta gifva den barlast af utprägladt värklighetssinne, som skiljer Geijer från de öfriga nyromantikerna. Man finner det af hans anteckningar och bref från resan, där han prisar den engelska nationens solida egenskaper. Äfven bekantskapen med engelsk poesi torde för Geijer varit af stor betydelse. Huru han beundrar Shakspere! Och han blef ju den förste, som gaf Sverige en värkligt litterär tolkning af ett Shaksperestycke (Macbeth). Det är sannolikt nog att, om han i stället kommit till Tyskland, hans svärmiska natur dragits in i den tyska nyromantikens poetiska virfvel och att han sålunda blifvit fullblodsfosforist, i st. f. att nu hans diktning, med all dess romantiska läggning, dock bevarat en egendomlig klarhet och realism. Däremot kunde svårligen, äfven under en vistelse i Tyskland, hans filosofiska ståndpunkt blifvit mera utprägladt fången i hvad Tegnér kallade »tyskeriet» inom filosofien, än den blef; härutinnan var Geijer nyromantiker af renaste skrot och korn och den tyska skolan behärskade länge hans filosofi. — I samhälleligt och politiskt afseende spelade vistelsen i England en mycket stor roll i Geijers utveckling. England var ju då inkarnationen af motståndet mot Napoleon. Under det att Tegnér i sina skrifter karaktäriserar England och Frankrike med tydlig förkärlek för det senare riket gent emot Englands krämarpolitik, är Geijers synpunkt en motsatt. Han föredrar den engelska självständigheten, arbetsamheten, korteligen de borgerliga engelska dygderna. Trots sin fria författning representerar ock England det konservativa elementet. Vördnaden för det traditionella, det häfdvunna, det nationella är här i hög grad utpräglad. En engelsman är framför allt patriot. De engelska sederna anslogo ock besläktade strängar hos den värmländske bruksägaresonen. Och när han återvände till Sverige, skedde det med mognade vyer och med ett för den nationella nyväckelsen mottagligt sinne. Hans första ord, då han erfor freden och förlusten af Finland och Åland, voro dessa: »Här fordras ett nytt uppslag i sakerna! nu skulle jag vilja bjuda handen till en ny Kalmarunion. De svaga med gemensamma intressen måste söka sin styrka i förening.» Under Geijers frånvaro var åter hans docentur i fråga. Höijer ville lämna honom tillfälle att speciminera till docent i filosofi, ehuru han ansåg, att Geijer därmed »öfverlämnade sin framtida utkomst åt hazarden och sin person åt alla de humiliationer, som, helst då det gällde Upsalienser, åtföljde lärdomen som stånd och métièr i vårt genombarbariska land.»

Digitized by Google

Emellertid kallades Geijer till docent i historien af Erik Michael Fant, som därmed gjorde svensk häfdaforskning en viktig tjänst och banade vägen för sin store efterföljare på den historiska lärostolen. **Docent i historia.**

Skriften om inbillningskraften.

Under Geijers bortovaro hade striden mot akademien utbrutit. Han hade sålunda icke haft tillfälle att välja sin plats, men det är knappt troligt, att, fastän hans åsikter nära stämde med fosforisternas, han kommit att tillhöra deras fylking. Ty han var en man för sig och passade ej att gå i flock och farnöte.

I stället blef han deras bundsförvandt på sitt sätt.

Då han, nedstämd och missmodig, 1810 vistades i hufvudstaden, föllo nämligen hans blickar på svenska akademiens prisfråga för året, som i sin otympliga form löd: *Hvilka fördelar kunna vid människors moraliska uppfostran dragas af deras inbillningsgåfva och i betraktande af våra tiders samhällslefnad synes det böra göra denna sinnesgåfva mera mot- eller medvärkande de moraliska förnuftsbuden?* Han beslöt besvara den. Han skref uppsatsen i en väns rum på fjorton dagar och det med »en kraft som begynte känna sig själf och däraf hade sin glädje».

I denna skrift, som erhöll akademiens stora pris, uppenbarade sig ock för första gången Geijers egendomliga ställning såsom tolk af reaktionen mot det föregående tidehvarfvet. Han hade 1802 i bref till fadern framhållit inbillningskraften såsom sin härskande förmåga och sina farhågor för att den skulle föra honom för långt till svärmeri. I sin skrift åtta år senare talar han inbillningskraftens lof såsom den mest omfattande, den mest underbara af alla mänskliga förmögenheter. Det är en skrift vida skild från hans förra prisafhandling. Han säger det rent ut i inledningen. I akademiska skrifter — äfven då det ej gäller minnen, som äro för hvarje svenskt hjärta dyrbara, utan då författaren går undersökningens lugna väg — är man van att ledas öfver rosor. »Men, säger Geijer, hvar och en grund bär ej blommor och att, där naturen ej medgifvit dem, ditsätta konstens, ger blott ett sken af fruktbarhet, som ej varar sin dag ut.» Den enda vältalighet han eftersträfvar är klarhet i begrepp och renhet i språk. Den klassiska fornåldern bildade sina gudomligheter nakna, sanningen är hans gudomlighet och han vill ej belasta henne med prydnader, som hon ej behöfver.

Som man finner, innebär detta en protest mot den gängse akademiska vältalighetsprosan. Icke mindre oppositionell är afhandlingens innebörd, ty den vänder sig med kraft och skärpa mot upplysningstidehvarfvets åskådningssätt, framför allt mot dess nyttighetsdyrkan.

Inbillningskraften är enligt Geijer den viktigaste förmågan äfven för filosofien, och i viss bemärkelse anser han sanning såväl som skönhet höra till denna förmåga. Hon är den förmåga, som genom sin släktskap både med människans sinnliga och andliga natur liksom sväfvar emellan hennes öfriga förmögenheter och förbinder dem till ett helt, den i hvilken ifrån början alla liksom ett frö äro innehållna, den ur hvilken mänsklighetens första bildning ut-

Digitized by Google

vecklat sig; dock hade vid delningen af den mänskliga förmågan inbillningskraften på senare tider blifvit mest vanlottad. Icke ens i poesien, där hon dock enligt gammal sägen skulle förnämligast skönjas, hade hon fått behålla sin plats. Ty begreppen om poesi voro så högst olika. Dess ändamål ansågs vara, än att röra känslan, än att upplysa förståndet eller genom ett kvickt tankespel öfva skarpsinnigheten, än åter att leda och förbättra viljan, och man fann det alltid för enkelt, att den skulle behaga, emedan det i ett förnuftigt tidehvarf ansågs oförsvarligt, att detta det rena nöjets barn skulle gå sysslolöst utan att tjäna till något. Åtminstone bure hon i poesien, sitt uråldriga hem, icke en härskarinnas utan en tjänarinnas skepelse och det tycktes, som ville man söka en förklaring af poesien med uteglömmande af den skapande och lefvande principen. Man erinre sig, att dessa djärfva ord lästes i en akademisk prisskrift från 1810.

Geijers ungdomsporträtt.
Efter en i England 1810 målad medaljong.

I samma anda går den intressanta öfversikt Geijer i fortsättningen lämnar af inbillningskraftens och poesiens öden under skilda tidehvarf: en kulturhistoria i fågelperspektiv. »Hon lånte sig åt filosofien som medel, hon lärde sig moral för att röra hjärtat, och god ton för att töras visa sig i stora världen.»

Geijer påvisar vidare inbillningskraftens stora betydelse äfven för de praktiska vetenskaperna och för människans uppfostran. Undertryckes denna kraft, så dödas i ynglingens själ idealen och därmed tillsluter man för honom den högre världen.

Geijer häfdar ytterligare inbillningskraftens värkan på religionen. Vid religionsundervisningen bör man icke afdraga den klädnad af bilder, liknelser och under, genom hvilka människan älskat föreställa sig det högsta eviga, som tanken blott anar: blott i bild blir väsendet synbart för sinnet. Slutligen omtalas inbillningskraftens betydelse för poesien, och hvad värkan känslan af det sköna utöfvar på människans moraliska bildning. Han vill här bestämdt bestrida, att det sköna är medel till moralitet! »Skönhet ger ej dygd, men dygden ger skönhet.» Sköna seder komma ur själen. Dygden sträfvar att i naturen uttrycka det idealiska, men når aldrig sitt mål. Det idealiska och det värkliga äro hvarandra motsatta. Men den sköna konstens värk gifva oss denna harmoni, upplöser den strid, som dygden aldrig själf förmår upphäfva.

Denna skrift, som, i parentes sagdt, företer enstaka beröringspunkter med Schillers »Über die æstetische Erziehung des Men-

Digitized by Google

E. G. Geijer.

Efter porträtt af J. G. Sandberg i Westmanland—Dala nation, Upsala.

Digitized by Google

Digitized by Google

schengeschlechts, är det första alstret af Geijers författarskap, som uppenbarar hans egendomliga, själfständiga tankegång, liksom framställningssättet är säreget Geijerskt, då förut, enligt hans egen utsago, alla möjliga manér och stilar korsat sig i hans penna.

Stilen har en manlig karaktär och färgas tillika af ungdomlig friskhet, det råder här en harmoni mellan innehåll och form, som Geijers stil ej alltid behöll.

Men dessutom är själfva skriftens inlämnande till akademien och dess prisbelönande ganska kännetecknande. Sedan ett år tillbaka hade ju en häftig strid förts emot den akademiska diktningen af unge män, som i likhet med de tyske nyromantikerne häfdat »inbillningskraftens» betydelse. Geijers åskådning var i sak ej mycket skiljaktig från Nya Skolans, men dess mera i sättet. Han inlämnar sin skrift till akademien och den krönes där enhälligt med stora priset, — ett vackert drag af fördomsfrihet från akademiens sida. På detta sätt får han sina kätterska läror intagna i akademiens handlingar; likt den trojanska trähästen förer Geijers afhandling stridsmän in i motståndarnes egen borg.

Och Geijer gick nu vidare på den inslagna banan. Under de följande åren utvecklade han en storartad alstring i diktning såväl som i prosa.

Ty Geijer, som förut veterligen icke sysslat med verskonst, omsätter nu sina teorier i lefvande dikt. Anledningen härtill var hans ledamotskap i Götiska förbundet, hvars mest betydande kraft han blef.

Idunas första häfte är, som förut nämndt, uteslutande hans värk. I anmälan utvecklar han de fosterländska minnenas betydelse. Det sällskap af unge män, som nu bildats, kände sig företrädesvis draget till Nordens fornålder, dess sång, saga och gudalära. I intet folkslags sagor framträdde hjältelifvet så skarpt och kraftigt som i nordbons. För att väcka kärlek till fornåldern syntes skaldestycken, ingifna af en sådan kärlek, särskildt lämpliga. Och så följde Geijers första åtta originaldikter jämte tre öfversättningar från isländskan och en recension af Nyerups Edda med en öfversikt af den nordiska mytologien.

Tegnér hade ju redan 1804 skrifvit, att »Geijer är af det slags snillen, hvilkas första steg i hvad ämne som helst är seger och förträfflighet». Sällan har ett uttalande så bekräftats. Geijer står som skald med ens fullrustad och själfständig. Geijers diktning.

Af de åtta dikterna är *Manhem*, om än ej den först skrifna, likväl den, som företer mest släktskap med äldre tiders diktning. Liksom Tegnér något senare i Svea, framhåller här Geijer förfädrens dygder, såsom en manande och bestraffande bild för samtidens vekliga släkte; det är en poesi, hvars tendens är »götisk» ända

Digitized by Google

till öfverdrift. Som poetisk produkt är den, liksom den äldre skolans diktning, rik på vackra sentenser och ej utan smak för antiteser (t. ex. i andra strofen).

I *Vikingen* och *Odalbonden* möter oss däremot en vida mera afgjordt ny diktning.

Vikingen med sin målande skildring och musikaliska ton ger en lefvande forntidsbild, och dock är den subjektiv.

Ty denne orolige, dådkraftige, men ock vemodsfyllde unge kämpe röjer säreget Geijerska drag. Icke utan fog anmärkte Rääf, att Vikingens filosoferande, hans reflektioner öfver egna handlingar och eget sinnelag icke egentligen stämde med vikingatidens fåordiga kynne. Men i denne Viking har Geijer under bilden af en forntidsyngling otvifvelaktigt tillika förkroppsligat sin egen ungdomstids bragdträngtande, stormfyllda, sjudande sinne. Slut-strofen — med Geijers tillägg efter Vikingens egen sång om, att »den tappres minne blifver» (en omskrifning af Hávamáls: »ett vet jag som aldrig dör») — är egentligen en öfverloppsgärning, som värkar något störande.

I *Odalbonden* har Geijer skildrat den gamle nordbons själfständighet och oberoende; tvifvelsutan hafva intryck från den värmländska landsbygden och föräldrahemmet, liksom ock från det praktiska England bidragit att gifva lif och anda åt denna forntidsbild af den svenske bonden, hvars tendens är den redan i hans förstlingsskrift framhäfda och aldrig förgätna åsikten, att bönderna, allmogemännen, varit landets räddning i betryckets dagar och hans hopp, att de skulle varda det äfven under de olyckor, som nu drabbat fosterlandet. Äkta Geijerska äro rader som dessa:

Må ho som vill gå kring världens rund:
Vare herre och dräng den det kan!
Men jag står helst på min egen grund
Och är helst min egen man.
— — — — — — — — — — — — — —
Ej buller älskar jag och bång.
Hvad stort sker, det sker tyst. o. s. v.

Det är något af Hávamál i denna dikt, hvilken tillika utgör ett realistiskt förhärligande af den arbetande nyttans man, som man knappast skulle väntat af den dåtida Geijer. Af äldre svensk diktning kommer man vid läsningen af Odalbonden gifvet att tänka på Thorilds Göthamannasånger. Men månne de voro kända af Geijer vid denna tid?

I *Svegder* har Geijer egendomligt nog användt »ottave rime» (liksom Oehlenschlæger i sina romanser). Denna omdiktning af sägnen om Sveadrotten, som for världen rundt för att söka Oden hin gamle och af en dräng lockades in i berget, har ock fått en mera romantisk läggning än de öfriga; den mystiska afslutningen, som kanske ej fullt harmonierar med den gamla hednasägnen, erinrar något om vissa romantiska folkvisor, där svärmande riddare lockas af öfvernaturliga makter in i berget eller ned i vågorna.

De båda tvillingsdikterna *Den siste kämpen* och *Den siste skalden* skildra väldiga skepnader från brytningstiden mellan

Digitized by Google

hedendom och kristendom, och med äkta »götiskt» skaplynne har Geijer kringgjutit den sjunkande tidens målsmän med sympati.

Han finner det helt naturligt, att den gamle kämpen vill till Oden. Han är för gammal för den nya läran om hvite Krist, han vill ej till himlen till andra gudar, som han icke känner; han är döpt i blod och ej i vatten, och han vill icke dö nesligt i mjuka bädden under de svarta munkarnes olåt. Kan han ej få hvila i hög under bautasten, så störtar han sig ned i forsen. »Säll den som får vara hos Oden!» Och likaså den gamle skalden, som blifvit döpt, vandrat till Palestina, men vantrifts i södern, där synden frodats och folket är illslugt och till och med sången låg i vinningslystnadens hand. Nu har han återvändt till norden och än är han trogen de gamle gudar!

Och de kristnes fader,
Som jag bekänt,
Han är rik och mild,
Hans hämnd skall ej söka
En ringa man,
Som vid grafvens brädd
Stammar en bön
Åt förgätna gudar.

Han skall ej vredgas,
Om skalden förskjuter
Himmelens glans
För att i nattens
Gråa djup
Sitta med kämpar
I Odens sal
Och sjunga sin sång
Med Brage den gamle.

Politiskt mer än poetiskt intressant är *Gustaf Eriksson*. Den ger oss göternes typ för en konung. Gustaf Vasa är den patriarkaliske monarken, hvilken för skalden står nästan såsom ett patriotiskt helgon.

Dessa dikter uppenbarade icke blott en ny anda, utan de framträdde ock i en ny form, som i sin enkla, manliga karaktär försmådde all grannlåt, akademiens retoriska prydnader lika väl som fosforismens svulstiga blomsterspråk eller Tegnérs rika bildprakt. Härvidlag kunde den onekligen stundom blifva något för kärf, och den kom att sakna den formens tjuskraft, som kännetecknar Tegnérsdikten.*

Geijers första skaldestycken hälsades, som här redan omtalats, med bifall från skilda håll. Göterna jublade, fosforisterna voro fulla af sympati, Sondén skrifver dikten »Iduna», Atterbom ser profetian i Skaldarmal förvärkligad; Polyfem hälsar Iduna som en förbundsbroder, fastän tidningen just icke är beundrare af hvad den kallar nationalegoismen. Men äfven akademisternas organ var fullt af loford; här slog naturligtvis »Manhem» mest an, Wallmark fann med värkligt nöje i den talang, som det förrådde, en borgen för Idunas fortfarande värde; här var intet som karaktäriserade den splitternya poesien, utan tvärtom den gamla poesiens förtjänster: tankarnes »redbarhet, sanning och skönhet» jämte framställningens »tydlighet och behag».

De dikter Geijer meddelade i Idunas andra häfte — färdigt vid jultiden 1811 — beteckna emellertid redan ett nytt, mera

* Enstaka formfel, som imperfektet »språng», presens »begärar», röja en ännu ovan hand.

Digitized by Google

romantiskt skede i hans diktning. De äro mindre »götiska» — mera afgjordt nyromantiska.

Den på terziner — en sydromansk versform — skrifna dikten om Karl XII är en gensaga mot upplysningstidens nyttighetssträfvande, mot Lagerbrings, A. G. Silfverstolpes, Georg Adlersparres uppfattning af hjältekonungen med hänsyn till hans regerings skada för land och rike. För den unge Geijer är åter Karl XII en viking i 1700-talsdräkt, en kämpe för idealen gent emot ömklighet, list och nedrig vinst. Väl vilja »de vise» nu tala klokskapsord och rätta hans bana, och narrar, lika kärrets grodor, krypa upp ur egennyttans pöl under larmet af en pöbel, som blott vill mättas. — Det är, som man finner, den svärmiska romantikens gensaga mot all nyttighetslära, och det är det första utslaget af den mera poetiska än historiska Karl XII:s-apoteosen i detta sekel.

Idunas äpplen är ett förhärligande af poesien enligt nyromantikens teori. I denna finner skalden det rena lifvets källa, odödlighetens frukt. Alltså samma tanke som i afhandlingen om inbillningskraften.

I *Brages harpa* har Geijer velat poetiskt öfversätta Mozarts D-mollskvartett; denna dikt är ett besjungande af detta underliga strängaspel i människans bröst, som klingar i fröjd och smärta, som tolkar minne och hopp och är ett utslag af världsharmonien, den Schellingska all-enhetsläran:

»Den själens sång, på känslans ljud så rik,
Det är den samma klang, som stjärnans lopp betvingar,
Som genom världars allt till rymdens gräns sig svingar
Och svallar uti sfärernas musik.»

Det enda »götiska» i dikten ligger i titeln.

Bergsmannen — den kanske mest betydande af dikterna i andra häftet — är ett högromantiskt poem. Det är icke någon skildring af en bergsman från den Värmländska hemtrakten. Han är afkomling af jättarnes släkte, som smider järn och guld till människans fördärf.

Det är, som Brandes anmärkt, icke från Dannemora, utan från Novalis, som denne bergsman härstammar: »han är icke en arbetare, utan en Schellingiansk filosof, som vill höra sin moder jordens pulsar gå i berget». Och han föraktar den lumpna ätten, som strider för föda och gröda. Man skulle knappast kunna tro, att det var samme skald, som några månader förut gifvit den nästan nyktert realistiska skildringen af Odalbonden: »Vi reda för landet den närande saft, vi föda det, brödet är vårt, af oss har det kaka, af oss har det kraft» o. s. v.

Skogsbruden är en omdiktning af en romantisk folksaga om jägaren, som svek sin käraste för skogsjungfrun och som förgäfves sökte frigöra sig från hennes välde.

Däremot äro de år 1813 i Iduna meddelade *Majbetraktelser* af mindre nyromantiskt kynne, om än genomandade af en viss panteism. Hammarsköld ville i en af dem spåra Valerius' tålamodsmeter och evigt rinnande vattuflod; men det är icke från Valerius Geijer här inspirerats, det är från en skald af högre rang: ingen ringare än Göthe, hvars betydelse för hans poetiska utveckling han flera gånger framhållit. Vid läsningen af rader som dessa i den fjärde majbetraktelsen:

Digitized by Google

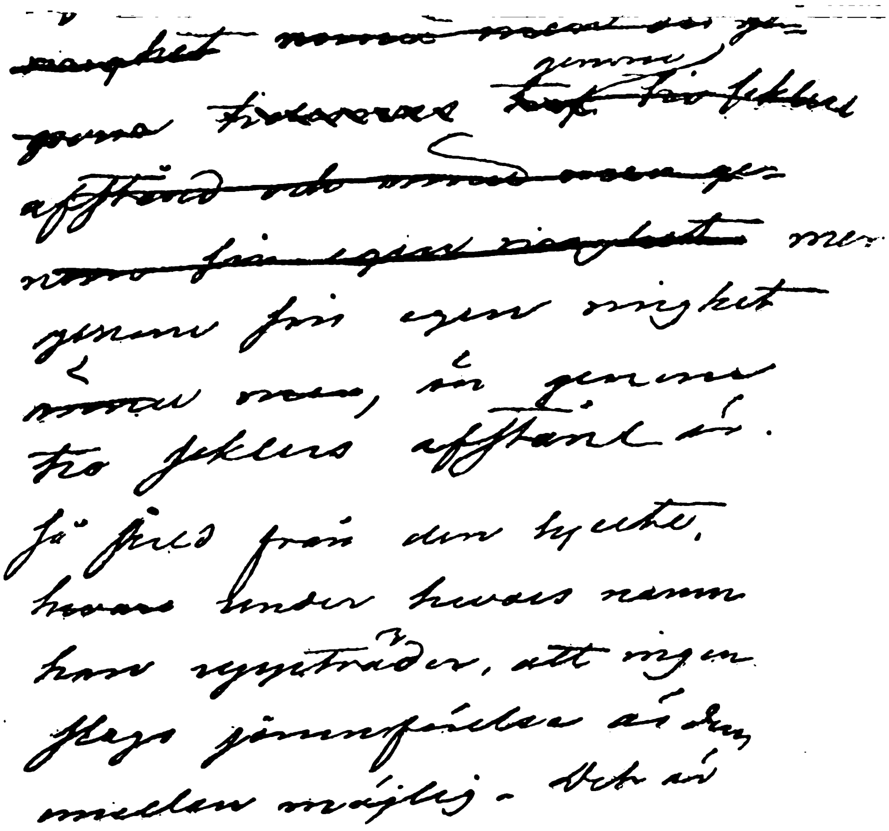
så skild från den tyske, hvars under hvars namn han uppträder, att ingen slags jämnförelse är dem emellan möjlig. Detta är

Början af Geijers inträdestal i Götiska förbundet.

(Ur Götiska förbundets arkiv i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien.)

Digitized by Google

Från ett ringa upphof,
Från källor i bergen
Springa alla floder,
Samla sedan till sig
De smärre bröder,
Åar utan namn.

Så omfattar
En liten krets,
Evigt lika,
De dödliga släkters
Korta bana —
o. s. v.,

hvem kommer ej att tänka på en dikt som Göthes »Gesang der Geister über den Wässern»?

Geijer var ock en af dem, som besvarade uppropet till religionens och vitterhetens vänner att pröfva sig i psalmdiktning. År 1812 utgåfvos af honom sexton *psalmer*. I 1819 års psalmbok upptogos sju af dessa och därtill ytterligare en. Geijers psalmdiktning är buren af hans djupt allvarliga religiositet, hvilken här iklädt sig barnatrons fromma skrud — psalmerna voro ock betecknande nog tillägnade föräldrarne; därtill präglas de af hans manliga, från all sentimentalitet fria ande. Bland dessa psalmer bära särskildt sådana som Skörden (n:o 400) och Den fattiges psalm (n:o 281) en personligt Geijersk prägel.

Det utprägladt nyromantiska draget i Geijers skrifter stämde med hela hans läggning vid denna tid. Han närmar sig allt mera fosforisterna och står med ena foten i deras läger, ehuru hans varma värklighetsintresse i grunden skilde honom från dem. Han lämnade ock bidrag till Atterboms Poetiska kalender lika väl som till Iduna.

På ottave rime, som han synes älska, ehuru denna form här föga passade till ämnet, meddelar han i femte häftet af Iduna *Gjukungarnes fall*, en omdiktning af Sigurdssagans efterspel, Atles strid mot Gjukungarne och Gudruns hämnd, hållen i breda, skarpa drag, som Hammarsköld icke oäfvet liknat vid Dürers träsnittsmanér.

I samma häfte meddelar han jämte denna forntidsdikt tvänne fosterländska samtidsdikter. Den ena är den präktiga *Skål* på ottave rime, hvilken, efter två stolta strofer öfver fosterlandet och folket, i slutstrofen bringar en hyllning åt den hjälte Södern gifvit Norden. Till Karl Johans ära är ock *Den 3:dje Juni 1814* (dagen, då »hjälten som vinner hjärtan och land» återkom från kriget) diktadt. I detta poem, som här och hvar företer döda partier, har Geijer mot slutet på ett rörande sätt inväft minnena af sina egna stora sorger vid faderns och den gamle vännens död, känslor, som dock få vika för kärleken till fosterlandet och dess hjälteminnen.

Bland de skaldestycken Geijer lämnade till *Poetisk kalender* för åren 1814—1820 tillhör ett par hans yppersta. Främst *Den lille kolargossen* (1814), som jämte hans första fornnordiska dikter beteckna höjdpunkten af hans skaldskap. Sysslandet med folkvisan visar sig här hafva värkat befruktande. Dess stämning har förmält sig med dunkla barndomsintryck från den värmländska bruksbygden till ett helt af oförliknelig, aningsrik tjusning, så att dikten ej utan skäl jämförts med själfve »Erlenkönig» i mystisk tjus-

Digitized by Google

kraft. Vidare *Viken tidens flyktiga minnen*, den härliga kören på Karl XII:s dödsdag 1818, hvari Geijer ånyo utför en Karl XII:s-karaktäristik och i stenstil hugger hans äreminne:

»Alltför stor för den nykloka tiden,
Kastad ur fornvärlden in i striden.
Svärd för rättvisan — okänd för friden,
Tills den för evigt hjälten behöll.»

En vitter bragd från Geijers ungdomstid, en frukt af intryck från besöken å Londons teatrar, var hans öfversättning af *Macbeth*, med hvilken han införde Shakspere i svensk litteratur. Han sysslade därmed 1812—1813, hvilket senare år den utkom. »Shakspere är hårdlekt», skref han själf, och tolkningen var i viss mån en bearbetning, något i Schillersk anda, då han icke ansåg allmänheten kunna oförberedd, som den var, smälta Shakspere i hans ursprungliga skick.

Själf har Geijer yttrat, att hans skaldestycken »blott voro stycken af en skald, som aldrig var det helt». Sent hade han försökt sig i diktens ädla konst. Snart öfvergaf han den. Och det var under de senaste åren endast, när någon tillfällighet i det offentliga lifvet eller hemmets värld påkallade hans lyra, som han vände sig till skaldekonsten. Icke minst gripande äro några små dikter från de senare åren, i hvilka hans känslor gifva sig ett äkta lyriskt uttryck: *Tonerna, Första aftonen i det nya hemmet* samt *På nyårsdagen 1838* (»Ensam i bräcklig farkost vågar») m. fl.

* * *

Skriften om sann och falsk upplysning.

Men vi återvända till Geijers prosaskriftställeri och till året 1811. Det var detta år han utgaf sin skrift *Om falsk och sann upplysning i afseende å religionen. En liten populär skrift ur det nittonde århundradet af en Lekman.*

Signaturen —ij— under företalet innebar ett tillräckligt afslöjande af författaren. Det är en kraftigt, liffullt skrifven bok, som i en klar, ofta uddig framställning ger uttryck åt »det 19:de århundradets reaktion mot det adertonde seklets upplysning». Själf betecknar han boken trettio år senare såsom en häftig, ungdomlig skrift, hvilken hade sin grund i den Schellingska all-enhetsfilosofien och var ett utslag af den förtjusning, hvarmed denna filosofi — något för tidigt, medgifver Geijer 1842 — firade sin försoning med både natur och uppenbarelse, endast polemiserande mot den föregående tidens åsikter.

Skriftens tendens är ett bestämdt ogillande af upplysningsfilosofien och dess åberopande af »sens commun». Det »sunda förnuftet» bör erkänna, att det finnes ett högre förnuft än detta; det bör icke uppsätta sig till en fri och själfständig makt och ikläda sig vishetens kjortel. Mot en sådan revolution, hvarigenom »le tiers état» i tankens rike ville tillrycka sig högsta makten och konstruera sig till filosofi inlägger en Geijer kraftig protest, liksom än mera mot att sens commun icke ville erkänna någon sanning bortom sin horisont. Därmed

Digitized by Google

skulle ock gränserna mellan filosofi och religion, mellan vetenskap och tro vara upphäfda och lätt nog ingendera finnas. Men så är numera ej längre fallet. Och med ögat bländadt af glansen från den tyska filosofiens sol, förklarar Geijer: Filosofien har dragit sig från societeten liksom från torgen, hon har öfvergifvit all tanke på beröm hos folket och på pöbelvälde, och sedan hon nu vaknar till sans, skall också religionen få sina rättigheter åter. Före upplysningstiden fanns det också upplysning, men det var vetenskapens; ljuset kunde endast hämtas på Prometei väg från himlen; enhvar kunde ej tända sin dank vid solen för att lysa sig till sängs. Det finnes ett vetenskapligt förnuft, högre än det sunda förnuftet, särskildt inom filosofien. Idéer som Gud, frihet och odödlighet bryta sig för det vanliga förståndet i motsatser, som dock icke finnas för blotta känslan och tron. Förnuftet får från detta lägre område höja sig till vetenskapens högre åskådning, som Geijer, i likhet med Schelling, synes hafva ansett tillkomma endast vissa individer och vara af annan art än det allmänna människoförståndet. På upplysningstidens ifver för kunskapens spridande till lägre klasser ser Geijer med förakt och förklarar med en viss lärdomsaristokratisk ton, att endast de högre offentliga klasserna tarfvade upplysning; massorna borde vara helt och hållet olärda, endast åtnjuta religionsundervisning, på sin höjd, om en och annan så ville, äfven lära sig skrifva eller räkna, ehuru allmogens goda minne gjorde äfven detta gagnlöst.

I hufvudsak utgjorde denna skrift, hvars ensidighet Geijer sedan själf kritiserat, en gensaga mot upplysningstidens kalla uppfattning af religionen. Vapnen äro — det antyder han själf — hämtade ur den tyska filosofiens rustkammare.

Nära härtill sluter sig den i Iduna samma år offentliggjorda skriften *Om historien och dess förhållande till religion, saga och mytologi**, i hvilken han närmare utvecklar synpunkter, som i den förra broschyren blott polemiskt vidrördes. Skriften om historien.

Här häfdar han ock den intellektuella åskådningen såsom liggande till grund för allt medvetande, ehuru den endast framträder som sådan inför en högre reflexion. Utan den vore filosofien tom.

I sina anteckningar från resan i England hade Geijer citerat några ord af Dugald Stewart, som à propos historieskrifvaren Robertson yttrar, att de bästa historiska värk skulle härröra från personer, som egentligen bort utöfva politisk värksamhet, men afstängts därifrån. Geijer hade härvid tillagt en fråga: hvad det i så fall blefve af hans dröm om att skrifva historia? Månne det icke var denna tanke, som grodde i honom och gaf anledning till den långa utredningen i denna skrift, om hvilket stånd historieskrifningen egentligen tillkomme? »En statsman tillhör visserligen det högsta ståndet i staten, hvilket fordrar den vidsträcktaste öfversikt, men hörer han ej därjämte till en klass, som är öfver allt stånd, så blir hans åsikt af mänskliga sakerna ändock för inskränkt.» Efter några ord om adelsståndet, hvars ärftlighetsidé han gentemot »tidens ropare» försvarar, och prästeståndet, hvars absoluta nödvändighet för staten han häfdar, kommer han till snillenas klass. Till dessa räknar han främst skalden, som man »gemenligen anser för ett onyttigt öfverflöd, och hjälten, som man anser allt

* Titeln senare ändrad, i det »saga och mytologi» uteslötos, då en tillämnad fortsättning uteblef.

Digitized by Google

för dyrbar. Skalden låter svårligen använda sig »till någon nytta», och är hjälten af rätta slaget, tillhör han ej sitt land utan världshistorien och med honom kan ofta hans folk falla ett offer för den oemotståndliga drift, hvarmed försynen kallat honom att utföra ett värk (Karl XII). Men därjämte finnes det snillen i vetenskap och konst, främst filosofen, den sanne världsborgaren, som tillhör den enda möjliga fullt fria republiken i ett osynligt samhälle. De sanne litteratörerna, litteratörerna med snille, äro öfver allt stånd. De äro af adel genom naturens nåd. Snillet är det enda adelsbref naturen utdelar. Till denna världsborgarnes klass hör historieskrifvaren.

Man behöfver icke närmare påvisa det subjektiva i dessa ord. Geijer kände med berättigad, om än forcerad självkänsla, att han tillhörde de utvalde.

Så söker han påvisa historieskrifvarens uppgift att skilja sken från sanning. Men en sann värklighet äger blott det, som har en nödvändig värklighet, alltså icke det lösa, tillfälliga faktum, utan det förnuftiga sammanhanget. Endast det, som härtill hör, angår historieskrifvaren. Och därmed är Geijer inne på hufvudsaken, nämligen att påvisa historiens lifsprincip och väsende. Historien är hvarken ett uttryck af en mekanisk nödvändighet eller af den enskilda frihetens afsikter, i bägge fallen vore den slutligen helt och hållet tillfällig, utan den är en utveckling af en absolut nödvändighet, oändligt högre än all enskild vilja och all naturnödvändighet. Historien är en fortsatt uppenbarelse af Gud, den grundar sig på religionen. Blott för den religiöse finnes en historia. Och i anslutning härtill uttalar Geijer i en icke alldeles lätt tillgänglig framställning sin religiöst filosofiska uppfattning. I det hela tål icke denna skrift jämförelse med den förra i skrifsättets klarhet och fart.*

Geijers förhållande till de stridande skolorna.

Å skilda håll väckte dessa arbeten olikartade känslor. För de gamla akademikerna var Geijer nu med skäl misstänkt för att tillhöra den Nya Skolan.

»Det är tydligt, skref han, att herrar akademici anse mig, om icke till namnet dock till gagnet, som en anförare för den nya sekten, ehuru jag aldrig på minsta sätt deltagit i dess ströftåg.» Betecknande är, att han t. o. m. förbigicks år 1812 såsom gustaviansk stipendiat — fullkomligt orättvist — i det, oaktadt han hade första rummet, stipendiet tilldelades hans vida mindre meriterade medsökande, J. H. Schröder (i parentes sagdt en ganska utpräglad fosforist).

Från denna tid och ett antal år framåt var därför Geijer i hög grad i onåd hos den akademi, inför hvars tribunal han vunnit sina riddarsporrar. Wallin omtalar honom i samtal med Tegnér 1812 såsom »förtappad» åt Nya Skolan. Å andra sidan vann Geijers uppträdande gifvetvis de varmaste sympatier i det fosforistiska lägret.

* På grund af ett utfall af Geijer mot Grubbe invecklades Geijer i en filosofisk polemik med denne, hvarvid Geijer onekligen drog det kortaste strået. Det var tydligen den rådande misstämningen emellan Höijer och Grubbe, som vållade, att Geijer öppnade denna polemik, kanske ej utan påvärkan från Höijer. Atterbom sympatiserade i denna strid med Grubbe; Hammarsköld — Höijers vän — däremot med Geijer; han kallar i bref till Molbech Grubbe »en hätsk Höijeromastix» och finner det bedröfligt, att man ej hade någon bättre att tillgå till efterträdare i H:s filosofiska kateder.

Digitized by Google

Skriften om sann och falsk upplysning betecknades af Hammarsköld i ett enskildt bref såsom ett så betydande stycke, att man blott för dess skull borde välsigna tryckfriheten som den största välgärning, och i ett annat bref proklamerar han för Molbech Geijer vid sidan af Atterbom och Palmblad såsom den kraftigaste medvärkare »för det goda». I Polyfem framhåller han afhandlingen såsom en epokgörande emancipationsförklaring och en seger för den Nya Skolans idéer.

Äfven personligen närmade sig Geijer under de närmaste åren fosforisterne och knöt särskildt vänskap med Atterbom, i hvars kalender han, såsom redan omtalats, meddelade dikter, liksom han i Svensk Litteraturtidning skref en viktig uppsats i läroværksfrågan, där han utvecklar mycket konservativa åsikter.

I en speciellt götisk-romantisk gärning gaf äfven Geijer en insats. Det var i arbetet för folkvisornas offentliggörande. Till en början hade Geijer i Götiska förbundet gent emot Afzelius häfdat åsikten, att folkvisan blott hade barndomsminnets värde. Men sedan han gjort närmare bekantskap med en del folkmelodier, ändrade han mening, och det lyckades Afzelius vinna hans biträde för utgifvandet af *Svenska folkvisor* (1814—1817). Geijers bidrag till denna samling lära icke varit så många, men han gaf den ett godt handtag genom den snillrika *inledningen om den gamla nordiska folkvisan*, hvari han betraktar folkdikten i nyromantisk anda.

Företalet till folkvisorna.

Amalia von Helvig.
(Efter ett porträtt som tillhört Geijer.)

Poesien är det undransvärdaste i människans natur, man skulle i henne vilja igenkänna själen själf, som genom välljudets makt löser sina band. Den berättande folkvisan eller romansen är den kristna poesiens äldsta produkt, den moderna poesiens ursprung och moder. Geijer karaktäriserar med en för tiden ej ovanlig öfverskattning folkvisans allmänna ande och dess olika kynne hos skilda kulturfolk, och han yttrar sig härvid med skärpa om det gångna tidsskedets litteratur, som, säger han, slutade med att stelna i härmning efter främmande mönster, stridande mot nationens och språkets lynne, det krig mot de litterära myndigheterna, som förr eller senare måste utbrista, hade hos oss kommit sent och därföre desto häftigare samt störtat vitterheten i anarki. (I en not ägnar Geijer några vänliga ord åt Atterbom, den unge af en moderlig natur rikt utrustade skald, som, hvad man än skreke mot honom, nog skulle göra fosterlandet heder.)

Samtidigt med sitt närmande till fosforisterna skiljer sig Geijer i någon mån från de riktigt rättrogne göterna genom sina

Skrift om de nordiska myternas användande i konst.

Betraktelser i afseende på de nordiska myternas användande i skön konst, som meddelades uti Iduna 1817.

Det var här han varnade för tre förvillelser, hvartill den nordiska renässansen kunde leda: tron på att ett skaldestycke blefve nordiskt blott därför, att man läte Tyr och Freja ersätta Mars och Venus, vidare sträfvan att göra den nordiska mytologien till maskineri för ett nationalepos, lösryckt från sin tid och sin historiska grund, slutligen äflandet att välja ämnen ur den nordiska mytologien framför ur den nordiska hjältesagan, — allt förvillelser, beroende på den falska förutsättningen, att denna mytologi skulle kunna få ett slags abstrakt allmän poetisk användbarhet. Med afseende på de nordiska myternas användande i skön konst, framför allt i bildhuggeriet — formernas konst — ställer Geijer sig mycket tviflande, just emedan formen i den nordiska mytologien så ofta uppoffras för betydelsen, men han tillägger, att han mycket gärna skulle se sina meningar i värk och gärningar vederlagda. Liknande åsikter hylldes äfven af danske kännare af forntiden, t. ex. Molbech.

Geijers första föreläsningar. — Amalia v. Helvig.

Vid denna tid hade ändtligen Geijers enskilda lefnadsförhållanden tagit en gynnsam vändning. De hade länge nog varit mörka.

Han hade efter hemkomsten från England någon tid vistats i Stockholm och drifvit historiska studier i riksarkivet för att vinna en akademisk befattning. Men då utsikterna syntes aflägsna, funderade han på ett prästkall i Norrköping, ehuru han var rädd att därmed skilja sig från litteraturen. Tegnér intresserade sig lifligt för hans framtid, särskildt för att han skulle få ett offentligt uppdrag att utarbeta en stor svensk historia, hvarom Tegnér korresponderade med von Engeström; då detta förslag gick om intet, ville han bemedla Geijers anställning såsom prins Oscars lärare; men Geijer afslog detta anbud, enär han då icke skulle kunnat arbeta i vitterhet och historia. Han sysslade under denna tid med ett tillärnadt arbete öfver Karl X:s historia, som han hoppades skulle bana honom vägen till Fants lärostol, när denne afgick. Men ännu vid trettio års ålder »satt han i en vindskammare och läste med barn» och tackade sin trolofvade för hennes tålamod att vänta. I början af 1815 fick han förordnande att föreläsa såsom Fants vikarie. Han hade ett för den tiden oerhördt åhörareantal, mellan 2- och 300. Inom åhörarekretsen funnos många, som ej tillhörde studenternas lag, särskildt icke få fruntimmer. Bland dessa en dam, som inom den dåvarande nyromantiska kretsen i Upsala spelade en betydande roll, den ofvan omnämnda tyska skaldinnan Amalia von Helvig, en gång Göthes väninna, den tid hon var hoffröken i Weimar. Hon var gift med förre svenske generalfälttygmästaren von Helvig, som måst taga afsked, då han trots sina kunskaper och sin redliga karaktär icke passade för de nya förhållandena, enär han — för att använda Hammarskölds ord — »talade så dålig franska». Hans hustru vistades nu i Sverige för att ordna affärerna. Särskildt i Upsala vann hon varma sympatier. Hon och Geijer gjorde ömsesidigt djupt intryck på hvarandra och knöto ett innerligt vänskapsband. Hon kom med en fläkt af Europa till den lilla nordsvenska universitetsstaden och gaf otvifvelaktigt rika insatser i dess värld. Därom hafva både Geijer och Atterbom vittnat. Geijer yttrar ett årtionde senare: »Jag har ej lefvat ett lif, som liknat dessa månaders, då dagen upptogs af snillrika samtal och natten till större de-

Digitized by Google

len med att skrifva föreläsningar som äfven hon skulle höra. Jag har ej känt någon rikare för sina vänner, ännu mer genom hjärtat än snillet. — — Hvad har jag icke henne att tacka för! Hon har först öppnat mitt hjärta för konstens skönhet, i hvars tempel hon själf är hemmastadd». Till gengäld åhörde hon med förtjusning hans föreläsningar — som just hon till stor del inspirerade. — Hans »starka själ och veka hjärta», om hvilka hon diktat en sonnett, torde på hennes sinne hafva gjort ett intryck af djupare art än blott vänskapens.

År 1815 blef Geijer e. o. adjunkt i historia, och året därefter utnämndes han till professor efter Fant. Nu kunde han ändtligen gifta sig med sin trolofvade sedan 7 år tillbaka. Han hade också nått sin lefnads mål och befann sig i den lyckligaste stämning. Såsom professor i sitt älsklingsämne hade han lyckats samla kring sig skaror af beundrande åhörare, och han var sällsynt populär bland studenterna. Hans första föreläsning som ordinarie professor hölls i februari 1817 inför en åhörarekrets, som trängdes på bänkarne i Gustavianum. Hans föreläsningar skildras såsom värkligt inspirerade. Det var manlig kraft, innerlig ömhet, djup och tillika ljus blick, säkert och omfattande omdöme, vishet, oskuld.*

Giftermål och professur.

Själf dömde han sedan sina äldsta föreläsningar strängare. De vittnade, skref han, mera om fantasi och känsla än om förstånd och insikt. Efter tidens sed sökte han allt för mycket att konstruera in »ett självgjordt sammanhang i sakerna». »Då jag från filosofi och poesi kom in i historien och därför i början äfven ägnade synnerlig uppmärksamhet åt hvad filosofien i och med densamma beställt, så hade jag ej ringa färdighet därutinnan. Sammanhang! Hvad är kostligare, nödvändigare? — Ja, men sakernas eget — — — Den, som närmar sig till tidens susande väfstol, finner snart, att allt här ej går så snörrätt efter vissa former. — — — Häfdatecknaren har att göra med ej mindre värkliga värkligheter än naturforskaren» — — — I dessa ord, från 1834, har Geijer i viss mån också kritiserat och dömt öfver sin nyssnämnda skrift om historien och religionen.

Men Geijer var icke blott den af ungdomen varmt hyllade professorn i historia. Han blef ock höfdingen för den s. k. »ultraismen» eller den konservativt reaktionära riktning, som nu med fosforister och göter såsom kärntrupp bildade en kraftig makt inom Sveriges kulturella värld och som i vetenskapligt afseende företrädesvis stödde sig på hans namn och kallades »den historiska skolan». Det var förnämligast han, som utvecklade denna skolas åskådningssätt och hvars namn härvidlag blef en fana. Tidskriften Svea var dess organ.

Geijers politiska reaktion.

Betecknande härvidlag var bl. a. hans tal 1817 vid reformationsfesten, i synnerhet i motsats till Tegnérs bekanta frisinnade jubeltal med dess udd mot den heliga alliansens teorier. Geijers är mera öfvervägande religiöst. Tegnér, hvars tal af Geijer sagts »göra intryck af att vara skrifvet vid bålen», kallade åter Geijers en bönesuck vid jubelfesten, som hämtat inspiration af vigvatten. Det innehåller en karaktäristik af Luther och försvarar reformationen mot dem

* d'Albedyhlls omdöme i bref till Hammarsköld. d'Albedyhll hade dock äfven ett och annat att anmärka mot Geijers föreläsningar.

Digitized by Google

som velat ställa den i samband med senare tiders politiska revolutioner: reformationen har ingen skuld i de utsväfningar, hvartill den borgerliga friheten gjort sig skyldig. Han gör i sitt tal utfall mot de bekväma frihetsbegreppen och den vilda, snart ingenting skonande stridighetsandan. Och så bringar han, — i rak motsats mot sin landsman där nere i Lund — en hyllning, åt den heliga alliansen och dess upphofsman, ryske kejsaren, en hyllning som han dock redan 1821, då talet utkom i en andra upplaga, ångrade ända därhän, att han »förbannade dem, som tilläto sig den största af alla profanationer, den att nyttja det heliga såsom medel för orättvisa ändamål».

I Svea offentliggjorde han 1818 sin märkliga historiska afhandling om *feodalism och republikanism*. Här uttalar han sig med icke ringa sympati om medeltidens idéer, ehuru han i viss mån medgifver berättigandet af den republikanska principen vid sidan af den feodala. I fortsättningen, som uteblef, hade han velat visa, hurusom ett fördrag mellan feodalism och republikanism vore det enda värkliga samhällsfördrag som kunde slutas, liksom engelska revolutionen 1688 vore ett fördrag mellan dessa två principer. Med denna skrift ville Geijer göra ett inlägg emot den blott »mekaniskt juridiska» statsåsikten.

Emellertid blef Geijer på grund af en filosofisk afhandling utsatt för en rättegång, som var nära att äfventyra hans personliga välfärd. Det var den skrift, som bar namnet *Thorild, Tillika en filosofisk och ofilosofisk bekännelse* (1820), men hvilken mycket litet handlar om den man titelbladet nämner.

»Thorild» och rättegången om denna skrift.

Geijer hade emottagit uppdraget att utgifva Thorilds skrifter, hvilket han i parentes sagdt ej fullt lyckligt utförde. Detta uppdrag förde honom till närmare bekantskap med Thorilds filosofiska författarskap, som han ansåg i viss mån hafva anteciperat identitetsfilosofiens panteism, och härvid föranleddes han att söka precisera sin egen filosofiska öfvertygelse såsom inledning till Thorildskaraktäristiken, hvilken senare dock aldrig utkom. Skriften betecknar Geijers försök att komma ut ur panteismens cirkel genom att närma sig den positiva uppenbarelsen, ett försök som — yttrar G. själf — på flerfaldigt sätt utan framgång gjorts af den yngre Schellingska skolan. Det må i afseende å denna skrift framhäfvas, att Geijer här tillmäter det sunda förnuftet en högre ställning än i skriften om upplysning. Människans yppersta kunskapsförmåga är för honom s i n n e t, en förening af känsla och begrepp, som han gör liktydigt med sundt förnuft, dock i högre mening än den vanliga, nämligen befriadt från falska opinioner och nedärfda fördomar, samt renadt till viljan och begären. Skriften antyder, enligt Nyblæus, ehuru endast såsom aning, den väg på hvilken filosofien kan utbildas till »rationell idealism» och en värkligt spekulativ teism grundläggas, samt innebär således uppslaget till den princip, hvilken sedan såsom en röd tråd genomgår Geijers utveckling och skriftställeri: personlighetsprincipen. *

* Hammarsköld, som rätt skarpt kritiserar boken, karaktäriserar den i ett bref som ett Köppenskt skelett, omklädt med Svedenborgiskt kött och öfverdragen med en Thorildisk hud.

Digitized by Google

Tegnér hade i sina bref träffande betecknat skriftens hufvudresultat med de orden, att »filosofien befinner sig i cessionstillstånd, Geijer är utredningsmannen i det gäldbundna boet och det är religionen, helst den kristna, som skall betäcka bristen», och han tillade, att han icke insåge, hur allt detta hängde ihop med Thorild.

Geijers »Thorild», hvars rent filosofiska innehåll i och för sig icke gjorde den synnerligen populär, kom dock snart så tillsägandes i hvar mans mun. Förhållandet var, att man inledde åtal mot honom för förnekelse af den rena evangeliska läran med anledning af några icke ortodoxa uttalanden i denna skrift om treenighets- och försoningsdogmerna.

Det var dock närmast Schellingianen Geijer man ville träffa. Vi minnas, att Atterbom varit nära ett åtal för kätteri för sin Schellingianism, då han hade påstått, att den nya filosofien lärdes från katedrarne i Upsala. En af de professorer, som voro denna nya läras apostlar, därtill den mest populäre ungdomsledaren, hade nu gifvit sig en blotta. Man sökte en lämplig anfallspunkt mot Geijer, och man fann den i boken om Thorild. Hvem som stått bakom denna åtgärd, vet man icke. Den synliga handen var hofkanslären af Wetterstedt — en gammal juntabroder! Men han var tvifvelsutan inspirerad från annat håll. Man gissade på Geijers motståndare inom akademien, Leopold och Blom. En annan mera sannolik gissning utpekade den »nitiske» Matthias Rosenblad såsom anstiftare. Åtalet var allvarligt nog, ty hade Geijer blifvit fälld, hade han nätt opp måst dela Thorilds öde att gå i landsflykt. Familjen var redo att flytta till Tyskland.

Öfver hela landet väckte åtalet det största uppseende. Tegnér skref till Adlerbeth, att »något på en gång nedrigare och dummare än Geijers process hade han ej på länge hört omtalas; Geijer borde icke klandras för det han vore för litet, snarare för mycket gudfruktig». I ett bref till Geijer om boken förklarar han sig fullkomligt dela hans åsikter i treenighetsläran och tillfyllestgörelsen; till de ortodoxes mening funnes ej något spår i bibeln. Af ett särskildt intresse är Samuel Ödmanns omdöme. Denne bittre motståndare till den nya filosofien (som icke haft något emot ett »klokt» ingripande mot Schellingianismen år 1817) ogillade starkt detta åtal. Han ville — skref han till Wallmark — ej göra Geijer till kättare och skulle uppriktigt fägna sig om han blefve frikänd. Om treenighetsmysterierna borde ej libelleras i tidningar och profana skrifter, och den som upprört saken hade hvarken gjort religionen eller akademien någon tjänst. Blefve Geijer fälld, skulle det vålla förargliga efterspel; ett frikännande gjorde åtminstone slut på saken. Där de omtvistade noterna stodo, hade de gjort föga skada, boken hade kommit i få händer, och älskare af Thorilds skrifter hade däraf ej blifvit skadade.

Med manligt lugn och allvar försvarade Geijer sin sak, han delade icke sina närmaste vänners oro, och han uttalade sin orubbliga tro till Sveriges tryckfrihet. Han blef frikänd af juryn under studentkårens oändliga jubel, liksom hans frikännande firades med en stor fest. Med »Thorildsskriften», som aldrig fullbordades, hade Geijer tillsvidare afslutat sin rent filosofiska värksamhet och hoppades, att han fått ur sig »all filosofisk materia peccans», för att han kunde slå sig på realia och skrifva historia.

Sin politiska åskådning utvecklade han närmare under 1820-talet i en del polemiska skrifter i dagens frågor. Poetiskt skriftställeri.

Viktigast bland dessa äro de stridsskrifter, som föranleddes af frågan *om den akademiska jurisdiktionen*, hvarvid Geijer skiftade hugg med bland andra J.

Digitized by Google

G. Richert och utvecklade det »ultraistiska» partiets program. Vid hans sida stredo Palmblad, Atterbom, Hans Järta, Biberg och Askelöf. Om man å högsta ort ej alltid delade ultraismens åsikter, hade man dock intet emot, att dess läror spredos bland ungdomen, och Geijer blef, som Fryxell anmärker, för Karl Johan i någon mån hvad Chateaubriand var för Napoleon.

Historiskt författarskap. I öfrigt sysslade Geijer med historien. Han hade offentliggjort ett par smärre afhandlingar i historia, (om den skandinaviska halfön 1816 och om den gamla svenska förbundsförfattningen 1829), som sedan inflickades i hans stora arbeten. Han hade ock från officiell ort erhållit uppdrag att för ett franskt värk utarbeta ett sammandrag af Sveriges historia och därmed var han sysselsatt de första åren af 1820-talet. Men detta »lilla» arbete, en historia i sammandrag, sväller småningom ut och blir aldrig utgifvet. I stället drömmer han om att skildra Sveriges öden i stora mått. Han spänner upp en väldig duk, och resultatet blir Svea rikes häfder. första delen af Svea Rikes häfder — tyvärr, som så mycket i Geijers värksamhet, endast en väldig ansats. Detta arbete bär årtalet 1825, alltså samma tryckår som Frithiofs saga. Dess första och enda del slutar just, då »historien löser sig ur sagans älskade armar», och den är sålunda — som det sagts — endast en ståtlig vestibul till vår historia. »Svea Rikes häfder» öppnas med en mästerlig, skarpsinnig och finkänslig skildring af den svenska naturen och i samband därmed af svenskt folklynne. Redan från Neikters kateder hade den unge Geijer fått lära Montesquieuska synpunkter om klimatets inflytande på folklynnet. Nu lämnar han själf en genialisk karaktäristik af vår natur, icke utan drag som erinra om Montesquieus efterföljare Ehrensvärd. I öfrigt utgöres denna första del af en skildring af Nordbornas äldsta minnen, deras hemseder, deras vikingafärder, deras myter och deras sagoålders historia. I sistnämnda afseende utför Geijer en kritisk granskning af den nordiska häfdaforskningens äldsta källor, antikens, isländarnes och de sparsamma inhemska skrifternas traditioner, myter och sägner. Vid den granskning han här företog ägde han visserligen betydande föregångsmän i danska språk- och häfdaforskare. Men ingen af dem hade ens tillnärmelsevis så lyckligt genomfört enskildheterna till ett helt af konstnärlig fulländning såväl i komposition som utförande. Själf sade han till en vän, att han egentligen var skapad till konstnär, han hade bort blifva målare eller bildhuggare. Säkert är, att den första delen af Svea Rikes häfder, denna väldiga vy öfver Sveriges land och dess forntid, är utförd med konstnärlig hand. Den första delen fick ingen fortsättning. Den förblef en väldig torso.

Digitized by Google

Kort efter dess fullbordande begaf sig Geijer tillsammans med några vänner (Atterbom, Lindblad, Schröder och Malla Silfverstolpe) på en utländsk resa.

Resa till Danmark och Tyskland.

Från denna resa äga vi *resebref* till hustrun, författade med en friskhet och en omedelbarhet, som röja hans öppna sinne för allt hvad som mötte ögat af natur och konst. På utresan besöktes Tegnér. I Danmark sammanträffade han med dess d. v. lärda och vittra celebriteter (Oehlenschlæger, Ingemann, Rahbek, Rask, Nyerup, P. E. Möller o. fl.). I Köln, Dresden, Berlin beundrades konstens skatter, och Geijers omdömen om dem yppa ofta det friska konstsinne, som var honom medfödt. Intressanta äro bland annat hans uttalanden om den götiska kölnerdomen: »De som uppfattade och utförde denna undransvärda byggnad, man vet ej hvad de hetat. Men de ha lämnat ett skaldebref till dem som söka ett odödligt namn, hvilket dessa må läsa i deras värk och gå för tusan — — —. Dessa tempel sträfva uppåt som en bön, de äro en bön — det yttre en bild af det inre. Och det är trons resignation, som uttrycker sig i denna oändliga kärleksfulla flit. Man har arbetat för sin Gud. Huru arbeta vi?»

Bland betydande personligheter, som Geijer träffar på utländsk botten, äro Arndt, en gammal bekant från Sverige, Niebuhr, »till hvilken en gesäll i den historiska professionen såsom jag med vördnad ser upp», Schlosser, Schubert, Schelling, Tieck, Jean Paul*, Schleiermacher och Hegel samt framförallt Amalia von Helvig, som en gång öppnat hans ögon för konstens värld, och som nu ledsagade honom som en ciceron genom Dresdens målningsgalleri.

Inträde i akademien.

År 1824 hade det ändtligen lyckats Tegnér — som, trots åtskilliga fnurror på tråden mellan honom och Geijer, med ihärdighet arbetade för denne — att bereda sin store landsman väg in i Svenska akademien, men egendomligt nog dröjde det två år efter valet, innan Geijer där tog inträde. Hos honom omväxlade arbetsifver och tröghet, och den senare tog öfverhand, då det gällde inträdestalet öfver Ramel — »en litania, skref Tegnér, som egentligen icke borde vara mer än ett eftermiddagsgöra». Och talet blef sådant, »att man skulle trott, att Ramel själf skrifvit det».

Då Geijer hemkom från sin utländska resa, togs hans värksamhet i anspråk för en del värf, som för någon tid drogo honom från fortsättningen af hans historiska forskningar. Det var dels medlemskapet af 1826 års uppfostringskommitté, dels bevistandet af 1828—29 års riksdag såsom universitetets ombud i prästeståndet, där han ifrigt stred för de konservativa idéerna och var regeringens svurne man.

Svenska folkets historia.

När han återvände till sin historieskrifning, var det för att taga upp arbetet i en ny skala. Egendomligt nog var det åter igen en uppmaning från utlandet, som gaf uppslaget till *Svenska folkets historia*, hvars trenne delar utkommo 1832—36. Det var nämligen för den stora Heeren-Ukertska samlingen af de euro-

* Om besöket hos denne skrifver Geijer följande, som synes mig vara adresseradt till Tegnér: »Han har en stor populär egenskap, nämligen en innerlig, djup förening af känsla och kvickhet, hvilken i våra dagar mest af allt behagar. Jag har förmärkt, att ingenting vinner så allmänt bifall, som det sentimentala epigrammet eller en känsla uttryckt med en lekande udd.

Digitized by Google

peiska staternas historia, som Geijer författade detta arbete, hvaraf då samtidigt en svensk upplaga skulle utgå. Han tecknade nu i stora drag det svenska folkets historia från äldsta tider och fram till Kristinas tronafsägelse. Detta värk är utan gensägelse hans mest betydande och det, vid hvilket hans namn som historieskrifvare företrädesvis är fäst. Väl blef äfven detta ofulländadt — ty Geijer hade ärnat föra det vida längre ned i tiden. Sådant det är, är det emellertid ett storvärk.

Geijer gick till häfdatecknarens kall med tre stora egenskaper: häfdaforskarens kritiska skärpa, tänkarens djup och skaldens konstnärsskap.

Professor Geijer.
Efter en skiss, tecknad 1842, af B. Wennerberg.

Af historieskrifvarens arbete var väl arkivvärksamheten det som minst tilltalade honom, ehuru han utförde det med samvetsgrannhet. Hans natur låg dock i grunden icke mycket för det mera långsamma förberedande arbetet, ty med sitt lifliga sinne var han ingen vän af en regelbunden, lugn sysselsättning, och han kunde aldrig underkasta sig vissa ordentliga arbetstimmar. »Jag kan ej vara dagsvärkare, får jag ej omväxla göromål, är det slut med mig». Helst ville han då och då afbryta sitt arbete med besök vid pianot. Man har ju ock gjort den anmärkningen, att han icke i nog vidsträckt mån begagnat arkiven och att t. ex. Strinnholms samtidigt pågående arbete med afseende på sådana forskningar var vida mera omfattande. Geijer var dock allt annat än främling i arkiven; han hade där tillbragt en god del af sin ungdom; hans mannaålder tillät honom väl endast att mera tillfälligtvis och med långa afbrott vistas i hufvudstaden, men då så skedde, var han en flitig gäst i Riksarkivet, och hans värk bära noggrant vittne om, huru väl han förstod att ur arkivens gömmor framlocka det för saker och personer mest kännetecknande.

Ty detta var det betydande i Geijers forskning, att han fann ut det mest karaktäristiska i historien, kärnan af saken. Hans historieskrifning bjöd ej blott på en redogörelse för fakta, en mer eller mindre prydlig krönikeskrifning af märkligt som timat eller ett uppradande af arkivfynden, som pärlor på ett snöre; hvad den uppenbarade var en man, som tänkte öfver häfderna. Icke förgäfves hade Erik Gustaf Geijer varit Benjamin Höijers lärjunge.

Digitized by Google

Erik Gustaf Geijer, 1848.

(Efter Maria Röhls teckning i Kongl. Bibl.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Det ideal, som denne framställt för en pragmatisk historieskrifvare, gick Geijer att förvärkliga. Han ville ej blott skildra striden och dess yra, utan framför allt meningen däri. Och denna uppfattade han med tänkarens skarpblick, liksom han ordnade materialet med konstnärens öga och hand.

Denna konstnärshand visste väl att skilja mellan det väsentliga och det tillfälliga.

Vedel har anmärkt, att Geijers historieskrifning helt och hållet saknar det konkreta, anekdotiska lifvet, liksom Geijer i det hela taget saknade sinne för det komplicerade, pittoreska. Hans häfdateckning bjuder icke heller mycket af biografiska enskildheter eller målande skildringar. Men det gäller om honom hvad han själf sagt om Samuel Ödmann, att »allt hvad han läste blef honom lefvande». Samma lif förstod han att gifva sin skildring. Och om än icke i själfva texten är godt om anekdotiska detaljer, finner man i noterna — de förträffliga Geijerska noterna — en mängd anekdotiska enskildheter, som gifva lif och färg åt taflan. Erinras må blott om de många karaktäristiska citaten ur Gustaf Vasas bref.

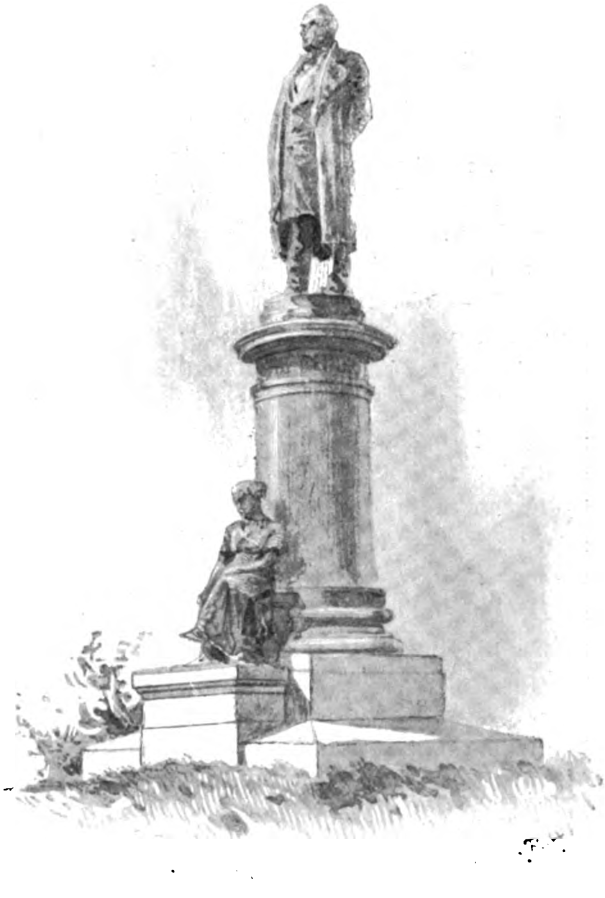

Geijers staty i Upsala.
(Utförd af John Börjesson.)

Geijer har i sin självkaraktäristik framhållit, att det som blifvit kvar af hans »första poetiska ingång i historien» är, att han blott intresseras af det mänskliga däri, karaktärer, seder, lagar, samhällsförhållanden. »Allt, äfven det innersta drag i bilden af ett

mänskligt tillstånd, är mig naturligen viktigt och jag skyr ingen möda att uppspana det. Hvad som ej låter bringa sig i ett sådant sammanhang, är mig likgiltigt tills vidare. Det mänskliga samhället i alla sina likheter och olikheter under särskilda odlingsgrader och omständigheter har alltid varit mitt älsklingsämne.»

Det mänskliga, d. v. s. personligheten, är för honom hufvudsak. Och detta gaf sig uttryck i tendensen af hans arbete med dess ofta anförda ord, att »Sveriges historia är dess konungars».

Den ledande personligheten var det, som intresserade honom, och följderna af konungarnes förtjänster och fel älskade han påvisa i landets öden. Hans historia blef präglad af hans rojalistiska tendens, men man spårar vid sidan af konungen äfven en annan hjälte, som Geijer redan tidigt besjunger: den svenske odalbonden, folkmakten. Så är hans historia präglad ej blott af rojalism utan ock af demokrati, under det att mellanmakterna — aristokrati och hierarki — allt mindre vinna hans medkänsla, hvilket ock några år senare vållade ett angrepp från en lärjunge, A. Fryxell. Framställningssättet i Svenska folkets historia är kärnfullt, manligt, mera dramatiskt koncentreradt än episkt bredt; någon gång t. o. m. väl mycket koncentreradt, så att innehållet liksom öfverväldigar formen, den tankedigra innebörden framträder då ej genast fullt klart i det stundom orakelmässiga uttrycket. Men detta är oftast utmärkt af sällsynt träffsäkerhet; han älskar epigrammets udd och antitesens skärpa, och hans omdömen få stundom karaktären af ordspråk och blifva bevingade ord, t. ex. hans uttryck om kalmarunionen, att den är »en händelse som ser ut som en tanke». Hans teckning af personligheterna röjer icke släktskap med målarens pittoreska pensel, utan Geijer ger snarare sina typer något af den kärfva, bestämda karaktäristik, som utmärker den italienska ungrenässansens porträttskulptur; — jag skulle t. o. m. närmast vilja säga den skarpa profilering, som man finner hos de mästerliga florentinska medaljkonstnärerna från renässansen. Hans Karl IX:s bild är t. ex. en dylik medaljprofil i brons. Man glömmer den aldrig.

Biskopsförslag. Under det Geijer sysslade med sin häfdateckning — 1834 — erhöll han jämte Tegnér och Wallin ett rum på biskopsförslaget i sin hembygd Värmland. Ingendera af de båda kamraterna ville mottaga utnämningen, och ett ganska starkt tryck öfvades på Geijer att han måtte öfvertaga kräklan öfver Karlstads stift. Men Geijer förklarade i bref till sina närmaste, att han vore för samvetsgrann att taga ämbetet som en maklig bärgning. — — — »Man skulle kanske få en otadlig, medelmåttig biskop, men på Erik Gustaf Geijer vore det slut.»

Och i en skrifvelse till konungen undanbad han sig utnämningen. Han kunde ej skilja sig, hvarken från den ungdom, i hvars krets hans skönaste år

Digitized by Google

förflutit, eller från de litterära hjälpmedel, utan hvilka häfdatecknaren ej kan arbeta, och han eftertraktade äran att vara sitt lands häfdatecknare. Historien betraktade han som sitt »dagsvärke för lifvet».

Men historien blef dock icke, som Geijer trott, fullt hans »herre». Väl hade han 1836 hoppats att två år senare ha sina »Karlar» färdiga i ett band, »som blir ett mästerstycke af packning», och sedan i femte bandet ägna en utförligare skildring åt frihetstiden, än den korta *Teckning af Sveriges tillstånd och de förnämsta handlande personerna under tiden från Karl XII:s död till Gustaf III:s anträde till regeringen*, hvilken han i stor hast nedskref för Svenska akademien. Det gick ej som han trodde. Källorna växte så i omfång, att han, som dock sedan gammalt studerat Karl X Gustafs historia, öfverväldigades af materialet. Ehuru han hade varit flitig och tillbragt lång tid i Stockholm hösten 1837 och sommaren 1838, hade han endast hunnit excerpera Karl X:s regering och Karl XI:s minderårighet, och han kunde först 1839 på vintern tänka på själfva författandet. Han insåg nu, att Karl X och Karl XI kräfde sin del och att Karl XII måste uppskjutas till en femte. Rörande den sistnämnde har för öfrigt hans uppfattning ej så litet skiftat, och näppeligen hade han ärnat teckna honom i samma anda, som skalden Geijer uppfattat honom 1811 och 1818. »Jag känner — skrifver han till Järta 1838 — föga någon period, i hvilken både människorätt och människolycka så litet gällde som under Karl XII.»

Men hvarken en fjärde eller femte del blef fullbordad, oaktadt Geijer tidtals erhöll ledighet från professuren.

Mycket bidrog till denna olycka för Sveriges häfdateckning, att icke professorn i historia vid landets främsta universitet var bosatt i den stad, där riksarkivet var beläget, utan endast tidtals med uppoffring af tid och penningar kunde vistas där. Och det tilläts icke Geijer att, som han önskade, få låna riksregistraturet till Upsala.

Men en annan orsak låg tvifvelsutan i Geijers eget skaplynne, som alltjämt drog honom ut i dagens frågor. Det jäste och sjöd inom honom. Och under sina djupare historiska studier hade hans politiska uppfattning undergått en allt större förändring samtidigt med att hans litterära och filosofiska frigjort sig allt mera från fosforism och schellingianism, i det han lät sitt värklighetssinne varda förherrskande.* Geijers »affall».

Erik Gustaf Geijer — auktoritet för den historiska skolan — var icke auktoritet för sig själf. Han befann sig i en jämn utveckling. Sina meningar från i går pröfvade han i dag, och fann han dem icke svara mot värkligheten, så öfvergaf han dem och sökte en sanning, i hvilken han kunde finna ro. Och han var icke sen att bekänna sin nya öfvertygelse inför allt folket.

* I ästetiskt afseende proklamerar Geijer i bref till Beskow redan 1826 sin realism: »Gif fan att både antikisera och romantisera. Det är förbi med bäggedera. Poesien har så länge sett i luften efter mönster, att det är tid hon vänder sig till det värkliga lifvet, till uppfattning, samling, utbildning af dess poetiska element. Det är den äldsta poetiska källan.» Och efter att ha påvisat den engelska poesiens värkligheتssträfvan tillägger han: »Äfven poesien måste, såsom vetenskapen, vända sig från de luftiga teorierna till observation af naturen och det mänskliga lifvet».

Digitized by Google

Den uppburne chefen för den ultraistiska skolan gick med flygande fanor och klingande spel öfver i det liberala lägret. Han förklarade, att han afföll från den historiska skolan. Han hade blifvit öfvertygad, att historien ej kunde gifva, men väl modifiera principen för handling, och att denna måste vara hvarje tidehvarfs egen insats. Det vore genom historiska studier, som han afföll från den historiska skolan. Ty de hade ändrat hans öfvertygelse.

»Ensam i bräcklig farkost vågar
Seglaren sig på det vida haf — — —

— — — — — — — — — — —

Framåt! Så är hans ödes bud,
Och i djupet bor, som uti himlen, Gud»,

hette det i en liten dikt, som han, i förkänslan af den enslighet som väntade honom, skref strax förr än han kungjorde sitt affall.

Många af hans gamla vänner och meningsfränder blefvo djupt förbittrade. Man tillskref å vissa håll hans affall mindre rena motiv, där man ej som Hwasser ville förklara det ur patologiska grunder, eller där man ej skyllde på ostadighet. Och dock hade affallet länge förberedts i Geijers inre: det var resultatet af en länge mognande utveckling, och med hans bottenärlighet var det, som Tegnér framhöll, »kanske ett nödvändigt naturfenomen».

Väl hälsades hans förklaring med jubel af tidens liberale, som i Geijer sågo en den värdefullaste förstärkning. Men deras man blef han dock aldrig helt och hållet. Med sin liberala åskådning förblef han rojalist, och den häftiga oppositionen mot konungamakten var honom vidrig.

Denna hans ställning har i främsta rummet varit föremål för misstydningar, bland annat af Fryxell, som härvid uppenbart inlagt en annan mening i vissa Geijerska bref, än som därur kan läsas.

Ur Geijers bref till Järta kan man utan misstydning endast utfinna, att han kände sin litterära ställning ohållbar och att han ansåg den samhällsåsikt han dittills representerat ogenomförbar i det dåtida svenska samhället. Och hans uttalande i ett bref från 1841 till hustrun, att, om man jämförde den förändrade tonen mot person och dynasti hos liberalismens organ, sedan han befunne sig i deras led, så skulle man medgifva, att han ej varit där förgäfves, kan omöjligen tolkas därhän, att Geijer skulle ställt sig i oppositionens led för att därifrån bevaka konungamaktens intressen. Men visserligen ansåg han den bittra tvekampen mellan konungen och den alltjämt växande folkopinionen ödesdiger. Sveriges historia visade i det fallet, att det gått Sverige bäst, när konung och allmoge hållit samman. Därtill kom, att den liberala riktningen från 1830 blef mera demokratisk i stället för att förut blott hafva varit antimonarkisk. »Konung och folk skilja sig ej åt såsom man allt för ofta gjort» skref han 1839. »Men just därför vill jag, att folket skall ha i rådslag och representation en stämma för konungens som för landets välfärd, den förres individuella mänskliga

Digitized by Google

må vara hvilket som helst. Sådant har ej skett af våra ståndsintressen, som allt för ofta uppoffrat både konung och land.»

För öfrigt var det nog människan, personlighetsprincipen, som vann Geijer åt liberalismen. Han, som framför allt var människovän, insåg det hopplösa och mänsklighetsförtryckande i flere af de lärosatser han dittills förkunnat. »Visst är, att filantropien eröfrat mig åt de liberala teorierna», skref han 1838. Djupast sedt var dock affallet ett utslag af de ändrade tidsförhållandena. Ingen man är oberoende af den tid, i hvilken han lefver. En betydande man måste, antingen han hyser sympatier eller motvilja mot densamma, dock af den taga intryck. Den omhvälfning i tänkesätten, som 1830-talet medfört ute i Europa och äfven i vårt land, kunde icke undgå att öfva sin värkan på en man, som så lefde i och för sin tid som Geijer.

Geijers senare skriftställeri tillhör till tid och anda ett annat skede än det, hvarmed vi här sysselsätta oss, och må därför blott i korthet antydas.

Det var i *Litteraturbladet* 1838—1840, som han offentliggjorde de viktiga skrifter, i hvilka han framlade sin nya åskådning och sin tillämpning af personlighetsprincipen. Utom granskningar och uppsatser af olika innehåll (exempelvis den förut omtalade uppseendeväckande kritiken af Atterboms dikter, som är betecknande för hans brytning med fosforismen) var det företrädesvis genom artiklar i tre af dagens frågor, som han framlade sina nya åsikter: fattigvårdsfrågan, undervisningsfrågan och representationsfrågan. Litteraturbladet.

Mot en historisk bakgrund utvecklar han sina nya synpunkter. På hvilka djupa perspektiv han här bjuder läsarens blick, därpå må som exempel påpekas slutet af fjärde artikeln i *fattigvårdsfrågan*. Här uppvisar Geijer, att feodalismen, hierarkien, tredje ståndet, alla hade de haft sina tider af vinning och förluster, och hvarje tid hade sökt en afledare för fattigdomen. Det europeiska kolonialsystemet, som framkallades af de stora upptäckterna, var på en gång en källa till rikedom och en afledare för den europeiska pauperismen; konungamakten, som blef medeltidens arfvinge, använde de stående arméerna och sjöfarten. »Under geväret och till sjös» sade man i hela Europa till den förlorade sonen eller lösdrifvaren o. s. v. I industriens utveckling ser Geijer en afledare för vår tids fattigdom, ehuru »den ej är reglerad eller försäkrad». Geijer fordrar nu arbetets och konkurrensens frihet i motsats till skråtvånget. Särskildt må framhållas hans uttalande i nionde artikeln om kapital och arbete med gyllene ord sådana som dessa: »De gamle afbildade gudar och gudinnor på sina mynt till tecken däraf, att penningen borde vara helig. Han är det ej i sig själf, men han representerar något heligt, som är arbetet, och den, som rör vid hans säkerhet, angriper hvar mans rätt, angriper djupast den armes rätt. — — — Lita ej blott på det förflutna arbetet. Lita ej på penningen som ändamål utan som medel. Han är blott representant af arbetet, han flyr ur overksamma händer.»

Digitized by Google

Äfven uppsatserna i *läroväirksfrågan* börja med en intressant historisk afhandling öfver studiernas öden i vårt land för att sedan öfvergå till en allmän utredning af ändamålet med människans utbildning och enskilda anmärkningar öfver de skolförslag, som då stodo på dagordningen. I afseende på studiet af de klassiska språken hyllade Geijer, i motsats till Tegnér och andra, den uppfattningen, att de borde maka åt sig, och han ifrade emot att den högre undervisningen företrädesvis skulle vara en beredelse till kyrkans tjänst och statstjänst samt förde folkbildningens och den reala bildningens talan.

I *representationsfrågan* hade vid denna tid ropen på fyrståndsindelningens upphörande, som redan afhörts 1809, ehuru reformen i brådskan ej kunde genomföras, framträdt allt starkare. Geijer, den forne vännen af ståndsprinciperna, utvecklade nu en åsikt, som häfdade personlighetsprincipen och syftade åt personlig valrätt för hvarje till myndig ålder kommen medborgare, men med indirekta val; han ville medgifva undantag från plikten att deltaga i representantvalet för kvinnor och för lärareståndet, som borde hålla sig obesmittade af de personliga intressen, de där vid utöfvandet af denna rättighet sattes i rörelse.

Till detta sitt program fogade Geijer en högst intressant utveckling af Sveriges äldre statsutveckling, och han betonade såsomen lärdom häraf, att vår ståndsrepresentation måste söka ombilda sig på fredlig och laglig väg till en representation af folket, enligt rättvisans och billighetens erkända grundsatser, ty hvad botemedlen utom representationen anginge, vore de dels otillräckliga, dels våldsamma, och Sverige, som af denna anledning redan haft så många revolutioner, tålde ej vid flera. I dessa artiklar ägde och äger det liberala lägret en rustkammare för sina strider; — liksom de konservativa i Geijers äldre skrifter.

Geijer i riksdagen.

År 1840 valdes Geijer, tack vare röstsplittring och lottning, till universitetsrepresentant i prästeståndet, där han häfdade helt andra synpunkter än tolf år tidigare.

Han deltog mest i debatter om principfrågor, betonade i ett anförande om stattorparesystemet arbetsgifvares skyldighet att insätta bidrag till arbetarens pensionering, en synpunkt, som nu synes komma till heders i vår arbetarelagstiftning; han höll ett varmt föredrag om slafveriet och för slafhandelns upphörande på ön Barthelemy; han utvecklade i frågan om tullbevillningen nödvändigheten af att upphäfva prohibitivsystemet, och i fråga om nationalrepresentationens ombildning medvärkade han till det förslag, som vid denna riksdag förklarades hvilande. Geijer deltog äfven i anmärkningarne mot statsråden, detta såväl i konstitutionsutskottet som i ståndet, och särskildt riktade han skarpa anmärkningar mot regeringens uppträdande under de s. k. Crusenstolpeska oroligheterna. Under riksdagen mottog Geijer ett anbud att inträda i regeringen; motståndarne menade, att »affällingen» nu skulle vinna sitt afsedda mål. Men Geijer afböjde kallelsen (liksom Richert, och antagligen af samma skäl, nämligen att han ej ville arbeta för halfmesyrer). Partiman var han för öfrigt icke, och han talar i sina bref från denna tid ständigt om sin isolerade ställning.

Geijers sista föreläsningar.

Efter riksdagen återvände Geijer till sitt lärarekall och återtog hösten 1841 sina sedan flera år afbrutna föreläsningar. Dessa rörde sig dock nu icke om Sveriges historia, liksom intresset för

Digitized by Google

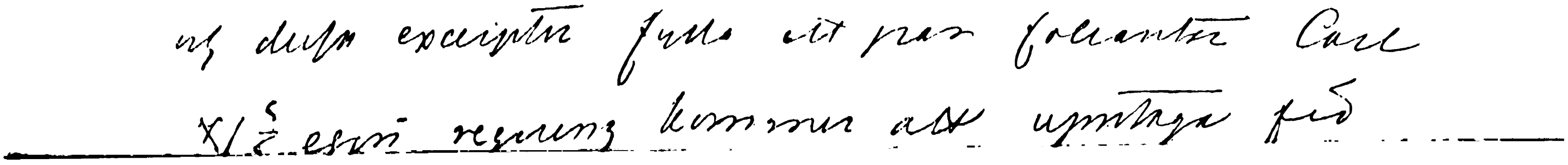
af dessa exercitier fylla ett par följande Carl
XI:s egen regering kommer att upptaga fem

detta ämne hos honom börjat svalna, hvilket ur mer än en synpunkt sedt onekligen var skada; han hade därigenom lättare kommit att afsluta hvad han själf ansåg för ett dagsvärke för lifvet. Hans filosofiska och samhälleliga intressen ryckte honom emellertid bort till andra rymder, och så föreläste han 1841—1842 om *Människans historia*, ett halft filosofiskt ämne.

Dessa föreläsningar utgaf Geijer icke själf; de utkommo först efter hans död efter en lärjunges — Ribbings — uppteckningar, och de äro högst upplysande för hans senare filosofiska ståndpunkt, i det de gifva uttryck åt hans uppfattning af personlighetsbegreppet och personlighetens väsende, hvarigenom han ville filosofiskt öfvervinna panteismen. Enligt Nyblæus har han i dessa och andra arbeten från sin senare tid lagt grunden till en värklig personlighetsfilosofi. De motiv, som härtill drifva honom, äro å ena sidan intresset för människans frihet, å andra sidan det religiösa intresset, och det är lösningen af den skenbara motsatsen mellan dessa intressen, som han här ställer till sin uppgift.

Själf utgaf Geijer sina föreläsningar öfver *Vår tids inre samhällsförhållanden isynnerhet med afseende på fäderneslandet*, i hvilka han redogör för personlighetsprincipens förhållande till samhällsutvecklingen, för den svenska konungamaktens och för de svenska ståndens historia, med uttalanden, huru representationsfrågan borde lösas, samt vidare öfver *Den nyeuropeiska odlingens hufvudskiften.*

I de förra föreläsningarna hade Geijer i förbigående fällt ett uttalande, som väl ej uttryckligen, men dock tydligt nog åsyftade Fryxells uppfattning af Kristina. Striden med Fryxell.

Han förklarade henne för hårdt behandlad af Sveriges historieskrifvare. »Mig hänger hon vid hjärtat, och jag kan icke tänka på henne utan tacksamhet. Hon är bättre än hon synes; man kan ej säga detsamma om den aristokratiska fraktion, ur hvars händer hon i själfva värket ryckt Sveriges spira för att trycka den i en starkare hand än hennes egen.» Fryxell uppfattade detta som en stridshandske kastad utanför hans dörr och svarade med en broschyr: *Om aristokratfördömandet i Svenska historien* (1845), hvari han utvecklade sina åsikter om förhållandet mellan aristokrati och monarki. Fryxells skrift besvarades af Geijer något förnämt och ej utan personlig skärpa. Flere motskrifter utgåfvos från det Geijerska lägret, och saken fick äfven en politisk bismak, i det dåtidens aristokrater gjorde sig Fryxells skrift till godo och Riddarhuset t. o. m. ägnade honom en guldmedalj.

Geijer hade nedskrifvit ett nytt svar, men det blef aldrig utgifvet, då döden kom emellan.

Geijer utgaf 1844 en öfversikt öfver det historiska innehållet i *De Gustavianska papperen*, som 1842 öppnats, ett arbete som dock ej kan mäta sig med hans öfriga historiska skrifter. År 1846 blef Geijer, som på grund af sjukdom nödgats kort förut afbryta sina föreläsningar, utnämnd till emeritus, och han beslöt nu att flytta till Stockholm för att där med arkivet närmare till hands afsluta sitt historiska värk. Med djupt vemod såg Upsalaungdomen honom lämna det lärosäte, hvars främste man han länge varit. Sista år.

Digitized by Google

Genom Fredrika Bremers frikostighet blef han satt i tillfälle att företaga en badresa till Tyskland för att söka återvinna sin hälsa. Här skref han en broschyr på tyska öfver det ämne, som alltid låg honom mycket om hjärtat, *den religiösa frågan*, hvari han häfdar sin egen personliga ställning såsom »en kristen på egen hand», delvis upprepande uttalanden ur sina äldre skrifter.

Hans förhoppningar att i hufvudstaden få fortsätta sitt historiska värk gingo om intet. Han hade i den byggnad, som Gustaf III rest åt de fosterländska sånggudinnorna, fått en liten vrå åt Klio. Men det var skrifvet i ödets bok, att hans skildring af Karl Gustaf aldrig skulle varda fullbordad. Kort efter Tegnérs död höll Geijer ett minnestal, en förträfflig karaktäristik, öfver denne sin gamle vän och motståndare. Knappast ett halft år efter sin store landsman skildes äfven Geijer hädan den 23:dje April 1847. Upsala akademiska ungdom återbördade hans stoft.

Geijers grafvård i Upsala.

Slutkaraktäristik.

På Geijer kunna i viss mån lämpas några ord, dem han själf yttrat om mannen från Gustaf Adolfs tid:

»En sådan man», säger han, »var en dugande man och ej blott i en viss riktning, på ett visst sätt utan i allmänhet, hvar han stod och hvar man honom ställde, en man för sig och sitt öde, väl stålsatt mot mänskliga sakernas växling och med en fri, orädd blick öfver lifvet. Användbar var han åtminstone till en viss grad öfver allt och i allt, hvad af en man kan fordras. Hvad detta släkte under kamp och strid efter sig lämnat är med all sin storhet ofta styckvärk såsom slutligen allt mänskligt. Men män äro de, hela, fullständiga människor och såsom sådana sina egna monument.»

Redan som ung hade Geijer haft svårt att välja mellan sina många olika anlag, och det ligger en bitter självkritik i hans klagan öfver, att han saknade deras lott, som af naturen äro utrustade med bestämda anlag, hvilkas utveckling — de må vara stora eller små — fortgår i jämn ordning. Wingård yttrar också om honom, då han i Svenska akademien omförmäler hans bortgång, mycket träffande: att »öfvermåttet af gåfvor vållade, att utkastet var för

Digitized by Google

stort för att utbildas inom den korta människolefnaden» och att »fallenheternas mängd stundom störde deras jämnvikt». Detta sammanhängde ock med ett stort drag hos Geijer — hans utvecklingsbehof. Han var en orolig ande. Men oron berodde till god del på hans djupa sanningskraf, på hans trängtan att finna »hvad det är som sker i allt som sker». Redan som ung sade han sig vara en som sökte sig själf. Han sökte detta hela lifvet igenom, d. v. s. han utvecklade sin personlighet till allt större djup och rikedom. Det personliga, det mänskliga ägde för honom det största intresset, och hans sinne var mottagligt för allt, som kunde skänka hans personlighet större djup. Häraf hans mångsidighet och hans splittring. Men det gällde om honom hvad som Rydberg sagt på tal om Lionardo da Vinci (och som f. ö. äfven passar på Rydberg själf), att »han icke splittrades genom sin mångsidighet, utan denna var helt enkelt hans natur; — — — hade hans snille begränsat sig skulle det våldsamt nedtryckt sig själf till en medelmåtta.»

Arvid Aug. Afzelius.
Efter gravyr.

Hans framställning bar helt igenom prägeln af saklighet — vare sig det gällde dikt eller prosa. Han är — i motsats till Tegnér — ingen vän af bildspråk. Vill man på Geijer tillämpa motsatsen af »naiv» och »sentimental» i den mening Schiller tager orden, så tillhör han i likhet med Goethe, af hvilken han mottog så rika intryck, den förra gruppen. Omedelbarhet är en af hans främsta skriftställareegenskaper. Han uppenbarar i sitt skriftställeri helt och fullt en personlighet, som i sin känsla för lifvets ideala makter, för fosterlandets natur, för dess forntid och för dess samtid och för dennas utveckling till en ännu lyckligare framtid är målsmannen för något af det bästa, som under detta sekels förra hälft

Digitized by Google

rörde sig i svenska sinnen. Svensk var han, icke minst däri att han förblef de stora ansatsernas man, vare sig det gällde att skildra det förflutna, eller att i ord och toner tolka hjärtats lust och ve. Såsom människa var han en hel natur, af väldig, öfverlägsen kraft. Människan Geijer, den ärliga, öppna människan, med sina drag af tungsinthet och friskhet, af reflexion och naivetet, är ock medelpunkten i allt hvad han värkar och möter oss i hvarje rad af hans skrifter.

* * *

Till Geijers krets kunna räknas de bland göterne, som stodo fosforisterne närmast, — män som Afzelius, Rääf och Gumælius samt en forskare inom historiens gränsvetenskaper som J. H. Schröder. De båda förstnämnda äro representanterna för hvad man numera med ett gemensamt namn kallar »folklore», arbetet för samlandet af folkets visor, sägner, sagor och seder.

Afzelius. **Arvid August Afzelius** var därjämte särskildt en ifrare för den isländska litteraturen.

Han var född år 1785 i Västergötland, son af en då obefordrad prästman, som under Lundatiden synes hafva tillhört Lidners vittra krets. Han uppfostrades hos sin farfar, en gammal bonde, och mottog tidigt intryck af folktraditionerna i Västgötabygden. Han blef 1803 student i Upsala, där han icke ansågs såsom något lärdomsljus, och hans magistergrad, som han aflade 1809, då botanik var hans hufvudämne, lär hafva varit »mäkta slät» just i de humanistiska disciplinerna. Sedan bosatte han sig i hufvudstaden, där han blef lärare vid frimurarebarnhuset och äfven själf grundlade en skola. År 1811 blef han prästvigd. Samma år stiftades götiska förbundet. Genom kamreraren vid frimurarebarnhuset, Karl Fredrik Geijer — Erik Gustafs bror, hos hvilken stämmorna höllos — kom Afzelius i beröring med denna krets. Han blef den förste af stiftarne invalde medlemmen och en af förbundets ifrigaste bröder, som på fullt allvar tog § 3 i förbundets stadgar om ledamöternas ovillkorliga förpliktelse att forska i de gamla göternas sagor och häfder. Han var rik på initiativ, ihärdig i utförande. Redan samma år förbundet stiftades utgaf han en svensk öfversättning af den isländska Hervarasagan, som han i något braskande ordalag sände till sin mästare, den danske forskaren Rasmus Nyerup. Så kom år 1812 hans svägerska Tullia Afzelius, född Bruhn, till Stockholm och gnolade för honom en då föga bekant polskmelodi, som sedan gammalt spelades nere i Västergötland och Småland. Afzelius fäste särskild uppmärksamhet vid det något trollska drag, som här blandade sig in i dansmelodien; det var som ett inslag däri ur en mystisk värld; han ändrade något i dess ursprungligen betydligt lifligare rytm, hvarigenom detta drag än mera framhäfdes, och skref till melodien en dikt, som han kallade *Neckens polska*, hvilken han föredrog i Götiska förbundet. Där väckte diktens intagande i »Iduna» något motstånd, men sedan den omarbetats, beslöts, att dikten tillika med melodien skulle införas.

När dikten och musiken tryckts, skref Geijer till Adlerbeth, att han fann det musiken vore förträfflig, hade originalitet och karaktär i högsta grad; men

Digitized by Google

att till dessa toner, i hvilka en så frisk naturkraft talade, den af sentimental dimma omslöjade och i duggregn af känslor uppblötta poesien föga svarade; den smakade som nattståndet dricka efter ett glas champagne. Och han tillade med äkta Geijersk öfverlägsenhet: »Man skall vara en känslosam skålvästgöte för att ej af denna musik ha blifvit inspirerad till kraftigare produkter.» Ehuru Geijer 1845 ändrat mening och i sin berättelse om Götiska förbundet yttrar, att man sällan hört ett innerligare sammanhang mellan ord och musik än i denna sköna dikt, som lockat en ny ton ur svenska lyran, eller rättare nyväckt den gamle strömkarlens toner bland ett yngre släkte, och att den gamla svenska folkvisans ton här var träffad och åter uppväckt, så torde hans åsikt från 1811 vara den riktiga. Om man läser dikten utan att låta sig hänföras af den härliga musiken, skall man finna, att trots enstaka poetiska drag det icke tillnärmelsevis råder någon motsvarighet mellan diktens och tonsättningens värde. Dikten lider af för mycken grannlåt, särskildt af en fosforistisk metallrikedom i bildervalet: här talas om gyllene harpan med silfvertoner, om gyllene hår och gyllene borg, om demantehäll. Därtill kommer, att det götiska draget att använda Oden, midgårdsormen och Freja värka störande i en dikt om Necken, som tillhör en annan mytisk krets.

Såsom skald var ock Afzelius af föga betydelse. Hans senare offentliggjorda strödda poem, som delvis trycktes i Poetisk kalender, vunno aldrig den popularitet som Neckens polska. Man spårade i dem dels fosforistisk efterklang, dels en viss yfverboren götiskhet. Icke heller skådespelet »*Den siste Folkungen*» är af större vikt.

Dess mera betydelse hade hans andra företag.

I samma Idunahäfte som upptog Neckens polska meddelade Afzelius dels den isländska texten till *Voluspà*, dels en därtill fogad svensk öfversättning. Detta var den första frukten af ett samarbete mellan Afzelius och den utmärkte danske språkforskaren Rask, Rasmus Nyerups lärjunge, som tillsammans med denne besökt Sverige 1812 och särskildt knutit vänskapsband med Afzelius, som han bistod vid öfversättandet af Völuspå. Sedan kom Rask åter hit 1816 och bodde halftannat år hos Afzelius, sysselsatt med flera viktiga arbeten på den isländska språkforskningens område, bl. a. utgifvandet af de båda Eddorna på originalspråket, något hvartill Afzelius tog initiativet för att genom Rasks medvärkan få en ren, fast, felfri text. »Ifrån den stund» — skrifver han till Nyerup — »försynen satte mig i stånd att erbjuda Rask mitt hus för detta viktiga arbetes fulländnings skull och att kunna uppoffra kostnaden till ett förlag, som bokhandlarne ej förstå värdet utaf och därför refusera, var detta beslut taget.» Eddaupplagan och Edda-öfversättning.

Samtidigt härmed arbetade Afzelius på en öfversättning af den *poetiska Eddan*, som utkom 1818 och som intager en märklig plats i vår bokvärld. Äfven om dess tolkning naturligtvis icke motsvarar senare tiders språkforskning och alliterationslagarne icke i synnerlig utsträckning tillämpats, har dock Afzelius ofta nog träffat den nordiska diktens anda fullt så bra som senare öfversättare.

Innan denna Edda-öfversättning utkom, hade emellertid Afzelius afslutat ett värk, som framför något annat bevarat hans namn i vår litteraturhistoria, *Svenska folkvisor från forntiden* (utgifna 1814—1817). Folkvisornas samlande.

Digitized by Google

Väckelsen till folkvisesamlandet, liksom i det hela taget till göternas folklore, torde närmast hafva kommit från Danmark, möjligen ock med ett inslag från de tyske nyromantikernas ästetik och deras åtgärd att plantera den Herderska fanan på speciellt tysk botten (Achim v. Arnims och Brentanos samling 1805). I Danmark, där redan Anders Vedel (1591) och Peder Syv (på 1600-talet) utgifvit folkvisor, voro vid denna tid Sandvig och Rasmus Nyerup denna saks ifrige målsmän. Nyerup hade redan på 1780-talet offentliggjort en del prof på medeltidens diktkonst, han utgaf åren 1812—1814 tillsammans med Rahbek och Abrahamson sin stora samling »Utvalda danska visor». I detta som i flere andra afseenden blef Nyerup, hvars »Snorra Edda» Jakob Adlerbeth öfversatte till svenskan, en lärofader för de unge göterne, särskildt för Afzelius.

Redan som barn hade denne med förtjusning lyssnat till en gammal rökgummas sång om kvällarne, och då han följde vallhjonen i skog och mark eller vid vinterhärden satt vid farfaderns knä, hade han lagt på minnet de sånger och sägner han åhört. Sedan hade han som student, då folkvisans betydelse klarnat för honom, under färden i hembygden samlat romanser efter diktamen af gamla bondsångerskor. Han saknade visserligen musikalisk underbyggnad, men han hade godt öra och minne och sökte bevara melodierna genom att blåsa dem på piccolaflöjt, intill dess någon musikalisk person kunde uppteckna dem.

Afzelius och Rääf. Det fanns emellertid en annan göt, som före Afzelius börjat företaga samlingar af folkvisor. Det var Livijns och Hammarskölds kamrat i Vitterhetens vänner **L. F. Rääf.**

Han var född i Ydre härad 1786, son af en lagman, hade vistats i Upsala 1802—1805 och där aflagt kansliexamen samt sedan efter ankomsten till hufvudstaden med nit och ifver ägnat sig åt historiska och antikvariska studier; gamla historici som Gjörwell och Schönberg sågo i honom en framtidsman på detta område. Men hans faders död nödgade honom att år 1810 flytta till hembygden och öfvertaga en stor landtegendoms ekonomi, och så ryctes han från sitt arbete i Stockholm. Han uppehöll emellertid förbindelsen med sina gamla litterära vänner Polyfemisterna och invaldes i götiska förbundet, bland hvars mest trogne medarbetare han var, och i hvars tidskrift han bland annat offentliggjorde en utmärkt skrift *om sättet att uppodla och vårda fäderneslandets fornlämningar*, likasom han ifrigt fortsatte sitt arbete inom folkloren.

Redan före sin afflyttning till landet hade han företagit en värdefull samling folkvisor och synes hafva påtänkt utgifvandet omkring år 1810; Askelöf, som vid den tiden omtalar Rahbeks tillämnade samling, yttrar, att »det vore dumt om Lennart skulle komma för sent, samt nämner, »att han vet en förläggare som vore böjd utgifva hans ballader». Men Rääfs flyttning till landet torde hafva vållat uppskof. Det var hans mening att i andra Idunahäftet offentliggöra en del af sina visor såsom profstycken, men af obekant anledning (möjligen svårigheter vid meddelandet af melodierna) sattes icke denna afsikt i värket.

Så utkom 1814 förra delen af Afzelius' och Geijers samling af *Svenska folkvisor*.

Det har på senare tiden allmänt antagits, att Rääf rent af vore hufvudmedarbetaren i denna samling, till hvilken han skulle lämnat två tredjedelar.

Denna uppgift härrör ursprungligen från en anteckning af Rääf, som läses i Ahnfelts bekanta arbete öfver den gamle Ydredrotten: »Utgifvarne af Svenska folkvisor 1814—1816 hafva glömt omnämna, att jag till deras arbete

Digitized by Google

bidrog med 70 romanser, de flesta med melodier.» Häraf hafva nu flere författare, tidigast Ahnfelt, dragit den slutsatsen, att då hela samlingen omfattar 106 visor, skulle Rääf ha lämnat den vida öfvervägande andelen. Afzelius' och Geijers glömska att nämna Rääfs namn har därföre med skäl förefallit Ljunggren oförklarlig, ja oursäktlig, och författaren af denna litteraturhistorias första del har anmärkt, att sålunda andra fått hedern af Rääfs arbete. Möjligen torde emellertid en närmare utredning af förhållandet ställa sakerna i en något annan dager.

Till att börja med är det uppenbart icke förhållandet, äfven om Rääf lämnat 70 i samlingen upptagna romanser, att dessa skulle utgjort två tredjedelar af denna. Ty här förekomma ju en mängd varianter, så att 70 romanser icke ens utgöra hälften af de meddelade. Vidare synas tillgängliga bref från utgifningstiden, delvis offentliggjorda just af Ahnfelt, gifva en del upplysningar af förhållandet mellan Rääf och Afzelius, som förtjäna beaktas.

L. F. Rääf.
Efter gravyr.

I Februari 1812 frågar Afzelius — som redan i två år gladt sig åt ryktet, att Rääfs samling skulle utkomma — hvarför så icke skett, så att den kunnat medvärka till revolutionen i litteraturen. »Hvarför uppskjuta det nyttiga, som kan ske i år, till nästa?» Afzelius antyder sin önskan att få lämna bidrag till Rääfs samling eller bli dennes medutgifvare och vill, att utgifvandet skall börjas redan på sommaren. Rääf synes ock, af bref till Hammarsköld att döma, till en början ej hafva varit obenägen att upptaga Afzelius till medarbetare, ty då kunde de ju så mycket förr uppnå målet. Men i Oktober 1812 skrifver Afzelius till Nyerup, att »Rääf hvilar ännu på sin skatt och jag har lofvat vänta på honom till nästa Maj, då jag börjar ensam, om han sviker». Att Rääf emellertid dragit sig tillbaka, synes mig tydligen framgå af Geijers ord i inledningen till första bandet af folkvisorna, där det heter: »Det är oss ej obekant, att en förtjänt litteratör, kgl. sekt. Rääf, länge sysselsatt sig med samlingen af fornsånger och äfven enligt berättelse varit betänkt på deras utgifvande. Vi kunna säga, att vi med längtan väntat därpå och då vi nu emellertid kanske med inskränktare tillgångar framträda, emedan vi ansett det af vikt att utan dröjsmål söka vända allmänna uppmärksamheten åt detta håll, önska vi ingenting lifligare, än att han måtte utföra detta uppsåt endera enskildt eller i förening med oss». Till första delen

Digitized by Google

(30 visor med varianter, mest från västra Sverige, har alltså Rääf antagligen icke lämnat något bidrag). Och han synes icke ha varit hågad besvara inviten i förordet. I början af 1816 var Afzelius sysselsatt med redaktionen af en ny del och färdig att börja tryckningen. Af Livijns bref till Rääf framgår, att Afzelius i Februari detta år sagt sig ha 100 visor färdiga till utgifning, men att han fördröjde deras utgifvande i hopp att få visa dem för Rääf, som emellertid ej svarade på hans bref. I December 1816 skrifver åter Livijn, att Afzelius låter klagovisor öfver Rääf utgå och att han ärnar själf resa till de gamla damer i Småland, af hvilka Rääf fått sina visor, för att göra en ny skörd. Livijn tilllägger: »Så mycket jag ogillar din tystnad i vissa fall, så mycket gillar jag den i detta, då det blifver fråga om att införlifva dina samlingar med en mans, som till det åtagna arbetet saknar visst ej god vilja, men erforderlig kritik och kunskaper.» Rääf hade sålunda vid denna tid knappt lämnat Afzelius något bistånd. Men nu är att märka, att i December 1816 torde väl ej blott andra delen varit tryckt, utan kanske äfven något af den tredje, efter som denna bär samma årtal å titelbladet, ehuru slutorden därtill först äro dagtecknade i November 1817. Och i dessa slutord omtalas bland de bidragande icke L. F. Rääf, hvaremot det säges, att man kan hoppas viktiga bidrag »af det som herr Rääf i södra orterna samlat».

Emellertid har Afzelius i *Afsked till svenska folkharpan* (1848) under stora artigheter framhållit, att Rääf, »oaktadt det värde han måste ägna sina under ett halft århundrade med möda och uppoffringar gjorda samlingar utan förbehållsamhet meddelat däraf åt alla som hittills utgifvit folksånger» — sålunda väl äfven åt honom själf.

Detta yttrande förefaller onekligen egendomligt, jämfördt med tystnaden i slutorden. Men där omtalas främst bland bidragarne »bröderne Wallman, som från Östergötland meddelat de flesta från denna landsort införda visor». Och granskar man närmare anteckningarna vid de särskilda visorna, finner man vid inemot ett tjugutal visor och varianter att de meddelats ur D. Wallmans samlingar. Men nu äro bröderne Wallman (doktor D. Wallman samt sedermera teol. lektorn och kyrkoherden J. H. Wallman) just Rääfska samlingens förnämsta medarbetare, och detta löser kanske gåtan. Det var förmodligen deras uppskrifter Afzelius erhållit genom Rääf. Häremot strider icke heller direkt uppgiften i Arvidssons företal till Rääfs samling, att »ur den skatt som upptecknats af kammarjunkaren Rääf åtskilligt blifvit meddeladt herrar Geijer och Afzelius». De anförda brefutdragen tyda just icke på att Rääf »utan förbehållsamhet» lämnat Afzelius bidrag. I hvarje fall synas dessa icke kunna hafva varit af den omfattning man hittills antagit.

Samlingen — sådan den nu föreligger med fel och förtjänster — är tvifvelsutan i hufvudsak Afzelius' värk och det rådde en skiljaktighet i Afzelius' och Rääfs uppfattning, som tillfylles förklarar den senares olust att samarbeta med Afzelius.

Denne har själf sagt, att Rääf samlat med kritiskt allvar och med ett lyckadt bemödande att gagna vår häfdateckning, under det att han — Afzelius — »blott samlat hvad för hans känslor varit ljuft och i hvilket han anat någon uppenbarelse ur det folks hjärta, som han tillhör och älskar».

Rääfs syfte var alltså mera filologiskt-antikvariskt, Afzelius'

Digitized by Google

mer poetiskt-fosterländskt. Med andra ord, det vetenskapliga intresset var hos Afzelius icke det afgörande; han hade exempelvis först vid sista delens tryckning gjort bekantskap med Englands och Skottlands folkvisesamlingar. Vidare led Afzelius af samma svaghet, som vi äfven finna hos Atterbom vid behandlingen af äldre dikter, nämligen att vilja förbättra visorna; dessa återgifvas alltså icke alltid så som Afzelius hört dem eller fått dem, utan med vissa förmenta förskönningar i uttryck och stämningar, dels i syfte att gifva dem en mera fornartad, dels en mera sentimental anstrykning. (Äldre uppskrifter begagnade icke Afzelius, i motsats till de danske upptecknarne).

Dessa brister böra icke hindra det erkännandet, att Afzelius genom att i rättan tid utgifva en samling af folkvisor har den stora förtjänsten att hafva återväckt de bildade klassernas intresse för dessa särskildt under upplysningstidens senare skede missaktade diktalster från svunna tidehvarf. Att bakslaget under inflytande dels af nyromantiska teorier, dels af filologiskt intresse blef något häftigt och att den folkliga dikten i sin ordning öfverskattats, torde väl näppeligen kunna bestridas. Diktens naivetet lät man ofta gälla för mer än den var och inlade ur egen stämning stundom en djupare mening, än folkvisans författare anat. Men säkert är, att folkvisornas utgifvande i väsentlig mån medvärkade till den nordiska renässansen och är att räkna såsom en af förutsättningarna för ett skaldevärk som »Frithiofs saga».

Afzelius flyttade år 1821 som kyrkoherde till Enköping, där han lefde ännu ett halft sekel — han dog 1871 — fortfarande ägnande sig åt författareskap, bl. a. såsom utgifvare af *Svenska folkets sagohäfder*, en intressant och rik, men tämligen okritisk, något för fantastisk och tendentiös samling af svenska historiska sägner. Det är emellertid icke den gamle prosten i Enköping, som intager ett rum i vår odlingshistoria; det är den 30-årige göten, läraren vid frimurarebarnhuset.

Sent omsider anförtrodde Rääf åt **A. I. Arvidsson** utgifvandet af sin folkvisesamling, som utgör hufvudstommen till det af denne åren 1834—44 under titel *Svenska fornsånger* offentliggjorda värket, till hvilket äfven Afzelius bidrog. Rääfs samling utgifves.

Vid utgifvandet af *Svenskt diplomatarium* betroddes Rääf med uppgörandet af planen och riktade samlingen med ett tusental diplom. Sitt eget författarenamn satte han på de intressanta topografiska kulturskildringar, som han utgaf under titeln *Anteckningar om Ydre härad.*

Såsom Harald Wieselgren anmärkt, var det mest på detta källsamlandets och arkivforskningens område, som Rääf intog en vetenskaplig ståndpunkt, i andra afseenden var han rent ovetenskaplig, t. o. m. naiv, såsom då han ville

Digitized by Google

bevisa jättarnes tillvaro med nödvändigheten af väldiga kroppar för att människorna skulle kunna uppbära den ofantliga ålder, till hvilken bibeln låter forntida människor hinna, eller då han häfdar bondeståndets härkomst från trälarne och anser, att den gamla adeln ursprungligen ägde all jord. Såsom enskild person var han i hög grad originell, en svuren motståndare till den nya tiden, dess filantropiska och folkvänliga reformer och dess uppfinningar. Många voro historierna om hans omedgörlighet i detta fall, då han t. o. m. yttrade sig emot införandet af järnvägar i vårt land såsom skadligt och bidragande till förvekligande. På riddarhuset — där han dock endast deltog i fem riksdagar — var han det reaktionära partiets flygelman. Han hade smärtan öfverlefva representationsreformens genomförande och satte sitt enda hopp till en statshvälfning i 1772 års anda. Han afled 1872 som en gengångare af de äkta »göterna» från seklets början.

A. I. Arvidsson.
Efter litografi af Cardon.

Gumælius.

En författare, som stod både fosforister och göter nära, var G. W. Gumælius, hvilken var medarbetare både i Iduna och Poetisk kalender.

Gumælius, som var född 1789, blef student 1808, fil. magister 1815 och två år senare docent i grekiska språket, åt hvilket ämne hans forskningar företrädesvis och med stor framgång riktades. Men därjämte intresserade honom lifligt studiet af svensk medeltidslitteratur och han utgaf den gamla versifierade medeltidsromanen »hertig Fredrik af Normandie». Under sysslandet härmed och påvärkad af Walter Scotts romaner riktades hans intresse åt den historiska romanen med ämne af något kraftigare och mera gediget slag, än hvad som producerades af de mångskrifvande författarinnorna Charlotta Berger, född grefvinna Cronhielm, som åren 1816—1818 utgaf *Trollgrottan i San Miniatos dal* och *Hilda och Ebba eller ruinerna vid Brahehus* o. s. v. — mycket lästa, men tämligen obetydliga romaner — samt den något senare framträdande Konstantia Karolina von Strussenfelt — märket fröken R***, hvars historiska romaner i sentimentalt patetisk tonart likaledes gjorde mycken lycka hos allmänheten. Högre litterärt värde hade de icke.

Detta var däremot fallet med Gumælius' historiska roman *Thord Bonde*, hvars första del utkom 1828.

Händelsen är hämtad från de tyska Vitaliebrödernas sjöröfvarelif på Sveriges ostkust under medeltiden; bedrifter som egentligen timade under Margaretas tid, då mäster Hugo var deras höfding, förläggas af författaren något längre

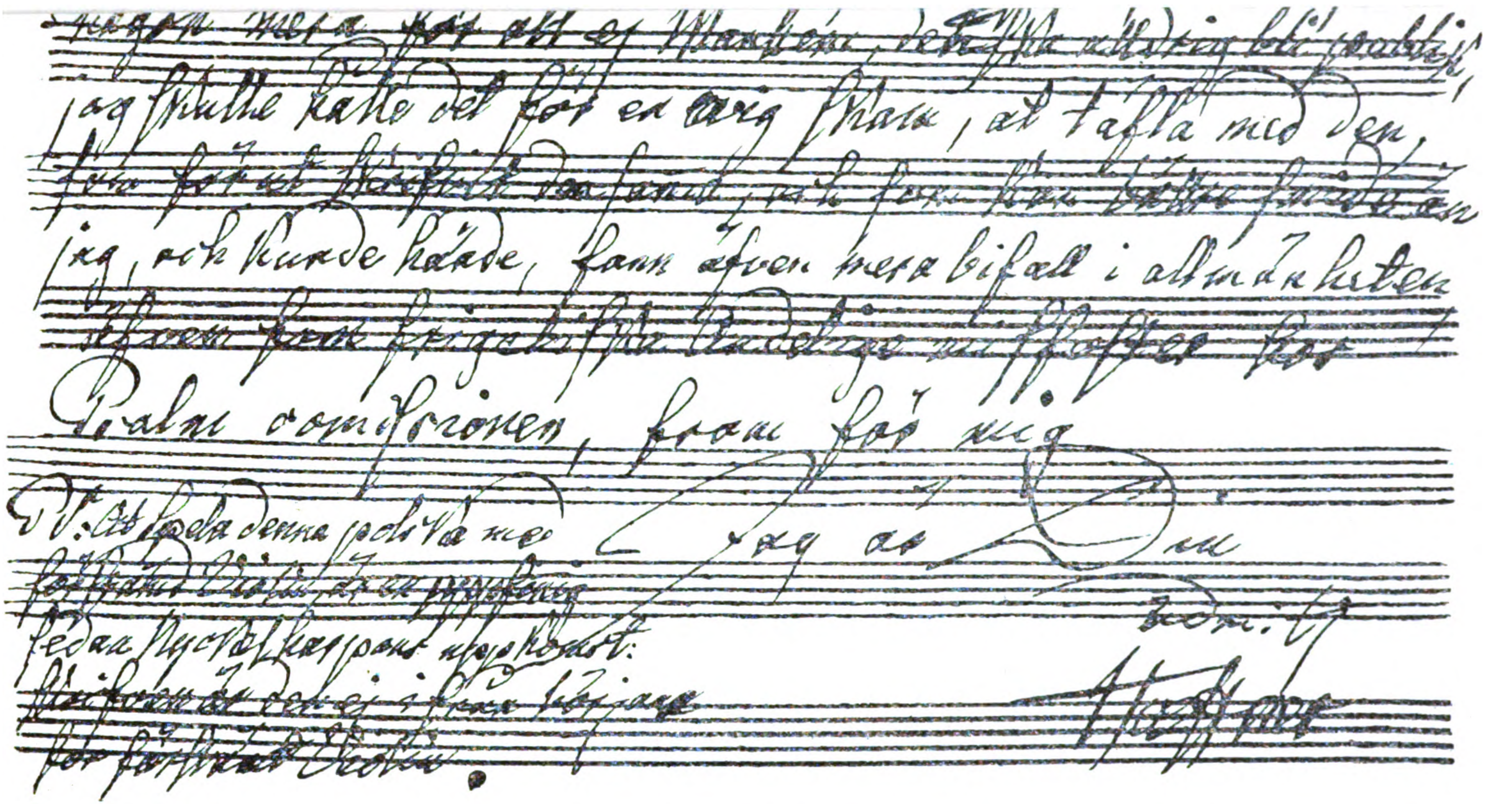
jag skulle hålla det för en evig skam, at täfla med den,
jag, och kunde häda, fann äfven mera bifall i allmänheten
Psalm componisten, fram för mig.
Jag är Din
vän.

Härföljer Polotsen, vist så, som Herken har tärolit sig den vid dess för-
fattande: med nöje skulle jag ge Claven till alla gamal dags Nordiska vifor, i synner-
het öfver dess sjungande, men, två saker afskräcka mig: tvo ger
jag Claven, så [illegible] fram,
äfven som Högädle Hr Kongl: Sed: Frigelius, en afsomlig af Konung
Carl den 11 Informator [illegible] just så fram
med Psalmerna, kunde kunde skrifva Grundlärde Memorialer där
öfver, och skratta sedan, äfven jo köpet skaffa sig stora Embe-
ter besoldade ifrån Kongl. Musikal: Academien. Före om jag
sade något öfver deras efterpraktande, så skulle alla sina Musi-
kaliska [illegible], som här uti
varande Stockholm äger i öfverflöd, skrika, hvar hvad
[illegible] behagar. Med skopmoder koll: skald, äfven, blott ej

tillbaka, till Albrekts regering. Hjälten är en ung svensk ädling, Thord Bonde till Penningeby, som råkat i Vitalianernas våld. Den första delen — den enda som utkom — utmärkte sig särdeles fördelaktigt genom en enkel, naturlig framställning utan alla öfverdrifter. Gumælius har af Scott lärt att genast ställa läsaren in medias res, och han har ock följt samme mästare i bemödandet att låta det diktade få en fast grund i värkligheten, i motsats till de svärmiska, känsloömma, hyperromantiserade framställningar, hvaraf eljes den svenska romanen öfverflödade. Så kunde ock författaren säga det vara det första svenska originalförsöket i sitt slag. Det låg en mindre vanlig förmåga af pittoresk skildring, af figurernas lyckliga gruppering i denna bok, som för öfrigt låter en ren och ovanligt vårdad svensk prosastil, besläktad med Waverleynovellernas episkt lugna bredd, växla med vackra versifierade partier, i hvilka Gumælius efterbildat spanska »redondillas». I förordet ber han, att ett afgörande omdöme må sparas, tills värket föreligger färdigt, då den första delen blott tecknade en yttre sida af handlingen. Fortsättningen skulle följa, så fort sig göra läte.

G. W. Gumælius.
(Efter träsnitt.)

Detta löfte höll icke Gumælius. Andra delen lär i det närmaste varit färdig i handskrift, men blef icke tryckt, den tredje förblef oskrifven. Vare sig anledningen till afbrottet var stark självkritik eller den omständigheten, att han lämnade Upsala, där han bl. a. varit utgifvare af Svea, för att inträda i lärarevärksamhet och senare i prästkallet, nog af, för en lång följd af år sade Gumælius vitterheten farväl och ägnade sig åt prästerlig, kommunal och politisk värksamhet. Han lär på äldre dagar återupptagit arbetet på sin roman och studerat skrifter rörande Hindostan, dit han ärnat förlägga en af berättelsens episoder.

Vid ålderdomens gräns — år 1858 — inspirerade honom Engelbrektsminnet till en fosterländsk diktcykel, åsyftande att väcka intresset för resande af en stod i Örebro åt folkhjälten.

Gumælius, som afled 1877 vid 88 års ålder, var »den siste göten».

Digitized by Google

Vignett ur 1827 års upplaga af Frithiofs Saga.

Tegnér. — Wallin och Franzén i deras senare skede.

Kronan i den svenska diktningens rike under detta tidsskede tillföll icke någon af de egentlige nyromantikerna, långt mindre en så utpräglad och ensidig göt som Ling, ej heller — trots hans omisskänneliga storhet — den endast inom skaldekonstens värld flyktigt gästande Geijer. Franzéns bästa diktning tillhörde redan ett förflutet, Wallin rörde sig nu nästan uteslutande inom den religiösa poesien.

Tidens skaldefurste blef enligt det samtida Sveriges snart sagdt enhälliga omdöme — hur mycket han än själf däremot protesterade — den bland alla tidens mera betydande sångare, som stod det föregående skedets diktning närmast, på samma gång han i så mycket var en son af den nya tiden. »Född Gustavian» var

Esaias Tegnér,

och han bevarade lifvet igenom sina sympatier för tredje Gustafs tidsålder. Hans första ungdomsdiktning skiljer sig ock

Digitized by Google

föga från de öfriga akademiska epigonernas; länge nog synes han blott vara en af de många, som täfla om att fortgå i den Leopoldska fåran. En inre frändskap till det spirituella, förståndsklara, retoriskt ståtliga i den gustavianska tidens dikt är honom i köttet boren. Men han är dock, säger han själf, »uppväxt med den nya tiden och älskar dess anda», han är en af de allra första, som anslå nyare toner — i Krigssången för skånska landtvärnet — och hans skaldskap närmar sig i mångt och mycket nyromantiken, likväl mera sådan denna ter sig i Oehlenschlægers än i Atterboms diktning; dunklet och den allegoriska poesien, leken med sydländska former förblifva honom ständigt främmande, och föga sympatiserar han med denna skolas reaktionära tendenser på olika områden och med tidens metafysiska riktning. Han sluter sig icke till något af de stridande partierna. Han vill vara »neuter», men gent emot den Nya skolan är dock hans neutralitet starkt beväpnad. Han inträder i götiska förbundet, men intager redan från första början en reserverad hållning mot dess öfverdrifter: han varnar för ensidigheten att vilja inskränka förbundets ändamål till återupplifvandet af forntidens nordiska minnen, manar till utvidgande af Idunas plan utöfver det antikvariska. Det blir ock han, som åt tiden och landet skapar dess nationaldikt och i Frithiofsgestalten skänker han oss typen för den svenske nationalhjälten, sådan man i seklets första hälft älskade tänka sig honom, om han än syntes en eller annan för vek, för litet »götisk». Och under denna gestalt träder den svenska poesien in i världslitteraturen. Där blir Tegnér framför någon annan — länge nog nästan ensam — målsmannen för svensk diktkonst, och vid sidan af de lysande riddarne i diktningens Artusrund, en Achilles, en Siegfried, en Fingal, en Cid, en Hamlet, en Faust nämner än i dag en framstående tysk litteraturforskare såsom den sjunde i laget den nordiske Frithiof.

Men icke endast som skald är Tegnér en märkesman. I hans tal, hans uppsatser, hans bref uppenbarar sig en personlighet, hvars storslagna genialitet, vidtomfattande intressen, bottenärliga sinnelag, liffulla uppfattning och blixtrande kvickhet skänka honom en ensamstående ställning i svensk kultur.

Esaias Tegnér föddes i Kyrkeruds komministersboställe den 13 november 1782, Fadern, komministern Esaias Tegnér d. ä., bondson från Småland, var en begåfvad man; modern, Sara Maria Seidelius, var rådmansdotter från Karlstad, och hennes mor, Anna Lisa Forsell, var af ett kvickt, eldigt lynne samt känd för att yttra hvad helst, som föll henne in, drag hvilka gingo i arf till dottersonen. År 1792 dog Tegnérs fader, som under tiden befordrats till kyrkoherde Tegnérs barndom

i Millesvik. Huset var fattigt; man hade icke råd att kosta stort på den yngste sonen Esaias' studier; väl fick han till en början följa med sina båda bröder till Lund för att njuta deras handledning, men han återvände snart till Värmland och blef på hösten 1793 satt i fogdelära hos en vän till familjen, kronobefallningsman Jakob Branting. Esaias var en ferm räknare och expeditionskarl och blef snart en gunstling hos sin husbonde. Han fick följa denne på hans färder i fögderiet. Där satt den lille skrifvaren på chäsens baksäte och blickade med sina klara, öppna ögon ut öfver Värmlandsbygden, från hvars egendomliga natur och föga mindre egendomliga folklif han emottog intryck för lifvet, under det hans rika fantasi flög vida omkring i djärfva drömmar. Dessa närdes ock af hans läsning. Ty mellan räkningarne och skrifningarne å kontoret sysslade den lille fogdepilten med allt läsbart, som fanns i huset, och däribland en stor foliant: »Björners kämpadater», som med sina gamla isländska sagor erbjöd rik tummelplats för en djärf pojkfantasi. Bland dessa sagor var ock den om »Frithiof hin fräkne».

Kronofogden insåg snart, att Esaias hade stora anlag och att »han var för god att sitta hos honom och skrifva siffror». En dag i början af 1796 sände han ett bref till kapten Löwenhielm å Malma, hos hvilken Esaias äldste bror Lars Gustaf var informator, och bad, att han skulle låta gossen få komma dit och åtnjuta broderns undervisning. Välvilligt lydde Löwenhielm uppmaningen.

I mars månad kom Tegnér till Malma och grep sig ifrigt an med studier. Den mark, som legat i träde, visade sig underbart bördig, när nu ånyo vetandets korn såddes däri. Med jättesteg tog han igen hvad han under ett par år försummat. Han explicerade lätt och snabbt latinska, franska och grekiska författare och kastade sig t. o. m. på egen hand öfver engelskan för att kunna läsa tidens modebok, Ossian.

Å Rämen. Från Malma flyttade han i juli 1797 till **Rämen**, brukspatron Kristian Myhrmans egendom, där Lars Gustaf nu blifvit informator och ställt det villkor, att hans yngre broder skulle få följa med. Här på Rämens bruk, som Myhrmännernas odlingsflit danat till ett af landets främsta, mottog Esaias Tegnér nya intryck icke blott af naturen — barrskogen samt ett näs mellan holmrika sjöar, omkransade af fur och björk — utan ock af det Myhrmanska hemmets rika bibliotek, dess umgänge och idrottslif. Här fanns en gammal Homeros, tryckt i Basel 1561, med hvilken han snart blef förtrogen och som han gång på gång genomläste. Här funnos franska författare, Racine, Voltaire, Rousseau, svenska skalder af den gustavianska skolan, romerska auktorer och engelska häfdatecknare; allt omfattade han med förtjusning, och nödgades han följa med på utfärder, var alltid någon bok, stundom t. o. m. den tunga Homeros, hans följeslage.

På nyåret 1798 lämnade den äldre brodern Rämen och for till Lund med husets fyra äldsta söner. Esaias begaf sig då hem till modern för att förbereda sig till konfirmationen. Men han tog med sig dit icke blott katekesen, utan ock de grekiska och romerska författarne. Ty, såsom 15-åringen något lillgammalt skrifver till sin välgörare Branting, »det är en lektyr, som, nödvändig vid alla lärdomssäten, dessutom förädlar smaken, som odlar förståndet, som ger oss kännedom och jugement af det sköna, som ger oss en stadgad vördnad för ålderdomens äkta snillen och som således icke mindre gagnar än den förnöjer».

Han återkom på hösten samma år till bruket för att själf fungera som informator åt de yngre barnen. Han var då liksom förvandlad; den glade,

Digitized by Google

hurtige ynglingen hade blifvit skygg, tyst, en smula melankolisk, men böckerna älskade han som förr och tog nu natten till hjälp, när ej dagen räckte.

Under denna tid föddes skalden Esaias Tegnér; hans första mera ansade dikter kommo till. Det är dels öfversättningar från Horatius, Thomas och Voltaire, dels ett och annat originalpoem. Ytterst långsamt utvecklar sig Tegnérs ungdomspoesi steg för steg; läroåren äro många och långa, och till en början är den unge skalden ganska osjälfständig. Han tar lifliga intryck af den gustavianska tidens diktning, liksom af de franska författarne af olika skolor. Voltaire beundrar han varmt; han ser aldrig, skrifver han i maj 1799 till brodern Elof, hur han en gång skall kunna läsa ut det förnämsta och nödvändigaste i hans skrifter, ty allt är ju förträffligt. Senare tjusas han af Rousseau och blir ett stycke Rousseauan. Äfven den samtida franska politiken intresserar honom lifligt. Tegnérs första dikter.

Brukspatron Myhrman var en frihetsälskande upplysningstidens man, en af dem, som njöto af de stolta talen i franska nationalförsamlingen — för att begagna Geijers ord — »så mycket som däraf genljöd långt bort i de värmländska skogarne». Napoleon Bonaparte syntes honom — och äfven hans unge informator — vara en frihetshjälte, och i informatorns kammare på Rämen diktas med anledning af ett falskt rykte poemet *Vid tidningen om Bonapartes död.* Formen erinrar om den tre år förut offentliggjorda sången af Leopold vid Kellgrens död (t. ex. anslaget »Dårars och tyranners här!»), och på ett annat ställe är det icke blott Napoleons vålnad utan ock Lidners vålnad från »Året 1783», som skrider genom dikten. I öfrigt ger poemet uttryck åt revolutionstidens frihetssvärmeri och tyrannhat och dess något stoiska beprisande af »dygden». Tegnér ser i Bonaparte »dygdens son» och tillropar den beundrade Napoleon följande ord, som i belysningen af senare tiders tilldragelser onekligen förefalla något ironiska:

»Men hvad är ryktets lof, hvad jordens undran värd,
Hvad dessa bragders tal, som gny uti mitt öra,
Om för en slagen hop, om för en trampad värld,
Du endast viste dig att lysa och förstöra?
— — — — — — — — — — — — — — — —
Ja räds, ja räds en röst, som fråga skall en gång,
Ej: var hans lycka hög? — men: var hans afsikt vrång?»

Och han skrifver vid underrättelsen om att ryktet var osant och att Bonaparte återvändt:

»Känn tyngden af den plikt, ditt namn dig föreskrifver
Men också känn den lön det dina dygder gifver
Och blif dig värdig eller — fall!»

en vändning som erinrar om den bekanta Leopoldska ungdomsdikten vid Gustaf IV Adolfs födelse: »Prins, blif dig värdig eller bäfva!»

Hösten 1799 lämnade Esaias Tegnér Rämens bruk för att vidare utbilda sig i Lund, tack vare Myhrmans och Brantings hjälp. Men på Rämen lämnade han kvar sitt unga hjärta hos husets yngsta dotter, och den blifvande

Digitized by Google

svärmodern »underhåller passionen» och förespeglar honom en åtta års sträfsamhetstid. Hoppet bör han icke uppgifva.

Tegnér i Lund. Det var en septemberdag i seklets sista år, som den sjuttonårige värmländingen Esaias Tegnér för andra gången gjorde sitt inträde i Lund.

I Värmland hade han lämnat den äldre brodern, den djupt allvarlige, religiöse, något mystiskt lagde Lars Gustaf. I Lund mötte honom hans andre broder, Elof, docent i ästetik, en man af helt annat skaplynne, mera ett världens barn, glad, sprittande kvick, satirisk. Med glädje iakttog Elof broderns väldiga studieframsteg, som gjorde sig gällande i den mest lysande studentexamen. Ursprungligen var det meningen, att han skulle på ett par terminer taga kansliexamen och sedan blifva »en man i värken». Men kärleken till de klassiska språken höll honom kvar vid deras studium, helst hans lärare uppmuntrade honom att taga graden. I' de klassiska språken blef förnämligast Lundblad hans ledare, fastän Tegnér personligen mest kände sig dragen till Norberg, som dock hufvudsakligen sysslade med orientaliska språk och något styfmoderligt behandlade grekiskan. Dessutom studerade han filosofi, företrädesvis under Munthe, som förde honom in i den Kantska tankeriktningen.

Tegnér hade kommit mjältsjuk och melankolisk till Lund med en något pessimistisk världsuppfattning.

»Vårt hopp följde seklets framrullande flod
Att uti dess sköte se frukterna burna
Utaf deras mödor — men mörker och blod
Från botten flöt utaf dess urna.»

heter det i dikten öfver Rousseau.

Tegnér har visserligen själf i minnessången öfver Munthe yttrat, att det var denne, som återgaf honom t r o n p å m ä n s k l i g h e t e n, ingöt hos honom hopp och en viss optimism. Dock märker man icke något af denna hoppfullhet t. ex. i en dikt *Öfver lifvets plågor och tröst*, senare kallad *Religionen* (1801), där fastmer förtviflan och den Youngska lifsledan föra skalden till Gud.

Ännu mindre framträder någon filosofisk optimism i den 1804 skrifna dikten *Förvillelsen* (besläktad med Kellgrens »Våra villor»), där ödets lifstidsslaf finner allt mörkt, hvarhelst han ser sig om — »i natt han går, ur natt han kom och ingen dag i dödens länder. — Och tänkarns forskning visar länk för länk, men hvar är fästet, hvarvid kedjan hänger?» Välsignas bör icke den makt, som vis men osäll gör, utan den som gör lycklig — men bedrager, den makt som ger negern hans fosteröken, Odensdyrkaren svärdet och mohamedanen hans harem, — med andra ord: villan. Ty vårt lif är blott bestämdt till portik för sanningens tempel. — Detta är icke den filosofiske entusiastens språk.

De ganska trägna studierna i Kants skrifter och i Fichte stämde för öfrigt knappast väl öfverens med Tegnérs läggning. »Med mitt konkreta sinne», skrifver han själf, »har jag föga tycke eller fallenhet för dessa abstrakta spekulationer, ty ehuru jag kan ha någon skarpsinnighet, saknar jag dock djupsinnighet och förvillar mig lätt vid en längre systematisk deduktion, som icke kan gifva några hållpunkter för min fantasi. Hvad som isynnerhet fäste mig vid den Kantska kriticismen var dess ursprungligen skeptiska natur och dess resultat, som stannade vid ett obekant och outgrundligt». Och 1804 har han tröttnat vid att leka blindbock med Kant. Tegnér anser sig ej hafva mer för-

Digitized by Google

nuft än han väl behöfver och som han föresatt sig att bevara, så länge han kan, om det ej en gång blir honom en ämbetsplikt att förneka det.

Tegnér deltog föga i studentlifvet. Han tillmätte boken 18—20 timmar på dygnet och hade föga tid att ägna åt annat. Likväl följde han med lifligt intresse de stora världshändelsernas gång, fröjdades åt de franska vapnens framgång, åt ryssarnes nesliga återtåg, åt Bonapartes återkomst och jakobinismens fall. Men han är alltjämt utpräglad frihetsvän; och lägger det bl. a. ådaga, då det gäller seniorernas tyranni i Värmlands nation. Märker man icke dyningar från de stora vågorna därute, när den unge frihetsälskaren skrifver till sin beskyddare uppe på Rämen om »nationsförtrycket» och »nationens» tålamod: »Äro dessa maximer sådana, som anstå ett fritt samfund, eller sådana, som anstå en asiatisk trälande hop, äro de förnuftets och rättvisans eller despotismens och fåväldets?». Och då han har kondition i ett adligt hus på landet somrarne 1800 och 1801, roar det den unge demokraten att beskåda sitt herrskaps stolthet öfver de århundraden, som förflutit sedan den tid, då staten njutit gagn af deras förfäder.

Hans studier röna en fenomenal framgång. Redan 1801 antar en af hans gynnare, ästetikern och bibliotekarien Lidbeck honom till extra ordinarie amanuens vid biblioteket, och vid 1802 års promotion blir den 20-årige Tegnér magister primus. I hans enskilda lif växlade glädje och sorg; kort före promotionen mottog han budet att hans ungdomsledare Lars Gustaf aflidit, på sommaren blef han trolofvad med Anna Myhrman; de rivaler han befarat och om hvilka han under ängslans dagar skrifvit en liten nid-novell visade sig alltså icke ha varit farliga. Kort därefter kallades han till docent i ästetik på en afhandling om den esopiska fabeln och fick t. o. m. ett förslagsrum till en adjunktur i filosofi. Emellertid vistades han från julen 1802 till hösten 1803 i Stockholm, där han gjorde bekantskap med ett par af hufvudstadens unga vitterlekare, Choræus och Kullberg, med hvilka han knyter vänskapsband, samt den unge begåfvade bildhuggaren Byström; han ser med vördnad upp till tidens skaldefurste Leopold, beundrar hans Virginia, som spelas på teatern, men vågar icke närma sig honom. »Nöjet att få se en stor man är mindre än skammen att begapa honom.» För öfrigt vantrifves han i Stockholm. Rousseauanens förakt för stadskulturen ligger honom i blodet. Etiketten bryr han sig föga om och han stöter genom sitt enstöringssätt sitt herrskap för hufvudet. Han var utan tvifvel i sitt uppträdande ganska egendomlig under denna sin ungdomstid. Man äger en karaktäristik af Tegnér från fästmanstiden, tecknad af Geijers mästarhand. Och den bild man får af den »frånvarande gästen» på Rämen bland de många närvarande är den af en drömmande enstöring, som i samtal visserligen mindre för ett genomgående resonnemang — allra minst på filosofisk botten, där Geijer helst rörde sig — än han med snillets Alexanderssvärd hugger af knuten och med ett kvickt bonmot afgör saken. »Man visste lika litet gången af hans tankar, som solstrålens väg genom löfvet, — allt hvad han sade blänkte. Han förekom mig såsom ett naturväsende, en grann fågel, såsom en genius med glänsande vingar. Jag har ej kännt någon, om hvilken man med större skäl kunnat säga, att han var en ögonblicks-varelse».

Tegnér, som försökt finna sin utkomst vid något gymnasium, enär han ej kunde trifvas i Lund, blef dock snart fäst vid akademien; han erhöll en del svagt aflönade små befattningar:

Digitized by Google

notariat i fakulteten, adjunktur i ästetik, vicebibliotekariat, och ser sig 1806 i stånd att föra föremålet för sin barndoms kärlek som brud till Lund. Med hans litterära framgångar går det långsamt. Tegnér tillhör under seklets första år de vittra ungdomar, som vandra i de akademiska spåren, skåda upp till Leopold som mästaren, täfla i akademien med lärodikter och reflekterande oden samt låta sig besegras af Valerius, i hvilken de se »en stor, mycket stor talang, upphöjd öfver oss alla», och af Wallin. Det dröjer länge. innan Tegnér lyckas vinna den vittra areopagens erkännande.

Täflingsdikter. Med den ofvannämnda världssmärtedikten *Öfver lifvets plågor och tröst* täflade han 1801 i akademien utan framgång, hvilket med hänsyn till diktens formella brister icke är att undra öfver. Imperativ som »let» och »forsk» och en pluralform som »sku» passade ej i en dylik dikt.

Större framgång vann han i Göteborgs k. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle med *Elegi vid en broders död,* som skaffade honom guldmedalj, eller rättare guldmedaljs värde på nyåret 1803. Det är Tegnérs första tryckta dikt, men tryckningen hade skett genom Lidbecks försorg i ett par tidningar i Lund och Karlstad, t. o. m. före diktens insändande till sällskapet. Dikten är i den äldre tidens stil: en skildring af brodern som en dygdehjälte. Personligt och konkret lif får poemet endast på det ställe, där Tegnér erinrar om broderns betydelse för hans egen utveckling. Belöningen af denna dikt är hans första vittra framgång. Nästa år, nyåret 1804, vann han pris i samma sällskap för *Den vise,* likaså ett besjungande af det stoiska dygdeidealet, närmast slutande sig till Kellgren och upplysningstiden, dock med tillsatser i afseende å pliktbegreppet från den store filosof, som ju på en gång är upplysningstidens son och dess omskapare, Kant.

År 1804 offentliggjorde Tegnér, dock utanför akademisk täflan, två dikter, som båda vårlossningen i hans diktning. Den ena är poemet *Till hembygden,* det första kväde, i hvilket man tycker sig spåra säregna Tegnérska drag. Här frammanar Tegnér Ossian, stående på klippans brant och sjungande med guden i sitt bröst, med vinden i sitt hår, en gudasång med dufvans enfald och med dundrets gång. Och dikten uppenbarar en djärf, egendomligt bildrik fantasi, då skalden låter vintern vara en gammal hjälte med drifvan i sitt skägg och tallkrans kring sitt hår, och skogens rå stå i ett snömoln på fjällets topp. Dessa bilder pekade bort öfver tidens smak och framkallade äfven ett skämtsamt angrepp. En kvick värmlandsläkare, Högberg, skref parodien *Till skånska slättbygden,* Tegnér svarade med dikten *Eskulap* och fick i sin ordning svaret *Faeton.* Det var hans första vittra polemik.

Den andra märkligare dikten från detta år var det känsliga, tilltalande grafkvädet *Vid en borgarflickas graf,* som väckte uppmärksamhet ända upp i akademien, där man beslöt söka få reda på hvem författaren vore. Detta vittnar i alla händelser om, att akademiens ledamöter mera tilltalades af denna dikts enkla poesi, än af de regelrätta stoiska dikter, med hvilka Tegnér år efter år klappade på hennes dörr. Den dystra dikten *Ungdomen* hade år 1803 endast nått mention, liksom år 1805 *Kulturen,* en skildring af bildningens gång, delvis Rousseauanskt pessimistisk till uppfattning, men likväl slutande med ett ljusare framtidsperspektiv. Så ock *Ynglingens sotesäng.* Dessa motgångar

Digitized by Google

gjorde Tegnér nedstämd. Poesi, märkte han, vore icke hans sak, och han tröstade sig däröfver. Men missnöjet att icke ha erhållit pris för sina lärospån i den akademiska skolans stil gaf sig luft i en kvick *Straffsång öfver akademien,* i hvilken han bedyrade:

Tegnér vid 19 års ålder. (Efter en teckning från 1801.)

»Nej, jag ej täflar mer. Du mig ej öfvertalar,
Jag stiger icke upp ur mina lugna dalar
Att krypa, krökt och skygg, kring Nordens Helikon,
Där ej de nio bo, men blott de aderton.»

Digitized by Google

Emellertid var han redan nästa år, 1806, åter bland de täflande och det med en dikt, som i viss mån kan betraktas såsom afslutningen och fulländningen inom hans äldre skede. Den hette då *Försonligheten* cch var 25 strofer lång, samt erhöll endast mention, omarbetades 1808 under namn af *Fördragsamheten* till 20 strofer, men nådde icke heller då pris; under skaldens mognare år sammandrogs den till 13 strofer och intager nu under namnet *Fridsröster* ett af de allra främsta rummen bland skaldens lärodikter. Det är upplysningstidehvarfvets mildare uppfattning af trosskiljaktigheten, såsom en individernas fria själfbestämmelserätt i motsats till föregående seklers trostvång, som uttalar sig i denna tillika af Schillersk humanism påvärkade dikt, i hvars strofer en ädel, allomfattande människokärlek ger sig luft. Tegnér var född året efter det Gustaf III:s religionsfrihetslag utfärdades. Det är dess anda, som klingar fram i Fridsröster, ej minst i dess första, mindre konstnärligt fulländade form, där dock uttrycken äro mera stormande och djärfva.

Invärkan från tyske skalder: Schiller.

Nya litterära uttryck börja göra sig gällande hos Tegnér. I Myhrmans boksamling, där han gjort sina första poetiska studier, fanns icke någon enda tysk poet. Han hade därför fått lära språket ur de sedvanliga läseböckerna, men så småningom började skalder som Schiller, Goethe, Herder, Bürger blifva honom bekanta, och han tog af dem ej ringa intryck, isynnerhet från den förstnämnde. I den Tegnérska diktens lyftning öfver upplysningstidens ståndpunkt äger tvifvelsutan Schillers ideala och frisinnade humanitet sin stora andel. Ingen af samtidens store skalder har väl på Tegnérs idélif utöfvat så befruktande invärkan som denne, och hela deras andliga och poetiska kynne röjer rika släktskapsdrag.

I en för öfrigt knappast oanfäktbar aforism jämför Tegnér Goethe och Schiller och yttrar: »Goethe är den universellaste af alla poeter. Han sprider sig som ljuset åt alla möjliga håll. Men därför saknar han också hvad man kallar individualitet — han ger oss hela den bildade mänsklighetens individualitet i stället för sin egen. Han är ett abstractum af poesi. Schiller lägger hela sitt rika väsen i hvarje äfven den obetydligaste dikt.»

Och detta Schillers rika väsen, typiskt för den frigjorda humaniteten vid sekelskiftet, fann i Tegnér en varm beundrare. Särskildt är hans reflexionslyrik befryndad med Schillers, och man finner exempelvis spår af dennes »Antritt des neuen Jahrhunderts» såväl i »Nyårsklagan 1807» som i »England och Frankrike» och i »Fridsröster».

Nyromantik och nordisk forntid.

Vid denna tid mottog ock Tegnér genom Ling budskap från en ny poesiens värld. Det var från de nyromantiska idéerna, dem Steffens förkunnat, det var från nordens forntid genom Oehlenschlægers dikter, dem Ling satte i hans hand, och möjligen var det ock Ling, som väckte hans håg att ånyo gripa sig

Digitized by Google

an med ett aldrig fullbordadt drama *Blot Sven*, som han dock kastade på elden, när han gjort bekantskap med Oehlenschlægers Hakon Jarl.

Samtidens tilldragelser inspirerade honom till tidsdikter som *England och Frankrike*, samt *Nelson och Pitt*, skrifna, i synnerhet den förra, i en egendomlig epigrammatisk stil, som något erinrar om de Goethe-Schillerska xenierna. Den skärpa, fyndighet och kvickhet, som kräfvas för dylika dikter, besatt Tegnér i hög grad. Styrkan i antitesen var för öfrigt ett kännemärke för den yngre akademiska skolan, och särskildt var Valerius en mästare härutinnan. Hans stil har i det afseendet satt varaktigt märke i Tegnérs.

Ett genombrott i Tegnérs diktning betecknar året 1808. Då diktas *Krigssången för det skånska landtvärnet*, det poem, i hvilket det unga släktet såg ett af kännetecknen på att en ny tid bebådades. Krigssången.

Denna sång var boren i krigets tid och buren af krigets stämning. Det var lätt förklarligt, att den vann genklang, ty den gaf ett rikt, kraftigt poetiskt uttryck åt tids- och folkstämningen:

»Hvi pröfvas ej huggande
järnen ännu?
Hvi klyfvas ej skuggande
hjälmar itu?
Förlorad är tiden
I kojornas skygd.
Till fältet, till striden
För fädernebygd!

Än har ingen ovän stuckit
Ut sitt läger på vår strand.
Ingen oväns häst har druckit
Källorna i götens land.»

hvarpå följer de något kraftpatriotiska stroferna:

»Fritt öfver oss hvälf
Båd' ryske och danske,
Vi kasta vår handske
Mot ödet själf.
Låt dem skicka sina slafvar,
Låt dem vimla kring vår strand —
Inga byten, endast grafvar
Få de i de fries land.»

Dikten — ej utan frändskap med de tyska frihetssångerna från krigstiden — är tillika föregångare till senare tiders bålda fosterlandssånger med slag på sköldarne som Talis Qualis', Nyboms eller Wennerbergs, hvarvid dock är att märka, att 1840—60-årens krigssångare diktade sina stundom något braskande sånger i fredstid, under det den Tegnérska dikten är skrifven under brinnande krig såsom en protest mot de makter, som nu hotade själfva den gamla svenska jorden. Och just under kriget målar skalden fridens idylliska lycka såväl i flydda dagar:

»Ack, ett folk af stilla herdar, bodde
Vi lycksalige i okänd Nord.»

som i framtidens fagra hägring:

»Snart stormen tiger
Och solen ler
Och friden stiger
Från himlen ner.»

Denna dikt, i hvilken så till sägande Tegnér först till fullo fann sig själf, trycktes i Stockholm 1809 och väckte där stort uppseende.

Digitized by Google

Tegnérs neutrala ställning.

Hammarsköld framhöll i Lyceum Krigssången såsom ett af de yppersta alstren i vår poetiska litteratur. Och både från nya och från gamla skolan gjorde man försök att vinna Tegnér som medarbetare i sina tidskrifter. Hans vän Agardh trodde sig kunna försäkra, att han vore en afgjord Polyfemist; Hammarsköld räknade på bidrag från honom till »Lyceum». Emellertid sympatiserade Tegnér hvarken med Polyfemisternas stridssätt eller med den tyska ästetik och poesi, hvars målsmän de voro, äfven om han gillade flere af deras åsikter. Å andra sidan fann han den Wallinska parodien å Lyceumsprospekten, om än kvick, rättvis och välförtjänt, innebära signalen till en litterär tornering, en föga glädjande krigsförklaring i en tid, då alla tänkande hufvuden borde förena sig om den förfallna litteraturens upphjälpande och icke genom ömsesidiga småtvister hindra dess gång.

Redan från stridens första början lägger Tegnér stark vikt på sin ställning som neuter. På anbudet från Wallmark att bidraga till hans Journal svarar han till en början undvikande, men sände honom år 1810 ett par poem, af hvilka *Det eviga*, befryndadt med Schillers Worte des Glaubens, är det märkligaste.

Men dessa bidrag till Journalen äro enstaka. Tegnér häfdade allt jämt sitt oberoende gent emot tidens båda vittra härar.

Han skref i februari 1811 till Geijer, »att det vore ohöfviskt att skälla, när man kunde tala, att det vore olyckligt att börja en revolution i vitterhet från den teoretiska sidan utan att vederbörande vore i stånd att bevisa sin tro med sina gärningar, då utom märket *A* (om hvars innehafvare han var okunnig) den öfriga poesien (i Phosphoros) vore uselhet och han ej kunde finna något förträffligt i de moderna legenderna, sonetterna och canzonerna. Kort därefter mottog han från märket »A» (Atterbom) en ytterst smickrande skrifvelse (åtföljd af första häftet af Phosphoros' andra årgång), hvari föreslås honom medarbetarskap i denna tidskrift, och från fosforisternas krets uttalas en gemensam önskan om bistånd från hans mäktiga förmåga, samtidigt med att en liknande maning riktas till Ling.

Tegnér svarar afböjande; han lär som skäl hafva angifvit tankar på en i Lund tillärnad journal; men synes ock hafva stått främmande för Atterboms naturfilosofiskt-poetiska teorier samt äfven häfdat moralens sammanhang med poesien.* Men när han ett år senare råkar Wallin i Örebro och denne å akademisternas vägnar förebrår honom och de öfriga Idunisterna deras förvantskap med fosforisterna, uttalar Tegnér, att man väl kunde tycka att dessa hade rätt i åtskilliga principer utan att därföre gilla deras polemik, och att hvarje människa, som ej ville ta parti, borde slippa det. Det vore »Idunisternas» rättighet, syntes han mena.

---

* Detta Tegnérs bref, som Palmblad i juni 1811 skickade Hammarsköld till genomläsning, är tyvärr förkommet. Man får gissa sig till dess innehåll af Atterboms svar.

Digitized by Google

Djupare än de litterära rörelserna grepo honom under denna tid landets politiska öden.

Tegnérs bref andas den djupaste oro och sorg öfver fosterlandets belägenhet, öfver hotet mot dess självständighet och frihet. Han ser enda räddningen i ett mycket fritt regeringssätt och en allmän värnplikt, ty med en vidsträckt konungamakt och stående armé blefve slafveri och beroende Sveriges lott. Djupt sörjer han kronprinsen Karl Augusts död, hvari han ser en oersättlig förlust, ty nationen hade i honom fått en stor kung: — »Vi äro ett olyckligt folk.»

Sådana stämningar födde hans *Svea*, det storslagna fosterländska kväde, i hvilket skalden vänder sig mot den svaga tiden, framhåller för det svenska folket förfädernas seder såsom efterföljansvärda och i eldiga ord manar de dåtida svenskarne att träda i de gamles fotspår. -Svea.-

Tegnér är, som vanligt hos lärodiktande, satiriska och idylliska skalder, i denna dikt en lofsångare af den förflutna tiden, hvars fel skymta i fjärran, hvars förtjänster framhållas i solljuset. Den första afdelningen, det på alexandriner författade hufvudstycket, är i mångt och mycket hållet i den akademiska lärodiktens smak: det är fosterlandskärlekens, enkelhetens, flärdfrihetens, tapperhetens dygder skalden här inskärper i ett ljungande strafftal. Men efter detta med en äldre skolas smak harmonierande alexandrinska hufvudstycket följer den djärfva dityrambiska afslutningen, då skalden i andanom skådar en ny segerrik strid för norden, för frihet, för barn och för maka.

Litterärt sedt har Svea en afgjord föregångare i Kellgrens storslagna kantat den 1:ste januari 1789, författad med anledning af det då pågående kriget; vissa uttryck äro tydliga reminiscenser, ej minst anspelningen på »den jätte som reser sig på fjället», liksom ock afslutningsorden hos Kellgren

»Och för evigt slockne ljuset af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset af den värld, som föll med mig»

i tanke och uttryck äro närsläktade med de sista Sveastroferna.

Med detta poem täflade Tegnér 1811, då redan en 29 års man, v. bibliotekarie och titulär professor, än en gång och den sista i Svenska akademien. Det är betecknande för hans ställning till tidens vittra partier, att han ännu så sent som 1811 ansåg sig böra söka den akademiska belöningen.

Vid granskningen förordades dikten varmt till högsta priset af G. G. Adlerbeth, ej minst med hänsyn till ämnets vikt; af Wallin, som framhöll, att det var snillets icke mödans värk; samt af Blom. Däremot ville Leopold endast gifva mindre priset, och N. L. Sjöberg förklarade, att det knappast kunde genomläsas af någon annan än den, som därtill vore ex officio förbunden. Det stora priset beslöts — något som Leopold tog sig ganska nära. Han önskade blott, skref han, att akademiens dom måtte göra henne hos vettige läsare nu och i eftervärlden så mycken heder, som han tillstode, att den orsakat honom förundran och han kunde nästan säga bedröfvelse.

Poemet upplästes på högtidsdagen endast delvis — man uteslöt först några rader »i det alexandrinska stycket» af politiska skäl och dityramben hel och

Digitized by Google

hållen.* Men äfven i dess stympade form gjorde poemet ett gripande intryck på åhörareskaran. Det tände an både poetiskt och patriotiskt.

Egendomligt nog blef dikten först tryckt i den del af Akademiens Handlingar, som utkom 1818 (tryckt 1817), och det var t. o. m. ursprungligen meningen, att då ursäkta medtagandet af »dityramben» med följande ord: »Ehuru fäderneslandets öden, sedan detta skrefs, tagit den lyckliga vändningen, att vi utom de här med starka drag tecknade blodiga uppträden må kunna hoppas att se Sveriges själfbestånd och ära evärlderligen befästade, har akademien likväl ej trott sig böra utesluta poemets dityrambiska del, hvilken, om än ej af samma »säkra»(!) halt som det föregående och utan strängt sammanhang därmed, likväl utmärkes af stor lyrisk förtjänst och med värme uttrycker den anda, som i farornas stund bör upplifva Nordens söner».

Ett sådant uttalande kunde ännu 1817 ifrågasättas om en dikt af Esaias Tegnér.

Långt innan dikten trycktes, var den naturligtvis i afskrift tillgänglig och spridd i vida kretsar.

Under det akademisterna gillade början och ogillade slutet, var förhållandet alldeles motsatt i fosforisternas läger, där man lofordade dityramben, men ogillade början. Hammarsköld skrifver till Molbech i juni 1812: »Så skön jag tycker Tegnérs Svea vara, så, uppriktigt sagdt, kan jag dock icke ge den mitt fullkomligt odelade bifall. Den består ju af tvänne disparata poemer, olika både i anseende till anda, behandlingssätt och värde.»

Det duger likväl icke att skilja de båda afdelningarna åt. De böra ses i det organiska sammanhang de äga; dikten är en helhet, sprungen ur en fosterländsk stämning, i hvilken smärta och harm aflösas af hopp och förtröstan och olika stämningar hafva kräft skilda uttryck. Om än skaldestycket på sina ställen är mera retoriskt än djupare poetiskt, har det dock en både poetisk och äfven rent historisk betydelse. Det är i eminent mening en tidsdikt, det fullaste uttrycket för känslorna hos de bäste af dåtidens unga Sverige: det sammanfaller med det götiska förbundets program. Diktens tendens är i öfrigt förebådad i äldre Tegnérska dikter: Krigssången, Sången öfver Sparrschöld och dikten till Karl August, som äro embryon till Svea, isynnerhet den sistnämnda.

Medan Svea ännu låg obelönad och oläst bland täflingsdikterna på akademiens bord, mottog Tegnér kallelse att inträda i götiska förbundet. På nyåret 1812 tog han där inträde, samtidigt med att han knöt bekantskap med svenska akademiens medlemmar. I Idunas tredje häfte — maj 1812 — offentliggör Tegnér en rad smådikter.

* I ett otryckt bref till Rosenstein (i K. bibl.) förklarar Tegnér sig icke kunna förstå orsaken till, att »det lyriska stycket» uteslöts vid uppläsningen.

Digitized by Google

Där möter oss först *Majsång* — började såsom ett äkt-lyriskt vårkväde — »Se öfver dal och klyfta den unga majsol ler» — och slutande såsom en krigshymn, närsläktad med sången för landtvärnet och Svea, i öfrigt — Iduna till åra, kanske något mer än önskligt isprängd med nordiska gudanamn. Det är liksom om Tegnér njöte af sin nyförvärfvade götiskhet: han har kommit in uti ett nytt land och älskar röra sig med dess tungomål, de götiska termerna med Lidskjalf och Asa-Thor, med Oden och Rota. Dikter i Iduna.

Skidbladner är ock något götiskt färgad. Skalden manar den mot södern svärmande nordbon att icke längre längta från norden, ty på diktens skepp Skidbladner kan han föras till härliga nejder. Andra dikter i samma häfte voro *Flyttfåglarne*, *Herthas barn* (omarbetning af en äldre dikt) samt den präktiga Prometheiska reflexionsdikten *Elden*, som i stil och uttryck något erinrar om Franzéns »Människans anlete», här är eldens både materiella och ideala betydelse framhäfd, och med en viss natursymbolik spörjer skalden:

»Säg oss, säg oss, är du ej densamma,
Känd som snillets eller solens flamma
Uti skaldens dikt, i vårens prakt?
När vulkanen eller hjälten ryter,
Är det icke samma eld, som bryter
Ut med samma makt?»

Samtidigt med dessa Idunadikter sände Tegnér till Jakob Adlerbeth ett litet »plaisanteri», *Svanen och Fjälltrasten*, hvilket såsom en smula polemiskt han dock kanske ansåge bäst att icke upptaga i Iduna. Så blef ej heller fallet. Dikten utgör en apologi för den nordiska fjälltrastens sång såsom lika berättigad med svanens mer sydländska, välska toner, hvilka sjungas efter noter. Väl spörjes:

»Hvad är snillet utan smaken,
Styrkan utan allt behag?»

Men trasten svarar:

»Mät ej himlen på den trånga
Falska skalan af ditt vett,
Konstens former äro många,
Fast dess väsende är ett.»

Tegnér professor.

Året 1812 betecknar ett viktigt stadium i Tegnérs lif, därutinnan, att han då blef ordinarie professor i grekiska språket. En särskild grekisk professur hade ej funnits i Lund sedan 1727; nu löstes detta ämne från Norbergs orientalisk-grekiska lärostol, tydligen med särskild hänsyn till, att man ville skaffa Tegnér en för hans naturell lämplig värksamhet. Som tillförordnad professor i ästetik 1808—9 hade han ådagalagt sin lärarebegåfning; den grekiska litteraturen och det grekiska språket utgjorde allt sedan ungdomen hans älsklingsstudium. Nu blef han utan föregående förslag nämnd till professor och fick, sedan han blifvit prästvigd, sin lön af ett ledigt prebende. Grekiskan blef nu ett ämne på modet. Skarpsinnig linguistisk analys, historisk och språklig kritik och fin ästetisk tolkning utmärkte Tegnérs föreläsningar, hvilka enligt Reuterdahl voro sakrika, grundliga, undervisande men icke lifliga.

Digitized by Google

Härberget.

Tegnérs umgängeskrets under dessa professorsår samlades gärna i det s. k. »Härberget», som var föreningspunkt för en skara begåfvade män i det dåtida Lund.

Det var icke någon politisk eller litterär »förening» i vanlig mening; det var helt enkelt ett slags klubb, som alldeles fritt, utan stadgar eller afgifter samlades hos en af vännerna, d. v. akademiadjunkten Bolméer. Själen däri tyckes ha varit magister docens, sedermera ecklesiastikministern och biskopen Heurlin. Utom dessa båda och Tegnér träffades här män som Agardh, professor Engeström, konsistorienotarien Palm, någon gång äfven teologen Hagberg, de båda Lindfors samt Ling o. a. »Det var, säger Tegnér själf, själssympati, lefnadslust, ungdomlig världsåsikt och litterära intressen, icke reglementariska föreskrifter, som förenade Härbergets män till glada samkväm,

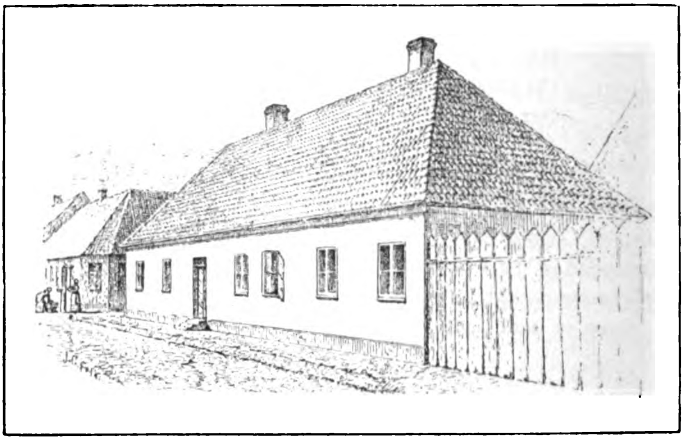

Tegnérs bostad i Lund 1813—1826.

där man kastade boll med idéer, samspråkande om dagens händelser hemma och ute, om litteraturen och akademiska förhållanden, ofta kryddande samtalet med attiskt salt.» Starka uttryck skrädde man icke, och tonen i Härberget var nog icke fri från en viss cynism, hvilken sedan gick igen utom Härbergets murar, något som särskildt gällde Tegnér, hvars kvickhet ej ens i fruntimmerssällskap iakttog dekorum. Det hörde, skref Palmblad, rent af till tonen i Lund att genom ekvivoker jaga rodnaden på fruntimrens kinder.

Denna osed fördes sedan utom Lunds murar.

I Härberget var dock förvisso skämtet på sin plats, och här sprakade framför allt det Tegnérska snillefyrvärkeriet ohejdadt. I politiskt och litterärt hänseende voro väl Härbergisterna af olika åsikter, i senare afseendet dock företrädesvis »neutrer» och (med undantag för Agardh) obenägne mot nya skolans filosofiska idéer. Detta blef särskildt fallet med Tegnér, som under de närmast följande åren i sin diktning intager en allt mera utpräglad ställning såväl mot tidens reaktion, som mot fosforismens litterära åskådning.

Digitized by Google

Esaias Tegnér, 1816.

Efter teckning af L. H. Roos och litografi af Lanzeletti.

Digitized by Google

En stor del af hans skaldskap under dessa år utgöres af tidsdikter. En sådan var det poem, som i Tegnérs samlade skrifter bär namnet *Nyåret 1816* och, som det synes, var riktadt mot den heliga alliansens idéer. Men faktiskt är poemet till sitt embryo äldre, och i sin ursprungliga, från den föreliggande redaktionen ganska afvikande form upplästes det redan 1813 i götiska förbundet. Det hette då: Tidsdikter.

»Hejsan, religionen är jesuit,
Sanningen Schellingian,
Världen är fri och korpen är hvit.
Vivat påfven och fan! —
Ut vill jag resa till Tyskland att lära
Dikta sonetter till tidens ära!»

Alltså kan man redan från denna tid dagteckna Tegnérs utpräglade motvilja mot den förening af romantik, metafysik och politisk reaktion, som skulle hallstämpla den nya tiden. »Den heliga alliansen» var honom vidrig, och i vers och prosa bekämpade han den på det skarpaste.

Napoleon ägde åter alltjämt hans beundran. Bonaparte hade varit hans hjälte redan under informatorstiden på Rämen, och fastän fransmännens kejsare ej mera kunde te sig för honom som frihetshjälten och dygdeidealet, utan snarare hade blifvit just den lysande tyrann, hvilken den ungdomlige poeten 1798 varnande utmålat, hade han bevarat herraväldet öfver Tegnérs hjärta. T. o. m. då svenska vapen på Leipzigs slätter medvärkade till brytande af hans makt, diktade Tegnér, som var en »kättare» i politiken, sin märkliga dikt »*Hjälten*» (skrifven 1813, tryckt 1828) med dess snillearistokratiska tendens:

»Ser du, kring den starke anden
Växa alltid starka vingar.
Hvad rår örnen väl därför?
Dufvan plockar korn i sanden,
Men **han** tar sitt rof och svingar
Mot den ban, där solen kör.
Frågar stormen, när han ryter,
Frågar himlens höga dunder,
När det öfver jorden far,
Om det någon lilja bryter,
Om det i de gröna lunder
Störer ett förälskadt par?»

Det är otvifvelaktigt sofism i detta, lika väl som i våra dagars Nietzscheska teorier, men det är sublim poesi. Med utomordentlig kraft fortsatte Tegnér, häfdande det nyas rätt:

»Evigt kan ej bli det gamla,
Ej kan vanans nötta läxa
Evigt repas upp igen.
Hvad förmultnadt är, skall ramla
Och det friska, nya växa
Upp utur förstörelsen.»

I samma anda besjunger han 1815 Napoleons tillbakavändande i »*Den vaknande Örnen*».

Bland tidsdikterna är: *Nore* (1814) af särskildt intresse.

Digitized by Google

Tegnér var ingen beundrare af Karl Johans politik. För honom var ryssen arffienden, han var född och uppfödd i hat till barbarerna och trodde ej, att Europa befriades af ryssar och konsorter. Mot de arma danskarne ville han icke skrifva någon krigssång. Det var en olycklig nation, som ej på länge gjort Sverige något emot, och om svensken med våld kunde ta Norge, så vore det utan tvifvel nyttigt; men en dylik eröfring från en värnlös nation besjönge väl ingen ärlig man. Så blef Norge vunnet genom Kielerfreden och så skref Tegnér *Nore.* Men denna dikt är i motsats till vissa tidsdikter af Leopold och Valerius icke uttryck för eröfraretriumfen; det är ej, som i Leopolds dikt, Svea, som bär två kronor, utan dikten utgör ett fridens handslag, som Sverige genom sin store skald bjuder brödrafolket, en dikt i unionens anda, innan ännu unionen var ingången, i viss mån i strid mot den allmänna svenska opinionen. Poemet erinrar om föregående tiders strid, men manar till stridshandskens afdragande, till trohet öfver fjällen, svuren mellan broder och syster vid den gode Balders, Karl Augusts, vålnad. Icke med ett ord nämnes eröfringen, ej heller kronprinsens namn. »Man bör icke påminna ett ädelt folk, att det blifvit eröfradt eller såldt.» Den taktfullaste hänsyn mot den blifvande unionsbrodern har alltså inspirerat dikten, hvars tendens är koncentrerad i ord som dessa:

»Hvad själf ej är ett helt, sig till det hela slute!
För hvarje halft är stunden hastigt ute.»

Dikten insändes till götiska förbundet, där Geijer uppläste den under tårar. Den intogs i Iduna och väckte å många håll bifall. Men den kritiserades nu på det skarpaste af Hammarsköld, icke politiskt, men poetiskt — och på samma gång bröts stafven öfver Tegnérs diktning i allmänhet; Hammarsköld betecknar poemet såsom en poetisk transparang. Under erkännande af allt det skimrande i dess färg samt af kvickheten och sinnrikheten i dess bilder, frånkänner Hammarsköld Nore den grundlighet i utförandet, den djuphet i idéer och det sammanhang i motiverna, hvilket allt den djuptänkande konstnären söker meddela de alster, som äro beräknade på mer än ögonblicklig effekt. Den härskande egenskapen hos Tegnér säges vara kvickhet eller förmågan att uppfinna sinnrika likheter, och af denna poetiska fernissa betjänade han sig med en egen skicklighet, skada blott att det tycktes, som om han trodde, att i ett konstvärk alldeles icke mer behöfdes.

Tegnér och nya skolan.

Med denna Hammarskölds kritik hade från nya skolans sida fejdehandsken kastats mot Tegnér. Till en början hade förhållandet varit snarast vänligt: man hade gjort allt för att vinna honom till medarbetare, men hans afböjande hållning och hans neutrala ställning hade harmat fosforisterna, hvartill kom en viss förnäm nedlåtenhet från Stockholm-Upsala gent emot Lund och Lundalärdomen.

Man kan i fosforisternas brefväxling läsa sig till, hurusom deras beundran för Tegnér, som i början var ytterst varm (»ett snille fullt af rikedom och styrka», »ett gudomligt fenomen», »en skald, hvars poemer af en kommande tids kritici komma att prisas främst af nu lefvande svenska försök»), så småningom sjunker, först till ljumhet och sedan till fryspunkten. Tegnér hade i vänlighet sammanträffat med fosforisternas koryféer. Hammarsköld och han hade

Digitized by Google

mottagit personligen goda intryck af hvarandra, äfven om Tegnér från allra första början icke satte något värde på Hammarskölds skriftställareprof, framför allt icke på hans poesi.* Och Atterbom fann Tegnér se ut som en hedersman, men icke som en i tiden mäktigt ingripande heros; han vore mera passiv än aktiv.

Så kom den Hammarsköldska kritiken af Nore, som i grunden fråndömde Tegnér all högre poetisk begåfning. Man har — säkerligen med orätt — velat se orsaken till Tegnérs uppträdande mot fosforismen i personlig ovilja öfver denna kritik. Detta är att förblanda orsak och närmaste anledning. Redan långt förut — det ser man nogsamt af Tegnérs bref — ogillade han nya skolans teorier, liksom ock det mesta af dess skaldskap och framför allt dess stridssätt. Emellertid var äfven Wallmarks journal honom föga behaglig, och han hade väl ännu någon tid förblifvit neutral, om icke Hammarskölds kritik väckt hans harm.

Den födde närmast i ögonblickets vrede det kvicka, om än i mycket orättvisa skämtpoemet *Hammarspik*, som aldrig var afsedt för tryckning, men hvaraf talrika afskrifter kringspredos. I popularitet blef det en ny Enebomiad och vardt ganska ödesdigert för Hammarskölds litterära rykte.** »Hammarspik» var omedelbart framkallad af Norekritiken. Tegnérs öfriga inlägg gent emot nya skolan ägde åter utan allt tvifvel djupare anledningar; — politiska, kulturhistoriska, skönlitterära.

Ett företag, för hvilket Tegnér vid denna tid, 1816, var lifligt intresserad, var en litterär tidskrift, som skulle bilda en motvikt mot Svensk Litteraturtidning och samla de bästa krafter bland akademikerna och neutrerna till kamp mot tidens förvillelser på olika områden. Utgången svarade emellertid icke mot ansatsen: namnen voro flera än pennorna, och företaget kväfdes i sin linda, efter att först hafva vållat fosforisterna mycken skräck. En af orsakerna till att det icke kom till stånd var tvifvelsutan, att det i grunden fanns en alltför bred klyfta mellan de olika grupperna, som skulle hafva samlats inom tidskriftens ram, för att de skulle kunnat med full enighet och ömsesidigt förtroende samvärka i

* Ofvan äro omtalade Hammarskölds varma loford öfver Krigssången och hans mera reserverade uttalande om Svea. I bref af dec. 1812 skrifver han till Molbech: »Jag fattar ganska klart din glädje öfver Tegnérs förvärfvade bekantskap, en man med hvilken man lätt bör kunna lefva på det behagligaste. Dock, med all respekt för hans ovanliga talent, måste jag bekänna, det jag tycker hans epikureiska realism i lif och lefnadssätt nog mycket ibland influerat på åtskilliga af hans poesier. Äfven torde det med skäl kunna sägas, att hans skaldekonst icke kommit till fullständigt genombrott, utan att den ännu sväfvar vacklande mellan det deklamatoriska och ett renare manér.»

** De som klandra Tegnér för »Hammarspik» med hänsyn till värdet af Hammarskölds arbeten i vitterhetens och filosofiens historia, böra dock icke glömma, att dessa äro senare än »Hammarspik».

Digitized by Google

striden mot nya skolan. Man finner i Tegnérs korrespondens från denna tid harmfulla, glödande bref, i hvilka han manar till gemensam kamp mot tidens afarter i litteratur, politik, religion, kultur. Men harmen födde också vers.

Dikten öfver Elof Tegnér.

Bland de stycken, i hvilka Tegnér under denna tid klart framhållit sin ställning, må främst nämnas den först efter hans död tryckta *grafdikten öfver Elof Tegnér.*

Brodern, »hans ungdoms stöd, hans mandoms kungaspegel», hade aflidit 1815. I den ursprungliga, omedelbart diktade grafsången (som nu utgör diktens slut) hade skalden blott gifvit luft åt sin klagan och sökt tröst i minnet och i hoppet om återförening. Men så har han gripits af harm öfver tidens diktning och politik. Och erinrande sig, hvilken bitter motståndare till fosforismen och anhängare af den äldre vitterheten Elof varit, har han skrifvit den del af dikten, som utgjorde ett aktuellt inlägg i dagens vittra drabbning. Brodern, säger han, älskade icke sångmön sådan

»Som dagen visar henne, töckenformad,
En kraftlös skugga utan märg och senor,
Det tomma intets väderspända bild,
Som spökar kring i månskenet och yfves
Med abstraktionens träsvärd vid sin sida
Och bjällerkåpan ifrån Södern på.»

För honom var sångmön en annan. Hans fria själ må alltjämt föda sig med Schillers allvar och med Voltaires skämt, med Flaccus, Vola och Leopold. Och så kommer skalden äfven in på tidsandan och ropar till brodern:

»Vänd bort ditt öga från förmörkad jord
Här spökar tidens ande kring och blåser
All märg ur benen, släcker tankens ljus
I hjärnans kamrar; där blir mörkt och öde
Och hjärtats friska källor torka ut.
Ur medeltidens graf har stigit opp
En hotande, en olycksalig vålnad
Med blod i händerna och vanvett i
Det skumma ögat.»

Så manar skalden till förenadt motstånd mot denna. Än lefva ju Skördarnas skald, Selmas sångare, tempelsångaren med Davidsharpan, Gylfes bard. Men hvarje örn bor enslig på sin klippa och vill icke akta på den skrikande fågelhopen, tills den skockat sig tusenfaldig och låter konst och vett och sanning gå under. Han manar Leopold, Virginias sångare, i smakens, språkets, sångens och vettets namn att plantera fanan och samla skarorna till ett korståg. Det är med andra ord en poetisering af förslaget om en tidskrift. (Det stycke, som sedan följer i den tryckta dikten och där skalden låter sångmön gendrifva sig, är först skrifvet på 1830-talet.) Dikten förblef liggande otryckt bland skaldens papper, men utgör det poetiskt mest fullödiga uttrycket för hans stämningar under åren 1815—16. — Nu omdiktar han ock den ofvan omtalade, 1813 skrifna nyårsdikten, i hvilken han drager i fejd mot tidens skefhet och slutar med misantropisk maning till världsförstörelse: »Jorden kan vara värd en kula.»

Digitized by Google

Dessa dikter blefvo icke tryckta. Detta var däremot fallet med ett annat alster från dessa år, i hvilket Tegnér framlägger sin åskådning och tillika utvecklar neutrernas program. I religiöst afseende hade just kort förut framträdt några märkliga uttalanden från det neutrala hållet: Wallins företal till sitt psalmboksförslag 1816, där han tog ställning mellan den gamla tiden och den nya, och Karl Peter Hagbergs tal vid bibelsällskapets sammankomst 1817, som likaledes framhöll de olika motsatserna i partiernas kamp, manande till att pröfva allt och behålla det godt var, hållande medelvägen mellan den gångna tidens lättsinne och självsvåld och en ny tids hierarkiska mörker, vidskepelse och ofördragsamhet. Jubeltalet.

Så mottog Tegnér uppdraget att vid *reformationsjubelfesten* 1817 hålla ett *tal*.

Och liksom han begagnat grafdikten öfver brodern till ram för versifierade utgjutelser öfver tidens ondska, så valde han nu — väl icke alldeles à propos — att i ett reformationstal hålla domedag såväl öfver den gångna tiden som öfver den, som nu bröt in för att ersätta den förra.

Karaktäristiken öfver Luthers tid och af den store reformatorns personlighet går föga på djupet och vittnar icke om någon djupare historisk uppfattning: det är ridderligheten, det äfventyrliga i Luthers väsende, som tjusar Tegnér. Han omdiktar i viss mån Luther till en Ulrik von Hutten. Af reformationstiden — »en af de stora epoker, då tidens orm byter om skinn» — väljer han dess humanistiska sida, dess egenskap att vara frigörande för tanken, och prisar egentligen mera dess renässansdrag än dess religiösa innebörd. Hufvudämnet för talet är, i hvilket förhållande samtidens ande stode till reformationens. Han vänder sig då först mot den förflutna tiden och målar dess förtjänster och dess fel. Han berömmer dess skingrande af fördomarne, dess främjande af de praktiska vetenskaperna, dess framställningsklarhet, dess sträfvande till begriplighet och reda o. s. v. Men han dröjer ock vid dess svagheter, som han hufvudsakligen ser i den materialistiska åsikt af värld, religion, moral, vetenskap och konst, som låge till grund för hela tidehvarfvets bildning. I stället för tron med sina fromma aningar, förnuftet med sina eviga urbilder, inbillningen med sin värld af under och skönhet, infördes en förståndets despotism, som mekaniserade den mänskliga naturen och föraktade allt, som ej fick rum i begreppets trånga form; egentligt värde hade intet annat än det s. k. nyttiga. Talaren förklarade, att hans själ vämjdes vid denna mänsklighetens prosa, vid detta stäckande af andens vingar, vid denna nyktra och dock falska kalkyl, där man liksom i differentialräkningen kastade bort oändligheten för att få räkningen riktig.

Men så kom baksidan af medaljen. Det adertonde seklet hvilade i sin graf. Ett nytt tidehvarf vore kommet. Men skulle man bedöma det efter dess tecken inom fäderneslandet, så vore det betänkligt för förhoppningarna. Trodde en upplyst man förr på intet, så tycktes det nu vara hans skyldighet att tro på allt, isynnerhet det vidunderliga och orimliga. Nu vore allt, som dugde till nå-

Digitized by Google

got, förkastligt; religionen — hvars upplyftande kraft med rätta prisades — betraktades dock icke som en ensak för känslan och tron, utan såsom en bilaga till ett metafysiskt system för dagen, i hvars former kristendomens mysterier inpassades och inskrufvades med all dialektisk klyftighet; i vetenskapen yrkades med rätta på allvar och grundlighet, men reda och klarhet förafskedades; man åberopade i de torraste spekulationer egna åskådningar och visioner; i konsten fordrade man med skäl det djupa och betydningsfulla, men ville som prof påtruga nordens söner — med den klara himmelen öfver dem — en poesi utan form och bestämdhet, en sjuklig gestalt utan märg och senor, med abstraktionens träsvärd vid sidan och bjällerkåpan på de dimmiga skuldrorna, en vålnad som spökade i månskenet och målade sina sammanflytande bilder i molnen.

Om intet annat än valet mellan de båda ytterligheterna af det forna bildstormandet och den nymodiga afgudadyrkan, mellan hjärtlös upplysning och hufvudlöst svärmeri återstode, då kunde man icke utan att rodna begå Luthers minne. Men det vore icke så: Tegnér trodde sig kunna måla en lyckligare framtid, som skulle lyckas häfda de båda ting dem luterska reformationen främst åsyftade, religionens helgd och tankens frihet, tron och förnuftet icke som fientliga makter, utan som fredliga grannar. Ur de kämpande elementernas strid skulle en bättre, skönare skapelse framgå.

Talet slutar med en varm hyllning åt Frihetens höga genius. »Det skrämmer mig icke, att det är blod på hans händer; ty jag vet, hvilkas blod det är.» Denna genius är en ättelägg af reformationen. »Lagbunden frihet är född luteran.»

Detta mäktiga tal — ett af de yppersta å svenskt tungomål — tankerikt, uddigt, bländande, icke väjande för starka uttryck, väckte redan då det hölls stort uppseende. Det var ett helt nytt slags vältalighet. Tegnér ville ursprungligen icke utgifva det. Om tidens partier kunde man tala allehanda, men ville man trycka det, måste man ingå i »diskussioner». Han sände afskrift till sina vänner Wallin, Hagberg, Adlerbeth. De voro hänryckta och fordrade ovillkorligen talets offentliggörande. Tegnér gaf efter. Men det gick som han förmodat. Hade han icke sparat på skarpa ord åt ömse sidor, så fick han ock svar från båda hållen, och dessa voro icke milda.

Den fosforistiska kritiken (författad a Palmblad med biträde af Hammarsköld) förklarar, att Tegnér icke rustat sig med andans svärd utan med färlan; han saknade anden och kärleken, saknade heligt allvar; det vore icke nog att uppfinna prunkande bilder, poetiska pointer, sinnrika antiteser, det kräfdes att äga fruktbringande idéer och kraft att bära forskningens fackla samt att kunna tänka sannt och redigt. Slutligen karaktäriseras Tegnérs diktkonst i allmänhet: människosjälens innersta har förblifvit honom förborgadt, hans skaldeåder utrinner icke från hjärtat utan från hjärnan, hans skaldekonst liknade ett af solen bestråladt isberg vid nordpolen, hvars färgprakt man så länge beundrade, tills man fröse.

Wallmarks kritik var föga mindre harmsen; den betonade särskildt det taktlösa att vid en religiös fest hålla ett så profant tal samt tog 18:de seklets grundsatser i försvar, klandrade i öfrigt bildrikedomen, men betecknade slutet af talet såsom enkelt, skönt, utan onödig grannlåt, klart och kraftfullt.

Digitized by Google

I tidens brefväxling finner man för öfrigt en mängd skilda uttalanden om talet.

En af dem, som värdigast yttrade sig, var Rosenstein, hvilken i ett af ädel humanitet genomandadt bref till Tegnér erkände talets förtjänster, men framhöll, att det torde förlåtas en gubbe att icke ändra hvad han genom lifvet tänkt och trott vara rätt. Tegnér hade, menade Rosenstein, knappast gjort adertonde seklet rättvisa; det seklets hufvudkaraktär vore att icke tro sig veta mer än hvad det visste.

Den misstämning talet väckte i det akademiska lägret lade sig i hvarje fall snart; ett år efter att det hållits (1818), invaldes Tegnér i akademien efter Oxenstierna och tog sitt inträde med ett lysande tal, i hvilket han med en hänförelse, som grep de gamle gustavianerne, tecknade Gustaf III:s bild, som det då under Karl Johans första regeringsår just ej var på modet att måla »en beau». Af särskildt intresse är hvad inträdestalet innehåller i ästetiska frågor: om det poetiska språket, om den beskrifvande dikten, om kvickheten och framför allt om vältalarens rätt att använda poetiskt bildspråk. I sistnämnda afseende är det kanske mindre Oxenstierna Tegnér försvarar än sig själf, just gentemot kritiken af jubeltalet. Agardh uttalade ock efter Tegnérs död, att Tegnér skrifvit sitt bästa äreminne i talet öfver Oxenstierna. Ty däri hade han i många delar tecknat sig själf. Inval i akademien.

Tegnér hade icke velat direkt svara på de angrepp jubeltalet framkallat; han sade sig vilja spara till ett annat tillfälle hvad han hade att säga om vår litteratur och det af bättre motiv än sårad egenkärlek. Tillfället kom, då han år 1820 fungerade som promotor och därvid uppläste en *epilog*, som är att betrakta såsom hufvud- eller slutslaget i hans strid mot fosforismen. Den är hållen i en vida lugnare och värdigare ton än dikterna från 1815 och 1816 och än jubeltalet. Såsom promotor inskärper han ljusets och klarhetens grundsatser hos sina promovender och utvecklar samtidigt därmed sitt eget diktareprogram: kraft och klarhet. Egentligen är Tegnér ingenstädes mera Tegnér än i ord som dessa: »Epilogen.»

»I Febi värld, i vetande som dikt,
Är allting klart: klart strålar Febi sol,
Klar var hans källa, den kastaliska.
Hvad du ej klart kan säga, vet du ej;
Med tanken ordet föds på mannens läppar:
Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.

— — — — — — — — — — — — — —

I diktens rike är det, som i tankens.
All dikt är genomskinlig. Af kristall
Dess stad är byggd, och ljuset tusendubbladt,
Tillbakastrålar från dess spegelmurar.»

Digitized by Google

Epilogen är en reflexionsdikt, som lika mycket är skild från den föregående tidens didaktiska som från samtidens metafysiska smak, en entusiastisk hyllning till Febus Apollon och en maning till de unga att i hans tjänst sträfva för självständig kraft i vetenskapens värld, till att draga på upptäcktsfärder efter nya land i tankens världshaf, lyssna till de vidtberestes röster, men icke lättroget sätta lit till allt hvad skepparne förtälja om att de funnit den vises sten. Utomordentligt poetisk är inledningen med dess vackra omdiktning af sägnen om Dafnes förvandling till ett lagerträd under flykten för Apollo.

Självklart skulle epilogen i akademikernes och neutrernes kretsar väcka liflig anklang både på grund af innehåll och form. Wallmark bragte Tegnér en förtjust hyllning och gjorde afbön för uttalandet om jubeltalet, men Tegnér uttalade i sitt svar fortfarande med bestämdhet sin ståndpunkt som neuter. »Jag har ej funnit mig tillfredsställd af någotdera partiet och har kanske blifvit litet obilligt bedömd af bådadera.»

Att Epilogen skulle framkalla blandade känslor i fosforisternas läger var gifvet. Men man kunde icke undgå att beundra den, och det blef Atterbom, som i en af sina ofvannämnda »Recensionsblommor» gaf uttryck på en gång åt denna beundran och åt kritik, i det han, i motsats till Tegnérs fordran på plastisk klarhet och enkelhet i dikten, häfdade det mystiska halfdunklets poesi:

»Glöm ej att mörkret själft för all färg, för all bildning är villkor,
Idel ljus och kristall gör att man ingenting ser;
Skugga är med öfverallt, där något skall synas och målas,
Natten all varelses mor är ock all varelses grund.
Så ock i dikten det gifs ju, i tänkandet själft, ett förborgadt,
Heligt, hemlighetsfullt, roten af tanka och dikt.*

Smärre dikter. Af andra smärre dikter hvilka infördes i Iduna och i neutrernes organ, Stockholmsposten, märkas den »götiska» *Asatiden*, delvis inspirerad af Schillers »Die Götter Griechenlands», *Jätten* med sin dystra mytstämning, den väldiga, höglyriska dityramben *Sång till solen*, den ofta sjungna *Stjärnsången*, de karaktäristiska epigrammen *Språken*, den präktiga *Floden* (med begagnande af ett motiv från Goethe), den allbekanta tillfällighetsdikten vid hundraårsfesten öfver *Karl XII*, i hvilken Tegnér sjunger ut sin beundran för det nordiskt äfventyrliga ideal, som han såg förkroppsligadt i den svenske krigarkonungen, hvilken för honom tog skepnaden af Sveas störste son; vidare den ystert skämtsamma *Halkan*, i hvilken Tegnér med Lenngrensk satir betraktar »Världens gång utför sitt fönster», samt *Sången* (1819), en dikt, som utgör en protest mot de många klagovisorna i samtidens — särskildt fosforisternas — diktning: »den eviga litanian öfver lifvets kval». Detta poem var särskildt framkalladt af Grafströms likanämnda elegiska dikt i Poetisk kalender. Gent emot

* I omarbetningen af Fridsropet för de samlade dikterna är tanken om dunklet såsom det ljusas beting ytterligare utförd.

Digitized by Google

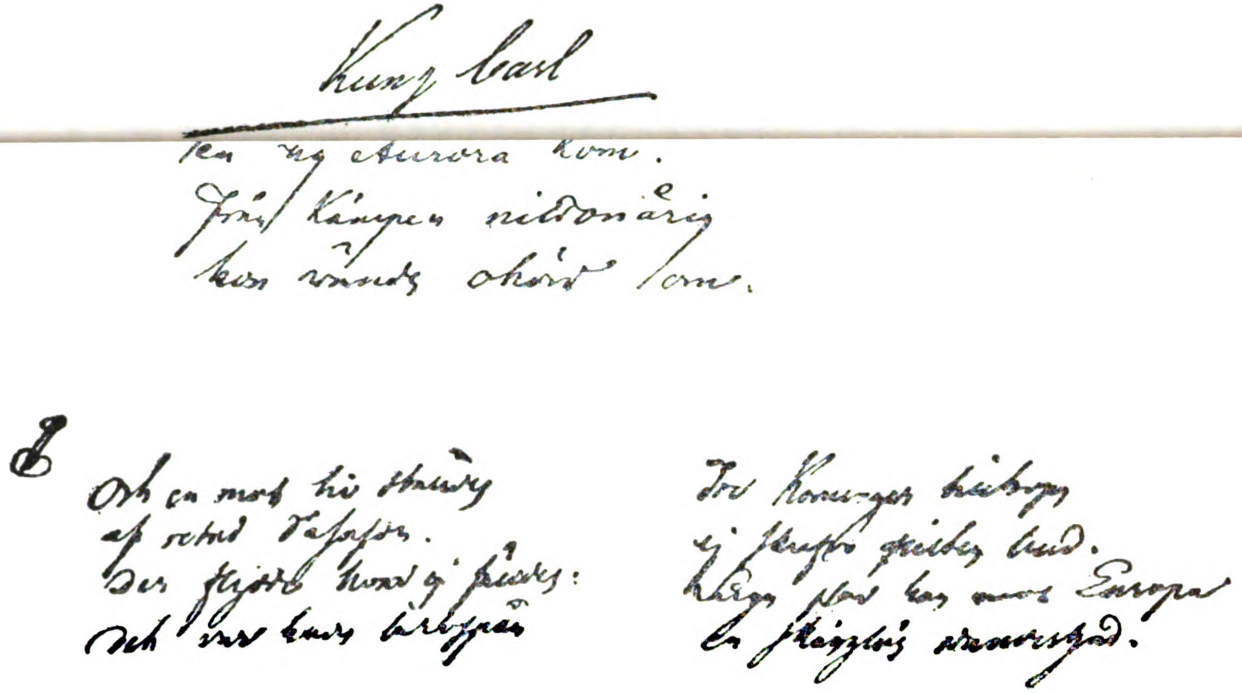

Faksimile efter en handskrift (»Kung Carl») af Esaias Tegnér.

Digitized by Google

denna häfdar Tegnér, att dikten är lifvets hälsa, mänsklighetens jubel.

Hvi klagar skalden då? Hans flamma,
Är hon ej gode gudars lån?
Hvi sörjer han, den otacksamma,
Det Eden han ej drefs ifrån?

Den gyllne lyran skall ej klinga
Om kval, dem själf jag diktat har,
Ty skaldens sorger äro inga,
Och sångens himmel evigt klar!

— — — — — — — — — — — — —

Under sådan jublande frisk uppfattning af sångargåfvan är det, som Tegnér börjar dikta sin mest berömda dikt, *Frithiofs Saga.* »Frithiofs saga.»

Det är ock just samma år 1819, som denna idé tar växt i hans sinne. Fullfärdig förelåg dikten först 1825, men de fyra tidigast författade sångerna sågo dagen i Iduna 1820 vid midsommartid och äro alltså tillkomna samtidigt med »Epilogen». De voro *Frithiof och Björn*, *Frithiof hos kung Ring*, *Isfarten*, *Frithiofs frestelse.*

Helge, Oehlenschlægers bekanta romanssamling, hade utkommit 1814 och väckt Tegnérs beundran. Om »Hakon Jarl» på grund af likhet i ämne föranledt honom att kasta sin »Blot Sven» på elden, så värkade »Helge» motsatsen, väckte hans lust att behandla något fornnordiskt ämne i liknande romansform. Fem år låg tanken och grodde. Så framträder för honom ett gammalt barndomsminne ur Björners kämpadater, sagan om Frithiof den djärfve, en skepnad som så väl stämde med hans ideal för nordisk kämpakraft och mannamod. Nyss hade Geijer i sina betraktelser öfver de nordiska myternas användande i skön konst väckt Lings harm, och Leopold hade i en uppsats påpekat den nordiska mytologiens råhet i jämförelse med den klassiska, men tillika medgifvit, att under talangens hand ämnen från dessa aflägsna tider kunde göra god värkan, ehuru han varnade att allt för ofta återkomma till dem. Äfven andra litterära män började en smula skrämmas af den Lingska urnordiskheten. Tegnér var emellertid öfvertygad, att den nordiska forntiden lika väl som någon annan lämpade sig för poetisk behandling; den råhet, man förebrådde den, funnes i all mytologi, icke minst i den grekiska, men han harmades öfver det otympliga och råa i flere af Lings försök och ansåg dessa ägnade att genom osmaklighet och rytande oljud bringa den götiska poesien i vanrykte. Hade Ling förut — när han kom till Lund, fylld af hänförelse för det nordiska och en nordisk renässans — väckt Tegnérs håg och intresse åt detta håll, så vardt han nu en negativ orsak till, att Tegnér grep sig an med sitt mest berömda skaldevärk. Tegnér har själf uttalat, att han ville visa, att något bättre kunde göras af nordisk myt och hjältesaga, och att han ej ville se en god sak bortfuskad af oskickliga händer.

Detta var alltså en medvärkande driffjäder, men egentligen låg väl orsaken djupare. Det var nu just Tegnérs glada, ljusa sångartid; han liksom kände skaldskapets suttungsmjöd sjuda i sitt inre; hans sångmö måste föda en dikt, och så tog hans fantasi mandom i den ljusa, modiga, käcka Frithiofsgestalten. Denna

Digitized by Google

var skapad efter den 38-årige professorns egen afbild, hans, som gick och vandrade upp och ned i sitt arbetsrum i det låga hvita huset i hörnet af Gråbrödra- och Klostergatorna i Lund, smågnolande de verser, dem han då och då nedskref å det uppslagna skrifschatullet.

Hans Frithiofs saga är långt ifrån en blott omdiktning på vers af den isländska sagan (såsom Hammarsköld påstod, då han med orätt yttrade, att Tegnér troget följt urskriften på ett drag när), tvärtom hafva ganska betydande afvikelser skett både i enskildheter och i det helas ton. Den danska kritiken med Molbech och Heiberg skyllde ju bland annat Tegnérs Frithiof för att lida af en oupplöslig motsats mellan det gammalnordiska ämnet och den något modernt sentimentala behandlingen, och Tegnér skulle enligt dessa hafva misslyckats i att förena de båda tidsåldrarnes fordringar.

Men det var icke Tegnérs afsikt att gifva en historiskt trogen forntidsbild. Det låg knappast i tidens lynne; i hvarje fall icke i hans, ty han saknade onekligen djupare historiskt sinne. Dessutom hyste han den åsikten, att skalden skrefve uteslutande för sin egen tid och måste forma det forna ämnet efter dess bildningsgrad.

»Egentligen borde — skref han — all poesi vara modern i den mening, som blommorna äro det om våren; den borde uttrycka det sköna i allmänhet men likväl modelleradt på sin tids former, den borde vara växande frukt och icke insyltad.» Själf insåg han, när dikten var färdig, att han haft svårt att gå den rätta medelvägen mellan nytt och gammalt. Han fann själf, att han vacklat mellan gammalt och nytt, antikvariskt och modernt poetiskt.

Men då de danska granskarne ansågo honom icke tillräckligt hafva tillgodosett det gamla, tyckte han själf, att han ej tillräckligt tagit hänsyn till det nya. Ty hans ändamål hade icke varit att omdikta en gammal saga på svensk vers utan, som han uttalat i sina 1839 skrifna anmärkningar, att gifva en poetisk bild af det gamla nordiska hjältelifvet. Det var icke Frithiof som individ, han ville måla, utan det tidehvarf, hvars representant han var. Men för att han skulle af nutiden accepteras, måste mycket rått, vildsint, barbariskt utmönstras eller mildras; det blef nödvändigt att modernisera; men det blef svårt att finna ett lagom. Det gällde, att dikten ej skulle stöta mot samtidens finare seder, men å andra sidan att ej det nationella, lefnadsfriska offrades. En kall vinterluft skulle blåsa genom dikten, ty det hörde till lynnet af nordens klimat; men dock icke så, att kvicksilfret fröse och hjärtats ömmare rörelser voro uteslutna. Han sökte lösa detta problem i Frithiofs karaktär, då han ville med det ädla, högsinta, modiga, som är grunddraget i all heroism, förena två drag af nordiskt kynne — det lefnadsfriska öfvermodet och den vemodsfulla tungsintheten, som ger det förra mera intensitet. Svårigheten låg just i att betona äfven det vemodsfulla draget, och därför skref Tegnér de sånger först, däri han ville gifva detta uttryck, ehuru de egentligen tillhöra diktens senare afdelning.

Digitized by Google

Detta är Tegnérs egen förklaring. Hans missmodiga tanke, att skaldestycket aldrig skulle vinna framgång eller blifva populärt, visade sig obefogad. Just genom denna dikt vann han som ingen annan väg till svenska folket och väg äfven ut i världen.

Själfva den isländska sagan, som ligger till grund för dikten, sattes i skrift omkring 1300, den behandlar näppeligen något historiskt ämne, äfven om den vikingakonung Frithiof, som i sagan omtalas, skulle hafva existerat.

Som ofvan är nämndt meddelades fyra sånger (16—19) i Iduna 1820; sedan lät skalden därsammastädes 1822 trycka ytterligare de fem dikter, som utgöra sagans afslutning, och först därefter grep han sig an med början.

Diktens första sång, den om *Frithiofs och Ingeborgs* barndom, är väl den som nagelfarits skarpast af kritiken, dels för mindre lyckligt bildval, dels för dess svärmiskt veka ton. Tvifvelsutan är den ett mindre lyckligt uppslag, enär den liksom angifver, att dikten företrädesvis skulle vara en fornnordisk kärleksdikt i st. f. en bild af det fornnordiska kämpalifvet. Däremot bildar den nästa sången, *Kung Bele och Torsten Vikingsson*, en mönstergill bakgrund för hvad komma skall. Tegnér har, liksom Oehlenschlæger i Hroars saga, begagnat Hávamál, men ej för ett blott predikande af visdomsord. När Heiberg gör den anmärkningen, att den vidlyftiga samlingen tänkespråk icke har sin plats på ett ställe, där handlingen ej tagit sin början, så har han alldeles orätt; just här har den sin plats. Genom valet af tänkespråk, syftande på hvarje särskild af de tre ynglingarnes egenskaper, varnande dem för de faror, som hota dem genom den enes hårdhet och brist på vänsällhet, den andres jollrande öppenhjärtighet, den tredjes öfvermod, indrager Tegnér enligt Lessings regler beskrifningen i handlingen och finner ett lysande tillfälle att på omvägar för läsaren teckna deras olika kynnen.

Tredje sången, beskrifningen af Frithiofs arf, som Tegnér skämtsamt kallade »bouppteckningen efter salig Torsten Vikingsson», är närmast en imitation efter Homeros i förträffliga hexametrar.

I den fjärde, viktiga romansen, *Frithiofs frieri*, har Tegnér noga följt sagans yttre drag, men dels af dess ord, att Frithiof var »mycket oglad», tagit anledning till en sentimental skildring af sin hjälte, dels skärpt Helges hånfulla svar. I romansen om *kung Ring*, som han gjort till en ridderlig åldring, har han däremot företagit en väsentlig ändring, då det icke är Rings ärelystnad och slughet, utan hans kärlek till Ingeborg och afslaget på frieriet, som äro orsaker till hans angrepp.

Ett ypperligt grepp är den sjätte sången, *Frithiof spelar schack*, en af de bästa i hela dikten; ingenstädes har Tegnér som här förstått att förena den gamla sagans ton och mening med en enkel lättfattlig form. Sagans korta skildring om huru Hilding frambär konungens bud till Frithiof, där han sitter vid damspelet, omdanas af Tegnér till en dramatisk genrebild, i hvilken han på ett fyndigt och djupsinnigt sätt infogat Frithiofs dubbeltydiga tal. Den trokaiska metern och den behagfulla rimflätningen äro af sällsynt rytmisk värkan. De båda följande styckena, *Frithiofs lycka* och *Afskedet*, tillhöra skaldeverkets mest betydande, men också mest omstridda afdelningar. Den skildring af kär-

Digitized by Google

leken, Tegnér här lämnat, är moderniserad, och han skref själf till Brinkman, att dessa båda romanser äro helt och hållet moderna, ehuru det ju varit lätt att äfven här tillblanda några korn antik rost. Men han hade försmått det. »Det gifves, menade han, allmänna mänskliga förhållanden, som i alla tider måste vara lika. Hvarför skulle poesien uttrycka dem annorlunda? Det är naturens stereotyper. Rosorna i Frithiofs lif liksom i hans nord voro för tusen år sedan som nu; jag ville ej rista runor på dem.»

Skäl finnas dock för den anmärkningen, det Tegnér gjort Frithiof mer svärmisk än behöfligt. Heiberg skyller honom för nyplatonism, och Brandes påpekar, att sagan ger anledning till ett mindre osinnligt förhållande i Balders hage mellan Frithiof och Ingeborg. Oehlenschlæger har vågat gå vida längre i Helge och Yrsa. Det är obestridligt, att Frithiofsgestalten här har en starkare tillsats af månskenshjälte än lämpligt, äfven om man däri vill se ett utslag, vare sig af nordisk tungsinthet eller af den dödslängtan, som griper mannen äfven under kärlekens lyckostund.

Afskedet betecknar handlingens lyckoomhvälfning, denna sång är ock genomgående dramatiskt hållen, så att Tegnér i vissa delar — särskildt de korta enradiga replikerna — har närmat sig den grekiska tragediens stil. I denna sång har för öfrigt skalden genom att låta både Frithiof och Ingeborg liksom vädja mot sin tids fördomar till en eftervärld (»Hvad som är lofligt under himlens hvalf») onekligen brutit tidsstämningen.

Till dessa båda större, halft dramatiska kärleksdikter sluta sig två mera rent lyriska dikter: *Ingeborgs klagan*, en vän elegi af tjusande värkan, och *Frithiof på hafvet*, med sin egendomliga tredelade strofform, däri den sista tredjedelen efterbildar sagans kväden; växlingen mellan kärlekshågkomsten och kampen mot vågorna, dem trollmakten frammanat, gifva åt detta kväde en egendomligt romantisk prägel. För det »götiska» kvädet om besöket hos Angantyr och om enviget mellan Atle och Frithiof med dess målande skildringar ur fornnordiskt lif har skalden begagnat Sorle Starkes saga. I *Frithiofs återkomst* har Tegnér inlagt viktiga bidrag till de båda älskandes karaktäristik, men man har ur de bittra orden om »Lokes första tanke såsom en lögn, hvilken han i kvinnoskepnad sände till jordens män», velat finna något personligt, någon mörk erfarenhet ur skaldens eget känslolif under denna tid.

Baldersbålet, ett af diktens största praktstycken, utgör en förmildring af sagans mest burleska ställe. Sagan låter Frithiof stryka Helge med skattpungen öfver näsan och därefter slänga den mot honom, så att två tänder trilla ut och konungen är nära att falla från högsätet ned i elden. Detta motiv, som skulle varit en godbit för en bizarr nyromantiker, t. ex. af Hugos lynne, syntes Tegnér för rått: det skulle icke hafva varit förenligt med hans syfte att för den götiska dikten vinna en publik, som slets mellan akademisk stilisering och nyromantiskt svärmeri. Han bibehöll därför af sagans mera kärfva beståndsdelar endast Frithiofs trotsiga djärfhet, som han målar i de käcka strofer, hvilka utgöra diktens kanske allra liffullaste del. (Ändock fann Hammarsköld, som eljes var en stor beundrare af Frithiof, denna dikt mera bullrande än af djup effekt.) En viktig ändring i Frithiofs handlingssätt är, att han icke som i sagan underhjälper tempelbranden, men ändock inlägger Tegnér — tvifvelsutan efter antika mönster — ett visst drag af ånger och skuldmedvetande i Frithiofs karaktär. Väl var icke templets brand hans vilja, men han har dock framkallat ödets dom och gudarnes vrede genom sitt öfvermod och sin hänsynslöshet.

Digitized by Google

Så framträder hos hjälten det svårmodiga drag, hvilket präglar hela återstoden af dikten. *Frithiof går i landsflykt*, hvars egendomliga ton af hån öfver det lumpna Hammarsköld prisade, är dock otvifvelaktigt ett af sagans svagaste stycken. De oerhördt korta raderna i denna sång hafva framkallat täta rim, och dessa hafva — vill det förefalla mig — onekligen ofta lagt ett visst tvång på tankar och meningar. Desto högre står *Vikingabalken*, ett af diktens populäraste stycken, hvars präktiga meter nästan sinnebildar hafvets gungande rörelser. I denna idealiserande skildring af vikingalifvet möta vi

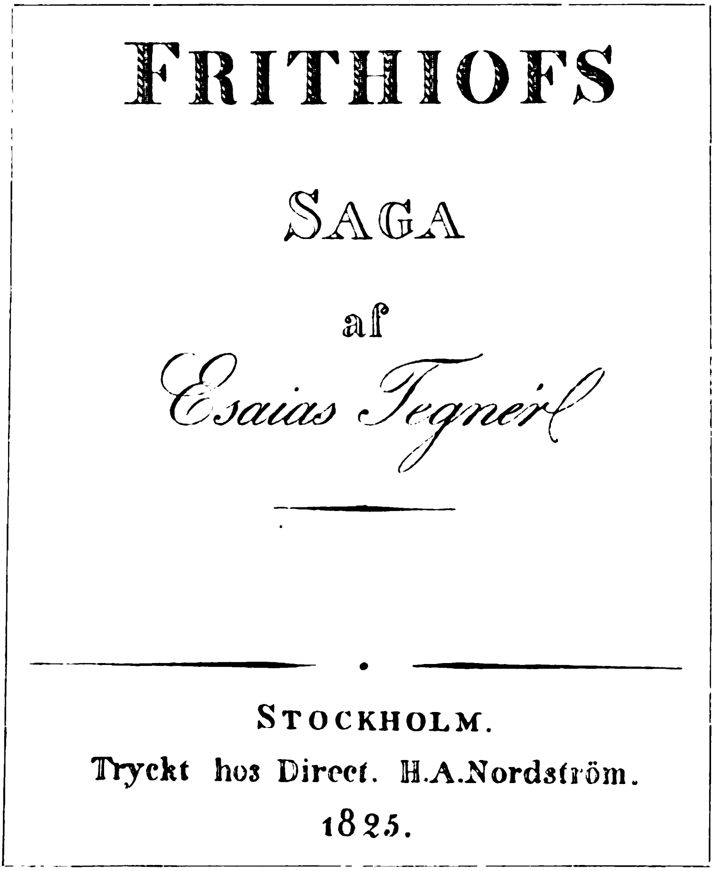
FRITHIOFS

SAGA

af

Esaias Tegnér

STOCKHOLM.

Tryckt hos Direct. H.A.Nordström.

1825.

Faksimile af titelbladet till första upplagan af Frithiofs Saga.

den Tegnérske hjälten »par préférence» med hans förening af ridderlighet, äfventyrslusta och djärfhet. De följande fem sångerna *Frithiof och Björn*, *Frithiof hos Kung Ring*, *Isfarten*, *Frithiofs frestelse* och *Kung Rings död*, hvilka voro de först skrifna, följa visserligen i de yttre dragen sagans gång, men det hela får en annan och djupare innebörd af det skuldmedvetande, den trängtan efter försoning, den karaktärsomdaning genom självpröfning, som kännetecknar den Tegnérske Frithiof. Den Frithiof, hvars ungdomliga öfvermod är kväst, som kämpat, lidit och mognat, är det som återvänder. Inga hämndetankar fylla hans sinne:

Digitized by Google

»Han (Ring) har ej felat, hans drottning ej heller,
Hämnande gudar ha straffat mig.»

Högst står bland denna grupps sånger *Frithiofs frestelse* både på grund af sin vackra innebörd och sin präktiga, så ofta efterbildade trokaiska meter, som visar Tegnérs stora versifikatoriska talang från dess yppersta sida. I *Kung Rings död* har skalden — liksom i Baldersbålet — måst mildra sagans burleska kynne, då den låter kung Ring och drottningen mottaga Frithiof på sängen och där välfägna honom. Och i stället för att kung Ring i sagan dör sotdöd, låter Tegnér honom mera heroiskt rista geirsodd och anförtro maka och barn åt sin förre rival. I *Rings drapa* har den för sin bristande nordiskhet häcklade Tegnér så ypperligt vetat träffa tonen i den fornnordiska drapan, att, när ett fjärdedels sekel senare Bugge tolkade den urgamla Rökstenen, versslaget och skildringen af den ridande konungen tycktes lånade från — Rings drapa. De tre sista romanserna, *Konungavalet, Frithiof på sin faders hög* och *Försoningen*, äro fria omdiktningar ur Tegnérs egen uppfinning; han låter Frithiof framträda såsom sin egen domare, den där gör upp räkningen med sitt förflutna och med fredlig bragd vill sona sin ungdoms öfvermod, i det han bygger upp det Balderstempel, hvars frid han brutit. Och i det nya templet talar Baldersprästen försoningens lära till den vemodsfulle Frithiof. Denne Balderspräst är Tegnér själf, som söker ena sin tolkning af Asalärans Baldersmyt med sin egen uppfattning af försoningsläran. Kraft och fromhet äro lifvets bästa makter, hvilka böra enas, — det är prästens lära (såväl som Palnatokes hos Oehlenschlæger). Han antyder, att han hört talas om en sydländsk Balder, jungfruns son, hvars lära predikade kärlek och frid, en lära som han ej känner, men hvilken han i sina bättre stunder dunkelt anat. För Tegnér stå hedendom och kristendom icke som fientliga, knappast som väsensskilda makter. Hedendomen är kristendomens förberedelse. »En är Allfadern, fastän fler hans sändebud» — det är samma tanke som Fridsrösternas: »Ack, hvad gör det, hur vi kalla denne far, som dock är vår.» Och Balderprästens försoningslära, häfdandet af försoningen i eget bröst eller »hvad själf du brutit gäldar ingen ann' för dig», är ock Tegnérs uppfattning af försoningsdogmen, som knappast är den renläriga, hvarken ur fornnordisk eller kristlig synpunkt.*

Tegnérs Frithiofssaga är ingalunda endast en moderniserad omdiktning af en fornnordisk saga; den är en skildring af Tegnérs hjälteideal, typen af nordiskt mannamod, kraft blandad med vemod, inom ramen af den gamla sagan. Att denna dikt hämtat drag ur sin upphofsmans eget bröst är otvifvelaktigt. Han har själf antydt, att »i skaldens bröst sin nyckel dikten har». Det torde väl ock råda ett visst samband mellan mörkare ställen i Frithiofsdikten, särskildt dess sist diktade sånger, och en dyster stämning i hans eget inre, som samtidigt ger sig luft t. ex. i det mörka poemet Mjältsjukan. Härvidlag är det dock vanskligt att, såsom Brandes gjort, draga alltför snabba slutsatser, särskildt med hänsyn till författarens eget kärlekslif. Det gäller ju att finna den rätta nyckeln till dikten, gissningar kunna lätt leda till en falsk.

»Frithiofs saga» är ock uttryck för sin författares samhälleliga

* Jfr härom Ljunggrens utmärkta analys af Frithiofssagan.

Digitized by Google

åskådning. Den symboliserar — genom föreningen af börden i Ingeborgs skepnad och förtjänsten i Frithiofs — samma åskådning, som ger sig luft i Oskarstalet 1823.

Frithiof vann helt och hållet svenska hjärtan, och med förtjänster och brister vardt den en svensk nationaldikt, som från olika håll, det akademiska, det götiska, det nyromantiska, det neutrala, hälsades med det varmaste bifall. Anmärkningsvärda äro fosforisternas loford. Atterbom bragte de första Frithiofssångerna en entusiastisk hyllning*, och Hammarsköld ansåg dikten tillhöra det allra bästa Sverige frambragt i ästetisk väg och framhöll särskildt såsom dess yppersta egenskap det lifliga uttryck af ungdomsglad hälsa, af ädel och munter ynglingakraft, som låg utbredt öfver det hela. Äfven gustavianer som Leopold prisade dikten. Strängast dömdes den här i Sverige kanske af sin egen upphofsman.

Den oblida danska kritiken — särskildt Heibergs tillämpande på dikten af de Solger-Hegelska doktrinerna — hindrade ej, att dikten äfven i Danmark och i utlandet blef ytterst populär. Frithiofs saga har öfverlefvat Solgers, Hegels och Heibergs ästetiska system, tack vare sin egen inneboende lifskraft. Eppur' si muove. Och om än mycket i dikten bär dragen af sin tids, 1820-talets mode, så gäller det dock om hvarje dikt, att den först och främst är skrifven för sin egen tid. Tillräckligt mycket finnes, som äger värde för alla tider.

Samtidigt med Frithiofssagans tillkomst utgaf Tegnér tvänne andra större dikter och påbörjade en tredje. *Nattvardsbarnen*, *Axel* och fragmentet *Gerda* tillhöra nämligen likaledes denna skaldens kraftigaste alstringstid, femårsperioden 1820—25. »Nattvardsbarnen.»

Nattvardsbarnen utgafs 1820, kort efter att de första Frithiofssångerna offentliggjorts. I antik meter — hexameter — skildrar Tegnér konfirmationen i en svensk landtkyrka. Man har kallat dikten en modern idyll i antik smak. Detta må gälla om ramen. Faktiskt är det dock en lärodikt, som Tegnér inlagt i en handling, så att den icke värkar direkt didaktiskt.

Efter en idyllisk skildring af den värmländska landtkyrkan under den gryende pingstvåren, följer den gamle vise religionslärarens tolkning af religionens hufvudstycken så som Tegnér älskade uppfatta dem. Tegnér ogillade flere tidsriktningar på det religiösa området, bland annat den moderna gudaktighet, som han ansåg vara den omvända sidan af narrkåpan, sedan

* Senare dömde Atterbom strängare om Frithiof. Med anledning af Molbechs klandrande kritik i Nordisk Tidskrift 1827, skrifver han till denne: »Omdömet öfver Frithiof och jämförelsen med Helge innehåller tankar, hvilka skulle längese'n blifvit yttrade äfven i Sverige, så framt den, som framställde dem, ville blottställa sig för det skrik, att han talade så af afund på Tegnérs talent och popularitet.» Och 1850 förklarar han, att Runeberg är i hans tankar en skald af långt äktare och större slag än Tegnér.

Digitized by Google

fritänkeriets blifvit utsliten. Såsom typ för den äkta religiositeten ställer han den gamle landtprästen, hvilken står lika fjärran från 1700-talets fritänkeri, som från sjukligt fromleri eller grubblande teoretiska utläggningar. Han tolkar de heliga orden »grundligt, men enkelt och klart, ty allt det höga är enkelt både i lära och sång: ett barn kan fatta dess mening». Och denna mening är kärleken, kärleken till nästan. »Älskar du Gud som du bör, då

Illustration af Joh. Holmbergsson till 1831 års upplaga af Frithiofs Saga. Björn och Frithiof.

älskar du bröderna äfven.» En af de vackraste punkterna i dikten äro raderna om döden såsom kärlekens tvillingsbroder, »allenast mera allvarlig att se». Ett svagt ställe är däremot skildringen af bönen och oskulden i något barocka bilder, som mera tillhöra Tegnér än landtprästen.

»Axel.» *Axel*, som utkom 1822, tillhör skaldens populäraste dikter, men knappast hans mest fullödiga.

Digitized by Google

Esaias Tegnér, 1829.

(Efter teckning af Maria Röhl, i Kongl. Bibl:s samlingar.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Särskildt har den varit kär för det kvinnliga släktet; lätt förklarligt, då det är Tegnérs enda större egentliga kärleksdikt, ty i Frithiofs saga är kärleken blott en — visserligen mycket viktig — episod i hjältesagan, men i Axel är tvärtom hjältebedriften blott en bakgrund för det erotiska ämnet, som för öfrigt är fritt diktadt af Tegnér. Den karolin, som skildras i Axels skepnad, är visserligen en historisk personlighet, Axel Roos, en tapper krigare i Karls här, som var konungen följaktig till Bender och därifrån sändes som kurir mot Norden, men hela hans starkt romantiska kärlekssaga är en fri uppfinning. Framställningssättet i denna dikt är vidt skiljaktigt såväl från Frithiofssagans växlande romansformer, som från Nattvardsbarnens antikt episka form; dess stil är närmast den versifierade berättelsens, sådan denna samtidigt odlades af Byron, och i enstaka punkter kan man t. o. m. påpeka direkta inflytanden från Byrons stil och bildval. Inledningen erinrar för öfrigt slående om ställen ur Franzéns »Den gamle knekten». Axel företer såväl i karaktärsteckning som händelseutveckling (hvari Tegnér aldrig hade sin styrka) en del onaturligheter, samsläktade med dem man påträffar i tidens nyromantiska novellistik; den erotiska skildringen lider dessutom af en nog långt drifven vekhet, och mot bildvalet kunna befogade anmärkningar riktas.

Klandrarne af Tegnérs bildspråk kunna med skäl såsom missgrepp framhålla karaktäristiken af den karolinska tiden (»glad han var som samvetsfriden och modig såsom segern är») eller framställningen af Karl XII:s lugn (»bombfritt hvalf», »sinnesstyrkan på en graf») eller hopandet af bilder vid skildringen af Maria. Till gengäld finnes här en så äktpoetisk skildring, som den af kärleken (»jords och himmels under»), samt många andra präktiga detaljer. Det oaktadt är Axel tvifvelsutan det af Tegnérs större poem, som nu förekommer läsaren mest föråldradt och i hvilket skalden offrat mest åt sin skötesynd, »det eviga parallelliserandet», för att begagna ett uttryck ur Palmblads rätt omilda kritik.

Axel inledes med den berömda, nobla och varma *tillägnan* till Leopold, som utgör ett af Tegnérs sista inlägg i stridsfrågan; han räcker här sin krans åt sångarkungen i det utdöda hofvet, till hvars tron ingen af det yngre släktet nådde. Denna hyllning rörde Leopold djupt. »Begåfningen», skref denne, »var furstlig, värdig gifvarens höga rang i snillets värld.»

En dikt, som, därest den fullbordats, tvifvelsutan ägt förutsättningar att med Frithiof täfla om allmänhetens ynnest, var det poem, *Gerda* eller *Helgonabacken*, som påbörjades omkring 1820 med den präktiga inledningsdikten *Jätten Finn*. »Gerda.»

Adlerbeth bad om att få offentliggöra denna i »Iduna», men Tegnér, som förlagt manuskriptet, skref, att »jätten Finn måtte krupit ned i jorden igen, ty jag kan ej finna honom». Detta blef ödesdigert för hela poemet; hade denna inledning offentliggjorts, såsom ett slags pant på fortsättningen, hade måhända Gerda, liksom fallet var med Frithiof, så småningom fullbordats. Nu sköt Tegnér undan ämnet, och dikten om Axel Hvide (bisp Absalon) och jättedottern Gerda vardt endast spillror, bland hvilka man särskildt beundrar den humoristiska behandlingen af folksägnen om jätten Finn och Lunds domkyrka samt hela den präktiga första sången, skrifven i samma stilart som »Axel», om huru den unge kämpen Axel Hvide i ödemarken råkar den stolta jättedottern Gerda, följer henne in i berget och där skådar all jättarnes härlighet. Betecknande för Tegnérs uppfattning af nordens hjältekaraktär äro dessa ord i Axel Hvides mun:

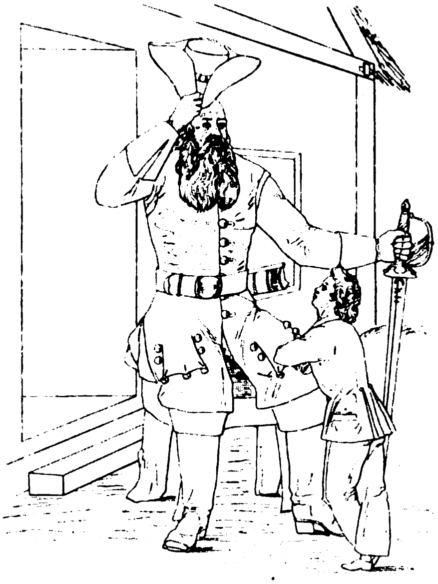

Illustration af Joh. Holmbergsson till »Axel»: Den gamle Karolinen och Tegnér. Ur Magasin för Konst, Nyheter och Moder 1825.

»Än i dag hvar Nordens son
Kommer ej så lätt ifrån
Jätten i sitt bröst, som pockar
Jämnt på själfbestånd och lockar
Jämnt till uppror eller knot.

Nordens kraft är trots, och falla
Är en seger för oss alla,
Ty förrän man föll till slut,
Fick man ändå kämpa ut.»

— — — — — — — — — —

År 1829 offentliggjorde Tegnér inledningsdikten och hoppades då, att snart ha det hela färdigt; men så blef ej fallet. Först mot slutet af sitt lif återvände skalden till denna dikt från sin vittra glanstid, men sjukdom hade då brutit hans krafter. Dikten förblef fragment. Liksom Frithiof och Axel skulle äfven den hafva behandlat försakelse i kärlek. Pekar detta månne öfver på något självupplefvadt? Äfven lyriska dikter från dessa år tyda på ett alltför lättrördt hjärtas kval.

Biskopskallelsen.

Tegnér kallades nu till andra värf, som tvifvelsutan till hans egen ofärd drogo honom bort från hans käraste syssla: poesien.

Hans ekonomiska förhållanden hade länge låtit honom önska ett utbyte af sin professorsbefattning mot en mera inkomstbringande syssla; han trifdes icke heller rätt väl i Lund, där han började finna sig mera ensam och luften alltför tung. Förgäfves hade han sökt ett par förstklassiga pastorat; vederbörande voro icke benägna att beröfva Lunds universitet en kraft sådan som dess utmärkte professor i grekiska.

Så blef 1823 biskopsstolen i Växiö ledig, och Tegnérs vän från Härberget, d. v. lektorn i Växiö, Heurlin, ifrade för att skaffa honom första förslagsrummet. Själf var han ock ganska intresserad för sakens utgång; kallelsen kom nämligen ingalunda så öfverraskande för Tegnér, som Böttiger låtit påskina. Tegnér erhöll första förslagsrummet och utnämndes i februari 1824. Vid vårterminens slut samma år tog han afsked af sina lärjungar och sin

Illustration af Joh. Holmbergsson till »Axel»: Axel och Maria. Ur Magasin för Konst, Nyheter och Moder 1825.

Digitized by Google

tolfåriga professorsvärksamhet. »Det var, som om han öfvergåfve ett fädernesland, hvars värde man först kände, då man skildes från det.» Och med rörande ord bjöd han den ungdom han älskat farväl. Först 1826 flyttade han till Växiö och 1827 tillträdde han episkopatet. Det kunde med skäl ifrågasättas, om Tegnér gjorde rätt och klokt i att åtaga sig detta ämbete. För hans poetiska värksamhet liksom för hans personliga frid var det en olycka. Hans brefväxling visar, att han hade mycken möda att afvärja vänners invändningar i detta hänseende. Men hans tankegång var väl den han en gång uttalade i bref till Franzén, då denne blef biskop: »När man skall vara präst, anser jag för bättre att vara biskop än kyrkoherde. Den som studerar himlens stjärnor sitter hellre vid styret, äfven om vinden är emot, än han användes i båtsmansbestyr.» Det må nämligen erinras, att Tegnér icke valde prästeståndet i och med öfvertagandet af episkopatet. Han var redan prästvigd långt förut för att kunna emottaga det prebende, som medföljde hans professur. Dock kom nu teologien och det prästerliga kallet att för honom spela en helt annan roll än förut, att kräfva mycket af hans tid, studier och värksamhet. Och han slets mellan olika intressen. År 1830 skref han till Wingård: »När man har hushåll på tvänne ställen, så vanskötes det på bägge, och jag duger hvarken för dikten eller värkligheten, uträttar följaktligen ingenting helt i någondera. Jag har nått opp så mycket poesi, som fordras att ge mig afsmak för ämbetsmannalifvet, och jämt så mycket praktiskt förstånd, som gör mig oduglig för poesien. Därför är jag på ingendera sidan ett helt tal, blott ett bråk mellan bägge. Skall mannen uträtta något i lifvets praktiska angelägenheter, så måste han vara totus in illis. Säg mig ej heller, att ämbetet är ett andligt. Det är det mindre än något annat prästerligt kall. Som sakerna nu stå, är biskopen väsentligen kyrkans och skolans polismästare. Den enda andliga sidan, ett biskopsdöme i Sverige kunde ha, vore den teologiskt vetenskapliga; men däri får man icke yttra sin mening, får ej ens ha någon annan än den, som för 300 år sedan förestafvades.»

Det rent ämbetsmannamässiga vid sysslan skötte han emellertid tvifvelsutan bäst, och de ord, som han yttrat om en af sina företrädare, Wallqvist, att »han väl icke var prästerlig i trångbröstad mening, mera eforus och ecklesiastisk organisatör än biskop i from fornkristlig mening», kunna nog lämpas på honom själf. Han ifrade för prästerskapets bildning och var nitisk i att söka rycka upp sina smålandspräster »ur okunnighet och fylleri till civiliserade personligheter».

Kär var honom värksamheten som skolans eforus. Här arbetade han icke blott af plikt utan af kärlek, och särskildt tillhöra hans *skoltal* våra yppersta vältalighetsalster, ehuru det kan anmärkas, att skalden ej så sällan yttrar sig om ämnen öfver skolbarnens horisont och mera uttalar sig *om* än *till* barnen. Han älskade nämligen att i dessa skoltal uttala sina åsikter i dagens frågor; hvad som låg honom på hjärtat, hvad som rörde sig i hans tanke måste fram, äfven om själfva tillfället ej var fullt lämpligt, alldeles såsom fallet var vid jubelfesten 1817 eller i grafdikten öfver Elof.

Hvad hans ställning till teologien vidkommer, så studerade han nitiskt och med sin starka pliktkänsla tidens teologer af olika skolor. Men renlärig var han icke, hvarken efter dåtida eller nutida statskyrkouppfattning. Han kan låta undfalla sig uttalanden om kyrkans dogmer, som skulle kunna vålla afsättning för en prästman af lägre rang. Han liknar dogmerna vid en bankruttörs Tegnérs ställning till teologien.

Digitized by Google

handelsböcker, han förklarar ortodoxien vara bankrutt ej blott på förnuft utan på kristendom; han kan om själfva Paulus' lära yttra, att den är »grekisk sofistik inympad på judisk råhet», han kan nämna treenighetsdogmen teologiens quadratura circuli, ogilla läran om Kristi gudom och finna den ortodoxa uppfattningen af försoningens idé vara en slaktareidé, som vore hädisk mot både Gud och förnuft (bref till Geijer 1821). Nyblæus vill göra gällande, att »Tegnér faktiskt står närmare det sannt kristliga åskådningssättet än vid första påseendet kan tyckas, och att åtminstone en ljus aning ställer honom på den linie i kristologiskt afseende, där Geijer, Boström och Viktor Rydberg befunno sig», och att »han urskiljer kristendomens värkliga grundtankar från massan af oväsentliga tillsatser, hvaraf de mer eller mindre fördunklas». Men gifvet är, att denna hans uppfattning inför ortodoxien icke är renlärig, och själf yttrar han, att han icke visste någon större fiende till religionen än teologien. Detta missförhållande mellan hans ställning som biskop och hans öfvertygelse kunde icke undgå att plåga en så bottenärlig själ som Tegnérs. Därtill kom att han icke kände sig född för det egentligt prästerliga och att han icke i sitt yttre uppträdande pålade sig de band, som ansågos tillhöra ett biskopligt decorum. Så var han nog en Saul bland profeterna, och, värst af allt, Sauls ande grep honom med sin oro. Det förefaller, som om redan förkänslan af biskopsämbetets svårigheter bidragit till den djupt olyckliga och nedtryckta sinnesstämning, som omkring 1825 och sedan tid efter annan visar sig i hans sinne.

»Min resonnansbotten är sprucken», skrifver han 1826, »och om den icke med tiden växer ihop, så är det förgäfves, att jag söker klistra ihop den efter omständigheterna, nu med misantropi, nu med vänskap, nu med poesi.» Hans hypokondri framträder vid denna tid i hans diktning, framför allt i poemet *Mjältsjukan* (1825), hvilket är skrifvet sex år efter den jublande »Sången».

»Då steg en mjältsjuk svartalf upp, och plötsligt
Bet sig den svarte vid mitt hjärta fast.
Och se på en gång allt blef tomt och ödsligt,
Och sol och stjärnor mörknade i hast.
Mitt landskap, nyss så gladt, låg mörkt och höstligt,
Hvar lund blef gul, hvar blomsterstängel brast;
All lifskraft dog i mitt förfrusna sinne,
Allt mod, all glädje vissnade därinne.»

Själf tillskrifver han denna hypokondri ett ärftligt anlag, det gryende vansinnets, hvars utbrott han ständigt fruktade, men otvifvelaktigt hafva inre och yttre tilldragelser medvärkat till de djupa själslidanden han genomgick omkring 1825. I hvad mån erotiska missräkningar, möjligen ock sviken vänskap, härtill bidragit, förblir väl alltid en gåta, men i senare afseendet må påpekas ett bref på nyåret 1825 till Brinkman, däri Tegnér förklarar, att om man är tvungen

Digitized by Google

att förakta en människas karaktär, helst en som varit en kär, då erfar man hvad lifvet har bittrast, då vänder sig en öppen, brinnande själ med vämjelse från det falska, hycklande släktet och instänger sig i eremithyddan.

Slitningarna i Tegnérs eget hjärta taga sig äfven uttryck i hans bitterhet mot tidens politiska nydaningar.

Tegnérs nya politiska åskådning.

Vi ha sett, att Tegnér ursprungligen varit en svuren frihetsvän; ännu rätt långt fram i tiden kändes professorn i Lund vid namnet Jakobin; men så småningom blef biskopen i Växiö par la force des choses konservativ, eller snarare en afgjord motståndare mot tidens nya liberala opposition.

Ännu i hans ypperliga *tal på Oskarsdagen 1823* hade han i uttryck, som ansågos farliga för hans biskopskandidatur, uttalat sig emot den utländska reaktionens politik och för en fri konstitution samt särskildt framhållit den svenska konstitutionens förträfflighet, sådan den historiskt utvecklat sig. Han hade där med värme uttalat sig om framtidens hopp och varnat för att af farhågor för frihetens missbruk, förhastanden och utsväfningar återvända till barbariet. Han protesterade emot åsikten, att regenterna fått folken såsom arf, som välfången egendom, mot allt predikande af vantro, vidskepelse och ofördragsamhet såsom vore de dygder. Och i ett bref till Brinkman uttalar han, att då de servila idéerna hade ett par millioner bajonetter till sitt förfogande, vore det ej för mycket, om en hvar, som kunde föra en fjäder, åtoge sig de liberala idéernas sak, hvilken trots allt ofog dock öfver hufvud taget vore ljusets och mänsklighetens.

Men varm beundrare af det personliga, äfven i politiken, kunde han i längden ej finna sig till rätta med den parlamentariska liberalismen och hvad han kallade »dess månghöfdade men hufvudlösa ledning». En gammal »cesarist» var han, och hans frihetskärlek hade ej hindrat honom att blifva en svuren Napoleonsbeundrare. Tidens liberala politik syntes honom för jämnstruken.

Thomander skrifver om ett samtal med honom 1825: »I politik har han klena begrepp: despotism, ansvarighet inför Gud och samvete, strunt i lagen! Det är eller rättare var kl. 6 om aftonen den 17 december 1825 hans lära.»

Tegnér ägde föga sinne för de konstitutionella formerna och såg i dagens frihetskamp mera en strid för form än för sak. Därtill kom, att han fann tidens opposition uppträda oridderligt mot den gamle konungen. Mot Karl Johan hade han eljes från början intagit en reserverad hållning. (»Nore» hade ej haft ett ord för honom.) Men då oppositionsstormen mot konungen växte, så fann Tegnér, som alltid gärna likt laxen simmade mot strömmen, skäl att bekämpa hvad han tyckte vara oädelt i stridssättet hos den nya tidens målsmän. Skarpast skedde det i hälsningsdikten till Agardh vid dennes inträde i Svenska Akademien 1834, i dikten »Georg Adlersparre till Svenska Folket» (1839), i hans polemiska poem »Oppositionstalare», »Till riddarhuset» o. a. Man blef icke svarslös från det liberala hållet, och den populäre skalden fick röna månget mothugg från »Aftonbladshydran».

På riksdagen deltog han med förkärlek i undervisningsfrågor, ett område där han äfven värkat såsom ledamot i 1826 års undervisningskommitté.

År 1829 hade han talat emot indragningsmakten och för tryckfriheten, samtidigt hade han i mycket skarpa ordalag angripit en motion om indragningen af öfverflödiga helgdagar. Detta utslag af nyttighetsifver bekämpar den gamle hataren af 1700-talets prosaiska utilism. Vid senare riksdagar är

Digitized by Google

det företrädesvis i konstitutionella frågor han yttrar sig, särskildt vid den stora oppositionsriksdagen 1840.

Tegnérs hat till tidsriktningen var törhända ej helt och hållet objektivt; hans missnöje med sig själf synes hafva vållat någon misstämning och lust att se allt i svart — en icke ovanlig företeelse hos både större och ringare andar.

Senare diktning. Tegnér hade hoppats att under biskopstiden få tillfälle till rikare poetisk alstring, särskildt under de långa vintrarne. Men detta hopp gick icke i fullbordan.

Det sparades ej på uppmaningar; Tegnér svarade, att han väl visste, att hans värksamhet som författare kunde vara viktigare för nationen och varaktigare för hans minne, än det lilla han som biskop kunde uträtta, men, tillade han, ingen hederlig man uppoffrar sin plikt för sin fåfänga. Man borde tänka på samtidens kraf, innan man tänkte på eftervärldens beröm. »Helgonabacken» förblef ofullbordad. Ett poem öfver sägnen om Biton och Kleobis, en episk dikt om Karl XII, ett epos om Napoleon blefvo endast hugskott. Vemodigt skref han ock: »Gustaf III gaf sina skalder kanske en falsk riktning, men därjämte gaf han dem en oberoende existens och en ärofull möjlighet att lefva för sin konst. Nu ger man oss stjärnor och band och statens högsta och ansvarsfullaste ämbeten. En man af ära vårdslösar ej den tjänst han mottagit, och med poesien får det gå som det kan, hon får åtnöja sig med hvad som blir öfver af tid och förmåga. Sverige är kanske mer än man föreställer sig utomlands de stora anlagens land både för vetenskap och konst, men vi komma sällan till någon mognad; vår genius blir frostbiten liksom våra skördar.»

Tegnérs poesi från 1825—1840 var sålunda företrädesvis tillfällighetsdiktning, framkallad af festligheter, dödsfall eller andra tilldragelser af glädjande eller sorgefull art. Men här kunna förvisso Goethes ord tillämpas, att hvarje sann dikt är en tillfällighetsdikt. Härinom rymmas flere af de ädlaste pärlorna i skaldens diktning, t. ex. det storslagna poemet vid promotionen 1829, då Tegnér i stället för biskop Faxe skulle fungera som prokansler.

Epilogen 1829. Oehlenschlæger var närvarande vid tillfället, och »skaldemötet i Lunds domkyrka» gaf anledning till en skandinavisk utgjutelse i den *epilog*, hvari Tegnér, efter att ha signat promoti. bland hvilka han hade en son, räckte lagerkransen till sin skaldebroder med orden:

> »Söndringens tid är förbi, och hon borde ej funnits i andens
> fria odödliga värld.»

Skön var denna hyllning, skön hela dikten. Men denna bars dock af en helt annan stämning än den jublande friska epilogen från 1820. »Tre gånger tre af de växlande år förändra oss alla, plöja i pannan och snöa i håret och snöa i hjärtat.» I Tegnérs sinne var mycket fruset, i hans håg mycket brustet sedan 1820.

Digitized by Google

Än mera betydande är dock hans härliga festdikt *Vid akademiens femtioåra minneshögtid*, som tillhör det yppersta han skrifvit och som, så vidt jag vet, saknar sin motsvarighet i något lands vitterhet. Högre har väl aldrig festdikten, den officiella reflexionsdikten någonstädes nått. Poemet är i sin poetiskt retoriska stil äkta svenskt och äkta Tegnérskt. På ett ypperligt sätt, i få, träffsäkra ord har Tegnér kännetecknat hvarje skalds väsende, t. ex. i de underbart fina stroferna om Bellman. Svenska Akademiens femtioårsdikt.

Tegnér till häst.
(Efter teckning af J. af Klercker.)

Svagast är inledningens obefogade utfall mot frihetstidens brist på ära, något som strax jäfvas af att dess yppersta kulturnamn få låna sin glans åt Gustafs tid. Här framträder Tegnérs brist på äkta historiskt sinne.

Andra viktiga tillfällighetsdikter äro akademiska hälsningsdikter till Agardh (med det ofvannämnda utfallet mot den liberala pressen) och till Atterbom, i hvilken senare dikt försoningshanden af akademien räcktes fosforisternas främste man.

Det var den 29 maj 1840, som Tegnér uppläste denna dikt i akademien. Han vistades då vid riksdagen. Redan nu märktes den begynnande sinnessjukdom, som skalden själf befarat i halftannat årtionde, och som nu bröt ut i full låga. Mörkret hade »för att hämnas» lagt sin hand på Tegnérs ljusa, klara förstånd. Under vansinnet satt han och trodde sig undersöka guldhalten hos svenske skalder. Hos Franzén fann han hela 90 %, så långt nådde han icke själf. »Det högsta jag någonsin hunnit är 75 procent.» Han fördes till ett hospital i Slesvig, där han vistades ett år. Men intet visar bättre, huru kär sången var

Digitized by Google

honom, än att icke blott under hans lucida intervalla, utan äfven under själfva anfallen hans själ lefde i diktens värld. Hvad han då skref har ej ansetts lämpligt att offentliggöras. Bland annat sysslade han med fortsättandet af Gerda, med öfversättningar från Lessing — det stora toleransdramat Nathan den vise — Herder (Cid), Wieland (Musarion), Oehlenschlæger o. a.

Kronbruden.

Efter tillfrisknandet år 1841 grep han sig an med sin sista större dikt, *Kronbruden*, en landtlig idyll, till stilen närsläktad med Nattvardsbarnen, men af lättare skaplynne.

Liffullt och älskvärdt skildrar skalden ett bondbröllop i Skatelöfstrakten och inför sig själf i dikten såsom biskopen. Diktens största intresse ligger tvifvelsutan i den hyllning, som Tegnér här bringar minnet af Kellgren, hvilken ofta vistats i denna trakt såsom gäst hos sin broder. Det är den gamle eller rättare den unge Tegnér, som åter vaknar och framträder med sin varma hänförelse, sin kraft, sin ifriga kärlek till ljusets makter. Och i viss mån framställer han sig själf ej blott i biskopen utan ock i Kellgren, i det han ur dennes natur drager fram det med honom själf befryndade. Likt Kellgren ville ock Tegnér vara och värka som nationalvett.

Tillägnan till »Kronbruden».

Kronbruden visar oss aftonsolen, ännu i sin nedgång erinrande om dagens kraftiga ljus. Dikten utkom icke under Tegnérs lifstid. Till densamma hade han författat en tillägnan åt Franzén, i hvilken han uttalar sig såväl om tidens store skalder i allmänhet, som ock om skaldens uppgift.

Efter en jämförelse mellan sin egen och Franzéns skaldevärld framhäfver Tegnér, att »sång, allena nordisk, är ensidig, mycket apespel drifves med den götiska kraften»; så kastar han blicken utåt och ägnar två strofer åt Goethe, i hvars präktiga, förnäma pelargångar han »gått sig trött». »Skald ser jag öfverallt, fast mänskan ingenstädes.» Men det är, som ångrade han sig i nästa strof: »Hur djup är Faust, hur Tasso glöder, hur varm Ottilia, innerlig Mignon.» Annorlunda än hos den blott lugne Goethe är det dock hos Byron, hos Ariosto och Schiller. Den sistnämnde hade varit hans första mannaålders förebild. Och under sina senare år kommer han i flere afseenden Byron nära. Icke blott i stilen, såsom Axel och Gerda visa, utan ock i själsstämningen. År 1822 fann han Byron blifva allt mörkare, hans sinne vore snart en slocknad brand, allt hans geni oaktadt blefve Byron honom vidrig. Ännu så sent som i juni 1825 hånar Tegnér Stockholmspostens tal om en viss frändskap mellan hans diktning och Byrons. Troligtvis vore artikelförfattaren den enda människa i världen, som funne någon likhet mellan Byron och honom. »Hvad likhet kan där utletas mellan hans demoniska natur och min mänskliga, mellan hans dystra världsåsikt och min glada, kanske äfven lättsinniga, mellan hans blå svafvellågor och mina sprakande fyrvärkerisolar?» Men samma år diktade ju Tegnér »Mjältsjukan», som knappast vittnar om en glad världsåsikt, och i bref till Martina v. Schwerin i dec. 1825 förklarar han, att han börjar förstå och värdera Byron mer än förr; ett visst förakt för det tvåbenta hundsläktet, som kallas människan, »är honom nu icke längre så opoetiskt». Och i sången till Franzén framhäfver han den store Byron såsom en af dem, som gjutit sin egen själ i dikten. Det finnes tillräckligt med olikheter mellan Tegnér och Byron; den förre draperar sig aldrig med koketteri i sin världssmärta som den senare,

Tegnér och Byron.

Digitized by Google

men det finnes ock talrika likhetsdrag både i stämning och stil mellan den engelske lorden och den svenske biskopen. Äfven i den ställning de intogo inom sitt lands litterära värld såsom förståndsklara skalder i en romantisk tid, med sympatier och dragning till sitt lands gamle mästare (Pope, Leopold) och motvilja mot de egentlige nyromantikerne (lakister, fosforister), förefinnes frändskap dem emellan. Och när Tegnér i en aforism säger om Byron, att han nyttjar stående karaktärer, att han i uppfinnandet af situationer är fattig och

Esaias Tegnér.
Efter en pastellmålning från 1841. (I Tegnérshuset i Lund.)

att hans styrka ligger i framställningen och utmålningen, som värkligen är poetisk och full af energi, månne ej han här har fällt ett omdöme öfver sig själf?

Andra dikter från Tegnérs senhöst äro det stora poemet *Till Karl XIV Johan*, afsedt att utgöra dedikation till Tegnérs samlade skrifter, samt *Afsked till min lyra*. I den förra dikten ger Tegnér en karaktäristik af det svenska nationallynnet med dess fel och dess förtjänster och tillika en del skalderåd till konungen, i hvilka Tegnér bland annat såsom mystèren af styrelsekonst häfdar tankefrihetens sak. Och i *Afskedet till lyran* 1840 biktar han det äkta skaldeordet: »Egentligt lefde jag blott, då jag kvad.» Sista dikter.

Digitized by Google

Men under de sista åren, då sjukdomen allt mera förlamade hans krafter, voro besöken i sångens värld få eller inga. Den 2 november 1846 slocknade hans lif.

* * *

Tal. Tegnér är icke endast skald. Såsom talare är han en af våra ypperste. Han bildar en ny epok i vår profana vältalighet. Det stela, något uppstyltade, som icke kan frånkännas den gustavianska tidens retorik, bryter han igenom. Dess abstrakta, allmänna uttryck ersätter han med konkreta. Hans talkonst öfverflödar af liffulla utbrott, af lysande, ej sällan drastiska bilder och uttryck. Han förenar som talare — enligt Agardh — »det blixtrande hos Jean Paul med det klassiska och harmoniska hos Goethe». En välgörande egenskap i hans vältalighet är det omedelbara, ursprungliga.

Bref. Och hvad som gäller om hans tal, gäller ännu mera om hans bref, de yppersta på svenskt språk. I dem uppenbarar sig Tegnérs personlighet i sin fulla egendomlighet. Som skald är han icke alltid så äkta, så ursprunglig, som han är såsom brefskrifvare. En klarare, ljusare ande har icke fört pennan på svenskt språk än Esaias Tegnér, då han satt vid skrifbordet och skref till sina vänner.

Slutkaraktäristik. Och denna ande, har man sagt, var »icke djup», saknade sinne för filosofi, framför allt för tidens metafysik. Och dock var han en djup natur, ehuru han »dolde djupet af sitt inre genom att däröfver kasta en hel vår af blommor», för att begagna Geijers ord. Han var icke heller utan filosofiska intressen. Han återkommer i sina bref gång på gång till filosofiska och filosofiskt teologiska spörsmål. Dock kände han sig besviken af filosofiens löften och blef skeptiker.

»Det är», skrifver han en gång, »med filosofien som med Ceres i fabeln. Med facklorna i hand söker hon öfverallt sin förlorade dotter, och finner henne knappast förr än hos Pluto — — — Man kan tänka hvad man vill om dess dogmatiska skryt, att vetenskapen nu ändtligen är funnen, om dess föregifna upptäckter, om dess bekväma världskonstruktion, med ett ord om alla dess underkurer. Man kan tro, att filosofien, äfven den nyaste, liknar Portugal, som ej kan försvara sina gamla upptäckter än mindre tillvälla sig några nya besittningar — — —. Man kan tro, att ljusets ängel har blott tvänne vingar: religionen är den ena, konsten den andra. Man kan tro, att ängeln flyger med vingarne och ingalunda med de metafysiska stjärtfjädrarne.»

Ungefär liksom om filosofien utfaller hans omdöme om teologien, hvilken han fann vara något helt annat än religionen. »Teologien i sitt förhållande till religionen är en dödskalle stjälpt öfver en lilja». Men högst af alla makter ställde han poesien, som han

Digitized by Google

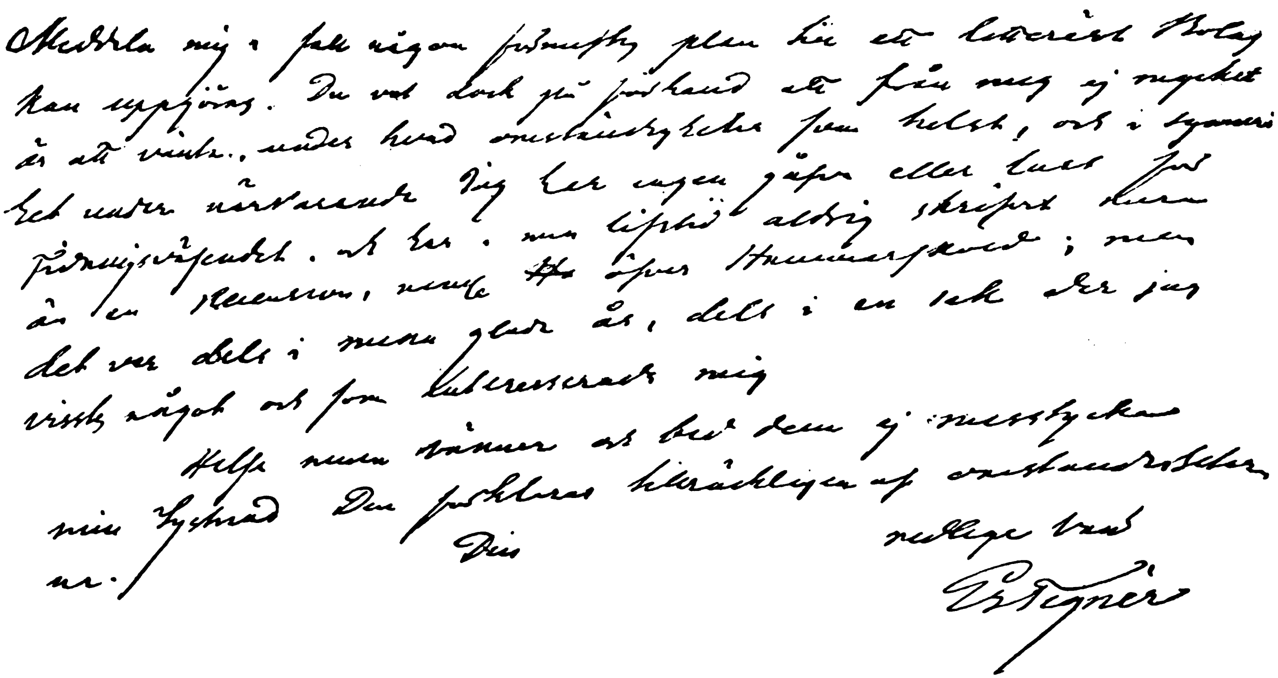
Meddela mig i fall någon förnuftig plan till ett litterärt Bolag
kan uppgöras. Du vet dock på förhand att från mig ej mycket
är att vänta., under hvad omständigheter som helst, och i synnerhet
icke under närvarande. Jag har ingen gåfva eller lust för
[illegible]. och har. men [illegible] aldrig skrifvit denna
är den [illegible], nemligen öfver Hammarskiöld; men
det var dels i mina glada år, dels i en tid der jag
visste något och som intresserade mig.
Helsa mina vänner och bed dem ej misstycka
min tystnad. Den förklaras tillräckligen af omständigheterna.
Din redlige bror
E. Tegnér

Ur ett bref från Esaias Tegnér till C. A. Agardh, dateradt Östrabo den 22 Jan. 1825.

(Efter original i Kongl. Biblioteket.)

Digitized by Google

älskade med äkta nyromantisk hänförelse. Hon var för honom Guds förstfödda, andens högsta uppenbarelseform; allt hvad vi ansågo ädelt och högt hos släktet vore ej annat än modifikationer af henne. T. o. m. religionen vore blott en praktisk poesi. Men han ville se henne klädd i egen skrud, icke med lånade dräkter ur filosofiens klädkammare.

Var han en varm beundrare af poesien, så öfverskattade han dock minst af allt sin egen. Man behöfver ju endast, skref han, besinna hvad poesien egentligen vill åstadkomma och hvad den äfven åstadkommit hos de rätta skalderna för att på en gång känna sin egen ringhet. Mindre fåfäng än han har ingen svensk skald varit, mera benägen att erkänna andras förtjänster icke heller. Det är de stora naturernas kännemärke.

Tegnér fullföljer mer än någon annan af sin samtids store skalder den föregående tidens riktning. Sambandet mellan äldre tiders svenska poesi, företrädesvis den gustavianska, och vårt århundrades är hos ingen af dess skalder så utprägladt som hos honom. Härutinnan, som i mycket annat, är han nationell, en fullbordare af gångna svenska skalders aningar och syften; så mycket i vår äldre poesi tyckes liksom utmynna i Tegnér. Men han upptager ock i sin diktning tillflöden från skilda håll, från forntid och samtid, från Grekland och Island, från tysk humanism och nyromantik. — Man möter i världslitteraturen tvänne typer af store skalder. Den ena är den i egentlig mening revolutionära, nybrytande. Det är den, som genast träder i skarp opposition mot ett föregående tidsskedes litterära smak och yrkar på ett nytt innehåll. Det händer, att dessa skalder föra sin strid till slut och att de — genom att låta ungdomsvinet jäsa ut — nå mästerskapet. Det händer ock, att de oharmoniskt stanna halfvägs, lysande någon tid som meteorer utan att lyckas bringa sin sak till seger. Å andra sidan finna vi i litteraturen skepnader, som väl taga sin utgångspunkt i den föregående tiden, förande denna vidare med intryck af nyare tiders åskådning och uppfattning, assimilerande i sig det bästa af det nya med hvad som förtjänar bevaras af det gamla, på samma gång sugande kraft af trädets rot och låtande nya friska vindar spela i dess krona. Till dessa senare hör Tegnér.

Man har sagt, att Tegnér är eklektiker. Detta ord må gärna gälla, om man blott rätt förstår det. Han är, för att taga liknelsen från den bildande konstens värld, icke eklektiker såsom t. ex. Bologneserskolans mästare, hvilkas fullkomlighet prisades, därför att de förenade olika konstnärers egenskaper till ett helt.

Digitized by Google

Han är eklektiker så som Rafael var det, därutinnan, att han byggde på det förflutna och upptog samt sammansmälte i sig det bästa af samtidens dikt, för så vidt det passade samman med hans naturell och lät förena sig med hans egen individualitet. Ty, som han sjungit i den ofvannämnda inledningsdikten till Kronbruden,

»Form måste finnas, och den skall du runda,
Men gjuta in däri din egen själ.
All poesi är lyrisk, — ingalunda
En abstraktion af skönhet, som du stjäl
Från alla håll ihop — — — — — — — — — —
Skald mänska är. Till lifvets gåta fann han
Sin egen nyckel — och så är det rätt.
Hur högt det skönas ideal må gälla,
I skaldens eget bröst är diktens ursprungskälla.»

Endast hvad som af forntidens och samtidens dikt och tankelif stämde med ursprungskällan i hans eget bröst upptog han i sin diktning.

Det se vi bäst på hvad han ratade af tidens mod, det tillgjorda sentimentala pjunket; de fosterländska bravaderna, hvilkas buller och bång syntes honom vittna om en affekterad kraft, som ville gälla som nordisk, men blott vore skrytsam; det metafysiska dunklet och det tomma abstraktionsväsendet.

Af romantiken tager han det, som passar för honom och sammansätter det med de klassiska element, som så väl stämde med hans eget skaldelynne. Man har framkastat det påståendet, att det icke skulle uppenbara sig någon riktigt utpräglad individualitet och ingen idealitet i den Tegnérska dikten. Och dock möta vi där — synes det mig — en individualitet af ganska skarp profil och af ideal läggning. Det är en entusiast för det ridderliga och det ärliga i lifvets alla förhållanden, som där tar till orda och som i poesien ser en uppenbarelseform så god som någon för den i världen inneboende idealiteten, det vill säga för gudomen. Det gäller om honom hvad han själf en gång sjungit:

»Där slog så stort ett hjärta
Uti hans svenska barm,
I glädje som i smärta
Blott för det rätta varm.»

Och det rätta i ideal mening, som är något annat och högre än den föregående tidens kalla dygdeideal, om det ock därmed är besläktadt, utgör det sedliga patos, som fyller den Tegnérska dikten och gör honom till målsman för det bästa i sitt folks lynne — för dess ridderlighet, ärlighet, klarhet och frisinne.

Digitized by Google

Men denna individualitet behärskar så starkt Tegnér, att snart sagdt alla hans hjältar taga dess drag. Han är i sin diktning, liksom i sin vältalighet, i hög grad subjektiv och hans karaktärsteckning föga rik på nyanser.

Åt sin dikt älskade Tegnér att skänka en praktfull skrud. Han visste själf mer än väl, att under det Franzéns sångmö uppträdde i en enkel hvardagsdräkt, var hans gärna högtidsklädd. Hans diktning är emellertid i detta afseende i harmoni med svensk tradition och svenskt folklynne, för hvilket det ståtliga, det storslagna alltid haft en tjusning, som det icke utöfvat på de samsläktade grannarne i söder och öster. Det har sagts med ett visst klander, att det mesta i den Tegnérska dikten icke kommer till

Tegnérs arbetsrum.
(I Tegnérsmuséet i Lund.)

sin rätt utan att deklameras högt och tydligt. Men detta klander bottnar kanske i en icke sällsynt öfverskattning af centrallyrikens betydelse. Reflexionsdikt och retorisk poesi äga samma rätt inom diktningens värld, som den enkla visan. I den praktfulla skrud Tegnér skänkte sin diktning slösade han frikostigt med sin bildrikedoms skatt af juveler: han hade svårt att icke tänka i bilder. Huru föga hans poesis bildrikedom var konstlad, därom vittnar bäst hvad Geijer berättar om hans samtal, att man lika litet visste gången af hans tankar, som solstrålens väg genom löfven, ty allt hvad han sade blänkte. Det är ock det intryck man får, när man läser hans bref. Där strömma ju formligen bilderna fram. Det var en själfapologi, då han i minnestalet öfver Oxenstierna yttrade: »Det ligger i naturen, att den som fått

Digitized by Google

vingar gärna nyttjar dem till flykt, och att den, i hvars inre en värld blomstrar, icke ens i prosa uttrycker sig med vederbörlig torrhet. Jag vet, att denna senare äfven har sina målsmän, som förargas öfver slösaren, hvilken i några rader förspiller skatter, hvarpå de med sin knappa hushållning skulle kunnat lefva en hel bok igenom. Men de göra honom värkligen orätt; ty det är i sanning icke af deras förråd, som han blifvit rik. Det är dessutom ett fåfängt rop, som man upphäfver emot bilderna, ty under det granskaren ur ödemarken af sitt bröst predikar emot dem, stormar den klandrade förbi och rycker åhöraren med sig och förer honom öfver blomsterängar, under idel äreportar till sitt mål.»

Tegnérs staty i Lund.
Utförd af Qvarnström.

Tegnérs bilderrikedom var, som antydt, medfödd, men den var äfven påvärkad af hans klassiska studier.

Tegnér har själf i sina föreläsningar öfver Iliaden framhäft Homeros' rikedom på liknelser, dessas mångfald och lifighet, samt erinrat om, hurusom hos Homeros den ena bilden aflöser den andra, så att till exempel en vandrande här först liknas vid en brinnande skog, så vid fåglar, som slå ned på ängen, o. s. v.; han framhåller ock det drastiska och påtagliga i bilderna. Det är alldeles samma lynne i Tegnérs egen stil. Men understundom drifves detta öfverflöd till barock; man får smycken — för att använda Palmærs ord — ej blott på fingrarne utan ock på tårna. Stor är hans makt öfver svenska språket. Knappt någon svensk skald har haft så skarpt öra för stålklangen hos »ärans och hjältarnes språk», och vid valet af rytm förstår han att redan genom tonfallet på ett mästerligt sätt angifva stämningen.

Tegnér har i Epilogen 1820 framhållit, att det som Febus Apollo framför allt fordrar är kraft och klarhet:

»Den samme gud, som tände dagens fackla,
Var äfven guden med det gyllne svärd.»

Bragdernas storhet älskade Tegnér besjunga, vare sig i vikingafejd eller i andarnes drabbning. Och det skedde i en form, hvars hufvuddrag var klarhet. All färg fördrog han, »endast mörkret ej». Det förtäljes från han sista dag, att ännu medan han fantiserade i feberdrömmar, voro ljus och vatten — klarhetens symboler — hans vederkvickelse och längtan. Och som ljusets målsman står Esaias Tegnér under sin bästa tid, sin egentliga skaldetid.

* * *

Vi minnas, hurusom

Johan Olof Wallin

var den mest omhuldade af akademiens unge pristagare vid seklets början. Wallins senare skede

Väl vållade han Leopold en smula bekymmer med sina oroande tendenser, sin ysterhet att vilja gå ut i poesiens skog och mark, i stället för att hålla sig i de snäfva trädgårdsgångarne; men han »pinades» dock till att någorlunda hålla sig inom de akademiska råmärkena, hvilket räknades honom högligen till last af de unga bilderstormarne.

I det föregående är omtaladt, hurusom han var en af stridsmännen å den akademiska sidan under fosforismens första skede, t. o. m. var den, som gaf signal till striden genom parodin på Lyceumsprospekten. Men sedermera kom han att intaga en neutral ställning vid sidan af Tegnér och Franzén och blef en af den nya tidens män.

Det var den religiösa stämningen, som förde honom till en ändrad position. Och den gärning, genom hvilken Wallin företrädesvis bevarar sin plats i svenska kulturens historia, tillhör den nya tiden och förutsatte ett föryngringens dop både i religiös och poetisk mening.

Ofvan har anförts, att denna luttring äger en personlig orsak i Wallins hjärtelif. Vi skönja det redan i hans profandiktning åren kort efter 1809.

Typisk är här vid lag en dikt som *Hemsjukan*, där en innerlig världsleda ger sig uttryck, väsentligen befryndad med den Youngska, men dock af ett något modernare lynne:

»Hvart stiger din suck, o mitt klappande bröst?
Hvar höres, o bedjande hjärta, din röst?
En främling, jag står på den ödsliga strand

Digitized by Google

Och känner en längtan,
En traktan, en trängtan:
Jag vill öfver hafvet till okända land!»

Det är ett poem af mäktig kraft, ett af Wallins mest betydande.

Det var med Wallin som med den sjuka snäckan. Sårad alstrar den just ur sin smärta en äkta pärla.

Och ur Wallins af smärtan innerst sårade sinne framkvälla hans nya toner.

Lefnadsöden. I yttre afseende vann han under de närmaste åren efter statshvälfningen mycken framgång. Han blef 1809 lektor å Karlberg, invaldes 1810 i Svenska Akademien, blef 1812 kyrkoherde i Adolf Fredriks församling i Stockholm, 1816 domprost i Västerås, hvilken plats han dock först tillträdde 1818 för att två år senare utbyta den mot pastor primariebefattningen i hufvudstaden, som han innehade till 1837, de senare åren med titel af ordensbiskop. År 1837 blef han ärkebiskop, en befattning hvilken han halft motvilligt antog, och som han endast innehade i två år; han afled nämligen 1839.

Psalmboken. Wallins intresse var under seklets andra årtionde i väsentlig mån fäst vid psalmboksarbetet.

Det föregående tidehvarfvets försök att modernisera 1695 års psalmbok hade runnit ut i sanden.

Tillsammans med Choræus hade Wallin redan 1807 utgifvit ett häfte psalmer, i hvilka författarne sökt gifva äldre psalmdikter ny skrud, ännu något tillskuren efter upplysningstidens mått. Så var ock fallet i ett af honom 1809 utgifvet andra häfte; men kort därefter skänkte hans religiösa och poetiska nyväckelse honom en djupare inblick i psalmdikten.

Väl hade år 1809 ett prästeståndets utskott i stor hast ur olika förslag hopsatt en ny psalmbok, snarlik ett mosaikarbete utan någon ledande princip, »ett planlöst aggregat af kyrkosånger», kallar Wallin den. Detta psalmboksförslag blef af prästeståndet gilladt och t. o. m. af konungen antaget. Men från två röster förspordes gensagor häremot. Den ena var Samuel Ödmanns dräpande kritik: *Oförgripliga anmärkningar vid pastoralutskottets psalmboksförslag*, den andra var Wallins *företal* till ett psalmhäfte, som han utgaf 1811; i detta företal protesterade han bl. a. mot att man i det nya förslaget upptagit flera af hans första försök, dem han själf nu ogillade; han ansåg hvarken dem eller flertalet af de öfriga förtjäna blifva kyrkans offentliga andaktssånger. Dessa gensagor från två sinsemellan motsatta håll utöfvade den värkan, att ärendet ånyo upptogs; på ärkebiskopens begäran nedsattes i oktober 1811 en ny psalmbokskommitté, i hvilken bland andra ingingo Wallin, Ödmann, Oxenstierna, Adlerbeth, Franzén och senare Hagberg. Denna kommitté skulle egentligen granska utskottets förslag; Wallin tog emellertid snart ledningen, till Ödmanns stora harm (hvarför denne ock 1813 utträdde*), och lyckades förmå kommittén att upptaga frågan om en helt ny psalmbok. Själf utgaf han 1812 och 1813 tillsammans med Franzén nya profpsalmer. Och ju mera han vigde sina krafter åt detta arbete, desto svårare syntes honom uppgiften, dess mer varnade han för brådska, desto varsammare blef han i att söka

* Han motiverade i bref till Åström sitt utträde därmed, att hans kredit i kommittén var ringa och hans röst ohörd; han ansåg Wallin vara för mycket diktator.

Digitized by Google

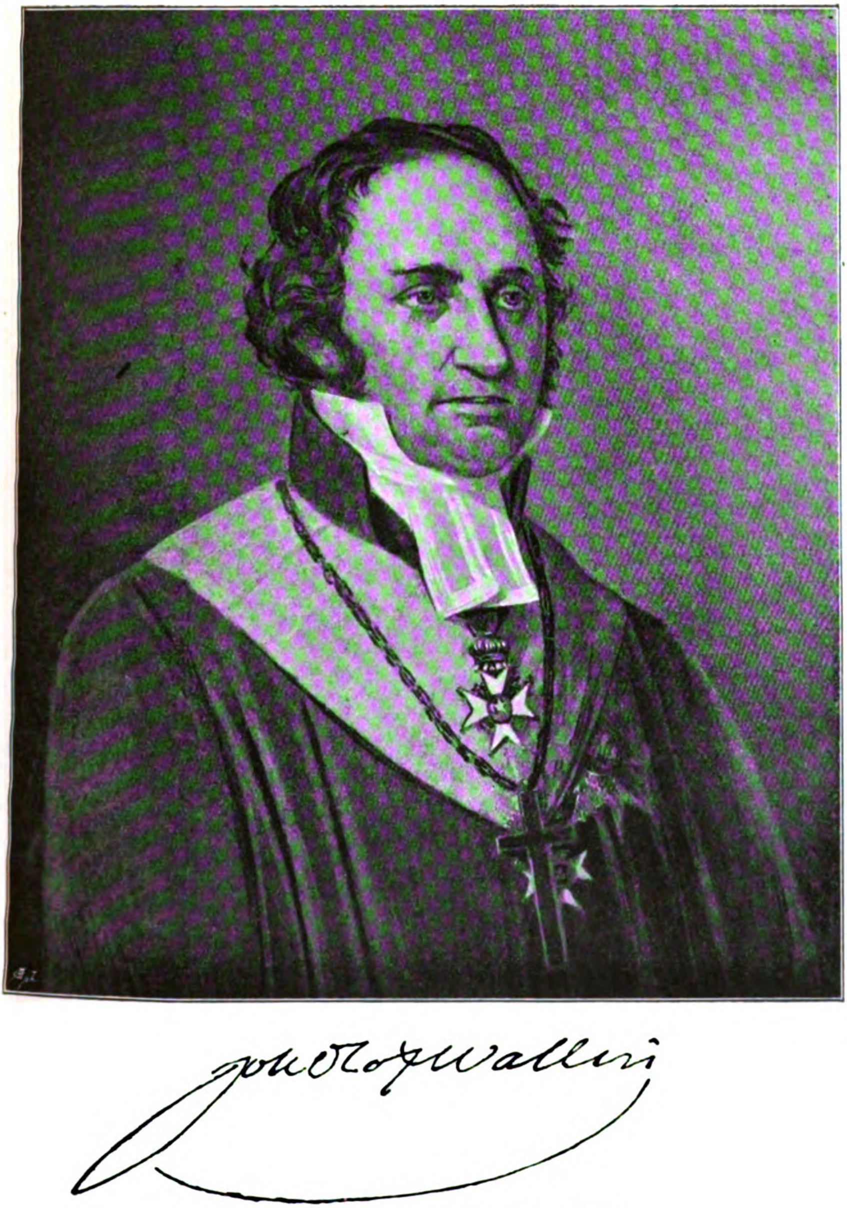

Efter original i Westmanland—Dala nation, Upsala.

Digitized by Google

Digitized by Google

»förbättra» de gamla, heliga sångerna. »Hvarför», skref han till Tingstadius redan 1811, »skola alla mina psalmer antagas, då jag själf ej blott ogillar dem, utan äfven kan göra dem bättre, då jag får tid på mig? En ynglings första försök på en nästan obanad väg kunna ej strax vara mogna, men de kunde blifva det, då man ej brådskar med skörden. — — — Det är obegripligt, att i detta svåraste slag af vitterhet, där det ej blott fordras all språkets enkelhet, ledighet och precision, ej blott all den poetiska imaginationens lif och sanning, men dessutom det religiösa hjärtats hela värma, som otvunget utgjuter sina sublimaste känslor — det är obegripligt, att för ett sådant värk skola kreti och pleti anses vuxna.»

Hufvudögonmärket för honom var att undanrödja allt, som kunde hindra den enfaldiga, stora mängden att fatta förtroende till värket.

Denna Wallins djupare, innerligare och äfven folkligare uppfattning af psalmdikten stämde nära öfverens med nya skolans, särskildt Hedborns »psalm-

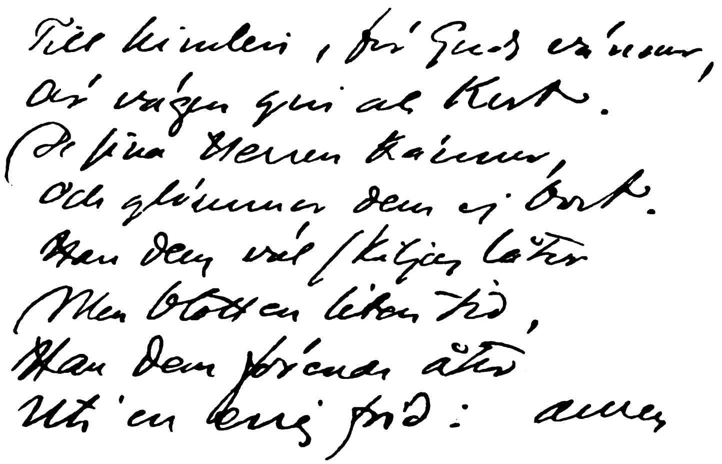

Autograf af J. O. Wallin.

ästetik», men det har klart uppvisats, att den däraf är oberoende, och att Wallin uttalat sin nya uppfattning till psalmbokskommitténs protokoll ett år, innan Hedborn utvecklade sina åsikter. Emellertid förde denna samstämmighet till ett närmande mellan den nya skolan och den förut af henne så hårdt angripne »Struthio», under det att Ödmann, som förut lämnat ett och annat bidrag till Svensk Litteraturtidning och t. o. m. af Leopold kännetecknats såsom den nya skolans »bistånd och skyddsvärn», från och med 1815, på grund af Litteraturtidningens uppträdande till förmån för Wallins åsikter i bibelöfversättningsfrågan, bröt med fosforisterna och blef deras arge vedersakare samt medarbetare i Wallmarks Journal. Rollerna voro ombytta.*

År 1815 utgafs kommitténs förslag till förbättrade kyrkosånger. Det kritiserades från skilda håll: af Hammarsköld (välvilligt men reserveradt), af Ödmann, som framlade sina »betänkligheter», och andra.

* »Man må förebrå mig hvad som helst», skrifver Ödmann till Wallmark med tydlig syftning på Wallin, »men aldrig skall man se mig förnedrad såsom renegat till nya sekten. Jag känner renegaters öde; de hyllas, men föraktas.»

Digitized by Google

Wallin insåg, att anmärkningarna i mycket hade skäl för sig och erkände detta öppet: »Jag har haft orätt och får rätt endast därigenom att jag erkänner det.» Han grep nu saken an ånyo. Erfarenheten från kommittéarbetet syntes honom icke uppmuntrande. Med biträde hufvudsakligen af prosten Joh. Åström utarbetade han ett *Förslag till svensk psalmbok*, som han på eget bevåg lät komma i dagsljuset, »utan ett sinksamt bockande till höger och vänster». Sedan det allmänna omdömet däröfver fått stadga sig, ville han i sinom tid lämna det troligtvis ännu färdigare till kommitténs bepröfning. Han uttalade ock härvid såsom sitt program bl. a.: »En äkta psalm är ej ett akademiskt vitterhetsstycke; den är ej gjord att kittla örat och inbillningen med granna bilder, frappanta vändningar och en hänförande verskonst, den sjunges ej eller läses på det smaken må renas, världskännedomen höjas och språkfärdigheten förkofras, utan blott för hjärtats rening, andaktens höjande och själens förkofran i tro, hopp och kristligt sinnelag.»

Wieselgren berättar en anekdot, som han säger sig hafva »från säkert håll», att det varit den unge prins Oscar (åt hvilken Wallin tillägnat 1816 års förslag), som beredde hans seger. Prinsen var förtjust i det nya psalmboksförslaget och lärer kunnat flere psalmer utantill; Karl Johan, som åhörde detta, förklarade, att »här måste man mest afse ungdom och framtid», och lär tillhållit Wallin att snart ingifva förslaget till K. M:ts sanktion. Wallin, alltjämt öfvande en sträng självkritik, underkastade sitt arbete en ny bearbetning och framlämnade i slutet af 1818 sitt reviderade förslag till kommittén, som på nyåret 1819 hade gillat det och öfverlämnat det till konungen.

Det sanktionerades den 29 januari 1819; dock skulle den nya psalmboken icke påtvingas församlingarna; den sanktionerades blott för att nyttjas bredvid den gamla. Själf var Wallin icke glad, att arbetet af Lindblom så påskyndats. Han hade önskat få ännu någon tid på sig, och han skref 1824 till Tegnér till tack för Nattvardsbarnen: »Jag har värkligen velat uträtta något med den andliga harpan och handterat den åtminstone con amore. Men aldrig har jag varit rätt nöjd med hvad jag gjort; idealet har sväfvat för högt öfver min krets och min kraft.»

Den nya *Psalmboken af 1819* innehåller som bekant 500 psalmer. Af dessa har Wallin skrifvit inemot 130, hvarjämte han omarbetat, öfversatt eller fritt behandlat omkring 200. Dessutom hafva psalmer upptagits af nitton olika författare, bland andra af Franzén, Ödmann, Dahl, Wallins läromästare — af hvilken ett tjugutal psalmer bibehållits mer eller mindre omarbetade —, Hedborn, Geijer, Adlerbeth, Åström. Mest betydande äro i stort sedt Wallins egna bidrag, ej blott till antal utan ock till halt. Wallin är såsom psalmsångare utmärkt för en storslagen högtidlighet, en mäktig kraft, som icke utesluter mildhet, för djup själfullhet och manligt allvar. Nyblom framhåller, att »om det ligger en bestämd skillnad utpräglad mellan den luterska psalmen med dess högstämda allmänlighet och kärnfriska, manliga fromhet å ena sidan och den mera subjektiva och innerliga, men också mera personligt enskilda och något sjukliga andaktssång, som senare under tider af tryck och trångmål framträdde, så är Wal-

Digitized by Google

lins psalm till sin anda afgjordt lutersk och öfvergifver endast sällan den enkla, på folkvisan byggda, fromma och ädla ton, som tillhör den äkta psalmen, för att kläda sin känsla i retoriskt prunkande fraser.»

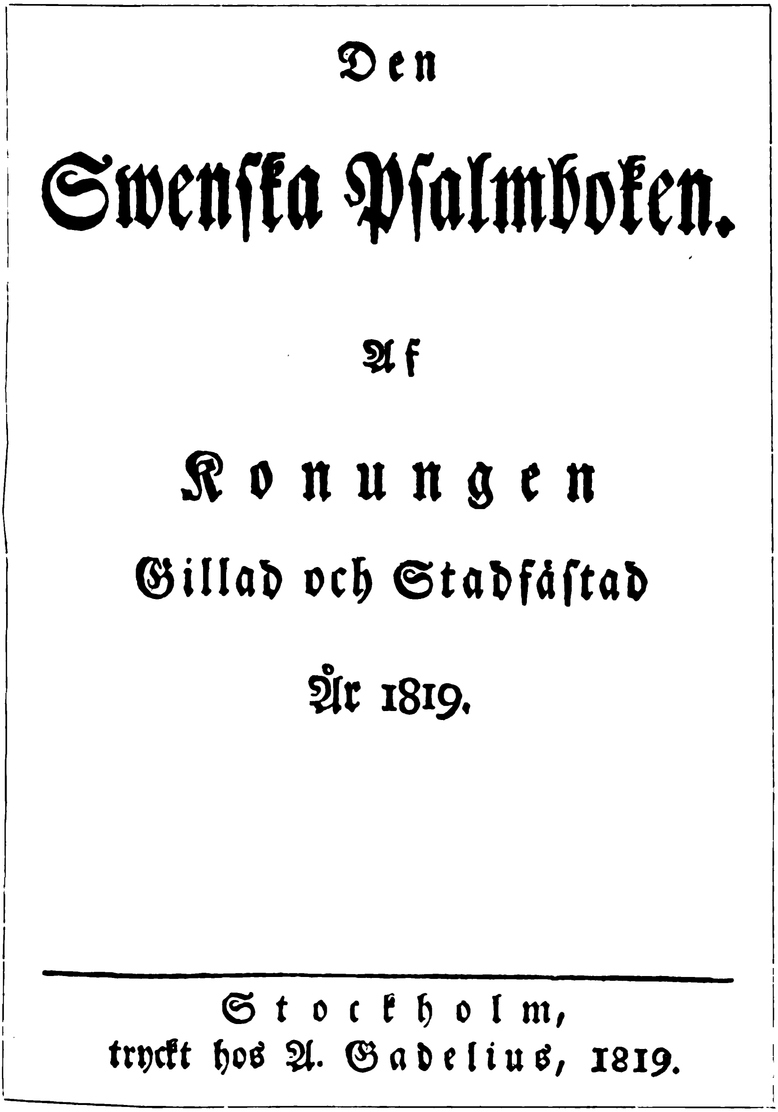
Den

Swenska Psalmboken.

Af

Konungen

Gillad och Stadfästad

År 1819.

Stockholm,
tryckt hos A. Gadelius, 1819.

Faksimile af titelbladet till 1819 års Psalmbok.

Bland Wallins yppersta psalmer räknas julpsalmen 55 (Var hälsad, sköna morgonstund), himmelsfärdspsalmen 113 (Till härlighetens land igen), helgelsepsalmen 210 (Vaka, själ, och bed), »tröstepsalmen» 224 (Befall i Herrans händer) och den därmed befryndade morgonpsalmen 423 (Morgonrodna'n mig skall väcka), vidare 247 (Om glädje i Gud), omskrifningen af Herrans bön 262, dom-

Digitized by Google

psalmen 496 (Vaker upp, en stämma bjuder), hvilka i religiöst och poetiskt afseende torde kunna betecknas som oöfverträffliga. Mycket högt stå äfven psalmer som N:o 1, 56, 68, 73, 108, 369 (förbön för sjuka), 421, 481 (längtan efter förening med himlavännen: Hvar är den vän, som öfverallt jag söker), 484, 488. Bland hans bearbetningar utmärka sig främst 123 (Sion klagar med stor smärta), hvilken psalm är ett mästerprof af omdiktning, den ofvan omtalade Prudentianska »Nu tystne de klagande ljuden», N:o 492, vidare 487 och 437. Stundom är Wallins religiösa och poetiska ingifvelse mattare, och det finnes onekligen enstaka misslyckade omarbetningar i hans psalmskatt.*

I musikaliskt afseende, där Wallin icke själf ägde särskild fackbildning, rådde en viss slitning mellan Frigel, som önskade en modernare smak, och Hæffner, som ville bibehålla en äldre koralstil. Wallin rådgjorde härom med Geijer, och Hæffners mening segrade.

Från flere samtidens ypperste män erhöll Wallin lifligt erkännande för sitt värk som psalmist. Tegnér nämnde honom i Nattvardsbarnen »Davidsharpan i Norden», af hvilken församlingen sjöng »ett evärdeligt kväde», en hyllning som djupt rörde Wallin; han förklarade ock, att om Wallins psalmbok kunde öfversättas, skulle den blifva hela kristenhetens. Geijer yttrade, att detta psalmvärk utan tvifvel vore ett af de yppersta något språk kunde framvisa, och att den, som åstadkommit ett sådant arbete, skrifvit in sig i sitt folks hjärta.

Psalmboken antogs så godt som enhälligt af svenska församlingar; endast å enstaka håll, i vissa norrländska och halländska socknar, bibehöll man någon tid den gamla psalmboken.

Men det fanns dock redan under Wallins lifstid klandrare af hans värk; den undanträngde Ödmann tillhörde icke beundrarne; Schartau fann psalmboken icke motsvarande ortodoxiens kraf. Å motsatt håll ansågs psalmboken innebära »ett reaktionärt återgående till forna tiders krassa, allt för ortodoxa åsikter af tron och försoningsläran». Väl yttrade Tegnér i kondolensskrifvelsen från Växiö domkapitel, att Wallins psalmer »skulle ej förklinga, så länge ännu en svensk kyrka hvälfde sig öfver andäktiga hjärtan», men knappt hade Wallin nedlagt kräklan, förrän mer eller mindre starka invändningar förnummos. Så under 1840-talet från en del »läsare», hvilken rörelse hotade med separatism, hvadan Thomander och Wieselgren, för att förekomma slitningar, framlade ett förslag att ur psalmboken »undanskaffa de uttryck, som flutit ur pelagianska och semipelagianska åsikter»; så i kyrkoherden Johan Dillners »Fragmentarisk granskning». Det anmärktes bl. a., att psalmboken var för praktfull, för svårfattlig för allmogen, och att den i afseende på omvändelsen och rättfärdiggörelsen lade för stor vikt på människornas egen bättringsförmåga och på gärningarna samt för litet på nåden och tron. Dessa anmärkningar hafva kraftigt bemötts, bland andra af Fryxell, som på det varmaste häfdat den Wallinska psalmbokens värde. Under senaste årtionden hafva krafven på dess ersättande med en ny, omarbetad psalmbok framträdt särskildt från högkyrkliga och pietistiska kretsar, och på

* Det är en aktad litteraturforskare, särskildt kännare af psalmdikten, hos hvilken förf. står i förbindelse för dessa anmärkningar rörande Wallins psalmer.

Digitized by Google

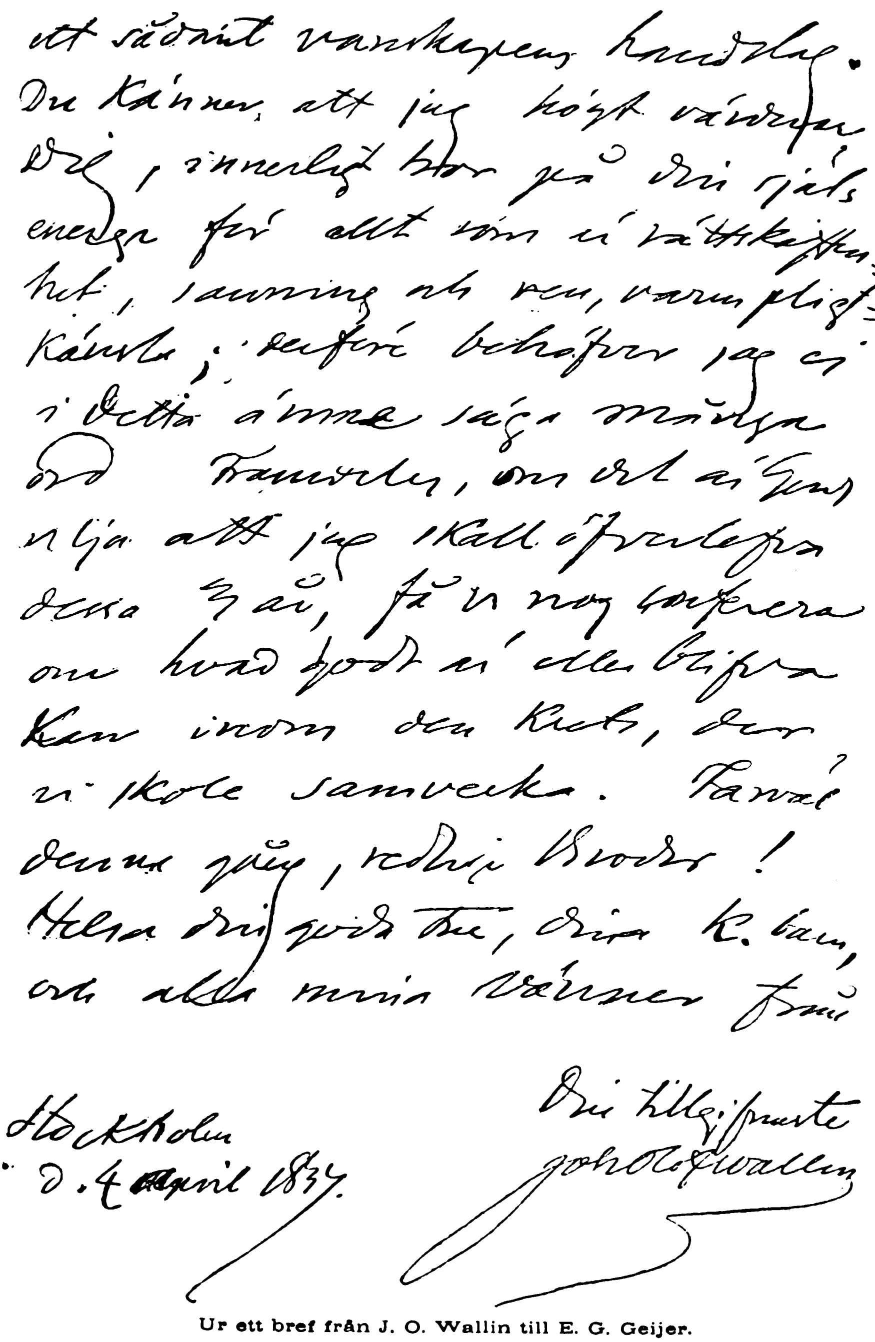
att sådant vanskapens handlag. Du känner, att jag högt värderar Dig, innerligt tror på Din själs energi för allt som är rättskaffenhet, sanning och ren, varm pligtkänsla; derföre behöfver jag ej i detta ämne säga många ord framdeles, om det är Guds vilja att jag skall öfverlefva detta år, få vi nog conferera om hvad godt är eller blifva kan inom den krets, der vi skole samverka. Farväl denna gång, redlige Broder! Helsa Din goda Fru, Din K. barn, och alla mina vänner från

Din tillgifvne
Johan Olof Wallin

Stockholm
d. 4 April 1837.

Ur ett bref från J. O. Wallin till E. G. Geijer.

(Efter original i Kongl. Biblioteket.)

Digitized by Google

Digitized by Google

sista tiden har som bekant en kommitté arbetat för en revision af 1819 års psalmbok. Det senast framlagda förslaget är dock vida mera återhållsamt i afseende på ändringar än till en början syntes skola varda fallet.

Wallin var ock en stor andlig vältalare. Rydqvist har yttrat, att han var större skald i prosa än i vers. Inre och yttre gåfvor

Wallins predikningar och tal.

J. O. Wallin.
(Gravyr af Ruckman efter en teckning af Maria Röhl, utförd efter målning af Sandberg.)

samvärkade här att ställa honom i främsta ledet bland Sveriges andlige talare.

Väl hafva anmärkningar, särskildt under senare tider, riktats mot den rent teologiska halten i hans predikningar, och hans antagonist, Samuel Ödmann, kunde klaga öfver fel i plan samt brister i disposition och hållning i ett af hans mest berömda andliga föredrag. Till en del kunna anmärkningarna återföras till den omständigheten, att Wallins rent teologiska studier och

Digitized by Google

lärdom icke kunde mäta sig med hans snille, hans vältalighet eller med hans erfarenhet af människohjärtats kval och fröjder.

Faktiskt grepo Wallins predikningar djupt hans åhörarekrets, som strömmade till templen för att förnimma hans ord och lyssna till hans väldiga tordönsstämma, till »stormklockan i vältaligheten».

Hvad Tegnér framhäfver som en förtjänst i Wallins predikostil är den ofantliga kraften, förenad med så mycken värme, och i afseende på framställningen en härlig sorglöshet, som aldrig skrädde ord, utan alldeles obekymrad blindt grep i hela språkförrådet och ändå alltid träffade det rätta.

Historiskt sedt betecknade Wallin en ny tid i den andliga vältaligheten. Beskow har framhäft motsatsen mellan Lehnberg och honom, i det han sagt, att den ene var apostoliskt fridsam och tröstande som Johannes, den andre profetiskt varnande och straffande som Paulus, den ene upplyftande de nedslagnes hjärtan, den andre uppskakande de förhärdade, den ene med solstrålar öfver anletet, den andre med åskmoln på pannan. Men naturligtvis uttömmes icke skillnaden härmed, ty de representera tvänne skilda perioder i svensk kyrklig utveckling: Lehnberg närmast upplysningstiden neologi och dess moraliserande predikan, som framför allt dröjde vid dygd, människokärlek och goda gärningar, under det Wallin är tolken för en ny tid, som kännetecknats såsom utmärkt af rationell supranaturalism, besläktad med den i Tyskland af Reinhardt representerade riktningen. (En senare tids ortodoxa teologer, såsom t. ex. Cornelius, vilja emellertid icke tillerkänna honom »säker dogmatisk position»).

Wallins gensaga mot den föregående tiden och särskildt mot de känslosamme efteraparne af Lehnbergs stil framträdde skarpt i hans berömda *Tal vid bibelsällskapets sammankomst 1816*, där han ljungade mot den föregående tidens brist på religiöst intresse, mot »hvad samtiden kallade ljus och en annan tid kallade mörker», mot underkännandet af det gudomliga ordet som »ett slags bidrag till fornhistorien», mot uppfattningen af det allsvåldiga ödet »såsom styrande sakernas lopp» och af »ett högsta väsende, som sorgfälligt vaktades för alla attributer, som kunde väcka åtanka på den i ordet uppenbarade himmelske fadern».

Talet väckte ett oerhördt uppseende och blef, för att begagna Ödmanns ord, »kanoniseradt». Både denne och Tegnér uttryckte dock sina tvifvelsmål, huruvida värkligen öfvergången från indifferentism till sann religiositet skett så brådstupa på några få år. Tegnér betviflade ärligheten på många håll i den moderna gudaktigheten, och Ödmann framhöll, att det å landsbygden aldrig varit så illa beställdt, som Wallin målat.

Bland Wallins andliga tal, som i sällsynt grad grepo åhörarne, voro framför allt hans *griftetal* högt beundrade.

Wallins predikningar uppburos i hög grad af hans sällsynt kraftiga stämma, som väl var entonig, men liksom en anderöst mäktade tillrycka sig och bibehålla uppmärksamheten.

Vid sidan af sin psalmdiktning och sin vältalighet hade Wallin föga håg och tid öfver för profanpoesi. »Wallins sångmö har ännu

Digitized by Google

i sina bästa år gått i kloster», skref Tegnér. »Han är en otacksam. Poesien har dock gjort hela hans ära, t. o. m. hans borgerliga lycka.»

Dock lades icke lyran alldeles åsido för harpan. Då och då framlockade han därur mäktiga toner. Det är dock mest dikter, närmande sig de andliga sångerna eller ock rena tillfällighetsdikter, hvilka han adlat till hög poesi. Det är melankoli och entusiasm, som ömsom besjälar hans skaldskap.

Bland hans tillfällighetsdikter står väl knappast någon högre än den präktiga *Skål*, som han i februari 1837 utbragte hos amerikanske ministern för *Georg Washington* och som börjas: Tillfällighets-dikter.

»Svensk, fatta glaset i din hand
Och klinga med amerikanar'n!»

Äfven en hel del *minnesdikter*, ofta knutna vid hans griftetal, äro af högt värde.

Mäktigast af all Wallins poesi under hans senare år var dock det väldiga poemet *Dödens Ängel*, skrifvet kort före hans egen bortgång. Det är en modern »dödsdans». Dödens Ängel.

Här har Wallin stött i domsbasunen och manat människosläktet till eftertanke öfver dödens makt, öfver grafvens närhet, men ock förkunnat, att dödens ängel är ljusets. Den mästerliga formbehandlingen i de dystert färgade stroferna står fullt i jämnhöjd med innehållet. Besjungandet af dödens välde, som i svensk poesi allt sedan 1600-talet varit ett ofta behandladt motiv, når i denna storslagna dikt sin kulmen.

* * *

Den tredje betydande skalden, som jämte Tegnér och Wallin räknades till neutrernas krets, var

Franzén.

Det är dock egentligen endast hans religiösa diktning under detta skede, som äger högre betydelse, ty i det stora hela betecknar hans senare skaldskap i förhållande till hans finska tid en afmattning. Det är tydligt, att hans nya värksamhet som präst i det idylliska Kumla tagit hans intresse så starkt fånget, att hans poesi egentligen blott slår ut i fullt sköna blommor, när den inspireras af religiösa syften, af hans alltmera utpräglade evangeliska sinnelag och strängt ortodoxa tro. Detta sker i hans *psalmer* och i hans dikter *till Fanny*.

Digitized by Google

Dessa tillkommo under den tid han var kyrkoherde i Kumla (1812—1824). Såsom psalmist stod han Wallin bi och deltog jämte honom i arbetet för den nya psalmboken, hvilken han bl. a. riktade med några och tjugo originalpsalmer. Bland dessa må särskildt framhållas N:o 323, vid ringning till gudstjänst, N:o 419 morgonpsalm (»Jag lefver och upphöjer min själ igen till dig»), 365, för en blind, samt hans påskpsalm, N:o 102: (»Hvad ljus öfver griften»). Franzén tillhör genom dessa hymner Sveriges främste psalmdiktare, särskildt utmärka sig hans psalmer för en mild, fridfull stämning, sinnets äkta fromhet samt en enkel trohjärtad form.

Fannydikterna. I början af 1820-talet offentliggjorde Franzén sina första Fanny-sånger, och då han 1824 utgaf första delen af sina samlade skaldestycken, finna vi här dessa och de äldre Selma-sångerna sammanförda till en serie *Selma och Fanny.* De stå som vänliga motsatser till hvarandra. »Selma är Fannys moder.»

I Selmadikterna hade skalden besjungit bl. a. den ungdomliga kärlekens jordiska lycka.

De transscendentala *Fanny-sångerna* afsågo åter den öfversinnliga kärlekens dragning till det öfverjordiska. Öfvergången låter skalden den 1807 diktade dryckesvisan *Champagnevinet* bilda, i det att denna liksom framhäfver den jordiska fröjdens förgänglighet, på samma gång skalden manar att njuta skummet på lifvets yta, njuta glädjens flyende minuter, men icke glömma det högre lefnadsmålet, som skymtar bakom. Om Selma sjunger skalden:

»Här nere himlen vara
Jag tyckte, vid den förras syn.»

Men om Fanny heter det:

»Men denna underbara
Upplyfte mig till skyn.»

Med andra ord: i Selmasångerna gläder han sig öfver skönheten på jorden, i Fannysångerna ser han det jordiskt sköna blott såsom ett lån från himlen, och det himmelskt sköna såsom en förklaring af det förra. Den som inspirerar dessa dikter är en ung flicka, som bär sjukdomsfröet i sitt bröst och drages till himlen. Cykeln börjar med en rad barnascener. Först *Spegeln*, i hvilken ett barndomsminne — »moderns ängel» — poetiskt behandlats; så *Stjärnorna*, dem Fanny uppfattar som Guds ögon, hvarpå modern svarar, att äfven blomstren på jorden äro Guds ögon, hvartill Fanny genmäler, att det dock först är i moderns ögon, som Gud står för henne rätt skön och klar.

Vidare *Lysmasken*, *Regnbågen*, *Horizonten:*

»Hur långt, mitt barn, du går på jorden,
Så viker himlen undan dig,
Dock hvart du vända må din stig,
— — — — — — — — — — — — —
Ditt mål vid himlens bryn du ser.»

Så följa dikterna om Edvin och Fanny såsom lekkamrater; deras svärmerier varieras i flera poem; en dyster aning om skiljsmässan skymtar dock fram, — exempelvis i *Pappersdraken*, som höjer sig mot himlen och betraktas såsom symbol för Fannys själ:

Digitized by Google

»Så sväfvar, hur länge (det var hennes ord)
Min själ mellan himmel och jord?
— — — — — — — — — — — — — — —
Försvunnet var bladet — ej fanns det igen,
Blek stod han och såg på sin vän.»

I *Morgonstjärnan*, som Fanny hälsar på sin konfirmationsdag, ser hon en »afbild af den Milde», af det ljus som frälsar världen. I *Majstången* uppfattar hon föreningen af Edvins vimpel och hennes krans såsom en symbolisk förening hinsidan (»Ser du, de förenas ju därofvan!»). *Mossrosen* — en ängel bland blommorna — är symbolen för döden och den därur uppspirande uppståndelsen. I *Svalan* förklarar Fanny, att hon tillhör Edvin i himlen som på jorden:

»Din maka, om mitt lif förlängs,
Din ängel, om jag dör!»

och med en för Franzén något egendomlig erotisk ackommodationsteori tillägger hon:

»Sörj mig ej länge, sök en annan maka!»

Slutligen skildras i *Myrtenkronan*, huru Fanny slumrar in i döden, klädd till brud, och huru Edvin drömmer sig henne såsom en ängel, hvilken fläktar med sin myrtenstängel en odödlig andes tröst.

Det är obestridligt mycken ljuf poesi i dessa »transscendentala» dikter, men tonen går stundom öfver det ljufligas gräns. Vedel har för öfrigt påvisat, att dessa Fannydikter med deras svärmiska barnslighet äro uttryck för en litterär riktning, som från Bernardin de St. Pierres Paul och Virginie spridt sig till en mängd franska och engelska barnromaner, liksom till den tyska romantiken (Tieck, Werner), och att man finner ett syskondrag mellan den lungsiktiga, svärmiska Fanny och hjältinnorna i Chateaubriands, madame de Krüdeners och Lamartines romaner.

Poetiska, rena, klara äro som sagdt Fannysångerna, men i synnerhet de senare bland dem sakna något af det sunda, friska omedelbara — äfven i formbildningen — som göra Selmasångerna och deras samsläktingar så tjusande.

År 1824 emottog Franzén efter mycken tvekan kallelsen till kyrkoherdebeställningen i Klara i Stockholm, med hvilken han i tio år förenade sekreterarebefattningen i Svenska akademien. Dessa befattningar bibehöll han, intill dess han år 1834 tillträdde biskopsstolen i Hernösand, som han innehade till sin död 1847.

Större episka dikter.

Franzén sysslade under denna tid med större poetiska uppgifter på epikens och dramatikens område, ehuru med mindre framgång.

Viktigast bland de förra är den af minnen från hans utländska resa inspirerade revolutionstidsbilden *Julie de S:t Julien* (1825), som behandlar en liberal norsk frihetssvärmares vistelse i

Digitized by Google

Frankrike och hans förbindelse med en emigrants dotter. I detta stycke äro för öfrigt karaktäristiker af de olika politiska åskådningarne inlagda, och Franzén hyllar i detsamma närmast en liberal juste milieu-ståndpunkt och prisar Norden, där friheten befäst sig »så lugn, som ljus vid tron och altar spord».

I hans öfriga större berättande dikter svallar den »episka bredden» öfver alla bräddar. I fragmenten till den stora dikten *Gustaf Adolf i Tyskland* (på hexameter 1817—1833) afsåg Franzén att skildra striden mellan påfvisk hierarki och evangelisk teokrati, händelseutvecklingen störes här oupphörligt af sidoutflykter, och till ersättning för den gamla episka diktens gudamaskineri eller allegorier låter Franzén aflidna personligheters andar taga del i de lefvandes strid och sinsemellan strida i himlen. *Svante Sture, eller mötet i Alvastra* är alltför långdragen, och Svante Stures snabba öfverflyttning af sin kärlek från Margareta till Märta Leijonhufvud vittnar just icke om någon djupare uppfattning af erotiken. Tonen är dessutom här liksom äfven i *Columbus* stämd något för lågt, hållen något för mycket hvardaglig. Det är företrädesvis om Franzéns episka dikter, som hans beundrare Tegnérs ord gälla, att Franzéns poesi gärna gick i strumplästen, under det Tegnérs egen kanske väl mycket gick på styltor.

Dramer. Franzén har äfven skrifvit ett par dramatiska arbeten: *Audiensen eller Lappskan i Kungsträdgården*, en gustaviansk tidsbild, ett i fem akter utdraget vaudevillemotiv utan synnerlig betydelse, samt *Drottning Ingerd eller Mordet på Elgarås*, en visserligen först längre fram fullbordad tragedi, men som är byggd på ett redan 1800 till akademien inlämnadt, icke prisbelönt sorgespel *Erik Knutsson*.

Det skulle vara intressant att veta, huru mycket af detta som bevarats i det återuppståndna stycket, hvilket är skrifvet på femfotajamber. Ämnet företer vissa släktskapsdrag med Shakspeares Hamlet (Sverker har mördat Knut Eriksson och gift sig med hans maka), och en scen, där Sverker går i sömnen, rufvande öfver sitt brott, återkallar i minnet lady Macbeths sömngångarscen, som Franzén haft tillfälle se spelas af den stora skådespelerskan mrs Siddons i London 1796. Antagligen förekom detta redan i arbetets första form, och i ty fall är detta drama den första af Shakspere påvärkade svenska tragedi. Det förklarar bl. a., att den ej prisbelöntes på en tid, då Leopolds Oden och Virginia ansågos som mönster.

Egentlig dramatiker var väl Franzén icke, och han saknade härför framför allt karaktärsskildrarens gåfva samt förmåga af koncentration; men hans dramer synas oss afgjordt intressantare än hans större episka dikter. Utom de nu nämnda alstren äga vi af Franzéns hand icke få polemiska lärodikter i tidens spörsmål, till förmån för den konservativa politik, den ursprungligen mycket liberale skalden i senare år omfattade, samt än mera för den utpräglade protestantiska renlärighet och statskyrkoståndpunkt, han med öfvertygelsens värma omfattade (*Tron och förnuftet, Rabulisten och Landtprästen, X Y och Z*). Hans ställning i teologiska spörsmål var yttersta högerns, så att Tegnér en gång klagade, att Franzén »alldeles afskedat förnuftet».

Mindre deltog han i de litterära striderna. I sitt vackra skaldebref *Thorilds skugga till Leopold* sökte han mäkla mellan de stridande partierna i den gångna tidens litteratur, hans ställning till samtidens stridande skolor var likaledes »neuterns». En gång bröt han dock allvarligt tystnaden för att skydda fru Lenngrens minne mot fosforisternas angrepp, och han uttalade därvid sin harm öfver att själf hafva hälsats »med otidigt beröm» samtidigt med att förolämpande

Digitized by Google

Originalteckning af Albert Edelfelt.

Digitized by Google

Digitized by Google

uttryck kastats på det samfund, hvaraf han hade äran vara ledamot, och på personer, som han i sitt hjärta högaktade. Det var dock i detta svar snarast »lambsens vrede», och Tegnér klagade ock, att Franzén vredgades som en dufva.

Franzén var äfven en utmärkt prosatör. Redan i Åbo hade han gjort sig känd genom sitt tal öfver svenska drottningar. Efter Nordin fick han i uppdrag att skrifva minnesteckningarna i Svenska akademiens handlingar och har författat 33 sådana. De äro i allmänhet sakrikare än föregångarens och ofta utförda med biografisk konst, flärdlöshet och klarhet. (Bland de bästa äro de öfver Rydelius, fru Lenngren, Lidner, Creutz, Johannes Rudbeckius.) Slutligen äro ock att nämna hans *predikningar*, som likaledes utmärkte sig för enkelhet och flärdlöshet; de voro snarare praktiskt uppbyggande än dogmatiserande.

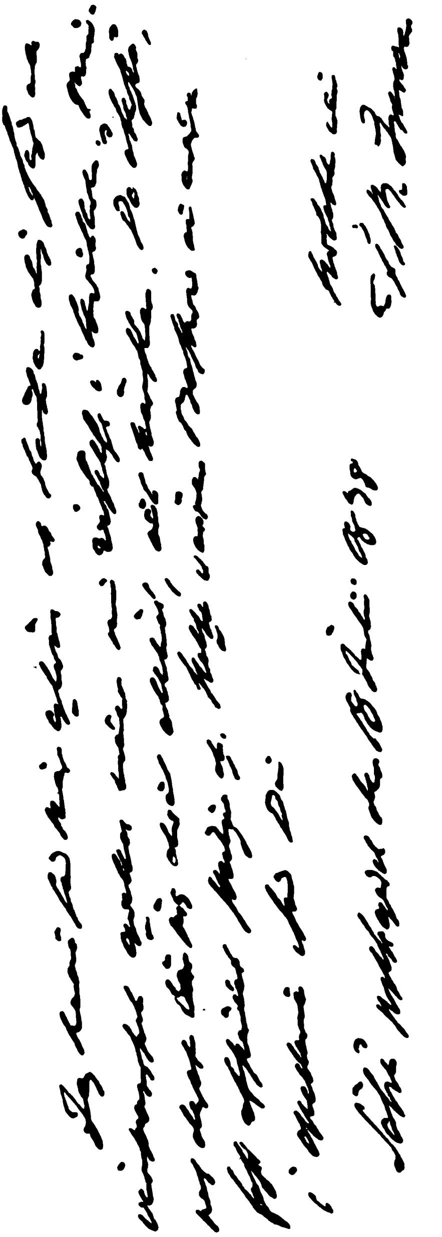

Ur ett bref från Franzén till J. O. Wallin.
(Efter original i Kongl. Biblioteket.)

I likhet med den föregående tidens predikanter kunde han t. o. m. minutiöst behandla frågor ur hvardagslifvet, om missväxt, om väderlek, om missbruk af talet till förtal, om renlighet, om nykterhet och kyskhet, men hans predikan var helt igenom präglad af renlärig luteranism och besjälad af from anda. »När han sänkte sig ned till de mest periferiska områden — yttrar Wirsén — så hade han till afsikt att just föra den djupa, den sanna kristendomen in och ned i hvardagslifvets alla vinklar och vrår.

Slutkaraktäristik.

Franzéns ställning i vår litteraturhistoria är egendomlig därutinnan, att han varit en gunstling snart sagdt hos alla skolor. Som ung hälsades han af Kellgren med höga loford, Leopold och hans män visade honom alltid aktningsfullt erkännande. Fosforisterna hyllade honom med varma loford, sågo i honom i viss

Digitized by Google

mån en föregångare och fridlyste hans namn. Tegnér förklarade honom ödmjukt vara Sveriges störste skald, Runeberg ställde honom jämte fru Lenngren och Bellman högst på svenska parnassen. Detta betecknar i viss mån en öfverskattning. Franzéns storhet som skald ligger uteslutande inom lyrikens värld. Han är kanske den ypperste representanten hos oss för *visan* i dess klassiska enkelhet, för den idylliska lyriken. Denna lyrik är hvarken praktfullt gnistrande som hos Tegnér, eller romantiskt svärmisk som hos Atterbom, eller kärnfullt manlig som hos Geijer, eller sublimt hymnartad som hos Wallin, eller mystiskt drömmande som hos Stagnelius. Den är åskådlig, objektiv, träffar saken i hjärtpunkten med enkla, sanna, sköna uttryck. Också anmärkte Franzén själf om sin diktning till dem, som där saknade Wallins eller Tegnérs egenskaper:

»Hvad? Af den saktliga ån, som flyter i dalen och speglar
Allt hvad den far *förbi*, stränder och mänskor och djur,
Fordrar du språng upp till skyn som af vattenspelet vid slottet,
Fordrar du forsens, en sjö hvälfvande kraft och musik.
Blott med den näbb han fått, hvar fågel sjunger i skogen,
Barnet sin egen far likne, så är det ock hans.»

Franzéns skaldeåder är vattenklar, men man kan instämma med Tegnér, »att en smula mineral skadade icke i vattnet.» Själfull, ren, oskuldsfull uppenbarar sig den Franzénska sångmön. Hennes dräkt — formen — är genomskinlig och klädsam, men äger icke många färger; den försmår dagens egendomliga modesnitt och blir därför heller aldrig urmodig. Äfven härutinnan liknar Franzén sin stora samtida och väninna fru Lenngren.

Tegnérs grafvård i Wexiö.

Digitized by Google

Lögarns vatten.
(Ur H. Hamiltons illustrationer till Nicanders »Runor».)

Skalder från tiden omkring 1820.

Åren närmast före och efter 1820 framträder en rad af diktare, hvilka, utan att kunna inordnas inom någon viss skola, bidraga att göra detta tidehvarf till den svenska sångens rikaste.

Enslig och säregen lefde den ypperste af dessa sångare:

Erik Johan Stagnelius,

en af Sveriges djupaste, mest ursprungliga skaldenaturer, hvars rika fantasi och flödande verskonst inom ett fåtal år alstrade en diktskatt af sällspord omfattning och innebörd. Han började sin bana som lärjunge af den föregående tiden. Men romantiker är han; »längtans blå blomma» fanns hos diktaren af »Liljor i Saron» en tacksam jordmån att slå rot i; ingen svensk skald har så intensivt gifvit luft åt trängtan från det jordiska till en öfversinnlig värld som han; ingen i så smältande toner tolkat jordelifvets intighet, på samma gång — en underlig

Digitized by Google

men äkta romantisk motsats — den mest glödande jordiska sensualism kunnat finna djärfva, lidelsefulla uttryck i hans diktning. Betecknande nog såg ock Hammarsköld i Stagnelius den egentlige fullkomnaren af sitt poetiska ideal och framhöll hans diktning på bekostnad af Nya Skolans egna medlemmars. Tidigt slöts Stagnelius' lif, men flere årtionden efter sin död utöfvade han ett icke ringa inflytande på den poetiskt begåfvade ungdomen af allvarligare läggning; så har till exempel en skald som Viktor Rydberg varit lärjunge hos den enslige sångaren af Liljor i Saron.

Lefnadsöden. Erik Johan Stagnelius var född på Öland i oktober 1793. Fadern var prosten Magnus Stagnelius, en brorson till Johan Stagnell, af en gammal prästsläkt; han blef 1807 nämnd till biskop öfver Kalmar stift, hvilken plats han tillträdde 1810. Sonen var redan från späda år ett underligt barn, af nervös kroppskonstitution och egendomligt skaplynne. Det inre organiska fel, som grundlade hans sjukdom, yppade sig dock först senare, hvaremot han under uppväxtåren icke, såsom man påstått, led af någon synnerlig ohälsa. Under barnaåren deltog han visserligen föga i jämnårigas lekar och tidsfördrif, men älskade att vandra för sig själf i bygden och våga ett eller annat halsbrytande företag. För öfrigt ådagalade han mycket sinne för mystik, för vidunderliga sagor och spökhistorier.

Tidigt visade sig hans begåfning för studier. Han hade mottagit undervisning i hemmet, dels af bröderna och adjunkten i prästgården, dels af fadern, men dessutom hade han flitigt genombläddrat dennes bibliotek och var ett stycke autodidakt. Innan han lämnade hemmet, ägde han, enligt hvad fadern skref, »en nästan förvånande lärdom, hvartill hans starka minne, djupa tänkekraft och stora imaginationsförmåga bidrogo». För öfrigt gällde om honom hvad han i Gunlögsdikten sjöng om Kvaser, att »honom nornors tropp till sången invigt re'n i födslostunden». Tidigt hade han yppat skaldeanlag, och bl. a. som gosse korresponderat på vers med sin fars företrädare, den gamle vitterlekaren biskop Wallenstråle.

Ungefär samtidigt med familjens flyttning till biskopshuset i Kalmar ansågs den 17-årige Erik Johan mogen för universitetet. Han kom först till Lunds universitet, men utbytte detta 1812 mot Upsala, där han vistades i 3 år.

Stagnelius' studentår sammanföllo ju med fosforismens första stridstid och han idkade själf dessa år flitigt poesi, förvisso icke utan inflytande från den nya skolan.

Men han trädde icke i ringaste förbindelse med dess medlemmar; så kände Atterbom Stagnelius ej ens till utseendet, oaktadt de voro samtida i Upsala. Stagnelius' lefnad under studenttiden var enstöringens. Föreläsningar besökte han föga, hemma träffades han sällan om dagarne, han synes ha användt nätterna till sina juridiska studier. Hans lefnadssätt var i allmänhet indraget och sparsamt, men kunde någon gång slå öfver till sus och dus och slöseri.

År 1815 blef Stagnelius efter aflagd kansliexamen ämbetsman i Stockholm och tjänstgjorde här i åtta år i kansliet, från 1818 som ordinarie kopist, från 1822 som kanslist. Som enskild person var han föga kamratlik: till sitt yttre obehaglig, i sin klädsel ovårdad, i sitt beteende mest stillatigande och sluten,

Digitized by Google

när han ej händelsevis kunde låta sin ifver eller harm bryta ut, ansågs han af kamraterna såsom föga umgängsam och tilldrog sig icke uppseende genom annat än en viss otreflighet, och man synes knappast hafva anat hans stora genialitet. Tvänne litterära kamrater i kansliet — Almqvist och Askelöf — lära dock hafva fäst sig vid den egendomliga företeelsen. Vid besöken i hemorten, Kalmar eller biskopsprebendet Dörby, kunde tvärviggen från Stockholm likväl visa sig mycket uppsluppen; han kunde då afkasta den melankoliska skruden och vara idel lif och munterhet samt utmärka sig i improvisationer och sällskapslekar och äfven deltaga i allehanda spratt och qui pro quo.

Så småningom blef honom dock hypokondrien öfvermäktig. Det har påståtts, att ett djupare, olyckligt kärleksförhållande härtill skulle hafva bidragit, men detta har å andra sidan bestridts från skaldens närmaste. Väl skulle han ägt ett ungdomstycke, men detta lär icke varit af djupare art, och någon svärmisk, obesvarad kärlek af romantiskt skaplynne skulle knappast haft någon djupare del i hans världsåskådning. Det synes dock framgå af hans diktning, att hans hjärta var fylldt af obesvarad kärlekstrånad, vare sig denna tagit värklig gestalt eller blott såsom en »ljusfull hamn» stått såsom det drömda idealet:

»Jag såg den hulda tusen gånger,
Men aldrig, aldrig min hon var,
Din hand jag vill den ej begära,
Se, törnet uddas på min stig;
Att bjuda älskade åt dig
Jag har ej lycka, har ej ära»

sjöng han själf i sin sång till kvinnorna. Han kände med sig, att han icke ägde någon framtid i världslig mening, att hans bana snart skulle lyktas. En ytterst svår hjärtsjukdom vållade honom oerhörda kval, dem han på flerahanda sätt sökte döfva, bl. a. med opiat. Han var dessutom en djupt lidelsefull natur, hvars Psyche — för att tala med hans systerson, häradshöfding Wimmerstedt, som nedskrifvit några intressanta biografiska anteckningar öfver honom — »icke alltid sväfvade med skära oskuldsfulla vingar i höga uraniska rymder, utan ock dväljdes i den lägre erotikens osunda, villsamma nejder». Detta vållade grymma slitningar i hans inre andliga lif med dess höga ideala grundriktning, värkade nedstämmande på lynnet, som ofta var till den grad melankoliskt, att han tidtals icke ansågs vara i besittning af förnuftets bruk. På våren 1822 skref t. o. m. Hammarsköld till Molbech: »En af mina bekanta, en ung skald vid namn Stagnelius, som i de tre häftena af sina dikter under titeln Liljor i Saron lämnat det yppersta vår vitterhet hittills kunnat framvisa, har blifvit galen.» Sommaren 1822 vistades han i hembygden, hvilket värkade välgörande på hans hälsa och lynne. Men redan den 3 april 1823, i hans trettionde år, var hans lefnad slutad.

Stagnelius hade under sin lifstid endast offentliggjort föga af sin diktning och det mesta anonymt. Denna tillbakadragenhet, orsakad tvifvelsutan af sträng själfkritik, vållade att en stor del af skaldens alstring — däribland åtskilliga af hans bästa dikter — först blef känd efter hans död, då Hammarsköld ombesörjde en samlad, ej särdeles kritisk upplaga i tre delar, utgifna 1824—26.

Digitized by Google

Ungdomsdikter. Bland dessa postuma alster af Stagnelius möta vi hans båda ungdomsepos, den ofullbordade *Gunlög* samt *Blenda*.

Gunlög är tillkommen redan 1812—13 och behandlar ett ämne, som Stagnelius, enligt hvad han biktar i en lika nämnd lyrisk dikt, redan från barndomsåren tänkt besjunga, sägnen om huru Oden eröfrar Suttungsmjödet efter kärleksnatten hos Gunlöd, som namnet egentligen lyder. I sin ursprungliga form äger denna saga åtskilliga ganska råa moment. Stagnelius har afskiljt det mesta af sagans groteska beståndsdelar och sökt så tillsägandes »idealisera» den. För honom har tydligtvis besjungandet af skaldekonsten och dess förkroppsligande i Kvasers och i Hjalmars gestalter utgjort det personligt fängslande i ämnet. Kvasers barndom är tvifvelsutan tecknad efter minnena från hans eget barndomshem, liksom man i Hjalmars vackra skaldeingifvelse efter en dryck af Suttungsmjödet spårar en bikt från ett ungt, inspireradt, entusiastiskt skaldesinne. Eljes är af denna dikt att märka den här och hvar framträdande starkt sensualistiska skildringen — särskildt af Odens och Gunlögs kärleksmöte, som i utmålande af den sinnliga vällusten erinrar oss om Kellgrens ungdomsdiktning: — det är icke den Bellmanska diktens yrande skälmska behandling af kärleksfröjderna, utan en mera reflekterande och därför ock mera sinnligt värkande beskrifning. En liten polemisk udd ägnar Stagnelius de småskalder, hvilka slicka upp det som rinner öfver af mjödet, rimma i svetten af sitt anlet och böja orden efter fingrars takt. De äro, säger han, vida spridda kring Svithiod, dessa kalfvar, hoppa härs och tvärs i Norden, vare sig de skråla rim eller metrisk vers, höra de dock till samma hjorden. Detta utfall, tämligen ensamt stående i Stagnelius' skaldskap, gäller epigonerna och de ofullgångna, icke gudabegåfvade vitterlekarne i båda lägren.

Alldeles motsatt behandlingen af Gunlögssagan är dikten om *Blenda*, som likaledes tillhör skaldens äldre period.

I denna romantiska skämtdikt har den 20-årige skalden omdiktat sagan om Blenda och hennes Värendskvinnor på ett lätt, lekfullt, satiriskt sätt, ofta nog rent persifflerande. Det är Wielands Oberon och Idris und Zenide, möjligen Blumauers Aeneis, som inspirerat författaren. Här råder en motsats mellan sagans allvarliga anda och det tokroliga behandlingssättet. *Blenda* är snarast en komisk epopé, likväl med låga bilder och uttryck travesterande ett högt ämne, icke såsom i de vanliga komiska épopéerna på parodiskt sätt lånande de stora orden åt ett lågt ämne. Dikten kunde mer än väl vara skrifven af någon bland de akademiska epigonerna, t. ex. Stjernstolpe. Författaren hade den utskrifven till offentliggörande, men den nådde icke prässen under hans egen lifstid. Möjligen har en förändrad poetisk stämning vållat inställandet af tryckningen.

Elegien 1815. Ty det är tydligt, att omkring 1814—1815 skalden gripits af samtidens nya strömningar. Vi äga en elegi af Stagnelius' hand benämnd *1815*, som synes mig särskildt märklig såsom ett tämligen enstaka intyg om hvilka samtida företeelser det var, som ägde hans intresse.

Den heliga alliansen väcker hans sympati. Väl är tiden ond och besvärlig, men det tyckes som en klarare dag tändt sig för jorden år 1815. Wellingtons hämnande blixt har jagat den blodiga örnen än längre bort i landsflykt,

Digitized by Google

där han evigt skall förbida; kronor af ax och oliv bekransa Sveas hjässa. Mildt »sitter»(!) den trettonde Karl på dess konungastol, tvillingskronornas guld omskimra hans silfrade hjässa, under det den väldige Karl Johan glimmar i häramnes spets och kommande seklers fröjd blomstrar i Oskar. Men skalden mäktar ej sjunga triumf, då hans stämma förkväfves af gråt.

Dock blomstrar ännu sångernas guldtid och snillet råder evigt.

»Högt öfver Germaniens fält,
Klingar din lyra, o Schlegel, då solens mäktiga dotter
Tolkar i gallernas språk faderns orakler på nytt,
Och i en dödligs hamn än vandrar den gyllne serafen,
Han som Martyrerna sjöng, Atalas kärlek och död.
Glöda ej nordens fält af diktens himmelska rosor,
Brage i Manhems bygd stiftar ett rike igen.
Balders härlige skald förtjusar det lyssnande Dana,
Mäktigt vid Lögarns strand brusar din harpa, o Ling!
Åter af leende gudar befolkas den sorgsna naturen,
Necken sin trollmusik spelar i floden på nytt — — —
Valhall öppnar sin lysande port, den för sekler tillbaka
Slutna. Ur högarnes famn lågande hjältar stå upp.»

De samtida författare, som vid denna tid särskildt med sympati omfattades af den 22-årige skalden, voro alltså Schlegel, antagligen A. W. Schlegel, de tyske nyromantikernas främste förkämpe; »solens mäktiga dotter», som tolkar orakler — hvarmed möjligen åsyftas den heliga alliansens Egeria, madame de Krüdener —, vidare den franska reaktionens förnämsta poetiska kraft, »serafen» Chateaubriand, samt af nordiska sångare Oehlenschlæger och Ling. Och med sympati hälsar Stagnelius det nyromantiska symboliserandet af naturmakterna, såväl som göternas framkallande af forntidens anda.

Men Stagnelius kände sig — biktar han själf — maktlös; han mäktade icke göra »färden med skalderna», icke täfla med dem.

Denna stränga pröfning af egna skaldealster lät honom dölja dessa i sin skrifbordslåda eller offra dem åt elden — och detta samtidigt med att tidens andra poetiska ungdomar knappast läto bläcket torka, förrän deras romanser, canzoner eller sonetter gingo till trycket.

År 1817 offentliggör Stagnelius sitt första större arbete, den anonymt utgifna episka dikten *Vladimir den Store.* Vladimir den Store.

Den är skrifven på välljudande hexametrar. Men innebörden är nyromantisk. Diktens hjälte är den ryske czaren Vladimir, och den skildrar hans omvändelse till kristendomen genom hans kärlek till den grekiska prinsessan Anna, syster till Konstantinopels härskare. Händelseutvecklingen är väl planlagd, men stycket lider af den mängd uppenbarelser ur helgonens värld, som här ingripa lika mycket som någonsin de antika gudarne eller allegorierna i något pseudoklassiskt stycke. Dikten är en trosdikt af nästan katolskt skaplynne; de båda

Digitized by Google

hufvudpersonerna äro typer för den stolte och tappre krigaren och den rena, af helig troseld lågande jungfrun; i öfrigt är dikten allt annat än historisk. Det egentligt Stagnelianska i dikten är det religiösa elementet, som här framträder i kristendomens förhärligande, men som eljes hos honom visar sig såsom en mystiskt öfversinnlig kamp mot självviskhetens dämon.

En osmaklig episod är hyllningen till den dåtida ryske czaren och spådomen om, hur han skulle krossa Napoleons makt, liksom en liknande olämplig hyllning åt Karl Johan är inväfd i Gunlög.

Vladimir den store väckte, då poemet utkom, föga uppmärksamhet. Hammarsköld, sedermera skaldens ifrige beundrare, omtalar det något nedlåtande, som ett litet täckt poem, värdt välvilligt emottagande, på det att skalden måtte uppmuntras att fortgå på en väg, där ett skönt mål måhända en dag kunde vänta honom. Akademikerna mottogo det med tystnad.

Men en bland akademikerna, skaldens förman och gynnare N. v. Rosenstein — en vän af hans föräldrar — lär nu hafva uppmanat honom att täfla i akademien. Detta skedde med *Sång öfver kvinnan i Norden*, hvilken prisbelöntes med andra priset 1818, den enda hedersbevisning Stagnelius under sin lifstid erhöll för sitt skaldskap. Dikten, som skalden själf »icke gouterade», är delvis hållen i den äldre akademiska stilen; vackrast är slutet med dess dystra subjektiva spådom.

Till Stagnelius' alstring under åren 1814—16 räknar den senaste utgifvaren af hans skrifter, Eichhorn, äfven flere dramatiska arbeten: de fornnordiska dramerna *Sigurd Ring* och *Visbur*, de båda operatexterna *Narcissus* och *Cydippe* samt prosaskådespelet *Eröfringen af Ceuta.*

Det sistnämnda är ett mycket svagt stycke, som icke varit värdt offentliggörande. I en rätt otymplig och ålderdomlig prosadialog har skalden här dramatiserat en krigshistoria, befryndad med alla tiders naiva lånbiblioteksromantik, som icke nekar sig några osannolikheter, och stycket tyder på ett mycket ungdomligt skede i skaldens utveckling; de båda operatexterna äro dramatiseringar, snarast i Kellgrensk stil, af Ovidianska fabler, och äga förnämligast intresse ur versifikatorisk synpunkt.

Fornnordiska dramer.

Desto högre stå de båda fornnordiska dramerna, som tillhöra det aldra bästa af Stagnelius' produktion och som snarast synas mig beteckna dennas höjdpunkt, innan hans poesi stördes af metafysiskt och mystiskt grummel. De äro uppenbart inspirerade af Lings Agne, men denna vida öfverlägsna.

Det första dramat — *Sigurd Ring* — behandlar sägnen om huru den gamle, mäktige Sigurd Ring förälskat sig i sin fylkeskonung Alfs dotter, den sköna Alfsol, och begär henne till äkta, hvilket vägras af hennes bröder, hvarefter han förklarar dem krig; före det afgörande slaget räcka bröderna sin syster giftbägaren, på det hon icke må lefvande falla i Sigurds våld. När segraren vill bemäktiga sig stridens byte, finner han henne död. Men då tager han liket, lägger det på bakstammen af sitt skepp, låter antända farkosten och styr så ut i hafvet. Stagnelius följer sägnen i dess grunddrag, men ökar styckets tragiska förveckling genom att låta Alfsol (eller som hon för meterns skull kallas, Hilma) vara trolofvad och just redo att fira bröllop, då Sigurds stolta, olycksdigra friareanbud

Digitized by Google

bringas henne. Ragnar, hennes älskare, har för öfrigt blott en komparsroll. Det är mellan hennes broder Alf, Sigurd och henne, som styckets handling afspelas, och denna är egentligen slut med fjärde akten, i det den sista uteslutande utgöres af berättelsen om huru Sveadrotten sökte och fann döden.

Det är det antika dramats stil, och i viss mån dess anda, som den unge Stagnelius sökt lämpa för ett nordiskt ämne. Egentligen dramatiskt värkar icke stycket, men förträfflig är dess diktion på orimmade femfotajamber — ett af de tidigaste och säkert det första fullt vällyckade försöket att lämpa denna Shakspereska meter för svensk dialog; alldeles öfverlägsna äro de körer, som Stagnelius efter antikens mönster här inlagt liksom i »Visbur», och som tillhöra pärlorna af svensk lyrisk poesi. Kören (af brudtärnor) spelar samma roll som i det grekiska dramat, den talar t. o. m. i »jagform». Bland dessa körer må påpekas sångerna om Ragnar och Hilma (»I nordlandets riken en kämpe ej bor, så stolt som den väldige Ragnar»), den ljuft elegiska »Arma flicka, glad du tänkte på en följd af sälla dagar», samt de slutkörer som fylla femte akten.

Djupare tragisk är likväl *Visbur*, som tillika både i dramatisk kraft och lyrisk fägring är öfverlägsen alla Stagnelius' öfriga dramer.

Visbur har öfvergifvit Öda, sin första maka, och hennes båda söner samt lämnat den dyrbara guldkedja, vid hvilken en ödesdiger trolldom var fäst och som han en gång gifvit Öda, i morgongåfva åt sin andra gemål, Hildur, Domalders moder. Nu kommer Öda och återkräfver denna kedja, liksom hennes söner kräfva sin förstfödslorätt till riket. Det är Visburs döda forntid, som stiger upp ur grafven. Då han beder Öda nöjas med vänskap i stället för kärlek och kufva sitt hat, svarar hon:

»Tror du att hjärtat nöjes med ett mindre,
Se'n det ett bättre njutit?»

och då han föreslår sönerna att blifva fylkeskonungar och utmålar för dem en sällhet med vänners glam och sköna flickors skämt (det senare onekligen mindre à propos), svarar Gissler ej utan fog: »Är detta faderns ord till sina söner?» samt hotar med hämnd. Så faller ock Visbur för sina söners svärd, men trollkvinnan, den mörka Huld, hvilken såsom det förkroppsligade ödet går igenom stycket, spår ofärd öfver fadermördarne. Domalder skall kläda sig i stål och låta deras kroppar ruttna på heden, medan deras själar skola slukas af Nastrands koppargap. I detta sorgespel märkes följande kör med rent Sophokleisk stämning:

»Väl mig, att till storhet och ära
Jag icke af ödet blef danad,
Fast glömd jag har lefvat, måhända,
Måhända likväl att begråten jag dör.
Tungt är det en krona att bära,
Bland törnen den sorgligt är banad,
Med afgrunden skall han sig ända,
Den väg, som till makten och högheten för,
Ty afundsjukt gudarnes öga
Betraktar det stora, det höga:
De kufva den segrande drotten,
De störta de tornade slotten
Med väldiga armar i bråddjupet ner.»

Digitized by Google

Dessa dramer af en yngling på några och tjugu år uppenbara en versform så ädel, som svenskt språk någonsin företett. I Kellgrens och Lidners skola, måhända påvärkad af Atterbom, hade Stagnelius bildat sitt språk, men han blef snart nog deras jämlike, att icke säga deras öfverman. Det fornnordiska ämnesvalet vardt tvifvelsutan inspireradt af Oehlenschlæger och Ling. Hans sorgespel sakna visserligen den urnordiska anda, som känneteckna Lings alster, men de lida å andra sidan icke af dennes otympliga »kraftställen»; det hvilar öfver dem en antikartad stämning, som kanske förefaller något främmande för ämnena, men hvars ödestragik dock förvisso icke är utan frändskap med dessa. Här och hvar faller skalden in i en modernare ton. Af nyare förebilder kommer man utom Oehlenschlæger närmast att tänka på Schillers och Goethes antikiserande dramer.

Ett ganska intressant fragment af ett drama *Svegder* tillhör samma krets och är hållet i liknande stil.

Stagnelius hann icke mer än skildra, huru jättarne och dvärgarne göra sig redo att med en skön kvinna som lockbete föra Svegder på villovägar. Svegder har dragit ut att skåda Muspels hemligheter, »lockad af ryktet om, hur i oljeträdens hemvist» den gamle Oden, Muspels förste son, låtit sig föda till jorden af jordisk kvinna för att lossa människorna ur mörkrets boja. Uppslaget och den djupa uppfattningen af Svegdermyten äro förträffliga.

»Riddartornet.» Till det äldre, jämförelsevis mindre subjektiva och framför allt mindre mystiska skedet af Stagnelius' skaldskap är jag benägen föra äfven *Riddartornet*, som eljes af Eichhorn tillskrifves skaldens sista tid. Det är ett skräckdrama af ytterligt djärf beskaffenhet, behandlande ett ämne, som i gräslighet mäter sig med det mest fasansfulla en Sturm und Drang-skald, som Gerstenberg, eller någon af röfvareromantikens diktare alstrat, ja, som i hemskhet t. o. m. öfverstiger Victor Hugos fantasi. I ett underjordiskt fängelse döljer den grymme riddaren v. Rheinfels sedan många år tillbaka sin otrogna maka. Han är nu förälskad i sin egen dotter, och vill att dottern skall gälda hvad modern beröfvat honom. Hon är moderns afbild: »Dig jag ser i henne». »Rätt har jag att min maka återfordra, och detta sådan som jag henne mist.»

Och med djäfvulsk grymhet värkställer han sin föresats. Dottern, som med afsky afvisat honom, och som just stått redo att fly med sin trolofvade, nödgas gifva vika för att rädda modern från hungersdöd i fängelset. Men knappt har hon efter en konflikt, som ej kan tänkas mera bjärt eller skarp, befriat modern genom offret af sin jungfrulighet, förrän hon frivilligt söker döden. Änglakören förklarar henne vara ett renadt guld, som nu bär lifvets krona. »Hvar jordisk mistning är en himmelsk vinning.»

Otvifvelaktigt är detta stycke Stagnelius' mest teatraliska; karaktärsteckningen är visserligen allt för bjärt, men stycket är skrifvet med en utomordentlig kraft. Dess vidriga ämne, i hvilket skaldens otyglade fantasi tumlat sig, omöjliggör dock hvarje tanke på uppförande. Då Hammarsköld ursäktande antydt, att samma ämne behandlats af Sophokles, Voltaire, och han kunde tillagt Oehlenschlæger, må dock framhållas, att hos Oidipus är blodskammen omedveten och därigenom mildrad.

Digitized by Google

Ett episkt fragment — *Maria* — om en rysk flicka, som mot sin vilja af sin fader öfvertalas att gå i kloster, betecknar antagligen öfvergången till det senare skedet i Stagnelius' diktning, som präglas af det djupaste världsförakt. Öfvergång till det senare skedet.

»Ryslig är dödens minut, förfärlig den timma, då larfven
Ryckes från lifvets anlete bort. Dödskallen därunder
Grinar oss vildt emot. Ty själen sitt fängelse älskar,
Trodde det länge ett gyllne palats, en retande lustgård;
Rysande nu sin villa hon ser och gråter och känner
Ej sitt fäderneslaud, ej dess palmomsusade hyddor.
O, att jag detta betänkt och redan i lifvet från jordens
Lif mig skilt, mot azurerna lyft på betraktelsens vingar»,

heter det i »Maria».

Och sådan är den anda, som fyller skaldens senare diktning, hvilken till större delen är en betraktelse af jordelifvets intighet, fullt så bjärt som förra sekletsYoungska klagodikt, men af ett annat skaplynne. Hans fantasi, som från sinnevärldens njutningar kastade sig i asketiskt grubbel, fann härvid en hållpunkt i den år 1815 af Matthias Norberg utgifna religionsurkunden *Codex Nazareus* eller *Liber Adami*, de mandäiska munkarnes underliga lära, liksom också i den gnostiska mysticismen, sådan denna förefinnes hos kyrkofäderna Valentinus och Basilides. Därtill komma studier i Schellings filosofi. Och på dessa grunder uppbygger han sitt filosofiskt poetiska system, hvilket utmynnar i en världsföraktande panteism.

Erik Johan Stagnelius.
Efter en medaljong skuren i trä af L. G. Malmberg, tillhörig bibliotekarien E. H. Segersten i Linköping.

Enligt denna lära utflödar från det högsta urväsendet de gudomliga krafterna, äoner, änglar, idéer. Äonernas värld kallas pleroma. I motsats härtill står den synliga världen, skapad af demiurgen, världsfursten; i denna värld är den gudomliga visheten blott ofullkomligt uppenbarad. Själen trängtar från världsfursten, från materien, till det högsta urväsendet för att återförenas därmed. De från himlen vilsekomna ljusgnistorna trängta åter till ljushafvet. Och icke blott själen, äfven hela naturen trängtar härtill; ty jorden är ett fängelse för fallna andar, och kreaturens suckan, vindens sus, källans sorl, fåglarnes kvitter, allt detta är en längtan hän emot ett öfverjordiskt, en sorgeklagan öfver ett affall. Så sjunger han ock:

Digitized by Google

»Hvad suckar häcken,
Hvad nordans storm, som i tallen gnyr?
Hvad hviskar bäcken,
Där genom dalen han sakta flyr?
— — — — — — — — — — — —
Hvad tänker rosen eller sippan,
Hvad menar klippan,
Där hotande och mörk hon står? —
Vi mena, vi tänka, vi sucka, vi tala,
O män'ska, statt upp ur din nesliga dvala
Och höj dig till urlifvets riken igen!»

Liljor i Saron. I diktsamlingen *Liljor i Saron*, författad 1819—20, gaf Stagnelius uttryck åt denna dystra världsåskådning.

År 1820 utfärdades subskriptionsinbjudan på denna samling, som utkom i tre häften 1821—22. Skalden hade själf sagt i prospekten, att han på förhand kunde försäkra om lättfattlighet och frihet från allt metafysiskt ordkram. Men så blef icke fallet. Det första häftet, tillägnadt Norberg, innehåller särskildt en hel del svårförståeliga dikter af föga populärt skaplynne. Det andra och tredje utkom i dubbelhäfte. I den metafysiska lärodikten *Kärleken* skildrar skalden i slående motsats de båda poler, emellan hvilka hans kärlek rörde sig: den lägre sinnliga och den högre eteriska, en Vesuv med dubbla spetsar, för att nyttja Böttigers träffande bild.

»Jordisk kärlek alstrar brott och plågor»,

det är skaldens ständigt återvändande tema. *I Dialogen* mellan ängeln och själen, i *Fången*, i *Suckarnes mystèr*, i *Tårarne och blodet*, i *Rosen i Världsfurstens park* och i många andra varieras tanken om själens fångenskap, kreaturens suckan och världsfurstens harem. Vackrast, mest populär är skaldens himlatrångtan uttryckt i *Flyttfåglarne*. De sex första stroferna gifva en äkta poetisk skildring af fåglarnes färd från de nordiska skären till en skönare värld, »där rankorna skälfva i almarnes topp». Och slutstrofen lämnar en äkta Stagneliansk tillämpning:

»När grymt sig förbyter
Ditt jordiska väl,
När höstvinden ryter,
Gråt icke, o själ,
Det ler bortom hafven
Mot fågeln en strand,
På hinsidan grafven
Är äfven ett land,
Förgyldt af den eviga morgonens brand.»

Tvänne lagar styra enligt Stagnelius mänskolifvet. Den ena är makten att begära; den andra tvånget att försaka. De äro skilda åt i himlen men äro en och samma i det land, där Achamoth befaller. Och i suckarnes mystèr framträda de som evig dubbelhet och enhet. Mänskohjärtat vacklar här på jorden mellan lifvets och dödens sorgesuck. I den sköna dikten *Tanke och känsla* ger skalden en fin poetisk karaktäristik af tankens — den djärfve örnens — och känslans — den hvita dufvans — färd hän mot himlen och urlifvet. Det är känslan som vinner segern. Jätten mäktar med staplandet af berg på berg icke hinna gudarnes borg, och tankens flykt hinner ej öfver Demiurgens molnvärld:

Digitized by Google

»Känslan ensam till den sanna höjden
Lyfter oss vid änglaharpors ljud,
Känslan ensam ger den sanna fröjden,
Känslan blott försonar oss med Gud.»

I samband med de lyriska dikterna i Liljor i Saron må några ord ägnas Stagnelius' öfriga lyriska diktning. Andra lyriska dikter.

Den omfattar skilda toner. Här äro glödande kärlekspoem, dels närsläktade med föregående seklets såväl som med nyromantikens sensualistiska erotik, men i ohöljd djärfhet öfverträffande det mesta (exempelvis *Till Julia*), men ock kärleksdikter af mera öfversvinnelig art, som t. ex. den allbekanta *Amanda* och sången till *Bacchus och Venus*, prisande lefnadslusten vid bägaren och vid flickans barm; här äro *psalmer*, i hvilka skalden gifvit en fagrare, om ock stundom nog grann skrud åt stycken ur den äldre psalmboken; vidare *elegier* af smältande välljud, törhända de yppersta i svensk diktning, *sonetter* (märk bl. a. hyllningarna till Oxenstierna och Lidner); *romanser*, hvaribland flere af Stagnelius' mest populära dikter, exempelvis *Necken*, *Fiskaren*, *Den öfvergifna* o. a. Skönare har ej idén om »naturens förbannelse» tolkats än i dikten om Necken, som aldrig kunde blifva Guds barn och därför lät sin giga tystna:

»aldrig Necken
Spelar mer i silfverbäcken.»

Ådlare perla äger ej svensk romantik än denna tjugoradiga dikt om den bladbekrönte necken. Och när man gör bekantskap med dessa och andra toner från Stagnelius' lyra, som funno genljud i snart sagdt alla bröst, då frestas man att beklaga, att så mycket af hans diktning förmörkades af det gnostiska och filosoferande grubblet, att »det metafysiska skedvattnet» — för att tala med Tegnér — bortfrätte så mycket skönt i denna härliga skaldeindividualitet.

I det senare dubbelhäftet af Liljor i Saron hade Stagnelius upptagit den kristna tragedien *Martyrerna*. Martyrerna.

Tragedi är egentligen icke det rätta namnet, utom för så vidt man anser ett sorgespel tragiskt, blott det framställer oförskyldt lidande. Ämnet är den kristna troshjältinnan Perpetuas ståndaktighet, då hon ej blott med trosvisshet går i döden, hellre än att bringa kejsarens »genie» ett offer, utan ock afvisar sin gamle hedniske faders böner att för den döende moderns skull bringa detta offer; hon blir äfven orsaken till faderns död. Ur religiös synpunkt är detta tvifvelsutan mera gripande än ur poetisk. Hennes öfvermänskliga, att icke säga omänskliga fasthet uppenbarar icke ett ögonblicks tvekan eller spår af konflikt i hennes själ, och därigenom blir den icke tragisk och icke häller dramatisk. Emellertid företer stycket ett antal gripande poetiska scener, exempelvis Perpetuas försök att lära sonen bedja med den sköna parafrasen af »Fader Vår»

Digitized by Google

liksom diktionen helt igenom är ädel (stundom erinrande om Shakspere). Till exempel:

»Hvad gör väl mängden? Myriader myggor
I sommarkvällen surra öfver fälten,
En kulen regnnatt dödar likväl alla.
Nej mängden är ett intet. Styrkan blott
Af enheten, som denna mängd förenar
Och ordnar alla delar till ett helt,
Mångfaldens själ, kort sagdt, den är att frukta,
— — — — — — — — — — — — — —
Denna jord är minnets;
På grafven växa alla lifvets rosor
Och själfva hoppets fröjd en hågkomst är.»

Dock lider Stagnelius' dramatiska diktion i detta stycke som oftast af en viss bredd, och han låter t. o. m. själf en af personerna (liksom i Sigurd Ring) göra anmärkningar häremot och afbryta en alltför bred skildring med orden: »För lång är din prolog». Ett fint drag i stycket är att de hedniska personerna icke skildrats som omänskliga tyranner utan såsom efter bästa förstånd uppfyllande en plikt: själfve ståthållaren vill gärna visa mildhet.

Dramats syfte utgör förhärligandet af martyrdöden eller kanske rättare af döden öfverhufvudtaget. Det är för Stagnelius' hjältinna en fest att få lämna lifvet. Utan tvifvel har den af Stagnelius beprisade Chateaubriands »Les Martyrs» inspirerat honom till detta besjungande af trosvittnenas död.

»Martyrerna» hälsades liksom Liljor i Saron i allmänhet med lifligt bifall af nya skolans kritik. Palmblad förklarade den vara »den yppersta dramatiska skaldedikt vi på vårt språk äga». Äfven från den gamla skolan rönte denna dikt lifligt erkännande, om man ock beklagade den alltför starkt framträdande mysticismen. Men Lundbladska priset, hvarom fråga var, erhöll Stagnelius icke, hvartill tvifvelsutan Tegnérs oblida ord medvärkade. Intressant är dennes omdömen i bref till Adlerbeth och Leopold. Han anser dikten förråda stora, men missledda anlag. »Den fosforistiska tvinsoten, som endast förklaras af ett slags poetisk onanism, har där som i de andra Liljorna öfvergått till karrikatyr. Gud göre honom frisk och klok!» — — »Han har mycken poetisk gåfva och i synnerhet en rikedom och fyllighet i diktionen som är all heder värd, men det synes mig, som hans talang blifvit något missledd genom metafysiskt grubbel och den nu gängse poetiska gallsjukan och sentimentala pjunket — — — Om kristendomen vore sådan den föreställes (i Martyrerna), kunde en bra karl lätt frestas att afsäga sig den».

Bacchanterna. År 1822 utgaf Stagnelius en dramatisering af Orfeusmyten, kallad *Bacchanterne eller fanatismen*, om de rasande menaderna, som dödade den gudaingifne sångaren. Den är i enlighet med ämnet hållen i det antika dramats stil och utgör kanske hans mest helgjutna arbete. I grunden är det en mäkta subjektiv dikt, ty skalden har här i olika typer förkroppsligat de båda makter, som kämpade om väldet i hans eget bröst: det bacchantiska sinnesruset och den ideala sträfvan, som förkroppsligats i den åldrige siaren Orfeus, hvilken med sin lyras jämmerfulla toner ger luft åt jordens trånad mot det öfverjordiska och beveker äfven stenar och cypresser.

Digitized by Google

Och symboliskt nog är det för »en festlig brudnatt på rosors bädd i näktergalsomklingad lund», som Hermas åt bacchanterna förråder den gudomlige friarens gömställe. Bacchanterna är fylld af körer och sånger af samma sköna form som de nordiska tragediernas. Särskildt må framhållas den sång af Orfeus, som börjar

»Som för vindarnes våld ett moln försvinner,
Som i klingande bäck en våg förrinner,
Liksà människans dagar
Rastlöst ila sin kos.»

Erik Johan Stagnelius.
(Efter teckning af L. G. Malmberg).

Bland Stagnelius' kvarlåtenskap förekommo, utom redan nämnda alster, dels de båda dramatiserade scenerna ur andevärlden *Glädjeflickan i Rom* och *Albert och Julia eller kärleken efter döden*, dels den romantiska *Torsten fiskare*. Öfriga dramer.

De båda förstnämnda äro närsläktade och behandla båda den jordiska kärlekens mäktiga kraft och dess fortsättande äfven efter döden. Den första är

Digitized by Google

starkt skräckromantisk med vålnadsscener. Af större betydelse är ovedersägligen *Albert och Julia,* ett högst egendomligt poem, i hvilket en älskarinna uppoffrar himlens salighet för att med sin älskare, som begått självmord, dela helvetets kval:

»Blott med honom gifs en himmel
— — — — — — — — — — — — — —
Hvart Albert går jag följer. Utan honom
Ges ingen himmel. Intet helvete,
Där på min barm hans heta kyssar brinna.
— — — — — — — — — — — — — — —
Kärleken vänligt till himlarne leder,
Kärleken störtar i afgrunden neder.»

Denna dikt är typisk för de djup, Stagnelius' erotiska skaldefantasi pejlade.

Torsten fiskare anses vara Stagnelius' sista dikt och uppgifves i allmänhet vara ofullbordad. Så vidt jag kan finna, är dock dikten afslutad. Den skildrar ett ämne närsläktadt med »Jeppe på berget» och dess förebilder: en fattig Ölandsfiskares besök i bergakungens hem å ön »Blå Jungfrun», där han omhuldas och behandlas såsom en kunglig höghet, sedan bergakungens dotter låtsas vilja ha honom till make, och han, för alla de härligheter hon bjuder, glömt sin Annika och sina barn. Men rätt som det är, faller han ned från klippan i vattnet och får ej tärnan, som gäckande frågar, om sängen ej var mjuk, och ger honom det rådet att misstro lyckan, när den är för häftig. Detta stycke visar Stagnelius' sånggudinna åter från den glädtigare sidan. Han har emellertid icke kunnat hålla den komiska tonen helt igenom. Torsten fiskares diktion är blott på enstaka ställen den grofkorniga tölpens; ej sällan begagnar han alltför vackra adjektiv.

Slutkaraktäristik. I »*Torsten fiskare*» förekomma följande verser:

»I lifvets riken gifves intet släkte
Som mänskosläktet underbart och löjligt.
Med fasta lungor andas salamandern
Den heta elden, örnen trifs i luften,
I böljan fisken, maskarne i jorden,
— — — — — — — — — — — — — —
Blott mänskorna ett säkert hem ej äga,
De sväfva mellan tvänne elementer.»

Mellan tvänne elementer sväfvade förvisso ock Stagnelius' sångmö. Det jordiska lifvet, till hvars dy hon stundom sänkte sig, var dock icke hennes rätta hem. Hon trängtade till äonernas värld ofvan den blå himlen. Typisk för den romantiska andan i hans diktnings form äro slutorden i dikten »*Dialog*»: »Brister ej världsäggets högblåa skal?» Och i »*Visbur*» låter han sierskan Huld förklara:

»Lär dig att anse drömmen för ett intet
Och värkligheten för en dröm, blott så
Förlefver mänskan roligt sina dagar.»

I sin allmänna romantiska läggning har Stagnelius jämförts med Novalis, den tyske, herrnhutiskt sinnade nyromantikern, hvars

Digitized by Google

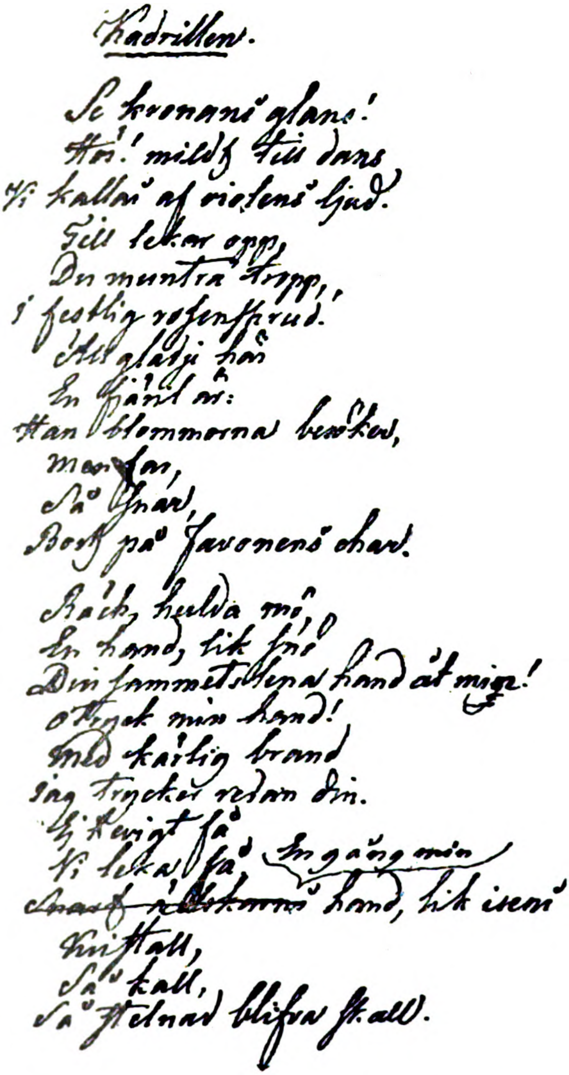
Kadrillen.

Se kronans glans!
Hör! mildt till dans
Vi kallas af violens ljud.
Till lekar opp,
Du muntra tropp,
I festlig rosenskrud!
All glädje hör
En själ är:
Han blommorna besöker,
men far,
Så snar,
Bort på favonens char.

Räck, hulda mö,
En hand, lik snö
Din sammetslena hand åt mig!
O tryck min hand!
Med kärlig brand
Jag trycker redan din.
Ej evigt så
Vi leka få;
En gång min
~~Snart~~ ~~[illegible]~~ hand, lik isens
Kristall,
Så kall,
Så stelnad blifva skall.

Faksimile efter en handskrift af Stagnelius.

(Origin. i Kongl. Biblioteket.)

Digitized by Google

diktning rörde sig mellan hektisk sinnlighet och hektiskt öfversvinnelig trånad. Många likhetspunkter förefinnas visserligen. Men Atterbom anmärker, att Novalis var en naturälskare, för hvilken poesien var naturens förklaring, och att han icke som Stagnelius röjer böjelse att förinta naturen såsom något rent af syndigt.

Detta naturhat, detta världsföraktande drag hos Stagnelius äger förhända något rent fysiologiskt samband med hans olyckliga sjukdom: hjärtlidandet, hvilket i motsats till hektiken gör patienten i hög grad misantropisk. — Och detta medvärkade nog till, att han fann ro i en världsåskådning af ensidigt asketisk art, som blott kände antingen ett vildt sinnenas rus, eller, med äkta medeltidsartadt sinnlighetshat och naturhat, efter sinnesruset fördömde allt jordiskt och ansåg naturen vara i och för sig förskjuten och förkastad och den kroppsliga tillvaron ett häkte, jorden en koloni af fångar.

Stagnelius diktning är sällsynt välljudande, musikalisk, lättflytande och perlar i ett rikt och klart ordsvall. Men denna »kristallflod» bär dock åtskillig tung metall i sitt flöde. Främst ett allt för ymnigt användande af främmande ord och uttryck, dels af latiniseringsmani, sådan den stundom framträder i den gamla skolans dikter (»en Pactol» o. d.), dels i släktskap med nya skolans stil låtande ambraskålar, nardusfläktar, elfenarmar och silfverliljor smycka versen med oäkta prydnader, dels slutligen ett användande af metafysiska termer, som ej blott gjorde hans dikter svårfattliga, — hvilket mindre bekymrade honom, då han blott skref för »värkligt bildade läsare» och ej för »den litterära pöbeln» — utan ock stundom bidrog att störa den poetiska stämningen. Man finner äfven här och hvar den eljes så graciösa Stagnelianska sångmön vid sin lättfotade vandring snafva och falla i prosans dike, såsom då det i Jägaren heter, att Aurora »med ömma hopp(!) från bergens topp spanar honom opp» och att »hon sår sin tår i jägarns dunkla hår»; eller då han i Älfvorna talar om att »där polisen hämmar hvart forskningståg». Dylika och andra fläckar i Stagnelius' poetiska språkkonst hindra dock ej, att denna står på en höjd, som få svenska skalder nått; det svenska modersmålet »blommade under hans fingrar — säger Atterbom — vid hvarje nytt ackord slog där ut en ny rosenknopp». Därför blef det ock i hans dramer nästan alltid han själf snarare än den skildrade personen, som talade, liksom han i sin karaktäristik var föga skiftande, ty han studerar mindre människorna än människan.

Digitized by Google

Hur grubblande än hans diktnings innebörd ofta är, dess form är genomskinlig och klar. I antikens skola hade Stagnelius ansat sin diktning, och detta ungdomsdrag förlorade den aldrig.

* * *

I åtskilligt besläktad med, i annat väsensskild från Stagnelius var den skald, som begagnade författaremärket

Vitalis.

Erik Julius Sjöberg — sådant var hans borgerliga namn — var en son af fattiga föräldrar, och vid hans vagga hade äfven sorgen stått fadder.

Lefnadsöden. En 34-årig sörmländsk prestdotter, Beata Sara Broling, gaf honom i januari 1794 lifvet; hon var då förskjuten af sin släkt och blef först kort därefter vigd vid barnets fader, en arbetare Erik Eriksson, som sedan antog namnet Sjöberg. Äktenskapet var icke lyckligt. Sonen växte upp i nöd och armod, men tidigt väckte hans själsanlag uppmärksamhet; välvilliga människor togo honom i sitt skydd och läto honom studera, och ryktet om hans goda anlag banade t. o. m. väg till försoning mellan modern och hennes släkt. Från Strängnäs' trivialskola kom han till dess gymnasium år 1809 och vann där kamraters beundran för sina skaldeanlag, ett område där han i öfrigt hade en jämbördig medtäflare i sin fem år yngre skolkamrat K. A. Nicander. De tillhörde en vitter skolförening och granskade ömsesidigt hvarandras dikter.

Hösten år 1814 inskrefs han vid Upsala universitet, men återvände strax till Strängnäs för att sköta en kondition. Vårterminen 1815 var han emellertid åter i Upsala, där han tillhörde den lärjungaskara, som med förtjusning lyssnade till Geijers första offentliga föreläsningar. Vistelsen vid akademien afbröts af en ny kondition, denna gång hos den märklige och stolte prosten Thyselius i Särestad — »majestätsförbrytaren» från Reuterholmska tiden: här väcktes i den unge skaldens bröst en kärlek till husets unga dotter, en sjuttonårig ungmö, som gjorde ett djupt intryck på den bleke, tyste sångaren. Denne uppenbarade icke sin kärlek för någon annan än sin sångmö. Till denna unga flicka äro de dikter ärnade, som i hans samlade Skrifter äro intagna under rubrikerna *Till Hilma* och *Till Laura*. Han lämnade henne ett häfte handskrifna försök i poesi; men knappast anade hon, hvem den Hilma var, i hvars närvaro jord, himmel, haf och allt försvann för skalden. En dag öfverraskade han henne i trädgården, talade underligt svärmiska ord och var dagen efter försvunnen från kyrkoherdebostället och konditionen.*

---

* I ett bref till Nicander heter det: »Till och med jag ville, att du älskade med vishet, att du ej utan villkor öfverlämnade dig åt hjärtats ledning. Öfverhufvud är kärleken farlig för alla dem, hos hvilka inbillningskraften blifvit mer utbildad än förnuftet. Detta fel är begånget både i din och min uppfostran. Neka det ej! Till äfventyrs låter också en fullkomligt likformig utveckling af dessa bägge förmögenheter icke verkställa sig, men däraf följer, att man bör vara försiktig, i början öfverväga möjliga hinder och där de icke synas, likväl icke anse lyckans möjliga omväxlingar för omöjliga.»

Digitized by Google

Efter någon tids ny informationsverksamhet kom han 1818 till Upsala på en s. k. akademisk kondition och vistades där till hösten 1826. Hans yttre lefnadsförhållanden voro ytterst torftiga, och föga bättrades de af hvad han kunde förtjäna som skald. Man såg ock om vintern, äfven under de smällkallaste dagarne, en lång skranglig yngling med hektisk rodnad i ansiktet ströfva fram på Upsala gator endast i bonjour. En och annan trodde, att detta var en ny vurm af denne intressante poetiske »Sonderling», men hans vänner visste, att han icke ägde någon öfverrock. Hans diet var tidtals mest mjölk och bröd. Stolt var han i sin fattigdom och icke lätt tillgänglig. Då han år 1822 fått ett understöd af kronprins Oscar för att i lugn och ro kunna aflägga sin grad, afsade han sig i slutet af vårterminen 1823 understödet hos Geijer, som var förmedlaren, antingen därför att genom någon försummelse pängarne icke afhörts, eller emedan han af ett Geijers yttrande tyckte sig hafva förstått, att man af honom väntade något större diktvärk; han pålade sig då hellre själfmant informatorsoket. Han mottog 1824 magisterkransen, studerade sedan främmande språk och något teologi, flyttade 1826 till Stockholm, där han dels sysslade med litteratur, dels skötte en informatorskondition.* Han afled 1828.

Sjöberg hade allt från skolåren lifliga poetiska intressen. Under gymnasietiden och första studenttiden voro nog hans sympatier akademiska. Han föreslår (omkring 1815) Nicander att prenumerera med honom på Leopolds arbeten. »Fastän förmodligen något dyrare, anser jag detta för min del gagneligare för våra poetiska studier än en vitter tidning, som ändå slutligen blir uppspäckad med en hop politiska lögner.» Poetisk utveckling.

Men under studenttiden blir han en motståndare till gamla skolan och rekommenderar sin vän Nicander att studera tysk litteratur. Belysande för hans ståndpunkt äro följande brefutdrag:

»Vill du blifva något i den vittra världen, och naturligtvis vill du det, så måste du — måste är här icke imperativum utan exhortativum — så måste du lämna något af din tid åt tyska litteraturen. Tidehvarfvets anda har förnuftigtvis ändtligen tagit denna naturliga riktning äfven hos oss. Våra halffranska små sekreterare med sitt stymperi gå under. Svenska akademien har redan förlorat den imponerande härlighet, hvarmed en förvillad inbillning omgaf henne. Skalderna skola ej mer sätta de obotfärdiges förhinder och Brunmarks moral i rim. Wieland, om hvilken du talar, rekommenderar jag dig ej; han härmar fransmännen så väl som någon annan; men däremot hafva Schiller, Goethe, Fichte m. fl. författat själfständigt. Om du till en början läser Schillers kleine Gedichte, hoppas jag du skall finna annat än fransk affectation och galanteri. I den ryktbara Stael Holsteins arbete De l'Allemagne får man fullständigt begrepp, så fullständigt nämligen, som man kan få utan att läsa själfva författarne, om Tysklands litteratur. Jag har genomläst den två gånger med särdeles nöje.»

I ett annat odateradt bref heter det:

»Jag gläder mig åt din omvändelse, emedan jag är öfvertygad, att den är till det sanna, men försäkrar dig tillika, att i detta afseende det halfva minst

* I ett bref från 1827 klagar han öfver, att han ej fått en sökt skolmästareplats på landet. Han vantrifs i Stockholm, »detta Babel, denna ohyggligaste bland alla stora småstäder på jordklotet», oaktadt han fått kondition i ett hyggligt hus. Han tillägger: »Den högsta dårskap i mitt lif var, när jag reste hit, och nu mera är det också ogörligt att komma härifrån; jag är sjuk af all den flärd, charlataneri, lycksökeri och elände som råda i denna plågoort. Jag längtar att komma härifrån.»

Digitized by Google

duger. Så himmelsvidt skilda äro de bägge skolornas tendenser, att de ej finna någon föreningspunkt. Valerii Tålamod och Kullbergs Ålderdom fördömer den nya skolan oinskränkt och måste göra det i kraft af sina principer. Det sköna — ej det nyttiga — är föremål för poesi. Lärodikten hör ej till poesiens egentliga område, utan är en medelväg af filosofi och poesi, en poetisk vetenskaps symbolik».

Sjöberg anför vidare Kants åtskiljande af det sköna och det nyttiga och fortsätter: »Allt det gamla måste förkastas; däremot behöfver man icke antaga allt det nya. Jag påstår ej därför, att någon af deras principer är oriktig, men jag vill först pröfva allt. Då man något studerat tyska litteraturen, inser man lätt gamla skolans ömkliga nakenhet i litterärt afseende. Det är en sådan skillnad, att om man det minsta är patriot, måste man grufva sig på fäderneslandets vägnar.»

Man finner häraf, att Sjöberg kände sig dragen till nya skolan, men likväl ej gärna ville antaga alla dess nyheter. Betecknande är ock, att då han och Nicander gemensamt debuterade, valde de icke Poetisk kalender utan Bruzelius' Kalender för damer för 1820, som utkom julen 1819.*

Dikter. Sjöberg offentliggjorde sina dikter under namnet Vitalis — hvilken pseudonym han lärer valt efter den dag (den 27 november), då han lämnade dem till tryckning; dock säkerligen äfven symboliskt med hänsyn till namnets betydelse.

Man insåg genast, att det var en skald af mindre vanlig art, som framträdde och som anslog sin egen tonart. Hans dikter vunno rikt erkännande i Svensk Litteraturtidning. Allmänna Journalen var mera reserverad, men icke direkt ovänlig — det var ett »non sine laude» Journalen bestod denne nye författare. På Palmblads förlag utgaf Vitalis redan på våren och hösten 1820 två samlingar *Senare dikter*. Dessa skaldestycken omfattade tvänne olika grupper, dels djupt allvarliga, ofta elegiska, dels satiriskt komiska. Ett dylikt Janushufvud företer den Vitaliska skaldmön i allmänhet. Den har elegiska drag och den suckar icke sällan, men den har ock ofta lust att skämta och slår då till ett kort kärft, torroligt löje.

Bland de allvarligare dikterna äro en del färgade af dyster melankoli, ett missnöje med jordevärlden, en trängtan till det stora himmelska. Så t. ex. i *Enslingens sång i öknen* och *Enslingens klagan*. I den förra dikten förkunnar skalden med patos:

»Allt skönt, som uppblommar på jordens rund,
Skall i dag eller morgon dö.»

* Vitalis skref: »Du kan väl föreställa dig, att jag gläder mig, som en hvilken tänker stjäla om natten, öfver min instundande kavalkad i ditt sällskap till Parnassens höglända trakter. Någon likare förebild i förtiden finna vi ej än de vandrande riddarnes spegel och blomma, den förundransvärde Don Quichotte och hans trogne vapendragare Sancho Pancha, guvernör på ön.»

Digitized by Google

Vänskap och kärlek ha svikit honom, nu går han på världens marknadstorg, där hvar vara en leksak är:

»Jag kan ej få solen på himlens borg,
Och jag därför intet begär.»

Och i Enslingens klagan spörjer han:

»Dock, bristande hjärta, hvi klappar du så?
Du på jorden till svar får blott hån;
Du tänker att höras till himmelen blå,
Men långt är ditopp härifrån.»

I den vackra djupsinniga dikten *Blomsterklagan* ger Vitalis åt samma stämning en mera symbolisk form. Solen svarar blomman, som klagar öfver att den leker med hennes hjärta, att det icke är dess stråle, som är hennes mördare, utan hennes eget hjärta som bränner sig själf med sin längtans underbara flamma, intill dess hon pånyttfödd uppslår sina ögon i den rena etern. *Minne och tro* är en sång till en förlorad vän, som skalden återkallar med toner, hvilka äro efterklang af Goethes Mignondikt. *Skaldens tröst* och *Grafven* — i viss mån ock *Till vestanvinden* — äro dikter som gifva uttryck åt skaldens längtan till ett hinsidan, där skönheten uppenbarar sig i värklighet ej blott i bild.

»Naturen skapat mig utur sitt hjärta,
Jag är en suck af hennes egen smärta.»

Den kämpandes sång är en misantropisk dikt och en bön till mannakraften att följa skalden ännu till det sista. En del af dikterna, särskildt i senare samlingarna, äro fyllda af en viss nyromantisk natursymbolik, så mycket än Vitalis ville skilja sig från fosforisterna. Så är fallet med *Vårsolen*, *Vårfantasi*, *Höstbetraktelser*, *Blomsterfesten*, därvid dock, liksom i flere af de ofvannämnda, det är skaldens eget inre, som symboliseras i naturföreteelserna. Kanske är härvidlag dikten om blomman *Noli tangere* den mest betecknande, ty det ligger en själfkaraktäristik af skalden i de båda sista stroferna:

»Min öppenhet uti fördärf mig förde,
Jag vänligt log mot deras stolta rad,
Men ej den tår mitt öga grät dem rörde;
De trampade mitt hjärtas friska blad.
Därför min kind har mist den forna flamman
Och när sin hand de mot mig sträcka, fort
Inom mig själf jag drager mig tillsamman,
Ack! Hvad jag i min ungdomstimma bort.»

Ett icke ringa antal af Vitalis' dikter äro erotiska och bikta hans kärlek till sin Laura. Det är svärmiska dikter, i hvilka skalden ber Laura igenkänna sin älsklings luta i andestämmor, i den fångna fogelns sång, i irrblossen bland grafvarna, i den bleknade blomman, i västans suck, liksom för honom allt skönt han skådat i naturen är en stråle från hennes skönhet. Och under sjukdomens dagar utmålar han för sig, att efter döden hans anda och hans minne vemodsfullt skola glädja och trösta henne.

Äfven den fosterländska tonen anslås i dessa dikter. Redan 1815 hade Sjöberg i dikten *Trollhättan* hyllat Karl XII såsom en odödlig äras vålnad, det största svenska hjärtat, kraftens ande, hvars fall Trollhättan besjunger i sitt eget och hvars minne står öfver den som en evigt skön regnbåge. I *Sverige*

Digitized by Google

bringar han fosterlandet en kärleksgärd: »Varmare väl mångstädes lyser solen än hon lyser öfver polen. — — Må du sist min varma tro belöna, Sverige, moder, med en graf i dig.»

Men Vitalis bjöd som sagdt i dessa samlingar äfven på skämtsamma stycken. Redan tillägnan — *Till Månen* — afser att parodiera skaldebrodern Nicanders tillägnan till kronprinsen, en hyllning som han förgäfves sökt afstyra. Med elak anspelning hyllar då Vitalis månen, såsom en upplyst gynnare, som är »rik på silfver» och kanske då och då skänker honom en liten silfverblick.

I en följd *Komiska fantasier* på knittelvers gycklar han med olika ämnen; en bitter bismak har den komiska fantasien n:o 2 om det släkte, som man på jorden kallar vänner, och som ha den underliga seden att när ovän förföljer, förfölja de med, och som sällan fly förrän de se någon fara. En annan gisslar spelarne, de »ädla röfvarne», som vilja röfva utan fara, »emedan man på landsvägen illa far, förtret man dessutom af lagen har» o. s. v. Andra lyckade komiska dikter äro *Prolog till tragedien Väinämöinen* och satiren *Allmänheten* samt framför allt prosaskämtet *Talet till månen*. Af ett visst litteraturhistoriskt intresse är dikten *Skalderne*, en följd dikter öfver Leopold, Atterbom, Franzén, Geijer, Tegnér och Ling. Endast artigheter säger skalden åt Tegnér, Franzén och Geijer. Leopolds heliga Ilion måste ju en dag falla, Ling förväxlar Svea med sångmön, men hans lager skymmes af eklöf. Om Atterbom heter det:

Erik Julius Sjöberg (Vitalis).

»Älskogsstjärnan du är bland diktens odödliga stjärnor;
Helig du strålar och skön, då du ej skymmes af moln.
Mången oskyldigt förväxlar dig dock med den slemme Saturnus;
Ögat förvillas så lätt uppå drabanternas mängd.»

Vitalis och fosforisterne.

Vi äro härmed inne på skaldens förhållande till fosforismen. Ofvan har anförts, huru som han med dem kände sig besläktad; men han var en stolt man och en ensam man och var rädd att räknas till de Atterbomska »drabanterna». Väl hade han i början af 1821 träffat Atterbom hos Gumælius »vid en kopp té» och funnit honom intressant, då han berättade om sin resa. Väl hade han ock någon gång infunnit sig hos Palmblad i den »fosforistiska hållstugan», där då äfven Atterbom bodde, och bevistat hvad han själf kallade de fosforistiska sockenstämmorna, men han var, sade Palmblad, ingen

Digitized by Google

treflig gäst, satt tyst, sluten, orolig i ett soffhörn och synes icke ha trifts vidare i laget. Till Nicander skref han i mars 1821: »Jag har nu under vintern många gånger varit i sällskap med den nya skolans förnämligaste medlemmar, men uppriktigt sagdt hade jag svårt att rätt vänja mig vid dem. De äro mig något för fantastiska.» Och ett par månader senare: »Jag står icke alldeles väl hos nya skolan och nya skolan står icke heller alldeles väl hos mig. Mitt epigram öfver de bägge skolorna och öfver Atterbom har icke fallit vederbörande på läppen.»

Snarstucken och misstänksam, som han var, blef Vitalis nu ock stött af några ord, som Palmblad i sin för öfrigt mycket välvilliga kritik af hans senare dikter lät undfalla sig, några ord om att Vitalis' stämning, som förut röjt en viss bitterhet och människofientlighet, nu tycktes låta isskorpan smälta kring det beklämda hjärtat. Vitalis kände sig harmsen, icke öfver kritiken af hans diktning, utan öfver karaktäristiken af hans person. Den ville han ha i fred; han fann beskyllningen för människohat obefogad och sårande. Och han beslöt nu att draga sitt svärd mot fosforismen. Det blef ett efterspel till den stora striden, detta Vitaliska vapenskifte. Då han midsommaren 1821 utgaf en ny upplaga af sina allra första dikter, fogade han till dem en ganska hvass satir mot fosforismen: *Rustningar till Ragnarök,* där det skildras, hurusom från olika håll man rustar sig till strid mot fosforisternas skara, hvars båda anförare äro Callowai (Palmblad) och Lorenzo, under det att Atterbom endast snärtas för sin sed att lämna sina arbeten ofullbordade. »Store män lofva mycket, men de hålla litet.» Likaså riktade han i *Amen* ett gyckel mot Sondéns Per klockare och fogade slutligen till sina dikter en skämtsam recension, i hvilken han parodierade nya skolans kritik, dess självberöm och ömsesidiga lofkväden samt skarpt häfdade sin ställning såsom neuter.

Palmblad, som harmades öfver detta Vitalis' uppträdande, mera ur det personliga umgängets än ur litterär synpunkt (då Vitalis så nyss varit hans gästvän), svarade med ett ytterst skarpt och hånfullt utfall, som t. o. m. Stockholmsfosforisterna kraftigt ogillade, och hvars hänsynslöshet Palmblad själf medgaf, ehuru han påstod, att den som kände »denna gök» personligen och fosforisternas förhållande till honom — den godhet de dels visat, dels »uppgjort» för honom —, skulle finna järntonen visserligen sträf men rättvis. »Man borde icke om förmiddagen skrifva paskiller öfver ett sällskap, hvari man aftonen förut blifvit emottagen», menade Palmblad. Härpå svarade Vitalis (som i Wallmarks journal riktade flera angrepp på sin motståndare), att han icke trodde, att utgången ur nya skolans rike vore som ur Hades', där Persephone var fri, så länge hon intet förtärt af granatäpplet, att han aldrig tänkt för en grynvälling sälja sin förstfödslorätt att fritt yttra sig, och att om Palmblad ångrade sin mat, vore Vitalis beredd att lämna honom ersättning efter mätismanna ordom.

Man bör beakta detta drag hos Vitalis.

Enskild vänskap gällde ej för honom i litteraturen. Det fick bland annat Nicander erfara. Då nämligen denne haft för afsikt att utgifva sina Runor i faksimile af sin vackra handskrift samt med illustrationer af sin vän baron Hamilton, däribland en — vid runan Naud (Norna Gest) — skulle utgöra skaldens porträtt i studentuniform, ansåg Vitalis detta vara en sådan dårskap, att han beslöt rista sexton runor äfven han, med sexton karrikatyrer, däribland ett porträtt af en yngling i nattmössa. Vitalis skref värkligen två skämtsamma »runor» och utfärdade en prospekt — parodi på Nicanders —, hvilket hade till följd, att denne icke värkställde afsikten att faksimilera sin handstil och att por-

Digitized by Google

trättet till »Naud» utbyttes mot en annan vignett. Vitalis' prospekt, som framlades å nationssalarne och i Upsala boklåda, är en komisk satir af ganska bitter sälta.

Sista alstring. Att Vitalis var en mycket uppmärksammad författare, framgår bl. a. af de anbud han vid denna tid emottog från skilda håll att medvärka i publicistiska företag.

Hans Järta hade börjat utgifva en tidskrift, Odalmannen, af konservativt skaplynne. Då Järta ju ej var fosforismen bevågen, har möjligen Vitalis' strid med Palmblad särskildt väckt hans sympatier, och han sökte vinna honom som medarbetare i tidskriften under ganska goda villkor. Men Vitalis, som visserligen väl behöft de 40 rdr banko arket, som Järta erbjöd såsom honorar, svarade bestämdt, att han icke trodde sig böra bidraga till fortgången af en tidskrift, hvars åsikter han lindrigast sagdt, med allt erkännande af utgifvarens snille, ogillade. Dessutom ville han icke tillerkänna utgifvaren valrättighet eller domsrättighet i afseende på innehållet i sina dikter. »Vare herre eller dräng den det kan, men han vore helst sin egen man.» Likaså afvisade han ganska barskt ett anbud från sin vän Dahlgren att blifva medarbetare i »Kometen», hvars tendens han ogillade.

Däremot offentliggjorde han (1825) i tidskriften *Brage*, utgifven af den radikale bokhandlaren Götrek, flere dikter, i hvilka hans skaldskap kulminerar. Vi träffa här ytterligare några *Komiska fantasier*, vidare de lustiga *Sångerna till månen*, *Holofernes*, en biblisk »humoresk» af något grofkornigt och ej vidare kvickt skaplynne, af samma slag som Bellmans bibelparodier, samt *Jerusalems skomakare*, i hvilken han under bilden af sägnens evigt vandrande Ahasverus satiriserar kannstöperiet och den gudlösa förhäfvelsen. Jerusalems skomakare förstod sig så starkt på statssaker, att t. o. m. hans hustru fick gå barfota, men miste sedan hågen för politik, blef ateist och »sålade ihop en bok, där Gud uti himlen från tronen han vrok», men. hvar han nu springer och vandrar, hör han ropet: »Skomakare, blif vid din läst», och lästknippan dinglar honom på ryggen och ropar sitt »förgät mig ej». I de båda *Runorna*, som Vitalis ursprungligen skref som parodi på Nicanders, satiriserar han en smula goticismens öfverdrifter, liksom i de komiska fantasierna och annorstädes fosforismens »molnfärder». I den första runan, *Fornforskaren*, åsyftas ett arkeologiskt missgrepp, som J. H. Schröder, »lilla Schröder» (hvilken för öfrigt tillhörde det fosforistiska kotteriet), låtit komma sig till last, då några kvarlefvor af en badstuga gjordes till en domarering. I *Nordens Gudar* skämtar Vitalis med det Lingska afguderiet med Asagudarne och presenterar deras skara ungefär lika hemtrefligt som fru Lenngren den klassiska olympen. Den bästa af de i Brage meddelade humoristiska dikterna är dock *Magisterpromotionen*, i hvilken Vitalis gycklar med den alltför ståtliga promotionsakt, hvarvid han nyss själf erhållit lagern:

»Vid Solons tid man hade uti Grekland,
Dock inberäknadt alla öarne
Och hela mindre Asien, sju vise,
Men år ett tusen åtta hundra tjugu
Och fyra uppå Fyris nakna stränder
Framkommo ur sitt intet sjuttisex.
Man ser däraf, liksom af mycket annat,
Hur högt upplysningen i vår tid stigit!»

Ej mindre kraftigt är ett skämt som detta:

»Men det är mina värda landsmäns sed
Att ingenting af vikt sig företaga,
Hvaraf ej magen har den största vinsten,
Ty uti ätande och drickande
Är än uti vår tid en gnista kvar
Af götisk kraft och utaf forntids allvar.
I gommen sitter detta släktes känsla,
Dess värde uti titeln och i rocken
Och dess förnuft, jag vet ej hvar det sitter.»

Mot slutet bedyrar skalden med självkänsla, att han löst sin Pegasus från plogen. Han vill ej gräfva ned sig i mullen, han vill lefva i sångens gudalif, i forskningens demanttorn och sträfva efter Apollos förstfödda dotter, Skönheten. Från ett skämtsamt, nästan uppsluppet anslag öfvergår skalden i dikten *Dödsbetraktelser* till ett djupt vemodigt: »Arma, trötta ande, hoppas och förbida!»

I Brage läses ock perlan af Vitalis' allvarliga diktning: *Försakelse* med dess djupt romantiskt religiösa tanke:

»Hvi skulle jag ej möta glad min plåga?
Hon är en ängel, sänd ifrån min gud.
Hvi skulle jag den gode fadern fråga,
Hvarför han valde henne till sitt bud?»

Endast med möda fann Vitalis — tack vare Dahlgrens hjälp — förläggare för sin sista diktsamling *Nyare dikter* 1825, där man utom några nya skämtdikter med bibliska ämnen finner allvarliga sånger, af hvilka *Anderöster* är den mest betydande; skalden tolkar för en liten gosse naturens språk; klippan, floden, blomstren, alla tala de om förgängelse, alla ha de varit unga liksom pilten, men stjärnorna mana honom att ej lyssna till lägre röster. Han är ej tidens slaf, han må sträfva hän mot sitt urhem:

»Vandra lugn som vi din höga bana,
Vandra lugn — du är som vi odödlig!»

Vitalis skiftade fortfarande skarpa vapenhugg med fosforisterna, hvarvid hans utfall voro mer eller mindre lyckade, och han fick svar på tal. I tidningen »Argus» ägde han däremot en svuren beundrare, hvilken med nog öfverdrifvet beröm förklarade honom vara den mest originelle skald, som uppträdt under senare årtionden, och manade honom att ägna sig åt dramatiskt författareskap och varda en svensk Holberg eller Molière. Vitalis sysslade värkligen mot slutet af sitt lif med en stor litterär satir i dramatisk form, *Fosforisterna i Olympen*, där särskildt fosforismens politiska åskådning på det skarpaste lär ha nagelfarits, men detta arbete, som skall hafva innehållit öfverdådigt komiska pointer, förstördes af skalden själf. Ett samtida dråpligt skämt med Svenska Akademien och dess högtidsdagar föreligger endast som fragment. Det innehåller spetsig satir.

Sina papper lät Vitalis uppbränna kort före sin död.

Geijer utgaf hans Samlade Dikter, och härigenom gäldades Sjöbergs skulder, något som borde gladt den stolte skalden i hans graf.

Vitalis' skaldskap återspeglar hans personlighet. Dikten »Noli tangere» kännetecknar hans självständiga, uppriktiga, öppna natur, som i världens vimmel blifvit sårad och därigenom dragit sig inom sitt eget jag. Hans ömma sinne hade tidigt fått lära känna lifvets bitterhet. Hans lynne var ömsom djupt allvarligt, hvartill visserligen hans sjukdom och fattigdom medvärkade, ömsom bröt en uppsluppen munterhet fram, som värkade desto mera öfverraskande. Dessa karaktärsdrag möta vi ock i hans diktning. Den är stolt, sträf, dyster, nästan misantropisk, men detta är skalet omkring ett ömt, innerligt behof af tillgifvenhet; stundom är den komisk, gärna dock med en tillsats af bitter satir, som visserligen icke är utan Slutkaraktäristik.

Digitized by Google

frändskap med elegien; båda bottna i ett förakt för jordelifvet, som ger sig uttryck på olikartadt sätt, än i melankoli, än i satir, än i trängtan mot det himmelska lifvet såsom lösningen på detta lifvets olösliga gåtor och bittra kval.

I det enskilda umgänget lärer Vitalis röjt mycken tafatthet; hans underliga rörelser och gång väckte uppmärksamhet, och han förvärfvade aldrig nog smidighet att foga sig efter umgängets och sedens former. Detta motsvaras ock af hans diktnings form. I motsats till många samtida — att särskildt nämna Atterbom och Stagnelius — saknar hans vers allt prunkande välljud; hans grepp på lutan äro allt annat än eleganta, hans meter faller icke lätt; han hopar en mängd enstafviga ord, han har föga sinne för rimmets klang, och betecknande nog trifves han nästan bäst inom den meterlösa gamla knittelversen.

Sjöberg stod ganska ensam i lifvet. Så ock i vår litteratur; han skydde prägeln af »skola», och när han misstänkte, att man genom välvilja eller gunst ville göra honom till sin man, var han genast färdig med ett afslag eller ett — angrepp. Han har angripit både akademister, göter och fosforister, men har dock tagit starka intryck af de sistnämnda grupperna. Närmast står han väl Geijer i sin diktnings något kärfva ton, men han äger ock en viss frändskap med den af honom högt beundrade Tegnér. I allt hvad han diktar är han sig själf, och han tolkar aldrig annat än sina egna stämningar och känslor. Modeförfattare var han minst af allt, och han hatade innerligt all humbug i dikt som i lif.

* * *

Samtidigt med Vitalis debuterade en annan ung sångare, hans vän från barndomsåren och i mycket hans antipod,

Karl August Nicander,

en skald vid hvilken tidigt rika förhoppningar knötos och som närmast är att räkna till den Tegnérska gruppen.

Lefnadsöden. Nicander var född 1799, son af konrektorn i Strängnäs John Nicander och Ulrika Sällström, kyrkoherdedotter. Vid sonens födelse var fadern 60, modern 29 år. Två år senare fick Nicander en syster, Karolina, och efter hennes födelse flyttade föräldrarne från Strängnäs och bosatte sig på morfaderns prästgård, hvars hushållning den 62-årige mågen öfvertog. I den början till en själfbiografi, som finnes i handskrift i Kgl. Bibl. och hvarur dessa uppgifter äro hämtade, meddelar Nicander, att han egentligen först begynte lefva, när hans lilla syster började tala: »Förut var mitt lif som en plantas utan tankar eller känslor; hade jag ej fått en syster, så hade jag troligtvis aldrig blifvit människa.»

Digitized by Google

Vid denna begåfvade syster var han ock framgent fäst med den ömmaste tillgifvenhet; han kallar henne i ett bref från 1821 »sin andes och sin bildnings skönaste frukt och blomma».

På skolbänken knöt Nicander vänskap med Erik Sjöberg, senare hans skaldebroder under namnet Vitalis; denna vänskap varade lifvet ut, trots de olikheter i skaplynne, hvilka läto dem framstå såsom egendomliga motsatser: Vitalis stolt, inbunden, ensam; Nicander vek, sentimental, flärdfull, men ock mera älskvärd, mild, sällskaplig och godmodig; den ene kärf i poesi som i karaktär, med en hård och sträf versform; den senare med en lättflödande poetisk ådra, en klangfull, stundom sydländskt vek formgifning. I skolan utöfvade de som ofvan nämndt, inflytande på hvarandras bildning och utveckling.

Efter faderns död — 1816 — sökte Nicander sin utkomst som informator. Första dikter.
1817 kom han till Upsala, där han två år senare debuterade som skald i *Kalender för damer* med »dikter af August», såsom redan omtaladt, samtidigt med Vitalis.

Hans dikter hälsades med bifall af den fosforistiska kritiken i Svensk Litteraturtidning, men möttes desto mera omildt af den akademiska i Allmänna Journalen, som förklarade dem »stå främst i uselhet». Dessa förstlingsdikter, af hvilka Nicander senare utmönstrat de fleste, företedde tydliga reminiscenser från göternas och fosforisternas diktning. Han sjunger i de förres anda om »Nordens kämpe» och kväder en »vapensång»: i nyromantikens anda prisar han »Skaldens blomma», som han finner »så skön och underbar som ingen annan blomma; hon är i längtans blåa land».

Från tysk diktning: Goethe, Schiller och Körner, hvilka han studerat på Vitalis' anmaning, hade den unge diktaren också tydligen mottagit starka intryck. Enstaka stycken tydde likväl på egna skaldeanlag. Särskildt må härvid framhållas den religiösa »*Korsets tro*», med den däri inlagda pilgrimspsalmen (Re'n multna kläder mina).

Dessa första lyriska dikter läto emellertid icke ana, att den »Runesvärdet.»
unge sångaren redan året efter skulle slå ett stort slag. Så skedde likväl med sorgespelet *Runesvärdet* (1820), som hälsades såsom ett löfte om en betydande värksamhet på dramats område, ett löfte, hvilket Nicander dock aldrig kom att inlösa. Men från den stunden var hans namn ett af de mest beaktade, kanske var han den, till hvilken framtidens hopp knöts mer än till någon annan af de unge skalderna.

I *Runesvärdet* har Nicander tvifvelsutan påvärkats dels af den under denna tid i Upsala så högt beundrade tyske nyromantikern De la Motte Fouqué, som behandlat forntida ämnen äfven i dramatisk form, och dels af Oehlenschlæger. Det är brytningstiden mellan kristendom och hedendom i vårt land, som bildar bakgrunden för dramat. En dylik brytningstid innebär ju rika motiv för tragisk diktning, det har Oehlenschlæger visat i Hakon Jarl, Rydberg i Siste Atenaren, Ibsen i Kejser og Galileer, för att blott nämna nordiska exempel. Konflikten mellan den gamla och den nya tron — vare sig inom ett enstaka bröst eller bland en familjs olika medlemmar — innebär frön till äktdramatisk och äkttragisk poesi, och det är ett lyckligt grepp, då Nicander låter den unge Alrik, som svurit fadern en dyr ed att med runesvärdet dräpa den förste af släkten,

Digitized by Google

som öfvergåfve den gamla tron, själf varda familjens förste renegat och falla på runesvärdet, visserligen fördt af en annan man, som iklädt sig hans rustning. »Det svärd, som eden tog, har eden löst.» En egendomlig skepnad i stycket är dess onda ande: Peregrinus, en djäfvul som sändts ned till jorden för att i munkeskrud sönderkrossa korset, och som värkar i satans anda genom att såsom en »diabolus ex machina» vända allt till det onda. Att låta den onda principen framträda såsom en till munk förklädd djäfvul är ett mäkta naivt drag, och man får det intryck, att hade icke djäfvulen i Peregrinus' skepnad lagt sig i saken, skulle hedningar och kristne kommit präktigt öfverens; man tycker sig nästan se den Botinska uppfattningen af de »elake munkarne» gå igen i denne djäfvul.

»Runesvärdet» hälsades med mycket erkännande af nya skolans kritik, men äfven af Tegnér, som ansåg den »utan undantag vara den mest genialiska tragedi vi hittills äga på svenska, hvilket visserligen ville säga litet, men hos en yngling borde man dock se på ej blott hvad han vore, utan ock hvad han lofvade blifva; hos oss är allting blott knopp, stannar också vanligen därvid; blommorna höra till en sydligare sol».

Dock framhöll Tegnér i bref till skalden med skäl såsom fel den allt för romantiska bredden — han hade ej nöjt sig med att framställa en handling, utan velat gifva en hel epok — och vidare inblandandet af en viss dimmig mysticism (i Peregrinus' karaktär och älskarinnans vålnad). Däremot har Tegnér knappast rätt i den invändningen, att hufvudpersonen, Alrik, är misslyckad, därför att han hvarken är kristen eller hedning, enär det just varit skaldens mening att framställa hans vacklande och hans växande tvifvel såsom orsak till, att han blir ett tragiskt offer för brytningen med det gamla, som han svurit trohet. Alriks tragiska öde ligger i bristen på motsvarighet mellan hans nyvunna öfvertygelse och hans svurna ed, eller, djupare sedt, mellan hans egen nya åsikt och förhållandet till fadern; det är den gamla, evigt unga, tragiska striden mellan fäder och söner. Men hans karaktär är ej blott vacklande, den är rent af nyckfull: hans olika beslut dikteras af ögonblickets svaga stämningar. Diktion och versifikation förete stora förtjänster vid sidan af enskilda brister (särskildt i bildervalet, såsom t. ex. »tre kristna ulfvar vår kärleks rosenband ha sönderbitit»; »hvi kväfde du vår kärleks hvita blomma.»)

Synnerligen vackra äro ett par inlagda kväden (t. ex. vikingens sång och kvinnans sång öfver det döda barnet), och som helhet är Runesvärdet ett märkligt kraftprof af en 21-årig skald.

Nicanders närmaste alstring ägnades lyriken i diktsamlingen *Fjärilen från Pinden* (1822). Där förekomma bl. a. dikter, hvilka förete invärkan från den samtidigt pågående götiska rörelsen, som indragit Nicanders eljes mera veka skaldskap i sin starka strömning (så exempelvis *Norna Gest*, om skalden och kämpen, som med sin sång dämpar striden vid Olof Tryggvasons hof). I idyllen *Rosalfs lefnad och död* har skalden åter, delvis i dialogform, på ett älskvärdt och behagfullt sätt behandlat ett naivt ämne.

»Runor».

År 1822 intogs Nicander under namnet Norna Gest i Götiska förbundet, och här uppläste han de båda följande åren de 16 kväden, som äro samlade under hufvudtiteln *Runor*, och hvilka sedan offentliggjordes i Iduna.*

* De utkommo i en praktupplaga, illustrerad af hans vän Hugo Hamilton.

Digitized by Google

Dessa runor äro af ganska olika innehåll och form; alla behandla de nordiska ämnen: i »Frejers ax» besjunges det nordiska jordbruket:

»Leta icke rikedomen djupt i grufvans berg och mull,
Under öppna, blåa himlen glänser Svea rikes gull.»

I »Urdarbrunnen» besjunges trofastheten såsom »det renaste som Urdarbrunnen tvager»; i den runa som är ägnad åt lagman Torgny, besjunger Nicander i en något falskt naiv ton denna fornnordiska skepnad; i en annan runa bringas en hyllning åt Oskar, och dikten »Ryssgraf» ger luft åt det hat mot arffienden, som eljes endast tonar hos Ling och Tegnér, men icke stämde med tidens »officiella» politik. »Kungshatt» är en i raska drag berättad sägen. I »Arnljot Gellina» märkes särskildt slutstrofen om den starke, som är lifvet värdig, men som först är värd hjältedöden, då han »i fromhet blir lärd».

Bland dessa runor — vi kunna icke genomgå dem alla — är utan gensägelse *Erik Vasas runa* den mest betydande. I denna sång om lifdrabanten och kung Erik har Nicander lyckats anslå en folklig balladton, och i den smäktande dikten har han gifvit en något sentimental, men älskvärd stämningsbild af den olycklige Vasafursten, om hvilken det heter: »Tungt är att vara konung utan krona.»

Samtidigt med dessa dikters tillkomst afslutade Nicander studierna för sin filosofiska grad (1824), hvarefter han företog en fotvandring i Norges härliga natur, som grep honom djupt och äfven inspirerade flere dikter i hans 1825 utgifna diktsamling.

Han valde nu den civila ämbetsmannavägen till lefnadsbana och inskref sig i krigsexpeditionen, men här voro utsikterna mycket små, helst han under väntetiden icke hade några resurser och dessutom var en tämligen svag ämbetsman.

Hans poetiska alstring under de närmaste åren flödade desto rikare. Utom den nämnda diktsamlingen af 1825 författade han samma år poemet *Fosterlandskänslan*, en lofsång öfver patriotismen, med framdragande af ädla, fosterländska dåd, likväl utan bravader, hvilken dikt prisbelöntes af Svenska Akademien, utgaf 1826 å nyo en diktsamling, vann samma år stora priset för *Tassos död*, »Tassos död». hvarjämte han, mycket fritt, tolkade Shaksperes Othello. Bland dessa arbeten är särskildt *Tassos död* anmärkningsvärdt.

Ämnet är hämtadt ur slutet af den ferrarensiske skaldens lefnadssaga och skildrar, hurusom Tasso mottager den helige faderns hälsning, att han nästa dag skulle hedras med lagerkronan på Kapitolium; med himmelskt hopp svarar Tasso: »jag kommer, ja, jag kommer» och sjunker död ned i budbärarens armar. Särdeles vackert är slutet med den stämningsfulla hyllningen till Tassos minne, och liknelsen mellan skalden och den af honom besjungne Gottfrid af Bouillon, som ej ville mottaga Jerusalems krona. »Han fick i döden först sin rätta krona.» Tasso, den katolska motreformationens förnämste sångare, var på grund af sitt olycksöde en idol för den skaldeförgudande nyromantiken; det var dock mera Goethes Tasso än den värklige, som härvid sväfvade för Nicanders inre syn.

Digitized by Google

Någon historisk tidsfärg — allra minst med framhäfvande af skuggsidorna eller af den katolska trosfanatismen — ger han icke; det är den ideale sångaren, sådan en nyromantiker i seklets förra hälft älskade drömma sig honom, som här tecknas; hans bild är dessutom kringgjuten med vemodets gloria. I stil och bilderval är dikten utmärkt af en måttfullhet, som vid prisbelöningen särskildt framhölls. Den är i öfrigt färgad af en sydländsk kolorit, som väl harmonierar med ämnet.

»Konung Enzio».

Ett annat större poem från dessa år, *Konung Enzio*, utgör en cykel af elfva romanser — äfven här är ämnet hämtadt från Italiens jord, dit Nicander älskade drömma sig.

Det är den siste Hohenstaufens, den unge kejsarsonens dystra saga han besjunger, ynglingen-konungen, som till straff för sitt oförfärade motstånd mot påfvemakten fick tillbringa nära ett fjärdedels sekel i fångenskap. Formen för denna dikt, en samling af olika romanser, var tvifvelsutan föranledd af den dikt, som då just anträdt sitt segertåg: Frithiofs saga. Emellertid hade Dahlgren, som »aldrig kunnat med Nicanders musa», knappast rätt, då han i sin kritik i Kometen vill göra Enzio till en efterhärmning af Tegnér, på samma gång han förklarar, att den bär den svarta dödens tecken, lider af »originalitetsbrist, affektation, uttryckets förkonstling och fåfänga». I ett genmäle, infördt i Wallmarks journal, försvarar sig Nicander mot beskyllningen för plagiat, och det med rätta. Däremot låter det sig icke neka, att »Konung Enzio» i andra afseenden företer brister; utförandet står ej på höjd med det präktiga ämnet, och vid sidan af anslående partier möter man flere, som äro matta och rikare på ord än på innebörd. Bland de vackraste ställena är växelsången mellan Enzio och Lydia Viadagola, som kommer till Enzio i fängelset för att föreslå honom ett sätt att fly och erbjuder sig att stanna i hans ställe. Dock kan det anmärkas, att Lydia filosoferar något ordrikt, t. ex. öfver »Nuets betydelse», samtidigt med att hon påpekar, att hon måste förklara sig fort.

Äfven Enzios sånger äro burna af poetisk stämning, exempelvis den sista, i hvilken skalden på en meter, som lånats från Leopolds »Det slutande århundradet» låter Enzio bjuda en sista hälsning och rikta några ord till sonen, fulla af lefnadsvisdom (kanske något påvärkad af andra Frithiofssången). Misslyckad är däremot sista dikten, där Enzio drömmer sig fram flere århundraden i tiden och bl. a. — med en billig effekt — i Gustaf Adolf skådar frihetens främjare.

Smärre dikter.

Af smärre lyriska dikter från denna tid står ingen högre än *Vågen*. Detta lilla fagra poem med dess halft panteistiska uppfattning af människolifvet som en våg, hvilken slutligen somnar af vid den strand hon kysst, en droppe af världshafvet, i hvilken dock ännu solen speglas, tillhör utan tvifvel det mest kärnlyriska i svensk dikt från denna tid och har med skäl blifvit folkkär.

Jämte andra små poem, som *Mitt lif, min sång, min död* och *Aftonen*, utgör det Nicanders främsta insats i svensk poesi.

Skaldens stämning vid denna tid var den bästa. Med en starkt utpräglad självkänsla och ett ej ringa mått af fåfänga — något som framkallade vännen Vitalis' satir — drömde han stolta segerdrömmar om nya bragder inom diktens värld.

Digitized by Google

Inför kronprins Oskar utmålade Nicander såsom idealet för sin framtida sträfvan att söka i dramat förena Racines och Alfieris oförvillade och oaflåtliga trohet mot ämnet och omutliga försakelse af poetiska praktstycken, som ej leda till målet, med Shaksperes höga flykt och djupa blick i människohjärtat och Schillers fulla, harmoniska, klangfulla språk. Man ser, att det icke var små mönster, som den begåfvade eklektikern uppställt. Emellertid blefvo hans djärfva dramatiska planer ofullbordade. Bland hans papper i K. Bibl. ligga utkast till fyra Folkungadramer (Torkel Knutsson, Birger och hans bröder, Magnus Birgersson, Erik och Waldemar), vidare till en femaktstragedi, Gustaf Adolf (från 1 till 6 november 1632), behandlande huru Gustaf Adolf motstår frestelsen att öfvergå till katolicismen, samt till skådespelen Erik Stenbock och Malin Sture, Den siste Konstantin och Ali Pascha.

Alla dessa förblefvo endast utkast och fragment, liksom ock ett drama, som skulle behandla den ömtåliga sägnen om Beatrice Cenci.

Enstaka stycken ur detta sistnämnda drama och ur Magnus Birgersson hafva offentliggjorts efter skaldens död.

Erik Vasas Runa.
(Ur Hamiltons teckningar till Nicanders »Runor».)

Utländsk resa.

Genom understöd af kronprinsen och Svenska Akademien sattes Nicander i tillfälle att år 1827 företaga en utländsk resa. Kosan styrdes till Italien, som redan på afstånd inspirerat hans poesi.

Färden gick öfver Köpenhamn, Hamburg, längs Rhen och söderut; till fots vandrade han öfver alperna och kom till Italien. Här tillbragte han — särskildt i Rom och Neapel — en tid af sällhet, som skulle varit ogrumlad, om icke då och då tanken på framtiden och på värklighetens kraf stört den poetiske drömmaren, som nu befann sig i sitt idealland och här umgicks med konstnärer, med hvilka han kunde sympatisera, som Byström, Fogelberg, Södermark, Mörner, den store Thorvaldsen och äfven i en italiensk familj Persiani, hvars unga döttrar också synas hafva gjort intryck på skaldens lättrörda hjärta.

Så sjöng han ock om Rom:

»Du tusental af njutningar mig skänkte;
Jag borta var, men i mitt hem ändå,
Och då jag ur ditt eden drog mot Norden,
Det var mig, som jag lämnat fosterjorden.»

I Rom diktade han många intagande stämningsdikter om italiensk natur, italiensk konst, italienska minnen.

Vistelsen i Italien betecknar ock lyckoomkastningen i Nicanders lif.

Hans tillgångar tröto och han måste återvända. Hans tankar att lägga hemvägen öfver Paris kunde ej realiseras. Under svårigheter af olika art, samt många förödmjukelser styrde han i mars 1829 kosan hemåt. »Italia, låt mig se dig än en gång» var en önskan, som klingade i hans dikt och i hans hjärta. Efter en tids vistelse i Wien anlände han till Sverige i september 1829.

Hans vän Hugo Hamilton hjälpte honom att gälda reseskulden och var honom äfven under de följande åren till bistånd på mångahanda sätt. Bl. a. bodde Nicander en längre tid hos honom 1834—35 på hans fädernegods Boo, där skaldens hjärta åter drömde en kärleksidyll, som i betraktande af hans små framtidsutsikter var tröstlös.

Sista år. Nicanders lefnadsår efter hemkomsten äro en tid utaf afmattning i lif och dikt. På ämbetsmannabanan hade han inga utsikter. En förhoppning på den nyinrättade ästetiska professuren i Lund måste han snart uppgifva. Han pröfvade att lefva på sin penna; men äfven detta gick trögt. Hans skildringar från vistelsen i Italien var det bästa och värdefullaste Nicander skrifvit efter hemkomsten. Italien utgjorde alltjämt för honom ett paradis, men numera tyvärr ett förloradt. År 1831 utgaf han första delen af sina *Minnen från Södern*, utgörande början till hans reseskildringar.

De följdes af hans *Hesperider*, en samling vackra minnen från Italien på vers och prosa, behandlande dels politiska, dels historiska ämnen från den italienska jorden, till god del skrifna under vistelsen på Boo. Här rymmas flere af de bästa dikterna från hans senare tid, exempelvis de *romerska sonetterna* och *månskensnatten i Albano* med dess praktfulla, smekande naturskildring samt dikten om Venedig. Likaledes förekomma här några liffulla, välskrifna noveller, däribland *Kapucinermunken* och *Den siste Foscari*.

Andra delen af hans *Minnen från södern* sysselsatte honom under slutet af hans lefnad, men utkom först efter hans död. Ett större poem *Lejonet i öknen*, som skildrade en episod ur hans älsklingshjälte Napoleons lif, tillhör ock hans sista skede. I öfrigt företedde Nicanders värksamhet under de sista åren stundom bilden af »Pegasus im Joche», hans sånggudinna arbetade för bröd. Bl. a. tolkade han dock nu för kungliga teatern ett par af Schillers dramer samt Shaksperes Othello.

Nicanders senare tid var i många afseenden en sorgetid, ty hans ekonomiska ställning var ofta förtviflad. Han måste lefva på sin penna, och det bröd den gaf honom var sparsamt tillmätt. Att Nicander under dessa svara tider, då han måste undergifvet afstå från lifvets lycka i så många afseenden och dessutom led af en svår hjärtsjukdom, sökte tröst äfven i drufvan eller väl snarare i »punschen», var en tämligen utbredd åsikt; man synes emellertid hafva betydligt öfverdrifvit hans symposier. En vittnesgill umgängesvän från denna tid har intygat, att han afskydde alla orgier och han var sålunda icke förfallen till dryckenskap, såsom han af en del minnestecknare framställts. Det var nog ock mindre denna hans värkliga eller förmenta kärlek för glasets njutningar

Digitized by Google

Karl Aug. Nicander.
Efter porträtt å Gripsholm, måladt af O. J. Södermark.

Digitized by Google

som orsakade, att han aldrig blef medlem af den vittra areopagen, än hans något »poetiska» lefnadsvillkor. Tegnér, som sade sig »inklinera» för honom, framhöll, att hans fattigdom åtminstone icke vore andlig.

Mot slutet af sitt lif ämnade Nicander söka sitt bröd som präst. Innan denna afsikt hann sättas i värket, hade dock hans hjärtlidande år 1839 slutat hans lif.

Han var vid sin död 40 år gammal.

Nicander är en fin, formfulländad, glänsande, men föga djup skaldenatur. Att han icke höll hvad han vid sitt första framträdande lofvade, har redan framhållits. Men hans diktning var dock mindre, som Tegnér antydde, en knopp som icke slog ut eller som förfrös, än en blomma som för tidigt utblommade. Han var för brådmogen, han framträdde genast formellt fullfärdig, skref redan som yngling något af det bästa han diktade, var redan då den ljufve sångaren med de smäktande tonerna. Hans diktnings blomma hade i växthusets värme tidigt drifvits fram till fägring och prakt, men den hade icke haft tillräcklig rik jordmån att suga ny näring ur. Trots all uppmuntrans solsken, som tidigt kom den till del, utvecklade den sig icke mera; dess blad började vissna. Hvad Nicander mäktade gifva som dramatiker, gaf han i Runesvärdet. Högst nådde han i enstaka äktlyriska småstycken. Slutkaraktäristik.

I vissa afseenden besläktad med Nicander var

Bernhard von Beskow

hvilken liksom Nicander torde kunna räknas till den Tegnérska gruppen af göterne.

Beskow är en af de få svenska skalder, hvilkas bana fick utveckla sig fullt harmoniskt i sol och ljus utan att störas af ogynnsamma förhållanden. Dock tör det hända, att just denna yttre framgång, denna frånvaro af kamp och strid och mörkare lefnadsöden bidrogo till att hans skaldelynne och författarskap kommo att sakna den djupare timbre, som ofta ledsagar de sångares diktning, hvilka pröfvat en dystrare lefnadserfarenhet.

Beskow var född 1796, son af en förmögen industriidkare och affärsman från Pommern. Hans ungdoms handledare var skalden Stjernstolpe, som åt hans håg gaf en utpräglad ästetisk läggning. Dock var valet af lefnadskall mellan olika konstnärliga yrken honom till en början svårt. Den unge Upsalastudenten Bernhard Beskow slets mellan målarkonst, musik och poesi. Slutligen valde han diktningens konst och debuterade 1815 i Wallmarks journal med några poem. Detta val af organ var betecknande. Ty Beskow var genom natur och uppfostran »akademiskt» lagd. Hans sinne för det retoriska, ståtliga, formellt imponerande drog honom till den äldre skolan och därnäst till Tegnér. Lefnadsöden.

Beskow tillhörde de skaldelynnen, som äga mera mottaglighet

Digitized by Google

än originalitet; han var icke ensidig, han kunde beundra diktare af ganska skiljaktigt skaplynne. Han ägde något af dilettantens entusiasm för allt skönt, och »skönt är allt som snillrikt är». I detta afseende är det betecknande, att han år 1823 författat en rad beundrande epigram öfver svenska skalder — Leopold, Tegnér, Franzén, Geijer, Ling, Wallin och Atterbom; han försökte få dem offentliggjorda, men de afvisades å båda hållen; akademiens organ ville ej meddela dikten om Atterbom, fosforisterna gjorde korstecken för Leopoldsepigrammet.

Första dikter.

Afgjordt kände han sig dragen till den fosterländska strömningen i Götiska förbundet, till svensk historia och svenska minnen. Hans fosterländska stämning präglar redan de dikter han utgaf åren 1818—1819 under titeln *Vitterhetsförsök*, och särskildt tolkar Beskow, med anslutning till Tegnér och Geijer, sin beundran för »*Lejonkonungen*» Karl XII såsom typisk för svenskt mannamod. Denna fosterländska stämning slog emellertid öfver till ett trumpetande bravurnummer i den af akademien år 1824 prisbelönta stora dikten *Sveriges anor*, ett vältalighetsstycke på vers, efterbildande Tegnérs bildprakt, likväl ofta med oäkta smycken.

Denna dikts fel hafva skoningslöst blottats af Runeberg i hans bekanta anmälan af 1833, där han kallar stycket en »hopklistrad organism», som saknar inre enhet och fast komposition och hvars diktion företedde mera ord än kärna.

Resor.

Beskow kunde — tack vare sin lyckliga ekonomiska ställning — företaga vidsträckta utländska resor. Den elegante unge skalden var härvidlag en flitig gäst hos samtidens ryktbara vittra, konstnärliga och vetenskapliga storheter, och det är för hans lynne ganska betecknande, att han härvidlag fäste jämförelsevis ringa afseende vid hvilken riktning eller skola de stora berömdheterna tillhörde. Allt personligt ryktbart och snillrikt drog honom till sig, och om han än här hemma iakttog en beväpnad neutralitet gent emot fosforismen och senare ansåg denna rörelse blott ha varit till hinders, en »stor blunder i litteraturen», hyllade han den motsvarande riktningens målsmän i utlandet, en Tieck och en Oehlenschlæger, och knöt med dem intima vänskapsband. I öfrigt gjorde den vittre unge svensken uppvaktning hos Goethe, Friedrich Schlegel, Canova, Cherubini, Victor Hugo, Lamartine, Guizot och tjusades särskildt af den gamle schweiziske lefnadsvise populärfilosofen Bonstetten, som han besökte i hans villa vid Geneversjön.

I sin yttre ställning vann Beskow snabba framgångar, han blef protokollsekreterare, kronprins Oskars handsekreterare, kammarherre och senare det unga hofvets hofmarskalk, slutligen öfverstekammarjunkare. År 1826 adlades han till von Beskow och mottog 1828 kallelsen till svenska akademien i ledigheten efter statsrådet Wirsén. Hos Karl Johan stod han högt i gunst.

Beskows dramer.

Före sitt inval hade Beskow debuterat inom det område af svensk diktning, där han alstrat sina märkligaste arbeten: det dramatiska.

Digitized by Google

Den svenska dramatiken hade ju under gustavianska tiden företett en viss blomstring, men med århundradets ingång är den dramatiska alstringen mindre anmärkningsvärd; Ling skrifver visserligen under årtiondet efter 1810 en följd fornnordiska tragedier, som dock icke kunna uppföras, Atterbom funderar på dramatiska sagospel i Tiecks anda, endast afsedda som läsdramer, hvilket ock är fallet med Stagnelius' dramatiska studier. Hammarskölds Prins Gustaf väcker icke erkännande ens hos meningsfränder; Tegnér kastar sin Blotsven på elden och Nicanders lysande debutdrama Runesvärdet blir blott ett enstaka oinlöst löfte, låter sig i öfrigt icke uppföras. Såsom akademiska epigoner värka utom den ofvannämnde **P. A. Granberg** äfven den ifrige publicisten, den sedermera som majestätsförbrytare berömde kapten **Anders Lindeberg**, hvars *Blanka* var föremål för tidens vittra satir, hvarjämte äro att märka ett par förnäma vittra dilettanter, den förut nämnde **A. F. Skjöldebrand**, som i *Hjalmar* behandlade Hervararsagan och äfven dramatiserade *Karl XII:s död*, samt **G. F. Åkerhjelm**, hvilken författade ett af de tre *Engelbrecht*-skådespel, som tillkommo omkring 1820, samt omarbetade Granbergs *Hamlet*-tolkning.

Under sådana förhållanden väckte det naturligtvis uppmärksamhet, då Beskow årtiondet 1826—37 med allvar grep sig an att skänka den svenska dramatiken en följd af skådespel.

Hans förebild är närmast Wallensteins och Wilhelm Tells skald, Friedrich von Schiller, sådan denne framträder i sina historiskt romantiska skådespel, och det är tydligen Beskows uppgift att leda in den Schillerska dramatikens strömfåra i svensk jordmån.

Hvad som härvidlag företrädesvis intresserar Beskow är att i en vacker, stundom praktfull diktion skildra ett fosterländskt historiskt ämne. Den poetiska omgestaltningen af karaktären blir en bisak. Betecknande nog framhäfver Beskow i sitt företal, att historiska karaktärer jämväl inom konsten äro på visst sätt heliga och att man icke äger rätt att efter behag ändra dem, ehuru, tillägger han, store mästare på den dramatiska banan stundom gifvit andra efterdömen.

Det ligger tvifvelsutan en viss sanning härutinnan. Men också blott en viss. Hettner yttrar i sitt arbete »das moderne Drama», att den strängaste sakenlighet ligger i den historiska tragediens väsende, och att skalden icke under några villkor får godtyckligt fingra på själfva den inre väsensenheten af det utifrån lånade stoffet, ty det stode honom ju fritt att välja hvilket ämne som helst, men om de historiska förutsättningarna icke passade honom, hvarför hade han då pålagt sig fjättrar? Den sanna historiska tragedien, liksom den sanna historiska romanen, diktar icke in något nytt och främmande i de historiska fakta; men hon söker utleta poesien ur det historiska förloppet, söker att få denna poesi ren och klar och utsofra guldet ur den historiska malmen. Den historiska dikten är icke ett sammanhopande genom tärning-

Digitized by Google

spel af historiska fakta och fri uppfinning om hvartannat — hon är icke sanning och dikt i brokig blandning, hon är hel sanning och hel dikt.

Är nu von Beskows dramatik detta? Det är svårt att besvara denna fråga jakande. Han har med god blick för det dramatiska och tragiska valt tacksamma ämnen ur vår historia — Erik XIV:s och Folkungarnes tid, tvänne de mest tragiska brödratvister i vår historia. Men han har nästan slafviskt underordnat sig historieskildringen, och hans sorgespel äro därföre mera dramatiserad historia än historisk dramatik. Med sin fina ästetiska bildning förstår Beskow väl att lägga planer och åstadkomma dramatisk värkan; hans karaktärsteckning äger en ideal läggning men lider af hans kända benägenhet att försköna och skematisera karaktärerna, hvilka ofta sakna den djupare psykologiens skuggtoner. Och hans sorgespel sakna äfven den handlingens fart, den gestaltbildande kraft och den lyriska underström, som känneteckna den gudaborna dramatikern.

Erik XIV (1827—8) består af två alldeles särskilda stycken, af hvilka det första tecknar hans fall, det andra hans försoning. Beskow har själf i företalet framhäft, att han tror sig handla efter ämnets natur, då han framställer den olycklige konungen i tvänne taflor, hvartill hans karaktär ger stark anledning. Svag, villrådig, misstänksam och stundom grym under sin storhetstid, återtog hans själ i olyckan sin medfödda kraft, och det är först i fängelset, sedan han förlorat sin krona, som han visar sig den värdig. Beskows uppfattning af den tragiske Vasasonens karaktär är sålunda ganska ideal. I förra delen är det företrädesvis Eriks vankelmod och växlingarna mellan ädelhet och misstänksamhet, som utgöra styckets motiv. I denna del har diktionen fått svälla ut i en retorisk bredd, som särskildt framträder i monologen. Eljes är dialogen genomgående mera skrifven än talad, och man påträffar concettiartad sinnrikhet i repliker som dessa:

Max: Ha, är det hon?

Karin Månsdotter: Ja, det är dig jag söker!

Max: Liksom jag döden.

Karin: Nej, som sorgen hoppet!

Första delen var ock afsedd mera att läsas än spelas. Den andra delen är mera koncentrerad; den vill visa, hurusom Eriks själ under lidande och kval återvinner sin ursprungliga ädelhet. Styckets onde ande är icke Johan utan det vid dennes hof anställda påfliga sändebudet Possevinus, hvilken går omkring som styckets bof, i hvars hand Johan är ett visserligen motvilligt men dock böjligt värktyg. Beskow låter det vara genom dennes intrig, som Erik förgiftas, något som Johan, hvilken ofrivilligt varit dess orsak genast söker hindra ehuru för sent. Katarina Jagellonika är Johans goda ängel, och i det hela taget märker man, att den rojalistiske Beskow icke har hjärta göra någon af de krönta personligheterna till riktigt dåliga människor.

Hildegard är ett mycket kort femaktsskådespel, till ämne något besläktadt med Runesvärdet, men detta betydligt underlägset. Händelsen spelar i bryt-

Digitized by Google

ningstiden mellan hedendom och kristendom, och det är äfven här ett gifvet löfte — denna gång åt de kristnes Gud — som vållar ofärd; det tragiska ödet drabbar en ungmö, som för att fylla sin faders — en omvänd gammal kämpes — ed måste öfvergifva sin älskade och vigas till nunna, och då hon lösts från eden, är det för sent: grämelsen har redan lagt henne i grafven. Styckets tragik lider af att tillfälligheten däri spelar för stor roll, och det hela gör ett matt intryck. Ej utan skäl betecknade Geijer hufvudinnehållet såsom en kärleksvisa, som till underlag fått ett alltför tungt dramatiskt maskineri.

Ojämförligt bättre är *Torkel Knutsson*. Ämnesvalet är förträffligt, gripet ur brödratvisterna mellan Magnus Ladulås' söner, därvid Torkel faller offer, emedan han söker medla mellan stridande partier.

Tiden är för visso tragisk, ehuruväl det icke kan sägas, att Torkel själf är en tragisk person i detta ords häfdvunna ästetiska mening, hans öde är mera martyrens. I hans skepnad har Beskow i öfrigt inlagt ett bebådande af en ny tid, som skall aflösa den »redan halft förkolnade riddarandans», en tid då den fredlige innebyggaren, medborgaren varder statens lifskraft. I öfrigt skildras Torkel nog mycket som en reformator före reformationen.

Kung Birger och hans ätt utgör en fortsättning af Torkel Knutsson; hufvudpersonen är här en personlighet, som drabbas af ett äkta tragiskt öde, men i sin helhet står icke detta sorgespel i jämnhöjd med det förra. *Gustaf Adolf i Tyskland* är endast en dramatiserad »tidsmålning» af Gustaf Adolfs uppträdande i 30-åriga kriget; *Ryno* en operatext.

Beskows allvarliga skådespel hafva i allmänhet icke kommit upp på skådebanan, där blott Torkel Knutsson frestat lyckan. Däremot har Beskow, som 1831—32 var direktör för de kungliga teatrarne, varit anonym medarbetare i en del lustspel och vådeviller, af hvilka ett par bearbetningar *Felsheims husar* och *Nya garnisonen* blefvo ytterst populära och innehålla af honom skrifna förträffliga kupletter.

Beskow drog sig dock alltmera tillbaka från diktningen och ägnade sig dels åt politiskt, dels åt biografiskt historiskt författarskap. Politiskt författarskap.

Under Karl Johans tid var han en mycket framstående politisk skribent på högersidan, och skiftade för Karl Johans sak hugg med tidens oppositionella organ. Särskildt märkes hans mot Anders Lindeberg riktade kvicka politiska pamflett *Flugsmällan* (1833), vidare *»Dagens händelser bedömda af en landtman»* (1838), *Upplösning är icke upplysning* (1839), *Har Sverige publicitet och publicister* (1839). Den gamle konungen var mycket belåten med Beskows utprägladt rojalistiska skriftställeri och upphöjde honom året före sin död i friherrligt stånd.

Efter konung Oskars tronbestigning, då mera liberala strömningar började göra sig gällande å höjderna, drog sig Beskow tillbaka från det politiska skriftställeriet och ägnade nästan uteslutande sitt arbete åt svenska akademien, hvars sekreterare han var sedan 1834, och där han — som det träffande sagts — under slutet af sitt lif regerade »som en furste öfver den svenska vitterhetens paladiner».

Digitized by Google

Minnesteck-ningar.

Med förkärlek sysselsatte han sig nu med biografier och inom hans författarskap intaga de *minnesbilder* han tecknat öfver hädangångna å akademiers vägnar eller dem han fogat såsom inledningar till författares samlade arbeten eller utfört såsom minnes- och graftal ett icke oväsentligt rum. På prosa hyllade Beskow nu »Sveriges anor» liksom förut på vers. Det är en brokig blandning af namn, som här möta oss från litteraturens, statslifvets, vetenskapens och konstens skilda områden; särskildt märkas äreminnena öfver Leopold, Gjörwell, Svedenborg, Karl Gustaf Tessin, Urban Hiärne, Wadström (i Sv. ak. Handl.) samt Karl Aug. Ehrensvärd (i Vitt. Hist. antikv. ak. Handl.)

Bernhard von Beskow.
Efter porträtt af P. Södermark och litografi af J. Cardon.

Beskow var den siste äreminnesförfattaren i gammal mening. Han gjorde visserligen vyerna vidare än hans gustavianske föregångare, grundade sina minnesteckningar ofta nog på en omfattande forskning. Både med hänsyn till det konstfulla, bildrika, vältaliga språket och framförallt i afseende på den ofta starkt panegyriska anläggningen, som uteslutande dröjde vid dagrarne hos de skildrade föremålen, är Beskow en »äreminnesförfattare» enligt äldre tiders uppfattning. Han blef lätt nog en försvarsadvokat, snarare än en historisk domare, och Rydqvist har förträffligt karaktäriserat detta hans författarskap, då han yttrat, att det var hans egenhet att öppna

Digitized by Google

hjärtats hela godhet för den af honom skildrade, hvilken under målningen blef honom allt mera kär, liksom Pygmalion slutligen förälskade sig i sin egen skapelse af marmor. En hvar, som sysslat med biografier af detta slag, har tvifvelsutan i någon mån kännt samma frestelse. Ej minst framträdde detta Beskows lynne i hans stora akademiska monografier öfver Gustaf III och Karl XII i Altranstadt, där han samlat solstrålarne som i en brännpunkt.

von Brinkman

Efter litografi.

Såsom akademiens sekreterare deltog han med ifver i alla dess arbeten och var tillika medelpunkten för den akademiska kretsen, ända in i det sista trogen sin ungdomskärlek till svensk litteratur. Hans hädanfärd var lycklig som hans lif. Han fanns död sittande i sin hvilstol den 17 okt. 1868.

Beskow är typen för en litterär entusiast, hvars kärlek till vitterheten otvifvelaktigt är vida större än hans poetiska ursprunglighet; hans skaldskap har mera karaktären af ett tilltag, utfördt med talang än af någon väldig inre kallelse. Sin kärlek till vit-

Digitized by Google

terhet och skön konst har han äfven hugfäst genom donationer till förmån för vitterhetsidkare och konstnärer.

Brinkman. Bland de författare, som närmast kunna räknas till den Tegnérska kretsen är ock **Karl Gustaf Brinkman** (adlad von Brinkman), den sinnrike epigrammatikern och elegante brefskrifvaren.

Han hade, innan han i sitt fädernesland vann vitter frejd, i Tyskland eröfrat sig ett namn som skald af den reflekterande skolan, och han var själf ett stycke kontinental-Europa, flyttadt från Berlins vittra salonger till Stockholmsvärlden. Brinkman är, om någon, en representant för den tyska bildningen, men icke af nyromantisk art, utan af en äldre klassisk skola, som i Schiller och Goethe ärade sina mästare.

Han var född 1764, son af en herrnhutisk advokat under frihetstidens sista dagar, på mödernet härstammande från den Wollimhaus-Lejonstedt-Gyllenborgska släkt, ur hvilken utgått icke få ansedda vitterhetsidkare. Fadern, en hård natur, hade sändt sonen vid 11 års ålder ut till brödraförsamlingen i Tyskland att fostras under dess stränga tukt och förbereda sig till studier i dess teologi; men efter ett årtiondes suckan under det tvång han här var underkastad, inträdde en brytning mellan honom och fadern, och efter någon tid blef skismen fullständig, då Karl Gustaf vägrade återvända till brödraförsamlingen, utan i stället beslöt resa till Halle för att där ägna sig åt studiet af filosofi, diplomatik, statsrätt och historia. Här debuterade han under pseudonymen Selmar med några år 1789 utgifna tyska dikter, hvilka bl. a. lär ha ådragit sig Klopstocks uppmärksamhet för språkets och versbyggnadens förtjänster. Brinkmans ungdomstid i Tyskland föll under Goethes och Schillers blomstringsår, under den unga nyromantikens födelsetid. Hans skaldskap var icke af synnerligt sjudande art; det var en viss sinnrikhet, som i dessa skaldebref, epigram och satirer kom till uttryck. Den unge Brinkman, som 1789 kom till Berlin, infördes här i litterära umgängeskretsar, hvilka blefvo af stor betydelse för hans utveckling. Hemvänd 1790 lyckades han, trots faderns onåd (denne hade varit Anjalaofficerarnes advokat), vinna konung Gustaf III:s välvilja, erhöll plats i utrikesministeriet och sändes till legationen i Berlin. Han knöt under denna tid en vänskap, som varade för lifvet, med den berömda Rahel Varnhagen von Ense, född Levin, och han mottog af denna rikt begåfvade kvinna de djupaste intryck; äfven med Schleiermacher gjorde han bekantskap, och denna förde honom tillsammans med nyromantikens koryféer. Från Berlin flyttades Brinkman till Paris' ministerhotell, i hvilket madame de Stael var värdinna; år 1801 var han åter i Tyskland, »sin andes och sitt hjärtas hemland». På tyska utgaf han 1799—1806 ytterligare tre samlingar af dikter och filosofiska aforismer. Märkligast äro hans djupsinniga epigram, filosofiska arabesker i Goethes och Schillers anda, och dessa hans tankedikter träffar man än i dag rätt ofta i tyska antologier. Han var en mästare i tysk metrik, och själfve Goethe skref till Schiller, att han önskade bedja Humboldt hålla en prosodisk konferens med Brinkman om »Hermann und Dorothea».

Digitized by Google

Efter att under krigstiden i Pommern ha varit attacherad hos det olyckliga preussiska konungahuset, tjänstgjorde B. vid legationen i London, där han bl. a. sammanträffade med Geijer under dennes Londonvistelse; äfven på utländsk botten bevarade han alltjämnt sin kärlek för svensk vitterhet. * Han bosatte sig 1810 i Stockholm, där han sedan lefde utan någon egentlig tjänstebefattning och såsom privat man ägnade sig åt sina litterära och vetenskapliga intressen.

Han började ock nu först på allvar lära sig behandla svenska språket och lyckades uppnå klassisk renhet, särskildt i de efter antiken bildade versslagen. Hans ställning inom den svenska litterära världen var under stridstiden väl närmast åskådarens; hans sympatier voro till viss grad delade mellan den nya och den gamla tiden. Han förstod genom sin förtrogenhet med den tyska litteraturen mycket väl, hvad som låg bakom de svenska fosforisternas sträfvanden, men han kände släktskap med den gustavianska tidens formfulländning; han var en vän af antiken, men hyste ovilja mot den franska pseudoklassiciteten. Han sympatiserade dock i mycket med Leopold, som ju icke heller var främmande för den tyska klassicitet, som Brinkman älskade. I rent litterärt afseende stod han däremot Tegnér närmast.

Bortsedt från ett litet poem af år 1790, uppträdde v. Brinkman såsom skald på modersmålet först år 1821, då han vann Svenska Akademiens stora pris för skaldestycket *Snillets värld*, som utgör en reflexionsdikt af ståtlig hållning. I tvänne sånger, skrifna på rena, välljudande, femfota trokéer, har skalden skildrat de olika områden, där snillet gör sig gällande: i vetenskap, dikt och konst. Ett annat reflexionsstycke, *Diktens öar*, erhöll hedersaccessit 1826, och två år senare tog Brinkman säte i den vittra areopagen. På svenska diktade han också små *Tankebilder*, motsvarande och delvis öfversättande hans tyska. I den diktsamling *Vitterhetsförsök*, han vid 78 års ålder utgaf (1842), utgöra ovedersägligen dessa finslipade, uddiga små gnomer det bästa.

Brinkmans vänner kände och skattade hans penna från en annan sida än den offentliga. Han är svenska litteraturens flitigaste brefskrifvare, och Tegnér, som med honom stod i förtrolig brefväxling, yttrade om hans bref, att »de förenade grundligheten från högra Rhenstranden med elegansen från den vänstra».

---

* I bref till Rosenstein, som förmedlat bekantskapen med Geijer, skrifver Brinkman från London 1810: »Jag hoppas att ofördröjligen göra magister Geijers närmare bekantskap, och blir det för mig en särdeles fägnad, att begagna dess kunskaper, då jag nästan under hela mitt vistande härstädes sällan eller aldrig funnit tillfälle att genom samtal och umgänge uppfriska min kärlek för Svenska Vitterheten. Jag borde väl egentligen säga min olyckliga kärlek, emedan ett ovänligt öde alltid håller mig på så långt afstånd från min älskarinna att en närmare förtrolighet oss emellan svårligen torde kunna förväntas.»

Digitized by Google

Han skref till sin Stella, den af honom beundrade och besjungna Martina v. Schwerin, ej färre än 3,349 bref, och han kunde stundom i denna form nedskrifva formliga afhandlingar; ett bref till Tegnér belöper sig till 80 kvartsidor — hvilket för oss, som lefva i telegrafens och telefonens tidehvarf, låter som en saga. Brinkmans bref vittna om mångsidiga litterära intressen, en bildning, som omfattade hela Europas litteratur, och hans stil flyter lätt och spirituellt, men något bredt. Äfven som politisk skriftställare (i konservativ anda) var Brinkman värksam.

Ända till det sista förblef han arbetsam och ungdomlig, och något af det bästa han skrifvit — diktcykeln *Skaldens sömnlösa nätter* — tillhör året före hans död, som timade juldagsmorgonen 1847 i hans 84:de år.

Brinkman skref i sitt minnestal öfver Tingstadius följande ord, som nog kunna läsas äfven som en teckning af honom själf: »Ensliga, som ynglingens trånga hydda, voro ännu den ålderstigne Vises blott för gästvänskapen öppnade salar. Ingen maka förljufvade, inga barn föryngrade hans husliga sällhet. Men inom denna snillets enslighet hade känslornas vestaliska eld oafbrutet blifvit vårdad, och därför återspeglar sig äfven uti hans senaste åsikter af den yttre världen öfverallt en ungdomlig själs ännu molnfria himmel.»

Nicander, Beskow, Brinkman, i viss mån äfven Vitalis, förete frändskap med den Tegnérska dikten och hafva på olika sätt af denna låtit sig påvärka. Bland det yngre, uppväxande släktet blef Tegnér den stora förebilden, och man sökte mer eller mindre lyckligt efterbilda hans stil. Bland de egentliga Tegnériderna nådde Tegnérs skyddsling **Assar Lindeblad** (f. 1800, student i Lund 1818, präst 1823, docent i ästetik 1831, kyrkoherde 1838, † 1848) högst, men just den omständigheten, att han i en del af sina första dikter nästan allt för troget imiterade den Tegnérska bildprakten och stundom rent af förvillande likt apterade det Tegnérska maneret, vållade, att hans ursprungligare dikter mindre beaktats, och att han nog ensidigt förklarats såsom blott efterhärmare af sin store gynnare.

Assar Lindeblad.

Jämte Tegnér var närmast Byron hans idol.

Lindeblad var ytterst alsterrik och har utgifvit såväl flere diktsamlingar som längre berättande dikter. Högst står han som tillfällighetsskald, i hvilket afseende han under tiden efter Tegnérs flyttning till Vexiö och till slutet af 1830-talet var Lunds officielle sångare. Dessutom har han i sina religiösa dikter gifvit uttryck för det djupa trosallvar — påvärkadt af Schartau — som hos honom parade sig med en ljus lefnadsglädje, hvilken stundom kunde taga ett skälmskt uttryck. Bland Lindeblads större dikter och diktsamlingar märkas *Jämtlandsbruden*, *Missionären*, *Fremlingen*.

* * *

En egendomlig skald som framträdde under 1820-talet är humoristen

Digitized by Google

Kristian Erik Fahlcrantz.

Fahlcrantz var född 1790 i Stora Tuna i Dalarne, son af en prost, och blef 1804 student och 1815 fil. magister i Upsala. Tidigt röjde han sinne för poesi, men de akademiska förebilderna behagade honom föga, och han slungade bort ett försök till täflan i akademien, hvarmed han som 21-årig yngling sysslade. Till lynne och riktning var han nyromantiker, men kom likväl icke att sluta sig till de jämnåriga fosforisterna, som föreföllo honom lida af allt för stor tilltagsenhet och självförhäfvelse; han kände sig därför icke personligen dragen till dem, och de å sin sida anade icke, att Fahlcrantz i sitt privatissimum gömde poetiska försök. Och under det att de östgötiska nyromantikerna började sin skaldebana redan vid 20 år eller så omkring, dröjde dalkarlen Fahlcrantz ända till sitt 36:te år, innan han framträdde inför offentligheten. Lefnadsöden.

Det skedde, efter det den litterära striden i det närmaste var utkämpad i och med ett fantastiskt-satiriskt epos, *Noaks ark* (1825—26). Tiden, då det utkom, förklarar satirens dubbla udd. Till hela sin anläggning är det samsläktadt med nyromantikens fantastiska skämtsagor, sådana Ludvig Tieck och andra odlat arten, men Fahlcrantz skiftar hugg ej blott åt det torra, torftiga i den akademiska epigondikten, utan ock åt nyromantiska febuserier. »Noaks ark.»

Anledningen till Noaks ark fick Fahlcrantz, enligt hvad han själf senare förtäljde, från Dahlgrens »Babels torn», hvars humoristiska stoff han icke ansåg vara tillräckligt utmyntadt. Så kom han att tänka på, att ett ännu tacksammare ämne vore »Noaks ark», som ju vore en värld i smått, på hvilken satiren kunde leka och på detta sätt samtidens dårskaper gisslas under masken af stamfäderna. Till en början fingo infallen strömma alldeles fritt; meningen var dock att visa den lilla arken såsom ett fröhus till en kommande värld och att i stamfädren satirisera öfver tidens dårskaper. I detta afseende är det egentligen Japhet, som får kläda skott. Fahlcrantz, som icke själf hade planen och allegorien från början fullt klara för sig och under utarbetandet ofta skiftade mening, meddelar själf, att det ursprungliga syftet var att i de tre bröderna representera trenne grundriktningar i det mänskliga temperamentet; genom Sem det heliga och högsta, genom Kam dess djupare motsats; inom hvardera således en gränslös sublimitet af godt och ondt; mellan dessa och sålunda raka motsatsen till s u b l i m i t e t skulle Japhet stå, representerande den torraste och anspråksfullaste prosa, det lefvande Europas bildningsnit och bildningsförstånd, hvars stora tanke är att af djuren fostra

»en mänsklighet i survivans,
ifall att något mänskligt drabbade den gamla».

Detta är hufvudtanken. Vid familjdinern låter skalden visserligen Noak göra en annan, utförligare rollfördelning, enligt hvilken Sem representerar poesin, Japhet förståndet, Kam viljan, Noak och hustrun förnuft och tro samt de tre sonhustrurna gracer, som sira mikrokosmen. Men detta är tydligen tillkommet endast för att satirisera nyromantikens besynnerliga allegoriseringsraseri.

Meningen var att bygga dikten i tre våningar, men Fahlcrantz förlorade sig så i sidosprång och smålustigheter, att, i stället för att bygga arken uppåt, han tillbyggde den med en massa godtyckliga sidobyggnader och utsprång.

Digitized by Google

Dikten börjar med en bibeltravesti i stil med Bellman, Dahlgren och Vitalis. Den scen där Noak står som skeppare vid landgången för att hålla reda på att inga obehöriga komma med i arken, är framställd med den djärfvaste burlesk: »Min bäste herr assessor, jag rår, förbanna mig, inte; jag är blott skeppar'n och tar inga andra passagerare om bord än dem som stå på folkpasset. Brora mig hit och brora mig dit, det skedde i fyllan; därför vill jag nu icke smaka ett glas, så länge en kronofogde lefver. Ingen är den andres bror i hafvet. Åt helvete med falska biljetter, herr bankokommissarie.» Och när en af de drunknande ber honom åtminstone rädda hans far, som är nog så stort fä, som någon af de admitterade, svarar urpatriarken: »Intet lif räddas genom en metafor.»

Då (i första upplagan) Noak säger, att det kan för arkens församling vara likmycket, om det är af sina profetiska liktornar eller af en ännu högre uppenbarelse, som han känner, att det blir ett ovanligt duskväder, eller skeppsklareraren Gabriel tar emot konnossementet, i hvilket Noak Lameksson, skeppare, näst Gud af mitt förande fartyg, Noaks ark kallad, förklarar sig ämna afgå till destinationsplatsen Ararat mot en frakt af ett tunnland bördig vingårdsmark per ton jämte 5 procent kaplake, eller, när han i en sång parodierar det gamla arkaistiska bibelspråket och den hebreiska poesiens parallellism, så förstår man, att — 40 år senare — den konservative, högkyrklige biskop Fahlcrantz ansåg sig vid diktens förnyade utgifvande böra erinra därom, »till apologi för det skenbart lättsinniga i Arken», att han vid dess författande var en ung man, hvars officiella sysselsättning var Orientens språk och litteratur blott i egenskap af allmän kulturingrediens. Han var dock äfven på sin ålderdom angelägen att förneka det i dikten fanns något som låge i strid med den blifvande djupa respekten för allvaret i den heliga skrift, som ej borde kunna missfirmas af det äkta skämtet. Ironien vore blott sanningens indirekta form och ofta mäktigare än det mest gravitetiska allvar.*

I omarbetningen af »första våningen» (från 1826) lägger Fahlcrantz i Noaks mun följande ord, hvilka på en gång innebära en apologi och en självanklagelse:

»— — — — — — — — — — Det helga
Väl själf ej lider, men den svages sinne,
För hvilken gränsen än ej klarnad ligger
Emellan kropp och ande, lider anstöt.»

Det äkta skämtet med dess ironiskt satiriska syfte framträder hufvudsakligen i de försök, som Noaks barn och främst Japhet göra att uppfostra djuren till människobildning.

Japhet: Upp, skyndom, vakom då, på tidens tecken märkom!
Nitälskom för kultur'n, förädlom, bildom, värkom!
Trio: Ja, gåm åstad med sammansmälta själar,
Djurbildningsdirektörer, dra'm åstad
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Till mänsklighet hvar enda djurart förom,
Ja, tigern själf, ifall vi böre.
Japhet: Börom!

* Det framgår af Fahlcrantz' brefväxling med Hammarsköld, att han redan kort efter utgifvandet af »första våningen», jultiden 1825, befann sig i en viss oro och »ångrade åtskilliga vågade och förhastade ordasätt».

Digitized by Google

Särskildt märkas Japhets ganska kostliga föreläsningar, t. ex. i verslära.

Fahlcrantz har äfven inlagt åtskilliga djurscener, med enskildheter upptagna ur den gamla djursagan Reineke Fuchs, därvid han t. ex. i samtalet mellan Isegrim och Reineke ironiskt begagnat citat ur Lindebergs »härliga tragedi» Blanka (sedermera betydligt förkortade). Räfven och väduren samtala om dygdens pröfning, hans nåd oxen deklamerar ett improptu om Vernamo, och haren uppträder som Akilles i en parodi öfver trojanska kriget, o. s. v. För öfrigt är dikten genomsprängd af satiriska utfall åt olika håll, numera icke alltid lättydda. Än gäller det skönlitteratur, därvid företrädesvis den gamla skolans koryféer och efterföljare få kläda skott: »Var nyttig, lef i dina mödors minne», »Att lena hatets frö ur klippan af din barm»; än åter satiriseras den kvasifilologiska vetenskapligheten med en mängd lärda citat ur teologiska och bibelvetenskapliga skrifter (bl. a. ur den berömde Thunbergs något naiva ålderdomsafhandling »om de djur, som i Bibeln finnas» hvilken kort förut ventilerats i Upsala), än skämtas med Stockholmspostens kritik (så är t. ex. Borickans uttalande om Reineke ordagrannt lånadt ur Stockholmspostens omdöme om Jean Paul), än riktas en snärt mot »en vitter historieskribents» noter, »så gjorda, att de efter behag kunna läsas bekvämligen eller obekvämligen».*

Åtskilliga af dessa roligheter hade blott intresse för dagen och bidraga nu till att öka de döda punkterna i dikten.

Denna rymmer för öfrigt äfven åtskilliga mera rent poetiska, fantastiska, känsliga detaljer, särskildt i de scener, där Kam förekommer, och som stundom äro ytterst groteska, såsom när Kam metar med en dolk, hvilken han fäst på en ref, bildad af hans älskarinna Zillas guldhår, och fiskar upp en liten alrunepilt, som är hans son med Zilla; stundom äro de mera sublima, såsom i Kams stora monolog i »åttonde arktalet» och hans därpå följande samtal med den såsom Eros uppträdande fallne ängeln Azael.

I andra våningen satiriseras hufvudsakligen Japhets splittrade förståndskultur och självbelåtna mångvetande, i det att han bl. a. drömmer sig förvandlad till den europeiska allkunskapens högsta blomma: ett konversationslexikon, och föreläser för djuren, under det samtidigt Kam och hans älskade Nahlat gifva sublima uttryck åt sin disharmoni och sin ånger. Äfven här växla satiriska och rent poetiska stycken, stundom af rik fägring, såsom t. ex. Ormuds sång: »Hvad är ungdom?»

»Första våningen» af Noaks ark utkom 1825 anonymt, men ryktet utpekade snart Fahlcrantz som författare, ehuru andra gissade på Almqvist. Dikten ansågs mycket djärf, och det talades t. o. m. om möjligheten af åtal »i en så mörkrädd tid».**

* Detta syftar på Geijers bekanta ord i företalet till Svea Rikes Häfder, att han förvisat mycket af det kritiska till noter, som kunna bekvämligen eller obekvämligen behandlas, allt efter olika läsares godtycke.

** Själf skref Fahlcrantz till Hammarsköld på nyåret 1826:

»— — — Jag har ännu icke här fått slita något ondt för mitt supponerade författareskap. Men jag har icke heller träffat många af gubbarne, förmodligen emedan jag ej sökt dem. Lithorodon (ärkebiskop Rosenstein) träffade jag i går på gatan; han var mycket vänlig och bjöd mig hem med sig, men jag hade förfall. Med Kolargossen (Geijer) kommer jag i afton i sällskap. Få se om han skickar sig 'bekvämliga eller

Digitized by Google

I företalet till första delen förklarade »utgifvaren», att den andra våningen skulle komma att innefatta djurens täflingsskrifter, men då denna andra våning utkom 1826 tillsammans med en ny upplaga af den första, var så icke förhållandet, utan innehållet ett helt annat än som bebådats; däremot sade »utgifvaren» sig möjligen skola meddela de omtalade prisskrifterna i ett tredje band. Så blef dock icke fallet. Tredje våningen blef aldrig byggd, hvaremot Fahlcrantz, då han fyrtio år senare utgaf sina samlade skrifter, däribland intog åtskilliga täflingsskrifter, som ursprungligen varit afsedda för den tredje våningen, såsom

Kr. E. Fahlcrantz.
Efter porträtt af B. Valerius i Vestm.-Dala Nation, Upsala.

en dramatiserad folksaga, »P. B.», som väl närmast åsyftar Lycksalighetens ö, vidare en kritik af kalendern Nebulosa, ett vältalighetsstycke om uppfostran till kälkborgerlighet o. s. v.

Det har sagts, att Noaks ark vore »Sveriges första och största

---

obekvämliga'. Efter denne Rector Scholæ borde väl kollegerna rätta sig, och det kunde de väl göra utan att kompromettera sig, inför mig åtminstone, till hvilken de aldrig yttrat ett ord, ehuru vi många gånger varit tillsammans. Palmblad, tror jag, skall recensera Arken i Svea. Dock tror jag att deras tänkesätt äro vänliga nog, så mycket det låter sig göra mot en, som icke hörer till kasten.»

Digitized by Google

humoristiska dikt», ett yttrande som sedan justerats därhän, att den är »dess största satiriska». Om man menar omfånget och anläggningen, må detta omdöme gälla, men för att vara ett betydande humoristiskt-satiriskt skaldevärk saknar dikten väsentliga egenskaper; det brister den en klart lagd plan; den är trots hopandet af roligheter svår att arbeta sig igenom på grund af de svårförstådda anspelningar, hvilka redan då dikten utkom ansågos vanskliga att tyda. Dessutom är det onekligen för mycken barlast, för mycken död vikt i Arken. Stilen är liksom planen ytterst orolig och växlande, rör sig från den djärfvaste burlesk och grotesk till bitter sarkasm, från akustiska ordlekar till ömmare, känsliga toner. En svaghet är ock, att man tycker sig märka, att författaren själf har så oerhördt roligt åt sina kvickheter. Det hela har, trots sin oerhörda vidd, karaktären af en improvisation. Fahlcrantz säger själf, att det från början var alldeles planlöst, att det var en lynnets ilande produkt. Detta har åt hela byggnaden af arken gifvit en bristande hållfasthet. Men mycket af det tillförda materialet i denna byggnad är af bestående värde. Författarens egenskap af orientalist — docent i arabiska — framträder ej blott i de många ställen, som vittna om en vidsträckt kännedom om Orientens litteratur och i hvilka han skämtade med rabbinernas talmudstolkningar, utan ock i det »arabeskartade», nyckfulla rolighetslynne, som äger en viss österländsk stämning, icke minst gäller detta ordlekarne.

Några år efter utgifvandet af Noaks ark, 1829, blef Fahlcrantz teologie professor. Under sin professorstid sysslade han fortfarande understundom med diktning, särskildt med sånger vid universitetets fester. Ett par af dessa hafva bevarats genom tiderna: exempelvis Dalavisan *Om lycka och ära vi hörde en sång* med omkvädet »I skogar, i berg och i dalar», samt den stora koralen vid tvåhundraårsfesten öfver Gustaf Adolf 1832: *Låt dina portar upp, du minnenas ljusa tempelgård*, hvilken koral till Hæffners toner ännu gärna sjunges till hjältekonungens minne. Så började han ock sin stora episka dikt *Ansgarius* (1835—1846), i hvilken han skildrar Ansgarius' lif, troget versifierande Rimbertus' Vita S. Anscharii; denna dikt har mera blifvit en lefnadsteckning på vers med lärodiktande bismak än ett epos, och det har ej utan skäl sagts, att om Fahlcrantz här åstadkommit, hvad han som biograf åsyftat, så har han icke åsyftat hvad han bort som skald. Bäst är den tionde sången, som rör sig mera fritt. År 1842 blef Fahlcrantz medlem af Svenska akademien, år 1849 biskop i Västerås. Han var »en kämpe på Zions murar», i tal och skrift ifrande för en högkyrklig protestantisk uppfattning, ömsom bekämpande sekterismen, ömsom katolicismen, ömsom Almqvists författarskap.

Men mellan striderna var Fahlcrantz en glad skämtare, och fastän hans stora diktvärk aldrig blefvo populära, var han dock en af landets mest kände män. Såsom »ordlekare» förvärfvade han sig rent af en Ulspegels berömmelse, hvilket något generade Västerås stifts biskop. Han afled 1866.

* * *

Digitized by Google

Manhemsförbundet.

En företeelse i Sveriges vittra värld från denna tid, som icke bör lämnas obeaktad, är Manhemsförbundet, äfven om vi icke inom ramen af denna del kunna skildra detta förbunds egentliga hufvudpersonlighet, hvars författareindividualitet först utvecklar sig under ett senare skede.

Manhemsförbundet stiftades år 1815 af Karl Fr. Dahlgren och A. J. Cnattingius, som då voro lärare vid Afzelius' skola, men förbundets egentliga själ och medelpunkt blef den snillrike nyromantikern

Karl Jonas Love Almqvist

Almqvists första skede.

(född 1793, Gjörwells dotterson, fil. magister 1815, tjänsteman i ecklesiastikexpeditionen, lärare i Stockholm, sedermera regementspastor och rektor, rymde ur landet 1851, † 1866).

Manhemsförbundet har af Atterbom kännetecknats såsom åsyftande »en organisk växelgenomträngning af Auroraförbundets och Götiska förbundets karaktäristiska sträfvanden, så beskaffad att den äfven omedelbart skulle ingripa i den förhandenvarande tidsvärkligheten med en praktisk omgestaltning». Och det fanns drag af både goticism och fosforism i Manhemsförbundet. Framförallt var det dock utslag af sin centralpersonlighets Rousseauanska sinnelag.

Förbundet, som ursprungligen afsåg att utgöra en vänskaplig förening mellan några af skolans lärare och dess bästa lärjungar, riktade till en början företrädesvis sin sträfvan på att göra medlemmarne riktigt förtrogna med nordisk fornkunskap, mytologi o. d., för hvilket ändamål under de första åren formliga examina förrättades, dessutom skulle de yngre ledamöterna härdas mot spökrädsla.

Bland de föredrag, som höllos i Manhemsförbundet, förtjänar särskildt ett af Almqvist uppmärksammas, enär han här biktar sin poetiska trosbekännelse i en skildring af poesiens d. v. tillstånd i Sverige; han kritiserar strängt den äldre gustavianska litteraturen och äfven dess yngre representanter: Franzén, Wallin och Valerius. Ej heller den nya skolan, hvars framtidshopp Almqvist var, finner rätt nåd för hans ögon; med undantag af Atterbom voro de endast tyskhärmare. Till det tredje slaget af poesi som han säger vara Svensk utan härmning, räknar han Bellman, åt hvilken dock till Sveriges olycka blef gifven vinets ande och icke svärdets, den store Lidner samt Ling, »en man lika kraftfull och djärf i sig själf som i sin poesi», den originellt svenske Atterbom, samt Geijer och Tegnér.

Skaldskapet var för Almqvist — liksom för hans store föregångare Thorild, af hvilken han var starkt påvärkad — blott ett intresse, sidoordnadt med en mängd andra: filosofiska, religiösa, samhälleliga. Liksom Thorild är äfven den unge Almqvist en »Sturm- und Drangnatur», och han var ock i ej ringa mån påvärkad af den tyska Sturm- und Drangskolans skalder, främst af Goethes ungdomsvän F. M. Klinger, hvars romaner med deras kraftiga naturdyrkan, dystert fatalistiska världsåskådning och hat mot det konventionella hos honom

Digitized by Google

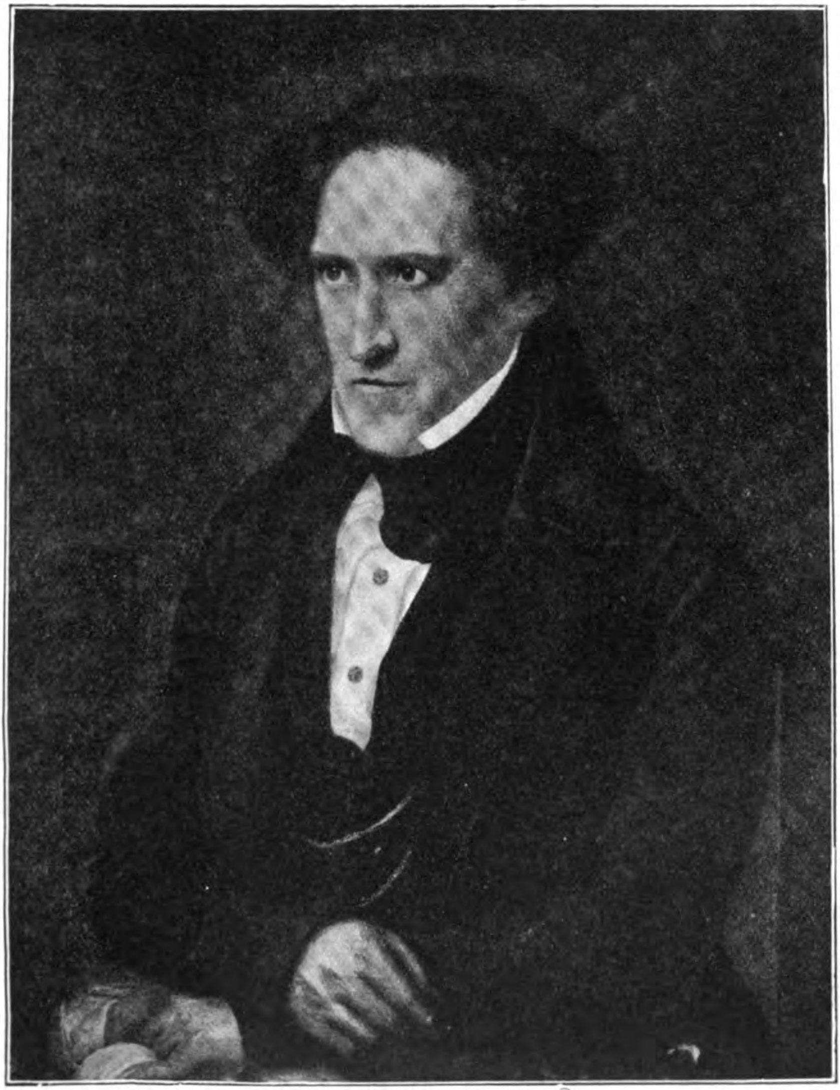

Karl Joh. Love Almquist.

Måladt af Mazèr, efter orig. i Nordiska museets samling på Bredablick.

Digitized by Google

Digitized by Google

anslogo besläktade strängar; dessutom äger han beröringspunkter i religiöst afseende både med Svedenborg. och med sin morfaders sekt, herrnhutismen. Men framförallt är han en andlig afkomling af kultur- och samhällsfienden Rousseau. Och det är alla dessa idéer han söker göra gällande i Manhemsförbundet, där han utvecklar de mest bizarra och underliga förslag, hvilka ej sällan framkalla den uppsluppne, mera ytlige Dahlgrens skämtsamma gyckel.

Manhemsförbundet upplöstes 1820, men flere dess medlemmar, bland dem Almqvist, sökte sätta i värket en af de tankar, hvilka framkastats i ett af honom författadt och samtidigt med förbundets upplösning offentliggjordt organisationsförslag, nämligen att det vore det allmännaste och högsta lefnadssättet att lefva som idealiserad bonde.

Detta pröfvade Almqvist åren 1823—26, då han tillika med förbundsbröderne Jonas Wærn och Gustaf Hazelius var bosatt som bonde på ett hemman i Värmland, där han ingick äktenskap med en kvinna af folket, vid hvilken han sedan åratal tillbaka varit fäst.

Den Almqvist, som då flyttade dit, hade visserligen utgifvit flere arbeten och författat än flere, han var i umgängeskretsen beundrad som ett snille, men inför den stora allmänheten var han ännu okänd. Hans offentliggjorda alstring utgjordes af en liten rolig travesti på den komiska hjältesagan, *Försök till Hektors lefnad* (1814), en liten skrift *Hvad är kärlek?* (1816), som innehåller tankar, i hvilka man finner frön till de senare kraftigare angreppen på den konventionella sedligheten och på all doktrinär moral, såsom endast varande människofunder; delvis är denna Rousseauanska skrift befryndad med Thorilds »Om kvinnokönets naturliga höghet»; vidare *Parjumouf*, (1817), en saga från Nya Holland, en idyllisk skildring af ett förhistoriskt naturtillstånd, påvärkadt af Rousseau och Bernardin de S:t Pierre och prisande ett religiöst oskyldigt lif.

I Opoetisk kalender (1822) meddelade Almqvist ett par fantastiska, nyromantiska noveller.

Men vida betydelsefullare för hans framtida värksamhet var det mellanting mellan berättelse och drama kalladt *Amorina*, som skrefs och trycktes 1822, men då på föranledning af Almqvists farbror biskop A. blef indraget och först utgafs år 1839. I denna ytterst bizarra, af skräckfulla gräsligheter fyllda bok har Almqvist i poetisk form opponerat sig mot läran om den fria viljan och gjort människan så tillsägandes till ett blott naturväsen, som blindt handlar efter de medfödda naturanlagen. Lysander kallar den grundstenen till hela törnroslitteraturen. Romanens bizarra art framgår t. ex. af följande äkta Almqvistska ord:

· Spågumman Granriskajsas dotter ligger vid Eldsviken och skurar tallrikar.

Johannes (mördaren): Kors, hvarför nyttjar du skursand. Tag några af de där granna orden (dygd, moral). De göra ju människorna så rena. De måtte väl då också kunna göra ett byttlock rent.

Digitized by Google

Men — som sagdt — Amorina med sin revolutionära tendens förblef ännu i sexton år okänd för den svenska allmänheten och blott föremål för beundran från Almqvists närstående vänner, hvilka i honom sågo sin höfding, Sveriges stora framtidssnille.

Under nybyggarlifvet i Värmlands bergsbygd författade Almqvist tvifvelsutan en hel del af de skrifter, dem han senare utgaf. Han så väl som de andra nybyggarne tröttnade snart på det enformiga bondelifvet, hvilket tagit sig bättre ut på papperet än i värkligheten. Här bekräftade sig Geijers ord:

»Den borgerliga sfär, hvari man är född och uppfödd, bildar kring hvar och en ett slags naturlig atmosfär. Få gå utom den utan att förlora andan. Snarare går det an uppför genom en småningom kommen vana af bildning. Olyckans ihärdiga skola kan äfven lära att uthärda fallet utför. Frivilliga språng i ena eller andra riktningen lyckas sällan.»

År 1826 vände Almqvist åter till kulturlifvet och inslog efter någon tid en ny författarebana, i hvilken subjektivismen än en gång som i Rousseaus och Thorilds tid ter sig såsom revolutionär.

Almqvist utgår ur fosforismen och betecknar i viss mån dess afslutning, men ock tillika uppslaget till ett nytt skede. Med sitt egendomliga, nyckfulla, självsvåldiga sinnelag, med sin rika, om än ofullgångna ande kunde han ej länge bindas inom någon skola. Och hans revolutionära natur vållar slutligen en brytning, när hans törnrosdiktning mynnar ut i Det-gåran-läran, som ju redan antydts i hans äldre skrifter. I honom utblommar den svenska nyromantiken och med sina radikala teorier bådar han nya tider. Hans ställning till fosforismen erinrar något om Heines till tysk nyromantik, Alfred de Mussets till den franska. Hans egentliga skaldevärksamhet tillhör ett senare skede.

* * *

Finske poeter.

Äfven i syskonlandet på andra sidan Bottniska viken hade den svenska poesien sina representanter. Den första tiden efter freden är likväl i hög grad steril, och litteraturen företer därunder en stor torftighet. När Franzén år 1811 bosatte sig i det gamla Sverige, var Finland någon tid så till sägandes utan poesi.

Franzéns lärjunge Johan Gabriel Linsén (f. 1785, professor, † 1848) samlade likväl som universitetsadjunkt några unga förmågor i Auraföreningen, som 1817—1818 utgaf en kalender *Aura*. Här, liksom i tidningen Mnemosyne, hvilken han ock utgaf, offentliggjorde han sina diktalster, af hvilka ett om *Den finska fosterbygden* är det mest betydande. Linsén var äfven en vältalare af förtjänst. Bland

Digitized by Google

skalderna i Aura var ock den af fosforismen påvärkade ofvan omtalade A. I. Arwidsson, som dock lade lyran — den han användt än för erotisk, än för fornnordisk, än för naturfilosoferande diktning — å sido för sin politiska penna, samt tidens mest skattade poet i Finland Axel Gabriel Sjöström (f. 1794, professor, † 1846), som ömsom följde Franzén, ömsom göter och fosforister i spåren samt äfven tolkade och efterbildade Anakreon; han utgaf ock tidningar i Åbo och — efter universitetets flyttning 1828 — i Helsingfors. Sjöström var en alsterrik men ganska medelmåttig skald, hvilken dock genom sina romantiska, af en viss natursymbolik färgade dikter vann ett visst namn, som han likväl icke kunnat bevara; han värkade äfven såsom kritiker.

Finlands svenska diktning väntade sin storman. Han kom i det nästa årtiondet.

Stagnelius' och Nicanders gemensamma grafvård å Maria kyrkogård.

Digitized by Google

Vignett ur Stjernstolpes skrifter.

Humorister af äldre skola. — Poetiska öfversättningar.

Den svenska prosadikten hade under Gustavianska tiden föga eller intet omhuldats. Smaken gick i en annan riktning, och vi hafva under denna tid intet namn af betydelse för svensk romandiktning. Däremot öfversattes under det gustavianska tidsskedet romaner af de store engelske romanförfattarne Richardson, Fielding, Goldsmith, liksom äfven Lawrence Sternes Sentimental Journey tolkades; så ock Goethes Werther. Utom dessa värdefulla arbeten vältrar sig under de sista åren af förra och början af detta århundrade öfver vårt land en störtflod af öfversättningar från utländsk, isynnerhet tysk romandiktning, som hotar att förtaga intresset för all annan litteratur; särskildt voro den halft sentimentale, halft humoristiske August Lafontaines romaner populära; dessutom tolkades de humoristiska författare, som gingo i Sternes spår, särskildt den s. k. Itzehoe Müller, äfvensom de omtyckta röfvare- och riddareromaner, hvilka födts af det intresse för »röfvarlif» och »riddarlif», som de store Sturm- und Drangförfattarne kallat i dagen.

Vid början af detta tidsskede spirar emellertid en svensk roman- och novelldiktning fram och det med representanter ur olika läger. Fosforisternes, särskildt Palmblads och Livijns novellistik hafva vi uppmärksammat. Men redan förut hade från ett annat håll en svensk originalnovellistik börjat odlas.

Digitized by Google

Pioniererne voro J. M. Stjernstolpe, hvars *Wilhelm* (1801) dock var utan värde; i denna »komiska roman, svenskt original» fanns, såsom Ljunggren påvisat, hvarken något komiskt, svenskt eller originellt, samt Wallmark, hvars *Amalia eller de finska flyktingarne* (1808) visserligen väckte stort bifall, som dock mera är att tillskrifva ämnet och det affektionsvärde, novellen fick såsom motsvarande den fosterländska stämningen, än några inre förtjänster.

Af ojämförligt större betydelse voro de arbeten, som författades af **Fredrik Cederborgh**. Cederborgh.

Bruksägareson från Lindesberg, född 1784, kom han såsom tioåring till Upsala, där han senare studerade juridik, utbytte sedan denna universitetsstad mot Lund, hvarest han 1801 aflade kansliexamen, hvarefter han tjänstgjorde i Stockholm under ett årtionde, bl. a. som konduktör vid k. Museet, kanslist och protokollsekreterare i inrikesexpeditionen, från hvilken befattning han tog afsked och bosatte sig i hemmet vid faderns bruk, återvände 1814 till hufvudstaden, där han blef boktryckare och tidningsutgifvare, till dess han år 1823 åter igen bosatte sig i sitt bruk vid Lindesberg, där han afled 1835. Lefnadsöden.

Cederborghs författareværksamhet börjar år 1809, då han under en ferietid på landet skref första delen af *Uno von Trasenberg*, berättelse af frih. Dolk, som han skänkte utan vederlag åt en boktryckare. Den vann stort bifall; Wallmark berömde dess attiska salt; fortsättning önskades både af publik och förläggare. Samma år utkom andra och i slutet af 1810 tredje delen. Uno von Trasenberg.

Åtgången var stark, nya upplagor trycktes.

»Uno v. Trasenberg» är tillkommen endast såsom ett slags tidsfördrif för författaren själf, men den fick en i viss mån epokgörande betydelse såsom invigande en realistisk svensk romandiktning.

Det är en satirisk roman. Cederborgh har tagit sig för att skildra en ung svensk adelsmans lif såsom extra ordinarie tjänsteman i hufvudstaden. Särskildt är det härvid ordensväsendet, som hans satir drabbar, och han upptager tråden från Paijkulls »Ordensvurm», då han skildrar Uno von Trasenbergs införande i Sviagriserorden. Vid sidan af det kostliga gycklet med de mystiska ceremonierna låter Cederborgh sin satir gissla de hasardspel, hvilka ofta doldes under ordensväsendets hölje och som gjorde flere ordnar till maskerade spelklubbar af betänklig art. Med mycket godt lynne och en viss bred humor skildrar Cederborgh sin hjältes öden i Sviagriserordens olika grader, en satir hvilken dock författaren på ett ledsamt sätt aftrubbat i sista delen, tydligen efter påstötning från ordensbröder i frimureriet. Här försvarar han nämligen i viss mån Sviagriserordens »högre grader» och synes särskildt angelägen om, att man ej skulle misstänka honom ha med sin parodi åsyftat frimurareorden, hvilket onekligen värkar som en kall dusch ofvanpå de föregående delarnes dräpande satir.

Cederborghs andra roman *Ottar Tralling* (första och andra delen 1809, tredje delen 1814, fjärde delen 1818), som Palmblad försmädligt kallat en drängroman, skildrar en drängpojkes öden som kypare, majorsuppassare, student och kameralist och hans olika äfventyr, intill dess han slutar som bokhandlare i landsorten, allt berättadt med det sinne för värklighetens komiska tilldragelser, som Ottar Tralling.

Digitized by Google

var Cederborgh eget, och i en realistisk, af roliga infall kryddad framställning, hvilken ock stundom röjer sinne för en liflig och älskvärd idyll.

Från den akademiska kritiken rönte Cederborgh uppmuntran, och han var allvarligt på tal år 1811 till Lundbladska priset, på grund af »det originella snille han ådagalagt i ett vitterhetsslag, hvartill Sverige haft få inhemska mönster», men Leopold afstyrde pris, emedan han fann betänkligt att belöna romaner af detta slag. Fosforisterne åter senterade icke Cederborghs sunda drastiska satir och komiska värklighetsskildring, som var så föga besläktad vare sig med den Jean Paulska sentimentala humorn eller med den nyromantiska ironien. Och då han i andra delen af Ottar Tralling tillåtit sig ett gyckel med fosforismen (»själfve Scarabeus Plattergom»), öppnade Palmblad sin vredes slussar och lät honom förstå, att han saknade gedigen komisk stil, — »de lyckliga ställena i hans roman, de friska idylliska penseldragen af ädel naivetet läto läsaren förvånas öfver att en bättre natur själfvilligt sänkt sig i smutsen och nedlåtit sig till en gycklare för pöbeln». Dessutom saknade Palmblad i hans satir och ironi »en filosofisk åsikt af lifvet». Cederborghs roliga skildringar göra dock icke anspråk på att tolka en djupare världs- eller konståskådning. Att klandra dem för att de sakna detta, är, som om man ville klandra en genretafla af Metsu eller Dow för det den ej äger samma djup som en Rembrandt eller Rafael.

Fredrik Cederborgh.
Efter träsnitt.

Man har ock mot Cederborgh anmärkt en viss brist på individualiseringsförmåga i karaktärsskildringen och ett visst släkttycke mellan hans hjältar. Härvid är dock att märka, att Cederborgh — såsom Ljunggren påpekat — i de båda romanernas hufvudfigurer tydligen mer eller mindre omedvetet tecknat sin egen godmodiga, fridsamma personlighet, som icke var alltför nogräknad med sitt umgänge och som efter några års växlande äfventyr drog sig tillbaka i det undangömda.

Fullt befogad är anmärkningen mot planlösheten i hans romaner. Man kan vara öfvertygad, att, då Cederborgh satte sig att börja en roman, han med Lidner kunde säga, att hvad resten skulle blifva, det visste blott änglarne i skyn.

Hans uppfinningsgåfva står afgjordt efter hans skildringsgåfva. Men denna

Digitized by Google

är förträfflig. Hvad han sett och iakttagit, det förstod han berätta med godmodig humor; särskildt lycklig är han som skildrare af scener från lifvet i storstäder och småstäder och af landskapstaflor; öfver hans skildring hvilar »ett svenskt tycke»; dock är nog hans berättarskap i någon mån påvärkadt dels af de engelska satirikerna, dels af Müllers Sigfrid von Lindenberg, i hvilken komiska roman likaledes den godmodiga hvardagsmänniskan uppbär hufvudrollen.

Cederborgh författade äfven en del smärre satirer, däribland den roliga *Jacques Pancrace v. Himmel och Jord*, dem han tillsammans med sina båda större

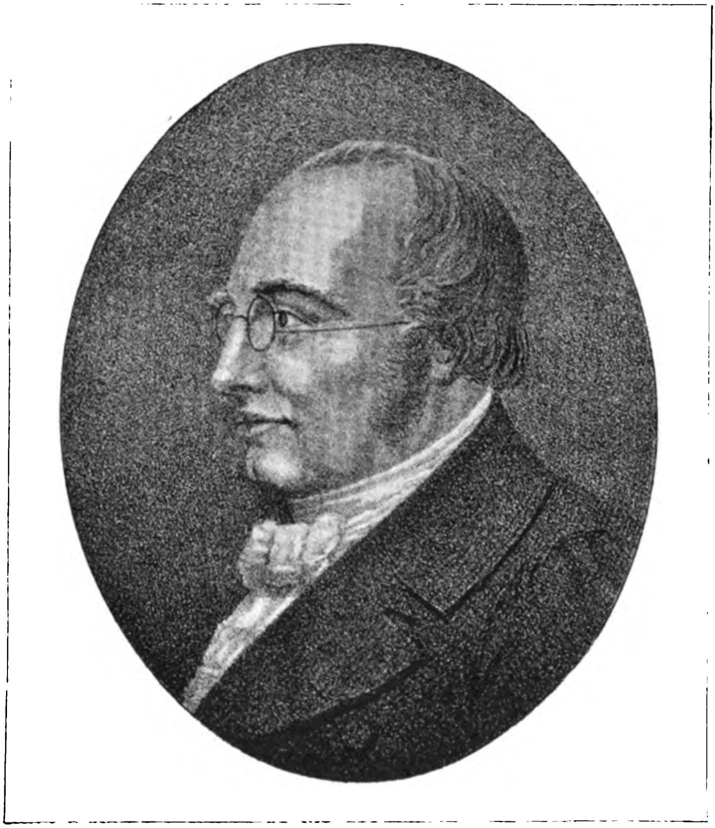

J. A. Wadman.
Efter handteckning af J. Rosenbrock.

arbeten utgaf 1834 — året före sin död — under titeln *Ungdomstidsfördrif*, hvilken titel förträffligt kännetecknar deras karaktär liksom ock författarens anspråkslöshet.

Cederborghs framgång framkallade andra arbeten i samma art, hvilka efterapade hans satiriska skildringar af omgifningen, men saknade hans älskvärda lynne och berättartalang. Tvänne bland tidens sämre publicister voro bland Cederborghs efterhärmare; den ene var K. G. Walberg, som i *Uggleviksbalen* lämnat en utomordentligt rå skildring af det lägsta Stockholmslifvet, den andre B. J. Törneblad, (den samme. som vann en herostratisk ryktbarhet genom sin satiriska fabel *Räfvarne*, hvilken spelade en så stor roll vid Fersenska mordet). Denne senare hade oförsynt ockrat på Cederborghska romanernas popularitet Cederborghs efterföljare.

Digitized by Google

genom att under namnet »Friherre Dolk» af Ottar Tralling utgifva en tre delars roman, som karrikerar en i 18:de seklets upplysningsfilosofi och sentimentalitet uppfostrad egoist.

En efterföljare af Cederborgh var ock hans beundrare P. A. Wallmark, som utgaf dels *Min första resa till Stockholm* af Fuselbrenner, en satir på en landsortsbo som syndar mot hufvudstadsseder, dels framtidsvyn *»Fuselbrenner den yngres resa till Stockholm 1913»*.

* * *

Wadman.

En humorist, som står ganska isolerad i denna tids diktning, är **J. A. Wadman,** hvilken i sitt författareskap å ena sidan visar sig som en efterföljare af 1700-talets humorister — Bellman i dennes rent komiska dikter samt fru Lenngren —; å andra sidan såsom en föregångare till v. Braun.

Lefnadsöden.

Wadman, prästson från Blekinge, var född 1777, hade studerat vid Lunds universitet, fört ett tämligen skiftande och i öfrigt föga bekant lif, intill dess hans vän, den bekante öfverfältläkaren Weltzin skaffade honom befattning som sjukhuskommissarie vid armén under fälttåget i Tyskland och Norge. Med Weltzin flyttade Wadman till Göteborg, där han någon tid var lärare, men sedan utan någon bestämd syssla tillbragte sina dagar i fattigdom, delvis själfvald. Alltför stolt att krypa eller tigga, drog han sig fram, glad i glada vänners krets vid jakten eller bålen; för öfrigt nöjd med litet, där han lefde på sitt vindsrum och med ett medlidsamt löje såg ned på dem, hvilka sträfvade efter ära, guld och glitter. Med sin vittra gåfva gladde han vänkretsen, företrädesvis i ordenssällskapet »Göta Par Brikoll», där han var vältalare och skald. Först åren 1830—1835 utgaf han sina dikter under titeln LEKOCHALFVAR; år 1837 hade han slutat sitt lif, sextio år gammal.

Diktning.

I Göteborg var han en mäkta omtyckt och beundrad lokalskald, men utanför dess hank och stör var han under lifstiden föga känd.* Lenströms litteraturhistoria omtalar honom ännu 1840 såsom en kvick men plump folksångare, en Dahlgren i sämre upplaga; det är egentligen först i och med Bjurstens lefnadsteckning till upplagan af år 1855, som Wadman så tillsägandes ingått i det allmänna svenska riksmedvetandet och härvid törhända kanske äfven något öfverskattats, då man velat göra honom till en Göteborgsk Bellman.

Wadman är i dikt som i lif på en gång epikuré, cyniker, stoiker. Det epikureiska draget röjes i besjungandet af de bacchanaliska fröjderna, stundom — ehuru mycket sällan — med en antydan om de erotiska; cynikern möter oss i de ofta mycket ohöljda ordalagen, de djärft drastiska uttrycken; stoikern slutligen i ett drag af likgiltighet för världens äflan och glans, parad med kärlek till naturen och lugnet i dalen framför stormarne på höjden. I detta afseende fullföljer han i sina bästa dikter i viss mån den Lenngrenska tonen i »Slottet och kojan».

Denna uppfattning gör sig gällande i hans bacchanaliska diktning, så i dikten *När jag dricker;* han dricker och ler åt gubbarne, som nappas om en guldstång, kifvas om en tufva jord eller om två tomma ord, ler åt käringarna, som skvallra vid kaffekoppen, åt grannfruarnas äflan att sitta främst o. s. v.;

* På Weltzins förord hade han dock intagits i Götiska förbundet, där han emellertid icke lämnat spår efter sig.

Digitized by Google

den möter oss i *Bålen* (den populära »Lik en Afrodite»), då han menar, att eftervärldens lof och det odödliga namnet föga fröjdar ett balsameradt öra:

»Eftervärlden, född se'n bålen tagit slut,
Har god tid att vänta tills vi druckit ut.»

Den ger sig äfven uttryck — denna åskådning om all lifvets fåfänglighet — i en allvarlig dikt, *Varnaren*, där han spörjer den lärde, hvad han söker vid sin lampa, — »det eviga, goda, sanna», — ynglingen hvad han söker på härarnes bana, kvinnan hvad hon söker i kärleken, guldgräfvaren hvad han söker bland klipporna o. s. v., men finner alla svaren utan värde, och svarar själf fullkomligt i 18:de seklets stil, att den enda sällhet, som är värd att söka, är den att aftorka någon tår, att skydda en värnlös, att bryta en boja.

Äfven en idyllisk dikt, som *Min lilla vrå bland bergen* — en af de älskligaste i svensk diktning — bottnar i samma åskådning. Ännu mera karaktäristiska äro kanske de tre dikter, i hvilka denna stämning tagit ett mera objektivt uttryck, som *Kungen och Skomakaren*, där en hederlig borgersman jämför sin ställning vid syl och pryl med konungens, och menar sig ej ha skäl att byta. Särskildt slutet är dråpligt:

»Ännu efter tusen år
Kungens namn i boken står,
Prisadt, hädadt.
Efter ett, två eller tre
Tiga alla lymlarne,
Som mig smädat.»

Likartad är *Mäster Schmitt* och *Kungen och Tiggaren*, hvilken sistnämnde dock skadas af ett oerhördt cyniskt slut. Detta är nu intet enstaka drag hos Wadman; hans sångmö är ofta mer än lofligt grof i munnen, något som kan ursäktas med att dikterna icke ursprungligen tillkommo för offentliggörande, utan såsom stundens ingifvelse i glada lag, och då togo en cynisk anstrykning. Vid utgifvandet af »Lekochalfvar» lät han dem undergå en kastrerande censur — biträdd af en vän, som var »hofkanslärns ombud» —, men detta vållade att det naivt grofva ersattes af något halft förtäckt, stundom något tamt i förhållande till innehållet, som skadade effekten. Därför »restaurerades» ock senare dikterna till sin ursprungliga, onekligen kraftigare, men råare form.

Wadman ger som skald ett ärligt personligt uttryck af sin egen naturell, och denna är en gammal kärf ungkarls, som sjunger ut sitt hjärtas mening och icke väjer för starka ord. Men det vore orätt att blunda för att denne bistre Diogenes har ett fint öra för naturens toner, för friluftslifvet, helst som jägare, i skog och dal, en lekande kvickhet och stundom bakom det grofkorniga yttret ett känsligt sinne. Dock får man icke, som otvifvelaktigt skett, låta den ådra af vekhet, som någon enstaka gång spåras i Wadmans diktning, tillmätas för stor betydelse; det duger ej att hos hvarje svensk skämtare leta fram ett melankolisk lyriskt kynne, därför att Tegnér fann ett vemodsdrag kring pannan hos den störste bland våra humorister. Karaktäristik.

Digitized by Google

Wadman var en anspråkslös natur, och minst af allt anade han, att han i sin graf skulle vinna det eftervärlden kallade »ett odödligt namn», han som sjungit, att eftervärlden fick vänta tills han druckit ut.

* * *

Stjernstolpe. En annan ordensskald, inom hufvudstadens glada ordnar och sällskap, var **Jonas Magnus Stjernstolpe,** hvars namn redan nämnts såsom deltagare i den vittra drabbningen, där han först torde lämnat ett eller annat skämtbidrag till Polyfem, men sedan bistod den akademiska sidan, bl. a. med sina roliga sändebref från månen.

J. M. Stjernstolpe.
Efter porträtt af Westin.

Stjernstolpe föddes år 1777 i fattiga förhållanden; genom välvilliga människors bistånd fick han tillfälle att studera, aflade kansliexamen, ingick vid århundradets början i krigsexpeditionen, där han slutligen befordrades till expeditionssekreterare. Under sin första lönlösa tjänstetid sökte han sin utkomst dels som lärare — han var bland annat informator i det Beskowska hemmet och knöt nära vänskap med sin discipel Bernhard Beskow — dels såsom flitig öfversättare af romaner; han försökte sig ock, som ofvan är omtaladt, såsom originalförfattare genom romanen »Vilhelm», liksom han skref två nya delar till en oafslutad sjudelars tysk roman af J. G. Müller, »Herr Thomas». Dessa arbeten tillhöra emellertid slutet af det gustavianska skedet. Från år 1813 börjar hans förnämligare värksamhet som vitter öfversättare. Särskildt anmärkningsvärd är hans tolkning af den tyske författaren Blumauers bekanta travesti af Aeneiden (1813, 1814), hvilken tolkning grundlade hans författarerykte och vann så stort bifall, att den utkom i andra upplagan; öfversättningen anses i vissa hänseenden öfverträffa originalet, men själfva genren är ju lätt vara. Blumauer var egentligen lärjunge af Wieland, och äfven dennes romantiska hjältedikt Oberon, hans fésaga »Pervonte» samt »Vattenkaret» tolkades af Stjernstolpe. I dessa öfversättningar — särskildt i Blumauers Aeneis, som nog är den bästa — lägger Stjernstolpe ådaga en utomordentlig lätthet för versifikation och rim; hans penna flyter ledigt och behagfullt, och han förstår att på ett träffande sätt återgifva originalens komiska uttryck, ofta lyckligt lokaliserade; men man saknar dock i tolkningen af Wieland det lätta, poetiska skimmer, hvarmed denne förstod att kringgjuta sin diktion. Stjernstolpe öfver-

Digitized by Google

satte äfven Popes komiska hjältedikt, »Den bortröfvade hårlocken». Hans förnämsta öfversättning är dock den af Cervantes' mästervärk, *Don Quijote,* som han för första gången införlifvade med svenskan (1818—19), en öfversättning, som — om än nu föråldrad — dock var ett för sin tid värdefullt arbete, och hvars versifierade ställen användts i senare tolkningar. Han påbörjade ock en öfversättning af Ariostos Orlando.

Men Stjernstolpe försökte sig äfven som originalskald, bland annat med skämtsamma, versifierade sagor, såsom t. ex. *Trollhandskarne, Pelegrimen och Häxmästaren* samt den dramatiserade folksagan *Lunkentus.* I dessa originalarbeten möta vi samma formella förtjänster som i hans öfversättningar; i öfrigt omskrifva de på ett putslustigt, godmodigt sätt gamla sagomotiv, dem Stjernstolpe kryddar med en viss treflig, lätt, vänlig komik, dock utan någon djupare humoristisk innebörd eller fantastik, stundom afskiljande sagans burleska element för att göra dikten salongsmässig. Detta gäller särskildt Lunkentus, som bildar en ganska afgjord motsats till de samtida nyromantiska sagodramerna.

Af hans smärre originaldikter, samlade i hans *Vitterhetsförsök* (1827—29), äro en del travesterande. Han roar sig med att, efter Blumauers exempel, omskrifva olika mytologier och sagor i ett torroligt, men icke synnerligen uddigt manér (så t. ex. Orpheus och Eurydice, Prins Paris, Vulcani giftermål, Mimers brunn, Världens skapelse efter Eddan). Detta slags komiska diktning är ju jämförelsevis lätt köpt. Hans öfriga smådikter, såsom »Ja och nej», »Barbros klagan» o. a., utmärka sig för godt lynne och en viss godmodig kvickhet, som särskildt kommer honom till godo i smärre impromptun. Förebilden är härvid tydligen de komiske diktarne af gustaviansk skola: fru Lenngren, Valerius o. a. Stjernstolpe var ytterst populär i vida kretsar, och man får det intryck af skildringen af hans samtal och uppträdande, att hans person var originellare än hans skrifter. Han afled 1831.

J. H. Thomander.
Efter teckning från 1826.

* * *

Vittra öfversättningar.

Stjernstolpes hufvudsakliga betydelse ligger i hans värksamhet som öfversättare, och han har ju med vår litteratur införlifvat flere klassiska arbeten.

Detta tidsskede utmärker sig öfver hufvud taget för ett rikt poetiskt öfversättningsarbete. Värk af hög rang i världslitteraturen varda nu införlifvade med svenskt språk.

»Icke utan hugnad och säkrare hopp om en domnad andes återväckelse i vår litteratur», säger Litteraturtidningen vid anmälan af Geijers Macbethtolkning, »har man nyligen sett en början göras att på svenska öfverflytta Sophokles', Shaksperes och Schillers mästervärk.»

Hvad angår Shakspere, hade ju redan under 1700-talet en del af hans arbeten uppförts i Göteborg, vare sig öfverflyttade genom fransk mellanhand

eller direkte. Frånsedt en enstaka scen ur Coriolanus, trycktes dock icke någon Shaksperetolkning förrän Geijers ofvannämnda öfversättning af *Macbeth* år 1813 såg dagen. Den följer som nämndt icke fullt originalet, utan G. har vidtagit en del uteslutningar för att ej stöta en förfinad smak, som måhända eljes ej skulle tolererat stycket; emellertid har det härpå lidit.

Den närmaste Shaksperetolken var publicisten Georg Scheutz, till att börja med en af fosforisternas vänner, sedan föremål för deras vrede, som år 1816 utgaf *Julius Cæsar*, liksom han 1820 öfversatte *Köpmannen i Venedig*. Vidare tolkade Sv. Lundblad 1818 *Konung Lear*. Shaksperes *Hamlet* utkom dessa år i två öfversättningar, en af Granberg, omarbetad af frih. Åkerhielm, hvilken 1819 uppfördes å Kongl. Teatern*; en annan af den mångsidigt intresserade biskopen i Karlstad, O. Bjurbäck, som dock icke var någon lycklig öfversättare, hvarjämte Nicander öfversatte och bearbetade Othello, likväl med nog starka uteslutningar och förändringar.

Men den mest framstående svenske Shakspereöfversättaren före Karl August Hagberg var den unge prästmannen **Johan Henrik Thomander** (född 1798, kapellpredikant i Karlshamn, sedan docent och professor i Lund, domprost i Göteborg, biskop i Lund, † 1865).

Låt vara, att denna hans ungdomsbragd ställts i skuggan af hans senare värksamhet, som framstående teolog och politiker; säkert är att han genom sina förträffliga öfversättningar gjorde en icke oviktig insats i tidens litteratur. Hans utgifna öfversättningar omfatta *Antonius och Cleopatra*, *Richard den Andre*, *De muntra fruarna i Windsor*, *Som Ni behagar*, *Trettondagsafton*, alla 1824—1825; vidare fragmenter af *Timon af Athen*, offentliggjorda i Kometen. Men den uppmuntran företaget åtnjöt var icke så stark, att den fattige kapellpredikanten i Karlshamn kunde därmed fortsätta.

Utom Shakspere var det särskildt Aristofanes och Byron, som väckte hans intresse. Aristofanes ärnade han öfversätta i sin helhet (med undantag af ett eller två stycken) och tilltrodde sig 1826 att inom något år »ha hela Aristofanes svensk». Men endast *Molnen* utkom; företaget afstannade på grund af allmänhetens likgiltighet. Dock voro äfven *Grodorna* och *Thesmoforierna* öfversatta i handskrift. Af Byron tolkade Thomander *Manfred*.

Thomander, själf en öfverlägsen personlighet, med drag såväl

---

* Om uppförandet af detta arbete skrifver Hammarsköld till Molbech:

»Representationen af Hamlet gick här ovanligt lyckligt. Väl hade Granberg på det liderligaste tillhunsat Pjesen, men detta stora mästerstycke kan aldrig totalt förstöras, och det, som var kvar, var tillräckligt att hos publiken väcka en förtjusning, som vår teaterpublik aldrig förr erfarit, och hvilken öfvertygat direktionen, att vill man vidare ha fullt hus, måste man ge pjeser af annan anda än dem, med hvilka man förr trakterat oss. Leopold var på en af representationerna, och då han bortgick yttrade han sig: Den där käringhistorien tog sig värkligen bättre ut än jag förmodat.»

Digitized by Google

af titaniskt trots, som af djärfhet och humor, förstod väl att träffa andan hos dessa världslitteraturens storsnillen; hans tolkningar voro trogna i hufvudsak, på samma gång de rörde sig med frihet i enskildheter. Hagberg hade mycket gagn af dessa förarbeten.

Jämte Thomander sysslade den utmärkte statsmannen och krigaren, men mindre utmärkte litteratören A. F. Skjöldebrand med Byron och öfversatte på orimmad vers hans Childe Harold (1832), liksom en del af hans småberättelser redan nu tolkades af Arv. Aug. Afzelius o. a. Ofvan är omtaladt, att skalden J. G. Oxenstierna mot slutet af sitt lif tolkade Miltons Förlorade paradis, som utkom 1815, en öfversättning som trots sin något mildrade karaktär har stora förtjänster. Af yngre engelska skalder var — utom Byron — Thomas Moore föremål för uppmärksamhet. Rydqvist utgaf 1825 hans Irländska melodier, och äfven N. Lovén sysslade härmed. Lars Arnell, landshöfding och statssekreterare, ägnade sig, sedan han måst rymma till Finland, efter en betänklig konkurs, åt öfversättningsarbete vid sidan af sin bokhandelsvärksamhet i Åbo. Han utgaf förträffliga tolkningar af Moores Lalla Rookh och Epikurén.

Walter Scotts romandiktning vardt gifvetvis snart observerad och dess alster införlifvade med vår litteratur, bland annat af Arnell, som äfven öfversatte hans dikt Lady of the lake (Sjöfröken).

För den tyska litteraturen var intresset ganska lifligt, och detta icke blott inom den nyromantiska kretsen. Man läste den tyska litteraturen flitigt å originalspråket, och ett bevis härför utgör den stora samling klassiska skrifter, som under titeln Bibliotek der deutschen Classiker utgafs i Upsala.

Tysk diktning vardt nu äfven med förkärlek tolkad. Bland de äldre skalderna från förra seklets slut hade Klopstocks Messias redan öfversatts omkring 1790 Nu sluter sig härtill hans »bardiska sorgespel» Hermans död. Wieland hade ju i Stjernstolpe funnit en lycklig tolk (redan vid seklets början hade en anonym tolkat hans Abderiternas historia). Af Lessings värk hade under förra seklet Minna v. Barnhelm öfverflyttats af Björn, liksom äfven Miss Sara Sampson öfversatts; det senare stycket tolkas nu ånyo af Fahlcrantz, som äfven öfversätter *Emilia Galotti;* Lessings fabler öfverflyttades 1813.

Bland Sturm- och Drangskalderna hade Klinger redan jämförelsevis tidigt observerats af de glupske svenske romanöfversättarne, och en af hans romaner — Doktor Fausts lefverne — väckte stort uppseende. Från Klingers store ungdomsvän, Goethe, hade förut endast tolkats *Werther* samt ett par mindre betydande arbeten (Stella, Die Unschuldigen). Nu finnes han representerad i tidens öfversättningslitteratur med *Götz* (1814 af Strinnholm och Carling), *Clavigo, Ifigenia* (af Borgström), *Tasso* och *Egmont,* hvarjämte *Wahlverwandschaften* öfversattes 1813 och *Hermann und Dorothea* 1823 samt »En skön själs bekännelse» ur *Wilhelm Meister* 1817.

Af Schillers värk hade Rutström 1799 öfversatt *Röfvarbandet* och år 1800 en tyskfödd öfversättare i Finland tolkat *Kabal och Kärlek.* År 1813 öfversätter på ett i det hela lyckadt sätt den beryktade pamflettisten B. J. Törneblad *Don Carlos* och *Jungfrun af Orleans* samt vidare — 1814 — *Wallenstein.* Däremot är biskop Bjurbäcks öfversättning af Kabal och Kärlek misslyckad. Det är här man påträffar — strax i början — den dyrbara öfversättningen af orden »Der junge Baron bringt's mit einem Wischer hinaus» med »Den unge baron kommer ifrån det med en klädesborste» (i st. f. »skrapa»). Vidare

Digitized by Google

öfversättes *Fiesco*, något för slafviskt, af Fahlcrantz samt, af olika öfversättare, *Maria Stuart* och *Wilhelm Tell* och — 1834 — *Röfvarbandet* af Nicander. Jean Pauls *Titan* införlifvas i slutet af 1820-talet med vår litteratur, som dessförinnan tillegnat sig hans Blomsterstycken. De tyska nyromantikerna finna naturligtvis villiga öfversättare och bearbetare. Tiecks *Riddar Blåskägg* öfversättes af Palmblad, och hans Mästerkatt omarbetas af Livijn. Äfven hans Kälkborgarnes krönika utgifves nu på svenska. Zacharias Werners *Dalens söner* tolkas af Scheutz och hans *Attila* af Djurström. Af den mycket populäre Dela Motte Fouqués arbeten öfversättas dramerna Eginhard och Emma och Kejsar Karl den store af Scheutz; vidare Dödsförbundet, Isländaren Thiodolfs händelser; hans förtjusande sagodikt *Undine* finner två olika öfversättare. Från Novalis tolkade Rydqvist en saga (år 1825); hans lyriska poem omdiktades; i allmänhet efterbildades den tyska lyriken i stor måttstock.

En ung österrikisk »Schicksalsdramatiker» af romantisk skola — Grillparzer — skänker genom *Stamfrun* den svenska scenen ett repertoarstycke af mycken effekt. Äfven frihetsskalden Körners skådespel öfversättas under detta tidsskede.

Den danske nyromantikern Oehlenschlæger införlifvas också med svensk bokvärld. Dillner tolkar *Axel och Valborg*, Sondén *Correggio*, Borgström *Hakon Jarl* och *Aladdin*.

Af den franska litteraturen är J. E. Remmer en flitig tolk. Bland hans öfversättningar må framhållas den af Molières *Tartuffe* såsom ganska vällyckad.

Äfven de sydromanska folkens vitterhet blef nu föremål för öfversättares uppmärksamhet; märkligt nog var det dock icke fosforisterne (frånsedt Atterboms misslyckade episod ur Tassos hjältedikt och enstaka smärre tolkningar af Palmblad o. a.) som togo öfverflyttningen om hand; däremot sysslar en gustavian som J. G. Oxenstierna idogt med »Gerusalemme Liberata», hvaraf mer än hälften af honom återgafs, likvisst i fria strofer, ej i ottaverime; äfven en annan akademiker — A. F. Skjöldebrand gjorde ett försök att tolka Tasso; Stjernstolpes Don Quijote-tolkning är redan nämnd.

Äfven den antika litteraturen finner nu flitiga öfversättare. Främst står här de romerske skaldernes tolk: Adlerbeth. Den grekiska poesien (Homeros, Anakreonsdikterna) finner öfversättare i Markus Wallenberg (biskop i Linköping † 1833) och Johan Tranéer (prof. i Upsala † 1835); hvarjämte Palmblad och Thomander, såsom redan nämndt, öfverflytta grekiska dramer.

Slutligen må nämnas de vällyckade arbeten genom hvilka Olof Kolmodin (skytteansk professor i Upsala † 1838) införlifvade de romerske historikerne med svensk bokskatt.

Vignett ur Wadman, Lekochalfvar

Digitized by Google

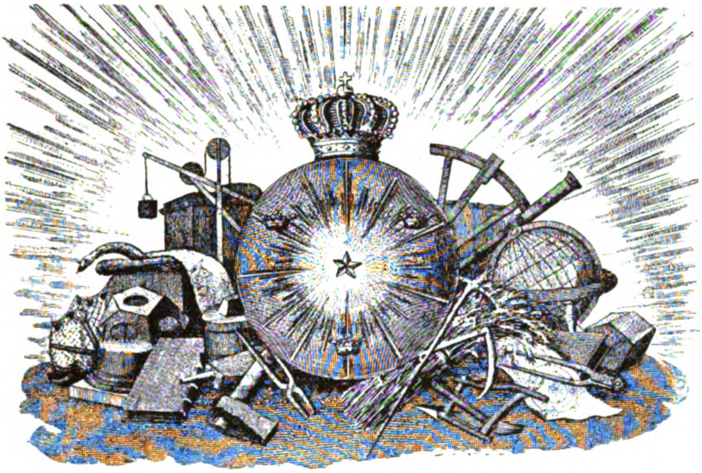

Vignett ur Vetenskapsakademiens Handlingar 1810.

Författare i olika vetenskapsgrenar. — Politiske skriftställare och talare.

Karl XIV Johans tid är, såsom redan framhållits, en guldålder för svensk vetenskap: än en gång lämnar denna, liksom under frihetstidens dagar, väsentliga insatser i Europas kultur. I det föregående hafva vi mött flere stornamn särskildt på den humanistiska forskningens olika områden, representerande personligheter, hvilka äfven tagit del i tidens vittra odlingsarbeten och strider. Till dem sälla sig andra berömda namn, så väl inom dessa vetenskapsgrenar som inom de naturvetenskapliga.

På filosofiens område fortsatte flere forskare den stråt, som Benjamin Höijer inslagit, äfven där de personligen stodo honom mera fjärran. Innehafvarne af de filosofiska lärostolarne i Upsala voro Nils Fredrik Biberg och Samuel Grubbe. Filosofi.

Nils Fredrik Biberg, född 1776 i Norrland, egnade sig först åt ästetiska och klassiskfilologiska studier, var kronprinsens (prinsen af Vasas) lärare, blef 1810 Boethius' efterträdare som professor i praktisk filosofi vid Upsala universitet, † 1827. Biberg.

Digitized by Google

Han betecknades af sin intime umgängesvän Samuel Ödmann såsom den »vettigaste af våra filosofer» och såsom den, hvilken skulle vara ett korrektiv mot den nya mystiska filosofien, om han icke för mycket älskade frid; »han vore icke ansedd för stor i Upsala, emedan han icke vore galen.»* Dessa vännens ord antyda Bibergs ställning till den Schellingianska strömning, som särskildt i århundradets andra årtionde behärskade den unga Upsalaskolan, men enligt hvad Nyblæus påvisat, hyllade dock Biberg ursprungligen den panteistiska filosofien och var i sina första ungdomsskrifter en anhängare af Schelling, ehuru han senare fann dennes världsåskådning otillfredsställande och med allt mera tilltagande skärpa vände sin kritik mot sin förra auktoritet. Den utländske skriftställare, som närmast sporrade Biberg till att lämna den Schellingska ståndpunkten var Jacobi.

Biberg fördes ock genom granskning af de panteistiska lärorna i olika tider (Eleaterne, Spinoza, Schelling) till en allt mera afgjord teistisk ståndpunkt, framhållande Gud såsom en själfständig konkret personlighet utom och öfver det ändliga.

Djupt religiös, ville han bygga all förpliktelse och all rätt ytterst på religiös grundval och anslöt sig i sina etiska undersökningar närmast till den utmärkte tyske religionsfilosofen Schleiermacher, till hvilken han dock i vissa punkter förhöll sig kritisk; gent emot Fichtes lära om naturrätten ställde han sig oppositionell och framhäfde rätten såsom en ursprunglig bestämmelse hos hvarje människa och sålunda icke ägande sin grund i den mänskliga sammanlefnaden.

Biberg har nedlagt sitt hufvudsakliga arbete i föreläsningskurser, som efter hans död utgåfvos af hans systerson Delldén i en föga lyckad upplaga; *Samlade Skrifter* (1828—30). Bland hans mera populära skrifter märkas de år 1823—24 i tidskriften »Svea» offentliggjorda afhandlingarna *Om sann och falsk liberalism*, i hvilka Biberg, som förut intagit en mera ovänlig hållning gent emot Geijer och fosforisterna, slöt sig till dessas politiska »ultraism», särskildt bekämpande hvad han ansåg vara den nyare tidens politiska lärors yttersta syfte, nämligen att upplösa samhället i en massa af jagpunkter, på det att dess nya form måtte blifva fullkomligt beroende af de senares antingen fientliga eller frändskapliga växelvärkan. Han gaf härigenom anledning till en ganska häftig strid mellan det ultraistiska högkvarteret i Upsala och liberalismen i hufvudstaden. Tegnér beklagade, att den politiska lärdomen ledt Biberg till sådana ytterligheter, han som annars vore »allt för litet spetsbof för att höra till den heliga alliansen».

Biberg var en man af mångsidigt vetande; Hwasser betecknar honom såsom den i grundlig lärdom främste i landet, och Palmblad nämner honom en fakultet af kunskaper. Såsom skriftställare utmärker han sig för dialektiskt skarpsinne, finhet i den spekulativa analysen och åskådlighet, men hans framställning tynges äfven i populära skrifter af en mängd utländska ord och termer samt lider af, att hans stil inom samma mening sammanför allt för mycket.

Hans föreläsningar ansågos med hänsyn till flertalet lärjungars förutsättningar gå väl mycket på djupet, ty Biberg ville icke sänka sig till dem, ej ens när lärjungen var landets blifvande konung. Biberg lärer svarat på en önskan, att han i st. f. ett utbrutet stycke af sin vetenskap måtte lämna kronprinsen

* Lustigt är att se, hurusom Biberg af en annan anhängare af den äldre tiden, Leopoldianen Elof Tegnér, skaldens broder, visserligen betecknades som sprängläTd, men »fullkomligt tokig, fullständigt tom på sundt förnuft», ett uttalande, som får ses i belysningen af den äldre filosofiens ofördragsamhet mot den nyares spekulativa riktning. (Jmfr Ur Esaias Tegnérs papper sid. 25.)

Digitized by Google

en sammanträngd öfversikt, att han icke kände någon kungsväg till filosofien. På sina mera utvalda lärjungar utöfvade han desto större inflytande både som filosof och personlighet, främst på Boström.

Mot slutet af Bibergs lif omtöcknades hans klara ande af ett dystert svårmod.

Grubbe.

I ett närmare förhållande till den nyromantiska skolan stod **Samuel Grubbe,** hvilken redan tidigt ansågs såsom en af denna riktnings gynnare.

Grubbe var född 1786 i Elfsborgs län, studerade vid Göteborgs gymnasium och kom 1802 till Upsala, där han 1806 blef docent i teoretisk filosofi och 1813 professor i logik och metafysik efter Höijer, till hvilken han under senaste tiden stått i ett spändt förhållande*; år 1827 gick han öfver till den efter Biberg lediga professuren i etik och politik, som han lämnade 1840, då han inträdde i statsrådet, afgick ur detta 1844 och dog 1853. Grubbe började såsom en afgjord anhängare af Schelling, hvilket särskildt framträder i hans afhandlingar *om reflexionen* och *de motsatta tendenserna i människolifvet,* där han bl. a. hyllar Schellings identitetsteori, men i likhet med Biberg och Geijer, hvilken sistnämnde för öfrigt under ungdomstiden var hans motståndare, bröt han sig, ledd af sitt religiösa intresse och under påvärkan af Jacobi, ut ur panteismen och sökte — för att begagna Nyblæus' ord — genom en utbildning af den idealistiska kärnan hos Schelling öfvervinna dennes panteism och upphöja idealismen till en spekulativ teism. Han betraktades af Höijer och dennes närmaste (Geijer och Hammarsköld) med en viss ringaktning, och han har äfven senare fått gälla såsom företrädesvis eklektiker, hvars arbete egentligen skulle bestått i en sammanjämkning af andras meningar.

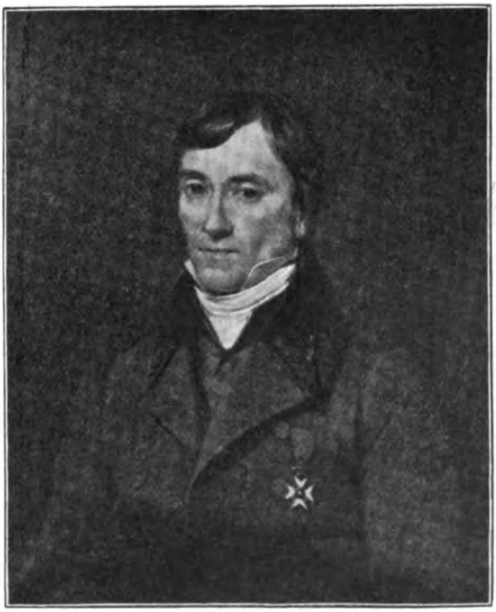

S. Grubbe.
Efter oljemålning af J. G. Sandberg i Göteborgs nation i Upsala.

Israel Hwasser och Nyblæus hafva dock velat göra gällande, att Grubbe

* Ofvan är omtalad hans strid med Geijer, som härvid gått Höijers ärenden. Strax efter Höijers död skrifver Biberg till Rosenstein och begär en e. o. adjunktsfullmakt för Grubbe — hvilken han nämner »akademiens mest lofvande, kanske snart enda resurs i filosofi» såsom »en passande och rättvis dels ersättning för föregående lidanden dels uppmuntran att kunna åtminstone med lugnare sinne för sin framtid möta de sargande litterära förföljelser, hvilka såsom ryktet säger ännu beredas honom.» Han blef dock som nämndt Höijers efterträdare.

Digitized by Google

gick »sin egen forsknings raka väg», och att hans skrifter, af hvilka det mesta först utgifvits efter hans död, bära vittne om självständighet i tänkande, förenad med lärdom och mångsidig bildning. Därtill ägde han en lycklig framställningsgåfva, skref enkelt, klart, behagligt, men saknade visserligen »den tankens djärfhet och uttryckets kraft», som förmå i högre grad fängsla läsaren. Äfven som föreläsare var han korrekt, smakfull, måttfull, men en något stel hållning och en nästan orörlig blick gjorde, att han ej ryckte åhörarne med sig. Hans frihet från ensidighet och öfverdrifter lades honom ej sällan till last, och i ett bref, där Geijer omtalar en resa som Grubbe företagit, tillägger han skämtsamt, att denne »efter sin vana undvikit att vika hvarken till höger eller vänster».

Grubbe har behandlat snart sagdt alla *filosofiens* delar samt tillika i efterlämnade föreläsningar om *Det skönas och konstens filosofi* utförligt utvecklat de ästetiska grundbegreppen, med begagnande af den samtida tyska forskningens resultat, därvid han företrädesvis sluter sig till Kant och Schelling, samt jämte dem till Schiller och Jean Paul, sökande af dessa material sammansätta en egen byggnad.

Israel Hwasser.
Byst af Molin i Medicinska fakulteten i Upsala.

I politiskt afseende tillhörde Grubbe icke ytterlighetsmännen. Hans *Försök att utreda samhällslärans grundbegrepp* intager liksom hans straffteori en medlande ståndpunkt. Han vill, i motsats till Bibergs och andras förkastande af den moderna liberalismens individualism, göra gällande, att individualiteten bör i afseende på sina egna intressen hafva en så fri ställning inom samhället som möjligt och icke störas, så länge den ej kränker det gemensammas och statens högre fordringar.

Gent emot Upsalaultraismen torde Grubbe tidigt nog i sitt inre blifvit »frondör», och han befann sig med sina liberalare åsikter tvifvelsutan i en något skef ställning, hvilken Geijer i ett bref till Järta från 1838 mycket skarpt karaktäriserat då han bl. a. sagt, att Grubbe »af konsiderationer hållit sig undan.» Under sista tiden af Karl Johans regering värkade Grubbe såsom statsråd, bland annat var han någon tid ecklesiastikminister och tillhörde den mera moderata fraktionen i statsrådet. Han fyllde sin plats insiktsfullt och redbart, ehuru denna värksamhet näppeligen passade för honom.

Geijers, Atterboms, Hammarskölds värksamhet på filosofiens område är ofvan omtalad. Alla tre tillhörde närmast Schellings skola, om än Geijer därur frigjorde sig.

Hwasser. Bland öfriga filosofiska eller kanske rättare filosoferande skriftställare intog den berömde läkaren **Israel Hwasser** (född 1790 i Upland, student i Upsala 1804, 1817 medicine professor i Åbo, 1830 i Upsala, † 1860) på sin tid ett ej ringa rum i allmänna opi-

nionen, och han är att räkna till den nyromantiska och ultraistiska kretsen.

Han är typisk för »naturfilosofiens» begär att gripa om sig i naturvetenskapernas krets t. o. m. i läkarevetenskapen.

Israel Hwasser var en idealt anlagd personlighet, som med entusiasm talade sin sak, var framför allt utmärkt för en rik inbillningskraft och en varm känsla, och hans värksamhet blef därför, såsom en hans lärjunge framhållit, mera poetisk och konstruerande än analytisk och strängt bevisande; som läkare hängaf han sig mera åt spekulativ betraktelse än åt naturvetenskaplig iakttagelse och empirisk undersökning. Hans skrifter äro byggda på en filosofisk uppfattning af sjukdomens och förgängelsens väsende såsom självförstöring och på en nyromantisk öfverensstämmelse mellan andens och naturens lagar, rörande hvilka han utvecklat en särskild världsåskådning, som han kallar den biologiska.

Karl Peter Hagberg.
Ur Röhlska samlingen i Kongl. Bibl.

Såsom lärare torde Hwassers betydelse mindre vara att söka i de specialinsikter han meddelade lärjungarne, än i den andliga väckelse, den ideella lyftning, som han gaf i arf åt Sveriges läkarekår, och särskildt låg det honom om hjärtat att inskärpa, att medicinen skulle betraktas såsom en syster i de öfriga vetenskapernas krets, såsom en »kulturkraft» och ej nedsjunka till blott yrkeskunskap, en synpunkt som var den ledande i hans sträfvan att binda den högre medicinska undervisningen vid universiteten, där alla forskningsarter gemensamt skulle samvärka i ett organiskt helt, och i hans kamp mot Karolinska institutets likställighet och öfvervälde (*Om Karolinska institutet*).

Bland Hwassers populärfilosofiska skrifter märkas *Om äktenskapet*, *Om vår tids ungdom*, *Om mannens ynglingaålder*, i hvilka han utvecklar sina ofvan antydda ideala synpunkter. Han var äfven författare på det ästetiska området, härutinnan lärjunge af Jean Paul, och har författat uppsatser om de af honom högt beundrade *Walter Scott* och *Tegnér* samt vidare om *Macbeth*. Han var en ifrig försvarare af »innehållsästetiken» i motsats till formästetikens lära om det skönas »intresselöshet», enligt hvilken en diktares värde vore oberoende af innehållets sedliga halt. Därföre kände han sig bl. a. bortstött af Goethe.

Hwasser var lifligt intresserad af politiken och tillhörde det Upsalaultraistiska lägret under 1830—40-talen samt var en svuren beundrare af Karl Johan, med hvilken »ett nytt tidehvarf uppgått»

Digitized by Google

och till hvars ära han 1848 stiftade Karl Johans-förbundet. Viljekraftig, härsklysten och öfvertygelsestark, kämpade han med stormande nitälskan för sina åsikter på detta som på andra områden och har äfven författat en del politiska uppsatser, t. ex. *Om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland 1812*, där han försvarar Karl Johans ryssvänliga politik, och *Om Norges befrielse och förening med Sverige.*

Hans framställningssätt är redigt, stundom nog mycket eftertryckligt, då han älskar att begagna kraftord och gifva sina tankar ett riktigt bjärt uttryck, som någon gång kunde förefalla en smula vårdslöst; hans stil är icke utan en viss häftighet, stundom t. o. m. grofhet i polemiken och lider af talrika tekniska konstord.

* * *

Kyrklig litteratur. Inom den kyrkliga litteraturen är, som ofvan antydt, **Johan Olof Wallin** centralpersonligheten och hufvudrepresentanten för den »rationella supranaturalismen», som hyllades af tidens tongifvande teologer, till hvilka äfven Franzén var att räkna.

Två predikanter, som vid sidan af Wallin i hög grad vunno ära, voro Hagberg och Rogberg.

Hagberg. **Karl Peter Hagberg** (född 1778, hofpredikant, ledare af seminariepredikoskolan i Lund 1809—1815, senare kyrkoherde och pastor primarius i Stockholm, † 1841) var jämte Tegnér och Wallin en af »neutrernes» främste män.

Hagberg, hvars predikningar utgåfvos från trycket dels 1814—1820, dels efter hans död, var företrädesvis en kärlekens predikant, en man af den Johanneiska typen, som i sin predikan ej sällan lade an på en viss känslosamhet. Hans predikosätt undergick — delvis påvärkadt af den danske teologen biskop Münster — omskiftningar såväl med hänsyn till den dogmatiska innebörden, som allt mera aflägsnade sig från den äldre tidens sedelärande predikan, som ock med hänsyn till stilen, hvars blomsterrikedom småningom gaf vika för enklare, flärdfriare och på samma gång i högre mening konstnärligare form.

Rogberg. **Karl Georg Rogberg** (född 1789, Ödmanns biträde vid seminarieundervisning i Upsala, teol. professor, † 1834), räknas till Sveriges yppersta predikanter och ansågs af många såsom, näst Wallin, tidens störste andlige vältalare.

I sina formsköna, ofta af vältalighetens blommor smyckade predikningar lade han företrädesvis an på att anslå patetiska strängar. Han utöfvade en framstående värksamhet såsom ledare af den praktiska prästbildningen och som medlem af bibelkommissionen. Hans predikningar utgåfvos först efter hans död.

Digitized by Google

En helt annan skola tillhörde den svenska ortodoxiens flygelman, den stränga »luterska observansens» målsman, stadskomministern i Lund **Henrik Schartau** (född 1757 † 1825). Schartau.

Det har af flere författare framhållits, att under det neologien nästan uteslutande predikade om Gud Fader och skapelsen, herrnhutismen (som under Schartaus tid i Lund representerades af Hylander) om Guds Son och återlösningen, så förkunnade Schartau gent emot dessa den tredje trosartikelns lära om den helige ande och helgelsen och framhöll med stark logisk bestämdhet, utförd psykologi och dialektisk skärpa det andliga lifvets utveckling och »salighetens ordning.» I motsats till de predikanter, som företrädesvis lade vikt vid att väcka den fromma känslan, var Schartau det skarpa förståndets man, hvilken hufvudsakligen betonade insikten i salighetsläran, förståndsklarheten, bibeltroheten och det andliga kunskapsdjupet och hos sina efterföljare inskärpte en strängt ordnad framställning, som icke fick lämna något åt ögonblickets tillfälligheter. »Så mycket förståndet hos honom var öfvervägande, så litet inrymme lämnade han åt förnuftet, dess undersökningsrätt och dess dom.» (Agardh)—Schartau, som bland sina närmaste beundrare och lärjungar räknade ej blott kyrkans män som teol. professorn B. Jakobson Bergqvist, utan ock lekmän som professorerna Florman, Holmbergsson och Schlyter, sökte icke samla någon sekt och utgaf icke själf sina skrifter, men värkade med mycken ifver som predikant och i sina nattvardsoch katekesförhör äfvensom i bref till dem, hvilka sökte hans råd.

Det var först efter hans död som hans lärjungar — möjligen emot hans egen afsikt — ombesörjde utgifvandet af hans skrifter; dessa utgöras af hans *predikningar*, hans *bref i andeliga ämnen*, *anvisning till en rätt bibelläsning* m. m.

Den teologiska vetenskapen, hvilken i allmänhet vid seklets början icke stod högt, erhöll under 1820-talet i Lund ett par framstående yngre representanter, lärjungar af teol. professorn M. E. Ahlman, som omkring 1816 börjat en nyväckelse på ett område, där man enligt biskop Genbergs ord »ingenting lärt och ingenting glömt».

Dessa båda män voro **Henrik Reuterdahl** (född 1795, professor i Lund, ecklesiastikminister 1852—1855, biskop i Lund, ärkebiskop, † 1870) och den ofvannämnde **Johan Henrik Thomander** (född 1798 † 1865), hvilka gemensamt år 1828 började utgifva den viktiga *Teologisk Kvartalsskrift*, som enligt Sundberg »under loppet af många år lät friska vindar blåsa öfver kyrkans fält» och lade grunden till ett djupare vetenskapligt studium af teologien. Reuterdahl.

Reuterdahl var starkt påvärkad af den tyske teologen och tänkaren Schleiermacher hvars skrifter utgjorde ledtråden för hans viktiga arbete *»inledning till teologien»*; han hade ock i en skrift (1832) oförfäradt dragit i fejd mot det sätt, hvarpå det teologiska studiet bedrefs. Reuterdahls största betydelse såsom skriftställare ligger emellertid å det kyrkohistoriska området,

Digitized by Google

där han i *Svenska kyrkans historia* (1838—1866, hvaraf fragment utgifvits redan förut) rest sin lärdom, sin forskningsskärpa och sin historiska objektivitet en oförgänglig minnesvård; det är i öfrigt ej blott kyrkans, utan i viss mån äfven hela den svenska kulturens historia (till 1533) han här skildrar i en form, som afsiktligt försmår alla prydnader och visserligen är flärdlös, men ock mycket kärf.

Thomander. En snillrikare, men mindre harmonisk personlighet var tvifvelsutan Reuterdahls efterträdare som biskop i Lund, Thomander, hvars mäktiga ande behärskade äfven andra områden än det teologiska, räckte till att med värme intressera sig för politik ej mindre än för teologi, för vitterhet ej mindre än för vetenskap. Hans äfven till det yttre väldiga hufvud syntes skapadt att rymma en värld af tankar. I Teologisk Kvartalsskrift offentliggjorde han en rad af afhandlingar i teologiska ämnen; i tidningen *Gefion,* ett satiriskt blad, som han utgaf 1832, svängde han, ej sällan med snillearistokratens öfversitteri, kvickhetens gissel öfver sina motståndare. Han tolkade äfven på ett mästerligt sätt Nya testamentet, liksom han i sin ungdom med genialisk öfverlägsenhet följt Shakspere och Aristofanes i spåren.

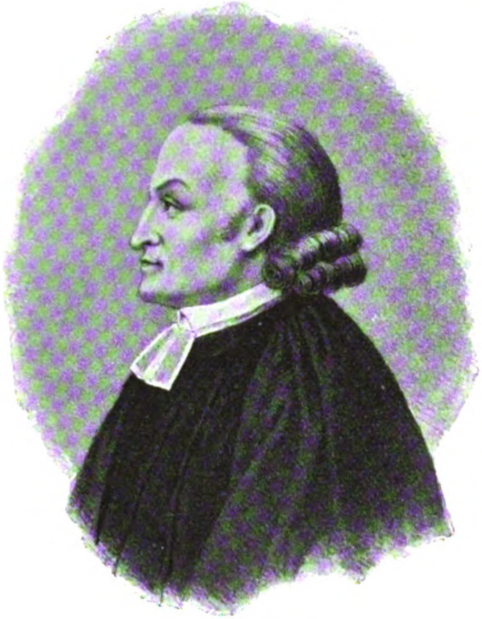
Henrik Schartau.
Efter teckning af Holmbergsson.

Högst stod han dock som predikant och talare. Han förenade teologisk lärdom med tänkarens snilledjup och med en rik inbillningskraft samt förfogade öfver alla talarkonstens hjälpmedel från lysande retorik till ironiens sälta. Han ansågs vara sin tids störste talare i vårt land. Dock var han mycket ojämn i sin talarkonst.

* * *

Häfdaforskning. Inom häfdaforskningen är, som ofvan framhållits, Geijer stornamnet, och det är under detta skede främst hans värksamhet, som ger prägeln åt denna vetenskap.

Före utgifvandet af hans Svea Rikes Häfder och Sveriges Historia hade dock äfven dessa behandlats af andra händer.

Här är bl. a. att märka **Fredrik Rühs**, en tysk forskare, professor under svenskt välde i Greifswald, senare professor i Berlin, hvilken med sitt stora värk »*Geschichte Schwedens*» (fem delar 1803—1814) gaf ett nytt uppslag i skildringen af vår historia från äldsta tider till Karl XII:s död. Visserligen väckte hans kritik af de äldsta nordiska källorna och hans uppfattning af Eddan och den isländska litteraturen, såsom beroende af odlingen i det öfriga Europa, mycket

Digitized by Google

harm hos de rättrogne »göterne», som ansågo hans skrifter kätterska, liksom fallet var med de danske fornforskarne, under det Wallmark slöt sig till honom; men hans historieväkr har dock senare af Geijer rönt mycket erkännande, och det har spelat en viktig roll i vår häfdaforskning. Det utkom åren 1823—25 i svensk öfversättning.

Öfversättaren var **Anders Magnus Strinnholm**, som samtidigt börjat inslå en mera själfständig värksamhet på detta område. Strinnholm.

Strinnholm var landtmätareson från Västerbotten, född 1786, hade 1808 blifvit student i Upsala, men måst lämna universitetet utan examen 1810, hvarefter han blef boktryckare i Stockholm, en värksamhet, som likväl icke kröntes med framgång. Han började sitt historiska skriftställareskap med några anonymt utgifna fragment till Napoleons historia (1813) och en historisk månadsskrift Klio (1815) samt en bearbetning af Loenboms lefnadsbeskrifning öfver Magnus Stenbock.

A. M. Strinnholm.
Efter litografi.

Viktigare var hans första större värk, *Svenska folkets historia under konungarne af Vasaätten*, hvaraf tre delar, skildrande — utom inledningen — Gustaf Vasas historia till 1544, utkommo 1819—1821, men till följd af bristande afsättning måste värket afbrytas. Efter att någon tid hafva ägnat sig åt statistiskt arbete, återvände han likväl 1830 till historieforskningen och utgaf 1834—1854 ett stort arbete *Svenska folkets historia från äldsta till närvarande tider*, där han i fem delar med en viss Liviansk bredd, opartiskt, sanningskärt och flärdfritt, med grundlig kännedom om källorna och blick för sammanhanget skildrar Sveriges historia under tiden till 1319 (hvad den äldsta tiden angår närmast i anslutning till Geijers Svea Rikes Häfder); i afseende å samhällsförfattningens utveckling, ståndens förhållanden, deras uppkomst och betydelse, företer i synnerhet hans arbete nya åsikter och synpunkter, dem han dock försmådde att framhäfva såsom sådana.

Digitized by Google

Strinnholms framställning präglas af den varmaste kärlek till Sveriges häfder, men lider af bredd, brist på öfverskådlighet samt vidlyftiga utvikningar, som icke direkt hörde till ämnet. Läst blef han icke af många. Hans sista arbete var *Sveriges historia i sammandrag*, som gick till 1520 (tre delar 1857—60).

Strinnholm, som år 1837 tog inträde i svenska akademien, afled 1862.

Fryxell. En annan vida mer betydande, särskildt för svenska folkets historiska bildning epokgörande historiker, som redan under detta tidsskede började sin viktiga lefnadsbragd, var **Anders Fryxell** (född 1795, framstående lärare i Stockholm, rektor vid Nya Elementarskolan, prost i Värmland, titulärprofessor, † 1881).

Fryxell var utgången ur ett hem där upplysningstidens idéer härskade; under sin studietid blef han Geijers lärjunge och stod någon tid fosforisterna nära samt offentliggjorde i Poetisk Kalender »Värmlandsflickan», men blef sedan fosforismens fiende och likaledes — såsom ofvan omtaladt — en afgjord motståndare till Geijers historiska uppfattning af äldre och nyare tiders samhällsförhållanden.

Fryxell började år 1823 »till ungdomens tjänst» utgifva sina berömda *Berättelser ur Svenska historien*, som haft en eminent betydelse för väckande hos svenska folket af kärleken till de fosterländska minnena, men — vi kunna ock tillägga — för en i många afseenden riktigare och nyktrare uppfattning af dessa minnen. Geijer förklarar ock, då tal 1837 är om en plats i svenska akademien, att Fryxell i afseende på det historiskt fosterländska intressets lifvande hos ungdomen har förtjänster både framför honom och Strinnholm. Så har det ock sagts om Fryxell, att »andre må hafva noggrannare sport hvad i vår historia var fulltygadt, må hafva djupare fattat svenska folkets sagas mening, eller icke, men ingen har förmått att så fängsla allas sinnen vid talet om fädrens gärningar och skick». (Forssell).

I öfrigt förete detta arbetes olika delar ganska olika skaplynne.

I november 1822 började Fryxell skrifva första delen af berättelserna; enligt hvad han själf uppgifvit, skedde det icke i följd af någon beräkning eller plan, utan af ett slags instinkt, ett behof att i det yttre framställa de bilder, som i hans inre rörde sig med barndomsminnets varmaste lif; det föranleddes närmast af uppdraget att skrifva en recension öfver Bruzelius' lärobok i Svenska historien, därvid Fryxell greps af barndomens sagominnen, och han kände då den lifligaste åtrå att på sitt sätt få framställa de gamle hjältarne. Det skedde utan någon historisk lärdom, kritik eller apparat, hufvudsakligen på grundvalen af de gamla kämpasagorna samt efter Dalin, Botin och Lagerbring. Men Fryxell

Digitized by Google

berättade sina historier på ett lefvande sätt och med den äkta historieberättarens tjuskraft, och boken gjorde stor lycka.

Framgången manade till fortsättning. År 1826 utkom andra delen, skildrande tiden till Gustaf Vasa, år 1828 den tredje, som framställde dennes historia. Alltjämt var det historiska vetandet uteslutande hämtadt ur tryckta källor, men Fryxell hade med snillets slagruta förstått utleta det karaktäristiska i händelserna och personligheterna och skildra dem på ett sätt, som åt dem skänkte lif och åskådlighet. Gustaf Vasas fängslande öden upprullades med en konstnärs hand i tafla efter tafla.

Med vintern 1828—29 började Fryxells mera själfständiga forskningar i riksarkivet, som först kommo skildringen af Vasasönerna till godo, därvid hans uppfattning af Erik XIV bröt med den häfdvunna. Dock var ännu planen för berättelserna i hufvudsak densamma; det var icke en rikshistoria det gällde; sålunda dröjde icke författaren företrädesvis vid statslifvets utveckling, utan snarare vid de yttre dragen och vid skildringen af de historiska personligheternas öden, därvid enskilda anteckningar af adelsherrar i våra privatarkiv begagnades, något som torde medvärkat till den adelsvänliga hållning, som började färga Fryxells historieskrifning, bl. a. i framställningen af striden mellan rådet och hertig Karl. Höjdpunkten i berättarkonst nådde kanske Fryxell i den 1833 utgifna sjätte delen, hvari Gustaf Adolfs bragdrika historia skildras med liffull, hänförande konst.

Fryxell utvidgade allt mera sin häfdaforskning. I framställningen af Kristinas och Axel Oxenstiernas historia, som utkom 1838—42 i fyra delar, och i Karl Gustafs, hvaråt 1843 två delar ägnas, framträder den aristokratvänliga hållning, som Fryxell intog i motsats till Geijer och som gaf sig uttryck i de omnämnda stridsskrifterna om *aristokratfördömandet i svenska historien*.

Fryxells fortsatta värksamhet tillhör ett senare skede. Ramen för hans historieskrifning vidgades, och han samlade källor från många håll, ej minst ur diplomaternas berättelser. Väl stod den gamla titeln »till ungdomens tjänst» kvar, men det skulle dock vara en jämförelsevis mognad ungdom, som kunde tillägna sig de sex delar, hvari han (1846—54) tecknade Karl XI:s historia, de nio delar, som han 1856—59 ägnade åt hjältekonungen Karl XII, på hvars bild han lät starka skuggor falla, icke döljande den nöd och ofärd hans politik dragit öfver landet; och de 17 delar om frihetstiden, hvarmed han afslöt sitt värk (1863—1879).

Fryxell bibehöll till det sista ett brinnande historiskt intresse, en sällspord forskningskraft, en liffull skildringsgåfva. Han är en man af utpräglad öfvertygelse och blir lätt så varm, att han varder partisk för den ena eller andra sidan; på viktiga punkter i historien ser han händelserna mindre ur domarens än ur sakförarens synpunkt, liksom stundom den undersökning, hvarpå han bygger sin skildring, är något lös och förhastad. Men man har alltid klart för sig, att sakföraren själf tror på den saks sanning han förfäktar, och att han med orädd håg träder inom skrankorna, äfven där han har en stark opinion emot sig. På många punkter har ock Fryxells kritik af det medvetna eller omedvetna skönmåleriet i äldre tiders officiellt rojalistiska historieforskning visat

Digitized by Google

sig beståndande och genom den bresch han oförskräckt skjutit i traditionens murvärn hafva sedan andra forskare gått vidare.

Bland öfriga arbetare på det historiska forskningsfältet må nämnas: J. H. Schröder (f. 1791, † 1857), fosforisternes och göternes ifrige anhängare, som medvärkade vid utgifvandet af gamla medeltidsurkunder, biträdde Geijer i hans undersökningar och arbetade på biografiens samt forn- och myntkunskapens områden; den ofvannämnde P. A. Granberg, som på officiellt uppdrag sammanfattade åtskilliga historiska arbeten; J. F. af Lundblad (son af Joh:s Lundblad, generalkonsul † 1854), som skref Svensk Plutark samt Karl X:s och Karl

Anders Fryxell.
Ur Lith. Allehanda 1863.

XII:s historia (den senare med utmärkt biträde af sin svåger professor Bolméer, och på grund af vissa skäl med sin broders, ryttmästaren Knut Lundblads namn å titelbladet); Magnus Bruzelius (prost, † 1855), som 1817—21 utgaf en aktningsvärd och mycket gagnelig *Sveriges historia för ungdom* samt Jakob Ekelund (lärare i Stockholm, † 1840), hvars läroböcker i historia länge användes vid svenska skolor och på ett liffullt sätt skildrade häfderna.

År 1817 organiserade öfverkammarherren Ad. L. Stierneld († 1835) Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, hvilket värkat för utgifvandet af otryckta handlingar och hvars förste sekreterare var den som historiker värksamme P. A. Granberg. Äfven en hel rad enskilda utgifvare offentliggjorde handlingar ur arkivens gömmor.

Digitized by Google

Fornkunskapen, som nyväcktes af den götiska rörelsen, fann i *Iduna* ett organ. Talrika krafter ägnade sig åt de arkeologiska undersökningarna, däribland flere af de nyss nämnda historikerna äfvensom **Jakob Adlerbeth, L. F. Rääf, N. H. Sjöborg** (prof. i Lund, † 1838) och **J. G. Liljegren** (riksantikvarie, † 1837).

Inom juridiken räknar detta tidsskede flere betydande krafter. På den praktiska lagstiftningens område är tvifvelsutan **Johan Gabriel Richert** (f. 1784, expeditionssekreterare, häradshöfding, † 1864), den berömde liberale politikern, det mest lysande namnet. Han var den mäktigaste kraften i den lagkommitté, som nedsattes 1814 och hvari han med ett kort afbrott (vållad af iråkad onåd) hade säte till 1832, liksom han under 1840-talet var medlem af lagberedningen. Juridiken.

Ad. L. Stierneld.
Efter porträtt å Gripsholm.

Hufvudförtjänsten af de lagförslag (bl. a. *förslag till allmän civillag* 1826 och till *allmän kriminallag* 1832), som af kommittén framlades, liksom af motiven till lagkommitténs förslag torde kunna tillskrifvas Richert, som förenade vidsträckt beläsenhet, förtrogen bekantskap med utländska lagar, en varm reformifver i human anda och juridiskt skarpsinne med ovanlig stilistisk förmåga. Jämte honom var kommersrådet **O. Zenius** den viktigaste medarbetaren.

Visserligen ledde dessa kommittéförslag icke omedelbart till något resultat, på grund särskildt af Matthias Rosenblads konservatism, men dels utöfvade de genast inflytande på den juridiska praktiken, dels hafva de haft stor betydelse för senare tiders lagstiftning, ej minst för 1864 års strafflag, hvilket ock erkändes i en särskild hedersskrifvelse, som 1863 års lagutskott afläť till den åldrige rättsifraren. Äfven på det politiska området spelade Richert en stor roll och var ett af den liberala oppositionens stornamn, ehuru han aldrig kom att aktivt deltaga i statslifvet. I hans gemensamt med Karl Henrik Ankarsvärd år 1830 utgifna *Förslag till nationalrepresentation*, påyrkade han, delvis med norska grundlagen som mönster, en representationsförändring på grundval af personlighetsprincipen.

Den konservativa uppfattningen af lagarbetet hyllades af den berömde Lundajuristen **Johan Holmbergsson** (född 1764, professor i Lund 1810, † 1842).

Digitized by Google

Denne, som under en mannaålder på ett utmärkt sätt uppbar den juridiska undervisningen vid det sydsvenska lärosätet, åsyftade lika mycket sträng vetenskaplighet som praktisk nytta och var i afseende å lagstiftningen snarast reaktionär, då han i 1734 års lag såg ett snart sagdt oupphinneligt mästerverk. Hans juridiska bildning var byggd på filosofisk grundval och bekant är, att Benjamin Höijer — med Bibergs utträngande — önskade honom till sin kollega i filosofi vid Upsala universitet *). Ursprungligen Lockean, blef han sedan anhängare af Kant och Fichte, och isynnerhet gaf den senares Grundlage des Naturrechts åt hans juridik en spekulativ riktning, i det han sökte gifva en filosofisk förklaring af rätten.

Men det var äfven han, som gaf stöten till det historiska rättsstudiet, och det var två hans lärjungar, Collin och Schlyter, som lade grund därtill genom upplagan af Sveriges gamla lagar. Han berättar själf, att då han i den Stiernhielmska editionen af Västgötalagen läste bland skälen för giftoman att vägra brudgummen brud vid vigseltillfället, »om brud varder innebränd», ett skäl, som visserligen vore giltigt, men dock tämligen onödigt att stadga, samt han vid närmare undersökning fann, att texten omtalade brudvadens innebränning, insåg han nödvändigheten af en ny revision af våra gamla lagar, hvarpå han själf började arbeta.

Det blef dock hans nämnde lärjungar, som satte detta i värket: **H. S. Collin** (född 1791, juris adjunkt, † 1833) och **Karl Johan Schlyter** (född 1795, juris professor i Lund, † 1888), af hvilka dock den förre blott medhann att lägga hand vid de första delarne, under det den senare blef det stora värkets fullbordare. Det var, enligt hvad Schlyter själf framhäft, Richert, som år 1822 föreslog Schlyter att med hjälp af Collin börja utgifvandet af de gamla lagarne och som härtill utvärkade medel. Därmed hade Schlyter funnit sin lifstidsuppgift. Den plan han från början lade tillsammans med sin kamrat, som dock antagligen intog en mera sekundär ställning, fullföljde han med orubblig ihärdighet utan att vika för svårigheter eller kritiker af hans grundsatser, dem han med öfverlägsenhet och skärpa — stundom ock med en märklig brist på humanitet — försvarade mot sina anmärkare.

*) Höijers mycket uppseendeväckande uppträdande i denna sak, då han uppförde Holmbergsson i första rummet, har starkt klandrats bl. a. af Grubbe (jmfr Nybleus Fil. forskn. III: II: 8). I ett bref från Höijer till N. v. Rosenstein (i Kongl. Bibl. försvarar H. sitt votum bl. a. därmed: att han dels ville skydda Holmbergsson från ignominien att komma på tredje rummet och det just då det kunde hända, att han för alltid blefve skild från Upsala Akademi, och dels — fortsätter Höijer — är jag fullt öfvertygad, att det blefve en dubbel förlust, som ej på en generation kanske kunde ersättas, för denna akademi, om han ej till den lediga professionen befordrades. Man skulle alldeles förlora Holmbergsson och så vida förlora Biberg, som hans skicklighet och talanger ej komme på det stället där de blefve rätt gagnande och lysande. (Höijer föreslog i stället användande af en ledig emritilön till Bibergs förmån).

Digitized by Google

Utgifvarne redogjorde i »Svea» för de principer, enligt hvilka de ärnade utgifva denna Corpus juris antiqui sueogothorum, och år 1827 utkom första bandet af *Samling af Sveriges gamla lagar*, innehållande Västgötalagen; 1830 följde Östgötalagen och så i följd alla landskaps- och stadslagarne, Magnus Eriksons, Kristoffers landslag (1869) samt ordbok; i allt tretton band, ett jätteväirk af den mest genomgripande betydelse för svensk och jämförande rättshistoria, men därjämte ock för historia och språkforskning. Jämte den mönstergildt utgifna texten, byggd på noggrann kopiering och jämförelse af olika handskrifter, äro Schlyters språkliga och rättshistoriska förklaringar af största betydelse, och framför allt är detta fallet i det 1877 utgifna trettonde bandet, som innehåller ordboken till samlingen; här har Schlyter nedlagt frukten af mer än ett halft sekels mångsidig och djup forskning. Schlyter har äfven författat värdefulla *juridiska afhandlingar* samt värkat såsom ledamot af lagberedningen 1844—48. Han var liksom sin lärare Holmbergsson anhängare af Schartau och medvärkade vid utgifvandet af dennes efterlämnade skrifter.

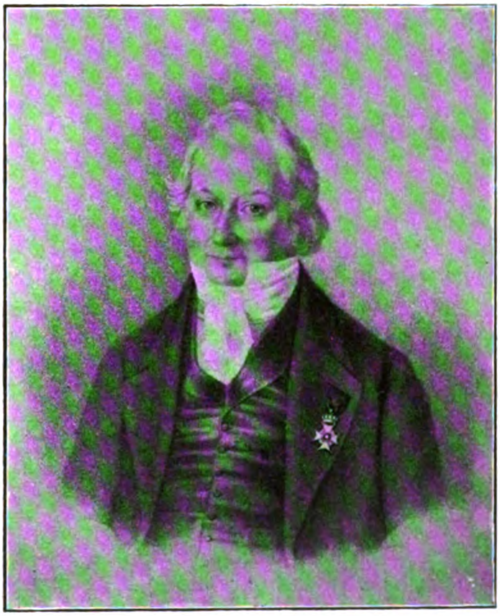

Johan Gabr. Richert.
Efter litografi.

Språkforskning.

För språkforskningen var, såsom redan framhållits, den Schlyterska upplagan af lagarne af genomgripande betydelse med hänsyn till det material, som härigenom tillfördes kunskapen om den äldsta svenskan.

Inom den svenska språkforskningen arbetade för öfrigt bland andra krafter äfven Rosensteins efterträdare i svenska akademien, den skicklige pedagogen, rektor **L. M. Enberg** (f. 1787, † 1865), hvilken utom värdefulla läroböcker i filosofi äfven författade den *Svenska språklära*, som svenska akademien utgaf 1836. Den är ett för sin tid godt arbete och inrymmer äfven en kort öfversikt öfver språkets historia.

En annan af språkforskare skattad grammatika var den af **Peter Moberg** (professor, lärare vid Karlberg † 1825) år 1815 utgifna *Lärobok för nybegynnare*, som innehåller rika exempel och noggranna iakttagelser rörande språkbruket.

Inom den klassiska filologien märkas utom Tegnér och Törneros den kände lexikografen **Anders Otto Lindfors** (prof. i Lund). I Finland uppstod

Digitized by Google

vid periodens gräns ett arbete för finskans bearbetande i vetenskapligt och litterärt hänseende, som i **M. A. Castrén** (f. 1813, † 1852) och **Elias Lönnrot** (f. 1802, läkare, † 1884) ser sina föregångsmän.

Geografi.

På det geografiska området arbetade — såsom redan nämndt — **Palmblad** med mycken ifver. Han sökte rödja väg för ett mera vetenskapligt behandlingssätt, i anslutning till den tyske geografen Ritter.

Redan 1823 utgaf han förra delen af sin geografiska beskrifning öfver Palestina, som afslöts 1829, 1826 första delen af sin stora Handbok i fysiska och politiska geografin, hvaraf sedan ytterligare fyra delar utkommo 1829—1837; sedermera följde läroböcker i geografi och en statistisk beskrifning öfver Norge. Atterbom skrifver om Palmblads geografiska ifver:

»Så utrustad till geograf som han har ej mången varit. Detta studium var hos honom en lidelse, lika mäktig som ursprunglig; det var hans härskande passion. Hela hans lefnad igenom från de första åren till de sista sväfvade hans fantasi på ströftåg i främmande länder, i aflägsna världsdelar och var slutligen i dem alla förundransvärdt hemmastadd. Särdeles till Orienten samt enkannerligen till Egypten, Mindre Asien, Persien och Hindostan kände han en aldrig aftynande dragning, som utan tvifvel, i fall ej den kroppsliga ofärdigheten mellankommit, skulle fört honom ut på världsresor och gjort honom till en ny Herodotus, Marco Polo, Chardin eller Kämpfer. Ty för öfrigt ägde han alla för en resande af detta slag erforderliga egenskaper: nämligen, bredvid den brinnande skådningslustan och den redan förvärfvade kunskapsmängden, en stark hälsa, en beslutsam och orubblig vilja, ett oförstörbart sinneslugn, ett alla faror trotsande mod, en liflig kärlek för äfventyr, en outtröttlig ihärdighet att för sina syftemål allting umbära och försaka.»

Medan Palmblad, bunden vid kryckan i sin studerkammare, drömde vida färder ut i världen, skildrade andra svenskar sina företagna resor i hemland och fjärran nejder.

Reseskildrare.

Otto Sebastian von Unge (f. 1797, kapten, † 1849) nedskref sina lika mycket af ett fint natursinne som ädla tänkesätt präglade, anonymt utgifna skildringar från färder i svenska landskap, *Vandringar genom Dalarne* (1829), *Promenader inom fäderneslandet* (1831—2), m. fl., kryddade med skarpsinniga reflexioner, ej sällan ironiserande i demokratiskt syfte. **Karl August Gosselman** (f. 1800, kaptenlöjtnant, † 1843) började redan under detta tidsskede förträffliga reseskildringar med sin *Resa i Columbia åren 1825 och 1826* (1828), hvarpå sedan följde andra beskrifningar från resor i Södra och Norra Amerika samt år 1839 hans *Bref från en vandrande sjöman*, i hvilka skrifter man möter såväl ett rikhaltigt innehåll, som en fantasirik, stilistiskt förtjänstfull skildringsgåfva. **Jakob Berggren** (f. 1790, kyrkoherde, † 1868) utgaf år 1826—28 en mycket bemärkt resebeskrifning från *Resor i Europa och Österländerna*, hvilken tolkades till flera språk. Zoologen **J. W. Zetterstedt** (f. 1785 † 1874) skildrade färder i Lappmarken. Ofvan äro nämnda de reseminnen, som Atterbom, Beskow, Nicander utgåfvo efter sina resor i södern.

* * *

Digitized by Google

På den naturvetenskapliga forskningens och det naturvetenskapliga skriftställeriets område är **Jöns Jakob Berzelius** (född 1779, professor vid Karolinska institutet, Vetenskapsakademiens sekreterare, † 1848) det främsta namnet på grund af en epokgörande betydelse för den kemiska vetenskapen. Naturvetenskaperna. Berzelius.

Född året efter Linnés död, skulle han genom sin värksamhet ånyo låta den naturvetenskapliga världen liksom under frihetstiden rikta sina blickar upp mot Norden.

Icke utan motgångar i ungdomsåren — i afgångsbetyget från gymnasium stod, att han var en yngling af tvetydigt hopp, och vid universitetet rönte han flera svårigheter vid sina examina — bröt han sig en lysande bana, blef medicine doktor 1804 och fick anställning vid Collegium medicum i Stockholm samt en ringa fattigläkartjänst i hufvudstaden, blef år 1807 medicine och farmacie professor i Stockholm och ägnade sig nu oförtrutet och med en lysande framgång särskildt åt sina kemiska experiment, offrande på sina laborationer allt hvad han kunde taga ifrån sitt dagliga uppehälle. Kring hans lärostol samlades liksom förr en gång kring Linnés ej blott utmärkta svenska elever, utan ock en skara utländska lärjungar.

L. M. Enberg.
Efter träsnitt.

Berzelius' förtjänster om kemien omfattar hela denna vetenskaps omfång; »det finnes», yttrar den tyska kemiens häfdatecknare, »icke någon lära, till hvars utveckling han icke bidragit; intet grundämne, om hvars föreningar man icke genom honom erhållit bättre kännedom.»

Visserligen är hans egen elektriskt kemiska dualistiska teori, som behärskade vetenskapen under detta sekels förra hälft, numera föråldrad; dess historiska betydelse för kemiens utveckling har likväl varit oerhörd, liksom ock den härmed i sammanhang stående och alltjämt bibehållna, af Berzelius utbildade kemiska nomenklaturen. Äfven inom mineralogien var Berzelius en omskapare genom sitt på kemiska grunder byggda mineralsystem.

Bland hans arbeten märkas *Lärobok i kemi* (1808—1830), *Föreläsningar i djurkemien* (1806—1808), i hvilka han särskildt gaf en ny riktning åt den fysiologiska kemien, hans *Afhandlingar* i in- och utländska tidskrifter — öfver 200 till antalet — samt hans berömda *Årsberättelser* vid Vetenskapsakademiens sammankomster.

Berzelius' skriftställareskap var äfven med hänsyn till den vetenskapliga framställningskonsten mönstergildt. Själf har han i sitt inträdestal i Svenska Akademien utvecklat sitt program för det vetenskapliga föredraget.

Digitized by Google

»Det kräfver mindre», säger han, »hvad man kallar snille, men dock jämte klara begrepp i sak ett medfödt anlag att lättfattligt meddela dem. — — — Vetenskapernas meddelande i skrift fordrar framför allt tydlighet jämte den yttersta samvetsgrannhet, att ej det blott sannolika förblandas med det fullkomligt sanna. Det gifves likväl en tydlighet, som tröttar genom omständlighet, ty man älskar ej att uppehållas af förklaringar af hvad man redan fattat; men den rätta medelvägen emellan halfklarhet och en tröttande utförlighet är ofta icke lätt att hålla, den kan ej alltid af regler förestafvas, om ej författarens naturanlag anvisar den. Den själslyftning, som höjer skaldens och vältalarens uttryck öfver det vanliga, blir i det vetenskapliga föredraget platt; åhöraren eller läsaren känner därvid, att han ryckes ur den vanliga tankegången, ty den vetenskaplige författaren talar till läsarens fattningsförmåga, skalden och vältalaren till hans känsla, men för att klart förstå, fordras en helt annan tankens stämning än för att djupt känna. Likasom I, mine Herrar, hafven till valspråk 'snille och smak', måste han icke förgäta att hans är: k l a r h e t och s a n n i n g; klarheten utgör snillet och sanningen är smaken i hans föredrag.»

Dessa ord voro icke utan särskild betydelse i en tid, då dunklet ofta trängde sig in i vetenskaperna och då ej sällan den nyktra forskningens sanningssträfvanden offrades för konstruktioner på fantasiens gungfly.

Bland Berzelius' medarbetare och lärjungar märkas **Vilhelm Hisinger**, **Nils Gustaf Sefström** och **Karl Gustaf Mosander**. I Finland representerades kemin af **J. Gadolin** (f. 1760 † 1852).

Agardh. En genial ande med mångsidiga intressen och hvars värksamhetssfer till att börja med omfattade de naturvetenskapliga disciplinerna var **Karl Adolf Agardh** (född 1785, professor i Lund, slutligen biskop i Karlstad, † 1859), en af de förste »polyfemisterne», sedan en af »Härbergets» män, Tegnérs vän och själsfrände.

Agardhs första arbete var ägnadt hans älsklingsvetenskap, botaniken, men hans nästa afhandling gällde matematiken och medförde kallelse till docentur i detta ämne. Han återvände likväl till sin första vetenskapliga böjelse, och, påvärkad företrädesvis af Olof Swartz, ägnade han sig åt studiet af en dittills försummad grupp af kryptogamer: a l g e r n a, och genom sina arbeten öfver dessa vann Agardh europeisk ryktbarhet. År 1812 hade han blifvit professor i botanik i Lund. Han gaf nu grunddragen till algologiens omgestaltning genom sitt år 1817 utgifna arbete *Synopsis Algarum Scandinaviæ* och diagnosticerade i sin år 1824 utgifna *Systema Algarum* alla kända arter inom detta område, liksom han äfven började vidlyftigare karaktärisera olika species i *Species Algarum* (1820—22). Jämte algologien ägnade Agardh sig dels åt uppställandet af s. k. naturliga ordningar inom botaniken, dels åt utforskandet af växtens natur, dess morfologiska, anatomiska och fysiologiska företeelser. Härvidlag drogs Agardh i någon mån in i den Schellingska naturfilosofiens trollkrets, som äfven på botanikens område stundom ersatte den objektiva undersökningen med fantastiska spekulationer. Agardh sammanträffade år 1827 med Schelling i Karlsbad och tillbragte med honom hvad han kallade »sin lefnads intressantaste dagar». Han utvecklade för den store filosofen sina åsikter om

Digitized by Google

Berzelius.

(Efter oljemålning af O. J. Södermark.)

Digitized by Google

Digitized by Google

växternas anatomi och fysiologi och uppmuntrades af honom till deras offentliggörande. Genom detta umgänge drogs Agardh närmare botanikens spekulativa behandlingssätt, och de skrifter han utgaf 1828—29 i växtanatomi och fysiologi, liksom hans Schelling tillägnade *lärobok i botanik* (*organografien* och *biologien*), bära spår häraf i de hypoteser, åt hvilka den snillrike, fantasirike forskaren hängaf sig, fastän han visserligen icke var främmande för naturvetenskapens experimentelt induktiva behandling och oaktadt han själf uppställde den nyktre, objektive forskaren Robert Brown såsom den botaniska vetenskapens främste föregångsman. Men — såsom J. E. Areschoug framhållit — Agardh stod på gränsen mellan tvänne olika riktningar, den naturfilosofiskt spekulativa och den experimentelt induktiva, hvilken senare han själf hyllade i sina arbeten öfver Characeernas anatomi och ormbunkarnes groning. Ett populärt arbete i botaniskt ämne var hans år 1820 af Akademien prisbelönta *äreminne öfver Linné*, hvilket visserligen icke, som Geijer trodde, innan han läst det, endast var »en artig parasitväxt vuxen på den själfägande odalgrunden af Linnés stora rykte», utan ägde ett självständigt värde både på grund af författarens rika sakkännedom och hans lysande framställningsgåfva.

Efter teckning af L. H. Roos.

Agardh, som med sin professur i botanik äfven förenade »ekonomi», och som var riksdagsman 1817, 1823 och 1824, började redan tidigt utgifva akademiska disputationer i statsekonomi; *Granskning af statsekonomiens grundläror* (1829), särskildt rörande rikets finansväsende, där han utvecklade nya och djärfva teorier. I politiken liksom i undervisningsväsendet hyllade han liberala idéer.

År 1834 utbytte han Lundaprofessuren mot biskopsstolen i Karlstad och ägnade sig med mycket nit åt teologiska studier (bl. a. om kyrkans symboliska skrifter, om och emot Schartau, om förhållandet mellan Jobs bok och judendomens anda, om evangeliernas uppkomst), därvid han bl. a. vill göra gällande, att den svenska kyrkans lära rätteligen är semipelagiansk. På sin ålderdom blef han åter nationalekonomisk författare; hans *Sveriges statsekonomiska statistik* (1852—57) rymmer på samma gång snillrika, men ock delvis ytterst paradoxala uttalanden om Sveriges folk och land, dess natur, näringar och penningeväsen samt om uppfostringsväsendet, i hvilket afseende han utvecklar åsikter, för hvilka han kämpat i den stora undervisningskommittén 1825. Detta arbete tillhör emellertid ett senare skede af vår litteratur.

Digitized by Google

Agardh tillhör våra yppersta författare; han har förmått att skänka sin framställning af ämnen som matematik, statistik, nationalekonomi en poetisk dräkt, som man trott skulle vara dem främmande. Med sin liffulla, fantasirika ande liksom skådade han sina ämnen i skön skrud och mäktade framställa dem med en sällsynt förening af glans och värme, klarhet och jämnmått. Det låg sanning i de ord, hvarmed Tegnér hälsade honom välkommen i Svenska Akademien:

»Du hör till vetenskapen; och din sångmö
Är sanningen, men kring dess gudalemmar
Det skönas purpurmantel kastar du
I rika veck, och blixtrande idéer
Som ädelstenar lysa på dess bräm.»

Elias Fries. Agardhs medtäflare inom botaniken, senare hans öfverman, var **Elias Fries** (f. 1794, student i Lund 1811, A. J. Retzius' och Agardhs lärjunge, 1824 titulärprofessor i Lund och 1828 botanices demonstrator, professor i Upsala 1834—1851 i praktisk ekonomi, 1851—1859 i botanik, † 1878).

Elias Fries' storbragd är framför allt den vetenskapliga behandlingen af svamparnes klass, hvarigenom han blef mykologiens grundläggare; alltifrån sina första »*Observationes mycologæ*» (1815—1818) till sin död ägnade han under nära tvänne människoåldrar svampsläktet sitt vetenskapliga arbete. Dessutom författade han skrifter om lafvarnes släkten, gjorde flerfaldiga kritiska studier inom den svenska fanerogamfloran samt framlade år 1825 grunddragen till det naturliga system, som bär hans namn.

Såsom lärare var han lika varmt hyllad af båda universitetens ungdom, hvilken täflade om att få räkna honom såsom sin handledare; han blef i Upsala, har det sagts, en »Linnæus redivivus», hvars föredrag voro värkliga högtidsstunder.

Men Elias Fries var ej blott vetenskaplig skriftställare; han vände sig ock med sitt vetande till vidare kretsar. I det äfven han följde lystringsordet i professurens titel »praktisk ekonomi», lämnade han praktiska upplysningar inom landtbruksbotaniken och utvecklade särskildt de ätliga svamparnes statsekonomiska betydelse som näringsmedel.

Men dessutom samlade han under titeln *Botaniska utflykter* (1843—1864) tre samlingar uppsatser af rent populär art, i en framställningsform, som skänker dem äfven vitter betydelse, äfven om denna form stundom röjer ett visst »älskvärdt själfsvåld».

Särskildt märkas bland dessa uppsatser den hänförande botaniska betraktelsen *Våren*, hvari Fries liffullt, varmt entusiastiskt skildrar denna årstids

Digitized by Google

fägring och betydelse för naturens vaknande lif, Om *Aristoteles växtlära*, om *naturvetenskaperna såsom bildningsmedel, den svenska botanikens historia, växternas svenska namn*, om *släktskap och frändskap i naturen.*

Själf har Fries i sitt inträdestal (1848) i Svenska akademien betonat, att äfven naturvetenskaperna erbjuda ett rikt fält för snillet och smaken, fast språket i dess värkstäder måste kläda sig i enklare dräkt än i vittert lag. Och i svaret till honom framhöll Win-

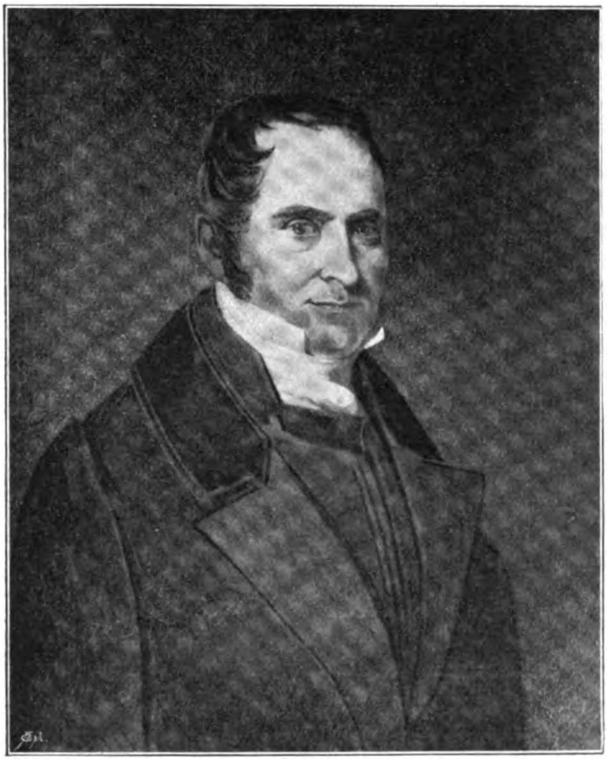

Elias Fries.
Efter porträtt af G. G. Sandberg 1838.

gård — kanske ej alldeles utan en udd mot Agardh — att Fries »med en takt, som icke alltid vore det svenska snillets, icke sprede sin värksamhet till främmande, stundom obehöriga fält, hans »utflykter» vore de oskyldigaste och älskligaste af alla, liknande vårens älsklingar, dem han så skönt tecknat». Dessa botaniska utflykter intaga ett af de allra främsta rummen inom vår populärvetenskapliga litteratur. Äfven i det afseendet var Fries Linnés efterföljare.

Zoologien fann under detta tidsskede utmärkta representanter.

Digitized by Google

Sven Nilsson (f. 1787, student i Lund 1806, 1821 professorstitel, 1832 professor i naturalhistoria i Lund, † 1883), har särskildt ägnat sina studier åt den svenska fågelkunskapen i *Ornitologia Suecica* (1819—21), men därjämte skildrade han *Skandinaviens fauna* i ett stort värk, hvars båda första delar, däggdjuren och fåglarne utkommo på 1820-talet; de båda senare 1840—50-talen.

Detta nationalvärk spelade en stor roll för väckande af intresset för djurkunskapen i vidsträckta kretsar, särskildt blef den med sina fängslande beskrifningar äfven af djurens lif en älsklingsbok för jägare.

Under nästa skede blef Nilsson en af de främste arbetarne inom fornkunskapen och en af den nordiska arkeologiens mästare.

Andre zoologer voro intendenten **Benkt Fredrik Fries** († 1839), en utmärkt entomolog, samt prosten **Karl Ulrik Ekström,** († 1858). som särskildt ägnade sig åt ichtyologien, **Johan Vilhelm Zetterstedt** (f. 1785, professor i Lund, † 1874). I Finland stiftades 1821 Societas pro fauna et Flora fennica, som kraftigt värkade för fosterlandets naturvetenskapliga undersökning; den ledande personligheten var här insektsforskaren **K. R. Sahlberg** († 1860).

Bland matematiska och fysiska vetenskapers representanter intogo de tre Upsalaprofessorerna **Jöns Svanberg** († 1851), **Zacharias Nordmark** († 1828) och **Fredrik Rudberg** († 1839) framstående rum. **Fredrik von Ehrenheim** (f. 1753 † 1828) utgaf *Samlingar i allmän fysik*, som äfven voro af värde med hänsyn till framställningens konst.

Inom medicinen märkas — utom Hwasser — särskildt de båda anatomerne **Anders Henrik Florman** (professor i Lund, † 1840), hvilken danat en ny skola i sin vetenskap, samt dennes och den Köpenhamnske anatomen Jacobsons lärjunge **Anders Adolf Retzius** (Anders Jahan Retzius' son, född 1796, professor vid Karolinska institutet, († 1860), hvilken redan på 1820-talet offentliggjorde betydande arbeten i anatomi, särskildt i djurens anatomi och senare äfven blef en världsberömd etnolog.

* * *

Politiskt skriftställeri.

Inom det politiska skriftställeriet betecknar tiden efter 1809 självklart ett nytt skede, låt vara att den nya tryckfriheten snart blef kringskuren af indragningsmakten. De viktigaste politiska alstren äro gifvetvis de efter statshvälfningen antagna grundlagarne, särskildt *regeringsformen*, och de dem tillhörande motiven.

Grundlagarne.

Dessa grundlagar äro författade af 1809 års konstitutionsutskott, i hvilket sutto åtskilliga af tidens ypperste män och hvars sekreterare var Hans Järta.*

* Crusenstolpe har i sitt vanliga eleganta språk förskönande karaktäriserat arbetet sålunda: vår grundlag är en frukt af Mannerheims ljusa hufvud, Platens jättekraft, Silfverstolpes forskande lugn, Adlerbeths klassiska bildning, Stockenströms mogna redbarhet, Skjöldebrands kärlek icke blott till det sanna men framför allt till det sköna, Karl von Rosensteins nit för det yngre släktets väl, K. G. Nordins sällsynt klara mångsidighet, Wijkman Caspersons varsamma måtta, Bloms sällsynt klara uppfattning, Ebersteins rika patriotism, Gahns höga ståndpunkt i vetenskaperna, Mats Perssons bergfasta redlighet, Hyckerts grundliga odling, Jon Jonssons ovilja mot öfverdrift och Järtas snille.

Digitized by Google

Af betydelse för själfva utarbetandet af regeringsformen var dels det s. k. Håkanssonska förslaget, härrörande från en kommitté, i hvilken landshöfding Olof af Håkansson var ordförande, dels i synnerhet en bland de många broschyrer, som sökte lösa tidens stora politiska fråga, nämligen Axel Gabriel Silfverstolpes *Hvad synes allmänna opinionen önska till en nu möjlig förbättring af svenska statsförfattningen?*, i hvilken man återfinner grundlinierna till den senare antagna regeringsformen.

Såsom de förnämsta krafterna i konstitutionsutskottets arbete torde kunna framhållas den redan nämnde A. G. Silfverstolpe samt vidare G. J. Adlerbeth och Hans Järta.

Mot den uppfattningen, som någon gång framkommit, att regeringsformen hufvudsakligen vore **Hans Järtas** värk, har med skäl protesterats; regeringsformen är resultatet af ett samarbete mellan flere utmärkte politiske män; å andra sidan får man icke bortse från Platens tungt vägande intyg, att det var Järta som »uppställde» statsförfattningen, och som »hade i arbetet en stor, ja kanske den största andel, som någon enskild person kunde hafva». Järta.

Särskildt gäller detta grundlagens litterära sida. På fjorton dagar utarbetades den nya regeringsformen, och det var Hans Järta som satte den i skrift. Därtill kommer, att han är upphofsman till det »*vördsamma memorial*», som åtföljde regeringsformen till ständerna och i hvilket redogöres för hufvudgrunderna. Detta viktiga politiska aktstycke författades på en natt; det väsentligaste — särskildt det som innehåller utvecklingen af principerna om en maktfördelning mellan styrande, lagstiftande och dömande makter, och de därtill knutna förträffliga reflexionerna om »det allmänna tänkesättet» — är författadt af Järta; under det att en detalj (om konungens rätt att förklara krig) skrefs af vice sekreteraren J. D. Valerius.

Hans Järta, mannen från 1800 års riksdag, juntans försvarsadvokat, hade alltså lagt hand vid den konstitution, som aflöste enväldet och som förvärkligade en del af den liberala oppositionens principer, låt vara i dämpad form. Det gick nu Järta som så många andra; han var nöjd med det framsteg han vågat taga och ville ej gärna se den byggnad han varit med att uppresa ändrad; han ogillade ock de frisinnade tolkningar, som en ny tids liberale ville inlägga i grundlagen.

Den forne jakobinen blef en konservativ man. Detta är psykologiskt lätt förklarligt. Värkmästaren var alltför belåten med sitt värk för att icke förargas öfver, att i hans tanke okynniga och klåfingriga händer ville tumma därpå, och han var dessutom — hvil-

Digitized by Google

ket ej sällan är fallet med till väldet komne radikaler — ej så litet af en despot.

Järtas öden efter det nya statsskickets införande gestaltade sig oroligare, än man skulle väntat. Han blef visserligen med uppoffring af enskilda intressen statssekreterare för finansärendena, men gjorde snart min af att vilja lämna denna plats på grund af meningsskiljaktigheter med den nye kronprinsen (bl. a. i handelspolitiken); 1811 tog han afsked ur konseljen, lefde 1½ år som privatman, men blef 1812 landshöfding i Falun, i hvilken egenskap han författade ypperliga *ämbetsberättelser*, bland hvilka särskildt må framhållas en, som var riktad mot återinförande af ett förbudssystem till hämmande af yppighet. Detta memorial tillhör det bästa han skrifvit. På grund af en del misshälligheter med regeringen, bl. a. utnämnandet af en kyrkoherde i Stora Tuna mot Järtas önskan, något som egentligen ej angick landshöfdingen, afgick han 1821 från sin tjänst, lefde åter som privatman och litteratör, först i Falun och från 1825 i Upsala, blef 1837 riksarkivarie, en plats som han innehade till 1844. År 1847 afled han.

Sven Nilsson.
Efter litografi.

Järtas skriftställeri under den senare tiden var ganska mångskiftande. Sedan ungdomen en varm beundrare af Kellgren och dennes skola, var han ock en ifrig motståndare till fosforismen, och han lät sin kända kvickhet spela in i striden från det akademiska fästet. »Riddaren Hans, den Jans sig kallar» fick kvitto i »Markalls sömnlösa nätter». År 1819 invaldes han i svenska akademien och nedskref 1820—21 inträdestalet öfver Adlerbeth under intrycket af sin förargelse mot nya skolan, bringande Gustaf III:s minne en entusiastisk hyllning. Men talet fick hvila i fem år, innan det lästes upp.* Under tiden hade Järta något skiftat mening. Hans vrede gällde nu mindre fosforisterna. Tvärt om hade han börjat trifvas rätt väl i deras krets i Upsala. Nu var det den s. k. »politiska materialismen», den liberala oppositionen, som väckte hans

* Orsaken till att uppskofvet med uppläsandet af talet blef så långt framgår bl. a. af följande Järtas bref till Rosenstein år 1822. »I närvarande stund skulle mitt tal säkerligen misstydas, just därföre att jag skrifvit det. Den sluga publiken, som ej känner när det författades, skulle finna det vara klart att jag, efter mitt afsked en frondör, prisat Gustaf 3:djes regering endast för att på ett fint sätt klandra den nuvarande. Hade jag förmåga att utföra min återstående lefnadsplan, så ville jag först med några skrifter öfvertyga det vördade publikum, att jag icke är frondör, ehuru illa det kunde upptagas att jag sviker den sluga beräkningen, och sedan skulle mitt tal i rätt stund kunna uppläsas.»

Digitized by Google

Hans Järta.

(Efter porträtt af J. G. Sandberg i Westmanland-Dala nation, Upsala.)

Digitized by Google

Digitized by Google

harm, och utfallen mot den nya vitterhetsskolan, som ofredat Leopold, utbyttes mot en afstraffning af Karl Johans liberala motståndare. Litteraturen gaf vika för politiken, och Järta ville nu just mäkla fred mellan olika litterära riktningar för gemensam kamp mot rabulismen.

Åren 1823—24 utgaf Järta tidskriften *Odalmannen*, som skulle bli organ för hans åsikter om statslif och litteratur. Det var ursprungligen meningen, att Sveriges litteratörer gemensamt skulle utgifva en »vettets tidskrift»; nu tog Järta arbetet på egna axlar och offentliggjorde i Odalmannen en rad förträffliga uppsatser, dels af politisk natur med polemisk udd mot tidens opposition, dels i statsekonomiska ämnen.

Bland dessa uppsatser märkes särskildt den om *statistik*, i hvilken Järta på det statsekonomiska området drar i fejd mot samma nyttighetslära som Tegnér, Geijer och Biberg bekämpat på det religiösa, poetiska och statsfilosofiska; han uppträder emot den lära, som i samhällslifvet endast ser en gyttring af intressen och i staten blott ett värktyg för individens tillfälliga välbefinnande. Han lät härvid förleda sig till paradoxer, och särskildt blef statistiken som vetenskap föremål för hans förlöjligande, i det han lät vetenskapen som helhet umgälla de missbruk, hvartill den kunnat föranleda. Bekant är bland annat hans hån mot att i statistiken samma etta skulle beteckna von Platen och den ringaste arbetare vid Göta Kanal.

Järtas framställningskonst var lysande, och den kvickhet, som den unge författaren af skriften om den urgamla franska monarkien lagt ådaga, visade sig alltjämt till finnandes äfven hos Odalmannens utgifvare, hvilken ej utan skäl af Leopold hedrades såsom »ordföranden i den svenska prosan».

Inom den ultraistiska skolan i Upsala utöfvade Järta ett stort, dominerande inflytande genom sin öfverlägsna personlighet.

En annan ämbetsmannastilist af hög rang — i dubbel mening — var diplomaten, frih. **Gustaf Lagerbjelke** (f. 1777, statsråd, sändebud i Paris, chef för k. teatern, † 1837), hvars ämbetsberättelser voro mästerstycken, och som äfven med sin fint skurna penna deltog i den politiska debatten under signaturen Philalethes. På det nationalekonomiska området, särskildt bankväsendets och finansernas, var **Karl David Skogman** (f. 1786, † 1856) en mycket framstående skriftställare, som tog till orda gent emot det gällande prohibitivsystemet, genomdref privatbankers och sparbankers inrättande samt arbetade för modernare åskådningssätt dels genom egna skrifter, dels genom sin öfversättning af Léon Says statshushållningslära, som utkom 1823—24. — Äfven den kände oppositionsmannen, prosten **F. B. von Schwerin** (f. 1764, † 1834), var en värksam författare på finansväsendets område, som

Digitized by Google

i flere skrifter behandlade varuprisens och kursens förändringar och tog till orda för den myntreglering och myntrealisation, som genomdrefs vid 1828—30 årens riksdag. **Karl Adolf Agardhs** snillrika värksamhet på detta område börjas som ofvan nämndt redan under detta skede.

* * *

Tryckfrihets-förhållanden.

Det nya statsskicket medförde efter ett olidligt trycktvång en till en början mycket utsträckt tryckfrihet. Regeringsformens 86 § — för hvars präktiga definition af tryckfrihet man lär hafva Leopold att tacka — är en s. k. »löftesparagraf», i hvilken det säges, att med tryckfrihet »förstås hvarje svensk mans rättighet att utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder utgifva skrifter, och att endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta innehåll strider emot tydlig lag, gifven att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning».

Detta löfte genomfördes i den 1810 antagna Tryckfrihetsförordningen, som fick grundlags helgd, en helgd som dock icke respekterades, då ständerna 1812, hufvudsakligen af hänsyn till den utländska politiken, antogo en icke hvilande kunglig proposition, hvarigenom den s. k. indragningsmakten infördes, d. v. s. rätten för hofkanslärn att inställa utgifvandet af en misshaglig tidning. Icke utan skäl blef indragningsmakten och det därmed ofta förbundna vägrandet af tillståndsbevis för vederbörande att utgifva annan periodisk skrift parodiskt betecknad såsom »hofkanslärns rätt att utan några af andras omdöme i förväg lagda hinder tills vidare inställa utgifvandet af tidningar, och att på viss af dess godtfinnande beroende tid dröja med utfärdande af tillståndsbevis för nya tidningar, utan att för slikt dröjsmål kunna straffas i grund af någon lag, som för ett sådant dröjsmål stadgar ansvar».

Så länge indragningsmakten användes i sitt ursprungliga syfte, att skydda Sverige under ömtåliga utrikespolitiska förhållanden, var den i viss mån ett nödvändigt ondt, men senare missbrukades den i den inre politiken gent emot ett misshagligt fritt ord. Detta fria ord måste då genom anlitande af ansvaringssystemet och uttagande af nya tillståndsbevis söka afväpna indragningsmakten.

Digitized by Google

Den politiska broschyrlitteraturen företer åren närmast efter statshvälfningen en fullkomlig »hexsabbat» i de många skrifter, som tillhöra den Grewesmöhlenska striden. Grewesmöhlenska fejden.

Karl August Grewesmöhlen (f. 1754, ämbetsman i tullstyrelsen, advokat, † 1823) var en af de mera betydande pennorna bland tidens politiska skriftställare, men hans namn har fått en skandalös biklang på grund af råheten och hänsynslösheten i de stridsskrifter han mot slutet af sin värksamhetstid utsände, liksom kanske än mer genom de ännu gemenare motskrifterna från dräggen inom dåtidens litterära proletariat (Walberg, Törneblad, H. A. Kullberg). Den s. k. »pöbelsofisten» Grewesmöhlen var dock med alla sina fel en författare, som ägde andra sidor än sofistik och smädelse; han ådagalägger goda nationalekonomiska insikter, skarpsinne, slagfärdig kvickhet och en viss oförskräckthet att blotta brister och orättvisor inom byråkratin, särskildt hos tullarrendesocieteten, med hvilken han förde sin första märkligare strid under Gustaf IV Adolfs sista tid, då han redan var en till åren kommen man; han utgaf efter revolutionen sina besvärsskrifter, som väckte oerhördt uppseende; (folkskockades i boklådan för att för en sexstyfver få någon af hans broschyrer mot »ämbetsmannahierarkien»).

K. A. Grewesmöhlen.
Efter teckning af Le Moine och stick af Alcander.

Hans skarpa hufvud togs äfven i anspråk af de maktägande; han var en tid ett slags hemlig polis, och hans penna begagnades först af Adlersparre och Mannerheim, sedan af Karl Johan, till hvars val han medvärkat.

Han blef medarbetare i tidskriften *Åskådaren* (1810—1811), som mest innehöll en serie undervisande uppsatser om statsförfattningen samt i nationalekonomi, därvid han förde näringsfrihetens och frihandelns talan och yttrade sig till förmån för landsbygden gent emot städerna. Lättare hållen var hans *Trompeten eller Krigsförklaring mot allt ondt* (1812), hvari han upptagit den Dalinska metoden att låta vissa stående typer, »militären Gyllenpatriot, pastor Kaftander och borgersmannen Honnete», uttala sig om umgängeslifvet, sederna samt någon gång i allmänna ärenden. — I tidningarna *Skandinaven* och *Nya Skandinaven* (1812—1813) beredde Grewesmöhlen sinnena för Karl Johans politik, särskildt i utrikesfrågor (någon gång i strid mot Engeströms), och kronprinsen ansåg honom vara en bulldogg, som var bra att hafva till hands för att vid tillfälle släppa lös.

Länge nog hade han måhända så fått värka i regeringens intresse, om han icke råkat i en personlig skandalstrid, som utmynnade i hans borgerliga olycka. Anledningen härtill var den s. k. »judefrågan», där Grewesmöhlen uppträdde emot de försök som år 1815 från olika håll (men särskildt inom borgarståndet) gjordes att få de i Sverige boende judiske trosbekännarnes rättigheter inskränkta. Hans hufvudmotståndare här vid lag var den bekante riddarhustalaren baron

Digitized by Google

Ludvig Boye, med hvilken han förut växlat stridsskrifter i finansämnen. Snart utvecklade sig ett personligt skandalskriftsutbyte mellan Grewesmöhlen och Boye, och ett helt koppel af större och mindre skribenter hetsades mot den förre. Det var en kamp, där en stod mot tio (och bland dessa tio funnos vid sidan af litterära stråtröfvare äfven aktningsvärde skriftställare, som Hammarsköld, Cederborgh och Lindeberg).

Men Grewesmöhlen ägde krafter för tio och en mun, som icke sparade ord. Prompt och mustigt svarade han på alla smädelser. Man erinras om broschyrerna från frihetstidens sista år när man läser boktitlar som dessa: *Likbegängelse efter baron Ludvig Boyes moraliska stoft; Den förhärdade storljugarens porträtt; Räfsaxen eller baron Boyes tillämnade flykt ur skärselden; Baron Ludvig Boyes pina; Banditen Galgeniano, sin tids afsky och förbannelse,* o. s. v.

Georg Scheutz.
Efter litografi.

Ett bland de roligaste inläggen i striden var Cederborghs *Herr Öfverdirektören C. A. Grewesmöhlens porträtt.* Detta porträtt hade varit utställdt i boklådorna i gravyr, och Cederborgh påpekade, att enligt Lavaters system skulle detta beteckna en människa med rå, hatfull, passionerad och illslug karaktär, hvilket bäst visade — falskheten af Lavaters system!

Den hätska striden slöt med ofärd för båda hufvudparterna. Grewesmöhlen, som råkat i onåd, blef dömd till ärans förlust och landsförvisning, och Boye till tre års fästning. Grewesmöhlens nådeansökan afslogs. Mohren hade gjort sin tjänst, »han kunde gå». Det var 1816. Sina sju sista år tillbragte han i Norge, med understöd af Karl Johan, hvilket han torde återgäldat genom att rapportera ett och annat från andra sidan gränsen.

Den Grewesmöhlenska fejden höll allmänhetens intresse så fånget under åren omkring 1815, att knappt någon annan litteratur intresserade henne.

* * *

Wallmark.

Bland Grewesmöhlens motståndare var äfven **P. A. Wallmark**, hvars värksamhet på det rent litterära området vi redan utförligt beaktat. Men han deltog äfven i tidens politiska skriftställeri.

Hans tidning bar skiftande namn: *Journal för litteraturen och teatern* 1809—1813, *Allmänna Journalen* 1813—1824, *Journalen* 1824—1836, hvarjämte han från 1834 till 1844 utgaf *Sveriges Statstidning eller Post- och Inrikes Tidningar,* samt 1844—1847 *Post- och Inrikes Tidningar.* Han ägnade i dessa publikationer sin uppmärksamhet äfven åt politiska spörsmål, tillhörde Grewesmöhlens motståndare, liksom han i det hela taget uppträdde mot det tryckfrihetssjälfsvåld, som utmärkte det första

Digitized by Google

året efter statshvälfningen; anmärkningsvärdt var särskildt Journalens uppträdande emot folkopinionen efter Fersenska mordet. Ofvan är omnämndt Journalens motgång år 1813 och onåd hos kronprinsen i anledning af dess uttalanden om förhållandet till Danmark; eljes stod Wallmark väl hos Karl Johan, som äfven inspirerade artiklar i Allmänna Journalen till förmån för sin norska politik.

Wallmark räknade såsom medarbetare i Journalen P. A. Granberg, Anders Lindeberg, Stjernstolpe och W. F. Dalman. Senare blef hans tidning alltmera ett regeringsorgan, som bevarade en hederlig men något gammalmodig ton, och de angripna ämbetsmännen läto ofta här införa »insända» svarsartiklar på oppositionspressens angrepp. Wallmark afled 1858.

Askelöf.

Askelöf, som efter Polyfems upphörande vistades såsom tjänsteman vid högkvarteret i Tyskland, ägnade efter återkomsten sin fint skurna penna åt nya publikationer och nu i konservativ anda.

Efter träsnitt af Wahlbom.

Bland dessa märkas: *Lifvet och döden*, en politisk, ekonomisk och litterär tidning 1815—1816, i hvilken bl. a. Lorenzo Hammarsköld var medarbetare, liksom förut i Polyfem, *Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper* 1816—1818, *Den objudne gästen* 1829 (med bidrag af Livijn och Crusenstolpe), hvilken tidning sedan uppgick i Askelöfs *Svenska Minerva*, som från 1830 var den konservativa riktningens hufvudorgan, och där Askelöfs kvickhet, ironi och polemiska talang gjorde sig gällande. Svenska språket behärskade han som en mästare.

Hammarsköld var äfven lifligt värksam i prässen bl. a. i *Nya Extra posten* 1819—1821 samt i den af honom och Dahlgren m. fl. utgifna *Kometen* 1825—1827.

Scheutz.

Fredrik Cederborgh, romanförfattaren, började år 1816 utgifva tidningen *Anmärkaren*, hvilken snart erhöll till medarbetare den orädde publicisten **Georg Scheutz** (f. 1785, v. auditör, känd som Shakspereöfversättare, † 1873).

Öfverenskommelsen dem emellan var egendomlig. Tidningen skulle till hälften redigeras af hvardera, men Scheutz blef dock den hufvudsakliga redak-

Digitized by Google

tören, ehuru det ett år bestämdes, att Cederborgh skulle disponera artiklarne i de udda numren, och Scheutz i de jämna. En brytning inträdde dem emellan, och Scheutz började 1819, efter en indragning, fortsätta tidningen under namnet *Anmärkarne.*

Scheutz var den, som hade hufvudförtjänsten om detta blads modiga, redbara, sanningskära inlägg i dagens frågor, syftande mot klart fattade politiska mål. Han häfdade yttrandefrihetens sak, angrep — särskildt i fråga om det celebra Värmdömålet — domaremaktens missbruk, bekämpade statsförmynderiet, protektionismen, handelsförbuden, skråväsendet, ej sällan med artiklar i dialogform.

Argus-Johansson.

I »Anmärkarne» hade Scheutz haft till medarbetare magister **Johan Johansson** (f. 1792, † 1860). Tillsammans med denne lät han år 1820 »Anmärkarne» uppgå i den betydligt större tidningen *Argus, politisk, litterär och kommerciel tidning.* Så småningom blef Johansson den hufvudsaklige ledaren af Argus, undanträngande Scheutz, som likväl fortfor att trycka tidningen, men för öfrigt allt mer ägnade sig åt tekniska uppfinningar.

Johanssons Argus spelade ingen ringa roll i den politiska världen, och före framträdandet af »Aftonbladet» var denna tidning det mest betydande organet för allmänna opinionen.

Namnet var lånadt från Dalins veckoskrift, men eljes hade den föga likhet med denna, om icke däri att de artiklar, hvari den sökte uppfostra och undervisa sina läsare, voro mycket vidlyftiga. Johansson, en af Höijers få »begripande lärjungar», var i besittning af mångsidigt vetande, logiskt skarpsinne och älskade att »till komplett evidens bevisa» sina satser i politik, kyrkliga frågor och litteratur; i senare afseendet en svuren motståndare till fosforismen. Hans självkänsla var starkt utpräglad, och han lät aldrig riktigt det docerande lynnet vika; han hade en känsla af, att »han öfvertagit Sverige», och att han skulle uppfostra det. Hans Argus var af stor betydelse för vår fria press, och i vissa afseenden blef pressen genom Argus »en makt». Men den var mera en tidning för afhandlingar än för nyheter, den blef i längden något enformig och ej så litet doktrinär, och man har liknat Johanssons vidlyftighet vid självfva Nordencrantz'. När därför en ung medarbetare i Argus — »en orm som Johansson närt vid sin barm», Lars Hierta år 1830 uppsatte en ny daglig tidning, Aftonbladet, af vida mera liffullt och omväxlande innehåll, blef den mera grundlige Argus distanserad och upphörde 1838; sedan ägnade Johansson sin penna åt skilda håll och i olika intressens, bl. a. fabriksintressets sold.

Såsom konservativ motståndare till Argus uppträdde *Granskaren* (1820—34), ett lydigt regeringsorgan, redigeradt af expeditionssekreteraren H. A. Lindgren, dels den föga mindre servila *Argus den IV:de* (1823—30), redigerad af protokollsekreteraren Ad. Regnér, som förut utgifvit flere blad och därvid mer än en gång seglat på grund mot indragningsmaktens skär, suttit flere år på fästning och t. o. m. förklarats ovärdig att någonsin erhålla tillståndsbevis till periodisk skrift.

Lindeberg m. fl.

En medarbetare i den Wallmarkska journalen, kapten **Anders Lindeberg** (f. 1789, deltagare i 1808—14 årens krig, † 1849) öfvertog 1821 *Stockholmsposten*, hvari han till en början förde regeringens talan.

Digitized by Google

Lindeberg var en aktningsvärd, kunskapsrik litteratör, som redigt, klart, öfvertygelsetroget förde sin penna i politiska, litterära och statsekonomiska ämnen. Hans riktning blef allt mera oppositionell, i synnerhet efter det hans strid om att få upprätta en egen teater ledt till en majestätsförbrytelseprocess (1832) och en visserligen icke värkställd dödsdom. År 1833 upphörde Stockholmsposten — Kellgrens gamla Stockholmspost — och Lindeberg fortsatte sin värksamhet i broschyrer och som medarbetare i Aftonbladet.

De hånfulla angrepp, för hvilka han var utsatt, dels från Beskow (i den anonymt och med »ansvaring» utgifna »Flugsmällan»), dels från Dahlgren, lära varit anledningen till, att den unge Runeberg, som fann dessa angrepp allt för öfverlägsna i tonen, just valde Beskow och Dahlgren till målskifvor för sin skarpa kritik.

Åren 1820—22 utgåfvo bröderna **S. L. Theorell** (f. 1784, justitieombudsman † 1861) och **J. P. Theorell** (f. 1791 † 1861), tvänne högt aktningsvärde och kunnige publicister, *Stockholms-Kuriren*, hvilken höll noggrannt öga med förseelser i förvaltning och lagskipning och frimodigt uttalade sig härom, liksom tidningen drog sin glafven mot regeringens inkonstitutionella politik samt försvarade publicitetens rättigheter i ett visserligen skarpt och bitande men aldrig lömskt eller ovärdigt språk, hvarför indragningsmaktens användande mot detta blad var ett groft missbruk. J. P. Theorell, en »Thorgny bland liberale tidningsmän», blef sedan ägare af annonsbladet *Dagligt Allehanda* och flyttade sin politiska värksamhet dit.

En käck oppositionell tidning af något Saint Simonistiskt skaplynne, *Medborgaren* uppsattes 1829 af den liberale politikern öfverstelöjtnant **J. Gustaf Hierta** (f. 1791 † 1859), en begåfvad, liffull man, med republikansk läggning, frände till den blifvande utgifvaren af Aftonbladet, i hvars redaktion äfven han senare inträdde.

Slutligen är att nämna **Heimdal** (1828—32), ett organ som företrädesvis sysselsatte sig med litteratur- och konstkritik, och i hvilket **J. E. Rydqvist** (f. 1800, † 1877) genom en följd ypperliga recensioner — bland det bästa den svenska kritikens historia haft att förete — lade grunden till sin berömmelse. I detta blad värkade Beskow som politisk medarbetare. Heimdal.

I Finland framträdde omkring år 1820 ansatser till en oberoende press, inom hvilken särskildt A. I. Arwidssons *Åbo Morgonblad* är märkligt på grund af dess käcka, men snart stäfjade försök att väcka politiskt intresse och ett finskt nationalmedvetande hos landets bildade befolkning.

* * *

Det nya statsskicket födde en rik politisk vältalighet, framför allt på riddarhuset. En rad af utmärkte talare uppträda här såsom målsmän för skilda läger. Regeringssidans mest lysande parlamentariska kraft var **Gustaf af Wetterstedt** (född 1776, † 1837) — hofkanslärn och statsministern —, i sin ungdom en af juntans män och Benjamin Höijers vän och lärjunge, den tiden utropad som vild jakobin, senare Karl Johans högra hand vid utrikespolitiken, unionsuppgörelsen med Norge och ej minst i kampen mot Politisk vältalighet.

Digitized by Google

tryckfriheten, där han dock slutligen tröttnade att anlita indragningsmaktens allt mer förslöade vapen. Wetterstedts vältalighet var af gammal skola och älskade stora ord.

Så ej minst i det *tal den 13 april 1810,* hvari han till förmån för försvarets stärkande åkallade heliga vålnader af de fallna svenska krigare, »som följde Gustaf Erikssons fana, som under Gustaf II Adolf stridde för Tysklands frihet och befäste den sanna upplysningens seger, som med Karl X trotsade alla faror på Bältens isbelupna böljor, som under Karl XI skyddade en dyrbar och oaktadt alla rikets senare olyckor bibehållen eröfring» o. s. v. »Kommen», tillropade han förfädren, »förenen eder alla, gjuten öfver edra söner den anda, som lifvade edert mod, som i fäderneslandets mest hotande vådor aldrig fann eder misströstande om dess räddning och som gjorde till enda syftemålet för edra handlingar att strida och falla som självständige svenske män.»

Anders Lindeberg.

Detta tal hälsades enligt protokollet med ljudligt bifall och beslöts skola tryckas. Ett annat betydande tal, likaledes åtföljdt af parlamentarisk seger, var det stora talet 1812, då Wetterstedt tog till orda för indragningsmaktens genomförande och genom sina högstämda ord »döfvade betänkligheten» hos många, som tvekade att olagligt införa denna inskränkning i tryckfriheten. Från och med 1817 börjar Wetterstedts parlamentariska vapenskifte med riddarhusoppositionens folktribuner. Det har anmärkts af Wetterstedts biograf, Forssell, att han som talare likväl på långt när icke var lika lycklig som i den diplomatiska brefstilen, däri han var mästare. Så snart han i sina tal lyfter sig från den enkla framställningen af sakförhållandena till en »högre åsikt», insveper han gärna tanken i ett svall af ord, som mera fördunklar än upplyser densamma.* Men denna frasrika vältalighet slog an på riddarhuset; i polemiken förstod han för öfrigt att linda bomull omkring den värjsudd, med hvilken han bekämpade sina motståndare.

Till samma läger men till en helt annan talarskola hörde ock Göta kanals skapare **Baltzar Bogislaus von Platen** (f. 1766 † 1829), hvars vältalighet var fri från retoriska och poetiska grannlåter och stundom närmade sig det hvardagliga — helst rösten var sträf och klanglös — men som dock utöfvade ett mäktigt välde öfver åhörarne dels genom den gedigna sakrikedomen dels genom en viss öfvertygelsens glöd, som lät hans tal från en lugn och passionsfri början allt mera elda upp sig till en vulkanisk lidelsefullhet, som icke skydde öfverdrifter. Han kunde ock sluta ett tal med en subjektiv utgjutelse som denna: »Jag erkänner, att jag är upprörd i min själ och begär ursäkt för mitt osamman-

* Betecknande är, att då Hans Järta lämnade ett sakrikt koncept till något regeringsanförande åt Wetterstedt, tillade han här och hvar i marginalen: »Här fordras fraser».

Digitized by Google

hang; mitt hjärta är för fullt, mitt sinne är hvirflande. Det är i fäderneslandets namn, vid allt hvad heligt är, som jag besvär friherre Anckarsvärd att taga tillbaka sin skrift.» Men just dylika rent personliga uttryck af öfvertygelsens värme gåfvo Platens muntliga tal en tjusning, som gick förlorad, när de trycktes.

Adolf Göran Mörner (f. 1773, statsråd, † 1838), pristagare i Svenska akademien för en skrift »om patriotism och rätt medborgerlig anda», senare akademiens ledamot, hade vunnit sina parlamentariska riddarsporrar såsom ledamot af 1800 års riksdagsopposition och var 1809 en af det konstitutionella partiets främste målsmän både i fråga om grundlagsfrågor och ej minst beskattningsärenden. Sedan blef han en af regeringspartiets män, rädd att utsträcka »rättigheterna» öfver den gräns han ansåg grundlagarne hafva föreskrifvit.* Hans vältalighet var utmärkt af en något tung didaktik, som dock kunde blifva spetsig nog.

Gustaf af Wetterstedt.
Efter teckning af L. H. Roos.

I sina finansiella anföranden, där han talade för vidgad handelsfrihet, nedsablade han gärna sina motståndare »som en kosacköfverste nedsablar hvarje fånge».

August von Hartmansdorff (f. 1792, hofkanslär, president, † 1856), det konservativa partiets kanske yppersta ämbetsmannakraft, var i litterärt afseende i motsats till Mörner en af fosforisternas främjare och vänner samt dessutom utpräglad »göt»; han blef den som i praktisk politik sökte förvärkliga götiska förbundets historiskt-fosterländska, reaktionära politik, och han blef under ett senare skede det konservativa partiets ledare å riddarhuset. Hartmansdorffs vältalighet var framför allt förståndets, han kännetecknas af sin motståndare Crusenstolpe såsom den personifierade logiken, han sökte öfvertyga, ej öfvertala, hans framställning var klart, kallt, regelbundet konsekvent, han talade som en väl skrifven bok.

* Då Ad. Göran Mörner år 1823 frågade sin forne motståndare Jakob De la Gardie, huru man skulle behandla Anckarsvärd och Hammarsköld, att de ej plågade riddarhuset med sina diatriber, svarade De la Gardie: »Bed K. M:t sätta den förre i statsrådet, den senare i Akademien.» De la Gardie har antecknat: »Mörner, som var den skarpaste opponent, innan han blef statsråd och en af de aderton, bortgick utan att vidare yttra sig.»

Digitized by Google

I det liberala lägret var **Karl Henrik Anckarsvärd** (f. 1782, Karl Johans generaladjutant och gunstling, år 1813 i onåd och afskedad på grund af sitt oförskräckta bref mot den ryssvänliga politiken, † 1865) den mest framstående vältalaren — »Sveriges Lafayette» —, förenande klarhet i framställningen med stor formell talang och ett präktigt organ. I sin vältalighetsstil torde han snarast tillhört samma något frasrika skola som Wetterstedt, men var honom i det hela öfverlägsen.

Bland Anckarsvärds mest lysande anföranden räknas det tal år 1818, i hvilket han, efter att hafva skildrat den svenska statens minskade maktställning, häfdar dess nya uppgift att i fredadt läge försvara sin egen frihet utan strid utåt, och framför allt hans stora stridstal år 1823, då han gent emot Wetterstedt och Platen försvarade den motion, i hvilken han i bjärta ordalag skildrat nöden i landet och kräft anslagsnedsättningar; detta anförande slog ned som en blixt i många sinnen, och bl. a. har Lars Hierta förklarat, att det medförde hans politiska väckelse och bestämde hans lefnadsriktning.

Äfven vid riksdagarne 1828 och 1840 spelade Anckarsvärd en stor roll såsom talare. Han förstod att hålla väl förberedda orationer, i hvilka han icke försmådde att anslå känslan, och där han utvecklade en storartad ordets virtuositet, men han var icke mindre stark som improvisatör, han förde sin vältalighets »tunga men blixtrande svärd» med en utomordentlig styrka, alltid färdig att med ett dristigt hugg afväpna motståndaren.

Anckarsvärd förde äfven pennan i politiska ämnen, var tillika med J. G. Richert författare af ett *Förslag till nationalrepresentation* (1830) och skref flere broschyrer, bl. a. *Politisk trosbekännelse* (1833), riktad mot Adlersparre och Hans Järta; i unionellt afseende ville Anckarsvärd häfda Sveriges principala ställning gent emot Norge och bekämpade äfven på detta område den af Karl Johan invigda politiken.

Vid sidan af Anckarsvärd — och till tiden före honom — räknade riddarhusoppositionen bland sina chefer den ofvan omtalade prosten **F. B. von Schwerin**, »oppositionens fader», ursprungligen officer, senare prost i Sala, en af fosforisternes tidigaste beskyddare och anhängare.

Schwerin gjorde sig redan på riksdagen 1812 gällande genom tal, i hvilka historiska kunskaper och allmän beläsenhet förenades med ett lyckligt föredrag, senare sökte han — påvärkad af Madame de Stael, med hvilken han sammanträffade i Stockholm — efter engelskt mönster utbilda en aristokratisk opposition, Hans majestäts opposition. Särskildt vägde hans ord tungt i finansiella ämnen, men föllo äfven med kraft i de storpolitiska frågorna; tack vare den sakrikedom, de vida vyer och den konstnärlighet, som präglade hans vältalighet.

I öfverstelöjtnant **J. Gustaf Hierta** — den redan nämnde publicisten — hade oppositionen sin tredje ypperliga talarekraft, en man med hjärta i kynnet som i namnet, varmblodig, ridderlig,

Digitized by Google

uppfinningsrik och kunnig, aldrig tvekande att sätta sin person in i kampen för sin åsikt.

Bland andra framstående talare på riddarhuset nämnas Jakob de la Gardie — en af de flitigaste talarne vid 1809 års riksdag, en högaristokrat, som yrkade att adeln skulle afsäga sig alla företrädesrättigheter; Jakob Cederström — en af majoritetens män år 1809, senare en afgjord försvarare af den konservativa läran, dock med liberala uttalanden i tullfrågan, den spirituelle, elegante Gustaf Lagerbjelke och den frasrike Ludvig Boye, Grewesmöhlens antagonist.

I de ofrälse stånden började äfven en viss talarekonst göra sig gällande, dock ännu ej i jämförelse med riddarhusets. Den konservativa riktningens

Karl Henrik Anckarsvärd.
Efter teckning af L. H. Roos.

koryfé i prästeståndet, biskop **Karl Fredrik af Wingård**, var en skarpsinnig talare, öfverlägsen genom sitt lugn; andra utmärkte politiske talare under denna tid voro i prästeståndet Matthias Stenhammar, den liberale Anders Sandberg samt Agardh, i borgareståndet B. H. Santesson och H. N. Schwan och i bondeståndet den bittre oppositionsmannen Anders Danielsson samt den käcke Nils Månsson i Skumparp, hvars rent muntliga vältalighet var oberoende af alla »litterata» sufflörer, som eljes mången gång begagnade riksdagsbönderna såsom organ.

En vältalare utanför riksdagen bör icke förgätas. Det var den berömde krigaren **von Döbeln**, hvars präktiga, gripande tal, då han efter fredsslutet 1809 aftackade de finska trupperna, har i sig något af märgen i svunna tiders svenska folktal.

Digitized by Google

Den politiska pressen och den politiska vältaligheten under de båda årtiondena före 1830 utgöra förberedelserna till nästa tidsskedes rika politiska litteratur och retorik, då, liksom ett århundrade förut, de politiska intressena i så hög grad prägla det skrifna och det talade ordet. De liberala och demokratiska idéerna tränga sig alltmera fram och varda snart förhärskande. En borgerlig, demokratisk anda gör sig gällande under det tidehvarf, som går att aflösa romantikens.

Titelvignett ur Kongl. Vetenskaps-Akademiens Nya Handlingar 1810.

Digitized by Google

SLUTORD.

Detta arbete, hvars tvänne delar härmed föreligga afslutade, och som afsett att lämna en objektivt historisk skildring af den svenska litteraturens utveckling under skiftande tider, har tyvärr kommit att vidgas icke så litet öfver det ursprungligen bestämda omfånget, något som framför allt gäller senare delen. Detta har berott på svårigheten att inom en trängre ram gifva en så fyllig bild, som kräfts, för att arbetet till fullo skulle motsvara sitt syfte, och ur denna synpunkt har utvidgningen äfven uppmuntrats af anmälare inom pressen.

Skildringen har i dessa båda delar förts fram till tiden inemot seklets midt, så till vida som de store författare, hvilka framträdde vid århundradets början och slutade sin bana vid 1840-talets slut, behandlats i hela sin utveckling, hvaremot icke de skriftställare, som först framträdt eller utvecklat sin fulla egendomlighet efter 1830, här blifvit upptagna. Den tidpunkt, vid hvilken framställningen sålunda afbrutits, motsvarar i öfrigt den, där flere likartade tyska värk afslutas (tiden för Goethes död).

Emellertid har redan i prospekten antydts möjligheten att till dessa båda delar foga ytterligare ett band, afsedt att skildra den svenska vitterhetens senare utveckling. Under arbetets fortgång hafva författare och förläggare från skilda håll mottagit uppmaningar att så måtte ske. Det är ock professor Karl Warburgs afsikt att, därest inga hindrande omständigheter träda i vägen, historiskt behandla Sveriges vittra litteratur från 1830-talets början och ett halfsekel framåt, alltså till inemot våra dagar. Men då ett dylikt företag, på en af den grundligare forskningen hittills nästan oplöjd mark, kräfver en längre förberedelse, om det skall fylla sin uppgift, kan ännu intet bestämmas vare sig om tiden, när denna eventuella fortsättning skulle börja utgifvas, eller om dess blifvande omfång.

Digitized by Google

Digitized by Google

Personregister.

(De feta siffrorna hänvisa till de sidor, där den hufvudsakliga uppgiften om personen bör sökas.)

A F. I 378.
Abrahamson, Peter, II 206, **209**, **210**.
Acharius, Erik, II 522.
Acho, munk, I 106.
Achrelius, Daniel, I 335.
Acrel, Olof af, II 253.
Adam af Bremen, I 29.
Addison, Joseph, II 5.
Adelcrantz, *se* Törnqvist.
Adlerbeth, Gudmund Jöran, II **290—294**, **384—386**, 507, 815.
Adlerbeth, Jakob, II **619**, 805.
Adlersparre, Georg, II 327, **495—497**.
Afzelius, Arvid August, I 133, II 649, **666—671**.
Agardh, Karl Adolf, II 545, **546**, **810—812**, 827.
Agrell, Karl Magnus, II 515.
Ahlman, Martin Erik, II 799.
Akerman, Claudius, I 295.
Alanus de Rupe, I 102.
Alfonsus Gienensis, I 95, **100**.
Almqvist, Karl Jonas Love, II 537, **778—780**.
Alnander, Samuel Johansson, II 233.
Alströmer, Jonas, II 170, **254**.
Altén, Mårten, II 398.
Anander, Daniel, I 422.
Anckarsvärd, Karl Henrik, II 826.
Andreas Arvidi, I 373.
Angermannus, Abrahamus, I 189.
Appelbom, Harald, I 375, 378.
Archenholtz, Johan, II 204.
Arctædius *se* Artedi.
Armfelt, Gustaf Mauritz, II 304, **510**.
Arnell, Lars, II 791.
Arosell, Carl, I 335.
Arrhenius, Claudius, *se* Örnhielm.
Arrhenius, Jakob, I 413, 431.
Artedi, Peter, II, 253.
Arwidsson, Adolf Ivar, I 133, II **574**, 671, 781.
Aschaneus, Martinus, I 206, 258.
Askelöf, Johan Kristoffer, II 545, 546, 821.
Asteropherus, Magnus Olai, I 224.
Atterbom, Per Daniel Amadeus, II 539, **540**, **541**, **552—562**, 584—586, **589—601**.
Audun Illskælda, I 20.
Augustinus de Dacia, I 777.
Aurivillius, Erik, I 308.
Aurivillius, Karl, II **216**, 515, 516.
Aurivillius, Per Fabian, II 505.
Axehielm, Johan, I 258.

B. P., I 378.
Backmansson, *se* Nordencrantz.
Bagge, Lorens Peter, II 438.
Balzac, Jean Louis Guez de, II 153.
Barclay, John, II 73.
Barfod, Johan Kristoffer Georg, II 511.
Base, Jonas Petri, I 168.
Bayle, Pierre, II 2.
Beaumarchais, Pierre Augustin Caron de, II 369.
Beijer, Johan Gabriel von, I 363.
Bellman, Karl Michael, II 119—144.
Benzelius, Erik d ä., I 412, 414.
Benzelius, Erik d. y., II **21**, **22**, **195**, **196**, 211.
Benzelius, Jakob, II 233.
Berch, Anders, II 176.
Berch, Karl Reinhold, II 204.
Berger, Kristina Charlotta Ulrika, II 672.
Bergerac, Savinien Cyrano de, II 81.
Bergeström, Hans, II 81.
Berggren, Jakob, II 808.
Bergklint, Olof, II **147—149**, 193.
Bergman, F. T., I 406.
Bergman, Torbern Olof, II 243.
Bernhard af Clairvaux, I 101.
Berzelius, Jöns Jakob, II 279, 529, **809—810**.
Beskow, Bernhard von, II 763—770.
Biberg, Nils Fredrik, II 793—795.
Bilberg, Johannes, I 314.
Birgerus Gregorii, I 110.
Birgitta, I 84.
Bjurbäck, Olof, II 790, 791.
Björn, Didrik Gabriel, II **398**, 791.
Björner, Erik Julius, I 283, II 204, 212.
Björnståhl, Jakob Jonas, II **515**, 520.
Block, Magnus Gabriel von, I 314.
Blom, Isak Reinhold, II 360, 361.
Bo Jonsson, I 123.
Boeclerus, Johan Henrik, I 301.
Boethius, I 68.
Boethius, Daniel, II 481.
Boethius, Jakob, I 303, 412, 431.
Boileau-Despréaux, Nicolas, II, 6, 11, 150.
Bonaventura, I 101.
Bonde, Gustaf, I 283, II 169, 203.
Borastus, Gregorius, I 205.
Borgström, Ludvig, II 792.

Digitized by Google

Borneman, Georg Henrik von, I 352.
Bossuet, Jacques Benigne, II 184.
Botin, Anders af, II **201**, **202**, 210.
Boye, Ludvig Johansson, II 810, 827.
Brage den gamle, I 20.
Brahe, Pär, I 204.
Brander, *se* Skjöldebrand.
Brasck, Samuel Petri, I 223.
Brask, Petrus, I 423.
Brenner, Elias, I 286.
Brenner, Sophia Elisabeth, I **336**, 363, 425.
Bring, *se* Lagerbring.
Brinkman, Karl Gustaf von, II 770—772.
Brovallius, Johan, II **186**, **187**, 218.
Bruzelius, Magnus, II 804.
Brynolphus, I 110.
Budde, Jöns, I **101**, 102.
Bureus, Johannes Thomæ, I 248, **254**, 309.
Bång, Petrus, I 290.
Bælter, Sven, II 233.
Börjesson, Johan, II 572.
Börk, Isak, I 403, **406**.

Calonius, Matthias, II 260, **511**, **512**.
Carelius, Olof, II 52.
Carleson, Edvard, II 31.
Carleson, Karl, II, 31.
Carlsson, Carl, I, 412.
Castrén, Matthias Alexander, II 808.
Catonius, Nicolaus Holgeri, I 224.
Cederborgh, Fredrik, II **783**—**786**, 820, **821**, **822**.
Cederhielm, Josias Karl, II 478, 479.
Cederhielm, Karl Gustaf, II 27.
Cederström, Jakob, II, 827.
Celander, I 378.
Celsius, Anders, II 241, 242.
Celsius, Johan, I 404.
Celsius, Magnus, I 286.
Celsius, Olof d. ä., I 307, II 212.
Celsius, Olof d. y., II **62**, 169, **201**, 218.
Cervantes Saavedra, Miguel de, II 73.
Chemnitz, Bogislaus Philipp von, I 301.
Chevreau, Urbain, I 392.
Choræus, Michael, II 467, 468.
Christiernin, Per Niklas, II 177, **228**, 482.
Chronander, Jacobus, I 223.
Chydenius, Anders, II 179—183.
Clemens Petri, I 106.
Clewberg, *se* Edelcrantz.
Collin, Hans Samuel, II 806.
Columbus, Johan, I 306.
Columbus, Samuel, I 303, **330**, 403, 413, 425.
Corneille, Pierre, II 11, 59.
Creutz, Gustaf Philip, II **105**—**111**, 428, 429, 432.
Cronhielm, Gustaf, II 206, 208.
Cronholm, Abraham, II 615.
Cronstedt, Axel Fredrik, II 242, 243.
Cuprimontanus, Petrus, I 256.

Dahl, Kristoffer, II 515.
Dahlberg, Erik, I 290.
Dahlgren, Karl Fredrik, II 537, **570**, **571**, **602**—**609**.
D'Albedyhll, Eleonora Charlotta, II 574.
Dalin, Olof von, II 20, **28**—**46**, **61**, **62**, **66**, **67**, 100, 101, 170, **196**, **197**.
Dalius, Sven Bryngelsson, I 213.
Dalstierna, Gunno, I 356.
Dancourt, Florent, II 63.
Danielsson, Anders, II 827.
Defoe, Daniel, II 81, 82.
de la Gardie, Jakob, II 827.
Diderot, Denis, II 2, 369.
Dillner, Johan, II 792.
Dippel, Johann Konrad, II 230.
Djurberg, Daniel, II 519, 520.
Düben, Joachim von, I 373.
Döbeln, Georg Karl von, II 827.

Eckieff, Karl Fredrik von, II 96.
Edelcrantz, Abraham Niklas, II **361**, 520.
Ehrenheim, Fredrik Vilhelm von, II 814.
Ehrenstråle, David, II 210.
Ehrenström, Johan Albrekt, II 508.
Ehrensvärd, Augustin, II 169, 170.
Ehrensvärd, Gustaf Johan, II 364, **509**, **510**.
Ehrensvärd, Karl August, II 438—443.
Einarr Skúlason, I 21.
Ekeblad, Christoffer Johansson, I 213.
Ekeblad, Klas, II 169.
Ekelund, Jakob, II 804.
Ekholm, Erik, II 220.
Eklund, Erik, II 229.
Ekman, Oluff, I 422.
Ekström, Karl Ulrik, II 814.
Elaus Petri Helsingius, I 257.
Eldh, Carl, I 363.
Elers, Johan, II 295.
Elgström, Per, II 541, 567.
Emporagrius, Ericus, I 411.
Enberg, Lars Magnus, II 807.
Enbom, Per Ulrik, II 324, 398, **437**, 474.
Eneman, Mikael, I 307.
Engeström, Johan von, II 511.
Engeström, Lars von, II 510.
Engzell, Gustaf, II 437.
Envallsson, Karl, II 370, **395**—**397**.
Erich Jörensson (Tegel), I 204.
Ericus Jacobi, I 219.
Ericus Nicholai, I 102, 107.
Ericus Olai, I 114, **158**.
Erik XIV, I 168.
Euphrosyne, *se* Nyberg.
Eurelius, *se* Dalstierna.
Eurén, Gabriel, II 398.

Fabricius, Jakob, II 90, 170.
Faggot, Jakob, II 254.
Fahlcrantz, Kristian Erik, II **773**—**778**, 791.
Fant, Erik Mikael, II 505.
Fénelon, François de Salignac de la Motte, II 73.
Fersen, Axel Fredrik von, II 169, **356**, **507**, **508**.
Fielding, Henry, II 80.
Figrelius, Edmund, I 306.
Filmer, Robert, II 184.
Finvidus, predikant, I 107.
Fischerström, Johan, II 97, 104, 254.
Flintberg, Jakob Albrekt, II 512.
Flintberg, Karl Henrik, II 392.
Floderus, Johan, II 516.
Florman, Anders Henrik, II 814.
Fontenelle, Bernard le Bouvier de, II 154.
Fornelius, Laurentius, I 219.
Forsius, Sigfridus Aronus, I 309.
Forskål, Peter, II 192, 229, 252.
Franzén, Frans Mikael, II 280, **445**—**457**, 482, 536, **727**—**732**.

Digitized by Google

Freinshemius, Johannes, I 301.
Frese, Jacob, I 363, **432**, II 20.
Fries, Benkt Fredrik, II 814.
Fries, Elias, I 812, 813.
Frietzsky, Klas, II 169.
Frondin, Berge, II 187.
Fryxell, Anders, II 663, **802—804**.
Frölich, Eva, I 422.
Fulco, ärkebiskop, I 110.

Gadd, Per Adrian, II 243.
Gadolin, Johan, II 810.
Gahm Persson, Sigfrid Lorens, II 204.
Galle, Peder, I 176.
Geijer, Erik Gustaf, I 133, II 136, 619, 621, **633—666**, 790.
Geisler, Johan Tobias, I 356.
Gellert, Christian Fürchtegott, II 81.
Gerson, Johannes, I 102.
Gerwinus, munk, I 106.
Gessner, Salomon, II 402, 403.
Gezelius, Johannes d. ä., I 415.
Gezelius, Johannes d. y., I 415.
Gibbon, Edward, II 4.
Girs, Ægidius Laurentii, I 205.
Gizurr svarte, I 21.
Gjörwell, Karl Kristoffer, II 193, 204, **219—224**, 480.
Gosselman, Karl August, II 808.
Gothenius, Johan, II **226**, 270.
Grafström, Anders Abraham, II 572, 573.
Granatenflycht, Didrik, I 335, 378.
Granberg, Per Adolf, II **470**, **471**, 790, 804.
Gregorius, förf. af Miracula S. Crucis, I 103.
Grewesmöhlen, Karl August, II 819, 820.
Grimmelshausen, Hans Jacob Christoffel von, II 80.
Grotius, Hugo, I 311, II 185.
Grubbe, Samuel, II 795, 796.
Gudmund Olofsson, I 266.
Gumælius, Gustaf Vilhelm, II 672, 673.
Gunnlaug Ormstunga, I 21.
Gustaf II Adolf, I 205.
Gustaf III, II 354—356, 371—379.
Gyldenhielm, Carl Carlsson, I 200.
Gyldenstierna, Catharina, I 423.
Gyllenborg, Gustaf Fredrik, II **112—118**, **383**, **384**, 387, 388.
Gyllenborg, Henning, II 169.
Gyllenborg, Jacob, I 335.
Gyllenborg, Karl, I 335, II **64—66**.
Gyllenborg, Olof, II 218.
Gyllenstierna, Maria Gustava, I 426.
Göranson, Johan, I 283, 287, II 204.
Goethe, Johann Wolfgang von, II 271.

Hadorph, Johan, I **286**, 295.
Hagberg, Karl Peter, II 798.
Hallander, Andreas, I 429.
Halldin, Johan Gustaf, II 478.
Hallenberg, Jonas, II 259, **502—505**.
Hallfreðr Vandræðaskáld, I 20.
Hallman, Johan Göstaf, II **62**, **146**, 204.
Hallman, Karl Israel, II **152**, 370, **392—395**.
Halpap, Lucas, I 283.
Hamilton, Adolf Ludvig, II 510.
Hammarsköld, Lorenzo, II **539**, 540, 543, 548, 540, **565—567**, **613**, **614**, 821.
Hans Olffson, I 221.
Hartmansdorff, August von, II 825.
Hasselqvist, Fredrik, II 252.
Hastadius, Laurentius, I 221.
Hedborn, Samuel Johan, II 541, 567—570.
Hedvig Elisabeth Charlotta, drottning, II 510.
Heinsius, Daniel, I 301.
Helsingius, Daniel, II 193, 194.
Helvig, Amalie von, II 561, 650, 651.
Henechinus, munk, I 106.
Henricus Tidemanni, I 153.
Herder, Johann Gottfried von, II 530.
Hermelin, Samuel Gustaf, II 520.
Herweghr, Daniel, II 516.
Hesselius, Andreas, II **51**, **52**, **62**, 218.
Heysig, Johan, I 282, **292**
Hierta, Johan Gustaf, II 823, 826.
Hierta, Lars Johan, II 822.
Hisinger, Vilhelm, II 520, 810.
Hiärne, Thomas, I 423.
Hiärne, Urban, I 304, 314, **378**, 398, 412.
Hof, Sven, II 216.
Hoffwenius, Petrus, I 312, 314.
Hofsten, Benkt von, I 360.
Holberg, Ludvig, II 12, 63, 64, 81, 151, 369.
Holmbergsson, Johan, II 805, 806.
Holmén, Benkt, II 83.
Holmström, Israel, I 363.
Holthusen, Karl Gustaf, II 392.
Horn, Klas Fredrik, II **437**, 474.
Hülphers, Abraham, II 254.
Hume, David, II 4.
Hummel, Arvid David, II 469, 470.
Hwasser, Israel, II 796—798.
Håkansson, Olof, I 169.
Håkansson, Olof af, II 815.
Hårleman, Karl, II 170, 254.
Hällström, Karl Peter, II 520.
Högström, Per, II 227.
Höijer, Benjamin Karl Henrik, II 278, 280, **482—488**, 633.
Höpken, Anders Johan von, II 164—168, 187, 188.
Höppener, Per Johan, II **194**, 481.

Ihre, Johan, II **191**, **192**, **212—215**, 516.
Ingeborg Gerdzdotter, I 102.
Ingebrechtson, Carl, I 338.
Ingelgren, Georg, II 541, 567.
Israel Erlandi, I 103.

Jacobus, munk, I 106.
Jacobus Nicholai de Dacia, I 69 (och Rättelser).
Jernfelt, Crispinus, I 412.
Johannes Baazius, I 201, **203**.
Johannes Benechini, I 110.
Johannes Borquardi, I 106, **107**.
Johannes Bothvidi, I 193.
Johannes Erengislonis, I 110.
Johannes Johannis Gevalius, I 223.
Johannes Matthiæ, I 189.
Johannes Nicholai, I 69.
Johannes Paulli, I 106.
Johannes Petri, I 107.
Johannes Sigfridi, I 206.
Johannes Swartprest, I 106.
Johansson, Johan, II 822.

Digitized by Google

Jonas Magni, I 197.
Järta, Hans, II 280, **472—474**, 494, **815—817**.

Kalm, Per, II 252.
Kant, Immanuel, II 481.
Karl IX, I 189.
Keder, Nils, I 286, 335.
Kellgren, Johan Henrik, II 130, 262, 263, **296—317**, 389, **405—407**, 409, 414.
Kempe, Abraham, I 200.
Keventer, Matthias, II 480.
Kexél, Olof, II 390—392.
Kling, Gabriel Magni, I 430.
Klingenberg, Karl. II 103.
Klingenstierna, Samuel, II 242.
Klopstock, Friedrich Gottlieb, II 271.
Klosterlasse, I 191.
Knöppel, Kristoffer, II 56. 69.
Knös, Anders Olofsson, II 239.
Kolmodin, Israel, I 412—414, 431.
Kolmodin, Olof, II 26.
Kolmodin, Olof d. y., II 792.
Kolmodinus, Ericus, I 221.
Kotzebue, August von, II 369, 397.
Kristina, drottning, I 386.
Krook, Johan, II 81.
Kruse, Vilhelm, II **26**, 48.
Kryger, Johan Fredrik, II 170, 177, 193, 218, **228**, **229**.
Kullberg, Anders Karlsson af, II 468, 469.
Königsmarck, Aurora von, I 362.

La Bruyère, Jean de, II 30.
La Calprenède, Gautier de Costes de, II 73.
Lælius, Laurentius, I 207.
Lagerbjelke, Gustaf, II 817, 827.
Lagerbring, Sven, II 198—201.
Lagerlöf, Petrus, I 249, 290, 306, **334**, 373, 412, 413, 431.
Lagerström, Magnus, II 63, 206.
Lang, Jacob, I 412.
Langlois, Charles, II 56.
Langman, Tönnes, I 213.
Lannerstierna, Johan Magnus, II **397**, 398.
Lars Johansson, *se* Lucidor.
Laurelius, Olof, I 411.
Laurentius Andreæ, I 178.
Laurentius Jonæ Gestritius, I 199.
Laurentius Olavi de Waxald, I 69 (och Rättelser).
Laurentius Petri Gothus, I 200, 219.
Laurentius Petri Nericius, I 189, 201, 205.
Leenberg, Axel Daniel, II 50, 51. 146.
Le Grand, Marc-Antoine, II 63.
Lehnberg, Magnus, II 351—354.
Leibnitz, Gottfried Wilhelm von, II 3.
Leijel, Adam, I 378.
Leijonhufvud, Axel Gabriel, II 97.
Leijonstedt, Olof, I 375.
Lejonstedt, Anders, *se* Wollimhaus.
Lemwijk, Olof Svensson, I 385, II 31.
Lenngren, Anna Maria, II 262, 279, **335—345**.
Leopold, Karl Gustaf af, II 262, 279, **317—334**, **379—382**, 390, 410, 415—417, 482, 549, 578.
Lesage, Alain René, II 79.
Lessing, Gotthold Ephraim, II 369.
Leyoncrona, Kristoffer, I **354**, 384.
Lidbeck, Anders, II 482.
Lidén, Johan Henrik, II 204, 221.
Lidner, Benkt, II 271, 387, 416, **425—436**.
Liljeblad, Samuel, II 521.
Liljegren, Johan Gustaf, II 805.
Liljencrantz, Johan, II **183**, **184**, 511.
Lillieblad, *se* Peringer.
Lillienstedt, Johan, I **356**, 426.
Lilliestråle, Johan Vilhelm, II 295.
Lillo, George, II 59.
Lindahl, Peter, II 56, 69.
Lindblom, Jakob Axelsson, II **517**, 518.
Lindeberg, Anders, II 606, **822**, **823**.
Lindegren, Karl Johan, II 370, **398**, **399**, 437, 474.
Linder, Johan, I 360.
Lindfors, Anders Otto, II 807.
Lindgren, Hans Axel, II 822.
Lindschöld, Erik, I **361**, 413, 430, II 208.
Ling, Per Henrik, II 536, **624—633**.
Linné, Karl von, II 170, **243 - 252**.
Linnerhjelm, Helena Maria, II 438.
Linnerhjelm, Jonas Karl, II 520.
Linsén, Johan Gabriel, II 780.
Livijn, Klas Johan, II **539**, **540**, **609—613**, 791.
Loccenius, Johannes, I **261**, 290, 295.
Locke, John, II 2, 186.
Lohenstein, Daniel Kaspar von, II 73.
Lohmann, Karl Johan, II 145, 146.
Lovisa Ulrika, drottning, II 15.
Lucidor, I 338.
Lund, David, I 415.
Lund, Per af, II 429, **479**, **480**.
Lundblad, Johan, II 260, **512**, **513**.
Lundblad, Johan Fredrik af, II 804.
Lundius, Carolus, I **283**, 311, II 185, 208.
Lybecker, Georg Henrik, I 431.
Lybecker, Karl Bleckert, II 438.
Låstbom, August Teodor, II 615.
Löfling, Per, II 252.
Loenbom, Samuel, II 204, 219.
Lönnroth, Elias, II 808.

Mabillon, Jean, II 3.
Macpherson, James, II 270.
Magni, Johannes, I **167**, 191, 201.
Magni, Olaus, I 168.
Magnus Unnonis, I 102.
Margaretha Clausdotter, I 131.
Mallet, Fredrik, II 520.
Malmstedt, Anders Magnus, II 231, 232.
Marivaux, Pierre Carlet de Chamblain de, II 63, 81.
Marmontel, Jean François, II 82, 110, 111.
Mathias, magister, I **69**, 95, 108, 131.
Mathias Laurentii, I 102.
Mechthild, den heliga, I 101.

Digitized by Google

Melanderhielm, Daniel, II 520.
Messenius, Arnold Johan, I 301.
Messenius, Johannes, I **201**, 224.
Moberg, Peter, II 807.
Modée, Reinhold Gustaf, II **67—69**, 210.
Molière, Jean Baptiste Poquelin, II 11, 63, 369.
Mollerus, Henricus, I 219.
Montesquieu, Charles de Sécondat, II 3.
Monthuchet, I 392.
Moreus, Christophorus, I 222.
Morus, Thomas, II 81.
Mosander, Karl Gustaf, II 810.
Munthe, Lars Peter, II 482.
Murberg, Johan, II 505.
Månsson, Nils, II 827.
Mörk, Jakob Henrik, II **74—79**, 150.
Mörner, Adolf Göran, II 825.

Narsius, Johannes, I 301.
Nehrman, *se* Ehrenstråle.
Neikter, Jakob Fredrik, II 505—507.
Newton, Isaac, II 4.
Nicander, Anders, II 147.
Nicander, Karl August, II **756—763**, 790.
Nicholaus de Dacia, I 68 (och Rättelser).
Nicholaus Hermanni, I 110.
Nicholaus Ragwaldi, I 103, 110.
Nilsson, Sven, II 814.
Niurenius, Olaus Petri, I 263.
Nohrborg, Anders, II 233.
Norberg, Matthias, II 260, **513**, **514**.
Nordberg, Jöran, II 204.
Nordencrantz, Anders, II **174**, **175**, 179.
Nordenflycht, Hedvig Charlotta, II 88—105.
Nordenskjöld, Karl Fredrik, II 480.
Nordenstråle, Johan, II 209.
Nordforss, Karl Gustaf, II 397.
Nordin, Karl Gustaf, II **356**, **357**, 505, 511.
Nordmark, Zacharias, II 814.
Norrmannus, Laurentius, I 306.
Nyberg, Julia Kristina, II 574—576.

Odd, skald, I 22.
Odel, Anders, II **48—50**, **82**, 170, 193, 218.
Oláfr þórđarson, I 21.
Olaus Göstavi, I 106.
Olaus Johannis Gutho, I 102.
Olaus Martini, I 189, 191.
Olavus Petri, munk, I 106.
Olavus Petri, I **174**, 192, 198, 201, 221.
Olin, Elisabeth,, II 366.
Olliequist, Johannes, I 302.
Ollon, Gustaf, I 413, 431.
Olof Svensson, I 200.
Osbeck, Per, II 252.
Ottar svarte, I 21.
Oxenstierna, Gabriel Kristerson, I 125.
Oxenstierna, Johan, I 386.
Oxenstierna, Johan Gabriel, II 126, **282—290**, 791, 792.

Pacchius, Petrus, I 221.
Paijkull, Gustaf, II 369, **386**, **387**, 388, 389.
Palmberg, Peter, II 56, 69.
Palmblad, Vilhelm Fredrik, II **541**, **562—565**, **614—616**, 791, **808**.
Palmcron, *se* Sparman.
Palmfelt, Gustaf, II 147.
Palmskiöld, Elias, I 293.
Palmstruch, Johan Vilhelm, II 522.
Pascal, Blaise, II 153.
Paulinus Gothus, Johannes, I 195, 201.
Paulus Heliæ, I 176.
Peder Månsson, I 159.
Peringer, Gustaf, I 307.
Peringer, Johan, *se* Peringskiöld.
Peringskiöld, Johan, I 266, 291.
Peringskiöld, Johan Fredrik, I 266, 267.
Petreius, Petrus, I 205.
Petrus Benedicti, I 191.
Petrus de Dacia, I 78.
Petrus Johannis Gothus, I 189.
Petrus Olavi af Alvastra, I 95, **100**, 103.
Petrus Olavi af Skeninge, I 95, **100**, 103, 110.
Petterson, Abraham, II 233.
Pfeiffer, Johan, II 193, 481.
Philipson, Lorens, II 480.
Phrygius, Sylvester Johannis, I 219.
Platen, Baltzar Bogislaus von, II 824, 825.
Poiriet, Hélie, I 392.
Polhem, Kristoffer, I 314, II 241.
Pope, Alexander, II 12.
Porthan, Henrik Gabriel, II 260, 270, **498—501**.
Prevost d'Exiles, Antoine François, II 79.
Prytz, Andreas Johannis, I 225.
Pufendorf, Samuel von, I **302**, 311, II 185.

Quensel, Konrad, II 522.
Quesnay, François, II 177.
Quinault, Philippe, II 366.

Rabenius, Olof, II 210.
Racine, Jean de, II 11, 59.
Ragvaldus Anundi, I 103.
Rappe, Kristoffer Johan, II 169.
Rasmus Ludvigsson, I 204.
Reenhielm, Jacob Isthmenius, I 266, 267, **284**.
Regnard, Jean François, II 63.
Regnér, Adolf, II 822.
Remmer, Johan Erik, II 792.
Renhorn, Olof Bidenius, II 169.
Retzius, Anders Adolf, II 814.
Retzius, Anders Jahan, II 521.
Reuterdahl, Henrik, II 799, 800.
Reuterholm, Axel, II 97.
Reuterholm, Esbjörn Kristiern, II 193.
Reuterholm, Gustaf Adolf, II 274.
Rheen, Samuel, I 263.
Rhezelius, Jonas Haquini, I 258.
Rhyzelius, Anders Olofsson, II 204.
Ribbing, Per, II 205.
Richardson, Samuel, II 80, 81.
Richert, Johan Gabriel, II 805.
Ridderstjerna, *se* Heysig.
Rimbertus, I 103.
Rinman, Sven, II 520.
Risell, Johan, II 27.
Ristell, Adolf Fredrik, II 386, 511.
Robertson, William, II 4.
Rogberg, Karl Georg, II 798.
Rogge, Conrad, I 167.
Rondeletius, Jacob, I 221.
Rosén, Gabriel, II 233.
Rosén, Johan, II 225, 226.
Rosén von Rosenstein, Nils, II 253.
Rosenadler, *se* Upmark.

Digitized by Google

Rosenfelt, Werner von, I 334, 430.
Rosenhane, Gustaf, I 316.
Rosenstein, Nils von, II 262, 266, 276, **346—351**.
Rosenstolpe, Johan, II 209.
Rothman, Jakob Gabriel, II 53, **193**.
Rothåf, Jonas, I 431.
Rousseau, Jean Jacques, II 2, 102, 163, 402.
Rudbeck, Olaus, I **268**, 312, 314, 386, 412.
Rudbeck, Olaus, d. y., I 283.
Rudbeck, Olof, d. yngste, II 151, 152.
Rudbeckius, Johannes, I 191, 193, **197**.
Rudbeckius, Petrus, I 206.
Rudberg, Fredrik, II 814.
Rudeen, Thorsten, I 354.
Rudenschöld, Karl, II 146, 170.
Rudenschöld, Ulrik, II 146, 147.
Rugman, Jón, I 265, 266.
Rühs, Friedrich, II 800.
Runius, Johan, I **346**, 363, 378.
Rutström, Anders Karl, II 232.
Rutström, Karl Birger, II 361.
Rydelius, Anders, II **22—25**, 230.
Rydqvist, Johan Erik, II 791, 792, 823.
Rålamb, Claes, I 295.
Rålamb, Gustaf, II 202, 203.
Rålamb, Hans Gustaf, II 80.
Räk, *se* Budde.
Rääf, Leonard Fredrik, I 133, II **668—672**, 805.
Rönnow, Magnus, I 414.

Sahlberg, Karl Reinhold, II 814.
Sahlstedt, Abraham Magnusson, II 83, **215**, **216**.
Saint-Foix, Germain François Poullain de, II 63.
Salan, Petrus, I 266, 277, 284.
Salander, Edvard, II 177.
Salberg, Johan, I 303.
Salvius, Lars, II 219.
Sandberg, Anders, II 827.
Santesson, Berndt Harder, II 827.
Scarin, Algot, II 204.
Schartau, Henrik, II 799.
Scheele, Karl Vilhelm, II **243**, 259, 520.
Schefler, Karl Fredrik, II 169, 170, **178**, **179**.
Schefferus, Johannes, I 262.
Schelling, Friedrich Wilhelm Johann von, II 529.
Schepperus, Ericus, I 189.
Scheutz, Per Georg, II 790, 792, **821**, **822**.
Schiller, Friedrich von, II 532.
Schlyter, Karl Johan, II 806, 807.
Schmedeman, Johan, I 288.
Schroderus, Ericus, I 168, **205**, 210.
Schröder, Johan Henrik, II 804.
Schröderheim, Anna Charlotta, II 264.
Schröderheim, Elis, II 264, **357**, 392, **509**.
Schwan, Hans Niklas, II 827.
Schwerin, Fredrik Bogislaus von, II 817, **826**.
Schönberg, Anders, II 169, **170**, **171**, 193, 221, 228, 480, 481, **501**, **502**.
Schönheit, Johan Henrik, I 378.
Scudéry, Madeleine de, II 73.
Sebaldt, Karl Fredrik, II 169.
Sefström, Nils Gustaf, II 810.
Serenius, Jakob, II 169.
Seuerling, Karl Gottfrid, II 57.
Shakspere, William, II 789.
Sidney, Algernon, II 186.
Sigvatr þórðarson, I 21.
Silfverstolpe, Axel Gabriel, II 277, **359**, **360**, 495, 815.
Silfverstolpe, Gustaf Abraham, II 280, **489—494**.
Silfverstolpe, Malla, II 574.
Simmingskiöld, Johan, II 295.
Simon de Dacia, I 69 (och Rättelser).
Sithon, David, I 210.
Sjöberg, Erik Julius, *se* Vitalis.
Sjöberg, Nils Lorens, II 358, 359.
Sjöborg, Nils Henrik, II 805.
Sjöström, Axel Gabriel, II 781.
Skjöldebrand, Anders Fredrik, II **399**, **400**, 791, 792.
Skjöldebrand, Erik, II 62, 150.
Skogekär Bärgbo, I 316.
Skogman, Karl David, II 805.
Solander, David, II 252.
Sommelius, Gustaf, II 505.
Sondén, Per Adolf, II **570**, 615, 792.
Sotberg, Erik af, II **216**, 266.
Sparfwenfeldt, Johan Gabriel, I **292**, 307.
Sparman, Andreas, I 321, 430.
Sparre, Fredrik, II 510.
Sparrman, Anders, II 252, 520.
Spegel, Haquin, I 290, 305, 363, 412, 413, **428**.
Spole, Anders, I 314.
Stagnelius, Erik Johan, II 733—748.
Stagnell, Johan, II 53, 69—71.
Steele, Richard, II 5, 64.
Stenborg, Karl, II 366.
Stenborg, Peter, II 57, 363.
Stenhammar, Johan, II 359.
Stenhammar, Matthias, II 827.
Stierneld, Adolf Ludvig, II 804.
Stiernhielm, Georg, I 248, 258, 309, **321**, 389, 392.
Stiernhöök, Johannes, I 296, II 209.
Stiernman, Anders Anton von, II 204, 210.
Stjernstolpe, Johan Magnus, II 579, **788**, **789**.
Strinnholm, Anders Magnus, II 801, 802.
Strussenfelt, Konstantia Karolina von, II 672.
Sturla þórðarson, I 21.
Suso, I 101.
Svanberg, Jöns, II 520, 814.
Swart, Peder, I 204.
Swartz, Olof, II 521, 522.
Svebilius, Olof, I 414.
Svedberg, Jesper, I 304, 412, 414, **418**.
Swedenborg, Emanuel, II 169, **234—239**, 241.
Swift, Jonathan, II 11, 81.
Säfström, Anders, II 80.

T. G. I 221.
Tegnér, Esaias, II 536, 620, 626, **674—719**.
Tengström, Jakob, II **466**, **467**, 501.
Terserus, Elaus Engelberti, I 168, 210.
Terserus, Johannes Elavi, I 189.
Tessin, Karl Gustaf, II 154—164.
Theorell, Johan Peter, II 823.
Theorell, Sven Lorens, II 823.

Digitized by Google

Thomander, Johan Henrik, II 790, **799, 800**.
Thomas af Strängnäs, biskop, I 153.
Thomas, Antoine Léonard, II 351.
Thomasius, Christian, II 185.
Þorbjörn Hornklofi, I 20.
Thorild, Thomas, II 262, 271, **401—425**.
Thorlevius, Islefus, I 266.
Thorstenius Johannis, I 200.
Thunberg, Karl Peter, II 520, **521**.
Tilas, Samuel Olof, II 149.
Tingstadius, Johan Adam, II **516**, 517.
Tiodolf från Hvin, I 24.
Tiällman, Nils, I 303.
Tollstadius, Erik, II 230, 231.
Torbjörn Skald, I 22.
Torneus, Johannes, I 263.
Torpadius, Johan Israel, II 147.
Torpadius, Karl, II 147.
Triewald, Mårten, II 170, 242.
Triewald, Samuel von, I 369.
Tuneld, Erik, II 254.
Törneblad, Benkt Johan, II 785, 791.
Törneros, Adolf, II 617.
Törngren, Anders, II 74.
Törnqvist, Georg Josua, I 403, 408, II 170.

Ulpho Birgeri, I 103, 106.
Unge, Otto Sebastian von, II 808.
Upmark, Johan, I 306, II 169.
Urfé, Honoré d', II 73.
Wadman, Johan Anders, II 786—788.
Wahlenberg, Göran, II 522.
Wahlström, Jonas, II 615.
Walberg, Karl Gustaf, II 785.
Valerius, Johan David, II 280, **457—461**.
Wallenberg, Jakob, II **83—87**, 150, 387.
Wallenius, Daniel, I 403.
Vallenius, Gabriel, I 303.
Wallenstråle, Martin Georg, II 266.
Vallerius, Harald, I 412.
Wallerius, Johan Gottschalk, II 242.
Wallerius, Nils, II 228.
Wallin, Göran, I 283, II 204.
Wallin, Johan Olof, II 280, **461—466**, 536, **719—727**.
Wallmark, Per Adam, II **470**, 543, **576—578**, 587, 786, 820.
Wallqvist, Olof, II 510.
Wargentin, Per Vilhelm, II 170, **255**.
Warmholtz, Karl Gustaf, II 221, **505**.
Wellander, Johan, II 294, 295.
Wennæsius, Erik, I 338.
Verelius, Olof, I **265**, 385.
Werwing, Johan Gabriel, I 367.
Werwing, Jonas, I 300.
Westenhielm, Tobias, I 300.
Wester, *se* Westenhielm.
Westerman, *se* Liljencrantz
Westring, Johan Peter, II 522.
Wetterstedt, Gustaf af, II 823, 824.
Wexell, Sven Didrik, II 79.
Wexionius, Michael, I 260.
Wexionius, Olof, I 335.
Widekindi, Johannes, I 301.
Widman, Johan, I 403.
Widström, Ulrika Karolina, II 469.
Wieselgren, Per, II 615.
Wilde, Anders, II 221.
Wilde, Jakob, II **196**, 210.
Wingård, Karl Fredrik af, II 827.
Virgin, Arvid, II 193.
Vitalis, II 748—756.
Wivallius, Lars, I 213.
Voiture, Vincent, II 153.
Wolff, Christian von, II 3.
Wollimhaus, Anders, I 403.
Voltaire, François Marie Arouet de, II 2, 3, 59, 82, 257, 307, 369.
Wrangel, Erik, II **59—61**, 190.
Wulfvenstjerna, Jonas, II 206.

Young, Edward, II 270.

Zeipel, Karl Samuel Fredrik von, II 571.
Zetherström, J. M., II 83.
Zetterstedt, Johan Vilhelm, II 808, 814.
Zibet, Kristoffer Bogislaus von, II 361.
Ziegler und Kliphausen, Heinrich Anselm von, II 73.

Åström, Johan, II 495.

Älf, Erik Peter, II 438.

Ödmann, Samuel, II 517, **519**.
Öhrwall, Benkt, II 226.
Oelreich, Nils von, II 169, **188—191**.
Ölvir hnúfa, I 20.
Örnhielm, Claudius Arrhenius, I 289.

Digitized by Google

Sakregister.

Acta litteraria Suecica, II 13, 218.
Æsopi fabler, I 205.
Aftonbladet (1784) II 478.
Aftonbladet (1830) II 822.
Akademien, Musikaliska, II 264.
Akademien, Svenska, II 267, 277.
Alexander, konung, I 123.
Alf, Herr, I 133, 208.
Alidasco och Felinda, I 378.
Allehanda, Dagligt, II 193, 823.
Amor och Psyche, I 375.
Anmärkaren, II 821.
Anmärkarne, II 822.
S. Anna, I 103.
Antikvitetskollegiet, I 284.
Apollini Sacra, II 265.
Apollonius af Tyrus, I 207, 375.
Apostla Gärningar, I 103.
Arcadia, I 378.
Argus den IV:de, II 822.
Argus, Den nya svenska, II 218.
Argus, politisk, litterär och kommerciel tidning, II 822.
Argus, Then Swänska, II 30—37.
Aristarchus, II 193.
Arsinoes, Then olycksaliga princessans, curieusa kärleks beskrifning, I 378.
Astrée, I 378.
Auroraförbundet, II 265, 542.
Avazu och Wallasis, II 29.
Axel och Valborg, I 153, 209.

Baletter, I 390.
Balladen, I 131.
Ballader under reformationstiden, I 208.
Banérs, Barbro, visbok, I 132.
Barlaam och Josaphats saga, I 103.
Bellmanska sällskapet, II 608.
Beowulf, I 16.
Bibelkommissionen, II 515—518.
Bibeln af 1703, I 414.
Bibelöfversättningar under reformationen. I 178, 189.
Biblioteket, Allmänna, II 222.
Blacken, ballad, I 150.
Boktryckerikonstens införande i Sverige, I 111.
Bonden och oxen, I 152.
Brahes, Pär, visbok, I 132.
Bronsplåtar, funna på Öland, I 47.
Brunchabergx slagh, visa, I 153.
Brynolphi, S., Vita, I 103.
S. Brynolphus,' officium, I 110.
Bröllopskosten, ballad, I 152.
Bärgshammarvisboken, I 133.

Carls, Konung, Wijsa, I 210.
Censuren, II 16—18.
Claustrum animæ. I 101, (och Rättelser).
Collegium curiosorum, II 13.

Dædalus hyperboreus, II 13.
Dagh, Then signade, I 114.
Dalvisan, I 153.
Diarium Watztenense, I 155.
Didrikskrönikan, I 124.
Didriksvisor, I 148, 209.
Dippelianismen, II 229, 230.
Directorium vitæ humanæ, I 131.
Disciplina Clericalis, I 109, 131.
Doctoris, En, dotter, I 207.
Dramat under medeltiden, I 114.
Dramat, reformationstidens, I 220.
Drällestenen, I 46.
Dufvans sång på liljekvist, I 210.
Dyalogus Creaturarum moralizatus, I 109.
Ebbe Skammelsson, I 150.
Echtenskaps Kärleeks Åhre-Crona, I 207.
Eddan, I 30.
Eleganttidningen, II 551.
Elucidarius, I 101.
Erikskrönikan, I 155.
S. Eriks officium, I 110.
Eriksvisan, I 210.
Erz-narrar, The tre yppersta, I 378.
Esbjörn Prude, I 209.
Eufemiavisorna, I 119.
Extraposten, II 323.

Falken Albrektson, ballad, I 151.
Faust, I 375.
Flores och Blanzaflor, I 122.
Flores och Margaretha, I 153.
Folke Algotsson, ballad, I 151, 152.
Folkvisor, Svenska, II 649, 667—671.
Fornsånger, Svenska, II 671.
Fredrik, härtig af Normandie, I 122.
Frillans hämd, ballad, I 149.
Fritänkaren, Den förnuftige, II 218.
Fruntimmerstidningar, II 221.
Fysiokratismen, II 177.

Genouepha, I 103.
Gesta romanorum, I 131.
Girmundh Smedh, I 209.
Gottlandsvisan, I 153.
Granskaren, II 822.
Granskaren, Den nye, II 408.
Grefven af Rom, I 134, 211.
Gregorius af Armenien, I 103.
Grimborg, Kämpen, I 133, 148.
Grisilla, I 207.
Grundlagarne, II 814.
Gröna Rutan, II 608.
Guidonis siels opinbarilse, I 101.

Digitized by Google

Gunnil, Fru, och Elof väktare, ballad, I 152.
Guta-Saga, I 29.
Gyllenmärs, Bröms, visbok, I 132.
Gästen, Den objudne, II 821.
Gökstenen, I 46.
S. Göran, I 103.
Götiska Förbundet, II, 619—624.

Hablingbostenen, I 47.
Habor och Signild, I 153, 209.
Handboken af 1693, I 411.
Handboken af 1811, II 518, 519.
Handlingar, Svenska Akademiens, II 558.
Harald Oluffsons visbok, I 132.
Harpans kraft, ballad, I 150.
Heimdal, II, 823.
Hemingen Unge, I 208.
S. Henriks officium, I 110.
Herculis, Den yfverborne, saga, I 383.
Herrnhutismen, II 231.
Hervararsagan, I 29.
Hippolytus, I 406.
Historia destructionis Trojæ, I 125.
Historia Norwegiæ, I 24.
Historiska traditioner före 1250, I 29.
Hjälmer, Herr, ballad, I 149.
Hjältesagan, Den germanska, i Sverige, I 44.
Holger Danske, ballad, I 148.
Holophernis och Judiths Commoedia, I 221.
Hvad Nytt? Hvad Nytt? II 226.
Hvad nytt i staden? II 225.
Härberget, II 688.

Iduna, II 621, 622.
Ingridis, S. Vita, I 103.
Irenii af Cypern och Asteriets Kärleks Händelser, I 378.
Iwan, I 119.

Jesus lärer i templet, I 221.
Johannes Uppenbarelse, I 103.
Journal för litteraturen och teatern, II 543, 577, 578, 820.
Journal för svensk litteratur, II 278, 492.
Journalen, II 578, 820.
Journalen, Allmänna, II 578, 820.
Jungfrun af Västervik, ballad, I 150.
Juntan, II 483, 489.
Järteckensboken, I 108.
Kalender, Poetisk, II 551, 555.
Kardinal Manfred, I 103.
Karin, Liten, I 133, 211.
Karl Magnus, I 123.
Karlskrönikan, I 157.
Katekesen af 1689, I 413.
Katekesen af 1810, II 518.
Kometen, II 604, 821.
Konungastyrelsen, I 159.
Krönikan, Prosaiska, I 157.
Kyrkolagen af 1686, I 411.

Lag, 1734 års, II 205—209.
Lagar, Medeltidens, I 160.
Lars Pärssons brudrof, ballad, I 150.
Legendariet, Fornsvenska, I 103.
Legender, I 103.
Lekare, I 147.
Le Ramels Lefwernes Historia, I 384.
Levedestenen, I 47.
Lexikon, Biografiskt, II 615.
Liber Cantus, I 199.
Lifvet och döden, II 821.
Liknelse, En lustig, om Konung Albrekt, I, 157.
Litteraturbladet, II 661.
Litteraturtidning, Svensk, II 278, 488, 492, 552, 558, 564.
Luses Visa, ballad, I 150.
Lyceum, II 544, 550.
Lykurgus, Den svenske, II 480.
Lysanders och Calistas historia, I 378.
Läsning för landtmän, II 278, 405.
Läsning i blandade ämnen, II 278, 327, 495.
Läsning i ett och annat, II 492, 494.
Läsning till utbredande af medborgerliga kunskaper, II 821.

Magasinet, Allmänna, II 221.
Magasinet, Göteborgska, II 225, 226.
Magasinet, Svenska, II 221.
Manhemsförbundet, II 778.
Marcolphus, I 207.
Markalls sömnlösa nätter, II 580—583.
Medborgaren, II 480.
Medborgaren, II 823.
Menalippe och Alarico Formoso, I 378.
Mercurius, Den filosofiske, II 219.
Mercurius, Den politiske. II 222.
Mercurius, Den svenska, II 220.
Mercurius, Den historiske och politiske, II 221.
Merkantilismen, II 171.
Minerva, Svenska, II 821.
Modo, De, predicandi, I 107.
Musikprocessen, II 490, 491.
Musis Amici, II 541.
Mystiken, I 74.

Nachspiel, I 408.
Namnlös och Valentin, I 124.
Nibelungarne, Sånger om, I 36.
Nicholaus Hermanni, officium, I 110.
Nils Lagenson, ballad, I 150.
Nitet, Det svenska, II 218.
Nyromantiken, II 527.

Ockelbostenen, I 47.
Odalmannen, II 817.
Officier, I 109.
S. Olof, I 103.
Omkvädet, I 142.
Operan, II 365—367.
Ossians Sånger, II 270.

Paris och Vienna, I 124.
Patrioten, II 480.
Patrioten, Den svenske, II 218.
Patrioten, Den välmenande, II 218.
Peccatore, De uno, I 116.
Peder, Herr, och Stolts Inga, ballad, I 152.
Phaeton, I 406.
Philomela, I 406.
Phosphoros, II 551.
Pietismen, II 229, 230.
Polyfem, II 545, 546, 549.
Post- och Inrikes Tidningar, II 820.
Posttidningar, II 224.
Predikan, Medeltidens, I 105.
Predikan under reformationen, I 191.
Psalmboken af 1695, I 412.
Psalmboken af 1819, II 722.
Psalmboksförslag, II 518, 720.
Psalmen, Den protestantiska, I 198.
Psalmer, Svenska, från medeltiden, I 114.
Putzdrummel, Den olyckeligen gifte, I 408.

Digitized by Google

Ramsjöstenen, I 46.
Ramsundsbärget, I 46.
Ramunder, I 208.
Reyneke Fosz, I 206.
Ribbolt, ballad, I. 149.
Riddaren, Den förtrollade, ballad, I 150.
Rimkrönikan, Lilla, I 158.
Ristningar, I 46.
Romanvisa, I 152.
Rudebecks, Petter, visbok, I 133.
Runinskrifter, Versifierade, I 7.
Runor, I 5.
Rökstenen, I 11.

Sagor, Medeltidens, I 125.
Samfundet för utgifvande af handlingar till Skandinaviens historia, II 804.
Samlaren, II 221.
Samling af Sveriges gamla lagar, II 807.
Samling af verser på svenska, II, 145.
Samsings brudrof, I 148.
Sanning och Nöje, II 427.
Sanningen, Den svenska, II 218.
Schacktafvels Lek, I 109.
Schellingianismen, II 529, 559.
Scriptores rerum Suecicarum medii ævi, II 505.
Sielinna Thröst, I 103, 108, 131.
S. Sigfrids officium, I 110.
Sigrid den fagra, I 131.
Sigurd Fafnesbane, Sånger om, I 36.
Sinclairsvisan, I 48.
Sju vise mästare, I 103, 109, 131.
Skaldepoesi, I 19.
Skandinaven, II 819.
Skandinaven, Nya, II 819.
Skolan, Nya, II 536.
Skolastiken, I 66.
Skuggan af den döde Argus, II 218.
Skådeplatsen, Kongl. Svenska, II 55—57.
Slaget vid Brännkyrka, I 153.
Slaget vid Falköping, I 152.
Slaget vid Lena, I 152.
Sonne Fösling, ballad, I 148.
Sophias, Drottning, visbok, I 132.
Spelman, Kong, I 208.
Spilmansdikter, I 148.
Spionen, Göteborgska, II 226.
Statstidning, Sveriges, II 820.
Stiernelds vishandskrift, I 132.
Stockholms-Kuriren, II 823.
Stockholmsposten, II 262, 304, 822.
Sturekrönikorna, I 157.
Sune Folkeson, I 153.
Svedenborgianismen, II 233.
Svedendal, Herr, ballad, I 151.
Svensk, En Ärlig, II 189.
Sylvani, Then olyckelige, och Doris historia, I 376, 378.
Syster befriar sin broder, ballad, I 150.
Sånger, Mytiska; vishandskrift, I 132.
Sällskapsvisan, II 280.

Tagelieder, I 211.
Tankebyggarorden, II 15, 96.
Teatern, Stenborgska, II 367.
Teatern, Svenska Dramatiska, II 368.
Thord Bondes mord, I 153.
Þulir, I 20.
Tidningar, Allmänna, II 193.
Tidningar, Inrikes, II 224.
Tidningar, K. Bibliotekets, om lärda saker, II 221.
Tidningar, Lärda, II 219, 222.
Tidningar om de lärdes arbeten, II 218.
Tidningar, Uppfostringssällskapets, II 222.
Tjängvidestenen, I 47.
Tor af Hafsgård, I 133, 144, 208.
Torkil Troneson, I 153, 209.
Troas, I 406.
Tryckfriheten, Välsignade, II 429.
Tryckfrihetsförordningar, II 18, 258, 274, 818.
Tundalus, I 101.
Tungomålsgillet, Svenska, II 14.

Ulspegel, I 207.
Ungersven, ballad, I 149.
Universitet, Medeltidens, I 66.
Upptåg, I 389.
Utile Dulci, II 15, 264.
Utile Dulci i Lund, II 266.

Valdemarsvisorna, I 151, 209.
Valete theatren, I 409.
Veckobladet, Göteborgska, II 225, 226.
Vendelfyndet, I 47.
Wertherianismen, II 271.
Vetenskapsakademien, Svenska, II 14, 164.
Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg, II 15, 266.
Vetenskapssocieteten i Upsala, II 13.
Wijsa, Een ny, om een . . . Quinna vthi Rom, I 211.
Visboken i sedes, I 132.
Visor, Politiska, II 280, 471.
Vita Katherine, I 111.
Vitæ patrum, I 103.
Vitterhetens vänner, II 538.
Vitterhetsakademien, Svenska, II 15, 266.
Vitterhetsarbeten, II 15, 97.
Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien, II 267.
Vitterhetsnöjen, II 15.
Vitterlek, II 15, 147.
Volundarkviđa, I 35.
Våra Försök, II 15, 96.
Värdskap, I 390.
Västgötalagen, I 29.

Ynglingasagan, I 24.
Ynglingatal, I 24.

Åbo Morgonblad, II 823.
Åbo Tidningar, II 265, 501.

Älfs visbok, I 132.

Digitized by Google

Rättelser till första delen.

Sid. 111 rad 14 uppifr. *står* Gerard Leeu, *läs* Johannes Snell.
» 264 » 3 nedifr. och sid. 265 rad 11 uppifr. De la Gardie köpte Stephanius' boksamling redan 1652.
» 266 » 6 » Islefus Thorlevius var ej anställd i svensk tjänst.
» 325 » 7 » *står* inledes, *läs* inledde.
» 335 » 19 uppifr. » Elisandra-visan, » Elisandra-visans.
» 338 » 15 nedifr. » 1651, » 1653.
» 343 » 17 uppifr. » är, » än.
» 395. Den från E. Jacobsson (Om Bollhusen i Stockholm) hämtade uppgiften om Lejonkulans läge bestrides af J. Flodmark i ett arbete, som, då detta skrifves, ännu ej är utkommet.
» 406 rad 5 uppifr. *står* Phyches, *läs* Psyches.

Digitized by Google

Rättelser till andra delen.

Sid. 2 rad 25 *står* grundvalen, *läs* grunden.
» 7 » 13 » fann, » funno.
» 30 under porträttet *står* Vinhems, *läs* Vinbergs.
» 34 rad 10 *står* mottogs, *läs* mottogos.
» 45 under porträttet *står* Larcheverque, *läs* Larchevesque.
» 62 rad 29 *står* 1759, *läs* 1757.
» 67 » 22 ändras till: »af hvilka dock det tredje är osäkert med hänsyn till författarskapet».
» 92 » 16 *står* i evigheten. Då, *läs* i evigheten, då.
» 103 » 25 » Montesquiell, » Montesquieu.
» 125 » 18 » 1787, » 1780.
» 126 » 23 » nämnda, » nämndt.
» 170 » 11 » Krüger, » Kryger.
» 184 » 2 nedifrån *står* löst, » lärt.
» 193 » 7 » » Johan, » Jakob.
» 203 » 4 » » tryckt först i vårt århundrade, *läs* tryckt i sin helhet först i vårt århundrade.
» 204 » 19 *står* Jakob, *läs* Johan.
» 209 » 10 » O. Rosenstolpe, » J. Rosenstolpe.
» 230 » 7 » Kristian, » Konrad.
» 233 » 11 uppifrån *står* betydelse, *läs* innebörd.
» 259 » 2 nedifrån » Jakob, » Jonas.
» 276 » 27 *står* läto, » lät.
» 335 under porträttet *står* pastell, *läs* oljemalning af R. Dalman.
» 336 rad 11 *står* 1700-talet, *läs* 1770-talet.
» 360 » 1 » Franzéns, » Wallins.
» 408 » 19 titeln är Den nye granskaren.
» 417 » 3 »Om imitation» var icke en särskild broschyr, utan en aldrig afslutad afhandling som, äfven den, stod i Extraposten.
» 420 » 8 *står* upplyst kärleksförening *läs* upplyst och äkta kärleksförening.
» 424 » 26 » Locke de, *läs* Locke.
» 434 » 34 och 35 *står* det, » den.
» 436 » 4 *står* dessa, » denna.
» 438 » 5 » H. C. Linnerhielm, *läs* H. M. Linnerhielm.
» 488 » 2 nedifrån *står* Litteraturtidningen, *läs* Svensk Litteraturtidning.
» » » 2 » » 1799 » 1797.
» 491 » 7 » Rätta titeln på skriften är »Historia öfver förhållandena mellan Sverige och Norge» (1821—23).

Digitized by Google

Sid. 515 rad 2 uppifrån, *står* Johan Jakob, *läs* Jakob Jonas.

» 520 » 10 nedifrån » K. Hisinger. » W. Hisinger.

» 522 » 19 *står* klimatologi, *läs* klimatförhållanden.

» 543 » 8 nedifrån. Rätta titeln är »Journal för Litteraturen och teatern».

» 551 » 29 *står* oregelbundna, *läs* oregelbundet utkommande.

» 583 » 11 » P. A. W. » PAW.

» 596 första raden i noten *står* 1850-talet, *läs* 1830-talet.

» 640 bilagan, under Geijers porträtt *står* Västmanlands—Dala, *läs* Värmlands.

» 648 rad 25 *står* För, *läs* Hos.

» 712 » 29 » blott lugne » blott för lugne.

» 718 » 18 » framhäft, » framhållit.

» 744 » 29—30 *står* omdömen, » omdöme.

Digitized by Google

Tillägg.

Sid. 62. Skådespelet »Erik och Valdemar» gömmer en politisk bimening med udd mot Lovisa Ulrika, som stått modell för Märta. (Jmfr Hist. Tidskr. 1897, uppsats af O. Sylvan.)

» 132. Enligt Richard Steffens undersökningar i »Samlaren» skulle 24 epistlar vara författade åren 1768—1770; 23 åren 1771—72; ytterligare 16 antagligen vara tillkomna 1773—75; de återstående 19 af senare år; sannolikt en del kort före epistlarnes utgifvande 1790. Steffen anser ej osannolikt att episteldiktandet legat nere från 1777 och under nästan hela 1780-talet.

» 148. Satiren »Svenska språket» lär enligt Sylvan vara författad af O. Strand, ehuru den kommit att upptagas bland Bergklints skrifter.

» 299. »Adonis och Proserpina». Utom den här omtalade handskriften i K. Bibl. finnes äfven en annan, senare bearbetning i Ups. univ. bibl. från 1780, högst väsentligt olika den förra. Jmfr Schück, Ur gamla papper, tredje serien.

» 334. Leopold afled 1829.

» 579. *B*enkt *J*önzo *T*rast, fosforisternes »dräng» torde icke såsom hittills antagits åsyftat Lorenzo Hammarsköld, utan snarare den till fosforismen omvände *B. J. T*örneblad.

» 686 noten. Tegnérs yttrande i brefvet till Rosenstein lyder i sin helhet: »Jag respekterar de skäl som förmått akademien att vid uppläsningen förbigå den lyriska delen af poemet, ehuru jag sannerligen ej kan gissa dem.»

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google